

MISSIE VERHALEN

Afrika

- 0 BKNP Titellijst
- 1 Documentatie- en Publicatiegids KDC
- 2 Katholieke Nederlandse Periodieken anno 1987
- 3 Auteurswijzer
- 4 Missieverhalen. Indonesië
- 5 Bibliografie van gedenkboeken van parochies
- 6 Kloosters op schrift
- 7 Uitgeverij Dekker & Van de Vegt
- 8 Missieverhalen. Afrika

MISSIE VERHALEN
INTERVIEWS MET MISSIONARISSEN

samengevat door

J. Hogema CSSp
H. Niessen CM
K. Prent CM

DEEL II

Afrika

Nijmegen / 1998
Katholiek Documentatie Centrum

ISBN 90-70504-56-1

Katholiek Documentatie Centrum (KDC)

Nijmegen 1998

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke ander wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het KDC.

INHOUD

Inhoud	5
Orale bronnen voor de missiegeschiedenis van Afrika	6
INLEIDING EN VERANTWOORDING	6
WEGWIJZER VOOR DE GEBRUIKER.....	7
ENKELE ALGEMENE INDrukKEN	8
Algerije	14
WITTE PATERS (WP).....	14
WITTE ZUSTERS.....	15
Angola	21
CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)	21
Burkina Faso.....	37
WITTE PATERS (WP).....	37
ZUSTERS VAN CHRISTUS VERLOSSER.....	42
Burundi	44
DE GRAAL	44
WITTE PATERS (WP).....	45
WITTE ZUSTERS.....	47
Centraal Afrikaanse Republiek	49
CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)	49
Egypte.....	57
BROEDERS VAN DE CHRISTELIJKE SCHOLEN.....	57
SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)	58
Ethiopië	60
LAZARISTEN (CM).....	60
Gabon	62
CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)	62
Ghana	66
BROEDERS VAN MAASTRICHT (FIC)	66
DIENARESSEN VAN DE H. GEEST, BAEXEM	67
LEKEN.....	69
MISSIONARISSEN VAN HET GODDELIJK WOORD (SVD)	72
SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)	73
WITTE PATERS (WP).....	100
Guinee.....	106
CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)	106
WITTE PATERS (WP).....	108

Ivoorkust	110
SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)	110
Kameroen.....	111
BROEDERS VAN DE CHRISTELIJKE SCHOLEN.....	111
CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)	112
MISSIONARISSEN VAN MILL HILL (MHM)	121
PRIESTERS VAN HET H. HART VAN JEZUS (SCJ)	128
Kenya.....	131
CISTERCIËNZERS (OCSO)	131
DE GRAAL	134
FRANCISCANESSEN VAN DE H. JOSEPH	135
FRANCISCANESSEN VAN OUDENBOSCH.....	136
FRATERS VAN TILBURG	141
FRATERS VAN UTRECHT	142
KLEINE ZUSTERS VAN H. JOSEPH.....	145
MISSIONARISSEN VAN MILL HILL (MHM)	147
URSULINEN VAN BERGEN.....	157
URSULINEN VAN DE ROMEINSE UNIE	158
WITTE ZUSTERS.....	159
Kongo-Brazzaville	161
CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)	161
DIENARESSEN VAN DE H. GEEST, BAEXEM	165
Lesotho	167
DE GRAAL	167
OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI).....	168
Madagascar.....	169
ASSUMPTIONISTEN (AA)	169
JEZUÏETEN (SJ).....	170
MISSIEZUSTERS VAN DE H. FAMILIE	170
Malawi.....	173
BROEDERS VAN MAASTRICHT (FIC).....	173
MEDISCHE MISSIEZUSTERS	176
MONTFORTANEN (SMM)	180
WITTE PATERS (WP).....	188
WITTE ZUSTERS.....	193
ZUSTERS VAN O.L. VROUW VAN AMERSFOORT	195
Mali.....	197
WITTE PATERS (WP).....	197
Mozambique	202
MONTFORTANEN (SMM)	202
PATERS VAN DE HEILIGE HARTEN (SSCC)	206
PRIESTERS VAN HET H. SACRAMENT (SSS)	210

Namibië	212
FRATERS VAN TILBURG	212
OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI).....	214
Nigeria	216
SOCIETY OF THE HOLY CHILD.....	216
SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)	217
Rwanda.....	219
WITTE PATERS (WP).....	219
WITTE ZUSTERS.....	220
Sierra Leone.....	222
BROEDERS VAN MAASTRICHT (FIC)	222
Sudan.....	224
WITTE PATERS (WP).....	224
Tanzania.....	226
BROEDERS VAN OUDENBOSCH.....	226
BROEDERS VAN SINT JOANNES DE DEO.....	227
CAPUCIJNEN (OFMCAP.).....	228
CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)	229
FRANCISCANESSEN VAN DE H. ELISABETH.....	241
FRANCISCANESSEN VAN HEYTHUYSEN	242
LEKEN.....	243
PATERS VAN DE HEILIGE HARTEN (SSCC)	245
WITTE PATERS (WP).....	246
WITTE ZUSTERS.....	261
ZUSTERS ONDER DE BOGEN	264
ZUSTERS VAN JEZUS, MARIA, JOZEF (JMJ).....	268
Togo.....	270
SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)	270
Uganda	272
DE GRAAL	272
LEKEN.....	273
MISSIONARISSEN VAN MILL HILL (MHM)	274
SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)	283
URSULINEN VAN BERGEN.....	284
WITTE PATERS (WP).....	285
WITTE ZUSTERS.....	291
Zaïre	294
ASSUMPTIONISTEN (AA)	294
CISTERCIËNZERS (OCSO)	295
DE GRAAL	301
DOCHTERS VAN MARIA EN JOZEF	303
FRANCISCANESSEN VAN ETTEN-LEUR	304
FRATERS VAN TILBURG	305

KRUISHEREN (OSC).....	307
MISSIEZUSTERS VAN DE H. ANTONIUS, ASTEN.....	310
MISSIEZUSTERS VAN HET KOSTBAAR BLOED.....	311
MISSIONARISSEN VAN MILL HILL (MHM).....	312
MISSIONARISSEN VAN SCHEUT (CICM).....	319
OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI).....	326
OBLATEN VAN O.L. VROUW ASSUMPTIE	327
PRIESTERS VAN HET H. HART VAN JEZUS (SCJ).....	330
REGULIERE KANUNNIKEN VAN SINT JAN.....	335
SALESIANEN VAN DON BOSCO (SDB).....	336
WITTE PATERS (WP).....	337
WITTE ZUSTERS.....	341
ZUSTERS VAN BARMHARTIGHEID, RONSE	344
Zambia	346
WITTE PATERS (WP).....	346
WITTE ZUSTERS.....	352
ZUSTERS VAN LIEFDE, SCHIJNDEL	356
Zimbabwe.....	359
GESCHOEIDE CARMELIETEN (OCARM.)	359
ZUSTERS VAN LIEFDE, TILBURG	359
Zuid-Afrika.....	362
DE GRAAL	362
DOMINICANEN (OP)	363
DOMINICANESSEN VAN VOORSCHOTEN	364
MEDISCHE MISSIEZUSTERS	367
MISSIONARISSEN VAN MARIANHILL (CMM)	371
OBLATEN VAN DE H. FRANCISCUS VAN SALES (OSFS)	373
OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI).....	374
Register.....	376

ORALE BRONNEN VOOR DE MISSIEGESCHIEDENIS VAN AFRIKA

INLEIDING EN VERANTWOORDING

Dit tweede deel van Missieverhalen, interviews met missionarissen, heeft lang op zich laten wachten. In 1989 verscheen deel I, Indonesië. De samensteller, pater Karel Prent CM, ging direct aan het werk met het geplande deel II, Afrika. Toen hij reeds een groot deel klaar had, overleed hij op 4 augustus 1992. Het werk kwam een tijd lang stil te liggen, totdat pater H. Niessen CM de draad weer opnam en een aantal abstracts samenstelde. Tenslotte heeft ondergetekende de nog resterende abstracts geschreven en de eindredactie op zich genomen, voortbouwend op het pionierswerk van pater Prent.

Dit Afrika-deel bevat 327 verhalen van missionarissen die in Afrika werkzaam waren of daar nog werkzaam zijn. Het zijn de abstracts van de interviews die in de periode 1978-1985 door de KomMissieMemoires (KMM) zijn vastgelegd op geluidsbanden. Van die interviews zijn toentertijd uitvoerige schriftelijke registraties gemaakt. Deze registraties vormen een goed bruikbare toegang tot het rijke historische materiaal dat in de interviews ligt opgesloten. Er bestond echter de behoefte om de rijke schat van gegevens aan een wat breder publiek voor te leggen en aan onderzoekers een eerste, wat gemakkelijker begaanbare, toegang tot dit materiaal te bieden. Daarom is aan de hand van de uitvoerige registraties, van ieder interview een abstract gemaakt.

Karel Prent omschrijft in de inleiding van deel I het abstract als volgt: "Met abstract wordt hier bedoeld een bondig overzicht van alle relevante informatie uit het interview, in bepaalde opzichten gestandariseerd met het oog op de samenstelling van registers. Het abstract hoeft het interview niet op de voet te volgen, het kan verspreide inlichtingen bij elkaar brengen. Wel moet op min of meer uniforme wijze aan de onderzoeker worden duidelijk gemaakt over welke onderwerpen informatie aanwezig is, moet een aanwijzing worden gegeven wat voor soort informatie dat is en hoeveel. De relevantie van het materiaal wordt primair op grond van het interview zelf bepaald."

In dit deel II zijn dezelfde uitgangspunten voor het schrijven van de abstracts aangehouden, ook de beperkingen die toen zijn afgesproken. Zo is de vaak uitvoerige beschrijving van jeugd en roepingsgeschiedenis, waarmee ieder interview begint, in het abstract weggelaten, met uitzondering van die gegevens die van belang kunnen zijn voor het goed begrijpen van het leven dat er op volgt. Hetzelfde geldt voor de werkzaamheden in Nederland voor of na het verblijf in de missie.

De missieverhalen van dit deel zijn van Nederlandse missionarissen die in 34 verschillende landen van Afrika hebben gewerkt. Zij werkten veelal samen met medebroeders en zusters van andere nationaliteiten. Dit maakt een groot verschil met deel I over Indonesië, waar het merendeel van de missionarissen de Nederlandse nationaliteit bezat. Kan van deel I gezegd worden dat het min of meer het gehele terrein van de katholieke missionering in Indonesië bestrijkt, van dit deel II, Afrika, kan dat niet gezegd worden. Niet alle landen van Afrika zijn even talrijk vertegenwoordigd, enkele slechts met een of twee interviews, omdat daar nu

eenmaal maar weinig Nederlanders werkzaam zijn geweest. Van Nigeria bijvoorbeeld, het dichtstbevolkte land van Afrika, zijn slechts twee interviews. Andere Afrikaanse landen daarentegen, zoals Zaïre (56 interviews), Ghana (40 interviews), Tanzania (44 interviews) en Kenia (36 interviews) zijn met een groot aantal interviews aanwezig. Daar vinden wij ook in bepaalde bisdommen een grote concentratie Nederlandse missionarissen, waardoor veelzijdige informatie over dat land/bisdom beschikbaar komt.

De interviews bevatten zeer persoonlijke verhalen, waarin de eigen ervaringen van soms dertig of veertig jaar missionaire activiteiten worden verteld. De geïnterviewden kijken terug op hun eigen leven en dat is vaak erg boeiend. Het gaat in de interviews om de persoonlijk beleefde werkelijkheid. Het is voldoende bekend dat ieder mens de werkelijkheid op zijn eigen manier beleeft en in zijn geheugen vasthoudt. Vanuit dit gezichtspunt is het interessant in de verzameling interviews eenzelfde historische gebeurtenis tegen te komen, die door verschillende personen wordt belicht en soms ook verschillend wordt beoordeeld. Dit kan alleen maar bijdragen aan een beter inzicht in de betreffende historische gebeurtenis. Gepoogd is om in de korte samenvatting van een vaak urenlang interview toch recht te doen aan die persoonlijke beleving en de abstracts te maken tot korte missieverhalen. Toch is het onvermijdelijk dat de beknoptheid van de abstracts te kort doet aan de rijkdom van informatie die op de geluidsbanden te vinden is. Deze abstracts willen dan ook niet het oorspronkelijke historische document, de geluidsband, vervangen; zijn dienen slechts als een eerste kennismaking met de verhalen van Nederlandse missionarissen in Afrika.

WEGWIJZER VOOR DE GEBRUIKER

Ieder abstract begint met de vermelding van de naam en voornaam (c.q. initialen) van de geïnterviewde. Als de geïnterviewde ook een kloosternaam heeft, wordt die tussen haakjes toegevoegd, omdat hij/zij vaak onder die naam bij velen bekend is. Vervolgens wordt de Orde of Congregatie of andere groepering aangegeven waartoe de geïnterviewde behoort. Daarna volgt de geboortedatum, de datum en de duur van het interview, het werkgebied en de belangrijkste functie(s), die de geïnterviewde heeft bekleed.

Wat de indeling van deze verzameling abstracts betreft, is gekozen voor een indeling per land, het werkgebied van de geïnterviewde. Het voordeel hiervan is dat de verschillende verhalen in eenzelfde context gelezen kunnen worden, wat verhelderend kan zijn voor het begrijpen van de beschreven gebeurtenissen. Als een geïnterviewde in meerdere landen van Afrika heeft gewerkt, wat nogal eens voorkomt, wordt het betreffende abstract geplaatst onder het land waar hij/zij het eerst werkzaam was.

Binnen het betreffende land volgen we een alfabetische indeling per orde of congregatie of andere groepering waartoe de geïnterviewde behoort. Onder ieder abstract zijn enkele trefwoorden aangegeven. Uit deze trefwoorden is het register samengesteld.

In het register zijn de volgende categorieën opgenomen:

- De namen van de geïnterviewden.

- De namen van de personen die in het interview min of meer uitvoerig besproken worden.
- Geografische namen van de landen en plaatsen in die landen, waar de geïnterviewde heeft gewerkt en informatie over verschaft. We gebruiken de huidige naam, ook als in het interview een oudere naam gebruikt wordt. Een uitzondering hierop is Zaïre, dat tijdens het drukklaar maken van deze uitgave veranderde in Democratische Republiek Congo. We besloten in dit geval de naam Zaïre maar te handhaven.
- De namen van instellingen zoals politieke partijen, scholen, ziekenhuizen etc. die met een eigen naam genoemd worden, en ook enkele nieuwe inlandse congregaties, die uitdrukkelijk genoemd en besproken worden in de interviews.
- De onderwerpen die min of meer uitvoerig in de interviews aan de orde komen. Zij worden met trefwoorden aangegeven, die voldoende duidelijk het besproken onderwerp aangeven ook al gebruikt de geïnterviewde soms een andere omschrijving of benaming.

We hopen dat dit register een bruikbaar instrument zal zijn voor de ontsluiting van wat de geluidsbanden aan gegevens te bieden hebben.

ENKELE ALGEMENE INDRUKKEN

Zoals in het voorgaande reeds gezegd, geeft deze verzameling interviews slechts een beperkt beeld van de missionering in Afrika. Op de eerste plaats gaat het alleen over de Nederlandse missionarissen die vaak samenwerkten met hun medebroeders of zusters van andere nationaliteiten. Op de tweede plaats zijn in deze verzameling slechts 34 van de 53 Afrikaanse landen vertegenwoordigd, waarvan verschillende met slechts een paar interviews, omdat er maar weinig Nederlanders werkzaam waren. Toch komen bij lezing van die 327 persoonlijke verhalen met heel persoonlijke belevenissen en ervaringen, enkele duidelijke hoofdlijnen naar voren, die de missionering in de verschillende Afrikaanse landen gemeen blijken te hebben. Wij willen hier enkele noemen.

1. De politieke context waarin hij/zij verkeert is voor de missionaris vaak van een allesbeheersende invloed op zijn of haar leven en werken. In veel interviews komt dan ook de politieke situatie van het land ter sprake. Een groot aantal van de geïnterviewden begon hun missionaire arbeid in de koloniale tijd en maakte de opkomst van het Afrikaanse nationalisme en het dekolonisatieproces mee en de geheel nieuwe situatie van de onafhankelijkheid. De interviews wekken niet de indruk dat de koloniale machthebbers de missie en de missionarissen onverdeeld gunstig gezind waren. Zij worden door missionarissen vaak beticht van anticlericalisme of van vrijmetselarij. Wij horen ook verhalen over dwangarbeid, gedwongen verbouw van gewassen, sociale wantoestanden in de werkkampen en mijnen, en ook van lijfstraffen. Veel missionarissen voelden zich geroepen om te protesteren tegen de in hun ogen onmenselijke behandeling van de inheemsen. Vaak ook konden zij een bemiddelende rol spelen en verbetering van de situatie bewerkstelligen. In Angola en Mozambique werd een politiek van portugalisatie gevoerd, waar met name de Nederlandse

missionarissen veel moeite mee hadden en waar zij tegen ageerden. Zuid-Afrika vormt in dit opzicht een hoofdstuk apart. De politiek van Apartheid veroorzaakte daar een pijnlijke verdeeldheid binnen de kerkgemeenschap zelf.

Het dekolonisatieproces verliep, zoals bekend, niet overal even vreedzaam. De vaak bloedige onlusten die ermee gepaard gingen, vooral in Zaïre, Angola en Mozambique, waren een zware beproeving voor de missionarissen, die soms in korte tijd hun levenswerk zagen instorten. Er vielen ook veel dodelijke slachtoffers onder hen. De interviews geven een vaak ontroerende beschrijving van deze oorlogservaringen. De houding van de missie ten opzichte van het opkomend nationalisme en het streven naar onafhankelijkheid in Oost-Afrika (Kenia, Tanzania, en Malawi) is door A. de Jong diepgaand bestudeerd o.a. op basis van de 89 interviews van missionarissen die in deze landen werkten. Kort samengevat luidt zijn conclusie, dat slechts weinig Nederlandse missionarissen een actieve rol hebben gespeeld in het dekolonisatieproces en de ontwikkeling naar zelfstandigheid, maar dat de meerderheid er sympathiek tegenover stond. (A. de Jong, *Missie en Politiek in Oostelijk Afrika*, Kampen 1994) Het zou nader onderzoek verdienen of zijn conclusies in grote lijnen ook op andere landen in Afrika van toepassing zijn.

2. Heel het proces van de dekolonisatie en het verkrijgen van de onafhankelijkheid van de meeste Afrikaanse landen rond 1960, had diepgaande gevolgen voor de missie. Wat het voor veel missionarissen persoonlijk betekende, komt in de interviews vaak heel duidelijk en eerlijk naar voren. Voor sommigen van hen betekende het een einde van hun missionaire werk in Afrika; zij konden de diep ingrijpende veranderingen niet meer aan. De meesten echter bleven op hun post. De onafhankelijkheid, eenmaal bereikt, werd door hen over het algemeen positief ervaren, ofschoon we ook kunnen beluisteren dat na de politieke onafhankelijkheid van het land, heel duidelijk een veranderde houding van de mensen ten opzichte van de missionarissen naar voren komt: de mensen worden ook persoonlijk onafhankelijker, wat zich op vele terreinen manifesteert. De interviews wekken de indruk dat de missie daar over het algemeen soepel op inspeelt, geïnspireerd door het Vaticaans Concilie, dat de eigenheid van de lokale kerk sterk naar voren brengt en de mondigheid van het Volk Gods meer erkenning wil geven. We horen van de oprichting van parochieraden, kerkbesturen, basisgemeenschappen, en haast overal van kadervorming en de activiteiten van veel lekenbewegingen, waaronder het Maria Legioen een overheersende plaats schijnt in te nemen. De inculturatie, vooral op het gebied van de liturgie en de catechese, komt overal bovenaan op de agenda te staan. Dit laatste gaat ook gepaard met een andere houding ten aanzien van eigenlandse gebruiken, die met meer respect en begrip worden benaderd dan voorheen, en zo mogelijk geïntegreerd in de pastoraal. We horen van oudere missionarissen, dat zij juist in deze post-koloniale periode zich duidelijker bewust geworden zijn dat zij in hun missionaire activiteiten teveel een westers kerkbeeld voor ogen hadden.

De groei naar zelfstandigheid van de lokale kerken en de grotere mondigheid van de leken wekt natuurlijk ook hier en daar spanningen op. De incidenten rond de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk SMA tot bisschop van Kumasi in Ghana in 1952, zijn daar een vroeg en duidelijk voorbeeld van. De kerk van Kumasi wenste een eigenlandse bisschop en geen Nederlander. Dit hoog oplopend conflict komt in een tiental interviews, waaronder dat van

mgr. A.N.A. van den Bronk zelf, uitvoerig aan de orde, en krijgt zodoende een veelzijdige belichting.

3. In de literatuur over de missionering van Afrika komt vaak de centrale plaats van de catechist naar voren. Dit wordt in de interviews ten volle bevestigd. Vooral bij de stichting van nieuwe missies in nog 'onontgonnen' gebieden, komt de catechist naar voren als de onmisbare steun en toeverlaat van de missionaris, die vaak de taal nog moet leren. "Zonder de catechisten kon ik helemaal niets", horen wij veel missionarissen zeggen. De vele bijstaties van de centrale missiepost werden vaak helemaal gerund door de catechist, die tevens onderwijzer was, de zondagsdiensten leidde, de catechumenen onderwees, huwelijken regelde en de plaatselijke problemen oploste. Veel missionarissen spreken met grote waardering over de trouw en de ijver van hun catechisten, zij waren de voortrekkers op velerlei gebied. In de vijftiger jaren horen we, dat er steeds meer aandacht besteed gaat worden aan de opleiding van de catechisten. Zij gaan dan ook een iets minder centrale plaats innemen in de geloofsgemeenschap naast de opkomende kerkraden en parochiebesturen.

4. Uit de interviews komt duidelijk naar voren dat het onderwijs een hoge prioriteit had in het missiewerk. Er zijn weinig onderwerpen die zo veelvuldig aan de orde komen als het onderwijs. Iedere nieuwe missie begon met een schoolje. Eerst de school, dan de kerk, was de vaste stelregel, want de school is "het portaal van de kerk", horen we een oude missionaris zeggen. Een ander spreekt van de "ruggegraat van kerk en samenleving". Uit deze uitspraken, die niet alleen staan, kan afgeleid worden dat het onderwijs enerzijds gezien werd als behorend bij de taak van de geloofsverkondiging, een brug naar het geloof. Anderzijds zien we ook dat het onderwijs vanaf het begin gezien werd als een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de Afrikaanse samenleving. Van oudere missionarissen horen we in enkele interviews, dat er wel eens discussie is geweest over de voorrang van het eerste motief boven het tweede. Ofschoon zonder twijfel voor veel Afrikanen de school de poort naar het geloof is geweest, wijst er toch veel op dat dit niet het primaire doel geweest kan zijn van de grote inspanningen die de missie zich heeft getroost voor de brede ontwikkeling van het onderwijs. De talrijke missieschooltjes in de dorpen vormden de basis voor de latere uitbouw van een wijdvertakt onderwijssysteem. Je staat er werkelijk verbaasd van hoe in een betrekkelijk korte tijd en met uiterst geringe middelen dit tot stand is gekomen. Veel missionarissen hebben daar al hun energie aan besteed en kunnen er ook met veel animo over vertellen. Uit de interviews krijg je de indruk dat voor de onafhankelijkheid missie en zending haast het monopolie hadden van het onderwijs in Afrika. Het is wel opmerkelijk dat na de onafhankelijkheid in veel landen de scholen genationaliseerd werden. Dat ging meestal wel onder protest van de Kerk, maar er waren ook missionarissen die blij waren verlost te zijn van dat "blok aan het been". Zij zagen hierdoor tijd, geld en energie vrij komen voor nieuwe initiatieven in de pastoralie.

5. In alle missies is vanaf het allereerste begin veel geld, tijd en mankracht gestoken in de priesteropleiding. De interviews geven ons daar uitvoerige informatie over, met ook alle moeilijkheden en teleurstellingen, die ermee gepaard gingen. Bij dit onderwerp wordt de

celibaatsverplichting vaak naar voren gebracht als de grootste hinderpaal. De resultaten van de grote inspanningen op dit terrein zijn aanvankelijk zeer pover, maar men troost zich met de gedachte, dat de seminarie-opleiding toch goed gevormde leken heeft voortgebracht, die nu vaak hogere invloedrijke functies bekleden. Naast een groeiend aantal eigenlandse priesters, die pastorale taken gaan overnemen, komen er geleidelijk aan ook eigenlandse zusters en broeders. Bij de missionerende Ordes en Congregaties is er aanvankelijk een grote aarzeling, en bij enkelen zelf een principiële weigering, om Afrikaanse kandidaten op te nemen in eigen kring. Een enkele keer horen we als reden, dat het rassenverschil te groot wordt geacht, maar het belangrijkste argument dat naar voren wordt gebracht is wel, dat men als missiecongregatie zich geroepen acht een inheemse Kerk op te bouwen met een inheemse diocesane clerus en eigen inheemse zuster- en broedercongregaties. Er wordt dan ook veel hulp verleend bij de stichting en verdere ontwikkeling van onafhankelijke inheemse congregaties, waarvan sommigen ook tot grote bloei komen. Na verloop van tijd zien we dat de meeste congregaties toch Afrikaanse kandidaten gaan opnemen, vaak op aandringen van de bisschop, maar ook omdat, zoals gezegd wordt, de internationaliteit van grote waarde wordt geacht voor de eigen religieuze gemeenschap. Ook hier kunnen andere motieven een rol gaan spelen. Het moet niet uitgesloten worden geacht, dat er congregaties zijn, met weinig aanwas in Europa, die een overlevingskans zien in de talrijke roepingen in Afrika. Dit wordt niet door iedereen gezien als een gezonde basis voor het aannemen van inheemse kandidaten. In een van de interviews wordt melding gemaakt van een congres in Kinshasa in 1965, waar de afspraak wordt gemaakt dat een congregatie alleen eigenlandse kandidaten mag aannemen als zij al minstens 20 jaar in Zaïre werkzaam is geweest, een bepaald aantal leden heeft en internationaal is.

De Kerk wordt niet compleet geacht als er naast de actieve religieuze gemeenschappen, ook geen centra zijn van contemplatief leven. Op dit punt hebben Nederlandse monniken hun eigen bijdrage geleverd aan de missionering van Afrika. Op uitnodiging van mgr. F. Hall MHM, bisschop van Kisumu in Kenya, stichtten de monniken van de abdij Koningshoeve in Tilburg in 1956 de Kipkelion-abdij in het bisdom Kisumu. Op uitnodiging van Waalse jezuïeten gingen in 1958 monniken van de Achelse Kluis naar Kasanza, Zaïre, om daar een abdij te stichten. Van deze twee bijzondere missionaire initiatieven zijn acht interviews gemaakt, waarin de pioniers ons uitvoerig informeren over het moeizame begin en de ontwikkeling van deze stichtingen. Het is bijzonder boeiend het proces van Afrikanisatie van het contemplatieve kloosterleven te volgen, de groei naar zelfstandigheid, en de overdracht uiteindelijk aan eigenlandse monniken.

6. Ontwikkelingswerk is een veel voorkomend trefwoord in deze verzameling abstracts. Ofschoon dit woord pas in de jaren vijftig in ons vocabulair is opgenomen, horen we toch van veel missionarissen dat zij reeds lang daarvoor daarmee bezig waren. Het is niet geheel ten onrechte dat zij zich daarop beroepen. Bij iedere missiepost ontwikkelden zich activiteiten op het gebied van landbouw, drinkwatervoorziening, irrigatie, elektriciteitsvoorziening, etc. Er waren vaak timmerwerkplaatsen, smederijen, en steenbakkerijen. Er werd gebouwd en veel Afrikanen leerden hier een vak. Er is ook enorm veel gedaan op het gebied van de

gezondheidszorg, die in de interviews vaak en uitvoerig ter sprake komt. Vooral de zusters waren erg actief op dit terrein.

Ofschoon het altijd moeilijk is een precieze scheidslijn te trekken, kunnen we in de interviews in de loop der jaren een ontwikkeling beluisteren naar meer structurele aanpak van de noden, naast de onmisbare noodhulp. Dit wordt financieel ook meer mogelijk, daar voor ontwikkelingsprojecten speciale fondsen beschikbaar komen en gemakkelijker geld verkregen kan worden. De gezondheidszorg wordt professioneler en er komt meer aandacht voor de preventieve gezondheidszorg. Met trots horen wij missionarissen vertellen over hun landbouw- en vele andere projecten. Opvallend in deze verhalen is, hoe gemakkelijk en harmonisch dit 'ontwikkelingswerk' past in het geheel van de pastorale activiteiten van de missionaris. Men spreekt van een totaal-pastoraal, die zowel de geestelijke als de maatschappelijke bevrijding van de mens beoogt. Vooral de zusters, waarbij hier dan ook de leden van De Graal genoemd mogen worden, hebben veel bijgedragen aan de emancipatie van de Afrikaanse vrouw.

Deze enkele kort besproken onderwerpen, zijn slechts voorbeelden van wat de hier aangeboden 327 abstracts aan informatie over de missionering van Afrika te bieden hebben. Deze onderwerpen zouden ook stuk voor stuk object kunnen zijn van nader wetenschappelijk onderzoek. Er zouden trouwens nog veel andere onderwerpen aan toegevoegd kunnen worden, zoals de confrontatie van de missie met de inheemse gebruiken en het fetisjisme en animisme; de pastorale problemen ten aanzien van de huwelijksmoraal die voortkomen uit de overal in Afrika voorkomende polygamie, etc. Het zijn onderwerpen die voldoende bekend zijn uit de literatuur over de missionering van Afrika, maar in de interviews een persoonlijker en directere benadering krijgen.

De 327 abstracts die hier nu verzameld zijn, geven een betrekkelijk goed beeld van een bepaalde periode van de missionering in Afrika, maar tevens ontsluiten zij de weg naar een unieke verzameling historisch materiaal dat in de interviews zelf besloten ligt.

J. M. Hogema CSSp.
Berg en Dal, december 1997.

ALGERIJE

WITTE PATERS (WP)

P. Theunisse [kloosternaam: broeder Fidèle]

KMM 528

* 15 augustus 1901 / interview: 10 maart 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Algerije 1920-1945; Tunesië 1945-1973.

Functie: landbouw.

Broeder Theunisse heeft meer dan vijftig jaar in Noord-Afrika gewerkt: 1920-1945 in Algerije; 1945-1973 in Tunesië. Zijn arbeidsterrein, en tevens hoofdonderwerp van het interview, was land- en tuinbouw, daarnaast ook enig onderwijs aan een landbouwschool Van 1920 tot 1922 maakte hij zijn noviciaat in Maison-Carrée bij Algiers; hij geeft een beschrijving van dit Moederhuis van de sociëteit en het religieuze leven aldaar. Na enige tijd gewerkt te hebben in keuken, tuin en stallen van het noviciaat, begon hij aan zijn eigenlijke taak op de domeinen van de Witte Paters. Hij geeft een aantal indrukwekkende cijfers over de omvang en produktie van deze landerijen. Vervolgens vertelt hij over zijn werk dat blijkbaar zeer gevarieerd was: we horen over de produktie van veevoer, over wijnbouw, praktijklessen in fruitteelt, de zorg voor vee en paarden, de financiering van het bedrijf, de verhouding tot de werknemers enz. Secundaire onderwerpen uit deze periode zijn onderwijs en gezondheidszorg door de missie Tunesië. Ook hier bezat de sociëteit een groot domein en wel in Thibar, bisdom Carthago. Van 1945 tot 1962 werkte hij hier in de wijnbouw, van 1962 tot 1973 hielp hij aan de landbouwschool van de Witte Paters. In het interview loopt de informatie over deze twee periodes enigszins dooreen; het is dan ook niet zo zeer een uiteenzetting als wel een reeks korte bemerkingen over allerlei zaken die direct of zijdelings met deze projecten te maken hadden. De voornaamste punten zijn: de school telde 180 studenten en had beurzen beschikbaar voor verdere studie in het buitenland; het domein bood werkgelegenheid aan ongeveer 250 families, zij kregen gratis medische hulp en hun behuizing werd verbeterd; men leerde hen ook sparen en zorgde voor een goede watervoorziening; problemen waren ontbossing, erosie en gebrek aan vervoer; van de Vastenactie kreeg men landbouwwerktuigen; veel voorkomende ziektes waren oogkwalen, malaria en wonden; bij wijnbouw vormden vogels een groot probleem, men moest elke druiventros verpakken. Over het missiewerk merkt hij op dat islamieten proberen te bekeren niet mocht van het bestuur; wel werden soms kinderen in levensgevaar heimelijk gedoopt.

Trefwoorden: Algerije; Landbouwschool; Land- en tuinbouw; Thibar; Tunesië.

E.M.W. van Huet [kloosternaam: zuster Elisabeth]

KMM 239

* 18 januari 1931 / interview: 27 mei 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Algerije 1953-1979.

Functie: verpleging; beleid.

Zuster Elisabeth heeft van 1953 tot 1979 in Algerije gewerkt. Zij vertelt vanuit haar ervaringen op diverse plaatsen, met name in de bisdommen Algiers en Constantine. Haar eerste benoeming was voor Djamaa Sahridj, gelegen in de streek Kabylie. De taal was aanvankelijk een groot probleem doch in het verloop van het interview blijkt dat zij zich door voortdurende studie meer en meer in de taal van het volk bekwaamd heeft. De Witte Zusters hadden hier een internaat voor jonge meisjes. Zij kreeg daar een taak in de huishouding en in de begeleiding van de kinderen. Daarnaast ging zij samen met een medische zuster het dorp in om mensen te behandelen. In 1955 werd zij benoemd voor het Michelet ziekenhuis, waar haar hoofdtak in de keuken lag. Zij besteedt hier vooral aandacht aan een aantal zaken die haar in deze jaren opvielen. Zo bespreekt zij de 'ouvroirs', ateliers waar meisjes en vrouwen diverse vormen van huisnijverheid verrichtten zoals tapijtweven, raffiawerk, potten bakken enz. Van de opbrengst werden scholen, klinieken en andere instellingen van de missie gefinancierd; een deel ging naar de werkende vrouwen zelf. Dan gaat zij kort in op het eigenlijke missiewerk: de dooppraktijk, de verhouding tot de protestanten, de zogeheten 'christendorpen' (villages chrétiens) die later uitweken naar Frankrijk. Tenslotte merkt zij op dat na de onafhankelijkheid een nieuwe missievisie opkwam die zich meer richtte op integratie in de wereld van de Islam. Een tweede punt wordt gevormd door een aantal gebruiken en gewoonten die zij bij de mensen aantrof. Zij spreekt hier over de relatie tussen moeder, zoon en schoondochter; over vormen van tovenarij; verderop komt daar informatie bij over maraboets en bedevaarten, bedevaartplaatsen voor vrouwen, gebruiken rond de begrafenis. Tenslotte besteedt zij regelmatig aandacht aan de positie van de vrouw, het werk dat vrouwen moesten verrichten en pogingen om bij te dragen aan hun emancipatie. In dit verband is er een uitgebreid verhaal over de oprichting van 'La Ruche', een organisatie voor meisjes die veel heeft bijgedragen aan hun ontwikkeling en verbetering van hun positie. De jaren rond de onafhankelijkheid van Algerije waren moeilijk voor de Kerk. Zij vertelt over haar eigen, soms benauwde, belevenissen. Ook gaat zij in op de rol van kardinaal L.E. Duval WP; volgens haar koos hij langzaam maar zeker de zijde van de Algerijnen in hun strijd voor onafhankelijkheid. Na de onafhankelijkheid werden de mogelijkheden voor buitenlandse missionarissen meer en meer ingeperkt door de instelling van werk- en verblijfsvergunningen. Zuster Elisabeth behaalde in Nederland een diploma aan een sociale academie. Zij zou daarna in een project voor ongehuwde vrouwen gaan werken; initiatieven in die richting werden echter door de regering ontmoedigd en het project ging niet door. Vervolgens werkte zij in Constantine voor marginale jeugd; na verloop van tijd werd dit centrum door de regering overgenomen. Haar verblijfsvergunning werd niet verlengd. Zij keerde terug naar Nederland waar zij zinvol werk vond voor gastarbeiders in Rotterdam.

Trefwoorden: Algerije; Christendorpen; Constantine; Djamaa Sahridj; Duval, L.E.; Gezondheidszorg; Inheemse gebruiken; Islam; La Ruche; Ziekenhuis Michelet.

* 11 december 1914 / interview: 27 mei 1980, 165 minuten.

Werkgebied: Algerije 1945-1973.

Functie: onderwijs.

Zuster Mathilde werkte van 1945 tot 1973 in Algerije. Haar eerste standplaats was El Goléa in het tegenwoordige bisdom Laghouat. Het lag in de Sahara en uit verschillende beschrijvingen proeven we iets van het leven in de woestijn en de uitzonderlijke natuur aldaar. In El Goléa waren twee weeshuizen, één voor jongens (geleid door paters) en één voor meisjes (geleid door zusters). De pupillen waren van gemengd Frans-Arabisch bloed. Vanuit El Goléa werden 'christendorpen' in de omgeving gesticht. Over het werk hier vertelt zij uitvoerig. De wezen hadden de Franse nationaliteit; de Franse regering financierde alles; voor de kinderen was het vaak moeilijk te verwerken als zij hun oorsprong ontdekten. Zij gaf les op een lagere school en geeft daar enkele details over. Zo ook over de dagorde: men stond heel vroeg op omdat tussen 10.00 uur en 15.00 uur werken praktisch onmogelijk was. De missie had een werkplaats waaraan ook een tapijtweverij verbonden was; de producten werden deels aan toeristen verkocht. In het christendorp St. Joseph woonden veel jonge, vurige katholieke gezinnen; zij vertelt daarover. Toen Algerije onafhankelijk werd is praktisch iedereen naar Frankrijk verhuisd. In 1947 werd zij benoemd voor El Bayadh, 1200 meter boven de zeespiegel op een hoogvlakte. De bisschop, mgr. G. Mercier WP, verzocht de zusters meer aan huisbezoek te gaan doen. Naar aanleiding hiervan vertelt zij over het leven in de tenten, over de manier van maaltijden bereiden, over het gebedsleven van de islamieten. Vooral echter besteedt zij aandacht aan de positie van de vrouw: de vader beschikte het huwelijk, voor de man was zij 'bezit', maar in huis was zij wel de meesteres. Wat missioneren onder de islamieten betreft: men was aanwezig en hoopte wat bewustwording op gang te brengen; men sprak nooit openlijk over het christendom, de idee van een Drieëne God of van Zoon van God botste trouwens vierkant met hun onwrikbaar geloof aan één God. Naast een sterk Godsgeloof bestond er toch ook wel angst voor geesten. Volwassenen dopen was uitgesloten; kinderen in stervensgevaar werden vroeger wel eens heimelijk gedoopt doch dit werd door de paters verboden. Vanaf het begin moest zij elke dag minstens een uur aan studie van het Arabisch besteden. In 1954 ging zij een jaar naar Touggourt om een cursus islamologie te volgen. Daarna kwam zij in Ghardaia doch over haar werk hier is veel minder informatie aanwezig; wel spreekt zij op het einde van het interview uitgebreid over land en volk in dit gebied. In 1968 werd zij voor Algiers gevraagd (gelijknamig aartsbisdom) om te helpen bij het opzetten van kleuterscholen. Daar heeft zij vijf jaar heel hard aan gewerkt: materialen verzamelen, kleuterleidsters en leerkrachten opleiden enz. In 1973 moest zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland. Na enkele jaren kon zij hier haar ervaring ten nutte maken als lid van een team voor de opvang van islamitische gastarbeiders.

Trefwoorden: Algerije; Christendorpen; El Bayadh; El Goléa; Ghardaia; Inheemse gebruiken; Islam; Onderwijs; Laghouat; Mercier, G.; Touggourt; Weeshuis.

* 20 juli 1912 / interview: 20 augustus 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Algerije 1945-1953; Guinee 1953-1967; Burkina Faso 1967-1973.

Functie: verpleging.

Zuster Agnes behaalde in Nederland het diploma verpleging A en werkte hier ook enkele jaren in ziekenhuizen. In 1946 vertrok zij naar Afrika en werkte achtereenvolgens in Algerije (1945-1953), Guinee (1953-1967) en Burkina Faso (Boven Volta) tot 1973, steeds in de gezondheidszorg Algerije. Biskra, bisdom Laghouat, ligt in de Sahara. De Witte Zusters hadden daar een groot ziekenhuis van ongeveer 300 bedden en een polikliniek. De leefwijze was Frans, er was een eerste klasafdeling voor Europeanen en rijke Arabieren, maar enkele zusters trokken ook de dorpen in. Kinderen in stervensgevaar werden toen nog wel gedoopt. Zuster Agnes werd hoofd van de chirurgische afdeling voor vrouwen. Zij vertelt over haar ervaringen: de meest voorkomende ziektes, haar werk als verpleegster dat veel ruimer was dan in Nederland enz. Na Biskra was zij ook enige tijd op de hoogvlakte in de ziekenhuizen van Laghouat en Djelfa, maar zij geeft hierover weinig informatie. Guinee. In N'Zérékoré, zetel van het gelijknamige bisdom, leidden de Witte Zusters een lagere school en huishoud-school. Zuster Agnes ging er in het regeringsziekenhuis werken. Haar verhaal is echter veel ruimer dan deze werkkring. Zo vertelt zij over de mensen en hun gebruiken; de bevolking was van een gemengde samenstelling, zij noemt een aantal stammen en talen; rond het huwelijk waren er tal van eigenaardigheden zoals proefhuwelijk, polygamie, de gewoonte dat de man het kind moest vrijkopen als hij het wilde hebben; verder over de wijze waarop abortus gepleegd werd met een afkooksel van blaren, de macht van toverdokters en amuletten, gevallen van vergiftiging uit wraak; de taakverdeling tussen mannen en vrouwen bij het werk. Vervolgens gaat zij in op de eigenlandse zusters. De Witte Zusters namen geen kandidaten aan voor de eigen congregatie doch verleenden wel hulp bij de stichting en begeleiding van Afrikaanse congregaties. De motieven om in te treden waren niet altijd zuiver, bijvoorbeeld de mogelijkheid om verder te studeren. Tenslotte zijn er enkele bemerkingen over het missiewerk in het algemeen: minder dan 1% van de bevolking was katholiek; voor buitenlandse missionarissen werd de situatie vanaf 1961 steeds moeilijker; de bisschop, mgr. E. Maillat WP, bevorderde sterk de opleiding van catechisten (catechistenschool in Macenta); ook werden soms zwarte priesters uit andere landen ingeschakeld. De communistische invloed werd sterker. In 1967 werd zij samen met andere missionarissen uit Guinee uitgewezen. In Burkina Faso kreeg zij de zorg voor de intensive care-afdeling in een ziekenhuis in Bobo-Dioulasso, zetel van het gelijknamige bisdom. Ook hier noemt zij een aantal stammen en talen. Uit haar ervaringen vertelt zij over ziektes en medicijnen, de invloed van wonderdokters, de omgang met Afrikaanse zusters en verpleegsters. Hulp kwam van Miva en Memisa. Zij geeft een doorsnee dagorde. Tenslotte vermeldt zij van kardinaal P. Zoungana WP (aartsbisschop van Ouagadougou) dat hij sterk ijverde voor de opleiding van seculiere geestelijken. In 1973 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Algerije; Biskra; Bobo-Dioulasso; Burkina Faso; Djelfa; Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Guinee; Inheemse gebruiken; Laghouat; Maillat, E.; Memisa; Miva; N'Zérékoré; Zoungana, P..

* 28 april 1915 / interview: 28 mei 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Algerije 1936-1944; Algerije 1951-1964; Algerije 1967-1972; Tunesië 1944-1951; Tunesië 1964-1967.

Functie: onderwijs; verpleging.

Zuster Catharina heeft zesendertig jaar in Noord-Afrika gewerkt: zesentwintig jaar in Algerije en tussendoor tien jaar in Tunesië. Haar ervaringen zijn gevarieerd: weeshuis, onderwijs, verpleging (in 1962 behaalde zij het diploma voor verpleegster in Algiers) en verder allerlei zaken waarvoor iemand nodig was Algerije. In 1936 begon zij in een weeshuis in Birmandreis, aartsbisdom Algiers. Zij vertelt hier vooral over de 'ouvroirs', werkplaatsen waarmee zij in hun onderhoud voorzagen; er werd veel gebreid voor de militairen (zij spreekt van duizenden pullovers), er werden tapijten geweven en Arabische kant gemaakt. Zij heeft ook enige tijd les gegeven aan kleine kinderen waarbij wel over moreel goed leven maar niet over het christendom gesproken mocht worden. Van de katholieke weeshuizen in Algerije vermeldt zij nog het verband met de 'christendorpen' die vroeger werden opgericht; doch na de onafhankelijkheid (1962) verhuisden bijna alle christenen naar Frankrijk. Als verpleegster heeft zij in verschillende ziekenhuizen en poliklinieken gewerkt, onder meer in El Affroun (1962) en in Biskra, bisdom Laghouat (1967). Als voertaal werd Frans vervangen door Arabisch. Zij kende de taal reeds enigszins doch bekwaamde zich verder door een jaar taalstudie. Zij vertelt kort over het werk in de gezondheidszorg: de opleiding van verpleegsters, de dokters, de patiënten, de ziekten (in Biskra veel oogziekten vanwege de woestijn en veel schorpioensteken). De zusters moesten noodgedwongen soms medische handelingen verrichten waarvoor zij eigenlijk niet waren opgeleid. Meerdere ziekenhuizen waren eigendom van de zusters en werden na de onafhankelijkheid zonder vergoeding aan de staat overgedragen. Kortere onderwerpen betreffende Algerije zijn: de spanningen rond de onafhankelijkheid, de verhouding tussen christenen en islamieten, de positie van de vrouw. Van de paters vermeldt zij dat dezen weinig basispastoraat hadden vanwege het geringe aantal christenen, doch dat zij veel onderwijs gaven en zich toeleiden op taal en cultuur van de Arabieren. Tunesië wordt veel korter besproken. Van 1944 tot 1951 was zij in Thibar, aartsbisdom Carthago. Zij deed daar de was en andere huishoudelijke taken voor de 150 scholastieken van de Witte Paters. Daarnaast deed zij huisbezoek waarbij zij kennis maakte met enkele gebruiken en vormen van bijgeloof onder de bevolking. Van 1964 tot 1967 werkte zij in een polikliniek in Tunis; de informatie hierover is uiterst summier. In 1972 keerde zij terug naar Nederland, waar zij zich later kon gaan inzetten voor de begeleiding van islamitische gastarbeiders en hun gezinnen in Rotterdam.

Trefwoorden: Algerije; Birmandreis; Biskra; Christendorpen; El Affroun; Gezondheidszorg; Islam; Laghouat; Onderwijs; Thibar; Tunesië; Weeshuis.

* 11 augustus 1913 / interview: 30 mei 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Algerije 1937-1976.

Functie: sociaal werk.

Zuster St. Egide heeft van 1937 tot 1976 in Algerije gewerkt, met name in Kabylië, een streek gelegen tussen Algiers en Constantine. Een fundamenteel probleem, dat men in andere interviews uit Algerije op de achtergrond beluistert, wordt door haar duidelijk onder woorden gebracht: het geheel eigen karakter van missiewerk in een islamitisch land. Enkele citaten: "n Kabylië moet je een omweg maken om het Evangelie te brengen. Het Evangelie beleven op een menselijke manier. Het christelijk leven verwezenlijken door er te zijn onder de moslims; je kunt niets rechtstreeks doen. Je kunt nooit rechtstreeks over Christus spreken". In het begin dacht zij nog wel aan bekeringswerk, doch later groeide haar eerbied voor het geloof, vertrouwen en gebedsleven van de Islam en wenste zij veeleer "samen naar God te gaan zonder in één Kerk te staan". Moeilijk was het wel eens als medezusters uit andere Afrikaanse landen grote successen konden melden en zij geen enkele bekering kon aanwijzen. Toch heeft zij veel kunnen doen, met name voor (de emancipatie van) meisjes en vrouwen. De status van de vrouw typeert zij aldus: de vader was nooit bij de geboorte; als het een jongen was werd hij meteen gewaarschuwd; als het een meisje was, zei men: "Zeg maar dat hij sterkte nodig heeft". De keuze van een huwelijkspartner was vroeger niet vrij; kinderloosheid had vaak echtscheiding tot gevolg. Van haar diverse activiteiten belicht zij er vooral drie. Ten eerste een middelbare meisjesschool met internaat in Djamaa Sahridj (later verhuisd naar Azazga), waar zij tweemaal gewerkt heeft. Zij vertelt wat over de leerlingen, het kostgeld, hulp van buiten, haar lessen (handwerken), de waarde van het diploma, de gunstige resultaten van de school wat hier en daar tot afgunst leidde. In dit verband vermeldt zij ook ambachtsscholen voor jongens en een middelbare school die veel ministers heeft geleverd. Ten tweede een jeugdvereniging La Ruche, waar meisjes werden opgevoed tot zelfstandigheid en voorlichting kregen; waar men samen het Oude Testament las en "naar de waarheid zocht". Ten derde het Micheletziekenhuis waar zij met de administratie belast was; hier horen we over een verbouwing van het hospitaal onder haar supervisie, het financiële beheer, de verpleegstersopleiding, de relatie tot de Witte Paters aan wie het ziekenhuis aanvankelijk toebehoorde, de contacten met Russische dokters die er later kwamen werken. In 1972 deed men het ziekenhuis gratis over aan de regering omdat het gebouwd was met steun van de Franse regering Kortere onderwerpen zijn: de Berbers, het volk van Kabylië met een eigen taal en cultuur, oorspronkelijk christen later islamiet; de moeilijke tijden tijdens de vrijheidsstrijd en de problemen die de Franse zusters daarmee hadden; kardinaal L.E. Duval WP die zich inzette voor de Algerijnen (men gaf hem de bijnaam Mohamed Duval); een weeshuis waaruit veel christelijke huwelijken zijn voortgekomen; de 'christendorpen'. In de jaren na de onafhankelijkheid werden langzamerhand allerlei katholieke instellingen genationaliseerd of overgedragen. Voor de zusters waren er steeds minder mogelijkheden. In 1976 keerde zij terug naar Nederland en zette zich in voor gastarbeiders en hun gezinnen in Rotterdam; daaronder waren ook mensen uit Kabylië.

Trefwoorden: Algerije; Berbers; Djamaa Sahridj; Duval, L.E.; Jeugdwerk; Kabylië; Ziekenhuis Michelet; Middelbaar onderwijs; Missiemethode; Vrouwenemancipatie; Weeshuis.

ANGOLA

CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)

J.W. Besselink

KMM 38

* 5 november 1915 / interview: 28 augustus 1979, 300 minuten.

Werkgebied: Angola 1946-1965.

Functie: pastoraal.

Pater Besselink heeft een goed geheugen voor bijzonderheden uit zijn twintig jaar in Angola; als ruggeleuning beschikt hij bovendien over uitvoerige aantekeningen waarin hij in de loop der jaren zijn observaties heeft vastgelegd. Zijn werkterrein lag in het uiterste Noord-Westen: het tegenwoordige bisdom Mbanza Congo en het bisdom Cabinda dat als een enclave in Zaïre ligt. Zijn hoofdonderwerp is basispastoraat; daarnaast heeft hij grote belangstelling voor inheemse gebruiken. Na de oorlog stond een groot aantal missionarissen klaar voor vertrek. Pater Besselink ging met dertig anderen naar Portugal om de taal te leren; in 1946 waren zij met 42 missionarissen aan boord van het schip dat hen naar Afrika bracht. Zijn eerste standplaats was Santo Antonio do Zaïre (thans Soyo); hij noemt een aantal belangrijke jaartallen uit de geschiedenis van de missionering van dit gebied vanaf 1640. Vervolgens licht hij diverse aspecten van de pastoraal toe. Ten eerste het christelijk huwelijk: hij vertelt over de voorbereiding van de meisjes op een speciaal internaat ('oeuvre de fiancées'), over de bruidsschat enz. Ten tweede de katholieke scholen en de opleiding van onderwijzers; dit laatste gebeurde op kweekscholen, in de vijftiger jaren ook wel met stoomcursussen. Uitvoerig beschrijft hij vervolgens de organisatie van een parochie: het onderscheid tussen parochie en statie, de indeling van een parochie in sectoren met elk een eigen centrum, de plaats en taak van de priester. Eveneens uitgebreid bespreekt hij de catechisten: de criteria om als catechist te worden aangenomen (onder meer: kunnen lezen en schrijven en een goed huisvader zijn), hun salariëring met daarnaast zorg voor eigen onderhoud, hun voorbeeldige inzet. Verderop in het interview komen korter aanbod: het catechumenaat; de opbouw van de catechismus volgens de twaalf artikelen van het geloof; kindercatechese op school; lekenorganisaties; de (geringe) kerkelijke bijdragen door de mensen en de vaste subsidies van de staat. Het viel hem op dat de Portugese machthebbers weinig aandacht hadden voor taal en cultuur van de bevolking. Hij zelf legde zich toe op taalstudie, verzamelde fabels en spreekwoorden en sprak met de mensen over hun tradities. Voor het interview resulteert dit in een uiteenzetting van meer dan een uur. Aanbod komen onder meer de volgende onderwerpen: gezag en rechtspraak; tovenaars en fetisjen; gewoontes bij geboorte en initiatie; huwelijk, bruidsschat, partnerruil, echtscheiding; erfrecht. Over aanpassingen door de Kerk aan bestaande gewoontes werd wel gesproken, maar "in mijn tijd is het nooit zo ver gekomen". Heel wat herinneringen heeft pater Besselink ook aan de onrustige zestiger jaren. Hij bespreekt de opkomst van het onafhankelijkheidsstreven, de rol van de profetengodsdiensten, zijn eigen ervaringen in 1961 en zijn evacuatie uit Tocombo, de precaire situatie van de Kerk die zich te veel met het Portugese bewind vereenzelvigd had. Het interview besluit met een kort overzicht over enkele vormen van

ontwikkelingswerk, met name in de gezondheidszorg, landbouw en watervoorziening. In 1965 keerde pater Besselink naar Nederland terug.

Trefwoorden: Angola; Cabinda; Catechisten; Inheemse gebruiken; Inheemse godsdienst; Mbanza-Congo; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Soyo; Tocombo.

P.J. van Esch

KMM 661

* 24 december 1907 / interview: 24 maart 1982, 141 minuten.

Werkgebied: Angola 1936-1961.

Functie: pastoraal.

Pater Van Esch werkte van 1936 tot 1961 in de huidige bisdommen Kwito-Bié en Huambo, Angola. Zijn verhaal speelt zich dus geheel af in de koloniale periode en wel met name in de eerste jaren van zijn verblijf. Zijn hoofdonderwerp is basispastoraat, waarbij vooral het gewone dagelijkse missiewerk in beeld komt. Bij zijn aankomst viel hem vooral op dat de zwarten eronder gehouden werden onder andere met lijfstraffen, gedwongen arbeid en verplichte contracten. Toch keken zij op tegen de Portugezen en wilden worden zoals zij; hij kreeg de indruk dat dit een voornamelijk reden was waarom zij katholiek wilden worden. Hij vertelt over de eerste missiejaren. De inheemse taal vormde een groot probleem bij preken en biechthoren. Hij werkte toen vooral samen met missionarissen uit de Elzas, harde werkers, die groot belang hechtten aan kennis van de taal. Dit in tegenstelling tot het officiële beleid dat bijvoorbeeld op de scholen alleen Portugees toestond en kennis van de Portugese geschiedenis benadrukte. Hij was tegen Portugalisatie doch heeft weinig tijd gehad om zich intensief met de eigenlandse cultuur bezig te houden vanwege de vele bekeerlingen en het werk dat dit meebracht. Net als de Elzassers trok hij veel rond. Hij geeft een indruk van een dag op de centrale post en de werkzaamheden tijdens een missiereis. Het catechumenaat duurde ongeveer twee jaar; als iemand dan goed de catechismus kende mocht hij gedoopt worden. Problemen waren er vooral rond het huwelijk zoals onwettige samenleving en polygamie. Van de eerste H. Communie werd veel werk gemaakt; deze werd voorafgegaan door een retraite. Hij legt ook uit hoe hij zijn preken samenstelde, gebaseerd op het evangelie en de dogma's. Samenwerking tussen de pastores was er weinig. Tijdens de laatste dagen van de jaarlijkse retraite werden wel pastorale problemen besproken; later werden daar ook speciale bijeenkomsten voor georganiseerd. De catechisten vormden een belangrijke steun voor de missionaris. Behalve bij het godsdienstonderwijs hielpen zij ook bij huwelijksproblemen omdat zij de situatie beter kenden. Zij ontvingen geen salaris doch hadden wel bepaalde voorrechten zoals vrijdom van belasting. Zij werden gerecruteerd uit jongens die konden lezen en schrijven; later kwam er een speciale catechistenopleiding. Eigenlandse priesters waren er in zijn tijd al ongeveer 50. De verhouding met de buitenlandse missionarissen was over het algemeen goed. Zij bezochten ook de buitenstaties en kwamen op voor de belangen van hun mensen. Als zij goed werkten nam de bevolking het hen niet kwalijk als er wat problemen waren met het celibaat. Kort spreekt hij tenslotte over een eigenlandse zustercongregatie; over bronnen van inkomsten voor de missie zoals steenbakkerijen, landerijen, bijdragen van de gelovigen en later een kleine subsidie van de regering; over de goede scholen die de missie had, in Quipeio zelfs technisch onderwijs. Van streven naar onafhankelijkheid heeft hij in zijn streek weinig bemerkt. In 1961 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Angola; Catechisten; Dwangarbeid; Eigenlandse priesters; Huambo; Kwito-Bié; Portugalisatie; Pastoraal.

M.H. Geurts

KMM 171

* 16 december 1909 / interview: 20 juli 1979, 160 minuten.

Werkgebied: Angola 1939-1975.

Functie: pastoraal.

Pater Geurts was missionaris in Angola van 1939 tot 1975. Hij vertelt vooral over basispastoraat in het binnenland. Verschillende keren merkt hij op dat hij daar met veel plezier gewerkt heeft, omdat hij "andere mensen gelukkig heeft kunnen maken". Tot aan zijn eerste verlof (1946) werkte hij in de oude statie Mussuco, bisdom Saurimo; daarna in de parochies Entre-Rios en Chinguar in het diocees Kwito-Bié. Van zijn overste moest hij Portugees leren, maar daarnaast legde hij zich toe op de studie van de locale negertalen. Hij geeft een korte beschrijving van Mussuco. Hij was daar overigens weinig want 200 dagen per jaar was hij op stap naar de dorpen en hij vertelt vooral over wat hij daar tegenkwam. Een deel van de bevolking leefde in verspreide dorpen en was verplicht een bepaald kwantum katoen te produceren; anderen werkten in de diamantmijnen. De Portugese en Franse maatschappijen hadden veel voorrechten; wel hadden zij eigen scholen en ziekenhuizen voor de mijnwerkers. Hij vertelt over zijn trektochten per fiets, ezel en later ook te paard. In elk dorp was een catechist; veel aandacht werd besteed aan godsdienstonderwijs voor de kinderen. De missionaris bediende de sacramenten maar was tevens raadsman en vredestitelier. Op de hoofdplaats waren in 1939 ook zusters gekomen. Zij begonnen daar een internaat voor meisjes die daar hoorden te blijven tot zij gingen trouwen; maar vooral in het begin liepen zij vaak weg, terug naar hun dorp. Op de eerste vrijdag van de maand kwamen veel mensen naar de hoofdstatie om daar de sacramenten te ontvangen. In 1940 sloten Portugal en Rome een concordaat; hij gaat kort in op de voor- en nadelen hiervan. Na zijn verlof kreeg hij een benoeming voor het bisdom Kwito-Bié. Uit deze periode bespreekt hij opnieuw, doch nu korter, het pastorale werk en de bouw van kerken en scholen; ook komt hier het werk van het Maria Legioen ter sprake. Maar zijn aandacht gaat vooral uit naar de problemen die ontstonden vanaf de opstand in 1960. Blanke paters mochten niet meer in de negerdorpen komen. Er waren allerlei moeilijkheden tijdens de machtsstrijd van de verschillende partijen. Na de onafhankelijkheid groeide de communistische invloed. Rusland en China hebben daarvan geprofiteerd en leiders gevormd; naar zijn mening heeft de Kerk hier gefaald. Door het vertrek van de Portugezen vervielen ook de subsidies; de missie moest andere bronnen van inkomsten zoeken; hij geeft daarvan enkele voorbeelden. Een korter onderwerp is oecumene. De verhouding stond aanvankelijk in het teken van concurrentie; de protestanten hadden een betere gezondheidszorg. Later werden de relaties wat beter. Voor de toekomst blijft hij vol vertrouwen dat de mensen hun geloof zullen bewaren want "de godsdienst zit er diep in".

Trefwoorden: Angola; Chinguar; Entre-Rios; Kwito-Bié; Maria Legioen; Meisjesschool; Mussuco; Oecumene; Onafhankelijkheid; Pastoraal.

A. van Horrik

KMM 662

* 14 december 1916 / interview: 26 maart 1982, 332 minuten.

Werkgebied: Angola 1946-1982.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Van Horrik bevat veel informatie, meer dan deze samenvatting kan weergeven. De informatie betreft een aantal parochies in Centraal-Angola waar hij gewerkt heeft, ontwikkelingen in de pastoraal, belevenissen in de tijd van de strijd voor onafhankelijkheid en na 1975. Dit laatste hoofdstuk gaat overigens niet over politiek (hij hield zich daar strikt buiten) maar over de gevolgen van de onrust voor de missie en de mensen. De meeste inlichtingen krijgen we over zijn eerste tien jaar in Vila da Ponte (1946-1956) tegenwoordig Kuvangu geheten en gelegen in het bisdom Menongue; minder over de parochies Balombo (1959-1978) en Lobito (1978-1981), beide in het diocees Benguela. Van Vila da Ponte horen we welke priesters er werkten, de afstanden naar andere parochies, het aantal dorpen dat eronder ressorteerde (ongeveer 150). Hij vertelt over het werk op de centrale post en vooral uitgebreid over de dienstreizen naar de dorpen. Hij gaat in op een aantal problemen: de dwangarbeid waardoor mannen - later ook meisjes - verplicht werden te gaan werken op koffieplantages en in de visindustrie; de armoede en slechte gezondheid van het volk; polygamie; fetisjisme; de pogingen van de regering om alles en iedereen te 'Portugaliseren', de houding van de Kerk in deze en de afwijzing ervan door het gros van de Nederlandse paters. Naar aanleiding van dit laatste gaat hij wat nader in op de verhouding tussen de Portugese en andere missionarissen en op de relatie tot de Angolese priesters. Een nadeel was dat de missies te groot waren opgezet en daardoor moeilijk aan de eigenlandse clerus konden worden overgedragen. Hij prijst in hen dat zij opkwamen voor hun volk; problemen waren soms het celibaat en hun verplichtingen ten aanzien van hun familie. Ook de parochie van Balombo wordt beschreven. Hier valt de nadruk op het werk van evangelisten en catechisten. Het werd in deze tijd steeds moeilijker om het platteland te bezoeken in verband met de onrust. In 1978 moest hij evacueren naar de havenstad Lobito; de missie van Balombo werd verwoest. Een bijzonder probleem in Lobito was het grote aantal vluchtelingen, die het erg moeilijk hadden. Tijdens een bezoek aan hen werd zijn auto beschoten en verloor hij een been. Ontwikkelingen in de pastoraal hingen deels samen met Vaticanum II, deels met de veranderende situatie. Een aantal richtlijnen van het concilie was in feite reeds eerder gemeengoed in de missionaire praktijk. Zo bijvoorbeeld de zorg voor de hele mens en de participatie van leken; catechisten, evangelisten, Maria Legioen en anderen namen een breed spectrum van de pastoraal voor hun rekening. De kritiek van José Veiga cum suis op het missionaire systeem vindt hij dan ook te radicaal. Veranderingen signaleert hij in de liturgie en de oecumene. De nieuwe situatie in Angola vroeg om nieuwe prioriteiten. Het priesterbestand liep terug: enkelen werden uitgewezen, anderen mochten na verlof niet terugkeren, het uitzicht op nieuwe missionarissen was gering. Voorrang werd daarom gegeven aan de opleiding van eigenlandse priesters en aan kadervorming onder de leken; zusters kregen een grotere inbreng. De omwenteling bracht veel menselijk leed teweeg en schade aan de missie; hij geeft daarvan voorbeelden. Toen hij zelf slachtoffer werd moest hij naar Nederland; hij bezint zich op wat hij met zijn handicap in Angola nog kan doen.

Trefwoorden: Angola; Balombo; Burgeroorlog; Dienstreizen; Dwangarbeid; Lobito; Maria Legioen; Messongue; Pastoraal; Portugalisatie; Vaticanum II; Veiga, J.; Vila da Ponte.

M. van Koolwijk

KMM 721

* 23 maart 1910 / interview: 9 maart 1983, 615 minuten.

Werkgebied: Angola 1939-1982.

Functie: pastoraal.

Dit is een lang, soms wat onduidelijk, doch vooral zeer boeiend interview. Het gesprek duurde ruim tien uur; onduidelijkheden ontstaan soms door herneming van bepaalde punten op een later tijdstip zodat de informatie verspreid raakt; boeiend is zijn levendige beschrijving van het pastorale werk vanaf 1939, van de vijf jaar dat hij volkomen geïsoleerd van bisschop en collega's zijn werk voortzette, en van zijn honderden nachten gevangenschap bij de Unita. Een samenvatting gaat noodgedwongen aan vele interessante gegevens voorbij. Zijn standplaats van 1939 tot 1982 was Vila da Ponte (later Vila Artur de Paiva genoemd, nog later Kuvangu), gelegen in het bisdom Menongue. De eerste twintig jaar drukte de Portugese aanwezigheid duidelijk haar stempel op de samenleving en het missiewerk. Voor de bisschop en veel Portugese priesters kwam Portugal op de eerste plaats, Kerk en Staat hielden elkaar de hand boven het hoofd. Voor de Kerk had dit voordelen die haar later zouden opbreken. Op verschillende plaatsen in het interview signaleert pater Van Koolwijk wantoestanden: verplichte tewerkstelling op ver afgelegen plaatsen, onbetaalde arbeid (ook bij de bouw van kerken en scholen), lijfstraffen, razzia's enz. De bisschoppen durfden hier niet tegen te protesteren; wel individuele missionarissen die dan soms werden uitgewezen, waar de bisschop dan weer wel tegen op kwam. Hij beschrijft het pastorale werk. Er waren grote centrale posten met meerdere priesters, broeders en zusters. Zij hadden een grote mate van zelfstandigheid, ook economisch door de aanwezigheid van landerijen en diverse werkplaatsen; deze dienden tevens als werkverschaffing en opleiding van de plaatselijke bevolking. Een groot aantal buitenposten tot soms 150 kilometer van de hoofdstatie werd regelmatig bezocht per ezel, fiets of te voet. Hij beschrijft deze reizen en de situatie in de dorpen waar een catechist en ouderling de leiding hadden. Verspreid vinden we informatie over de opleiding van de catechisten. Eveneens verspreid vernemen we over de missiescholen; aanvankelijk lag de nadruk op scholen met internaten op de hoofdstatie, na 1950 werden de examens aangepast aan de staat en breidde het aantal scholen zich uit. Met gerechtigd trots wijst pater Van Koolwijk op het vele ontwikkelingswerk dat al heel lang door de missie gedaan werd. Uitvoerig gaat hij in op wat er zoal in Vila da Ponte aanwezig was op het gebied van medische verzorging, landbouw, irrigatie, elektriciteitsvoorziening, aanleg van een stuwmeer en dam, een steen- en pannenfabriek, timmerwerkplaatsen, smederijen enz. Ook aan de eigen cultuur en traditie werd veel aandacht besteed. Hij heeft veel opgeschreven en verzameld: verhalen, fabels, gegevens over initiatie, het kiezen van een hoofdman, ceremonies en rituele dansen, geestenbezwerings, toverdokters, waarzeggers enz. Een bijzondere gebeurtenis was de overname van de zorg voor een aantal leden van de Wankala-stam door pater Van Koolwijk in 1965. De pater die voor hen zorgden werden verdacht van samenwerking met de bevrijdingsbeweging en door de Portugese regering uitgewezen. Pater Van Koolwijk bood zijn hulp aan en een 130 mensen verhuisden naar zijn missie en werd daar opgevangen. Dit verhaal vormt tevens de inleiding op de tweede twintig jaar (1961-1982) "Iedere missionaris wist dat het nodig was dat Angola bevrijd moest worden". Dus stond hij erachter. Enkele Portugese priesters dachten nog dat Angola Portugees kon blijven, maar voor pater Van Koolwijk was dat onmogelijk. Wat de omwenteling en de strijd tussen de verschillende partijen zou meebrengen vormt het onderwerp van een urenlang en soms schrijnend verhaal. De Kerk trachtte zo veel mogelijk buiten de politiek te blijven; een aantal zwarte priesters was het daar

overigens niet mee eens en koos openlijk voor een van de partijen. Een samenvatting van wat dan volgt is uiterst moeilijk laten we volstaan met te zeggen dat het een verhaal is "van binnenuit", een verhaal vol zorgen, angst, verwoesting van dorpen en missieposten, honger, dood, uittocht van blanken, drastische veranderingen in het maatschappelijke leven. In 1977 moesten ook de paters en zusters van Vila de Paiva vluchten. Enige tijd later keerde pater Van Koolwijk terug naar zijn post, want hij had voor zijn mensen gekozen "in goede en kwade dagen"; niemand durfde mee te gaan. In de nu volgende vijf jaar van isolement groeide een gemeenschap met een grote saamhorigheid en respect voor elkaar Vila de Paiva stond onder het gezag van de MPLA, doch de Unita opereerde op enkele kilometers afstand in de bossen. Op 1 augustus 1982 werd hij op klaarlichte dag ontvoerd door Unita-soldaten. Het werd een tocht van 800 km door de wildernis en een gevangenschap van 108 dagen. Aan de hand van onderweg gemaakte aantekeningen vertelt hij over zijn belevenissen. Op 16 december 1982 werd hij overgedragen aan het Internationale Rode Kruis en keerde hij terug naar Nederland. Hij was toen tweenzeventig jaar oud, maar nog altijd sterk en hoopte ooit gelegenheid te krijgen terug te gaan naar zijn geliefde Angola.

Trefwoorden: Angola; Burgeroorlog; Catechisten; Dienstreizen; Dwangarbeid; Inheemse gebruiken; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Unita; Vila da Ponte ; Wankala-stam.

W.C.J. van de Munkhof

KMM 386

* 5 oktober 1920 / interview: 9 augustus 1979, 280 minuten.

Werkgebied: Angola 1949-1972.

Functie: pastoraal.

Pater Van de Munkhof vertelt vooral over het dagelijks handwerk van een missionaris in het binnenland en hij doet dit met overvloedige details. Zijn werkterrein lag in de tegenwoordige bisdommen Lubango en Ondjiva Na een verblijf in Portugal om Portugees te leren vertrok hij eind 1949 naar Angola. Zijn eerste standplaats was Cubango (1950-1952). Hij beschrijft deze oude missiepost: kerk, school, internaat, steenbakkerij, boerderij, opleiding in diverse ambachten. De bevolking behoorde tot de Ganguela-stam en hij leerde hun taal. De meerderheid was animist; hij geeft enkele bijzonderheden over hun tradities. De katholieke minderheid woonde verspreid over ongeveer 150 dorpen; gedetailleerd vertelt hij over het werk op deze buitenposten: catechismus overhoren, dopen, biechthoren, H. Mis, met de mensen hun problemen bespreken, geneesmiddelen uitreiken en injecties geven, zorg voor catechisten en onderwijzers. Het viel hem op dat de mensen veel gedwongen arbeid voor het gouvernement moesten verrichten Om gezondheidsredenen verhuisde hij in 1952 naar Umapanda. In dit gebied woonde de Umapanda-stam; het betekende voor de derde maal in enkele jaren een nieuwe taal leren. Het was een volk van veehouders, doch velen trokken naar Zuid-Afrika om in de mijnen te werken. Ook hier vertelt hij over enkele traditionele gebruiken zoals initiatie van meisjes en begrafenisrituelen, over het pastorale werk op de buitenposten, over catechese en catechisten. De parochie telde 50.000 zielen ; hij typeert de missionaire aanpak dan ook als 'massawerk'; er was eenvoudig niet genoeg tijd om in de diepte te werken. In 1957 kreeg hij opdracht om samen met een andere pater een nieuwe post te stichten in Cafima. We horen over de bouw van een kerk, pastorie en internaat, en over de financiering van de nieuwe stichting. De bisschoppen kregen subsidie van de Portugese regering en hielpen daarmee de missieposten. Ook pastoraal moest de nieuwe parochie worden opgebouwd. Godsdienstlessen

werden buiten schooltijd gegeven, meestal door een catechist. In de liturgie werd de volkstaal ingevoerd. De druk van het massale biechten werd verlicht door de invoering van boetevieringen met een algemene absolutie. Een klein maandblad bereikte 1000 abonnees en gaf informatie, uitleg van het evangelie, heiligenlevens enz. Regelmatige bijeenkomsten van de catechisten zorgden voor meer eenheid in het werk. Pater Van de Munkhof heeft de onafhankelijkheid (1975) niet meegemaakt. Wel heeft hij spannende tijden beleefd in de jaren die daaraan voorafgingen. Als Nederlander had hij de handicap dat hij tussen de twee vuren van kolonialisme en vrijheidsdrang kon geraken. Hij verhaalt een aantal gebeurtenissen uit deze tijd Korte onderwerpen zijn: de opleiding van eigenlandse priesters en de samenwerking met hen; huwelijk en polygamie; ontwikkelingswerk en gezondheidszorg. In 1972 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Angola; Cafima; Cubango; Dwangarbeid; Ganguela-stam; Inheemse gebruiken; Lubango; Onafhankelijkheidstrijd; Ondjiva; Pastoraal; Umapanda.

L.G. Nijssen

KMM 396

* 26 oktober 1931 / interview: 12 september 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Angola 1959-1975.

Functie: pastoraal.

Het hoofdonderwerp van pater Nijssen is basispastoraat in Angola (1959-1975). Daarnaast krijgen ook zijn ervaringen tijdens de ongeregelde heden vanaf 1961 aandacht. Zijn parochie in Sanguene, bisdom Lubango, was een "zeer nette missie". In 1923 gebouwd door een Duitse pater bezat het een kerk, ruime pastorie, grote hangar, zusterhuis, zes scholen, internaten voor jongens en meisjes, 200 interne leerlingen. Zijn eerste taak was de taal van de Mbundu te leren; hij geeft een korte karakteristiek van de stam en hun taal. Daarnaast waren er ook mensen die tot de Ganguela-stam behoorden. De parochie telde een 200 dorpen die bezocht moesten worden. De mensen hadden een hard leven: armoede, zwaar werk, handen spandiensten voor de regering, soms werden zij zonder meer gerecruteerd voor de koffietuinen in het Noorden, lijfstraffen werden toegepast (ook door sommige missionarissen). Op zijn tochten naar de dorpen nam de missionaris medicijnen mee; verder had hij het ontzettend druk met sacramentele bediening. De bisschop probeerde zoveel mogelijk te dopen, maar pater Nijssen werd daar wat voorzichtiger mee. Catechisten zorgden ervoor dat de catechismus van buiten geleerd werd; het waren vrijwilligers die een kleinigheid voor hun diensten ontvingen. Inkomsten had de parochie uit kerkbijdragen van de gelovigen; aanvankelijk kregen zij daarvoor een bewijs van ontvangst en sommige missionarissen weigerden de sacramenten als er niet betaald was. Verder kreeg elke missionaris van de bisschop een maandelijks subsidie voor levensonderhoud. Als speciale subsidie noemt hij de jaarlijkse kerstgave van de diamantmijnen. Met de centrale regering had men weinig contact, veel hing af van de houding van de plaatselijke regeringsambtenaar; dit waren aanvankelijk Portugezen, later ook Angolezen. Scholen had de missie aanvankelijk alleen op de hoofdstatie, later ook in de dorpen. Er was een gebrek aan onderwijzers, daarom werden ook jongens van de vierde klas bij het lesgeven ingeschakeld. Volgens pater Nijssen speelden de scholen geen belangrijke rol bij de kerstening. Ten opzichte van de traditionele godsdienst hadden de vroegere missionarissen een sterk afwijzende houding aangenomen; later zag men in dat het bij het leven van de mensen hoorde en werden sommige gebruiken in de liturgie ingepast; na

Vaticanum II deden ook de volkstaal en eigenlandse muziek hun intrede. In zijn relaas over de ongeregelde heden sinds 1961 valt vooral het gevoel van onzekerheid op en de druk van de verantwoordelijkheid. Echte berichten sijpelden feitelijk door, geruchten waren er volop, soms ook dreigementen; de mensen werden bang. Wat voor advies moet men dan geven aan mensen die onzeker worden? Moet men confraters en zusters vragen om te blijven of aanraden om weg te gaan? Moet men zelf blijven? Op een bepaald ogenblik besloot hij zelf te evacueren, wat een zeer moeilijke beslissing was.

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Angola; Dwangarbeid; Ganguela-stam; Kerkbijdragen; Lubango; Mbundu-stam; Onderwijs; Onlusten; Pastoraal; Sanguève.

J.A.A. Pijnenburg

KMM 425

* 23 oktober 1911 / interview: 18 oktober 1978, 300 minuten.

Werkgebied: Angola 1937-1961.

Functie: pastoraal.

Het hoofdonderwerp van pater Pijnenburg is de opbouw van de nieuwe statie Kibaxe in het aartsbisdom Luanda, Angola. Daarmee verschaft hij tevens een goede kijk op leven en werken van een missionaris in het binnenland. Zijn missionarisleven speelt zich geheel af in de koloniale periode (1937-1961). Na aankomst in Angola kreeg hij eerst een tijdelijke benoeming voor Kalulo, in het tegenwoordige bisdom Novo Redondo. Het was er "een vieze boel": er waren geen muskietennetten, geen filters voor drinkwater en er heerste zwartwaterkoorts. Hij begon dus maar met een flinke schoonmaak- en opknapbeurt van kerk, pastorie en internaat. In 1940 werd hij met een pater en broeder benoemd om een missiepost te stichten in Kibaxe. Er woonden daar enkele blanken die om een priester vroegen; tot dan toe was er alleen een catechist geweest. Het begin was moeizaam: een primitieve hut diende als voorlopige behuizing, de keuken was in de open lucht, in een kapelletje van 4x4 m. zat men op zeepkisten. We horen hoe de post werd opgebouwd. Een flinke kapel werd neergezet en een school met internaat. Intussen ging men op verkenning in de omgeving en maakte kennis met de bevolking; hij vertelt over enkele opvallende gewoontes, afgoderij en polygamie. Om in eigen onderhoud te voorzien werd een koffieplantage opgezet, later vergroot tot 200 hectare. Het onderwijs werd verder uitgebreid; vijftien scholen werden in de loop der jaren gebouwd. Een handicap was dat men alleen lager onderwijs tot aan de derde of vierde klas mocht geven; zo werden zwarten uitgesloten van hoger onderwijs. Pater Pijnenburg liet de ouders meebetalen; zij hadden inkomsten uit koffie, mals en maniok en konden dus wel wat bijdragen; bovendien groeide de animo voor onderwijs ("Onze kinderen geen slaven meer!"). In Kibaxe kwam ook een ziekenhuis en in de dorpen eenvoudige vormen van gezondheidszorg; slaapziekte was een groot probleem. In 1948 bracht hij van verlof de nodige materialen mee om een drinkwatervoorziening op te zetten ("11.000 liter prima drinkwater per dag"). Veel korter bespreekt hij de zuiver pastorale kant van zijn werk. De tendens was om veel te dopen. Catechese bestond uit het leren van de catechismus, sacramentenleer en algemene richtlijnen. De catechisten speelden hier een belangrijke rol. Inbreng van leken was er ook via het Maria Legioen. Nog op andere manieren heeft hij geprobeerd naast zijn mensen te staan. Na de oorlog pakten blanken de plantages van de negers af. Mannen werden gedwongen als arbeiders in hun eigen tuinen te werken, vrouwen en kinderen werden ingeschakeld bij de oogst. Verschillende missionarissen, waaronder pater Pijnenburg, hebben hiertegen bij de regering protest aangetekend. Tijdens de

onlusten van 1961 heeft hij pogingen in het werk gesteld om tussen partijen de vrede te bewaren of te zorgen dat de mensen bescherming kregen. Datzelfde jaar is hij ook ziek geworden en noodgedwongen naar Nederland teruggekeerd. Twee zeer korte onderwerpen zijn: de verhouding tot de protestanten (nu beter dan vroeger) en de oprichting van een priesteropleiding van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.) in Angola.

Trefwoorden: Angola; Dwangarbeid; Gezondheidszorg; Inheemse gebruiken; Kalulo; Kibaxe; Onderwijs; Onlusten; Pastoraal; Protestanten.

P. Pouls

KMM 658

* 7 februari 1927 / interview: 5 maart 1982, 324 minuten.

Werkgebied: Angola 1953-1975.

Functie: pastoraal; onderwijs.

In grote lijnen volgt het verhaal van pater Pouls de chronologische volgorde van zijn vier standplaatsen in Centraal-Angola: in 1953 vier maanden inlooperperiode in Bellavista, 1953-1961 leraar aan het Colegio do Espirito Santo in Huambo, 1961-1975 pastoraal in Bimbe en Vale do Queve (bisdom Huambo). Met name tegen het einde van het interview besteedt hij aandacht aan de periode rond de onafhankelijkheid. In Bellavista maakte hij kennis met het missiewerk. In de stad zelf was het anders dan hij verwacht had: er waren ongeveer 300 blanke Portugezen, een grote kerk, een internaat voor 240 jongens en een voor 180 meisjes, een opleiding voor leraressen, een Angolese zustercongregatie in oprichting; alles gebeurde in het Portugees. Hij zelf legde zich toe op de studie van de Umbunda-taal. Bij Bellavista als hoofdpост hoorden circa 120 dorpen; daar waren catechisten en ouderlingen met de leiding belast. Sommige catechisten waren tevens verpleger en deden aan preventieve gezondheidszorg. Opvallend was dat men in de dorpen vaak alleen vrouwen en kinderen aantrof; de mannen waren elders tewerkgesteld tegen een geringe vergoeding; de Kerk heeft zich hier wel tegen verzet. Hij noemt hier ook een aantal paters die actief waren in de bevordering van de Umbunda-taal en cultuur; zij ondervonden daarbij tegenwerking van de regering. Het college in Huambo was opgericht door de Congregatie van de H. Geest (CSSp.); deels diende het als bron van inkomsten voor de congregatie, deels kregen minvermogende zwarten daar gelegenheid om gratis te studeren. Het was een middelbare school van zeven jaar die toegang gaf tot de universiteit. In het algemeen hadden zwarten in Angola weinig kans op middelbaar en hoger onderwijs; via haar scholen heeft de missie zeker bijgedragen aan de ontwikkeling van de bevolking. Hier maakte hij ook de opstand van maart 1961 mee; hij vertelt over het opkomende nationalisme en gebeurtenissen tijdens de opstand. De opstand werd met harde hand neergeslagen. Veel protestanten werden uitgewezen; vooral in het Noorden hadden zij zich nogal geïdentificeerd met de bevrijdingsbeweging. Wel kwam er daarna een aantal maatregelen ten gunste van de bevolking; zo werd de dwangarbeid officieel afgeschaft en werd meer gedaan aan gezondheidszorg; in feite veranderde er niet veel Pastoraal in Bimbe en Vale do Queve. Vooral twee punten worden hier toegelicht, te weten de doorwerking van Vaticanum II en een aantal specifieke problemen die hij in het missiewerk ontmoette. In de zestiger jaren kwam een discussie op gang over een nieuwe aanpak van het pastorale werk in Angola. Er kwamen aanpassingen in de liturgie (muziek, dans, ceremonies bij huwelijks-sluiting), er werden studiedagen, sociale dagen enz. belegd, een priesterberaad werd opgericht, de privé-biecht werd vervangen door boetevieringen enz. De oudere catechisten hadden het er

moeilijk mee, doch een groep van 21 missionarissen gaf een verklaring uit waarin gepleit werd voor een nog radicalere aanpak. Als specifieke problemen worden min of meer uitgebreid besproken: het fetisjisme, de kerkelijke huwelijkswetgeving en het traditionele huwelijk, initiatieriten, de positie van de vrouw. Kortere onderwerpen zijn: het Maria Legioen waarnaar in de loop van het interview herhaaldelijk verwezen wordt als een beweging met veel invloed; eigenlandse geestelijken, met name hun positie in de Portugese tijd; de verhouding tot de protestanten. In 1975 ging pater Pouls op verlof naar Nederland en kon daarna niet meer terug. *Trefwoorden:* Angola; Bellavista; Bimbe; Dwangarbeid; Fetisjisme; Huambo; Huwelijksproblematiek; Maria Legioen; Middelbaar onderwijs; Bevrijdingsbeweging; Protestanten; Umbunda-taal; Vale do Queve; Vaticanum II.

H. van Rooy

KMM 448

* 22 mei 1915 / interview: 23 juli 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Angola 1946-1975.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Van Rooy werd priester gewijd in 1940. Omdat hij nog niet weg kon begon hij aan de missiologiecursus in Nijmegen; hij kon deze niet voltooien omdat hem gevraagd werd in te vallen als filosofiedocent op het groot-seminarie van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.). In 1946 vertrok hij naar Angola waar hij tot 1975 werkzaam was in basispastoraat en enkele jaren tevens als regionale overste van de Nederlandse confraters. In de inleiding horen we dat de Nederlandse spiritijnen niet naar Angola gegaan waren als één groep met een eigen gebied, doch verdeeld over verschillende bisdommen en verspreid onder de Portugese confraters. Zijn werkterrein lag in de streek van Cuima, bisdom Huambo. De parochie omvatte circa 150 dorpjes die regelmatig bezocht moesten worden. Het missiewerk was eerder grootschalig; hij heeft geprobeerd daar wat diepte in te brengen, onder meer door kadervorming. Op de hoofdstatie was een missieschool, uit de kringen van onderwijzers werden vaak catechisten gerecruteerd. Catechisten ontvingen voor hun werk geen salaris; wel moesten de jongens die van hen catechismusles kregen wekelijks werk op zijn land verrichten; zo werkten ook de jongens van het internaat voor hun kost in tuin of keuken. Over het catechumenaat spreekt hij wat uitgebreider. Concluderend stelt hij dat het betrekkelijk oppervlakkige stelsel toch standvastige christenen heeft opgeleverd, zoals bewezen is in moeilijke tijden en bij afwezigheid van priesters. Een volgend punt is het verschil van mentaliteit tussen de Westerse Kerk en de Afrikanen. Zo was voor de Afrikaan voortbestaan in een nageslacht van enorm belang. Dit had consequenties voor het huwelijk bijvoorbeeld als een vrouw kinderloos bleef; zo ook voor hun kijk op de celibaatsverplichting. Bij overtreding van het laatste kon men rekenen op begrip van de mensen; wel werd het een blanke priester zwaarder aangerekend dan een eigenlandse. Hij pleit voor een kerkopvatting met voldoende pluriformiteit om de eigen cultuur ruimte te geven. Hij spreekt verder over de oprichting van basisgemeenschappen waarin de oude tradities van gezag en onderlinge zorg gestalte konden krijgen; in de bijeenkomsten werden gemeenschapsproblemen besproken, doopleerlingen beoordeeld,

zelfwerkzaamheid gestimuleerd. Regionale overste. Juist omdat de Nederlanders zo verspreid woonden en werkten ontstond er behoefte aan onderling contact en uitwisseling van gedachten over methodiek enz. Ook van belang was een tussenpersoon tussen bisschoppen en confraters. De functie kreeg een extra dimensie toen de onafhankelijkheidsdrang duidelijker vormen begon aan te nemen. In de kringen van geestelijken bestonden daarover verschillen van inzicht; tegenstellingen konden ontstaan tussen Portugezen en 'buitenlanders', tussen blanken en zwarten. Dit kwam tot uiting in het priesterberaad en andere speciale vergaderingen van priesters. Als laatste onderwerp bespreekt pater Van Rooy zijn werk voor zusters, met name de vorming en opleiding van eigenlandse zusters.

Trefwoorden: Angola; Basisgemeenschappen; Catechumenaat; Celibaat; Cuima; Eigenlandse zusters; Huambo; Kadervorming.

P.J. Schoonakker

KMM 656

* 25 december 1909 / interview: 2 maart 1982, 635 minuten.

Werkgebied: Angola 1935-1945; Brazilië 1948-1966.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Pater Schoonakker werkte van 1935 tot 1945 in Angola en van 1948 tot 1966 in Brazilië. Het interview gaat echter uitsluitend over Angola en is meer dan tien uur lang, opgenomen in twee gesprekken. Zeden en gebruiken van de bevolking vormen duidelijk het hoofdonderwerp, met name in het tweede gesprek. Portugalisatie en arbeidsdwang krijgen ook ruim aandacht, eveneens voornamelijk in het tweede gedeelte. Voor zijn ervaringen in het basispastoraat moet men vooral zoeken in het eerste gesprek. Zijn herinneringen worden ondersteund door citaten uit dagboeken en verwijzingen naar fotoboeken. Zijn werkterrein lag in bisdom Menongue. Evenals bij pater Vissers is ook hier het aangeboden materiaal zo overvloedig dat eigenlijk alleen een opsomming van de onderwerpen mogelijk is. De informatie betreft met name de Ganguela-stam; we horen over hun oorsprong, taal en onderverdeling in kleinere stammen. Vervolgens worden de maatschappelijke structuren doorgelicht: het opperhoofd (kon ook een vrouw zijn), de rechten van hem en zijn familie, de lagere standen, de slaven. Vervolgens gebruiken rond de geboorte en de rol van vader en moeder. Uitgebreid de initiatie van jongens en meisjes en hoe de Kerk daar rekening mee hield. Inzake het huwelijk bespreekt hij onder meer de keuze van een partner, betalingen en giften, huwelijksceremonies, polygamie, echtbreuk, echtscheiding. De godsdienst van de Ganguela kan men geen afgoderij noemen; zij geloven in een God die hemel en aarde gemaakt heeft. Daarnaast geloven zij in geesten. Ziekte en ongeluk gebeuren meestal niet vanzelf doch hebben een veroorzaker. In verband hiermee bespreekt hij de rol van fetisjeurs, en brengt ook gifmengers, heksen en herbalisten ter sprake. Van de traditionele beroepen noemt hij jagers, smeden, wevers, muzikanten, fabelvertellers; in de loop van het interview citeert hij een aantal van deze fabels. Ook leren we hoe hutten gezamenlijk gebouwd werden. Tenslotte bespreekt hij hoe men recht op grond verwierf en bekijkt hij een aantal Portugese wetten op dit punt. Hij besluit met enkele observaties over de houding van de Kerk ten opzichte van de inheemse cultuur: officieel werd er in die tijd betrekkelijk weinig mee gedaan; veel hing af van het initiatief van de missionaris op zijn eigen werkplek. Portugalisatie komt verspreid ter sprake. Enerzijds werd er naar gestreefd de mensen om te vormen tot Portugezen en lange tijd werd dit ook door de zwarten zelf als ideaal gezien.

Anderzijds werd het onderwijs aan de bevolking beperkt om het streven naar onafhankelijkheid af te remmen. Dwangarbeid en andere wantoestanden als lijfstraffen en onrechtmatige inning van belasting illustreert hij met voorbeelden en aan de hand van foto's die hij maakte Pastoraal. Ook voor dit onderwerp moet men op verschillende plaatsen zoeken doch de meeste informatie vindt men in het eerste gesprek. Besproken worden een aantal feiten uit de geschiedenis van de missie in Angola, de ervaringen van pater Schoonakker in Cuchi en Vila da Ponte, problemen rond kinderhuwelijk en polygamie; uitgebreid het pastorale werk op missiereizen naar de bijstaties Kortere onderwerpen zijn: missiescholen en het tekort aan technisch onderwijs; eigenlandse priesters en zusters; de verhouding tussen Kerk en Staat; de verhouding tot de protestanten die van de Portugese regering minder kansen kregen. In 1945 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Angola; Cuchi; Dwangarbeid; Ganguela-stam; Inheemse gebruiken; Menongue; Pastoraal; Portugalisatie; Vila da Ponte.

A.J.P. Teuns

KMM 659

* 21 mei 1935 / interview: 9 maart 1982, 230 minuten.

Werkgebied: Angola 1961-1977.

Functie: pastoraal; verpleging.

In dit interview tekent zich een duidelijke ontwikkeling af van pastorale naar medische zorg. A. Teuns begon in 1961 in de missie van Vale do Queve (bisdom Huambo), bouwde daar in 1965 een ziekenhuis, volgde van 1972 tot 1975 een verpleegkundige opleiding in Huambo en werkte van 1976 tot 1977 als afdelingshoofd in het ziekenhuis van Malanje (gelijknamig bisdom). Hij was intussen uitgetreden Pastoraal. Hij kwam aan temidden van de grote opstand van 1961, wat voor een gespannen sfeer zorgde. Hij trof een traditionele kerk aan waarin het Portugese element de boventoon voerde. Gebedenboeken en dergelijke in de volkstaal werden soms in beslag genomen en verbrand. Wat Portugees was werd opgehemeld en werd aanvankelijk ook door veel zwarten als ideaal gezien. Het Maria Legioen had een grote inbreng vooral bij praktische dienstverlening; uit hun kringen kwamen ook catechisten en priesters voort. Onder de missiepost Vale do Queve ressorteerden meer dan 100 dorpen met samen rond de 20.000 katholieken. De mensen waren slachtoffer van allerlei dwangmaatregelen: arbeiders werden geronseld voor verafgelegen plaatsen, grond werd in beslag genomen, financiële moeilijkheden leidden tot dwangarbeid, lijfstraffen kwamen veel voor. Individuele protesten hielpen weinig. De bisschoppen stonden mijlen ver af van de bevolking; de Nederlandse missionarissen zaten niet in belangrijke functies en woonden verspreid; de Afrikaanse priesters waren verportugaliseerd. Toch moet gezegd worden dat na de onafhankelijkheid in snel tempo Afrikaanse bisschoppen konden worden aangesteld en dat hier zeer bekwame mensen bij waren; hij noemt en schetst mgr. Zacharias en mgr. Alexander. Verder heeft ook het katholiek onderwijs een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de bevolking; hij bouwde zelf een aantal scholen en bespreekt het college van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.) en het seminarie. Van invloed van het Vaticaanse Concilie heeft hij weinig gemerkt, maar hij tekent daarbij aan dat vooral vanaf 1965 zijn eigen aandacht begon te verschuiven. Medische zorg. Al spoedig na aankomst maakte hij kennis met een catechist die tevens verpleger was. Samen met hem bezocht hij zieken, verpleegde hen en diende de sacramenten toe. Omdat hij meer wilde doen bouwde hij een klein ziekenhuis; hij

beschrijft de gebouwen, de medische verzorging die er gegeven werd en noemt een aantal van de meest voorkomende ziektes: malaria, lepra, worminfecties, geslachtsziekten, oorlogswonden enz. Financiële hulp kwam van Memisa, Misereor, de bisschop, het Maria Legioen en lokale bijdragen. Hij beschrijft de invloed van de medicijnmannen. Hij stelde een praktisch boekje samen over hygiëne, probeerde zusters uit Frankrijk voor zijn werk te interesseren en begon - toen dit niet doorging op - kleine schaal medewerkers op te leiden. Rond 1970 constateerde hij dat 90% van zijn tijd naar medische zorg ging en 10% naar pastoraal. Hij besloot tot een definitieve keuze en ging in Huambo een driejarige verpleegkundige cursus volgen. Hij beschrijft deze opleiding en de aansluitende cursus die hij in Breda maakte. In 1976 kon hij aan de slag in een ziekenhuis in Malanje. Angola was toen reeds onafhankelijk, de gehele staf was zwart, doch reeds na enkele maanden werd hij met algemene stemmen tot afdelingshoofd benoemd. Hij vertelt over het werk in deze periode, over de uitstekende samenwerking met de protestanten op medisch gebied, over de ingewikkelde situatie vanwege de verschillende partijen in Angola zelf en de inmenging van buitenaf. In 1977 moest hij om gezondheidsredenen naar Nederland terug.

Trefwoorden: Angola; Dwangarbeid; Malanje; Maria Legioen; Gezondheidszorg; Memisa; Misereor; Onderwijs; Pastoraal; Vale do Queve.

J. Vissers

KMM 654

* 3 april 1916 / interview: 22 januari 1982, 523 minuten.

Werkgebied: Angola 1946-1970.

Functie: pastoraal.

Tijdens zijn opleiding kreeg pater Vissers een grote interesse voor missiologie en etnologie mee uit de colleges van E. Loffeld CSSp. en B.A.G. Vroklage SVD. In Angola (1946-1970) combineerde hij zijn pastorale taak met intensief etnologisch onderzoek; hij heeft daarover ook gepubliceerd. Voor dit interview resulteert het in meer dan acht uur gecondenseerde informatie; een samenvatting kan niet veel verder komen dan een opsomming van de onderwerpen. De etnologische observaties worden overigens hier en daar afgewisseld door gedachten over wat men daar pastoraal mee zou kunnen doen. Zijn standplaatsen in Angola waren: 1946-1952 Lândana, bisdom Cabinda; 1952-1958 Tomboco, bisdom Mbanza Congo; 1958-1971 Lukembo, bisdom Malanje. Het grootste gedeelte van het interview betreft traditionele opvattingen en gebruiken in Cabinda. Kenmerken van de traditionele godsdienst. Hun naam voor God kent geen meervoud, hun godsopvatting is monotheïstisch. Pater Vissers heeft talloze zegswijzen en spreekwoorden verzameld waarin sprake is van deze God en is bezig daaruit een theologie vast te leggen. Hij geeft voorbeelden van de omgang met God en trekt daaruit conclusies die voor de pastoraal van belang kunnen zijn. De voorouders staan in hoog aanzien; zij hebben regels gegeven aan hun nageslacht; overtreding daarvan wordt gestraft door de geesten. Geesten kunnen veel kwaad aanrichten. Uitvoerig wordt ingegaan op de rol van de fetisjeurs om dit kwaad te bezweren. Tvenaars kunnen ook kwaad oproepen door vervloeking in woorden en symbolen. Verder wordt hier gesproken over wichelaars die de toekomst voorspellen, over zwarte magie en heksen. Kruidendokters zijn vaak knappe koppen met een uitgebreide kennis van geneeskrachtige kruiden. Dit alles wordt geïllustreerd met concrete voorbeelden. Huwelijk en wat daarmee samenhangt. We horen hoe huwelijksaanzoeken verliepen en de rol van een oom daarbij, hoe de bruidsprijs werd vastgesteld, wat

verboden en toegestaan was in de verlovingstijd, hoe het meisje werd voorbereid op het huwelijk en de eerste huwelijksnacht. Aansluitend worden polygamie en prostitutie bekeken en gewezen op het verband met het verbod op seksuele omgang gedurende drie jaar na een geboorte. Tenslotte een aantal gebruiken rond de geboorte van een kind, de naamgeving, speciale rituelen voor een tweeling enz. Nauw hiermee verbonden zijn de 'rites de passage': voor de jongens was er een besnijdeniskamp van twee maanden; zij ontvingen daar seksuele voorlichting, werden ingewijd in de geschiedenis en gebruiken van de stam en leerden praktische vaardigheden als jagen. Meisjes werden afgezonderd in de menstruatiehut Dood en begravenis leveren een lang verhaal op over rouwklachten, eventuele vaststelling van de schuldige, speciale ceremonies bij de dood van een opperhoofd, de procedure om een nieuw stamhoofd te kiezen. Economisch bestel. Betreffende jagen, vissen en landbouw wordt enige technische informatie gegeven, doch vooral wordt gekeken naar de ceremonies waarmee deze activiteiten gepaard gingen. Van de ambachten wordt vooral de smederij besproken, verder pottenbakkerij, weverij, houtbewerking enz. Veel gegevens zijn er over de muziek-instrumenten, hoe zij vervaardigd en bespeeld werden. Korter tenslotte over kunstuitingen als huiddecoratie, haardrachten, versieringen aan huis en huisraad Relatief korte onderwerpen zijn: pastoraal in de drie parochies waar hij gewerkt heeft; de houding van de Portugese ambtenaren en geestelijken tegenover Afrikaanse cultuur ('Portugalisaie'); de woelige zestiger jaren. In 1970 werd pater Vissers midden in de bush getroffen door een hersenbloeding en moest hij ijlings naar Nederland terug.

Trefwoorden: Angola; Cabinda; Inheemse gebruiken; Inheemse godsdienst; Inheemse ambachten; Lândana; Lukembo; Tomboco.

J.C.J.M. van Wessenbeek

KMM 673

* 17 mei 1935 / interview: 26 mei 1982, 128 minuten.

Werkgebied: Angola 1961-1974.

Functie: pastoraal.

Voordat hij in Angola arriveerde, waren daar al twee opstanden geweest: een opstand in de katoenstreek, en in het jaar van zijn aankomst, 1961, een opstand in de koffiëstreek. Hij trof een vijandige sfeer vanwege het opkomende nationalisme. Sommige missionarissen konden die spanningen niet verwerken. Pater Van Wessenbeek wordt geplaatst in het bisdom Melange. Ofschoon de bisschop van Melange een Portugees was, stond hij toch aan de kant van de inheemsen. Pater Van Wessenbeek werd benoemd voor Soremo en later voor de missie van Kukumbi. Het was een uitgestrekt missiegebied: twee maal Nederland. Met slechte wegen. De auto's waren onbetrouwbaar. Het voornaamste vervoermiddel was de fiets. Pater Van Wessenbeek begon met het bezoeken van de dorpen, waar de mensen hem met verbazing tegemoet traden, want in jaren hadden ze geen priester gezien. In het hele gebied was slechts één school, die weinig voorstelde. Hij vertelt uitvoeriger over de catechistenopleiding. Verder ook over zijn idee van missionering, die nogal verschilde van die van zijn Portugese confrater, die hem wel volledig vrij liet. Pater Van Wessenbeek wilde naar de dorpen blijven gaan, kijken of er belangstelling was, en dan proberen schooltjes van de grond te krijgen. Terwijl zijn collega meer geporteerd was voor het werken door middel van internaten. Pater Van Wessenbeek bezocht de dorpen eens in de drie maanden. De problemen die zich voordeden

lagen vooral op het gebied van de polygamie en huwelijksmoraal. Wegens de politieke onlusten moest hij in 1974 Angola verlaten.

Trefwoorden: Angola; Catechistenopleiding; Kukumbi; Melange; Missiemethode; Soremo.

BURKINA FASO

WITTE PATERS (WP)

F.M.M. Balemans

KMM 635

* 22 augustus 1929 / interview: 23 september 1981, 180 minuten.

Werkgebied: Burkina Faso 1957-1981.

Functie: pastoraal; ontwikkeling.

Het interview van pater Balemans over zijn werk in Burkina Faso valt duidelijk in twee delen uiteen: van 1957 tot 1962 werkte hij in de pastoraal in het aartsbisdom Ouagadougou; na vijf jaar animatie-werk in Nederland (1962-1967) werd bisdom Kaya zijn werkterrein, aanvankelijk weer pastoraal doch al spoedig kwam het accent nadrukkelijk te liggen op ontwikkelingswerk. Zijn eerste drie standplaatsen waren Saaba, Ouagadougou en Guiloungou; hij geeft wat informatie over Saaba en over de eerste zes maanden van inwerken en taal leren. Het zielzorgwerk verliep in die tijd nog volgens het traditionele patroon. Men had veel werk met het voorbereiden van preken en catechismus geven, met het begeleiden van catechumenen (vier jaar, soms langer) en met huisbezoek. Met bewondering spreekt hij over de catechisten van die tijd; velen onder hen waren "begeesterd" en echt "gegrepen door de persoon van Christus". Katholieke scholen heeft hij slechts kort meegemaakt, omdat zij al spoedig overgingen aan de regering; hij noemt enkele voor- en nadelen hiervan. Vervolgens gaat hij kort in op een aantal plaatselijke gebruiken rond huwelijk, dood, polygamie enz. en hij bekijkt de houding van de Kerk dienaangaande; op liturgisch gebied werd werk gemaakt van aanpassingen in muziek en dans. Inzake politiek signaleert hij dat het overwicht van de blanken op alle gebieden nog zeer groot was doch dat anderzijds de hang naar zelfstandigheid duidelijk groeide. De Kerk heeft daaraan bijgedragen door de mensen mondig te maken, en de komst van de onafhankelijkheid heeft zij zeker niet tegengewerkt. Na vijf jaar Nederland keerde hij in 1968 terug naar Boven-Volta. Kaya behoorde toen nog tot het aartsbisdom Ouagadougou doch werd in 1969 zetel van een zelfstandig diocesis. De armoede van de mensen trof hem nu veel meer dan in 1957; daar kwamen de mislukte oogsten bij van het eerste Sahel-jaar. Hij deed een beroep op dhr. J. Pellis van de missievereniging in Ulvenhout; dit eenvoudige begin groeide uit tot een grootschalig hulpprogram vanuit Nederland en de oprichting van de Stichting Balemans voor het missie- en ontwikkelingswerk in Burkina Faso. Aanvankelijk ging het vooral om rechtstreekse voedselhulp, doch na verloop van tijd werd dit omgebogen naar structurele veranderingen met als doel het oprukken van de woestijn tot staan te brengen. In het begin zat hij met het probleem om dit vele werk met pastoraat te combineren doch later werd hij door het bisdom belast met de leiding van de ontwikkelingsprojecten. Hij beschrijft een aantal hiervan: duizenden boeren werden uitgerust met en geïnstrueerd in het werken met ploegen en ezeltjes, waterputten werden gegraven, stuwdammen gebouwd, bomen aangeplant, een spaarsysteem opgezet, investeringen in veestapel en huizenbouw begeleid, een coöperatie opgericht, cursussen voor kennisoverdracht georganiseerd. Hulp kwam toen ook van andere instanties zoals de Landbouwhogeschool van Wageningen, Cebemo en de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV). Na 1975 werd aan een zekere institutionalisering

gewerkt: gebouwen, boekhoudkundige organisatie, opleiding van Afrikaanse krachten om de leiding over te nemen, een mate van financiële zelfstandigheid, de oprichting van de Association pour le Développement de la Région de Kaya (ADRK). Hij geeft een indruk van de problemen die bij al deze activiteiten opdoken. De bisschop, mgr. C. Guirma, stond positief tegenover dit werk; van hem is er een profielschets.

Trefwoorden: Burkina Faso; Guiloungou; Guirma, C.; Inheemse gebruiken; Kaya; Ontwikkelingswerk; Ouagadougou; Pastoraal; Saaba.

J.J.C.A.M. de Bekker

KMM 727

* 27 maart 1945 / interview: 2 mei 1983, 266 minuten.

Werkgebied: Burkina Faso 1973-1982.

Functie: pastoraal.

Pater De Bekker heeft van 1973 tot 1982 in Burkina Faso gewerkt, steeds in de parochie Kampti (bisdom Diébougou). Dit geeft hem de gelegenheid om een duidelijk beeld te geven van de pastorale situatie die hij aantrof en de ontwikkelingen daarin die hij heeft meegemaakt. Naast de hoofdstatie waren er vier buitenposten. De pastorale staf bestond uit drie priesters, waarvan hij de taakverdeling toelicht. Dan waren er vier zusters; tot ongeveer 1970 waren de zusters werkzaam geweest op de school en in de polikliniek, nu deden zij parochiewerk. Drie staties hadden een catechist; hun taak lag aanvankelijk in catechese, vieringen en ziekenbezoek; vanaf ongeveer 1974 werden zij 'voortrekkers' op allerlei gebieden. Er waren geen volledig gesalarieerde catechisten, de toelage die zij ontvingen was ongeveer "genoeg om hun fiets gaande te houden". Hun tweejarige opleiding werd betaald door het bisdom. In 1973 was er al wel een parochieraad, doch veel beslissingen werden daar nog niet genomen. Hun taak werd langzaam uitbreid, in de loop van het interview vindt men daar meerdere voorbeelden van. Ongeveer 2% van de bevolking was katholiek. Pater De Bekker had vooral te maken met mensen van de Lobi-stam. De Afrikaanse priesters in het bisdom waren merendeels van de Dakati-stam; dezen hadden dus mogelijkheden om iets vanuit hun eigen cultuur in te brengen (zang, dans enz.); voor de Lobi's lag dit moeilijker. Veel aandacht besteedt pater De Bekker aan de religieuze vorming van de jeugd. Rond 1969 waren de scholen in handen van de staat overgegaan en mocht daar geen godsdienstles meer gegeven worden. Er moesten dus nieuwe wegen gezocht worden. De vrije Donderdag werd gekozen voor buitenschoolse catechese. Via de parochieraden werd meer inbreng van de leken georganiseerd: in elk dorp droeg een man of vrouw er zorg voor dat de kinderen naar de les gingen; huisvrouwen werden ingeschakeld bij het lesgeven. De bedoeling was om de catechese te laten aansluiten bij de levenssituatie; dit bracht mee dat men rekening hield met de verschillen tussen Lobi's en Dakati's; hij geeft hiervan voorbeelden en signaleert problemen die zich voordeden. Een bijzonder probleem voor de jeugd waren de initiatieriten die eens in de zeven jaar plaats vonden. Pater De Bekker heeft hier nogal wat onderzoek naar gedaan en vertelt er kort over. Rond 1973 kwam het probleem op de agenda van de parochieraad. Het dilemma was: wie er niet naar toe ging was geen echte Lobi, wie er wel heenging was geen echte christen. De parochieraad besloot tot niet meedoen en stelde sancties vast: één jaar uitsluiting van de sacramenten, drie jaar uitsluiting van functies in de parochie. We horen hoe dit verder ging en over de plannen die gemaakt werden om de initiatie in te passen in de voorbereiding op het Vormsel. Tenslotte biedt het interview informatie over het lot van

jeugdbewegingen in Burkina Faso en over pogingen om organisaties als verkenner en gidsen nieuw leven in te blazen Pastoraal overleg. Naar aanleiding van een bisschoppelijke brief van 1974 werd getracht de gedachte 'Wij zijn samen Kerk' structureel gestalte te geven. Besproken wordt hier het functioneren van dorpsraden, parochieraden, diocesane raad, sectorbijeenkomsten. Kortere onderwerpen zijn: eigenlandse priesters in de sociëteit van de Witte Paters met name een evolutie in de gedachten daarover; enkele politieke ontwikkelingen; medische zorg door de missie. In 1982 werd pater De Bekker gevraagd om enige tijd in Nijmegen mee te werken aan het Karibu-project.

Trefwoorden: Burkina Faso; Catechisten; Dakati-stam; Initiatieriten; Jongerenpastoraal; Kampti; Lobi-stam; Parochieraden; Pastoraal.

W.J. de Boer [kloosternaam: broeder Willy]

KMM 726

* 7 april 1921 / interview: 16 april 1983, 226 minuten.

Werkgebied: Burkina Faso 1949-1980.

Functie: ontwikkeling; catechese.

Broeder de Boer leerde op de ambachtsschool het timmervak en ging daarna nog op een boerderij werken om wat van het boerenpak te leren. Tijdens zijn broederopleiding leerde hij bovendien om alles aan te pakken wat nodig was. In de missie van Burkina Faso heeft hij dan ook diverse taken kunnen vervullen. Nog voor zijn vertrek (1949) werd hem gevraagd om in Ouagadougou (gelijknamig aartsbisdom) directeur te worden van een textielfabriek die eigendom van de missie was. Hij bereidde zich daarop voor door in Twente en in Frankrijk (mede vanwege de taal) te gaan rondkijken. Eenmaal ter plaatse kwam hij tot de overtuiging dat de fabriek geen toekomst had, dat de missie zich niet met fabrieken moet bezig houden, en dat het zijn taak moest zijn om mensen wat te leren zodat zij zelfstandig konden worden. Dit laatste keert als een soort devies telkens terug in de loop van het interview. Hij stuurde aan op sluiting van de fabriek en vindt dit een van de betere dingen die hij gedaan heeft. In de leeggekomen lokalen begon hij met een kleine ambachtsschool. Hij vertelt hoe hij met de jongens omging, over de praktische zaken die hij hen leerde; hij zorgde ook dat zij een soort diploma kregen. In 1957 kreeg hij opdracht een kerk te bouwen in Manga in hetzelfde aartsbisdom. Hij legt uit wat hij zelf daarbij leerde en vooral hoe hij dat overbracht op het werkvolk. Hij begon ook catechese te geven aan arbeiders. Zijn uitgangspunt daarbij was: doorgaan op wat er bij hen leeft en niet afbreken, bijvoorbeeld hun sterke familieband; hij zet dit verder uiteen. In 1959 verhuisde hij naar Kaya voor scholenbouw. Dit behoorde toen nog tot het aartsbisdom doch werd later zetel van een diocesis. Het was de tijd van de onafhankelijkheid en hij benadrukt hoe belangrijk scholen daarvoor zijn. Ook hier gaf hij weer catechese aan gastarbeiders, "aansluitend op de rijkdom die zij zelf hebben". Van 1961 tot 1971 was hij weer in Manga. Uit deze periode krijgt vooral het Toma-project veel aandacht, met name het werk van Nederlandse experts en vrijwilligers. Het probleem van veel experts was dat zij even kwamen om te zeggen hoe het moest, maar vergaten dat zij met mensen te maken hadden. Inzake de vrijwilligers vergelijkt hij de Kajotters met de mensen die door de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV) werden uitgezonden; hij zag meer inzet en idealisme bij de Kajotters. Over dit alles had hij duidelijke ideeën en hij sprak daar bij gelegenheid van een bezoek over met prins Claus. Deze adviseerde hem zijn gedachten schriftelijk uit te werken. Hij deed dit en stuurde kopieën naar Buitenlandse Zaken, Stichting

Nederlandse Vrijwilligers en andere instanties. Tijdens een verlof werd hij op Buitenlandse Zaken uitgenodigd waar hij aan de "rekenmeesters die met computers het ontwikkelingswerk berekenen" de moeilijkheid van een theoretisch opgezet project uitlegde en beklemtoonde dat men steeds met kleine dingen en langzaam moet beginnen Vanaf 1971 was hij weer in Ouagadougou waar hij verbonden was aan het opvangcentrum aldaar. Dit was bedoeld voor bezoekers, ontwikkelingswerkers en missionarissen op doortocht Kortere onderwerpen zijn: de oorzaken van de catastrofes die regelmatig de Sahellanden teisteren; problemen na de onafhankelijkheid met vakbonden; moeilijkheden die ontstaan als Europeanen Afrikaanse babies adopteren; de invloed van Vaticanum II. In 1980 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Ambachtschool; Burkina Faso; Kajotters; Kaya; Manga; Ontwikkelingswerk; Ouagadougou; Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV).

P.P.E. de Buck

KMM 108

* 10 februari 1928 / interview: 31 maart 1980, 360 minuten.

Werkgebied: Burkina Faso 1955-1966.

Functie: pastoraal.

Pater De Buck was van 1955 tot 1966 pastor in Burkina Faso (het vroegere Boven-Volta). Zijn hoofdonderwerp is pastoraal. Vanaf het begin deed hij ook veel aan ontwikkelingswerk, maar hij houdt niet van een strikte scheiding tussen deze twee omdat zij in feite nauw met elkaar verbonden waren. Zijn standplaatsen waren Temnaoré, Koudougou en Yako, alle in het bisdom Koudougou. Zijn priesteropleiding volgde hij in Noord-Afrika; men kon daar kiezen tussen een groep die gericht was op de Islam of op zwart Afrika. Hij koos de laatste en kon daarbinnen dan weer drie voorkeurbisdommen opgeven; zijn keuze viel op Boven-Volta. Hij kwam in 1955 aan en werd ontvangen door mgr. J. Bretault WP, bisschop van Koudougou. Dit geeft aanleiding tot een profielschets: energiek, organisatorisch begaafd, kenner van de Mossi-stam. De eerste zes maanden van zijn verblijf werden besteed aan studie van taal en cultuur; rond 1960 werd voor dit doel een speciaal centrum opgericht. Hier en verderop bespreekt hij een aantal Mossi-tradities rond gezag, geboorte, huwelijk, overlijden enz. en hoe men in liturgie en sacramentenbediening daarop enigszins probeerde aan te sluiten Pastoraal. Eerst beschrijft hij de dagelijkse werkzaamheden op hoofd- en bijstaties, de opleiding en de taken van de catechisten (naast godsdienst leerden zij ook een vak om in hun onderhoud te voorzien) en het catechumenaat. Hij bekijkt enkele motieven van de mensen om tot het christendom over te gaan: als de chef katholiek werd volgden vele anderen, dit in verband met de heilige eerbied voor gezag bij de Mossi's; vrouwen en meisjes meldden zich aan om aldus bevrijd te worden van een gedwongen huwelijk met een man waaraan zij soms reeds vanaf de geboorte waren uitgehuwelijkt. Tussen 1955 en 1966 heeft hij aanzienlijke veranderingen meegemaakt in de bewustwording van meisjes inzake hun rechten; de Kerk heeft daar zeker aan bijgedragen. Tot zijn taak behoorde ook catechese op de school. Hij merkt op dat de Kerk in Boven-Volta niet gevestigd is dank zij maar ondanks het Franse gouvernement dat zich vaak anti-kerkelijk opstelde. Missiescholen werden geduld, maar niet gesubsidieerd; openbare scholen werden sterk bevoordeeld; catechese kon daar alleen buiten schooltijd gegeven worden. Vervolgens gaat hij wat nader in op de methodiek: aanvankelijk catechismus en bijbelse geschiedenis, later zocht men meer aansluiting bij het dagelijkse leven; hiertoe werden gestencilde cursussen

samengesteld. In Koudougou en Yako was hij verantwoordelijk voor de jeugd. Hij beschrijft een jongerenbeweging die was opgezet naar het voorbeeld van de Kajotters en gericht op getuigenis en dienstbaarheid. Het was een kweekgrond voor roepingen. Aansluitend gaat hij tamelijk uitvoerig in op de opleiding van eigenlandse priesters en zusters. Voor katholieke actie en voor kadervorming onder leken heeft pater De Buck zich bijzonder ingezet en er een rapport over samengesteld; groepen werden opgericht die zich uit pastorale bewogenheid inzetten voor de gemeenschap; hij signaleert plus- en minpunten Ontwikkelingswerk. In de eerste jaren deed hij met de mensen veel aan landbouw en aanplant van bomen. Een groot probleem was de aantrekkingskracht van de stad, vooral voor de jeugd. Daarom werden initiatieven ontwikkeld om de mensen sterker aan hun dorp te binden. Hij vertelt over een aantal projecten, gesponsord door de Franse Vastenactie en uitgevoerd door plaatselijke groeperingen: waterputten, modeltuinen, silo's, spaarkassen, coöperaties. Korter besproken wordt de verhouding tot andere godsdiensten (60% traditionele godsdienst, 30% Islam, 10% christen). Hij geeft voorbeelden hoe de Franse regering de Islam bevoordeelde; tussen kerk en Islam was er weinig contact. De eerste president na de onafhankelijkheid was overtuigd christen en de eerste jaren was de verhouding Kerk en Staat zeer goed; later werd dit minder. In 1966 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bretault, J.; Burkina Faso; Catechese; Priesteropleiding; Inheemse gebruiken; Jeugdwerk; Kadervorming; Koudougou; Mossi-stam; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Temnaoré; Yako.

A.W. Renders

KMM 431

* 20 januari 1920 / interview: 15 december 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Burkina Faso 1950-1975.

Functie: pastoraal; landbouw.

Pater Renders heeft van 1950 tot 1975 in Burkina Faso gewerkt, steeds in Toma, bisdom Nouna-Dedougou. Als boerenzoon had hij een sterke interesse in landbouw; naast pastoraal nemen diverse projecten die in samenwerking met Kajotters en leden van de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV) werden opgezet dan ook een prominente plaats in. Hij geeft een kort overzicht van het begin van de missie in Toma (gesticht in 1913), een profielschets van de bisschop mgr. J. Lesourd WP, en een vergelijking tussen de Mossi-stam en de Samo-stam. Daarna volgen afwisselend herinneringen aan het zielzorgwerk en ontwikkelingswerk ("scheiding van deze twee werkt averechts"). Inzake de pastoraal komen enkele facetten kort ter sprake. Onder het hoofd 'lekenapostolaat' bespreekt hij de opleiding en taak van de catechisten, en de inzet van het Comité Chrétien. Dan de rol van het onderwijs, de Afrikanisatie die zich op dit gebied voltrok en godsdienstonderwijs buiten schooltijd. Hij stelde zelf een catechesecursus samen, waarbij hij voor een mengvorm koos van 'ervarings-catechese' en zaken die gewoon van buiten geleerd moesten worden. Eveneens een cursus voorbereiding op het huwelijk met daarin voorlichting over geboortenregeling; hierbij werden leken ingeschakeld. Kajotters kwamen helpen bij de bouw van een nieuwe kerk in Toma. Hij noemt een aantal medewerkers en instanties die financiële steun verleenden. Het werd een echt gemeenschapsproject waaraan naast christenen ook heidenen en islamieten meewerkten. Uitgebreid bespreekt hij vervolgens een landbouwproject. Ter oriëntatie was hij naar Ivoorkust geweest om te zien hoe men daar werkte. Grootschalige financiële steun kwam van de

Vastenactie en van Novib. Vrijwilligers van de SNV kwamen meewerken. Hij heeft een vijftigtal van deze jonge mensen meegemaakt; zij waren van diverse pluimage wat karakter en godsdienst betreft. Hij vertelt over de onderlinge relaties en over de resultaten van hun werk. Ook voor de jongeren zelf bleef deze ervaring niet zonder invloed ("Velen gingen beter weg dan zij gekomen waren"). Het landbouwproject begon met vijftientig hectare en groeide uit tot tachtig hectare. Om er een familieproject van te maken werden ook meisjes en vrouwen bij het werk betrokken. Het liep zo goed dat het door president S. Lamizana aan anderen ten voorbeeld werd gesteld. Ook werd een boerenleenbank opgezet. Alles bij elkaar is er in dit gebied een stuk welstand ontstaan waarvan een goede invloed blijft uitgaan. Tenslotte bevat het interview nog twee korte onderwerpen: de opleiding van een eigenlandse clerus op klein- en groot-seminarie, en de komst van Carmelitessen naar het bisdom. In 1975 keerde pater Renders om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Burkina Faso; Catechisten; Kajotters; Lamizana, S.; Landbouwproject; Lesourd, J.; Mossi-stam; Nouna-Dedougou; Novib; Samo-stam; Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV); Toma; Vastenactie.

ZUSTERS VAN CHRISTUS VERLOSSER

G.B. Thijssen [kloosternaam: zuster Leonie]

KMM 532

* 18 november 1914 / interview: 18 juni 1980, 315 minuten.

Werkgebied: Burkina Faso 1961-1976.

Functie: verpleging; vroedvrouw.

Zuster Leonie was reeds zevenenveertig jaar oud en had al zestien jaar als wijkverpleegster in Limburg gewerkt toen zij een benoeming voor de missie kreeg. In Burkina Faso (1961-1976) werd zij een rimboe-vroedvrouw in hart en nieren. Haar interview bevat informatie op medisch vlak en inzake plaatselijke gebruiken doch het meest opvallend zijn de verhalen waarmee deze informatie wordt opgesmukt. Zij werd benoemd voor Tambaga (bisdom Fada-Ngourma), honderden kilometers van de dichtstbijzijnde arts vandaan, nauwelijks wegen, en er was nog nooit een blanke vrouw geweest. Zij beschrijft de bevolking en vertelt dan ongeveer een uur over sommige van hun gebruiken. Zo over ceremonies bij het huwelijk, meisjes die al vóór de geboorte verkocht waren, polygamie die onder andere gevolg was van de grote kindersterfte. Dan over initiatie: bij jongens gingen de 'hardingskampen' gepaard met wreedheden die soms de dood tot gevolg hadden; meisjes werden verminkt volgens een ritueel dat uit de slaventijd stamde; dit resulteerde in moeilijke bevallingen. Kerk en Staat traden hier tegen op. Abortus kwam vaak voor bij ongewenste zwangerschap; het meisje was immers al aan iemand anders verkocht. Als mooie gewoonte noemt zij dat een vrouw in verwachting absoluut niets mocht doden uit eerbied voor het leven. Bij dit soort positieve gebruiken trachtte de Kerk aansluiting te vinden. Uit haar medische ervaringen vertelt zuster Leonie over hulp die geboden kon worden aan steriele vrouwen, over placenta als geneesmiddel, over de duizenden bevallingen die zij heeft meegemaakt. We horen ook over middelen bij slangebitten: buitenlands serum, maar ook door het maken van inkepingen of met behulp van een zwart poreus steentje dat het gif absorbeert. Tenslotte over haar werk op een consultatiebureau voor babies, het bevorderen van vitaminerijke voeding. Vroeger stierf 85% van de babies, nu nog

maar 15%. Echt gehandicapte kinderen waren er weinig want die liet men doodgaan. Kleine misvormingen als zes vingers opereerde zij zelf. Financiële hulp kwam veel uit Frankrijk, daarnaast ook van Memisa en Miva. Vervoer van zieken werd vroeger door de zusters bekostigd, maar eigenlijk was dit fout; daarom werd bij de behandeling een toeslag gevraagd en daarvan een fonds voor transport gevormd. Het interview bevat nogal wat korte tot zeer korte onderwerpen. De voornaamste zijn: enkele politieke gebeurtenissen; een eigenlandse zustercongregatie die door de Witte Zusters gesticht werd; het priestercelebaat; kleine ontwikkelingsprojecten die de missie entameerde, zoals watervoorziening, elektriciteit, butagas, cursussen. Eenvoudig doch indrukwekkend vertelt zij over de verbondenheid met Christus die haar door moeilijke momenten heen hielp. In 1976 moest zij om gezondheidsredenen terugkeren naar Nederland; mensen die zij had opgeleid konden haar taak overnemen.

Trefwoorden: Burkina Faso; Gezondheidszorg; Inheemse gebruiken; Tambaga.

BURUNDI

DE GRAAL

A.J.M. Brouwer

KMM 803

* 8 mei 1932 / interview: 26 maart 1984, 180 minuten.

Werkgebied: Burundi 1958-1963; Zaïre 1959-1960; Tanzania 1963-1980.

Functie: verpleging; ontwikkeling.

Mevrouw Brouwer werd verpleegster speciaal met de bedoeling om als leek naar de missie te gaan. Na haar opleiding ging zij; daarom naar de missieschool in Ubbergen en maakte daar kennis met De Graal. Zij sloot zich bij deze groep aan en werkte van 1958 tot 1980 in Burundi, Zaïre en vooral Tanzania. Haar hoofdonderwerpen zijn gezondheidszorg en ontwikkeling van de vrouw in Afrika. Burundi (1958-1959 en 1960-1963). Haar eerste standplaats was Bujumbura in het gelijknamige bisdom. Twee Graalleden waren daar reeds werkzaam aan een project tot verbetering van de positie van de vrouw. Later verhuisden zij naar Muramvya omdat dit op het platteland lag en meer centraal ten opzichte van de plaatsen die regelmatig bezocht werden. Uitvoerig vertelt zij over diverse aspecten van het werk: er was een vormingscentrum waar aan kadervorming werd gewerkt; er werden groepen opgericht voor gehuwde vrouwen en voor meisjes, afzonderlijk omdat de problemen verschillend waren; men ging op trektocht langs de dorpen om voorlichting te geven op het gebied van voeding, kinderverzorging, hygiëne enz.; een wekelijks radioprogramma gaf praktische tips waarop men dan bij de periodieke bezoeken kon inspelen. De kadervorming leverde goede resultaten op zodat steeds meer taken aan landeigen krachten konden worden overgedragen. Een schokkende ervaring was de moord op één van haar collega's; de mogelijke reden was dat een hooggeplaatst persoon was gedood en dat daarom een blanke moest worden omgebracht. Zaïre (1959-1960). In Kasongo was een ziekenhuis van de Belgische regering. Voor de supervisie vroeg men mevrouw Brouwer, onder meer omdat zij de tropencursus in België gevolgd had. Onder invloed van vrijmetselaars werden priesters en zusters uit dit ziekenhuis geweerd. Wel waren er vijf Graalleden in dienst; met hun salaris steunden zij tegelijk het werk in Burundi. Zij bespreekt de inhoud van haar functie, geeft een overzicht van de dagindeling en noemt enkele problemen (bijvoorbeeld corruptie). Door het werk van De Graal werd de weg geëffend voor de missie zodat er op den duur ook kerkelijke diensten konden worden gehouden. Aan dit werk kwam een abrupt einde in augustus 1960. In een spannend verhaal horen we hoe zij op het nippertje naar Burundi konden worden geëvacueerd; twee uur na hun vertrek trokken troepen de stad binnen die alles verwoestten. Tanzania (1963-1980). Mgr. J. Kilasara CSSp. zocht een beroepskracht met kennis van Swahili voor een ziekenhuis in Mkuu, bisdom Moshi. Dit werd geleid door Afrikaanse zusters die hard werkten doch niet de nodige bevoegdheid hadden. De regering dreigde het ziekenhuis te sluiten. Mevrouw Brouwer werd voor deze post aangezocht. Zij ging eerst enkele maanden in de verpleging in Uganda werken als voorbereiding en begon toen haar taak in Mkuu. Zij vertelt over het ziekenhuis, over enkele zaken die eerst rechtgezet moesten worden en andere die verbeterd konden worden (onder meer de opleiding van het personeel). Toch bleef de situatie precair omdat er geen dokter voor

het ziekenhuis kon worden aangetrokken. Uiteindelijk besloot De Graal zich terug te trekken (1965) en kwam er een samenwerking tot stand met een nieuw ziekenhuis enkele kilometers verderop. Van 1965 tot 1980 had zij een dubbele functie. Enerzijds werd haar het beheer toevertrouwd van een katholieke boekhandel in Moshi die onder de bisschoppenconferentie ressorteerde; zij legt uit hoe die onderneming ontstond en wat haar taak was. Anderzijds hielp zij in het bisdom Samé bij de opbouw van een vormingscentrum voor vrouwen in Kisekibaka (Lembeni). De stuwende kracht hier werd Imelda, een Tanzaniaans lid van De Graal. Uitgebreid volgt zij het ontstaan en de vorderingen van dit werk. Het resulteerde in een Graalcentrum met vijftig leden. Zij bespreekt onder meer de vorming en opleiding die meisjes in het centrum kregen, de taken die hen werden toevertrouwd, vrouwenclubs die werden opgericht, de inpassing in de Ujamaa-beweging, de steun die zij ondervonden van mgr. H.J.H. Winkelmolen CSSp. en zijn opvolger mgr. J.L. Lebulu. In 1980 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Boekhandel-Moshi; Bujumbura; Burundi; Gezondheidszorg; Kadervorming; Kilasara, J.; Lebulu, J.L.; Muramvya; Onlusten; Samé; Tanzania; Vormingswerk; Winkelmolen, H.J.H.; Zaïre; Ziekenhuis Mkuu; Ziekenhuis Kasongo.

WITTE PATERS (WP)

C. Balemans [kloosternaam: broeder Christianus]

KMM 20

* 21 augustus 1903 / interview: 4 april 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Burundi 1931-1960; Zaïre 1964-1968.

Functie: bouwer; timmerman.

Dit is een betrekkelijk kort interview over een lang missionarisleven. Broeder Christianus was dan ook reeds lang zwak van gezondheid, mede tengevolge van spanningen en ontberingen. Hij werkte vijfentwintig jaar in de bouw en tien jaar in de timmerwinkel. Naast een verslag over deze taken bevat het interview vooral verhalen over wat men in de missie zoal mee kan maken. Zijn arbeidsterreinen waren Burundi (1931-1960) en Zaïre (1964-1968). Burundi. Broeder Christianus is nogal zuinig met geografische aanduidingen. Wel zegt hij dat hij vaak verhuisde omdat hij na oplevering van een bouw weer ergens anders heen moest; hij noemt daarbij het aartsbisdom Gitega. Hij had een vaste groep arbeiders die periodiek verlof kregen om enkele weken bij vrouw en kinderen door te brengen. Hij vertelt wat er zoal gebouwd werd, hoe zij werkten, wat de werknemers verdienden, en hoe het in zijn werk ging om aan geld voor bouw en werkvolk te komen. Er was nogal wat bijgeloof, bijvoorbeeld amuletten, en bijzondere gebruiken. De missionarissen probeerden in preken en dergelijke daarop in te spelen; vooral de Afrikaanse priesters waren daar goed in. Broeders hadden toen nog niet veel met catechese te maken; bij hen kwam het vooral aan op het goede voorbeeld. De taal van het volk leerde hij aldoende, waarbij hij opmerkt dat hij in zijn werk vaak dezelfde woorden tegenkwam. Alles bij elkaar was het zwaar werk; hij raakte overspannen en moest in 1960 in Nederland blijven Zaïre. Op verzoek van de Zaïrese bisschop van Goma vertrok hij in 1964 naar dit gebied om leiding te geven bij bouwwerken. Hij spreekt slechts kort over dit werk. Zijn aandacht gaat vooral uit naar de opstanden en ongeregelheden die in deze periode plaats

vonden. De spanningen tastten zijn gezondheid aan en in 1968 keerde hij definitief naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bouwactiviteiten; Burundi; Gitega; Goma; Zaïre.

G.J.M. van der Ven

KMM 683

* 21 februari 1907 / interview: 30 juni 1982, 154 minuten.

Werkgebied: Burundi 1933-1982.

Functie: pastoraal; econoom; redacteur.

De hoofdonderwerpen van pater Van der Ven zijn: missionering in Burundi, met de vooroorlogse periode, en de verhouding tussen Hutu en Tutsi. Hij vertrok in 1933 en werd benoemd voor Buhonga, bisdom Bujumbura. Hij geeft profielschetsen van mgr. J. Gorjur WP en mgr. H.A. Grauls WP (vanaf 1937). Er was in die tijd een ware bekeringsgolf aan de gang. Hij noemt getallen: drie maal per jaar duizend doopsels was geen uitzondering. Dan gaat hij in op een aantal motieven van de mensen om christen te worden; zo onder meer een gevoel van veiligheid, de aantrekkingskracht van de scholen en de mogelijkheid om via het seminarie verder te studeren, de inzet van missionarissen en catechisten, de medische zorg door zusters. Mgr. Gorjur had reeds een klein-seminarie in Mugeru, bisdom Gitega; oud-seminaristen verwierven vooraanstaande functies. De grote aantallen bekeerlingen brachten enorm veel werk mee: het catechumenaat, soms hele dagen biechthoren, reizen naar de bijposten. In dit verband schetst hij de taakverdeling op de missiepost; het was een goede gewoonte bij de Witte Paters om geen éénmansposten op te richten doch zo veel mogelijk met drieën en dan het werk verdelen. In 1935 kreeg hij met twee andere paters de opdracht een nieuwe centrale post op te richten in Rushubi. Hij legt uit waarom die plaats gekozen werd; onder meer was dat omdat de mensen er minder afhankelijk waren van de plaatselijke chef. Verder horen we hoe de statie werd ingericht en welke bijdrage de plaatselijke bevolking leverde. In 1939 werd hij econoom van het bisdom en verhuisde naar Gitega. Deze functie wordt beknopt besproken: het beheer van de financiën van het bisdom, activiteiten tijdens de oorlog toen de Europese bronnen wegvielen, de oprichting van de Raptim na de oorlog, bouwprojecten. Het verslag over de naoorlogse periode is bijna geheel gewijd aan politieke verwickelingen en stammentwisten. We horen over de traditionele tegenstellingen tussen Tutsi en Hutu in Rwanda en Burundi, over de tijd van de onafhankelijkheid (1962), de troebelen in 1965 en 1972 die aan vele mensen het leven kostten. Dan over de gevolgen voor de Katholieke Kerk: priesters gedood of het land uitgezet, veel catechisten omgekomen, bisschoppen onder huisarrest. Voor de hiërarchie was het bijzonder moeilijk om op te komen voor recht en vrede. Toch ziet hij de laatste tijd (het interview vond plaats in 1982) tekenen van hoop. Kortere onderwerpen zijn: enkele veranderingen na Vaticanum II waarbij vooral bevordering van de gemeenschapszin en deelname van de leken opvallen; de eigenlandse priesters (in Burundi minder dan in Rwanda) en zusters; tenslotte zijn taak in een groot ziekenhuis waaraan hij de laatste jaren als rector verbonden was.

Trefwoorden: Buhonga; Bujumbura; Burundi; Financiering; Gitega; Gorju, J.; Grauls, H.A.; Hutu-stam; Pastoraal; Raptim; Rushubi; Stammentwisten; Tutsi-stam.

M.J. Verkley [kloosternaam: zuster Thérèse]

KMM 558

* 22 februari 1899 / interview: 20 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Burundi 1923-1947; Rwanda 1948-1966.

Functie: beleid.

Zuster Thérèse heeft van 1923 tot 1966 in Burundi gewerkt, alleen onderbroken door een korte periode in Rwanda (1948-1953). Bijna in al haar standplaatsen is zij overste geweest; daarnaast gaf zij vaak godsdienstles. Het interview informeert dan ook meer over algemene ontwikkelingen dan over haar eigen werk. Haar eerste post was Mugeru (1923-1930), tegenwoordig gelegen in het bisdom Gitega. Haar verhaal over deze periode geeft een goede indruk van missioneren in die tijd. Zij kwam aan na een lange reis, de laatste dagen te voet met twee paters en honderd dragers. Er waren in Mugeru nog geen scholen. Zij merkt op dat Burundi tot voor kort kerkelijk bestuurd werd vanuit Rwanda en nogal stiefmoederlijk behandeld was. De zusters hadden als taak om meisjes te leren lezen, huisbezoek te doen en zieken te verzorgen. Daarbij praatte men over het evangelie. Het werk bracht veel vermoeiende trektochten naar de bergen mee; de taal leerde zij al doende. Sommige meisjes wilden zuster worden; in 1930 begon de bisschop met een noviciaat. Betreffende het onderwijs schetst zij latere ontwikkelingen: toen de Belgische regering subsidie ging geven breidde het onderwijs zich snel uit; er kwam in Mugeru een school van vijf klassen en later een kweekschool. Boekjes over evangelie en bijbelse geschiedenis werden uit het Frans vertaald. Ook in Gatara (1930-1946 en 1953-1957; bisdom Ngozi) moest gepionierd worden. Met vier zusters begonnen zij; daar een nieuwe stichting met als opdracht een school en kliniek op te zetten. Zij vertelt over een tyfus-epidemie die in 1934 uitbrak en die ook haar zelf op de drempel van de dood bracht. Verder over de bouw van een school met internaat. Na deze lagere school konden de jongens naar een middelbare school in Rwanda; de besten gingen naar het seminarie; van de eerste vijftientig seminaristen zijn er drie gewijd. Wat uitvoeriger gaat zij in op haar godsdienstonderwijs: er was veel belangstelling voor godsdienst, het evangelie sprak de mensen aan; zij kreeg boekjes uit Nederland en vertaalde die; verder gaf zij ook retraites aan kinderen. Via de kinderen bereikte men de ouders; het aantal doopsels van volwassenen steeg sterk. Kortere onderwerpen in dit gedeelte zijn: wat de mensen op het land verbouwden, wat zij aten en dronken; het opkomend verlangen naar zelfstandigheid; de geringe mogelijkheden die er voor meisjes waren en wat de zusters daar door (huishoud)onderwijs aan probeerden te verbeteren; de invoering van de volkstaal en inheemse instrumenten in de liturgie. In Rushubi, bisdom Bujumbura, is zij maar een jaar geweest (1946-1947). Haar verblijf aldaar geeft wel aanleiding tot de bespreking van eigenlandse zusteropleiding. De Witte Zusters hadden als beleid om zelfstandige eigenlandse congregaties op te richten. Eén daarvan was Bene Tereziya, een congregatie die uitgroeide tot een ledental van meer dan 300 en vertakkingen kreeg in andere landen. Kabgayi in Rwanda (1948-1953) was een grote statie en bovendien bisschopszetel. Zij geeft een impressie van het missiewerk aldaar en de verschillen met Burundi. Heel kort tenslotte horen we over haar ervaringen in Bujumbura (1957-1960; gelijknamig bisdom). Het was net een blanke stad en het streven naar onafhankelijkheid was er sterk voelbaar. Eveneens kort over Muyaga (1960-

1966; bisdom Ruyigi); in deze tijd kregen de zusters veel meer mogelijkheden in pastoraal werk. In 1966 keerde zuster Thérèse terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bene Tereziya Congregatie; Bujumbura; Burundi; Catechese; Eigenlandse zusters; Gatara; Gitega; Kabgayi; Mugera; Muyaga; Onderwijs; Priesteropleiding; Rushubi; Rwanda.

CENTRAAL AFRIKAANSE REPUBLIEK

CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)

B.J. van Breen

KMM 63

* 28 december 1941 / interview: 30 december 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Centraal Afrikaanse Republiek 1967-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Van Breen werd in 1966 priester gewijd, deed daarna zes maanden stage in Senegal en vertrok in 1968 naar de Centraal Afrikaanse Republiek. Van de pastoraal in de Centraal Afrikaanse Republiek worden enkele aspecten toegelicht; als tweede en voornaamste hoofdonderwerp wordt de 'animation rurale' diepgaand uitgewerkt. In een inleiding schetst hij zijn kennismaking met Afrika in Dakar en in een broussedorp in Senegal. Zijn eerste standplaats in de Centraal Afrikaanse Republiek was Alindao, bisdom Bangassou. De parochie telde een kleine deertig bijstaties; er woonden twee stammen maar met de Sango-taal kon men overal terecht. Hij beschrijft het catechumenaat met aansluitend een intensieve voorbereiding tijdens de doopretraite. Eveneens kort horen we hoe een broussetocht verliep, en hoe men gezamenlijk een kerk bouwde. Dan volgt uitgebreid een belangrijk onderwerp: de opleiding van parochieleiders en de vorming van parochieraden. Men kwam tot de bevinding dat het niet genoeg was om aan catechisten een gedegen opleiding te geven; zij werden min of meer een verlengstuk van de priester; het gevaar van een clericale kerk bleef. Besloten werd ook andere 'parochieverantwoordelijken' op te leiden met het oog op de vorming van parochieraden. De catechist kreeg als taak de verkondiging, de parochieraad bestreek een veel breder terrein zowel kerkelijk als maatschappelijk. De catechist was niet noodzakelijk lid van de raad. Pater Van Breen beschrijft hoe dit proces zich in zijn parochie voltrok, welke cursussen gegeven werden en welke taken aan de parochieraad werden toevertrouwd. Op het einde van dit hoofdstuk wordt een aantal traditionele gebruiken van de bevolking genoemd en worden enkele liturgische vieringen (onder meer in de Goede Week) genoemd die daar min of meer op aansloten. 'Animation rurale' wordt door pater Van Breen gekenschetst als een 'pastoral d'ensemble', een 'totaal-pastoraal' met als doel de geestelijke en maatschappelijke bevrijding van de mens. Aan het begin van deze beweging plaatst hij pater P. Schontz CSSp.; pater Van Breen zelf werd in 1976 voor de leiding ervan vrijgesteld. De diverse aspecten die vervolgens besproken worden kunnen in deze samenvatting slechts rudimentair worden aangeduid. Er waren meerdere bronnen die in dit project samenvloeiden: een plattelandsbeweging voor vrouwen ondersteund door zusters, groeiende deelname van mannen, buitenschoolse catechese na de nationalisering van de scholen, ontwikkelingsprojecten ter verbetering van de landbouw. Aan continuïteit werd gewerkt door de oprichting van een 'raad' van zeven personen en door de opleiding van Afrikaanse medewerkers. Jonge buitenlandse vrijwilligers uit Oostenrijk en Frankrijk kwamen helpen en droegen bij aan kennisoverdracht. Dorpscomités werden opgezet om problemen te signaleren en gezamenlijk naar oplossingen te zoeken. Waar mogelijk werd getracht samen te werken met regeringsinstanties doch het bleef een missieproject. Alle sectoren en projecten werden regelmatig schriftelijk of mondeling geëvalueerd. Voor de

financiële kant was er een subsidie van de regering, hulp van Secours Catholique, Missio, Misereor, Cebemo. Natuurlijk doken regelmatig problemen op en ook deze worden besproken. Het interview sluit met een evaluatie van wat tot nu toe bereikt werd.

Trefwoorden: Alindao; Animation Rurale; Catechumenaat; Cebemo; Centraal Afrikaanse Republiek; Kadervorming; Misereor; Parochieraden; Sango-taal; Schontz, P..

T.H.W. ten Brink

KMM 68

* 1 november 1942 / interview: 9 augustus 1979, 165 minuten.

Werkgebied: Centraal Afrikaanse Republiek 1970-1979.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Ten Brink bevat vooral feitelijke informatie over de Centraal Afrikaanse Republiek, het bisdom Bangassou, en zijn standplaats Alindao (vanaf 1970). Van de zes bisdommen in de Centraal Afrikaanse Republiek waren er drie toevertrouwd aan de paters van de H. Geest; onder hen waren ongeveer 25 Nederlanders. Hij schetst kort de geschiedenis van de Centraal Afrikaanse Republiek en gaat nader in op de regeringsperiode van keizer J.B. Bokassa; daarbij komen onder meer de kindermoord, de studentenopstand en de economische malaise ter sprake. Van het hoger personeel was ongeveer driekwart katholiek; de bevolking in zijn geheel was voor ongeveer 15% katholiek, 15% protestant, 10% Islam, de overigen animisten. Polygamie kwam veel voor; naar aanleiding daarvan reflecteert hij over de problemen rond inheemse tradities en kerkelijke wetgeving. De aartsbisschop J. N'Dayen was Afrikaan, familie van de keizer; de overige bisschoppen waren buitenlanders waaronder de Nederlander A.M. Maanicus CSSp. Aan indigenisatie werd gewerkt: de meeste bisdommen hadden een klein-seminarie, een groot-seminarie was in oprichting; vooralsnog gingen de groot-seminaristen naar Kameroen of Congo Brazzaville. In 1979 waren er drieëntwintig eigenlandse priesters waarvan drie in Bangassou; de voorkeur ging uit naar de vorming van een diocesane clerus. Vervolgens bekijkt hij de 'missionaire strategie' in bisdom Bangassou. In 1979 waren er circa dertig priesters. De paters van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.) kozen waar mogelijk voor werken in groepsverband; daardoor ontstonden grote parochies met enorme afstanden naar de bijposten. In een parochie met vier priesters waren er regelmatig twee op tournee zodat alle posten om de twee à drie maanden bezocht werden; een aantal taken werd gedelegeerd aan catechisten. Hoe zo'n tournee verliep wordt nader ingevuld: in de koloniale tijd waren de mensen verplicht zich aan de grote weg te vestigen; zij waren dus over het algemeen goed bereikbaar, ook per auto of kleine vrachtwagen. De missionaris ging het dorp rond met de hoofdcatechist, vergaderde met de parochieraad, zorgde voor H. Mis en sacramentenbediening enz. Hij bespreekt kort de opleiding van catechisten, het catechumenaat en de doopretraite van een maand. Op de Bijbel werd veel nadruk gelegd; deze sluit ook goed aan bij het Afrikaanse denken. In Alindao werkten ook vier zusters, twee Oostenrijkse vrijwilligsters en een Franse leek; hij legt uit wat hun werk was. Aansluitend bespreekt hij de opleiding van eigenlandse zusters: een aantal was reeds toegetreden tot Europese congregaties, een Afrikaanse congregatie was in oprichting, een eerste groep had het noviciaat voltooid. Kort bespreekt hij godsdienstonderwijs. De scholen waren genationaliseerd wat zowel voor- als nadelen had. Godsdienstonderwijs gebeurde buiten schoolverband behalve op enkele nog bestaande katholieke colleges. Het interview eindigt met enkele gedachten over de toekomst van de Kerk in de Centraal Afrikaanse Republiek. Hij ziet mogelijkheden in goed gevormde

catechisten met meer bevoegdheden, eventueel ook in gehuwde priesters. Het belangrijkste is de Kerk vanuit de basis op te bouwen en niet van bovenaf volgens hiërarchische structuren.

Trefwoorden: Alindao; Bangassou; Bokassa, J.B.; Centraal Afrikaanse Republiek; Eigenlandse zusters; Maanicus, A.M.; N'Dayen, J.; Pastoraal; Polygamie.

P. Delisse

KMM 110

* 3 juli 1942 / interview: 5 juli 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Centraal Afrikaanse Republiek 1970-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Delisse werkte vanaf 1970 in de Centraal Afrikaanse Republiek, bisdom Bangassou. Zijn hoofdonderwerp is basispastoraal in de brousse. Daarnaast krijgt ook het tijdperk van president J.B. Bokassa veel aandacht. Zijn eerste benoeming was voor Bakouma, een kleine plaats die echter belangrijk begon te worden omdat men daar met uraniumontginning zou beginnen. Hij vertelt hoe zo'n benoeming tot stand kwam en wat het aandeel van bisschop en provinciaal was. Bij Bakouma behoorde een aantal kleine dorpjes; sommige daarvan waren aan het uitsterven; om onduidelijk redenen daalde het aantal huwelijken en het geboortecijfer. Na acht maanden werd hij benoemd voor Mobaye. Hier waren vier priesters, hij kreeg als hoofdtaak werk in de brousse. Hij signaleert een tweetal problemen. Ten eerste waren sinds enkele jaren de parochieraden in opkomst; de verhouding en taak verdeling tussen catechist en raad was nog een punt van discussie. Vervolgens waren er tegenstellingen tussen de stammen; de Sango's vormden een minderheid doch hadden in de samenleving een overheersende positie; de stammenconflicten bemoeilijkten het werk van priesters en catechisten. Dan beschrijft hij het zielzorgwerk tijdens een tournee. Bediening van de sacramenten, waaronder ook biechthoren, namen nog een belangrijk deel van de tijd in beslag. Tenslotte kijkt hij naar de scholen in zijn gebied: Mobaye had een middelbare school in oprichting, de kleinere plaatsen hadden alleen een lagere school. Officieel kregen de onderwijzers hun salaris van de staat, terwijl het lesmateriaal door de leerlingen zelf betaald werd. In feite kwam er van de subsidie weinig terecht. Het verhaal over de periode Bokassa wordt ingeleid met een terugblik op de dagen rond de onafhankelijkheid, de rol van de priester B. Boganda die de eerste president werd doch in 1959 verongelukte, de regering van president D. Dacko. Vervolgens horen we over de staatsgreep van J.B. Bokassa met steun van de Franse regering die beducht was voor de invloed van communistisch China. Uitgebreid vertelt hij over de verschrikkingen tijdens het bewind van keizer Bokassa, de kindermoord, het martelen en ombrengen van gevangenen. De situatie in het land had zijn weerslag op de Kerk. Allereerst was er de discussie of de Kerk officieel moest reageren tegen de terreur; hij citeert verschillende standpunten bij de bisschoppen. Ook was er de economische aftakeling en de vraag hoe de Kerk kon bijdragen aan de wederopbouw. Er is een aantal kortere onderwerpen. Ten eerste de opleiding van landeigen priesters op de drie klein-seminaries en op het groot-seminarie in Congo Brazzaville; de opening van een groot-seminarie voor de Centraal Afrikaanse Republiek was gepland voor 1981 in Bangui. Dan de gezondheidszorg die mede slachtoffer werd van de algehele malaise. Tenslotte enkele korte observaties: zo dat de Bijbel dichterbij hun mentaliteit staat dan bij de onze; dat pastoraal overleg bemoeilijkt werd door een gebrekkige infrastructuur; dat de financiering van het missiewerk nog grotendeels uit het buitenland moest komen.

Trefwoorden: Bakouma; Boganda, B.; Bokassa, J.B.; Centraal Afrikaanse Republiek; Dacko, D.; Gezondheidszorg; Mobaye; Onderwijs; Parochieraden; Pastoraal; Priesteropleiding; Stammentwisten.

P. de Groot

KMM 188

* 30 december 1926 / interview: 29 juli 1980, 225 minuten.

Werkgebied: Centraal Afrikaanse Republiek 1957-1980.

Functie: pastoraal.

Pater De Groot is vanaf 1957 steeds werkzaam geweest in het basispastoraat in de Centraal Afrikaanse Republiek. Zijn interview is dan ook grotendeels een bezinning op pastorale problemen waarmee een missionaris geconfronteerd wordt. Zijn standplaatsen in het bisdom Bangassou waren Bangassou, Ouango, Alindao, Kembe en Mobaye. Overigens gaat zijn aandacht meer uit naar algemene problemen dan naar plaatselijke situaties. Een korte inleiding bevat zijn eerste indrukken van het bisdom en de apostolisch prefect, mgr. M.H.M. Bodewes CSSp.; ook over de Sango-taal die hij moest leren. Dan beschrijft hij kort het catechumenaat van twee jaar met aansluitend een doopretraite van een maand op de missiepost. Vervolgens het werk en de dagorde op een tournee naar de dorpen. De catechist noemt hij "de strohalm waaraan de nieuwe missionaris zich in de eerste jaren vastklampte"; hij was in die tijd ook nog vooral een "verlengstuk van de pater". Uitgebreider bezint hij zich op enkele andere aspecten van het missiewerk. Allereerst vraagt hij zich af wat je daar als missionaris kwam doen. Vooral in het begin had hij het gevoel dat zijn werk bestond in mensen naar de Kerk te krijgen en te zorgen dat zij de sacramenten ontvingen. Een positief aspect was dat hun eigen godsdienst veel taboes en verplichtingen kent; het christendom brengt 'Iemand' die de scherpe hoeken van taboes afhaalt en de mensen van angsten verlost. Maar verder had de Kerk niet veel oog voor hun eigen leven en tradities. Hier en verderop geeft hij enkele voorbeelden van de kerkelijke houding ten opzichte van plaatselijke gebruiken rond geboorte, initiatie, sterven en begraven; persoonlijk heeft hij zich vaak ingespannen om het gewone leven in te schakelen in de praktijk van het godsdienstige leven. Met name bekijkt hij de situatie rond het huwelijk; het probleem is dat bepaalde tradities niet aanvaardbaar zijn voor de Kerk en tot uitsluiting van de sacramenten leiden. Hij bespreekt de discussies rond dit punt in de kringen van missionarissen en Afrikaanse priesters, op dekenale vergaderingen, gesprekken met de bisschoppen. In feite kwam men er niet uit en "staat de Kerk in de Centraal Afrikaanse Republiek eigenlijk buiten het huwelijk". Ook de voorbereiding op het huwelijk wordt bekeken; vroeger deed de pastor dit, sinds enige tijd worden ook de parochieraad en het Legioen van Maria ingeschakeld. Onder de titel 'opbouw van de Kerk' bespreekt hij eerst de opkomst van de parochieraden in de zestiger jaren. Een probleem is de verdeling van de verantwoordelijkheden en de plaats van de catechist in dit nieuwe bestel. Vervolgens noemt hij getallen over de eigen financiële bijdrage van de mensen aan het kerkelijk werk. Verderop wordt ook nog ontwikkelingswerk als element van de vernieuwde aanpak besproken; we horen over enkele projecten op het gebied van huizenbouw, landbouw en watervoorziening, wat daarbij goed en minder goed ging; de bevolking droeg bij in geld en arbeid. Korte onderwerpen zijn: de opleiding van eigenlandse priesters en zusters; de onlangs begonnen recrutering van landeigen kandidaten voor de Congregatie van de H. Geest (CSSp.); de relaties tussen de geestelijken (oud en jong, eigenlands en buitenlands); de verhouding tot de

protestantse kerken; politieke ontwikkelingen sinds de onafhankelijkheid, met name de periode Bokassa en de verhouding Kerk en Staat in deze tijd.

Trefwoorden: Alindao; Bangassou; Bodewes, M.H.M.; Centraal Afrikaanse Republiek; Huwelijksproblematiek; Inheemse gebruiken; Kembe; Mobaye; Ontwikkelingswerk; Ouango; Parochieraden; Pastoraal; Songo-taal.

A.M. Maanicus

KMM 353

* 28 september 1924 / interview: 3 december 1980, 290 minuten.

Werkgebied: Centraal Afrikaanse Republiek 1951-1980.

Functie: pastoraal; beleid.

Het interview van mgr. Maanicus bevat informatie over pastoraal en andere aspecten van het kerkelijk leven in het bisdom Bangassou (Centraal Afrikaanse Republiek), met name over de periode dat hij bisschop van dit diocees was. In de eerste periode (1952-1964) was hij pastor in Alindao en Mobaye; beide parochies worden kort besproken. Vervolgens wordt een aantal pastorale problemen nader toegelicht. Veel aandacht krijgt het huwelijk dat op verschillende plaatsen ter sprake komt. De ingewortelde traditie van de polygamie vormt een belangrijk struikelblok; hij pleit voor eerbied voor het natuurlijk huwelijk, verdraagzaamheid en geduld met tegelijk nadruk blijven leggen op huwelijksrouw en de waarde van monogamie. Hij constateert dat de grote polygamie aan het verdwijnen is doch dat de kleine polygamie toeneemt mede omdat de jongere generaties een vrijere sexuele houding aannemen. Catechisten vormen een volgend onderwerp: hij bespreekt de criteria voor aanname van kandidaten, hun opleiding en verdere begeleiding, hun functioneren in de gemeenschap en verhouding tot de parochieraad, hun salaris. Vervolgens gaat hij in op de scholen, met name de catechese aldaar en de gevolgen van de nationalisatie van de scholen. Tenslotte noemt hij enkele bronnen van inkomsten voor het kerkelijk werk zoals de kerkbijdrage van de gelovigen en de opbrengst van koffieplantages. In 1964 werd hij bisschop van Bangassou. Het eerste grote onderwerp is hier de personeelsbezetting van het bisdom. Wat priesters betreft kwam de grootste inbreng van de Nederlandse provincie van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.). Voor de opleiding van eigenlandse priesters stichtte hij in 1966 een klein-seminarie; in 1980 was er één gewijd en elf groot-seminaristen waren in opleiding in Kongo-Brazzaville. Hij vindt dat het diocees in de toekomst enerzijds goed opgeleide specialisten voor theologie, kerkelijk recht enz. nodig heeft, doch dat anderzijds het 'broussewerk' ook door de Afrikaanse clerus niet verwaarloosd mag worden. Zusters waren er reeds in het bisdom, maar hij trok nog enkele andere congregaties aan; hun arbeidsveld verruimde zich naar pastorale taken en diverse vormen van ontwikkelingswerk. Vervolgens wist hij zich te verzekeren van de hulp van een flink aantal vrijwilligers uit Oostenrijk en Frankrijk; zij maakten zich verdienstelijk in pastoraal en ontwikkelingswerk. Voor deze beide terreinen werden tenslotte meer en meer eigen leken opgeleid. Over elk van genoemde groeperingen wordt informatie verstrekt. Een tweede grote onderwerp is de verhouding van Kerk en Staat in het tijdperk Bokassa. Mgr. Maanicus was hierbij zeer nauw betrokken en zijn uitgebreide inlichtingen zijn dan ook grotendeels uit de eerste hand. Hij vertelt over de eerste rustige jaren en de gestadige uitbreiding van intimidatie en terreur waarmee hij ook persoonlijk kennis maakte. Dan volgt de episode van de keizerskroning, de onderhandelingen over een kroning in de kathedraal, het compromis van een kroning in het stadion met een H. Mis daarna in de kathedraal; mgr. J.

N'Dayen en mgr. Maanicus waren daarbij aanwezig. Vervolgens de kindermoord: de aanleiding en de vermoedelijk toedracht hiervan, het bezoek van mgr. Maanicus aan Bokassa en de inhoud van hun gesprekken. Dan de toenadering van Bokassa tot Lybië, het ingrijpen van Frankrijk en de staatsgreep die een einde aan zijn regime maakte. Tenslotte nog een aantal andere details over de verhouding tussen Bokassa en de Kerk. Korte onderwerpen zijn: Afrikanisatie in muziek, beeldende kunst, vertaling van de Bijbel en liturgische teksten; de verhouding tot protestanten en islamieten.

Trefwoorden: Alindao; Bangassou; Bokassa, J.B.; Catechisten; Centraal Afrikaanse Republiek; Huwelijksproblematiek; Mobaye; N'Dayen, J.; Polygamie; Priesteropleiding.

W. Spanjers

KMM 503

* 4 december 1928 / interview: 21 februari 1980, 270 minuten.

Werkgebied: Centraal Afrikaanse Republiek 1956-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Spanjers werkte vanaf 1956 in het bisdom Bangassou, Centraal Afrikaanse Republiek. Het langst stond hij in de parochies Kembé en Alindao; hij deed voornamelijk brousse-pastoraat. Zijn verhaal begint met een korte schets van het bisdom, de bisschoppen M.H.M. Bodewes CSSp. en A.M. Maanicus CSSp. zijn eerste standplaats Kembé. Hij kreeg de zorg voor twintig buitenstaties. De trektochten gingen toen nog te voet en waren geen sinecure: na één jaar had hij al tyfus en een longontsteking opgelopen, het kostte hem tien jaar voor hij het inlandse voedsel kon verdragen. Hij vertelt over het pastorale werk in de dorpen en vooral over zijn ervaringen met de bevolking, de geleidelijke kennismaking met hun taal en gedachtengoed. Op zijn tochten werd de missionaris vergezeld door een aantal dragers; zij deden dit niet graag en werden er nauwelijks voor betaald. Hij illustreert dit alles met voorbeelden. Ook over de catechese in die eerste jaren geeft pater Spanjers een aantal bijzonderheden: voertaal was het Sango; godsdienstonderricht werd gegeven op de scholen en door de catechisten. Deze catechisten werden gevormd door de missionaris zelf; zij gingen ook voor in zondagsdiensten. Rond 1960 kwamen veel nieuwe ideeën op. De catechisten kregen een opleiding, onder meer in Alindao. Zij werden in feite diakens doch zonder wijding, voor de diensten kregen zij een zondagsboek in de volkstaal tot hun beschikking. De zang in de kerk werd geafrikaniseerd. Meer aandacht ging uit naar de vorming van eigenlandse priesters en zusters. Ieder bisdom kreeg een eigen klein-seminarie, één middel-seminarie bediende vijf bisdommen, voor het groot-seminarie gingen de studenten naar Kameroen of Congo Brazzaville. Het bisdom trok ook ontwikkelingswerkers aan uit het buitenland, onder meer uit Oostenrijk en Nederland. Zij stonden rechtstreeks onder de bisschop; de samenwerking met de plaatselijke missionarissen verliep over het algemeen goed; enkele projecten waren te grootschalig opgezet. Vanuit zijn eigen ervaring temidden van het volk vergelijkt hij de mentaliteit van de Afrikanen met die van de blanken; hij maakt daarbij ruim gebruik van voorbeelden. Tenslotte horen we over gebeurtenissen tijdens het regime van keizer Bokassa, met name de kroning, de kindermoorden, een bezoek van de keizer, de houding van de Kerk, de economische malaise.

Trefwoorden: Alindao; Bangassou; Bodewes, M.H.M.; Bokassa, J.B.; Catechese; Catechisten; Centraal Afrikaanse Republiek; Kembe; Maanicus, A.M.; Pastoraal; Priesteropleiding.

* 28 februari 1930 / interview: 11 juli 1980, 130 minuten.

Werkgebied: Centraal Afrikaanse Republiek 1959-1980.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Van den Wildenberg gaat niet zozeer over zijn eigen werk als wel over diverse ontwikkelingen die hij heeft meegemaakt in de Kerk van de Centraal Afrikaanse Republiek, met name in het bisdom Bangassou. Hij kwam aan in 1959 en werkte tot 1965 in het binnenland, van 1965 tot 1969 was hij in Nederland, vanaf 1970 in de stad Bangassou. Zijn eerste onderwerp betreft politieke gebeurtenissen: de eerste president B. Boganda die priester was en veel goed werd deed; zijn opvolger D. Dacko tot 1966; uitgebreider gaat hij vervolgens in op J.B. Bokassa en de groeiende terreur (kindermoord); tenslotte de nieuwe staatsgreep in 1978 waarbij Dacko weer aan de regering kwam. Hij spreekt met waardering over deze laatste president. Van de veranderingen in het missiewerk komen allereerst de catechisten ter sprake: de behoefte ontstond aan meer professioneel functionerende mensen; hij gaat in op hun opleiding, taak en salariëring. Dan het onderwijs: aanvankelijk een afspiegeling van het Franse systeem vertoont het sinds kort wat meer Afrikaanse accenten. De scholen van de missie gingen over aan de regering; catechese wordt nu gegeven buiten schoolverband. Men ging nu meer inspelen op de plaatselijke gemeenschappen. Stammen- tegenstellingen spelen nog altijd een rol, zelfs in de parochieraad; toch merkte een Afrikaan op dat de Kerk de enige plaats is in het land waar de stammen door elkaar lopen. Inzake oecumenische betrekkingen merkt hij op dat de protestanten in de meerderheid waren omdat de zending daar eerder begonnen was; persoonlijk contacten zijn goed, officiële toenadering verloopt moeilijker. Een uitgebreide profielschets van mgr. A.M. Maanicus CSSp. schildert deze af als een energiek man, die gemakkelijk contact heeft met de mensen, ook met de regering, en die sociaal bewogen is. Samen met de aartsbisschop mgr. J. N'Dayen heeft hij stelling durven nemen tegen Bokassa waar anderen meenden dat het beter was te zwijgen. De bisschop ondernam allerlei activiteiten op het gebied van ontwikkelingswerk. Besproken worden hier: cursussen voor vrouwen, het aantrekken van ontwikkelingswerkers uit Europa, gezondheidszorg, drinkwatervoorziening waarin pater Van den Wildenberg zelf ook actief was. Kort bespreekt hij vervolgens de zorg voor een landeigen clerus: de oprichting van een diocesaan klein-seminarie, de hogere studies in Kameroen of Kongo-Brazzaville, de voorbereidingen voor de oprichting van een eigen groot-seminarie. Eveneens kort signaleert hij de groeiende Afrikanisering in de liturgie waarvoor men samenwerkt met het Pastoraal Centrum in Bangui. Zeer korte onderwerpen zijn: de indirecte vakopleiding die door de broeders gegeven wordt in hun timmerwerkplaats en garage, de bronnen van inkomsten van de missie, de oprichting van coöperaties, een noviciaat voor Afrikaanse zusters in Bangui.

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Bangassou; Boganda, B.; Bokassa, J.B.; Catechisten; Centraal Afrikaanse Republiek; Dacko, D.; Eigenlandse clerus; Maanicus, A.A.; N'Dayen, J.; Oecumene; Onderwijs; Ontwikkelingswerk.

EGYPTE

BROEDERS VAN DE CHRISTELIJKE SCHOLEN

E.J.C. van de Linden [kloosternaam: broeder Gabriël]

KMM 717

* 17 februari 1917 / interview: 18 februari 1983, 263 minuten.

Werkgebied: Egypte 1935-1946; Kameroen 1964-1971.

Functie: onderwijs.

Het hoofdonderwerp van broeder Gabriël is onderwijs, maar dan wel in twee totaal verschillende situaties: 1935-1946 in Egypte, 1964-1971 in Kameroen. Voor het interview had broeder Gabriël brieven en aantekeningen uit de betrokken periodes meegebracht waaruit hij regelmatig citeert. Verder valt op dat hij ten behoeve van zijn werk heel wat heeft gestudeerd: LO Engels, LO en MO Frans, MO Pedagogie, MO Theologie plus een aantal buitenlandse diploma's. De eerste groep Broeders van de Christelijke Scholen was in 1934 naar Egypte vertrokken; hij vertelt daar kort over. Hij zelf werd benoemd in 1935, ging eerst enkele maanden naar Frankrijk om zijn Frans te vervolmaken en arriveerde in november 1935 in Cairo (apostolisch vicariaat van Heliopolis). Het College de la Salle aldaar telde 800 leerlingen (allen jongens) en omvatte de eerste klas lagere school tot en met de tweede klas middelbaar; daarna kon men verder op een hogere middelbare school. Broeder Gabriel had als taak Engels, godsdienst en begeleiding van de internen. De leerlingen behoorden tot verschillende godsdiensten: islamieten, joden en christenen van allerlei denominaties (latijnen, orthodoxen, geünieerden). Hij gaat wat nader in op het godsdienstonderwijs: er werd klassikaal godsdienst op algemene grondslag gegeven, maar de islamieten waren daarvan vrijgesteld. Daarnaast zorgden organisaties voor de vorming, zoals de Mariacongregatie, Les Coeurs Vaillants en dergelijke; sommige missionarissen waren nogal geporteerd voor 'kinderkruistochten', maar dat leek hem, zeker in deze omgeving, minder opportuun. Vervolgens beschrijft hij de staf die bestond uit broeders en leken. Omdat zijn congregatie eigenlijk gesticht is voor onderwijs aan armen, werd door dit 'upper-ten'-college een aantal kosteloze scholen onderhouden. Korter bespreekt hij enkele andere colleges waaronder een in Alexandrië waaraan hij zelf van 1942 tot 1944 verbonden was. Wat de verhouding tot de regering betreft: men kreeg geen subsidie, was wel onderworpen aan bepaalde voorschriften (hij heeft overigens nooit een inspecteur gezien) en ondervond over het algemeen veel waardering voor de kwaliteit van het onderwijs. In de loop van dit eerste verhaal ontmoet men regelmatig bemerkingen over de groei van het nationalisme in en buiten de school en over gebeurtenissen tijdens de oorlog. Van 1946 tot 1964 wijdde broeder Gabriël zich aan studie, lesgeven en recrutering in Nederland. Toen stelde hij zich beschikbaar voor Kameroen en kreeg in 1964 een benoeming. In Doumé, tegenwoordig gelegen in het bisdom Doumé-AbongMbang, was mgr. L. van Heijgen CSSp. bisschop. De broeders hadden hier sinds enkele jaren een college. Verder was er een lagere school van zusters en een klein-seminarie met ongeveer honderd leerlingen. Broeder Gabriël was een kleine twee jaar aan het college verbonden doch vertelt daar weinig over. Veel uitgebreider gaat hij in op de stichting van een nieuw college in Batouri (sinds 1983 behorend tot bisdom Bertoua). Het ging hier om het

Bary-college, zo genoemd naar een zeer gerespecteerd stamhoofd. Samen met enkele andere broeders heeft hij deze stichting opgezet. Hij vertelt over de bouw: huisjes voor leraren, het college, werkplaatsen enz. Er was plaats voor ongeveer 200 kinderen, jongens en meisjes. Aan de verbetering van de positie van de vrouw heeft het college volgens hem een waardevolle bijdrage geleverd. Wat de financiën betreft: de Nederlandse provincie van de broeders heeft veel geholpen; verder was het een eeuwig getob met het schoolgeld. Het godsdienstonderwijs was ingebouwd in het lesprogramma. Problemen vormden stamverschillen en rassendiscriminatie, wat tot conflictsituaties leidde. Tenslotte bekijkt hij waar de abiturienten terecht kwamen (vaak in onderwijs en verpleging). Kortere onderwerpen zijn: de situatie van de pygmeeën en projecten van de missie om daar verbetering in te brengen; de samenwerking met de clerus die erg goed was; de overdracht van functies aan Afrikanen. In 1971 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Alexandrië; Bary-college Batouri; Cairo; College de la Salle Caïro; Doumé; Egypte; Heijgen, L. van; Kameroen; Les Coeurs Vaillants; Maria Congregatie; Onderwijs; Overdracht functies; Pygmeeën.

SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)

J.E.W. Waterreus

KMM 583

* 3 augustus 1906 / interview: 18 oktober 1977, 185 minuten.

Werkgebied: Egypte 1933-1959.

Functie: onderwijs; pastoraal; aalmoezenier.

Pater Waterreus vertrok in 1933 naar Egypte waar hij tot leraar werd aangesteld aan een middelbare school in Tanta, apostolisch vicariaat van Heliopolis. Tijdens de oorlog was hij aalmoezenier voor de Nederlandse marine en koopvaardij voor de havens Alexandrië, Suez en Port Said. Een eigenlijk hoofdonderwerp kent het interview niet, tenzij men dit heel breed formuleert als "de (kerkelijke) situatie in Egypte"; daarover zijn er gevarieerde details. Aan de school in Tanta gaf hij Engels. De leerlingen waren voor driekwart islamiet, wat consequenties had voor godsdienstonderwijs; zo werd de Bijbel alleen als letterkunde besproken. Kerkelijk kende Egypte een ingewikkelde situatie vanwege het naast elkaar bestaan van Latijnse en Oosterse riten. In dit verband werpt hij een blik op de kerkgeschiedenis. Hij vermeldt daarbij ook twee versies waarom SMA in Egypte zat. Verdere korte onderwerpen zijn: het werk van de SMA onder geünieerden en op scholen; de verdiensten van mgr. J. Muiser SMA voor de Koptische Kerk; relaties tussen Islam en christenen; het geringe aantal katholieken van de Latijnse ritus en het relatief grote aantal missionarissen. Politiek was de situatie niet erg overzichtelijk; hij verwijst naar de invloed van Frankrijk en Engeland en naar de groei van nationalistische gevoelens; volgens hem hebben ook de katholieke scholen aan dit laatste verschijnsel bijgedragen. Aalmoezenier. De Nederlandse regering in Londen vroeg om een welfare-werker voor marine en koopvaardij. Pater Waterreus werd aangesteld tot officier van ontwikkeling en ontspanning met de rang van luitenant ter zee eerste klasse. Hij vertelt over diverse activiteiten ten behoeve van de zeelui. Uit de periode na de oorlog biedt het interview inlichtingen over het beleid van mgr. A. van den Bronk SMA als apostolisch vicaris van

Heliopolis, zijn verhouding tot mgr. J. Muiser en zijn benoeming voor Ghana. In 1959 keerde pater Waterreus terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bronk, A.N.A. van den; Egypte; Islam; Koptische Kerk; Middelbaar onderwijs; Muiser, J.; Tanta.

ETHIOPIË

LAZARISTEN (CM)

J. de Potter

KMM 804

* 9 april 1931 / interview: 27 maart 1984, 300 minuten.

Werkgebied: Ethiopië 1960-1980; Zaïre 1980-1984.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater De Potter werkte twintig jaar in Ethiopië (1960-1980) en vier jaar in Zaïre (1980-1984), voornamelijk in de priesteropleiding, korter in onderwijs en pastoraal. Het interview geeft een goed beeld van de problemen waarvoor de Kerk in Ethiopië zich geplaatst ziet. Allereerst het feit dat er naast de zeer oude Koptische Kerk (lang staatsgodsdienst en met talrijke volgelingen) een kleine Katholieke Kerk van de Latijnse ritus én een van de Ethiopische ritus is. De Latijnse valt onder de Propaganda Fide, de geünieerde Ethiopische onder de Congregatie voor de Oosterse Kerken. De Latijnse ritus heeft zijn grootste concentraties in het Zuiden, de Ethiopische in het Noorden; tussen deze twee gebieden bestaan van oudsher tegenstellingen. In de Latijnse liturgie is veelal de volkstaal ingevoerd, in de Ethiopische gebruikt men Ghe-ez, wat de mensen niet verstaan. Deze en andere verschillen tussen de drie kerken worden nader toegelicht. Zo ook politieke moeilijkheden onder de keizer en onder het nieuwe bewind. Het interview beschrijft ook het werkgebied van de paters lazaristen in het apostolisch vicariaat Jimma (vanaf 1982 Nekemte). Het geeft een profielschets van de bisschoppen J.F. Janssen CM en H.J.A. Bomers CM. De voornaamste onderwerpen die hier worden aangesneden, zijn: de uitzetting van de lazaristen uit de Kaffa, waar zij met waardevolle projecten bezig waren; de discussie rond 1971 of er nog wel een eigen apostolisch vicaris moest komen; de relaties tot de Ethiopische Kerk en de geünieerden; de speciale aanpak van confrater J. Ermers CM die met een aantal Paters van de H. Geest zich in dienst heeft gesteld van de orthodoxe kerk bij de begeleiding van een aantal projecten (met steun van Cebemo en anderen), en bij het geven van cursussen aan Koptische priesters. Priesteropleiding. In 1961 werd pater De Potter benoemd voor het klein-seminarie in Addis-Abeba. Het was een interdiocesaan seminarie voor het Zuiden van Ethiopië voor de Latijnse ritus. Hij bespreekt de beginmoeilijkheden, het lesprogramma (gelijk aan de middelbare school; van regeringswege was bepaald dat de lessen in het Engels gegeven moesten worden), de aanvankelijk geringe resultaten. Priester worden sprak de jeugd niet erg aan; de orthodoxe kerk kende gehuwde priesters doch ongehuwde monniken werden hoger gewaardeerd. In 1965 studeerde pater De Potter een jaar Engels en Afrikaanse geschiedenis aan de universiteit van Addis. In 1969 verhuisde het seminarie naar Guder (vicariaat Jimma), onder andere omdat Addis eigenlijk buiten de toeleverende vicariaten lag. Een discussie ontstond rond het beleid: sommigen vonden de oriëntatie te intellectualistisch voor de Ethiopische situatie, de benadering van de Nederlanders stuitte op wantrouwen bij Fransen en Italianen. De spanningen liepen zo hoog op dat de lazaristen zich in 1971 terugtrokken van het seminarie. De jongens gingen over naar het seminarie van de aartsbisschop en Guder werd een weeshuis. Onderwijs. In 1971-1972 studeerde pater De Potter aan de School of Oriental and African Studies in Londen. Daarna werd hij leraar aan een

middelbare meisjesschool in Addis Abeba. Kort beschrijft hij de twee grote meisjesscholen aldaar, onderwijs in het algemeen en catechese in het bijzonder . Het verhaal over Zaïre is veel korter. In 1980 werd hij leraar Engels en Afrikaanse geschiedenis aan een middelbare school van de Belgische lazaristen in Bikoro, bisdom Mbandaka-Bikoro. Hij beschrijft de situatie op deze school en zijn eigen taak; zelf stelde hij cursussen samen in het Frans. In 1982-1983 gaf hij Engels en Afrikaanse geschiedenis aan het intercongregationele groot-seminarie in Kinshasa. Hij gaat in op de geschiedenis van dit seminarie, de voordelen van een gezamenlijk opleiding, financiële aspecten, de mentaliteit van de studenten (voor sommigen speelde 'status' een belangrijke rol) en het probleem om een goede staf samen te stellen. In 1984 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Addis-Abeba; Bikoro; Bomers, H.J.A.; Cebemo; Ethiopië; Ermers, J.; Guder; Janssen, J.F.; Jimma; Kaffa; Koptische Kerk; Mbandaka-Bikoro; Onderwijs; Priesteropleiding; Zaïre.

GABON

CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)

B. Al

KMM 6

* 21 januari 1926 / interview: 21 april 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Gabon 1953-1979.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Al is deels chronologisch gerangschikt naar zijn vier standplaatsen, deels thematisch met voorbeelden uit deze parochies. Hij werkte in Gabon achtereenvolgens in Koula-Moutou (1954-1955) en Lastourville (1955-1971), beide in het bisdom Franceville; vervolgens in Mbigou (1971-1977) en Lébamba (1977-), beide in het diocees Mouila. Van elk van deze parochies is er een korte schets van de personele bezetting en de voornaamste werken. Profielschetsen geeft hij van mgr. J.M. Adam CSSp., aartsbisschop van Libreville, en van de bisschoppen van Mouila mgr. R. de la Moureyre CSSp. en mgr. C.S. Obamb. Pastoraal vormt zijn hoofdonderwerp. Hij bekijkt allereerst het catechumenaat: dit duurde twee jaar, de catechumenen verbleven ongeveer twee maanden op de missiepost en hadden daar een vaste dagorde; de mannen hielpen op de koffieplantage en in de steenbakkerij, de vrouwen bij de zusters. Hij gaat in op hun motivatie om christen te worden en noemt onder meer "erbij horen" en de kracht van het sacramentele. Catechisten waren ingeschakeld bij de voorbereiding van catechumenen; hij vermeldt enkele van hun taken. Hun opleiding was aanvankelijk incidenteel, later kwam er een catechistenschool in Lébamba; toen deze niet goed bleek te functioneren maakte men plannen voor locale cursussen Scholen. Besproken worden het onderwijs in het algemeen en wat uitvoeriger de relatie tot het missiewerk. Onderwijs was gratis en voor iedereen toegankelijk de regering betaalde de onderwijzers via de missie; de gebouwen werden opgezet door de missie in samenwerking met de bevolking. Bij de scholen had de missie vaak internaten. Tegen de tijd van de onafhankelijkheid werd de schoolplicht ingevoerd; er kwamen toen veel meer scholen, ook middelbare. Vervolgens bespreekt pater Al het godsdienstonderwijs binnen en buiten de scholen. Er werd geen drang uitgeoefend om christen te worden, maar de scholen droegen zeker bij aan de kerstening. Aan goede katholieke onderwijzers was vooral later een groot gebrek wat tot plannen leidde om weer katholieke kweekscholen op te richten Leken. In Koula-Moutou waren geen organisaties van leken. Wel in zijn latere parochies en hun aandeel in de zielzorg groeide. Het Legioen van Maria speelde een belangrijke rol, de leken kregen taken toebedeeld bij godsdienstondericht, zondagsdiensten, ziekenbezoek, begrafenissen enz.; er kwamen parochieraden met diverse bevoegdheden en medezeggenschap in financiële zaken, een groot deel van het jaar leidden zij zelf hun gemeenschap. In dit verband worden ook kadervorming en overdracht van functies kort in ogenschouw genomen. Voor de toekomst ziet hij in Gabon een Kerk ontstaan met weinig priesters en een voornamelijk plaats voor de leken; hij hoopt dat de Kerk daarvoor voldoende ruimte geeft, ook aan gehuwde mannen en vrouwen Ontwikkelingswerk. Hij wijst hier op Lébamba, waar een houtzagerij was, koffie- en pepercultuur, veeteelt en een meubelindustrie. Veel missies hadden ook een eigen winkel. Gezondheidszorg was vooral een

taak voor de zusters. Kortere onderwerpen zijn: opleiding van eigenlandse priesters en zusters; de verhouding tussen buitenlandse en eigenlandse geestelijkheid en missionarissen onderling; oecumene. Wat langer bespreekt hij restanten van inheemse tradities zoals fetisjisme, geheime sekten, geneeswijzen, initiatie, gebruiken bij geboorte en huwelijk.

Trefwoorden: Adam, J.M.; Catechese; Catechumenaat; Gabon; Inheemse gebruiken; Lastourville; Lébamba; Legioen van Maria; Koula-Moutou; Mbigou; Moureyre, R. de la; Obamba, C.S.; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Parochieraden; Pastoraal.

N.J. Hettinga [kloosternaam: broeder Aloys]

KMM 214

* 8 april 1932 / interview: 13 augustus 1980, 165 minuten.

Werkgebied: Gabon 1964-1967; Kameroen 1968-1975; Centraal Afrikaanse Republiek 1975-1980.

Functie: bouwefquipe.

Dit interview is vooral om twee redenen interessant. Ten eerste vindt men er een indrukwekkende lijst van bouwwerken die door broeders in de missie gerealiseerd zijn; vervolgens verschaft het duidelijk inzicht in het functioneren van een bouwefquipe van broeders van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.). Als lid van zo'n efquipe heeft broeder Aloys gewerkt in Gabon (1964-1967), Kameroen (1968-1975) en de Centraal Afrikaanse Republiek (vanaf 1975). Als voorbereiding had hij de broederopleiding en missievafschool in Baarle-Nassau gevolgd plus enkele cursussen PBNA in Arnhem. De Nederlandse provincie CSSp had twee efquipes gevormd, één voor Brazilië en één voor Afrika. Broeder Aloys kreeg de leiding van het Afrikateam, bestaande uit vijf broeders, elk met een eigen specialisme. De groep stond onder jurisdictie van de overste van een missiedistrict van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.), die haar op zijn beurt ter beschikking stelde van een bisdom, telkens voor een termijn van drie jaar. Als voorbeeld is bij het interview een 'statuut' van 27 november 1974 toegevoegd waaruit blijkt dat de wederzijdse rechten en verplichtingen nauwkeurig werden vastgelegd. In Gabon ging de efquipe werken voor het aartsbisdom Libreville. Broeder Aloys geeft een korte profielschets van de bisschop, mgr. J. Adam CSSp. Vervolgens beschrijft hij een aantal projecten die werden uitgevoerd: bouw van een zusterklooster, een school, een ambachtsschool, een kerk en zusterhuis voor eigenlandse zusters, renovatie van een huis. We horen hier over de onderlinge samenwerking binnen het team, met eigenlandse arbeidskrachten (met een korte uitweiding over hun salaris en levensomstandigheden), over de centrale inkoop van materialen via de procuur, over het verschil in bouwmaterialen daar en in Nederland. Financieel kreeg men steun van Miva, Cebemo, Misereor en andere organisaties in Nederland, Duitsland, Zwitserland en Frankrijk. Als secundaire onderwerpen komen aan bod: de bijdrage van de missie aan onderwijs en gezondheidszorg, de eigenlandse priesters, het celibaat, de zorg voor geestelijk leven bij paters en broeders. In Kameroen was zijn efquipe twee termijnen en wel in de bisdommen Yaoundé en Mbalmayo. Daarna vanaf 1975 in de Centraal Afrikaanse Republiek in het aartsbisdom Bangui. Deze twee landen behandelt hij samen, vaak vergelijkenderwijs. Zo vergelijkt hij persoon en werk van mgr. J. Zoa van Yaoundé en mgr. J. N'Dayen van Bangui. Verder geeft hij hier algemene informatie over de wijze van bouwen, waar daarbij speciaal op gelet moest worden (bijvoorbeeld het hout behandelen tegen termieten), het maken van een kostenberekening, de financiering (ook hier hulp van Cebemo en Misereor) en dergelijke. Als projecten noemt hij scholen, een

opleidingshuis voor verpleegsters, een huishoudschool, een zustershuis, watervoorzieningen enz. Secundaire onderwerpen zijn hier: parochiewerk, de opleiding van catechisten, het inschakelen van leken, de achteruitgang in de Centraal Afrikaanse Republiek tijdens het bewind van keizer J.B. Bokassa, de geringe mogelijkheden om eigenlandse broeders te recruter. Als motivatie om dit werk als broeder-missionaris vol te houden ziet hij enerzijds het gevoel dat men daadwerkelijk iets voor de mensen daar doet; anderzijds vindt hij dat hij voor zijn inspanningen enorm veel van die mensen heeft terug gekregen.

Trefwoorden: Adam, J.M.; Bangui; Bokassa, J.B.; Bouwactiviteiten; Bouwequipe; Cebemo; Centraal Afrikaanse Republiek; Gabon; Kameroen; Libreville; Mbalmayo; Misereor; Miva; N'Dayen, J.; Yaoundé; Zoa, J..

J.Th.M. van Schaijk [kloosternaam: broeder Jan]

KMM 471

* 1 september 1934 / interview: 8 september 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Gabon 1964-1967; Kameroen 1968-1975; Centraal Afrikaanse Republiek 1975-1980.

Functie: bouwequipe.

Broeder Jan maakte deel uit van de bouwequipe van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.) waarvan broeder N.J. Hettinga de leiding had. Er zijn dan ook overeenkomsten met diens interview, anderzijds vullen zij elkaar aan. Broeder Jan kreeg in Baarle-Nassau een opleiding tot schilder en werd chef-schilder van het klooster. Daarna leerde hij ook nog het kleermakersvak. In 1963 werd de bouwequipe voor Afrika samengesteld met als eerste bestemming het bisdom Libreville in Gabon. We leren hier dat de leden van het team ook vaak afzonderlijk aan een project werkten doch regelmatig bijeenkwamen voor overleg. Zo was broeder Jan in 1965 alleen in Mekambo (tegenwoordig in bisdom Oyem) waar hij met honderdwerkkrachten bomen rooide en stenen bakte. Bij zijn werklui viel hem op dat er zulke grote tegenstellingen waren tussen verschillende stammen ("meer discriminatie dan tussen blanken en zwarten"). In Gabon heeft hij aan zesendertig gebouwen meegewerkt: scholen, kerken, poliklinieken. De opdrachten kwamen van mgr. J.M. Adam CSSp; over hem horen we verderop dat hij ook een eigenlandse broedercongregatie gesticht heeft maar dat dit moeizaam verliep. Broeder Jan gaat dan wat verder in op de verhouding tussen paters en broeders in de congregatie. Op de vraag of hij als broeder het gevoel had aan evangelisatie te doen antwoordt hij dat de broeders door hun nauw contact met de bevolking, door hun manier van omgaan met de mensen en door gesprekken zeker invloed hadden. Kameroen was hun volgende opdracht (1968). Hij werkte er in de bisdommen Yaoundé, Douala en Mbalmayo. Over de projecten hier is er wat minder informatie; kort besproken worden zes colleges die gebouwd werden en wat uitvoeriger een project voor watervoorziening. Wel spreekt hij over verschillende stammen en het verschil in ontwikkeling; de Bamileke waren het verst. Verder over de mentaliteit van de werkkrachten; dat zij minder hard konden werken is volgens hem begrijpelijk gezien de hitte en het weinige voedsel dat zij hadden. Verschillende keren werkte hij voor eigenlandse priesters; hij vond er veel waardering voor zijn werk; voor mgr. J. Zoa van Yaoundé heeft hij een grote bewondering. Dat er wel eens problemen waren met de celibaatsverplichting vindt hij niet zo verwonderlijk: "het celibaat hoort niet thuis in Afrika", de mensen hebben daar heel andere ideeën over. Hij bouwde ook een huis voor eigenlandse zusters en gaat dan kort in op dit onderwerp. Over het algemeen vond hij in Afrika toch weinig

animo voor handenarbeid en waren er daarom ook niet veel ambachtsscholen. De Republiek Centraal Afrika was vanaf 1975 zijn werkterrein. Hier was alles veel primitiever, de bevolking minder ontwikkeld, veel analfabeten, weinig winkels enz. Hij memoreert kort de corruptie en terreur tijdens het bewind van keizer Bokassa. Vervolgens bespreekt hij hier het gehalte van de samenwerking tussen equipe en bisschoppen; met hun plus- en minpunten noemt hij hier mgr. J. Zoa, mgr. J. N'Dayen van Bangui, mgr. A.M. Maanicus CSSp. van Bangassou. Wat de projecten in de Centraal Afrikaanse Republiek betreft vermeldt hij een multifunctionele zaal, een polikliniek en een kraamkliniek. Hulp kwam ook hier van Cebemo. Als secundair onderwerp bespreekt hij enkele veranderingen in de liturgie (taal, muziek, dans) na Vaticanum II.

Trefwoorden: Adam, J.M.; Bamileke-stam; Bangassou; Bokassa, J.B.; Bouwactiviteiten; Bouwequipe; Cebemo; Celibaat; Centraal Afrikaanse Republiek; Douala; Gabon; Kameroen; Libreville; Maanicus, A.M.; Mbalmayo; Mekambo; N'Dayen, J.; Yaoundé; Zoa, J..

GHANA

BROEDERS VAN MAASTRICHT (FIC)

A.M. van Rijbroek

KMM 829

* 30 juni 1944 / interview: 15 juni 1984, 154 minuten.

Werkgebied: Ghana 1970-1980.

Functie: landbouw.

Broeder Van Rijbroek had een geheel eigen inbreng in het werk van de Broeders van Maastricht in Ghana. Praktisch al zijn medebroeders kwamen voor onderwijs, hij had bewust gekozen voor praktische land- en tuinbouw. Daarom volgde hij de middelbare tuinbouwschool en werkte daarna enige tijd in een proeftuin van de stad Dublin, Ierland, om ervaring in taal en praktijk op te doen. In 1970 vertrok hij naar Ghana; zijn werk daar is hoofdonderwerp; een tweede belangrijk punt is de aanname van eigenlandse kandidaten voor de congregatie. Zijn werkerterrein lag in het bisdom Wa: 1970-1972 in Nandom, 1972-1980 in Kaleo. De eerste twee jaar vormden gedeeltelijk een aanlooperperiode; hij trachtte zich de landstaal eigen te maken wat hij erg belangrijk vond; verder moest hij wennen aan de omstandigheden en werkwijze die geheel anders waren dan in Nederland. Wat zijn taken aangaat vertelt hij over de zorg voor een groententuin en een varkensstal. Langzamerhand begon hij zich ook in te zetten voor de boeren in de omgeving, met name op het gebied van ploegen. In Kaleo werd zijn arbeidsveld veel ruimer. Er was daar een catechistenopleiding en een aantal scholen. Elk daarvan beschikte over een stuk grond waar de leerlingen zich enigszins in land- en tuinbouw konden bekwamen. Hij vertelt over de wijze waarop hij onderricht gaf, over de gewassen die in bepaalde seizoenen verbouwd konden worden, over experimenten die soms wel en soms niet lukten. Verder had hij een goed contact met een regeringsfunctionaris voor de landbouw; hij zet uiteen wat zij samen ondernamen. Zo hebben zij geprobeerd de mensen te interesseren in het werken met ossen; we horen hoe dat begon en welke resultaten bereikt werden. Ook werd gestart met een project voor waterputten. Met voorlichting begon hij bij de ouderen met de bedoeling dat zij het aan de jongeren zouden doorgeven; als voorbeeld noemt hij methoden om de grond goed te bewerken. Bij alles legde hij de nadruk op zelfwerkzaamheid. Het was een langzaam proces dat veel tijd en geduld vergde. Tenslotte bespreekt hij kort de voorlichting die door zusters gegeven werd op het gebied van voeding, hygiëne en dergelijke. Eigenlandse kandidaten. Toen hij in Nandom aankwam waren daar al 18 broeders, het merendeel Ghanezen. Hij legt uit hoe de leden van een bestaande diocesane broedercongregatie vrijwillig besloten hadden zich aan te sluiten bij de Broeders van Maastricht. Ook horen we hoe het vormingscentrum in Wa is ontstaan en hoe de opleiding van de kandidaten verliep. Er was een grote belangstelling om broeder te worden; op een open dag kwamen achtenveertig jongens. Als redenen ziet hij onder meer dat de jongens op de scholen broeders ontmoetten en hun leefstijl leerden kennen; ook wel het feit dat deze levensstaat een zekere status gaf in de samenleving. Tenslotte geeft hij een overzicht van functies die aan Ghanese broeders werden overgedragen. Kortere onderwerpen zijn: de gevolgen van de economische stagnatie in Ghana,

Afrikanisatie, veranderingen in zijn visie op missiewerk. In 1980 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Ghana; Kaleo; Land- en tuinbouw; Nandom; Eigenlandse broeders ; Overdracht functies.

DIENARESSEN VAN DE H. GEEST, BAEXEM

A.M. van der Heijden [kloosternaam: zuster Virginalis]

KMM 216

* 6 januari 1915 / interview: 31 mei 1980, 140 minuten.

Werkgebied: Ghana 1947-1980.

Functie: onderwijs; catechese.

Zuster Virginalis koos voor de congregatie van Baexem omdat zij graag naar de missie wilde. Zij kreeg een opleiding Frans LO en Engels LO; in 1947 werd zij benoemd voor het diocees Accra in Ghana, waar haar congregatie sinds 1946 werkzaam was. Zij heeft daar aan verschillende lagere en middelbare scholen les gegeven (Koforidua, Akim Swedru, Nkawaw, Accra, Agomanya). Over enkele hiervan geeft zij wat details, doch haar meeste informatie is van algemene strekking en niet plaatsgebonden. In een inleidend woord bespreekt zij de moeilijkheid maar ook de noodzaak om de plaatselijke taal en gebruiken te bestuderen; daarvoor "moet je heel veel luisteren". Catechese. Het was voorschrift van de regering om op christelijke scholen christelijk onderwijs te geven; zij heeft zelf ook vaak godsdienstles gegeven. Omdat er in het bisdom een Amerikaanse bisschop en paters waren, gebruikte men vooral een Amerikaanse methode. Zij vond dit handboek weinig aangepast aan de Ghanese situatie en heeft toen zelf een schema opgesteld en uitgewerkt. In 1965 werd een vergadering over catechese gehouden; een onderwijzeres werd vrijgesteld en naar Lumen Vitae in België gestuurd om daar een cursus van twee jaar te volgen. Na haar terugkeer begon zij aan de samenstelling van een nieuwe methode. Later werd ook nog een Amerikaanse zuster vrijgesteld voor catechese en vond men in een ex-seminarist een uitstekende kracht op dit terrein. Een volgend onderwerp is de invloed van de verslechterende economische situatie op het onderwijs. Subsidies werden niet meer uitbetaald, er ontstond gebrek aan lesmateriaal; de salarissen werden gelukkig wel doorbetaald. Volgens haar heeft Ghana een grote behoefte aan technisch- en landbouwonderwijs, want dat is er veel te weinig. Opleiding van landeigen zusters. Haar congregatie heeft geen eigen noviciaat in Ghana. Er hebben zich wel kandidaten aangemeld, maar de bisschop prefereerde toetreding tot een eigenlandse congregatie. In verband met religieuze roepingen in Ghana bespreekt zij de sterke binding van de meisjes met hun familie en hun plicht om ouders en verwanten te helpen. Zuster Virginalis heeft zich sterk ingezet voor jeugdzorg. Dit was vooral nodig in de tijd van Kwame Nkrumah toen een communistisch getinte jeugdbeweging begon op te komen. Zij gebruikte een combinatie van lessen over christelijke levensopvattingen vergezeld van recreatieve activiteiten; zij ondervond daarbij veel medewerking van onderwijskrachten. Aansluitend vertelt zij over speciale zorg voor kinderen van emigrantenarbeiders uit Togo; zij waren Franstalig en vonden moeilijk een plaats op de scholen. Er zijn twee kortere onderwerpen. Als eerste de gezondheidszorg en het werk van haar medezusters op dit gebied. Als tweede de Afrikanisering van de liturgie; zij

vindt dat dit vooral een taak is voor de Afrikaanse priesters omdat deze beter kunnen aanvoelen wat passend is en wat bij de mensen verkeerde associaties oproept.

Trefwoorden: Accra; Afrikanisatie liturgie; Catechese; Gezondheidszorg; Ghana; Jeugdwerk; Onderwijs; Eigenlandse zusters.

F.H.M.A. Schapendonk [kloosternaam: zuster Luchina]

KMM 688

* 14 april 1915 / interview: 16 juli 1982, 175 minuten.

Werkgebied: Ghana 1965-1982.

Functie: onderwijs.

Zuster Luchina had in Nederland reeds allerlei aktes behaald (LO, hoofdakke, godsdienst A en B, handwerken) en was reeds jaren ingeburgerd in het onderwijs in Nederland toen zij op 40-jarige leeftijd alsnog het verzoek kreeg om naar Ghana te gaan waar men leerkrachten nodig had. Dat was best een moeilijke beslissing. Na een jaar Engeland voor de taal vertrok zij in 1965 naar Accra waar zij werd aangesteld aan de St. Mary's middelbare school. Als eerste taak kreeg zij Frans in de lagere klassen. Over deze school geeft zij uitvoerige informatie: haar indruk van Ghanese meisjes ("serieuze studenten"), het Engelse onderwijssysteem, godsdienstonderricht en religieuze vorming (slechts een klein percentage van de leerlingen was katholiek maar er was veel interesse), de sociale herkomst van de meisjes (meest middenstand; voor armere meisjes waren er beurzen of hulp door de zusters), de oudersvereniging, ontspanningsactiviteiten enz. Van 1969 tot 1979 was zij hoofd van de St. Teresa lagere school in Kaneshie, eveneens in het bisdom Accra. Over leerlingen en lessen is er hier wat minder informatie. Wel geeft zij een gedetailleerd overzicht van haar doorsnee dagorde en vooral gaat zij uitgebreid in op de schoolcatechese. Zij bespreekt de godsdienstlessen (bijbel en catechismus), prijzen voor godsdienstkennis, voorbereiding op de eerste H. Communie, diverse godsdienstige vieringen en bijeenkomsten in en buiten schoolverband. In 1979 verhuisde zij naar Dansoman om te helpen bij de bouw van een nieuwe school. Het was een initiatief van mgr. D.K. Andoh, bisschop van Accra. Naast het diocees verleenden ook particulieren en Nederlandse instellingen als PIN en AMA financiële steun. Zij werd lid van de bouwcommissie en belast met de aankoop van materialen. Zij vertelt over problemen en meevallers bij deze bouw die eerst vier klaslokalen omvatte en later tot acht werd uitgebreid. Een tweede hoofdonderwerp is de vorming van eigenlandse zusters. Aanvankelijk nam haar congregatie geen eigen kandidaten aan; meisjes die voor het religieuze leven kozen werden doorverwezen naar eigenlandse congregaties als de Handmaids of the Divine Redeemer. Op het kapittel van 1979 echter werd besloten dat Baexem ook in Ghana, zoals in andere missiegebieden, zou openstaan voor eigenlandse kandidaten. Zij bespreekt enkele voor- en nadelen van toetreding tot een internationale congregatie, de gesprekken hierover met andere congregaties, de aanstelling van een novicen-meesteres. Tenslotte gaat zij kort in op enkele ontwikkelingen op het gebied van politiek en economie, en op veranderingen in het kerkelijk leven onder invloed van Vaticanum II.

Trefwoorden: Accra; Andoh, D.K.; Catechese; Dansoman; Eigenlandse zusters; Ghana; Kaneshie; Middelbaar onderwijs; Schoolbeheer.

F. Davis**KMM 107**

* 1 januari 1896 / interview: 27 december 1977, 60 minuten.

Werkgebied: Ghana 1916-1977.

Functie: onderwijs; catechist.

Dit is een kort maar wel bijzonder interview. Francis Davis (Master Davis) werd in 1896 geboren in Cape Coast (Ghana), en werkte vanaf 1916 als onderwijzer en catechist in het tegenwoordige bisdom Kumasi. Het gesprek werd (in het Engels) opgenomen in Kumasi. Hier en daar wordt zijn verhaal aangevuld door J. Knight Conduah, die overigens ook afzonderlijk geïnterviewd werd. Kort vertelt Master Davis hoe hij, hoewel zoon van een Anglicaanse timmerman en een heidense moeder, katholiek werd. Vervolgens over zijn opleiding tot onderwijzer en aanstelling door mgr. J. Hummel SMA. Eveneens kort spreekt hij over de positieve houding van mgr. H.J. Paulissen SMA ten opzichte van middelbaar onderwijs en de oprichting van de bekende middelbare school in Opoku Ware (de grond werd gekocht voor veertig pond plus een fles jenever). Uitvoeriger bespreekt hij de incidenten rond de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk SMA tot bisschop van Kumasi (1951-1952). Er was een groep die een Afrikaanse bisschop wilde, anderen prefereerden een Engelsman. Er werden brieven geschreven aan de gouverneur, sommige kranten voerden een hetze tegen Van den Bronk, er waren rellen waarbij de politie moest ingrijpen, de pauselijke delegaat bemoeide zich met de zaak. Master Davis werd gearresteerd. Vervolgens vertelt hij over de aankomst van de nieuwe bisschop, de overplaatsing van een aantal priesters, en hoe later de rust weerkeerde. Zijn volgende onderwerp is onderwijs en catechese. Het is geen verhandeling, doch geeft wat details over schoolgeld, de toename van het aantal katholieken, de uitbreiding van het aantal scholen, de verdiensten van de missionarissen en de inbreng van Ghanese leken, godsdienstige opvoeding vroeger en nu. De catechisten ondervonden bij hun werk veel steun van de katholieke pers; hij noemt *The Standard* en *Catholic Voice*. Zowel Davis als Conduah verwachten veel priesterroepingen in Ghana; bij de Ashanti's ligt de keuze om zuster te worden moeilijk omdat trouwen en kinderen krijgen zo belangrijk is. Tenslotte bespreken zij kort de vier bisschoppen van Kumasi: mgr. H. Paulissen, mgr. A.N.A. van den Bronk, mgr. J.A. Essuah, en mgr. P.K. Sarpong.

Trefwoorden: Bronk, A.N.A. van den; Catechese; Essuah, J.A.; Ghana; Hummel, J.; Katholieke Pers; Knight Conduah, J.; Kumasi; Middelbaar onderwijs; Opoku Ware college; Paulissen, H.J.; Sarpong, P.K..

J. Knight Conduah**KMM 295**

* 1 januari 1888 / interview: 27 december 1977, 73 minuten.

Werkgebied: Ghana 1916-1959.

Functie: catechis.

Evenals F. Davis was ook Conduah onderwijzer en catechist in Ghana, doch zijn verhaal grijpt nog verder terug in de geschiedenis. Het interview vond in het Engels plaats in Kumasi; hier en daar wordt hij aangevuld door Master Davis. Knight Conduah werd in 1888 uit niet-katholieke ouders geboren in Elmina. Reeds in 1900 werd hij hulp van de pater. Hij haalt herinneringen op aan de paters en zusters die hij in zijn jeugd gekend heeft. Van 1909-1913 was hij hulponderwijzer en 1913-1915 studeerde hij aan de kweekschool in Accra. Kort vertelt

hij over de opvoeding op deze school en over zijn leraren. Van 1916 tot 1959 was hij onderwijzer en catechist in Kumasi; hij vertelt wat over zijn werk op de St. Peterschool en over het godsdienstonderwijs aldaar; verder noemt hij een aantal leerlingen die later priester geworden zijn. Een belangrijk deel van het interview betreft de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk SMA tot bisschop van Kumasi. Er waren groeperingen die een Afrikaanse bisschop wilden. Mgr. H.J. Paulissen SMA was een sympathieke bisschop geweest, maar ook hij werd al beschuldigd dat hij geen middelbare scholen wilde oprichten. Voorts merkt hij op dat bij de dood van mgr. J. Hummel SMA in 1924 al gevraagd werd om een Engelse bisschop, doch toen was mgr. E. Hauger SMA benoemd. Hij noemt namen van mensen die ageerden tegen continentale priesters. Toen mgr. Van den Bronk benoemd werd voor Kumasi kwamen er opstootjes. Een pro-Bronk groep richtte de Catholic Truth Society op; van de anti-Bronks stierven er vier plotseling, wat als een straf van God werd uitgelegd. Het laatste onderwerp is zijn werk als catechist. Hij fungeerde als tolk voor de missionarissen en gaf zelf godsdienstles. Ook leidde hij gebedsdiensten. We horen tenslotte wat hij als salaris ontving. Hij vermeldt dat er in 1916 bij zijn komst in Kumasi 200 katholieken waren en in 1977 ongeveer 40.000. Zijn motivatie was om als christen anderen te laten delen in zijn kennis van Christus.

Trefwoorden: Accra; Bronk, A.N.A. van den; Catechisten; Catholic Truth Society; Davis, F.; Elmina; Ghana; Kumasi; Onderwijs; Paulissen, H.J..

A.C.H. Versleijen

KMM 788

* 21 december 1933 / interview: 10 februari 1984, 329 minuten.

Werkgebied: Ghana 1970-1973; Ethiopië 1974; Zambia 1974-1977.

Functie: verpleging.

Mevrouw Versleijen heeft in dienst van de Memisa in drie landen gewerkt: 1970-1973 Ghana, 1974 een half jaar Ethiopië, 1974-1977 Zambia. Als vooropleiding had zij verpleegkunde A, kraamverzorging en tropencursus; tevens was zij doktersassistente geweest. Haar standplaats in Ghana was Apam in het bisdom Cape Coast. Er was een ziekenhuis van het bisdom met een kraamafdeling, polikliniek en buitenposten; tijdens haar verblijf kwam er nog een opleiding voor ziekenverzorsters bij. Een eerste probleem was het gebrek aan staf; het betekende een extra belasting voor de aanwezige krachten; in het begin werkte zij veel te hard, wat tot gezondheidsproblemen leidde. Een tweede moeilijkheid vormden de tamelijk primitieve omstandigheden: gebrek aan instrumenten, medicijnen, water (moest van ver worden aangevoerd), vervoersmiddelen en onderdelen, elektriciteit (enkele uren per dag, wat vooral bij operaties fnuikend was). Verder was er een cholera-epidemie aan de gang; mede dank zij snelle hulp van de Memisa konden vele mensenlevens gered worden. Haar eigen taak lag in de polikliniek: rond de 100 patiënten per dag, inkoop en verdeling van medicijnen enz.; zij beschrijft een doorsnee dagprogramma. Tenslotte geeft zij een overzicht van de voornaamste ziekten. In 1973 liep haar contract af en keerde zij enigszins onvoldaan terug naar Nederland omdat toch een aantal problemen was blijven liggen. In afwachting van een nieuwe opdracht gaf zij samen met Ans Gras gehoor aan een oproep van pater H. Bomers CM om te komen helpen in Ethiopië. Het is een verhaal over verschrikkelijk hard werken, vergezeld van een constant gevoel van onmacht. Zij kwamen terecht in Axum, bisdom Addis Abeba. Er was daar een gezondheidscentrum maar verder niets: geen medicijnen, geen verbandmiddelen, geen instrumenten, geen stroom, geen water, geen sanitair, de mensen leefden in doffe armoede (zij

zelf kregen de beschikking over een half emmertje water per dag voor alle benodigdheden en hebben de eerste drie maanden nooit groenten of fruit gezien). Hun eerste daad was dan ook een noodkreet om hulp. De Memisa reageerde ontzettend snel en stuurde per vliegtuig medicijnen, melkpoeder, dekens, kleding enz. Van echte preventieve of curatieve gezondheidszorg kwam weinig, de ergste nood lenigen kreeg noodgedwongen voorrang. Toch begonnen zij met een kliniek; mensen stroomden van grote afstanden toe. Zij beschrijft een doorsnee dag en geeft een indruk van trektochten naar kleine kliniekjes in de bergen. Eén programma is met hulp van de Memisa bijzonder goed van start gegaan, namelijk de bestrijding van trachoma (wat blindheid veroorzaakt); zij bespreekt dit uitvoerig. Tenslotte geeft zij een korte profielschets van pater Bomers (later bisschop van Haarlem); hij zette zich volledig in voor de armen en heeft voor de mensen daar veel betekend. Een nieuw contract riep haar in december 1974 naar Zambia. Zij werkte eerst in een ziekenhuis in Mpanshya, bisdom Lusaka, daarna in een ziekenhuis in Chilonga, bisdom Mbala. Van beide instellingen geeft zij een beschrijving. Vervolgens gaat zij in op de noden van het volk, verschillende ziekten en hun behandeling, de opleiding van eigenlandse verpleegsters en vroedvrouwen, financiële aspecten enz. Op het eind van het interview vergelijkt zij de drie volken waaronder zij gewerkt heeft, met name met betrekking tot de positie van de vrouw.

Trefwoorden: Axum; Bomers, H.J.A.; Chilonga; Ethiopië; Gezondheidszorg; Ghana; Memisa; Mpanshya; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Positie van de vrouw; Zambia; Ziekenhuis.

H.C. Janssen**KMM 261**

* 5 augustus 1912 / interview: 16 december 1980, 300 minuten.

Werkgebied: Ghana 1947-1980.*Functie:* pastoraal.

Het interview van pater Janssen bevat erg veel details over personen, plaatsen, gebeurtenissen enz.; in een samenvatting valt daar noodgedwongen veel van weg. Verder kan worden opgemerkt dat hij op vele plaatsen heeft gewerkt; deze standplaatsen worden niet chronologisch afgewerkt, vaak illustreert hij een bepaald punt met ervaringen uit diverse plaatsen. Zijn werkterrein in Ghana lag in het bisdom Accra en één plaats in het tegenwoordige bisdom Tamale; pastoraal is zijn hoofdonderwerp. Na aankomst kreeg hij opdracht eerst de taal (Ewe) en de cultuur te bestuderen in Nsawam. Hij beschrijft de werkzaamheden van SVD in het bisdom Accra en geeft een profielschets van mgr. A. Noser SVD. Verderop in het interview is er een uitgebreide beschouwing over persoon en werk van diens opvolger, mgr. J. Bowers SVD. Tot de eerste werkzaamheden van pater Janssen behoorde huisbezoek; hij maakte er gebruik van om een status animarum van de katholieken op te stellen; hetzelfde deed hij later in een aantal andere parochies. Hij vertelt over zijn bevindingen daarbij onder meer betreffende huwelijk en polygamie. In 1947 maakt hij een lange trektocht door de Afram-vlakte. Hij kijkt terug op de geschiedenis van dit gebied en spreekt met bewondering over het werk van de catechist Henry Aidam die onder meer een bijbelse geschiedenis in het Ewe vertaalde. Dan vertelt hij uitgebreid over zijn eigen tocht en wat hij er leerde over het land, het volk en de christelijke gemeenschappen. Ook hier was polygamie een probleem wat hij met enkele anekdotes illustreert. Het catechumenaat was in die tijd nog drie jaar; in de praktijk bleek dit nauwelijks haalbaar, doch veranderingen kwamen slechts moeizaam tot stand. Voor pater Janssen zelf telde meer het levenspatroon van de mensen als criterium voor toelating tot het doopsel dan het niveau van godsdienstkennis. Scholen vormden een belangrijke factor in het missiewerk. Zij werden in de veertiger jaren dan ook aanleiding tot een 'heilige wedijver' tussen katholieken en protestanten. Ook dit wordt geïllustreerd met een aantal gevallen die pater Janssen zelf of van dichtbij heeft meegemaakt. Na de onafhankelijkheid dreigde nationalisering; katholieken en protestanten sloegen de handen ineen en een compromis met de regering werd bereikt. Eigenlandse krachten, te weten priesters, zusters en leken, vormen een lang hoofdstuk. Van de priesters worden enkele roeping van het eerste uur besproken waaronder de eerste Ga-priester Sam Washington van der Puije. Vervolgens de jongere generatie priesters, de seminaries in Amisano en Pedu (bisdom Cape Coast) en Tamale in het gelijknamige bisdom, de aanname van eigen kandidaten voor de SVD, criteria die daarbij werden gehanteerd. Van de zusters bespreekt hij een eigenlandse congregatie die door mgr. Bowers werd opgericht en in samenhang daarmee het werk van de Dienaressen van de H. Geest die in het bisdom Accra werkten. Met leken heeft pater Janssen gedurende zijn hele loopbaan goede ervaringen gehad en hij spreekt er uitgebreid over. In deze samenvatting wordt alleen een opsomming gegeven van de organisaties die hij bespreekt; over elk daarvan wordt in het interview wat informatie en/of een evaluatie geboden. In volgorde van bespreking zijn het: Legioen van Maria, Christian Mothers Association, Knights of Marshall, Knights of St. John, Catholic MBOA KUW St. Anthony's Guild, Sacred

Heart Society en andere H. Hartverenigingen, St. Vincent de Paul Society, Catholic Youth Society. Verder werd er veel werk verzet door catechisten en op het gebied van bijbelapostolaat. Daarna gaat hij nog uitvoerig in op het belang van kadervorming onder de leken Dit interview besluit met een verslag over het Eucharistisch Congres in Kumasi in 1951. Afgesproken werd dat later een aanvullend gesprek zou volgen.

Trefwoorden: Aidam, H.; Bowers, J.; Catechumenaat; Catholic MBOA KUW; Christian Mothers Association; Eigenlandse priesters; Eucharistisch Congres Kumasi; Ghana; Knights of Marshall; Knights of St. John; Legioen van Maria; Noser, A.; Nsawam; Pastoraal; Polygamie; Protestanten; Puije S. van der; Scholen.

SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)

A.N.A. van den Bronk

KMM 70

* 24 december 1907 / interview: 14 augustus 1978, 405 minuten.

Werkgebied: Ghana 1932-1947; Egypte 1947-1952; Ghana 1952-1962; Benin 1963-1975.

Functie: pastoraal; onderwijs; beleid.

Mgr. Van den Bronk heeft een bewogen leven gehad, wat resulteert in een lang en boeiend interview. Boeiend vooral omdat hij belangrijke gebeurtenissen ten tonele voert en ons daarbij vaak een blik achter de coulissen gunt. Zeer veel namen worden daarbij genoemd van kardinalen, bisschoppen, priesters, leken die bij die gebeurtenissen een rol hebben gespeeld Zijn verhaal is grotendeels chronologisch opgebouwd. Een kort overzicht van zijn levensloop kan daarom houvast bieden: 1932-1947 onderwijs en pastoraal in Ghana; 1947-1952 apostolisch vicaris van Heliopolis in Egypte; 1952-1962 na een tumultueuze benoeming bisschop van Kumasi in Ghana; 1963-1975 bisschop van Parakou in Benin. Onderwijs in Ghana. In de jaren 1933-1934 gaf hij les aan het klein-seminarie in Amisano (bisdom Cape Coast). Zijn latere opvolger als bisschop van Kumasi, mgr. J.A. Essuah, was daar toen student en de latere president Kwame Nkrumah was er leraar. Besproken worden verder de redenen om een eigenlandse clerus te vormen, de staf en de studenten. Vanaf 1935 was hij verbonden aan de middelbare school in Achimota in het bisdom Accra. Deze periode krijgt ruim aandacht: het onderwijssysteem, de staf en de studenten, de steun van de Engelse regering bij het oprichten van scholen, vergelijkingen met de protestantse activiteiten op onderwijsgebied. Verschil van mening was er over het soort onderwijs dat de voorkeur zou moeten hebben: veel Europese missionarissen waren voor technische en agrarische opleidingen, de Ghanese katholieken en ook de Engelsen prefereerden gewoon middelbaar onderwijs met uitzicht op 'witte-boorden-banen'. Dit conflict speelde een rol bij de opvolging van mgr. E. Hauger SMA in 1933 en verklaart voor een deel de vreugde van de bevolking toen de Engelsman mgr. W.Th. Porter SMA werd aangesteld. Ook andere factoren die bij deze benoeming een rol speelden worden kort toegelicht. Pastoraal in Ghana. In 1934 werkte mgr. Van den Bronk acht maanden in het Tarkwa-district, in het tegenwoordige bisdom Sekondi-Takoradi. Dit geeft aanleiding tot enkele beschouwingen over de noodzaak van een goede voorbereiding op het doopsel, over pastorale problemen rond de huwelijkswetgeving, over het Westerse kerkbeeld dat door de missie naar Afrika werd overgebracht, en over het belang van een goede taalkennis Egypte. Een lange inleiding beschrijft hoe zijn benoeming voor wat tegenwoordig bisdom

Heliopolis heet tot stand kwam: het recht van voorstel van de SMA, de redenen van de algemene overste om hem voor te dragen; de reacties van paus Pius XII, kardinaal E. Tisserant en de Franse regering. Vervolgens spreekt hij ongeveer een half uur over zijn werk. Als opdracht had hij meegekregen de relaties tot de Oosterse Kerken te bevorderen. Initiatieven op dit terrein waren: de oprichting van een bisschoppenconferentie als ontmoetingsplaats en van een Koptisch seminarie; ook werd een taalcentrum voor Arabisch opgezet. Daarnaast komen enkele pastorale, kerkrechtelijke en financiële problemen ter sprake. Tenslotte gaat hij in op de soms moeilijke verhouding tussen een bisschop en de congregatie waartoe hij behoort. Kumasi. Zijn benoeming voor dit bisdom gaf aanleiding tot demonstraties, petitie's, allerlei incidenten. We horen over zijn aankomst temidden van dit tumult, zijn inspanningen om tot verzoening te komen, disciplinaire maatregelen tegen de 'opstandelingen'. Als achtergronden noemt hij onder meer: nationalistische tendenzen, persoonlijke ambities, stammentegengstellingen. Betreffende het missiewerk tot 1962 krijgen we onder meer informatie over de toename van het aantal christenen, verbetering van de administratie, uitbreiding van het onderwijs en de gezondheidszorg, katholieke pers enz. Parakou. Zijn periode in Benin wordt kort behandeld. Het begint met een situatieschets van dit gebied. Vervolgens bespreekt hij veranderingen in de opleiding van catechisten, een reorganisatie van het financieel beleid, politieke ontwikkelingen. In 1975 legde hij zijn taak neer. Hij besloot in Benin te blijven en daar als monnik teruggetrokken te gaan leven.

Trefwoorden: Accra; Achimota; Amisano; Benin; Catechistenopleiding; Egypte; Essuah, J.A.; Financiering; Ghana; Hauger, E.; Koptische Kerk; Kumasi; Nkrumah, K.; Onderwijs; Oosterse Kerken; Parakou; Pastoraal; Porter, W.Th.; Sekondi-Takoradi.

G. A. Buurman

KMM 88

* 13 juni 1938 / interview: 11 augustus 1980, 300 minuten.

Werkgebied: Ghana 1963-1971; Ivoorkust 1974-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Buurman werkte van 1963 tot 1971 in Ghana; van 1971 tot 1973 studeerde hij catechese in Leuven; vanaf 1974 werd de Ivoorkust zijn werkterrein. Opvallend in het interview zijn een grote aandacht voor catechese en - met name in zijn verslag over de Ivoorkust - een uitgebreide beschrijving van gewoonten en gebruiken. In Ghana waren zijn standplaatsen Elmina (1964-1968) en Cape Coast (1968-1971), beide in het aartsbisdom Cape Coast. Catechumenaat en catechese vormen hier het hoofdonderwerp. Vroeger, en ook nog wel rond 1960, varieerden duur en inrichting van het catechumenaat vaak van plaats tot plaats, afhankelijk van de inzichten van de priester. Er was een traditionele catechismus in de Fanti-taal. De inbreng van catechisten en onderwijzers was zeer groot, scholen waren belangrijk voor het missiewerk. De priester was vooral een sacraal persoon, bedienaar van de sacramenten en bemiddelaar bij sommige problemen. In de nu volgende jaren kwam een aantal vernieuwingen op gang waarbij pater Buurman actief betrokken was. Hiervan worden onder meer de volgende elementen toegelicht: een streven om een meer gestructureerd catechumenaat op te zetten, de samenstelling van een aangepaste cursus, vertaling en uitgave van liturgische teksten in het Fanti, toerusting van de leiders van de gemeenschappen om hen vertrouwd te maken met de sleutelbegrippen van Vaticanum II, streven naar meer zelfwerkzaamheid binnen de plaatselijke gemeenschappen, verbeterde opleiding van de catechisten,

preeksuggesties via het tijdschrift *Catholic Voice*. Enkele andere onderwerpen worden korter besproken. Het eerste is de verhouding tussen Europese missionarissen en eigenlandse clerus. Hij kenschetst deze als "afstandelijk wel goed", maar nauwe samenwerking en samen wonen verliep nog al eens moeizaam. Een tweede onderwerp is de huwelijksproblematiek: de kerkelijke wet heeft voorschriften die slechts bij uitzondering kunnen worden nageleefd en die soms de meest dynamische leden van de gemeenschap uitsluiten. Hij heeft daar verschillende artikels over gepubliceerd in *The Standard* en *AFER*. Dan de apostolische kerken; hun ceremonies en gebedsgenezingen spreken de Ghanees aan; de benadering van de Katholieke Kerk is vaak te rationeel. Hij bespreekt in dit verband de mogelijkheden van sacramentaliën. Het laatste korte onderwerp is de politieke situatie en ontwikkelingen daarin. Na een kort overzicht van zijn studie in Leuven legt pater Buurman uit waarom hij naar Ivoorkust ging. Onder meer waren daar veelbelovende perspectieven onder de Senugo-stam in het nieuwe bisdom Korhogo. In dit diocees werkte hij achtereenvolgens in Napieoledougou, Komborodougou en Korhogo. Deze standplaatsen worden beschreven alsmede Sinemaliali waar pater Knops SMA in de twintiger jaren begonnen was. Het meest in het oog springt in dit gedeelte van het interview een lange uiteenzetting over gebruiken en gewoonten bij de bevolking. Met verwijzing naar studies van pater P. Knops SMA bespreekt hij onder andere gebruiken bij geboorte, initiatie en huwelijk; verder toverdokters, diverse taboes en begrafenisrituelen. Vervolgens komen zijn pastorale ervaringen aan de beurt. Hij bekijkt de motieven welke mensen tot het christendom brachten en noemt daarbij onder meer de schooltjes, bevrijding van taboes, mensen die willen leren bidden, de getuigende uitstraling van priesters en zusters. Kortere onderwerpen zijn hier: het niveau van het onderwijs, de financiering van de parochies, kleine ontwikkelingsprojecten. Iets langer staat hij stil bij de catechese; hij bespreekt een tekstboek voor Franssprekend Afrika, de catechisten, en ook hier de huwelijksproblematiek. Op het eind wordt documentatie opgesomd betreffende de Senugo-stam.

Trefwoorden: AFER; Apostolische kerken; Cape Coast; Catechese; Catholic Voice; Catechumenaat; Elmina; Eigenlandse clerus; Fanti-taal; Huwelijksproblematiek; Ivoorkust; Inheemse gebruiken; Ghana; Knops, P.; Komborodougou; Korhogo; Napieoledougou; Senugo-stam; Sinemaliali.

R.J.E. Clobus

KMM 620

* 23 maart 1937 / interview: 8 juli 1981, 335 minuten.

Werkgebied: Ghana 1964-1981.

Functie: pastoraal; ontwikkeling.

Het interview biedt een uitvoerige beschrijving van het missiewerk in Ghana en van de problemen waarvoor de Kerk zich geplaatst ziet. Daarbij gaat zijn aandacht vooral uit naar de opdracht om de geest van Vaticanum II in realiteit om te zetten. Hij was vanaf 1964 pastoraal werkzaam in het aartsbisdom Cape Coast. Betreffende zijn verschillende standplaatsen worden hier en daar wat bijzonderheden verstrekt, de meeste informatie is echter van algemene, vaak evaluerende, aard. Na aankomst in Ghana verbleef hij eerst enkele maanden in Winneba voor taalstudie. Zijn eerste benoeming was voor Agona Swedru, een parochie met een tiental buitenposten. De boerenbevolking was redelijk welvarend met regelmatige inkomsten uit cacao. Hier maakte hij kennis met het traditionele missiewerk. Er werd nogal veel in cijfers

gedacht: aantallen bekerings, kerkbezoekers, sacramenten, bijdragen enz. Voor de geloofsverkondiging werd de grote catechismus gebruikt: waarheden, geboden, sacramenten, deugden. Scholen, onderwijzers en catechisten speelden hierbij een belangrijke rol. Op de eigen cultuur en traditionele religie kreeg hij aanvankelijk weinig zicht, pas langzamerhand ontstond begrip voor hun ideeën over God en geesten en voor hun angsten. De traditioneel sterke gemeenschapsbinding was toen al aan het verzwakken. Pater Clobus reflecteert over wat de Kerk deze mensen kon bieden aan zekerheden en geborgenheid. De Vaticaanse gedachte van Gods Volk onderweg loopt hier als een rode draad doorheen. Uitvoerig wordt de huwelijksproblematiek besproken. Ter sprake komen onder meer: het huwelijk in stamverband dat door de Kerk niet werd geaccepteerd, de discussie rond uitsluiting van sacramenten op basis van de kerkelijke huwelijkswetgeving, de houding in deze van het episcopaat, van buitenlandse en eigenlandse clerus, van de mensen zelf. Participatie van de leken is een volgend onderwerp. Met basisgemeenschappen is men laat begonnen; als voorbeeld noemt hij het district Foso: vanwege het grote aantal plaatsen werden daar groepen opgezet door catechisten en andere leken. Andere vormen van participatie waren adviesgroepen voor levensproblemen, sociaal-maatschappelijk werk, coöperaties, jeugdwerk enz. Ook met kadervorming onder catechisten en gemeenschapsleiders werd begonnen; hij bespreekt hier het Esikuma-centrum. Gemeenschapsvorming kon ook ontstaan op economische gronden. Pater Clobus was geïnteresseerd in kleinschalige ontwikkelingsprojecten; in het interview beschrijft hij een samenwerkingsverband van circa 15 dorpen waarmee hij aan de slag ging om samen het district tot ontwikkeling te brengen. Andere - en kortere - onderwerpen zijn: de opleiding van eigenlandse priesters (te afgezonderd van de realiteit); de celibaatsverplichting; gezondheidszorg en onderwijs; secten en apostolische kerken die soms de rol van de traditionele medicijnman of tovenaars overnamen; waarom de Kerk zich bewust buiten de politiek hield.

Trefwoorden: Agona Swedru; Apostolische kerken; Basisgemeenschappen; Celibaat; Esikuma-centrum; Ghana; Huwelijksproblematiek; Kadervorming; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Priesteropleiding; Vaticanum II; Winneba.

J. Doeswijk

KMM 122

* 10 februari 1904 / interview: 9 juni 1980, 540 minuten.

Werkgebied: Ghana 1933-1973.

Functie: priesteropleiding; pastoraal.

Het interview van pater Doeswijk beslaat negen uur en is een goudmijn voor concrete informatie. Er zijn weinig theoretische beschouwingen maar des te meer berichten over gebeurtenissen, wetenswaardigheden, 'faits divers', anekdotes. Tussen de bedrijven door horen we over werk en lotgevallen van een groot aantal van zijn confraters. Naast een blijkbaar ijzeren geheugen beschikte hij voor het interview over eigen dagboeken en artikels die hij schreef voor het tijdschrift Afrika ontwaakt. Het verhaal speelt zich voornamelijk af in het tegenwoordige bisdom Keta-Ho in Ghana: op het seminarie van Dzelukope (1933-1934), in de parochie Kete-Krachi (1934-1952), de parochie Teteman (1952-1968) en het klein-seminarie in Lolobi (1968-1973). Deze samenvatting beperkt zich noodgedwongen tot de hoofdlijnen. Het jaar in Dzelukope leeft een relatief kort verslag op: een brokje geschiedenis van het seminarie, de ideeën van de eerste Afrikaanse priester in Ghana A. Odaye Dogli (over hem

wordt later in het interview uitgebreider bericht), enkele bemerkingen over de seminaristen. Hier vertelt hij ook over mgr. A. Hermann SMA die van uitputting stierf en - in verband daarmee - over wat een missionaris zoal te eten kreeg. De periode Kete-Krachi wordt zeer uitvoerig beschreven. Eerst beknopt over de samenstelling van de bevolking (gemengd; veel vluchtelingen vanwege oorlogen), en over catechisten en missieschooltjes. Dan gaat hij uitgebreid in op animisme, fetisjisme, inheemse medicijnen en vergiften met naam en toenaam van de ingrediënten. Vervolgens komt de tegenwerking van de regering aan de beurt; dit wordt geïllustreerd met een lang verhaal over de mislukte bouw van een school in Bimbilla (tegenwoordig gelegen in het bisdom Tamale) en met wat kortere verhalen over andere confrontaties met regeringsambtenaren. Het laatste onderwerp uit deze periode is landbouw; hij legt uit welke gewassen door het volk daar verbouwd werden en beschrijft zijn eigen initiatieven op het gebied van landbouw en veeteelt (koeien, schapen, varkens; meer hierover verderop in het interview). Toen Kete-Krachi al aardig was ontwikkeld werd hij overgeplaatst naar Teteman en kon hij opnieuw beginnen in een klein inlands hutje. Met hulp van broeders bouwde hij een huis en begon een actie voor een nieuwe kerk. Het werd een echte kerk, gebouwd uit natuursteen, met een toren, drie klokken en een orgel. Vervolgens wordt ook van deze streek de samenstelling van de bevolking met de namen van de verschillende clans uiteengezet. Als een soort intermezzo horen we hier een lang verhaal over een protestant die het missiewerk van pater Doeswijk op vele manieren steunde. Over zijn manier van catechismus geven en preken vertelt hij eerder anekdotisch; hij gebruikte graag fabels van Lafontaine, Aesopus en uit de traditie van het volk. Bij doopsel en huwelijk konden problemen rijzen die voortkwamen uit plaatselijke gebruiken. Dit geeft aanleiding tot een lange uiteenzetting over gebruiken bij huwelijk, geboorte, naamgeving van het kind, besnijdenis, eerste menstruatie, bloedschande, rechtspraak, ziekte, magie en nogmaals vergiften. In 1968 werd hij benoemd voor het klein-seminarie in Lolobi, dat toen tegelijk gewone middelbare school was. Hij beschrijft zijn taak, noemt studenten, benadrukt de noodzaak van een goede geestelijke vorming. Ook hier begon hij met kleine projecten voor landbouw en veeteelt. Het verhaal wordt vaak onderbroken voor herinneringen aan vroeger tijden. In een nabeschouwing spreekt hij over de veranderde instelling van jonge missionarissen, over zijn eigen motivatie, over het koloniale tijdperk dat nu verguisd wordt maar op veel punten zo slecht nog niet was. Alles bij elkaar genomen was het prachtig werk, vooral in de buitenstaties.

Trefwoorden: Bimbilla; Catechese; Dzelukope; Ghana; Hermann, A.; Inheemse gebruiken; Keta-Ho; Kete-Krachi; Landbouw; Lolobi; Odaye Dogli, A.; Priesteropleiding; Teteman; Veeteelt.

A.H.M. Domensino

KMM 123

* 12 december 1896 / interview: 17 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Ghana 1923-1951.

Functie: pastoraal.

Pater Domensino was twee periodes in Ghana: 1923-1939 in de Volta regio (in het tegenwoordige bisdom Keta-Ho); 1946-1951 in het bisdom Kumasi. Zijn voorkeur ging steeds uit naar werk in de bush. Opgemerkt moet worden dat hij zeer uitgebreide memoires heeft geschreven die samen met het interview gebruikt mogen worden. Dit heeft tot gevolg dat een aantal onderwerpen bewust slechts summier wordt besproken; voor nadere details verwijst hij

naar de documentatie Het verhaal begint met zijn eerste indrukken van het missiewerk in Kpandu waar hij werd geplaatst om de taal te leren. We vinden hier ook profielschetsen van de eerste Afrikaanse priester van Ghana, A. Odaye Dogli (er waren problemen onder meer rond een eigen zustercongregatie die hij wilde stichten) en mgr. A. Hermann SMA ("een werkpaard"). Dit laatste profiel wordt verderop aangevuld; daar staat ook informatie over mgr. A. Konings SMA die in 1953 bisschop van Keta-Ho werd; nog weer verderop wordt diens voorganger, mgr. J.G. Holland SMA, besproken Het volgende onderwerp is een incident in Lipke Mate betreffende kerkbijdragen. In 1917 had SVD deze bijdragen als verplicht ingevoerd; bij het ontvangen van sacramenten moest men een betaalbewijs tonen. Mgr. Hermann had van Rome opdracht gekregen te stoppen met de koppeling van bijdragen aan sacramenten. Pater Domensino was daarvan niet op de hoogte, ging er dus mee door en raakte in conflict met de bisschop. Pastoraat in de bush vanuit Kpandu en Ho. Allereerst verwijst hij hiervoor naar zijn memoires. Dan bespreekt hij de bush-schooltjes. Ze hadden hoogstens twintig kinderen; de catechist gaf er godsdienstles, lezen en schrijven, later ook rekenen. De Engelse regering probeerde dit soort onderwijs te ontmoedigen door beperkingen op te leggen: er mochten hoogstens tien leerlingen zijn, later werden gekwalificeerde onderwijzers verplicht gesteld. De missie zag in de schooltjes een middel om kinderen van heidense ouders aan te trekken en als een bolwerk tegen protestantse invloeden. Het volwassenencatechumenaat duurde drie jaar; de catechist gaf avondlessen, de pater controleerde de vooruitgang bij zijn driemaandelijke bezoeken. De mensen in deze streek hadden geen materiële voordelen van hun toetreden tot het christendom, mogelijk wonnen zij iets aan status. Een groot probleem was de kerkelijke huwelijkswetgeving. Tenslotte vat hij kort de taak en bezoldiging van de catechisten samen. Voor plaatselijke gebruiken verwijst hij naar zijn geschriften Het verslag over deze eerste periode wordt besloten met enkele korte observaties. Ze betreffen verschillen tussen Cape Coast-vicariaat en Volta-vicariaat, financiële regelingen, leven in de bush; wat langer over fetisj en cultus met name in Dzodze met opnieuw een verwijzing naar de documentatie. Na de oorlog werkte hij enkele jaren in het bisdom Kumasi. Voor studie van de taal ging hij naar Bechem, daarna kreeg hij ook hier bush-werk. Hij vergelijkt de Ewe-mensen met de Ashanti. Dan spreekt hij kort over het grote Eucharistisch Congres in Kumasi (1951); hij zamelde er geld voor in maar ging er zelf liever niet heen. Zijn voornaamste onderwerp uit deze periode is het schoolwerk dat in bisdom Kumasi als erg belangrijk werd beschouwd. Hij noemt een aantal voor- en nadelen. In 1951 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Eucharistisch Congres Kumasi; Ewe-stam; Ghana; Hermann, A.; Holland, J.G.; Inheemse gebruiken; Keta-Ho; Kerkbijdragen; Kpandu; Konings, A.; Lipke Mate; Odaye Dogli, A.; Onderwijs.

L.F. van Gastel

KMM 166

* 17 mei 1918 / interview: 9 november 1977, 222 minuten.

Werkgebied: Ghana 1946-1977.

Functie: pastoraal; econoom.

Pater Van Gastel werd onder de oorlog priester gewijd. Evenals vele andere jonge missionarissen die niet weg konden volgde hij de missie cursus in Nijmegen. In 1946 behoorde hij tot een eerste groep van 17 die naar de missie vertrok. Zijn benoeming was voor het bisdom Kumasi in Ghana. Hij werkte daar achtereenvolgens in de pastoraal in Bechem en Offinso-

Maase (1946-1951) en als econoom van het bisdom (1951). Pastoraal. Van de missiepost Bechem geeft hij een kort historisch overzicht; hij beschrijft het gebied en de bevolking. Dan schetst hij de doorsnee dagorde van een missionaris op de centrale post en op zijn reizen naar de vele bijstaties. Hier komt ook de rol van de catechisten ter sprake; elders in het interview benadrukt hij de invloed die de catechisten-onderwijzers F. Davis en J.H. Canduah (beiden Fanti's) gehad hebben op de groei van de Kerk in Ashanti-gebied. Uitvoeriger gaat hij in op de belangrijke rol van de scholen in het missiewerk. Hij merkt daarbij op dat er verschil van voorkeur bestond betreffende gewoon middelbaar onderwijs of beroepsonderwijs. Verder vinden we hier wat informatie over schoolgeld en de salarissen van onderwijzers. Als diocesaan econoom werkte hij samen met drie bisschoppen. De eerste was mgr. A.N.A. van den Bronk SMA. Van hem is er een profielschets en een bespreking van het uitgebreide netwerk van scholen, klinieken en ziekenhuizen dat hij opbouwde; ook de opleiding van catechisten werd in die tijd verbeterd. Zijn opvolger was mgr. J.A. Essuah, de eerste Ghanese bisschop van Kumasi (1962). Hij bekijkt diens beleid en bespreekt met name ontwikkelingen rond het klein-seminarie en de reactie van de bisschop op de encycliek *Humanae Vitae*. Korter spreekt hij over mgr. P.K. Sarpong die in 1970 bisschop van Kumasi werd. Andere onderwerpen uit deze periode zijn: de administratie van het bisdom en wat daarin veranderde; verschuivende prioriteiten in de opzet van projecten; de ontwikkeling van een missiekerk naar een meer locale kerk. Hij pleit voor meer aandacht van de Kerk voor arbeiders en mensen aan de marge van de samenleving. Bijna een uur spreekt hij over de verwikkelingen rond de benoeming van mgr. Van den Bronk (1952). Hij noemt een aantal factoren die daarbij van invloed waren; zo onder meer de opkomende nationalistische gevoelens, de onwrikbare houding van den aantal priesters, bij sommigen een antipathie tegen Nederlanders. Dan gaat hij chronologisch de gebeurtenissen na: rellen, artikelen in de pers, inmenging vanuit Rome via de pauselijke delegaat, de nasleep. Politieke gebeurtenissen worden passim in het interview aangeraakt. Zo de aanloop naar de onafhankelijkheid, waarbij hij wijst op de terugkeer van soldaten uit Birma en van intellectuelen uit Engeland, en het anti-kolonialisme van Amerika en Rusland. Verder de houding van de Kerk ten opzichte van de Convention People's Party (CPP). Tussen missionarissen en Afrikaanse clerus signaleert hij hier en daar een zekere vervreemding. Tenslotte wijdt hij enkele minuten aan de oecumene: de oorspronkelijk slechte onderlinge verhouding heeft plaats gemaakt voor meer begrip en samenwerking.

Trefwoorden: Bechem; Bronk, A.N.A. van den; Catechisten; Convention People's Party (CPP); Essuah, J.A.; Ghana; Kumasi; Oecumene; Offinso-Maase; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Sarpong, P.K..

B.L. Gootzen

KMM 182

* 10 oktober 1909 / interview: 25 november 1977, 360 minuten.

Werkgebied: Ghana 1938-1958.

Functie: pastoraal; beleid.

In het interview van pater Gootzen vallen vooral drie dingen op: hij was een wereldheer die toetrad tot een missiecongregatie; hij was uit hoofde van zijn functies betrokken bij het beleid in Ghana; hij legt meer nadruk op evaluatie van een aantal belangrijke ontwikkelingen dan op een jaar-voor-jaar verslag van zijn activiteiten. Zijn studies maakte hij in Rolduc en Roermond. Op het groot-seminarie was een actieve missievereniging en hij voelde zich steeds

meer aangetrokken tot werk in de missie, een idee dat door prof. dr. F.J. Feron werd aangemoedigd. Na zijn wijding in 1934 werd hij kapelaan; in 1937 nam hij een definitieve beslissing en trad in bij de SMA. Hij werd benoemd voor Ghana waar hij twee periodes werkte: 1938-1946 pastoraal in het bisdom Keta-Ho; 1948-1958 als regionaal overste van de SMA. Pastoraal. Na een korte impressie van zijn standplaatsen Keta en Kpandu en van zijn bisschop mgr. A. Hermann SMA bekijkt hij vooral de pastorale methode van die tijd. Deze was sterk gericht op geestelijk heil, de sacramentele bediening nam een voorname plaats in. Bij het volk had de traditionele godsdienst nog een grote invloed; het trof hem dat veel missionarissen begrip konden opbrengen voor deze afhankelijkheid aan de Afrikaanse traditie; als voorbeeld bespreekt hij het consulteren van de fetisj. Al vroeg zag de missie de noodzaak in om een eigenlandse clerus te vormen en spande men zich in om voor hen aanvaarding door de gemeenschap te waarborgen; de wijding van de eerste priesters werd met grote luister gevierd. Catechisten waren een belangrijke steun voor de missionarissen; er was nog geen officiële opleiding, maar zij kregen wel begeleiding bij hun taak. Van 1946 tot 1948 was pater Gootzen overste op het groot-seminarie van de SMA in Aalsbeek. Hij bespreekt onder meer de aandacht voor de missie in deze opleiding en het begin van het Afrikacentrum Vervolgens werd hij de eerste regionale overste van de SMA in Ghana; hij woonde in Elmina en Winneba, beide in het bisdom Cape Coast. Zijn taak lag vooral in de begeleiding van confraters en vertegenwoordiging van de sociëteit bij de bisschoppen. Het eerste onderwerp hier is de oprichting van een SMA-centrum in Winneba. Het was bedoeld als opvang voor jonge missionarissen en een plaats waar zij taal en cultuur van het land konden bestuderen; later werd het ook ontmoetingsplaats en rusthuis voor alle confraters. Een tweede onderwerp is de verhouding tussen de sociëteit en de bisdommen. Hij was gesprekspartner van de bisschoppen inzake benoemingen en had tevens als taak de belangen van de confraters bij het bisdom te behartigen. Bij dit onderwerp komen ook de beroeringen rond de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk SMA ter sprake. Verder had de verhouding tussen missionarissen en eigenlandse priesters zijn aandacht; hij bespreekt deze en aansluitend de benoeming van de eerste Ghanese aartsbisschop mgr. J.K. Amissah. Kortere onderwerpen zijn: politieke ontwikkelingen rond de groei naar onafhankelijkheid, Afrikanisatie binnen de Kerk, de apostolische kerken. In 1958 keerde hij naar Nederland terug en werd daar vice-provinciaal; de missionaire kant van dit werk krijgt in het interview veel aandacht.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Amissah, J.K.; Bronk, A.N.A. van den; Eigenlandse priesters; Elmina; Feron, F.J.; Ghana; Hermann, A.; Kela; Keta-Ho; Kpandu; Onafhankelijkheid; Pastoraal; Winneba.

W.H.A. Habits

KMM 193

* 9 december 1926 / interview: 4 september 1980, 270 minuten.

Werkgebied: Ghana 1956-1980.

Functie: priesteropleiding; onderwijs.

Pater Habits was in Ghana leraar aan een klein-seminarie en daarna leraar en moderator aan een grote middelbare school. Laatstgenoemde functie vormt het hoofdonderwerp van het interview en wordt van vele kanten toegelicht. Na een vooropleiding aan de London University (1952-1956) vertrok pater Habits met bestemming Amisano, bisdom Cape Coast. Daar waren toen (1956) nog zowel klein- als groot-seminarie gevestigd, een nieuw groot-

seminarie was in aanbouw in Pedu. Op het klein-seminarie studeerden ongeveer 100 seminaristen, verdeeld over vijf klassen; enkele jaren later werd er een zesde klas aan toegevoegd. Men volgde het Engelse onderwijssysteem dat voor heel Ghana gold; in 1968 stelde pater Habits een memorandum op voor de bisschoppen om voor zwakkere studenten een speciale cursus in te richten. In dit relatief korte hoofdstuk worden verder besproken: de stafleden, de motivatie van de seminaristen (soms voornamelijk de kans om te studeren), hun ideeën over het priesterschap en de celibaatsverplichting, de afkomst uit verschillende stammen wat soms voor problemen zorgde. In 1970 verhuisde hij naar de Opoku Ware middelbare school in het bisdom Kumasi. De school telde toen rond de 700 leerlingen, later meer dan 1000. Hij werd aangesteld tot moderator met als secundaire taak een aantal lessen; ook was hij er enige tijd waarnemend directeur. Van zijn taak als moderator bespreekt hij de volgende aspecten. Allereerst het godsdienstonderwijs; gedurende de eerste vier leerjaren werden geloofsleer en bijbel onderwezen; als handboeken noemt hij 'I want to be a christian' en 'Your guide to life' (het laatste afkomstig uit Zambia). In het vijfde en zesde jaar kwamen praktische onderwerpen aan de orde: drugs, geweld, onrecht in de samenleving, huwelijk, geboorteregeling, vormen van bijgeloof, zo veel mogelijk met verwijzing naar actuele gebeurtenissen. De godsdienstige oefeningen in schoolverband vormen zijn tweede onderwerp. Hij noemt een aantal vormen van kerkbezoek die verplicht waren toen hij er aankwam. De meer ouderwetse heeft hij afgeschaft, andere werden aangepast. Oecumene was een belangrijk punt op een school waar 40% van de leerlingen en de helft van de staf protestant was; dit vormt dan ook zijn volgende onderwerp. De verhouding tot de anglicanen was bijzonder harmonisch, zij namen vaak actief deel aan de katholieke vieringen; de samenwerking met baptisten en pinksterkerk was moeilijker. Verderop in het interview voegt hij nog informatie toe over de zorg voor katholieken op niet-katholieke scholen. Buiten schoolverband liepen zijn contacten met de studenten vooral via organisaties. Hij bespreekt het Legioen van Maria en de Young Christian Students. Aansluitend vermeldt hij ook de Scripture Union die nogal fundamentalistisch was. Pater Habits adviseerde ook studenten bij hun keuze van een loopbaan. Naar aanleiding hiervan horen we waar de voorkeur van de studenten lag: de meesten wilden door naar een hogere opleiding, liefst met een beurs naar Amerika. In Ghana zelf had de universiteit van Kumasi een goede naam, voor advocaat en dokter was ook Legon populair. Wat uitvoeriger gaat hij in op inspanningen om de keuze voor het priesterschap te bevorderen. Korter bespreekt hij het probleem om katholieke stafleden voor godsdienstige zaken te interesseren, de moeizame start van een oudervereniging, het bezoek van de paus aan Ghana. Het interview besluit met een overdenking over de betekenis van katholieke middelbare scholen en een prognose voor Opoku Ware.

Trefwoorden: Amisano; Catechese; Ghana; Legioen van Maria; Middelbaar onderwijs; Oecumene; Opoku Ware College; Priesteropleiding; Scripture Union; Young Christian Students.

J.C. van Heesewijk

KMM 200

* 4 augustus 1897 / interview: 28 november 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Ghana 1922-1967.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Van Heesewijk werkte ruim vijfenveertig jaar (1922-1967) in Ghana en ontplooipte een breed scala van activiteiten. Dit resulteert in een indrukwekkende lijst van functies en

standplaatsen. Omwille van de overzichtelijkheid vertelt hij zijn verhaal niet chronologisch, doch gegroepeerd rond vijf aandachtsvelden: priesteropleiding - pastorale taken - publiciteit - geschiedschrijving - beleidsfuncties. Bijna alles speelde zich af in het tegenwoordige bisdom Cape Coast. Reeds tijdens zijn studies op het groot-seminarie werd Van Heesewijk getroffen door de grote waarde die de SMA vanaf het begin gehecht heeft aan de vorming van eigenlandse priesters. Toen hij kapelaan was in Cape Coast (1922-1925) en in Elmina (1925-1932) begeleidde hij jongens die priester wilden worden, gaf hun Latijnse les en nam hen mee op dienstreizen. Hij werd betrokken bij de oprichting van een klein-seminarie in Amisano; later werd dit tevens groot-seminarie. Van 1932 tot 1938 was hij daar overste. Hij vertelt over de bouw van het seminarie, over de lessen die gedeeltelijk op een nabije kweekschool gevolgd werden en andere facetten van het seminarielieven. Hij vergelijkt de opleiding in Ghana met die in Aalsbeek, waar hij van 1939 tot 1946 geestelijk leider en later overste was. In 1954-1955 was hij opnieuw een jaar in Amisano, nu als geestelijk leider; hij bespreekt de celibaatsverplichting, een begin van democratisering en de noodzaak van een goede geestelijke vorming. Pastoraal funkties bekleedde hij in Cape Coast, Elmina, Sekondi (tegenwoordig bisdom Sekondi-Takoradi) en Saltpond. Hij somt niet alle activiteiten van een zielzorger op maar licht er enkele zaken uit. Als eerste de problematiek rond het huwelijk: in woord en geschrift probeerde hij de kerkelijke overheid te overtuigen dat het 'natuurhuwelijk' volgens de wetten van de stam gesloten door de Kerk als een echt sacramenteel huwelijk zou moeten worden erkend, waarbij dan een priester als getuige zou fungeren. Hij werd door Rome op de vingers getikt. Een tweede punt is kwantiteit of kwaliteit. Hij vond dat men vooral in het begin van de missie te veel en te snel doopte, huwelijken inzegende enz. Hij zelf stond een scherpe selectie voor. Hij hield de mensen met behulp van een cartotheek nauwkeurig bij en stuurde de catechisten gericht naar bepaalde gevallen. Als derde punt bespreekt hij het belang van een goede opvoeding van de jeugd. Publiciteit. Mgr. E. Hauger van Cape Coast wenste een blad of tijdschrift om de katholieke gedachte naar voren te brengen, de mensen mondig te maken en vooroordelen weg te nemen. Pater Van Heesewijk werd belast met het opzetten en redigeren van de *Catholic Voice* of Ghana (1926). Hij legt uit welk soort onderwerpen besproken werden; hij schetst de verdere geschiedenis van dit blad en het ontstaan van het weekblad *The Standard*. Geschiedschrijving. In 1958 vroeg mgr. W.Th. Porter SMA hem om een geschiedenis van het bisdom Cape Coast samen te stellen. Hij begon met een cartotheek, schreef 35 schriften vol en vertaalde alles in het Engels. Tot publicatie is het nog niet gekomen. Beleid. Van 1932 tot 1938 was hij visitator (ongeveer regionale overste) van de SMA in Ghana; 1947-1949 plaatsvervangend vicaris en econoom van het vicariaat Cape Coast; 1946-1960 lid van de diocesane raad. Als visitator was hij tussenpersoon tussen sociëteit en bisschop, en behartigde hij tevens de belangen van de confraters. Hij geeft enkele voorbeelden van wat deze taak in de praktijk meebracht. Over zijn functies in het bisdom spreekt hij nauwelijks. Het interview eindigt met zijn toekomstverwachting voor de Kerk van Ghana en een vergelijking van het missiewerk rond 1920 en nu.

Trefwoorden: Seminarie Amisano; Cape Coast; Catholic Voice; Celibaat; Elmina; Ghana; Hauger, E.; Huwelijksproblematiek; Pastoraal; Porter, W.Th.; Priesteropleiding; Saltpond; Sekondi-Takoradi ; The Standard.

* 3 mei 1912 / interview: 23 november 1977, 265 minuten.

Werkgebied: Ghana 1938-1960.

Functie: pastoraal; onderwijs; beleid.

In de missionaire loopbaan van pater Van Hout in Ghana kan men duidelijk vier perioden onderscheiden, die elk een eigen onderwerp opleveren: priesteropleiding (1938-1941), pastoraal (1942-1947), schoolbeheer (1948-1950), beleidsfuncties op diocesaan niveau (1950-1960). Binnen laatstgenoemd onderwerp vormt de commissie van onderzoek rond de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk tot bisschop van Kumasi een belangrijk subthema. Zijn arbeidsterrein lag in bisdom Cape Coast met uitzondering van de pastorale periode. Zijn eerste benoeming was voor Amisano, toen nog klein- en groot-seminarie. Hij beschrijft zijn eerste indrukken, zijn taak op het klein-seminarie, de lessen en het levenspatroon aldaar, de werving van kandidaten die toen nog moeizaam verliep, het benoemingsbeleid met betrekking tot het seminarie. Zijn pastorale standplaatsen Asankragwa en Prestea lagen in het gebied van het tegenwoordige bisdom Sekondi-Takoradi. Asankragwa was een groot district met vijftig staties; het was dun bevolkt met weinig wegen zodat de communicatie moeilijk was. De missionering had tot dan toe eerder een sporadisch karakter gehad. Er waren slechts enkele scholen, ook weinig interesse voor onderwijs en de meeste mensen waren analfabeet. Rond 1943 begon dit te veranderen: de belangstelling voor onderwijs nam toe en daarmee ook de interesse voor het christendom. In Elmina werd hij schoolinspecteur. In dit verband horen we over het Engelse onderwijssysteem en latere veranderingen daarin, over de besprekingen rond nationalisatie van de scholen, argumenten voor bijzondere scholen, de houding van de regering, samenwerking met protestanten. Tussen 1950 en 1960 bekleedde pater Van Hout verschillende functies bij het bisdom; kort samengevat kan men zeggen dat hij assistent en plaatsvervanger was van de apostolisch vicaris (later bisschop) van Cape Coast, en officiaal bij de kerkelijke rechtbank. Besproken wordt een aantal beleidsbeslissingen. Allereerst een financiële reorganisatie; hierbij komen ter sprake subsidies uit Rome, het streven naar financiële zelfstandigheid van de parochies, investeringen in kerken, scholen en ziekenhuizen. Ook de bouw van het groot-seminarie in Pedu (1957) valt hier gedeeltelijk onder. Vervolgens bespreekt hij het personeelsbeleid. Onder dit punt valt de samenwerking met missionerende orden en congregaties (priesters, broeders, zusters) uit diverse landen. Tevens komt hier de Afrikanisatie van het kerkelijk personeel aan de orde; als voorbereiding op het overnemen van functies werden eigenlandse priesters voor verdere studie naar het buitenland gezonden. De benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk SMA ging met grote moeilijkheden gepaard. Ook in andere interviews worden de ongeregelheden, bedreigingen, krantenartikelen enz. besproken. Pater Van Hout heeft echter een eigen invalshoek omdat hij lid was van de commissie van onderzoek rond dit conflict. Hij bespreekt de rol van een aantal betrokkenen: de apostolisch delegaat mgr. D. Mathew, Kwame Nkrumah en zijn partij, mgr. W.Th. Porter SMA, mgr. H.J. Paulissen SMA en natuurlijk mgr. A.N.A. van den Bronk zelf. Er werden fouten gemaakt, de situatie werd verkeerd ingeschat, men onderschatte de nationalistische gevoelens, de anti-Nederlandse stemming was eerder een voorwendsel. Het laatste grote onderwerp is de overgang naar eigenlandse bisschoppen, in het bijzonder de opvolging van mgr. Porter SMA door mgr. J.K. Amisah. Ook hier vindt men veel inside-information. Met

het heengaan van zijn bisschop eindigde ook het ambt van pater Van Hout als vicaris-generaal; hij keerde in 1960 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Seminarie Amisano; Amissah, J.K.; Asankragwa; Bronk, A.N.A. van den; Cape Coast; Elmina; Financiering; Ghana; Onderwijs; Pastoraal; Porter, W.Th.; Prestea; Priesteropleiding; Schoolbeheer.

A.J. Juijn

KMM 272

* 7 april 1913 / interview: 10 november 1977, 95 minuten.

Werkgebied: Ghana 1938-1964.

Functie: pastoraal.

Dit is een betrekkelijk kort interview en het richt zijn aandacht bijna geheel op de beroeringen rond de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk SMA tot bisschop van Kumasi, Ghana (1952) Pater Juyn begint met een zeer summier overzicht van het missiewerk sinds 1938, het jaar dat hij in Ghana aankwam; dit eindigt met een bespreking van het Eucharistisch Congres in Kumasi (1951). Dan volgen de eerste incidenten rond de keuze van een nieuwe bisschop voor Kumasi. Toen mgr. Van den Bronk in Cape Coast was aangekomen ging pater Juyn daarheen om hem naar Kumasi te vergezellen. Men kwam er op zaterdagavond aan, de installatie was op zondagmorgen. Na de H. Mis ontstonden opstootjes en er werd met spandoeken gedemonstreerd. Andere incidenten volgden, zelfs aanslagen. De kranten en politieke partijen mengden zich in het conflict, de politie stelde een spertijd in. Rome nam maatregelen: elf mensen mochten niet meer naar de kerk, priesters werden overgeplaatst, het kerkbestuur werd gewijzigd. Toch waren er ook later nog moeilijkheden; de bisschopsstaf werd gestolen, de troon in brand gestoken. Al met al duurde het een paar jaar voor de spanning begon te luwen. Pater Juyn bekijkt enkele factoren die bij de opstand van invloed waren: foutieve inschatting van de situatie door Rome, priesters en leken; stammentegenstellingen tussen Fanti en Ashanti; de scholenkwestie. Elders in het interview vertelt hij nog wat over de opvolging van mgr. Van den Bronk door mgr. J.A. Essuah (1962). Pater Juyn werkte van 1938 tot 1964 in het bisdom Kumasi, meest in de pastoraal, deels ook in schoolbeheer. Katholiek onderwijs vormt een tweede, zij het veel korter, onderwerp van het interview. Hij bespreekt subsidies, de aanvankelijke problemen om de scholen vol te krijgen, de aanwas van katholieken na 1945 vooral via de scholen.

Trefwoorden: Ashanti; Bronk, A.N.A. van den; Essuah, J.A.; Eucharistisch Congres Kumasi; Fanti; Ghana; Schoolbeheer.

A. Konings

KMM 301

* 3 mei 1910 / interview: 13 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Ghana 1935-1976.

Functie: pastoraal; onderwijs; beleid.

Het interview van mgr. Konings is ingedeeld naar de drie periodes van zijn missionaire loopbaan in Ghana: negen jaar missionaris (1935-1944), tien jaar algemeen schoolinspecteur (1944-1954), tweentwintig jaar bisschop (1954-1976). Na taalstudie in Kpandu deed mgr. Konings pastoraal werk, vooral in de bush, in Kpandu, Liati, Hohoe, Jasikan, alle gelegen in het tegenwoordige bisdom Keta-Ho; hij geeft bondige informatie over deze parochies en bespreekt de aard van de Ewe's. Dan signaleert hij enkele zaken waarvoor de missie te weinig

oog heeft gehad; zo heeft men te weinig gedaan met het eigen godsbegrip van de mensen, en te weinig respect gehad voor hun cultuur; als voorbeeld wijst hij op de 'heksenjacht' op de dansen. Vervolgens gaat hij in op de belangrijke rol van de catechisten; zij waren tussenpersoon tussen de missionaris en het volk, gaven les op de dorpsschooltjes die overal verrezen; hun geldelijke beloning was karig, hun loyaliteit zeer groot. Overigens waren ook de levensomstandigheden van de missionaris erg sober en was er de eenzaamheid vooral op de lange bush-reizen. Geldgebrek was altijd een probleem; SVD had daarom vroeger een verplichte kerkbijdrage ingevoerd. In 1944 werd hij benoemd tot algemeen schoolinspecteur van het bisdom. Hij citeert enkele statistieken over het onderwijs uit die tijd. Dan bespreekt hij de onverklaarbaar grote toeloop naar de scholen vanaf 1946; vooral de vraag naar middelbare scholen was zeer groot. Hij geeft uitgebreide informatie over twee belangrijke middelbare scholen, te weten de Bisschop Hermann Secondary School in Kpandu (1952) die in Ghana een goede naam verwierf, en de OLA Secondary School voor meisjes in Keta (1954), later verhuisd naar Ho (1955). De scholen gaven aanleiding tot wedijver met de protestanten wat de onderlinge verhoudingen ongunstig beïnvloedde; later kwam daar verbetering in. Verderop in het interview komt nog de poging van de regering om de scholen te nationaliseren ter sprake en de reactie van de bisschoppen daarop. Uit zijn bisschopsperiode wordt een viertal onderwerpen toegelicht. Voor uitbreiding van de gezondheidszorg spande hij zich in vanuit de overtuiging dat de Kerk "dingen moet brengen die van nut zijn voor de mensen". Hij bespreekt projecten die ondernomen werden in Kpandu (met hulp van Misereor en Memisa), Dzodze en Papase. Onder het hoofd kadervorming bespreekt hij de opleiding van eigenlandse priesters, zusters en - in mindere mate - leken. In Lololi werd een klein-seminarie gebouwd, jonge Ghanese priesters kregen gelegenheid om in het buitenland verder te studeren. Hij gaat in op de ideeën die leefden bij SVD en SMA betreffende de aanname van kandidaten voor de eigen congregatie. Ook ziet hij een verschil in aanpak tussen Afrikaanse en buitenlandse priesters. Wat de zusters betreft gaat zijn aandacht vooral uit naar de poging van de congregatie Our Lady of the Apostles om Ghanese zusters aan te nemen en op te leiden, en wat daarbij de problemen waren. Over de leken merkt hij op dat hij steeds gestreefd heeft naar verruiming van hun verantwoordelijkheid. Wat ontwikkelingswerk aangaat, denkt hij dat de mogelijkheden van de Kerk in Ghana in die tijd beperkt waren; hij verwijst naar een project dat niet van de grond kwam. Als laatste onderwerp legt hij uit waarom de residentie van de bisschop verplaatst werd van Keta naar Ho. De verhuizing was met de clerus goed doorgesproken. Toch kwamen er demonstraties door gelovigen in Keta. Tussen de bovenstaande onderwerpen door zijn er wat korte bemerkingen over de doorwerking van Vaticanum II op diverse terreinen.

Trefwoorden: Catechisten; Dzodze; Ewe-stam; Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Ghana; Hohoe; Jasikan; Kadervorming; Keta; Kpandu; Liati; Middelbaar onderwijs; Papase; Priesteropleiding; Protestanten; Schoolbeheer.

H.F.A. Lehaen

KMM 336

* 19 april 1905 / interview: 11 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Ghana 1929-1950.

Functie: pastoraal.

Pater Lehaen werkte van 1929 tot 1950 in Ghana. Zijn standplaatsen liggen tegenwoordig verspreid over drie bisdommen: Saltpond (bisdom Cape Coast, 1929-1933), Dunkwa (eveneens Cape Coast, 1933-1934), Koforidua (bisdom Accra, 1935-1937) en Prestea (bisdom Sekondi-Takoradi, 1943-1950). Over elk van deze parochies geeft hij wat informatie. Zijn pastorale werk speelde zich vooral af in het binnenland en kan als volgt worden samengevat. Een hoofdstatie had vaak een groot aantal buitenstaties; zo had hij in Saltpond de zorg voor ongeveer vijftientig posten. Hij vertelt hoe zulke staties konden ontstaan; vaak werden zij begonnen door een catechist. De pater was telkens voor ongeveer drie weken op reis; we horen hoe zo'n tocht verliep, wie er meeging en wat moest worden meegenomen. Dan bespreekt hij het werk op een buitenstatie en benadrukt de belangrijke rol van de catechist daarbij. Sommige geloofspunten vonden gemakkelijk ingang bij het volk, zoals bijvoorbeeld het geloof in een hiernamaals; ook het evangelie sprak de mensen aan; moeilijker lag het met kerkelijke wetten rond huwelijk en polygamie. Scholen waren belangrijk voor het missiewerk. Op de grote posten waren echte scholen met gediplomeerde onderwijzers en erkenning door de regering. In de brousse waren kleine schooltjes waar jongens die de lagere school af hadden als onderwijzer fungeerden; godsdienst was er een voornaam vak. In het binnenland moest de missionaris zorgen voor een goede verstandhouding met de 'chief' en de raad van oudere mannen; van de koloniale regering merkte men daar niet veel. Ook van de oorlog en de ontwikkeling naar onafhankelijkheid heeft hij daar niet veel bespeurd. Wel was merkbaar dat de mensen meer zelf wilden gaan doen. Wat de financiën betreft kon een hoofdpot rekenen op een bijdrage van het bisdom, de bijstaties moesten zelf hun priester onderhouden. Korte onderwerpen zijn: het werk van confraters elders, de bisschoppen die hij gekend heeft, het werk door zusters onder meer op het gebied van gezondheidszorg. In 1950 kreeg hij van het algemeen bestuur van zijn congregatie opdracht om de mogelijkheden te onderzoeken om tot oprichting van een Belgische provincie SMA en tot aanname van een missiegebied in Zaïre te komen; hij vertelt over zijn bevindingen in België en Zaïre.

Trefwoorden: Catechisten; Dunkwa; Ghana; Koforidua; Onderwijs; Pastoraal; Prestea; Saltpond.

H.P. Mondé

KMM 728

* 1 februari 1909 / interview: 27 juli 1983, 475 minuten.

Werkgebied: Ghana 1934-1946.

Functie: pastoraal.

Pater Mondé werkte van 1934 tot 1946 als missionaris in Ghana; van 1946 tot 1958 was hij provinciale overste van de SMA in Nederland, en van 1958 tot 1973 bestuurdde hij de congregatie als algemene overste. In de laatste twee functies heeft hij belangrijke ontwikkelingen in de Nederlandse en in de wereldkerk meegemaakt, waaronder het Vaticaans Concilie. Het interview bericht daar zeer uitgebreid over. In Ghana begon hij als kapelaan aan de kathedraal in Kumasi, doch de meeste tijd heeft hij gepionierd in de bush rond Bechem en Berekum (tegenwoordig in het bisdom Sunyani). Hij bespreekt kort persoon en werk van mgr. H.J. Paulissen en van een aantal confraters in het diocees. Eveneens kort zijn eerste taken in Kumasi: catechismus geven in de hoogste klassen (in het Engels en volgens het vraag-en-antwoordboekje), zielzorg in de gevangenis en in het ziekenhuis, een korte cursus in Ashanti-taal. Veel uitgebreider horen we over het leven van een bush-pastoor voor en tijdens de

oorlog. Het was een armoedig bestaan maar men vond troost in wat men voor de mensen kon doen; hij heeft in twaalf jaar duizenden mensen gedoopt en hen op vele andere manieren kunnen helpen. Catechisten waren een grote steun; hij bespreekt hun taak en salariëring. Hoe dienstreizen naar het binnenland verliepen wordt duidelijk gemaakt aan de hand van concrete ervaringen, bijvoorbeeld in een dorp waar nog nooit een missionaris geweest was. Belangrijk waren gesprekken met de chieft en ouderen. In eerste instantie vroegen zij altijd om een school. De mensen bouwden dan zelf een klein schooltje dat tevens als gebedsruimte gebruikt werd en waar de kinderen godsdienstonderricht kregen. Geleidelijk werd de school losgemaakt van de kerk. Hij maakte er ook kennis met inheemse gebruiken; hij geeft hier enkele bijzonderheden over fetisjisme en moraal doch gaat vooral in op de traditionele opvattingen over het huwelijk. Deze botsten vaak met het kerkelijk recht wat tot allerlei problemen leidde, onder meer uitsluiting van sacramenten. Hij vindt dat varianten mogelijk zouden moeten zijn. Tenslotte heeft dit gedeelte nog twee korte onderwerpen, te weten de opleiding van een eigenlandse geestelijkheid en het eucharistisch congres in Kumasi. In 1946 werd hij gekozen tot provinciale overste. Veel van wat hier besproken wordt betreft de situatie in Nederland, bijvoorbeeld koop en verkoop van kloosters, beleidsvisie, de priesteropleiding bij SMA enz. Doch ook missionaire onderwerpen komen ter sprake. Zo onder meer de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk SMA voor Kumasi, de groeiende samenwerking tussen missiecongregaties waarvan hij een der initiatiefnemers was, het Centraal Missie Bureau, de film Afrika Ontwaakt enz. In 1958 werd hij tot algemene overste van de SMA gekozen en verhuisde hij naar Rome. Het niveau van de informatie wordt nu mondiaal: activiteiten in en rond het nieuwe moederhuis, problematiek van de SMA in zijn geheel, bijzondere problemen in Frankrijk, USA, Engeland, Italië, Canada enz. Het Vaticaanse Concilie krijgt ruim aandacht waarbij met name gelet wordt op de ontwikkeling van een missionaire visie in verschillende conciliedocumenten. Hij organiseerde een congres over missiezaken en stond mede aan de wieg van Servizio de Documentazione e Studi (SEDOS). Vervolgens bespreekt hij nog een aantal andere zaken die in de loop der jaren door het generaalat geregeld moesten worden. De voornaamste hiervan zijn: de relatie tussen de congregatie en de missiebisdommen die aan haar zorg waren toevertrouwd; daartoe behoorde ook het afsluiten van contracten; de situatie veranderde toen in steeds meer bisdommen de leiding werd overgedragen aan eigenlandse bisschoppen uit de diocesane clerus; dan moest de plaats en inbreng van de buitenlandse missionarissen nader bepaald worden. Vervolgens was er de vraag of de SMA eigenlandse kandidaten uit de missielanden zou aannemen; het missionaire karakter van de congregatie was voor hem een argument tegen. Aansluitend bespreekt hij het verminderende aantal roepingen in Europa, met name in Nederland. Tenslotte vermeldt hij zijn lidmaatschap van een commissie van de Propaganda Fide en diverse contacten in Vaticaanse kringen.

Trefwoorden: Bechem; Berekum; Catechisten; Eucharistisch Congres Kumasi; Ghana; Huwelijksproblematiek; Kumasi; Pastoraal; Paulissen, H.J.; Schoolbeheer; Servizio de Documentazione e Studi (SEDOS); Vaticanum II.

F.J. Mulders

KMM 384

* 6 oktober 1937 / interview: 29 augustus 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Ghana 1964-1980.

Functie: pastoraal; beleid.

Men kan stellen dat het interview van pater Mulders zich vooral richt op de beschrijving van een groeiproces. Een groeiproces dat zich in zijn ideeën en die van een aantal andere paters voltrok betreffende de missionaire aanpak in Ghana. Het accent verschoof daarbij van hoofdzakelijk binnenkerkelijk bezig zijn naar meer maatschappelijke betrokkenheid. We horen ook met welke mee- en tegenvallers de concrete uitwerking van dit proces gepaard ging. Pater Mulders kwam in 1964 in Ghana aan en volgde eerst een cursus voor jonge missionarissen; naast vakken als taalstudie, missierecht, cultuur, gewoonten en gebruiken was er ook ruimte voor stagelopen. Zijn eerste twee standplaatsen waren Ho (1965-1967) en Anfoega (1967-1972) in het bisdom Keta-Ho. Hij geeft een profielschets van mgr. A. Konings SMA en enkele plaatselijke bijzonderheden van Ho. Zijn voornaamste onderwerpen uit deze periode zijn de traditionele pastoraal en catechese. Het viel hem op dat er weinig echte catechese was voor volwassenen. De catechese voor kinderen verliep vooral via de scholen. Ook begeleiding van de reeds gedoopten was er weinig. Dan was er het pastorale probleem dat men op grond van kerkelijke wetgeving regelmatig de sacramenten moest weigeren. Ook aanpassing aan Afrikaanse gebruiken was nog niet erg goed op gang gekomen. Een pluspunt was dat de leken een relatief grote bereidheid hadden tot deelname aan het pastorale werk. Ook was, vooral onder de jongere paters, een discussie over de pastorale methodiek begonnen en een zoeken naar nieuwe wegen. Hij besloot zich in de problematiek te gaan verdiepen door een cursus missiologie in Nijmegen (1972-1974). Na zijn terugkeer in Ghana werkte hij in Aflao (bisdom Keta-Ho, 1974-1978) en in het regionale SMA-huis in Winneba (bisdom Cape Coast, vanaf 1978). Aflao was een groeiende plaats met veel jongeren die verloren dreigden te lopen. Het was een uitdaging om anders, meer op de samenleving gericht, te gaan werken. Hij begon met gespreksgroepen, wat inderdaad leidde tot grotere bewustwording onder de leken en een betere relatie met jongeren en hun problemen. Het bleef evenwel 'op een laag pitje', onder meer omdat veel van zijn tijd in beslag werd genomen door de gewone catechese en zielzorg. Beter verliep de opbouw van een catechetisch instituut waaraan hij parttime medewerker werd. Er werd een volledige kracht voor catechese voor aangetrokken, het team bestond uit gemotiveerde mensen, de catechisten waren er blij mee. Hij beschrijft de cursussen waarbij veel aandacht werd besteed aan de situatie van de lokale kerk en aan betrokkenheid bij de samenleving. In 1978 werd hij gekozen in het beleidsteam van SMA en verhuisde hij naar Winneba. Hij noemt een aantal doelstellingen waaraan werd gewerkt: voortgezette vorming van de pastores, verandering van mentaliteit, respect voor de Afrikaanse cultuur, begaan zijn met mensen aan de marge van de samenleving, solidariteit tussen missionaris en gelovigen. Er ontstonden kleine groepen die regelmatig bij elkaar kwamen, de economische moeilijkheden van het land noopten tot openstaan voor de sociale noden. Alles bij elkaar ziet hij gunstige ontwikkelingen, maar het is een moeizaam en langdurig proces.

Trefwoorden: Aflao; Catechese; Catechetisch Instituut Aflao; Jongerenpastoraal; Konings, A.; Ghana; Pastoraal; Winneba.

P.G. Neefjes

KMM 388

* 17 november 1933 / interview: 5 september 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Ghana 1970-1980.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Het interview van pater Neefjes heeft duidelijk één hoofdonderwerp en wint daardoor aan diepte. Studentenpastoraat, zijn werkterrein in Ghana sinds 1970, wordt van alle kanten belicht. Na zijn priesterwijding studeerde hij in Nijmegen met het oog op een functie als docent op het klein-seminarie in Cadier en Keer. Tussen 1966 en 1969 maakte hij daar de stroomversnelling mee die uitmondde in sluiting van het seminarie. Hij vroeg en verkreeg een benoeming voor Ghana. Gedurende het studiejaar 1970-1971 volgde hij een cursus Afrikaanse Studies aan de University of Ghana in Legon (bisdom Accra); tegelijk fungeerde hij als waarnemend studentenmoderator. Hij vergelijkt Legon met zijn Nijmeegse ervaringen, bespreekt het studentenpastoraat in Legon en de mensen die zich daaraan wijdden; hij evalueert de cursus die hij volgde. In 1971 werd hij studentenmoderator aan de University of Science and Technology (UST) in Kumasi. Hij schetst wat er in die tijd al gaande was op dit gebied, de verdiensten van mensen als pater C. Klaver SMA en pater H. Bommer SMA, de belangstelling van de bisschop van Kumasi, mgr. P.K. Sarpong. Doelstelling van dit pastoraat was: op de universiteit een katholieke gemeenschap te ontwikkelen naar de geest van Vaticanum II. Uitgangspunten daarvoor waren geformuleerd op het Panafrican Malagasy Laity Seminar in 1971. Hij schets de geloofshouding van de studenten (geen erg sterke identificatie met hun geloofsgemeenschap) en de aantrekkingskracht van Scientific Socialism (soms was er eerlijke interesse, soms ook hoop op studiebeurzen uit het Oostblok). Naast persoonlijke contacten werd veel waarde gehecht aan werken via groepen. Pater Neefjes noemt in dit verband een bijbelgroep, Pax Romana en vooral de Young Christian Students (YCS). Van laatstgenoemde organisatie werd hij in 1973 nationaal moderator. In de loop van het interview wordt de landelijke uitbouw van de YCS nader toegelicht: het congres in Tamale (1973), de oprichting van een nationaal secretariaat en de bouw van een YCS-centrum in Kumasi (1975), Ghanezen die zich als leiders verdienstelijk hebben gemaakt, de politieke opstelling van de YCS ("links van het midden") enz. Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan de vrouwelijke studenten. Aanleiding hiertoe is zijn tijdelijke functie als hoofd van een meisjesinternaat van de UST. Hij bespreekt de problemen in het internaat die tot zijn aanstelling leidden, noemt aantallen meisjesstudenten en de scholen waar zij vandaan kwamen; hun betrokkenheid bij het universitaire en kerkelijke gebeuren werd enigszins gehinderd door hun traditionele status in de gemeenschap. Contacten naar buiten. Hieronder valt oecumenische samenwerking; met fundamentalistische groeperingen was dit niet gemakkelijk, met andere denominaties verliep het goed. Verder de betrekkingen tot de National Union of Ghana Students (NUGS). Toen bleek dat zij bindingen hadden met de International Union of Students in Moskou kwam het tot een breuk; naar aanleiding hiervan bezint hij zich op de noodzaak van een sociale inzet van de Kerk. Dan de relatie tot het bisdom en de bisschoppenconferentie. We horen hier ook dat mgr. Sarpong enige tijd bestuurder van de universiteit geweest is en in moeilijke tijden veel goed heeft gedaan. Kortere onderwerpen zijn: zijn tijdelijk functie als docent aan de UST; pastorale zorg voor de campus in zijn geheel; de exodus van intellectuelen uit Ghana, mede veroorzaakt door de economische terugval; het bezoek van de paus dat wel een 'happening' was waar de studenten naar gingen kijken, doch niet het begin van een nieuw tijdperk; zijn verwachtingen voor de toekomst van de UST.

Trefwoorden: Bommer, H.; Ghana; Klaver, C.; Legon Universiteit; National Union of Ghana Students (NUGS); Oecumene; Pastoraal; Sarpong, P.K.; Tamale; University of Science and Technology (UST) Kumasi; Young Christian Students.

* 7 oktober 1934 / interview: 5 oktober 1982, 354 minuten.

Werkgebied: Ghana 1961-1982.

Functie: pastoraal.

Het verhaal van pater Noom over zijn pastorale arbeid in Ghana is grotendeels chronologisch gerangschikt. Dit is hier bijzonder zinvol omdat iedere standplaats eigen onderwerpen oproept. Al zijn parochies lagen in het bisdom Kumasi. In 1961 begon hij met voorbereidende cursussen in taal, cultuur en praktische vakken als administratie in het SMA-centrum in Winneba, bisdom Cape Coast. Na enkele maanden kreeg hij zijn eerste benoeming en wel voor de parochie Jamase (1962-1963). Hij beschrijft de hoofd- en bijposten. De bevolking was tamelijk welgesteld, de katholieken waren er goed vertegenwoordigd zodat men vaak met grote groepen mensen te maken had en sommige plaatsen grote kerken hadden. Hij deed hier ook zijn eerste pastorale ervaring op. Omdat hij belast was met buitenposten wordt vooral dit aspect besproken: het verloop van zo'n reis, dagindeling, werkzaamheden enz. De catechisten waren steun en toeverlaat voor de missionaris; hun vooropleiding was gering doch hun ervaring met de mensen zeer groot. Tenslotte maakte hij hier kennis met de traditionele religie; hij vertelt over voorouderverering, fetisjisme, taboes, en een feest dat de eenheid uitdrukte. Bij de christenen ontmoette hij nogal wat syncretisme. De opvattingen over het huwelijk verschilden hemelsbreed van die in het Westen; met de regels van het kerkelijk recht kwam men daar niet uit. Zijn tweede parochie was Asawase (1962-1965). Hij werkte hier samen met P. van Strien SMA die in veel opzichten een bijzonder mens was en veel te jong stierf. In 1965 was er een poging tot nationalisatie van de confessionele scholen. Dit geeft aanleiding tot een uiteenzetting over de grote rol die de scholen gespeeld hebben in het missiewerk. De Kerk heeft zich sterk tegen overname van de scholen verzet en de meerderheid van de bevolking steunde haar daarin. Of het nodig is aan eigen scholen te blijven vasthouden is voor pater Noom een vraag. In 1965 werd hij benoemd voor de kathedraal in Kumasi. Hij geeft profielschetsen van de bisschoppen J.A. Essuah en P.K. Sarpong. Het hoofdonderwerp uit deze periode is school en jeugd. Hij koos hiervoor omdat hij graag met jeugd werkte en omdat er op dit gebied eigenlijk weinig gaande was. Kort spreekt hij over schoolcatechese; uitgebreid vervolgens over de Young Christian Students (YCS). Van deze organisatie bespreekt hij de Cardijn-methode, doelstellingen zoals het in praktijk omzetten van christelijke waarden van gerechtigheid, diverse activiteiten, medewerkers enz. Hier komt ook de jeugdbeweging van de staat (Young Pioneers) ter sprake. Kortere onderwerpen zijn: de opkomst van de zogenaamde apostolische kerken wat er op wijst dat de mensen toch iets missen in de Katholieke Kerk; de overdracht van functies aan (Ghanese priesters en de onderlinge verhouding tussen hen en de buitenlandse missionarissen (samen wonen, samen werken, financiële aspecten); de bouw van het St. Hubert's seminarie; meer pastoraal overleg dank zij richtlijnen uit Rome. Na een sabbathjaar (1970) dat hij gebruikte om in Leuven een cursus godsdienstwetenschappen te volgen kreeg hij een heel andere parochie, nl. Obuasi. Dit was een mijnstad met een zeer gemengde bevolking, een groot aantal lagere en middelbare scholen, een ziekenhuis voor de mijnwerkers. Gemeenschapsvorming had hier een grote prioriteit. Hij bespreekt moeilijkheden bij pogingen om een soort basisgroepen op te zetten, betere resultaten bij oecumenische samenwerking, een groeiend aandeel van de leken in het werk, enkele sociaal-

maatschappelijke projecten. Ook hier vinden we enkele kortere onderwerpen: problemen onder de jeugd, voortgezette vorming van de geestelijkheid, politieke ontwikkelingen.

Trefwoorden: Apostolische kerken; Asawase; Catechisten; Essuah, J.A.; Ghana; Inheemse gebruiken; Jamase; Jeugdwerk; Kumasi; Obuasi; Pastoraal; Sarpong, P.K.; Scholen; Strien, P. van; Winneba; Young Christian Students; Young Pioneers.

J.H. Oostenbach

KMM 204

* 20 maart 1920 / interview: 11 november 1977, 150 minuten.

Werkgebied: Ghana 1946-1968.

Functie: pastoraal.

Als gevolg van een keeloperatie sprak pater Oostenbach ten tijde van het interview met behulp van een spreekapparaat. Het werd dan ook geen lang gesprek en wie de band beluistert moet even wennen. Hij werkte in Ghana van 1946 tot 1968; zijn hoofdonderwerpen zijn pastoraal en de problemen rond de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk tot bisschop van Kumasi. Hij was assistent en pastoor in de parochies Obuasi en Donyina (beide in het bisdom Kumasi), en in Berekum dat in het tegenwoordige bisdom Sunyani gelegen is. Na een beschrijving van zijn eerste indrukken in Obuasi bespreekt hij een aantal facetten van het pastorale werk. Problemen ontstonden door de kerkelijke wetten die in sommige gevallen haaks stonden op geloof en traditie van de mensen. Aanvankelijk legde hij nadruk op het onderhouden van de wet, doch langzamerhand groeide de overtuiging dat er meer ruimte moest zijn voor eigen inzicht en geweten van de mensen zelf. Hij heeft erg veel gereisd vanwege het grote aantal buitenposten; hij vertelt over ervaringen en belevenissen, over de dagorde op zo'n reis, de armoede van de mensen, hun afhankelijkheid van bazen en autoriteiten. Hij heeft geprobeerd om de levensomstandigheden en rechten van de mijnwerkers te verbeteren, wat hem door de autoriteiten niet in dank werd afgenomen. Catechisten en scholen vormen een volgend onderwerp. "Wie de school had, had het dorp"; voor oecumenische samenwerking was er dan ook niet veel ruimte, hoewel dit later wel beter werd. Hij illustreert dit alles met voorbeelden. Zeer uitvoerig gaat hij in op de ongeregelde heden rond de benoeming van mgr. A. van den Bronk SMA tot bisschop van Kumasi. Hij gaat in op de rol van een aantal betrokkenen: de pauselijk delegaat mgr. D. Mathew, de eigenlandse bisschopskandidaat Tawiah, de catechist Master Davis, tegenstellingen tussen Fanti en Ashanti. Dan vertelt hij over de aankomst van mgr. Van den Bronk in Kumasi waarbij de stad in rep en roer raakte. Tenslotte uitgebreid over de nasleep van dit conflict. Aansluitend geeft hij een profielschets van mgr. J.A. Essuah, die mgr. Van den Bronk opvolgde als eerste eigenlandse bisschop van Kumasi. Kortere onderwerpen zijn: de toenemende inbreng van de leken, een verschuiving van prioriteiten in het missiewerk, een begin van Afrikanisatie, de opleiding van eigenlandse priesters.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Ashanti; Berekum; Bronk, A.N.A. van den; Catechisten; Donyina; Eigenlandse priesters; Essuah, J.A.; Fanti; Ghana; Obuasi; Pastoraal; Scholen.

M.T.M. Peters

KMM 652

* 21 augustus 1931 / interview: 10 december 1981, 480 minuten.

Werkgebied: Ghana 1962-1976.

Functie: redacteur.

Dit interview biedt de geschiedenis van een krant, uitvoerig en zorgvuldig verteld door een man die er veertien jaar hoofdredacteur van was. Het gaat hier om *The Standard*, een Ghanees katholiek weekblad dat van 1962 tot 1976 door pater Peters geredigeerd werd. Daarnaast was hij ook redacteur van het maandblad *Catholic Voice*, doch hierover wordt weinig informatie verschaft. Betreffende *The Standard* daarentegen is het materiaal zo overvloedig dat een samenvatting er eigenlijk geen recht aan kan doen. Het verslag is chronologisch geordend; op deze wijze volgt men niet alleen de ontwikkeling van de krant, doch tevens een aantal diepgaande veranderingen op politiek, sociaal-economisch en kerkelijk terrein. Pater Peters bereidde zich op zijn taak voor door studies in literatuur, geschiedenis en journalistiek in Engeland en Amerika. Daarna ging hij naar het Vaticaans Concilie in Rome als verslaggever voor Afrika. Over dit alles wordt uitvoerig bericht. In 1962 arriveerde hij in Cape Coast. Kort schetst hij wat hij aantrof: een regionaal weekblad vooral voor de kuststreek, een gebrekkige behuizing en administratie, schulden; hij noemt personen en instellingen die zich verdienstelijk hebben gemaakt bij het verbeteren van de outillage en de sanering van de schulden. Dan geeft hij een overzicht van de geschiedenis van het blad: het begin in 1939 onder de titel *DUX*, de paters die het blad in de loop der jaren redigeerden, een blik op de inhoud en het abonneebestand in de voorbije jaren. In de periode 1962-1966 was de politieke ruimte waarbinnen de krant zich kon bewegen uiterst beperkt. Het bewind van Kwame Nkrumah en zijn Convention People's Party (CPP) nam dictatoriale vormen aan, kritiek werd niet geduld. De Kerk was kwetsbaar, onder meer vanwege het grote percentage Europese missionarissen die het land uitgezet konden worden. Pater Peters licht deze situatie toe evenals het daaruit voortvloeiende beleid van de krant om een laag profiel te bewaren. Toch kwam het reeds in begin 1963 tot een ernstig incident, dat breed wordt beschreven. De jonge Ghanese priester V. Damuah (begaafd, moedig, bezielende kracht in de Catholic Youth Organisation) had een serie positief kritische artikelen geschreven. Deze werden als een aanval op de regering opgevat en hij werd gearresteerd. De aartsbisschop betrok samen met vele gelovigen biddend de wacht voor het politiebureau. Na enige tijd werd Damuah vrijgelaten en pater Peters schreef daar een artikel over. Hij moest voor een regeringsfunctionaris verschijnen maar kwam dank zij bescherming van de aartsbisschop met een strenge berisping vrij. Wat kerkelijk nieuws betreft heeft *The Standard* zich in deze periode ingezet om verspreiding te geven aan de ideeën van Vaticanum II; hij noemt een aantal onderwerpen die besproken werden en de reacties daarop. De periode 1966-1976. Na de val van Nkrumah kon de krant doorstoten van regionaal naar nationaal niveau, en kon de inhoud verdiept en verruimd worden. In het interview wordt deze ontwikkeling gedetailleerd gevolgd; hier slechts de hoofdlijnen. De nieuwsgaring en het verspreidingsgebied werden naar het Noorden uitgebreid. Redactionele standpunten werden indringender en actueler en kregen via regelmatige radio-uitzendingen een breder publiek. Vakmensen op diverse terreinen leverden bijdragen. Genoemd worden onder meer P. Schols SMA die later het periodiek *Insight* voor intellectuelen oprichtte (daarbij geholpen door pater Peters), de Ghanese priester A. Asamwa die artikelen op politiek en sociaal terrein verzorgde, J. Nimo die actief was in lekenapostolaat, mgr. P.K. Sarpong over acculturatie en vele anderen. In de Kerk van Ghana gebeurden dingen die hun weerslag vonden in *The Standard*. Enkele voorbeelden: in 1966 publiceerden de bisschoppen een gezamenlijk schrijven onder de titel 'Being a Christian in today's Ghana', er werd een aantal studiedagen georganiseerd over lekenapostolaat en deelgenomen aan een internationaal congres hierover in Rome, er

ontbrandde opnieuw een strijd om de scholen met de regering. Vermeld moet ook worden dat pater Peters hielp bij de training van jonge mensen in de technieken van massacommunicatie en dat een Guild of Catholic Journalists werd opgericht. Op het einde van het interview vinden we informatie over financiële aspecten van het bedrijf en over verhuizing naar Accra; er deden zich daarbij diverse problemen voor. In 1976 moest pater Peters om gezondheidsredenen terug naar Nederland. Een jaar later bezocht hij Ghana opnieuw en mocht daar de opening van Peters-House meemaken. Tenslotte formuleert hij wat gedachten over het KMM-project waarvan hij jarenlang projectleider was.

Trefwoorden: Asamwa, A.; Catholic Voice; Cape Coast; Damuah, V.; Dux; Ghana; Guild of Catholic Journalists; Nkrumah, K.; Nimo, J.; Sarpong, P.; Schols, P.; The Standard; Vaticanum II.

G.A. Pot

KMM 422

* 18 juni 1899 / interview: 27 april 1979, 430 minuten.

Werkgebied: Ghana 1927-1959.

Functie: pastoraal.

Pater Pot werkte van 1927 tot 1959 in Ghana, hoofdzakelijk in de pastoraal. Hij heeft een lang interview met veel anekdotische verhalen. Deze verschaffen informatie over een groot aantal personen, over plaatselijke gebruiken en over wat een missionaris zoal beleven kan. Voor het grootste gedeelte spelen de verhalen zich af voor de oorlog; ook het verslag over de latere periode bevat vaak herinneringen aan of vergelijkingen met vroeger. Zijn standplaatsen waren Axim (1927), Eikwe (1928-1934), Half Assini (1934-1939) in het tegenwoordige bisdom Sekondi-Takoradi, en Akim Swedru (1939-1950) in het bisdom Accra; minder besproken worden Winneba (bisdom Cape Coast) en een tweede verblijf in Eikwe en Half Assini. Van de personen die hij bespreekt kunnen vermeld worden de bisschoppen E. Hauger, W.Th. Porter, H.J. Paulissen, en A.N.A. van den Bronk; verder noemt hij een groot aantal confraters compleet met hun standplaatsen en werkzaamheden; ook catechisten, onderwijzers, chiefs, fetisjeurs, mensen die als 'profeet' optraden enz. Plaatselijke gebruiken. Hier horen we onder meer over bepaalde kinderen (bijvoorbeeld het tiende kind) die volgens de traditie gedood moesten worden; de zusters adopteerden ze waarmee ook de vloek op de familie werd weggenomen. Verder over taboes voor vrouwen tijdens maandstanden, uitgebreid over fetisjen en het verschil in houding van missionarissen dienaangaande, over de zogenaamde 'waterdragers', een kruidendokter die een religieuze liturgie rond zijn behandeling opbouwde, vrouwen die hun man in de dood moesten volgen, geheime genootschappen enz. In sommige gebruiken verdiepte pater Pot zich nader via gesprekken met mensen en wel met de bedoeling om er rekening mee te houden in catechese en pastoraal; zo onder meer de rituelen bij dodenverering en bij offers, de achtergronden van polygamie, de familiepatronen die van belang waren bij een huwelijk, de financiële verplichtingen bij een huwelijksluiting. Tenslotte komt een aantal aspecten van het missiewerk ter sprake. Over het algemeen zijn het geen theoretische uiteenzettingen doch eerder verhalen over wat hij op die terreinen heeft meegemaakt. Dat levert dan her en der toch heel wat informatie op over bijvoorbeeld het financiële beheer van parochie en bisdom, over hoe dienstreizen naar de buitenposten verliepen, over de werken van de zusters, over het beleid ten aanzien van onderwijs (bush-schooltjes, gewoon middelbaar of beroepsonderwijs), over de opleiding van eigenlandse

priesters en hun verhouding tot de buitenlandse missionarissen. In 1959 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Akin Swedru; Axim; Bronk, A.N.A. van den; Eikwe; Ghana; Half Assini; Hauger, E.; Inheemse gebruiken; Onderwijs; Pastoraal; Paulissen, H.J.; Porter, W.Th.; Winneba.

H.J.M. Smeele

KMM 493

* 21 mei 1910 / interview: 15 november 1977, 243 minuten.

Werkgebied: Ghana 1935-1975.

Functie: pastoraal.

Pater Smeele is van 1935 tot 1975 in Ghana werkzaam geweest. Zijn hoofdonderwerpen zijn pastoraal en de verwikkelingen rond de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk. Zijn standplaatsen waren Jamase (1935-1942), Obuasi (1942-1946), Kumasi (1947-1952), Bekwai (1952-1963), Obuasi (1963-1971) en Agogo (1971-1975), alle in het tegenwoordige bisdom Kumasi. Hierbij kan worden aangetekend dat de meeste informatie niet plaatsgebonden, doch veeleer van algemene strekking is Pastoraal. Bij zijn aankomst in 1935 vond hij nog weinig aandacht voor de landstaal: er waren geen catechismus en gebedenboeken in het Ashanti; bij liturgische vieringen vertaalde de catechist de lezingen rechtstreeks vanuit een Engelse bijbel; een verzoek van pater Smeele om een jaar vrijgesteld te worden voor studie van taal en cultuur werd afgewezen. Later kwam daar verandering in. Vervolgens belicht hij een aantal aspecten van het missiewerk. Uitbreiding van de Kerk had de hoogste prioriteit. Hij zelf knoopte graag aan bij het sterke Godsidee dat bij de Ashanti leefde; sacramentaliën spraken hen erg aan (voorbeelden hiervan staan verderop in het interview); er leefden nogal wat angstgevoelens onder de mensen. Voor prediking en catechese nam hij aanvankelijk de methodiek over zoals die bestond; de catechist speelde daarbij een belangrijke rol. Later ging hij meer in dialoogvorm preken en gebruikte spreekwoorden waarmee de mensen vertrouwd waren. In de liturgie was men gebonden aan de Romeinse rubrieken; pas in de zestiger jaren begon de ontwikkeling van een meer eigenlandse liturgie; de Ashanti waren daar ook toen niet onverdeeld voor vanwege hun hoge eerbied voor het mysterieuze. De inbreng van leken was aanvankelijk gering. Wel ontstonden veel verenigingen; het Legioen van Maria, de Knights of Marshall ("een elitevereniging") en de Knights of St. John worden kort besproken. Een volgend (kort) onderwerp is de vorming van een eigenlandse clerus; hij merkt op dat men vanaf het begin duidelijk een keuze heeft gemaakt voor een diocesane clerus en niet voor aansluiting bij een bestaande congregatie. Tenslotte de rol van de scholen: in 1935 was er weinig animo om scholen op te richten; na de oorlog nam het confessionele onderwijs een grote vlucht. Over de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk spreekt pater Smeele meer dan een uur. Ter sprake komen onder meer de spanningen die tevoren reeds bestonden, het aftreden van mgr. H.J. Paulissen, de voordracht van kandidaten aan Rome waarbij geadviseerd werd een niet-Nederlander te benoemen, de incidenten toen de keuze van Van den Bronk bekend werd, de rol van het onafhankelijkheidsgevoel, centrale figuren in het dispuut, strafmaatregelen tegen de opstandigen, pogingen tot verzoening, een vervreemding die bleef

doorwerken . Op het einde van het interview geeft pater Smeele nog een indruk van de bisschoppen van Kumasi die hij gekend heeft: mgr. H.J. Paulissen, mgr. A.N.A. van den Bronk, mgr. J.A. Essuah en mgr. P.K. Sarpong.

Trefwoorden: Ashanti; Agogo; Bekwai; Bronk, A.N.A. van den; Catechisten; Eigenlandse clerus; Essuah, J.A.; Ghana; Jamase; Knights of Marshall; Knights of St. John; Kumasi; Legioen van Maria; Obuasi; Onderwijs; Pastoraal; Paulissen, H.J.; Sarpong, P.K..

J. Smeele

KMM 650

* 19 november 1946 / interview: 28 november 1981, 300 minuten.

Werkgebied: Ghana 1971-1981.

Functie: pastoraal.

In dit interview over missiewerk in de zeventiger jaren bespeurt men zowel de bezieling als de onzekerheden die een gevolg waren van de vernieuwingen na Vaticanum II. Pater Smeele maakte zijn hogere studies aan het HTP te Heerlen en vertelt daar uitgebreid over. De veranderingen in deze tijd gingen gepaard met onzekerheid en 'krampachtigheid' bij de staf en twijfels bij de studenten; twijfels of men wel door zou gaan, en als men verder ging verwarring over het priester- en missionarisbeeld van de toekomst. Anderzijds waren er ook mensen die enthousiasme, bewogenheid en verruimende ideeën wisten over te brengen. Hij bespreekt verder de verhoudingen tussen de studenten (bijvoorbeeld reguleren en seculariseren), de lessen en de voorbereiding op de missie. In 1971 vertrok hij naar Ghana voor studie en stage. Aan de Legon Universiteit volgde hij een jaar de studie 'social administration'. Zeer uitgebreid gaat hij in op zijn ervaringen in dit eerste jaar: het leven en studeren temidden van Afrikaanse studenten, de inhoud van de cursus, bezoeken aan allerlei projecten, de nog onduidelijke plaats van vrouwelijke studenten, de godsdienstige begeleiding en het naar omstandigheden verrassend hoge niveau van de studie. Na deze cursus deed hij twee jaar pastorale stage in en rond Winneba, bisdom Cape Coast. Ook deze periode krijgt ruim aandacht. De stageopleiding was geconcentreerd in het regionale huis van SMA, er was daar een begeleidende staf aanwezig. De stagiaires kregen les in taal, cultuur, pastoraal enz. en werden begeleid bij het praktische werk op hoofd- en bijposten. Hij vertelt over zijn kennismaking met het volk; over hun problemen door armoede en migratie. Het pastoraat was tamelijk traditioneel doch er werd voldoende ruimte gegeven voor experimenten; ook kregen zaken buiten de sacramentele sfeer toenemende aandacht: inbreng van de leken, gezamenlijke verantwoordelijkheid, de eigen tradities enz. Na afloop van deze stage keerde hij terug naar Nederland om zijn studie te voltooien. In 1974 vertrok hij opnieuw naar Ghana en werd benoemd voor Besease in het bisdom Cape Coast. Dit was een parochie met circa vijftig buitenposten en het werd hem al spoedig duidelijk dat kadervorming en lekenparticipatie hoge prioriteit moesten krijgen. Dit vormt dan ook het hoofdonderwerp uit deze periode. Een aantal projecten wordt levendig besproken. Allereerst een programma voor gezondheidszorg dat klein en min of meer toevallig begon naar aanleiding van een mazelenepidemie; het groeide uit tot een veelzijdige onderneming waaraan veel vrouwen deelnamen en zich door cursussen verder bekwaamden. Vervolgens kadercursussen om groepjes mensen wegwijs te maken in bijbel, liturgie en dergelijke. Kerkleiders, koorleden, jongerengroepen en anderen namen er aan deel; de vrouwenbeweging structureerde de cursussen. Dan de voortgaande vorming van catechisten door middel van diverse cursussen. Pater Smeele zelf gaf een praktische cursus

groepsdynamica aan een aantal groeperingen. De zelfwerkzaamheid van de leken groeide. Korte onderwerpen zijn: de politieke en sociaal-economische situatie; de begeleiding van toekomstige priesters en de instelling van stagejaren voor groot-seminaristen.

Trefwoorden: Besease; Catechisten; Gezondheidszorg; Ghana; Kadervorming; Legon Universiteit; Winneba.

H.A. Smets

KMM 495

* 7 maart 1903 / interview: 28 november 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Ghana 1928-1960.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Smets arriveerde in Ghana in 1928. De eerste jaren werkte hij in parochies in de tegenwoordige bisdommen Cape Coast en Kumasi. Zijn bericht daarover is uiterst summier; we horen iets over catechumenaat, over problemen in verband met traditionele gebruiken en over de uitgestrektheid van de parochies. Van 1937 tot 1960 was hij diocesaan beheerder van de katholieke scholen in bisdom Kumasi. Hierover biedt het interview meer informatie. Allereerst geeft hij een kort overzicht van de bestaande bush-schooltjes; in 1937 waren zes à zeven scholen erkend; hij legt uit hoe zij gefinancierd werden (onder meer uit een maandelijks bijdrage van de gelovigen) en noemt een aantal goede onderwijzers. Mgr. H.J. Paulissen, die toen apostolisch vicaris van Kumasi was, beschouwde scholen als "een noodzakelijk kwaad". Hij liet pater Smets als schoolinspecteur de vrije hand doch werd moeilijk als er geld nodig was; dit wordt met voorbeelden toegelicht. Verder bespreekt pater Smets plannen die werden opgesteld voor de ontwikkeling van het schoolwezen in de komende vijf, tien en vijftig jaar. Ook hierover ontstond regelmatig touwtrekken tussen bisschop en inspecteur. Een groot deel van het interview is gewijd aan de benoeming van mgr. A.N.A. van den Bronk tot bisschop van Kumasi. Pater Smets signaleert een reeks factoren die bij dit conflict een rol speelden: de houding van mgr. Paulissen inzake onderwijs werd aanleiding tot een hetze tegen hem wat zijn weerslag had op de andere Nederlandse missionarissen; de situatie in Zuid-Afrika beïnvloedde de houding van de mensen ten opzichte van Nederlanders; mgr. D. Mathew was voor Engelse of Ierse missionarissen in Ashanti. Een andere factor was het streven naar Afrikanisatie dat leefde onder een aantal gelovigen en Ghanese priesters; onder de laatsten trad vooral Tawiah op de voorgrond; pater Smets heeft meerdere malen gepoogd als bemiddelaar te fungeren. Tenslotte bespreekt hij de rol van een aantal personen die bij de zaak betrokken waren en de incidenten die in Kumasi plaats vonden. Dit gedeelte wordt afgesloten met een korte profielschets van mgr. A.N.A. van den Bronk met nadruk op diens beleid inzake onderwijs. Tot dat beleid behoorde ook Afrikanisatie in de leidende functies; dit hield in dat voor pater Smets een Ghanese opvolger werd gezocht; hij noemt de kandidaten daarvoor en de uiteindelijke keuze. Het interview besluit met een terugblik op de ontwikkelingen in het schoolwezen: de grote uitbreiding na de oorlog, de moeilijkheden die overwonnen moesten worden, de houding van de koloniale en van de Ghanese regering met betrekking tot het onderwijs.

Trefwoorden: Bronk, A.N.A. van den; Catechumenaat; Ghana; Kumasi; Mathew, D.; Overdracht functies; Paulissen, H.J.; Schoolbeheer; Tawiah.

J.G. Visser

KMM 649

* 16 december 1943 / interview: 26 november 1981, 810 minuten.

Werkgebied: Ghana 1969-1981.

Functie: pastoraal.

Vooraf twee factoren maken dit tot een boeiend interview: het bevat heel veel informatie, en het beschrijft een bewogen loopbaan in een tijdperk vol veranderingen. Pater Visser stond in Ghana aan het begin van een aantal vernieuwende activiteiten die hun inspiratie vonden in het gedachtengoed van Vaticanum II; zijn keuzes brachten hem in conflict met zowel politieke als kerkelijke krachten. Een samenvatting als deze kan alleen wat hoofdlijnen aangeven terwijl juist de nuances belangrijk zijn. Pater Visser werd priester gewijd in 1969. Dat was toen een zeer bewuste keuze; de meesten van zijn klasgenoten trokken zich terug. Evenzeer bewust wilde hij "samen met Vaticanum II kerk-op-weg zijn" en was hij ook meer geïnteresseerd in relaties met mensen dan in uitbreiding van het instituut Kerk. Na aankomst in Ghana (1969) studeerde hij eerst een jaar aan de Legon Universiteit. Zijn eerste benoeming was voor de parochie Kete-Krachi in het bisdom Keta-Ho. Deze periode (1970-1972) wordt uitvoerig besproken. De volgende aspecten komen aan bod. Ten eerste een streven naar teamwerk, dat wil zeggen geplande samenwerking tussen de priesters onderling, met en tussen catechisten en andere leken. Vervolgens de vorming van catechisten en plaatselijke leiders door middel van gezamenlijke besprekingen, evaluatiereizen, leidersbijeenkomsten op de hoofdpoot. Tenslotte een eerste aanzet tot sociale betrokkenheid en tot vernieuwing van kerkelijk leven en liturgie. Zowel successen als tegenvallers krijgen aandacht. Na zijn verlof deed hij een jaar basispastoraal in Dzodze (1973-1974). Dit was een centrum van traditionele religie; hij bespreekt kort enkele elementen daarvan en mogelijkheden tot integratie in het christendom. Vervolgens werkte hij van 1974 tot 1976 te Winneba in de parochie en als raadslid van de regionale overste. Het SMA-centrum in Winneba diende als opvang voor confraters (rusthuis, bijeenkomsten enz.) en voor jonge missionarissen en stagiaires; hij beschrijft kort dit werk. De parochie had eerder een traditionele inslag; hij vertelt wat over de kerkgemeenschap, de scholen en verenigingen. Hij begon met gebedsgroepen wat goed aansloeg, en probeerde er een sociale dimensie aan te geven. Doch alles bij elkaar was er voor hem te weinig ruimte voor wat hij als missionaire taak zag. In 1976-1977 studeerde hij in de Verenigde Staten. Hij begon er iets te zien van de structurele kanten van armoede en onrecht. Hij ontwikkelde plannen voor een stadspastoraal en sprak daarover met mensen en groeperingen in Nederland. In 1978 kon hij weer aan de slag in Medina, bisdom Accra. Deze periode levert een zeer lang verhaal op. Kort samenvattend kan men zeggen dat hij een ontmoetingscentrum opende voor de jeugd, programma's opzette tot bewustwording van de jeugd en de armen, als stimulator fungeerde voor actiegroepen die zich met sociale problemen gingen bezig houden (slachtoffers van een wervelstorm, ontslagen arbeiders, drugsverslaafden, prostitués), medewerkers aantrok uit binnen- en buitenland, voorlichting gaf aan studenten om hun ogen te openen voor de problemen van hun land en hen te leren op eigen benen te staan. De regering werd onrustig, zijn gangen werden nagegaan en op 7 juli 1981 werd hij als persona non grata uitgewezen. Dit interview uit 1981 wordt verder aangevuld met gesprekken uit 1983 waarin de periode 1982-1983 uitvoerig bekeken wordt. Jerry Rawlings, waarmee pater Visser al vele jaren bevriend was, kwam op 31 december 1981 aan de macht en vroeg om zijn terugkeer. In april 1982 gaf hij daaraan gehoor. Hij had intussen een definitieve keuze gemaakt voor de armen en voor de revolutie. Uitvoerig beschrijft hij het pijnlijke proces van vervreemding van de institutionele Kerk; in feite wist men niet goed raad met zijn radicale keuze en vond men dat hij beter uit

Ghana weg kon gaan; zijn congregatie stelde zich genuanceerder op. Zijn activiteiten speelden zich voortaan grotendeels af buiten kerkelijk verband, deels in dienst van de regering. Hij beschrijft werk voor ex-gevangenen, enkele landbouwprojecten, samenwerking met de lokale People's Defence Councils bij gemeenschapsprojecten, adviezen aan de regering vanuit de basis, een soort missionair centrum dat hij hielp oprichten, hulp bij nationale kadervorming enz.

Trefwoorden: Dzodze; Ghana; Jongerenpastoraal; Kete-Krachi; Legon Universiteit; Medina; Pastoraal; People's Defence Councils; Politiek; Rawlings, J.; Sociaal werk; Vaticanum II; Winneba.

WITTE PATERS (WP)

M. Balemans

KMM 694

* 19 november 1931 / interview: 16 augustus 1982, 260 minuten.

Werkgebied: Ghana 1959-1982.

Functie: pastoraal.

De aandacht van pater Balemans gaat vooral uit naar drie onderwerpen: pastoraal, ontwikkelingswerk en de gedachtenwereld van de stammen die hij in zijn werk leerde kennen. Zijn priesteropleiding kreeg hij in Nederland, Amerika, Canada en Engeland. In 1959 vertrok hij naar het aartsbisdom Tamale in Ghana. In de loop van het interview geeft hij algemene informatie over dit bisdom, over de splitsing van het gebied in de bisdommen Tamale en Navrongo (1956), over de bisschoppen G. Champagne WP en P.P. Dery, en over verschillen in aanpak tussen de Witte Paters en SVD die beiden in het bisdom werkzaam waren. Pastorale arbeid verrichtte hij achtereenvolgens in de parochies Damongo (1959-1963), Salaga (1963-1965), Bole (1965-1972) en opnieuw Salaga (1972-1982). Van elk van deze plaatsen is er een beschrijving van hoofd- en bijposten, het meest over Salaga. Toen hij met zijn werk begon was de zielzorg nog traditioneel georiënteerd. Wel benadrukt hij dat hij meer bezig geweest is met 'primaire evangelisatie' dan met sacramentenbediening; er was in deze streek veel invloed van de Islam, bekeringen waren er weinig, vanaf het begin was voor hem belangrijk om 'als mens met de mensen te kunnen functioneren'. Hij had dan ook weinig moeite met de opkomende nieuwe inzichten; bovendien las hij veel tijdschriften en volgde cursussen tijdens de vakanties. Over het pastorale werk op de bijposten worden we op twee plaatsen ingelicht. Hierbij bespreekt hij ook de rol van de catechisten en uitgebreider nog de vorming van plaatselijke leiders. Zulke leiders werden door de mensen zelf gekozen, zij kwamen regelmatig bijeen op de centrale missiepost voor bijscholing, in hun eigen dorpen leidden zij de zondagsdiensten. Kleinschalig ontwikkelingswerk lag in de lijn van zijn taakopvatting. We horen onder meer over een coöperatie in Salaga, diverse projecten in Bole met name op het gebied van preventieve gezondheidszorg (waterputten, voorlichting en dergelijke). Het uitvoerigst wordt een initiatief besproken om vrouwen meer mogelijkheden tot zelfontplooiing te geven. Dit begon in Salaga doch breidde zich ook daarbuiten uit. Zusters hielpen bij de realisatie er van. Activiteiten van de organisatie waren: gezelligheidsbijeenkomsten, diverse praktische cursussen, gezamenlijke inkoop van goederen, hulp aan zieken, de organisatie van kerkelijke diensten en plechtigheden, vorming van leidsters Stammen. Verspreid over het

interview vinden we tamelijk veel informatie over de verschillende stammen die pater Balemans in zijn werk ontmoet heeft. Hij vertelt over hun Godsgeloof, over fetisjisme, gebruiken rond het huwelijk, polygamie, de moeilijke verhouding tussen stammen onderling die soms tot oorlog leidde. Kort tenslotte gaat hij in op enkele politieke en economische ontwikkelingen in Ghana.

Trefwoorden: Bole; Catechisten; Champagne, G.; Damongo; Dery, P.P.; Ghana; Inheemse gebruiken; Kadervorming; Navrongo; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Salaga; Tamale.

J.C.D. van de Hoven

KMM 761

* 11 november 1933 / interview: 3 november 1983, 277 minuten.

Werkgebied: Ghana 1960-1983.

Functie: pastoraal; econoom.

Pater Van de Hoven doet rustig en nuchter verslag over zijn ervaringen in Ghana. Deze betreffen pastoraal, een catechistenschool die hij vier jaar leidde, en diocesane zaken (hij was econoom en vicaris generaal van het bisdom). Zijn verhaal over pastoraal speelt zich bijna geheel af in Wiaga, bisdom Navrongo-Bolgatanga. Hij was daar twee periodes, 1960-1965 en 1974-1983. In de eerste periode vertoonde het missiewerk een traditioneel stramien, in de tweede werd een aantal nieuwe accenten gelegd. Wiaga was een vrij oude parochie (1926). Zowel op de hoofdstatie als op de vijf buitenposten waren weinig christenen, praktisch alleen schooljeugd. Juist omdat de mensen erg gelovig waren hielden zij vast aan hun eigen traditie en religie, met name aan de voorouderverering. Christen worden was ook moeilijk vanwege de katholieke huwelijkswetgeving; men kende daar geen bruidsschat, waardoor de stabiliteit van het huwelijk geringer was. Voor katholieken was het verboden deel te nemen aan begrafenisplechtigheden omdat er allerlei offers gebracht werden ("men denkt daar nu anders over"). Een ander probleem was de migratie; jonge gedoopten trokken naar het Zuiden op zoek naar werk. Het catechumenaat was toen nog vier jaar. Scholen waren er nog erg weinig; de nationalisatie van de scholen tijdens het bewind van Kwame Nkrumah werd fel bekritiseerd; pater Van de Hoven vindt dat moet worden opgemerkt dat de katholieke onderwijzers uitstekend voor godsdienstondericht zijn blijven zorgen. De catechisten waren toen meest oudere mensen; zij gaven godsdienstles op de buitenscholen, leidden gebedsdiensten, doopten in stervensgevaar enz.; zij werden door de mensen hoog gewaardeerd. Verenigingsleven was vanwege staatsbemoeienis moeilijk doch niet geheel onmogelijk. Betreffende de tweede periode in Wiaga wordt een aantal nieuwe ontwikkelingen gesignaleerd. Zo in sociaal-maatschappelijk werk: de gezondheidszorg werd uitgebreid, ontwikkelingsprojecten werden opgezet waarbij bewust gekozen werd voor kleinschalige projecten in samenwerking met de gemeenschap. Ook anderszins werd naar gemeenschapsvorming gestreefd; basisgroepen vormen in grotere plaatsen bleek moeilijk, op kleine buitenposten lukte dat beter. Pastoraal overleg werd frequenter; oude problemen bijvoorbeeld rond het huwelijk bestonden nog doch werden bespreekbaar en met meer openheid benaderd; leken kregen meer inspraak in het pastoraal beleid. Vrouwenemancipatie: de grote nationale vrouwenorganisaties in de stijl van Nkrumah gingen buiten de Kerk om; daarnaast werd in Wiaga een vrouwengroep opgericht die zich richtte op mentaliteitsverandering. Behalve in Wiaga werkte pater Van de Hoven in Navrongo (1969-1971), Tongo (1971-1972) en Sirigu (1972-1974). Over deze plaatsen en het werk aldaar wordt kortere informatie gegeven.

Catechistenschool. Van 1965 tot 1969 was pater Van de Hoven directeur van de catechistenschool in Walewale. Hij vertelt over de herkomst van de kandidaten, de criteria voor toelating, het peil van de opleiding, het lesprogramma gedurende de tweejarige cursus, de gebouwen, de resultaten, (meest kleine) problemen die zich voordeden. Het was een taak waaraan hij vreugde beleefd heeft; ongeveer dertig 'lekenapostelen' werden afgeleverd. In 1969 werd hij benoemd tot econoom van het bisdom Navrongo. We vinden hier een kort profiel van mgr. G. Bertrand WP; verder horen we over de bronnen van inkomsten van het bisdom, de parochies en de missionarissen; ook over het administratieve werk en de reizen binnen en buiten het bisdom. Later kwam er naast de econoom een diocesaan projectleider voor centraal geleid ontwikkelingswerk. Moeilijke beslissingen in deze periode waren de sluiting van de catechistenschool in Walewale (1973) en de verhuizing van de bisschopszetel van Navrongo naar Bolgatanga; vooral dit laatste wordt uitvoerig toegelicht. Kortere onderwerpen zijn: de opleiding van eigenlandse priesters en zusters; positieve ervaringen in samenwerking met de Ghanese clerus; politieke ontwikkelingen.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Bertrand, G.; Bolgatanga; Catechisten; Catechistenschool; Financiering; Ghana; Nkrumah, K.; Navrongo; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Schoolbeheer; Sirigu; Tongo; Vrouwenemancipatie; Wiaga.

H.J.F. Janssen

KMM 774

* 27 juni 1941 / interview: 22 december 1983, 360 minuten.

Werkgebied: Ghana 1967-1980.

Functie: pastoraal; ontwikkeling.

De ervaringen van pater Janssen liggen vooral op het gebied van basispastoraat in Ghana; daarnaast groeide zijn belangstelling voor ontwikkelingswerk. Zijn standplaatsen waren Malshegu (1967-1968), Tamale kathedraal (1968-1971) en Tamale Holy Cross (1971-1980), alle in het bisdom Tamale. Pastoraat. Malshegu was een klein dorp waaronder nog vijftien kleine dorpjes ressorteerden. Er waren weinig christenen, de meeste mensen waren animist of moslim. Pater Janssen bespreekt een aantal aspecten van het traditionele geloofsgoed. Zij geloofden in een God en in een voortbestaan na de dood; de gestorven voorouders stonden tussen God en de mensen en werden bijzonder vereerd. Polygamie was een algemeen aanvaarde structuur; het gaf een sociale status en zorgde voor een talrijk nageslacht; veel jonge meisjes hadden geen bezwaar tweede of derde vrouw te worden. De missionering richtte zich vooral op de schooljeugd; ouders werden zelf bijna nooit katholiek maar stonden wel toe dat hun kinderen naar school gingen en gedoopt werden. Persoonlijk concentreerde pater Janssen zich sterk op goede contacten met de ouderen; de paters waren welkom bij hun vergaderingen. Tenslotte bespreekt hij de taak van de catechisten in deze periode. Later, met name in de zeventiger jaren, deed zich een aantal vernieuwingen voor in de pastorale methode. Men wilde af van het 'kinderapostolaat' en het dopen via de scholen. Het accent kwam onder meer te liggen op kadervorming, gemeenschapsvorming en sociale betrokkenheid. Wat de kadervorming betreft gaat hij allereerst in op de opleiding van fulltime catechisten; in Sunson werd daarvoor een catechistenschool opgericht. De salariëring van een voldoende aantal volledige krachten werd echter moeilijk; men ging denken aan deeltijdkrachten en vrijwilligers. Hij vertelt hoe men rond 1975 in de Holy Cross parochie bewust een lekenkader is gaan opleiden: hoe en door wie dit werd georganiseerd, welke taken aan de leken werden

toevertrouwd. Gemeenschapsvorming: men ging zich bezig houden met de idee van kleine christelijke gemeenschappen; veel liturgische vieringen rond geboorte, huwelijk en overlijden werden thuis of in kleine groepen gehouden; men bevorderde de onderlinge solidariteit ook op sociaal-economisch gebied; men zocht contact met de islamitische medeleden van de gemeenschap. Sociaal werk paste helemaal in deze manier van denken. Betrekkelijk kort wordt eerst gesproken over de oprichting van credit-unions en gemeenschappelijk ondernomen projecten als de bouw van waterdammen voor watervoorziening. Uitvoerig gaat hij vervolgens in op een aantal landbouwprojecten. Een eerste project betrof rijstbouw met behulp van tractoren; de mensen kregen instructie en training, coöperaties werden opgericht. Het werd geen groot succes, maar het gaf de kleine boeren wel moed om zich samen sterk te maken ten opzichte van rijken die alle land op dreigden te kopen. Er ontstonden groepsverbanden die eenvoudige middelen gebruikten zoals ossenploegen, er werd een trainingscentrum opgericht, samen grond gekocht enz. Het was allemaal kleinschalig doch maakte de mensen meer zelfbewust en onafhankelijk. Aansluitend kan hier worden opgemerkt dat pater Janssen rond 1980 in Nijmegen ging studeren en zich verder in deze problematiek verdiepte; als titel voor zijn doctoraal scriptie koos hij: 'De noodkreet van de kleine boeren'. Een secundair onderwerp dat toch redelijk veel tijd krijgt toebedeeld is pastoraal overleg. Hier bespreekt hij lokale en regionale bijeenkomsten van catechisten en gemeenschapsleiders en catechisten, de oprichting van een priesterberaad, bijeenkomsten op dekenaal niveau enz. Tenslotte biedt het interview nog korte informatie over mgr. P.P. Dery WP, mgr. G. Champagne WP, pater T. Tryers WP en de opleiding van een eigenlandse clerus.

Trefwoorden: Catechisten; Champagne, G.; Credit Union; Dery, P.P.; Gemeenschapsvorming; Ghana; Kadervorming; Landbouwproject; Malshegu; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Polygamie; Catechistenschool; Tamale; Tryers, T.; Volksgeloof.

A. Schaminée

KMM 748

* 8 oktober 1943 / interview: 30 september 1983, 282 minuten.

Werkgebied: Ghana 1970-1983.

Functie: pastoraal.

Pater Schaminée geeft een helder geformuleerde uiteenzetting over zijn werk in Ghana. Het interview verschaft daarmee een goede kijk op drie aspecten van het missiewerk: pastoraal (met name lekenapostolaat), zustersopleiding, priesteropleiding. Zijn eigen opleiding in de zestiger jaren draagt duidelijk het stempel van de vernieuwingen die toen in Nederland gaande waren. In 1970 werd hij benoemd voor drie jaar pastoraal werk in het bisdom Wa. Hij vertelt over de voorbereidende studie in het talentencentrum te Kaleo en over de staties die de Witte Paters in die tijd verzorgden. In 1971 werkte hij enkele maanden in Jirapa; hij beschrijft kort de gemeenschap en het werk in deze parochie met een tiental grote buitenposten. Nog hetzelfde jaar werd hij benoemd voor Daffiama; ook over deze standplaats wordt informatie verschaft. Na deze betrekkelijk korte onderwerpen volgt een langer verhaal over lekenapostolaat. Hij bespreekt reeds bestaande verenigingen en organisaties en gaat uitgebreider in op nieuwe activiteiten die ontplooid werden. Enkele voorbeelden: hij organiseerde maandelijkse bijeenkomsten van leken waarbij een praktisch onderwerp werd uitgediept, de Bijbel er naast gelegd, een klein gemeenschapsproject gekozen (reparaties aan iemands huis, een waterput of WC aanleggen of verbeteren enz.). Het Maria Legioen was in Wa vooral een beweging van

meest oudere vrouwen; via huisbezoek verleenden zij goede diensten bij huwelijks- en andere problemen. Catechisten waren leken met een grote inzet; wel viel hem op dat naarmate hun werk geprofessionaliseerd werd met een hogere opleiding en salariëring zij verder van de mensen kwamen af te staan dan de vrijwilligers van het eerste uur. Tenslotte bespreekt hij hier huwelijksvoorbereiding voor meisjes; ongeveer een maand voor het huwelijk namen zij hun intrek in een gebouw bij de missie; onder de hoede van een "moeder van de verloofden" kregen zij lessen en instructie in praktische vaardigheden (naaien, hygiëne en dergelijke); één dag waren daar ook de jongens bij. Van de gelovigen werd een financiële bijdrage verwacht voor het missiewerk; hij legt uit hoe dat ging. Ook bij vernieuwingen in de liturgie groeide de inbreng van de leken, met name in Dagaabaland. Bij al deze ondernemingen was mgr. P.P. Dery een grote steun. In een uitgebreid profiel noemt hij hem een begeesterd charismatisch persoon die enorme invloed had op de mensen. Vervolgens gaat hij in op een specifiek pastoraal probleem van het Noorden: in de droge tijd trokken zeer veel mensen van achttien tot veertig jaar naar het Zuiden; in het Noorden bleef vaak een kerk van ouderen en kinderen achter, in het Zuiden was er een tekort aan speciale zorg voor de migranten. Zustersopleiding. Mgr. P.P. Dery vroeg hem de eigenlandse postulanten en novicen van de Sisters of Mary Immaculate te begeleiden met bijbellessen en geestelijke zorg. Hij gaat in op de sociale achtergrond van de zusters, hun intellectuele en praktische vorming en diverse problemen daarbij. Priesteropleiding vormt het langste hoofdstuk van het interview. Na drie jaar bijbelstudie (1973-1976) in Rome werd hij docent aan het St. Victor's groot-seminarie in Tamale (gelijknamig bisdom). Verschillende aspecten komen hier ter sprake. Zo de staf: in de loop der jaren deden zich nogal wat wisselingen voor; er waren Ghanese priesters, Witte Paters en paters SVD. Dan het studieprogramma met een uitweiding over zijn eigen vak pastoraal theologie; de invoering van een pastoraal jaar; de aanvankelijk geringe aandacht voor Afrikaanse theologie; bestudering van het sektenvraagstuk; vergelijkende godsdienstwetenschap en de verhouding tot de Islam enz.; in dit verband wordt ook vermeld welke boeken en tijdschriften ter beschikking stonden. Vervolgens diverse contacten: met seminaries in het Zuiden zoals Accra en Pedu, met SVD en hun studenten, met de Witte Paters en hun kandidaten. Dit laatste brengt een volgend onderwerp op tafel: de opname van eigenlandse kandidaten door internationale congregaties. Tenslotte enkele korte bemerkingen over celibaat, dagorde en ontspanning.

Trefwoorden: Catechisten; Daffiama; Dery, P.P.; Ghana; Huwelijksvoorbereiding; Jirapa; Kaleo; Leken; Maria Legioen; Pastoraal; Seminarie St. Victor Tamale; Wa; Eigenlandse zusters .

GUINEE

CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)

J. Meeuws

KMM 357

* 17 september 1916 / interview: 16 december 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Guinee 1946-1967; Senegal 1967-1973.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Pater Meeuws werkte van 1946 tot 1967 in Guinee. Toen de missionarissen dit land moesten verlaten, verhuisde hij naar Senegal (1967-1973). Hij stond praktisch steeds in de pastoraal, in Senegal was hij enige tijd verbonden aan een klein-seminarie. Van de gelegenheid om zelf voor een missiegebied te kiezen maakte hij geen gebruik. Het werd toen Guinee. Daar waren voornamelijk Franse missionarissen werkzaam; in eerste instantie werden vijf Nederlandse spiritijnen uitgezonden om hen te helpen. Het was een zeer ongezond gebied: op het kerkhof van één missiestatie lagen elf spiritijnen begraven, de oudste zevenendertig jaar. Zijn eerste standplaats was Boké in het aartsbisdom Conakry. Boké zelf was overigens wel iets gezonder. Na twaalf jaar kreeg hij de parochie Katako toevertrouwd die werd afgesplitst van Boké. Van beide parochies is er een korte beschrijving. De bevolking was overwegend islamiet, numeriek tweede waren de fetisjisten, de katholieken vormden een kleine minderheid. Hij beschrijft de dienstreizen naar de bijposten: deze gingen tot aan de kust per fiets of te voet met dragers; dan naar de eilandjes op zee met een inheemse kano, later met een eigen motorbootje. Vervolgens bekijkt hij de hoofdstatie. Een belangrijke instelling daar was het internaat. Jongens die het internaat met de bijbehorende school hadden voltooid konden worden aangesteld als 'kleine catechisten'; dit was een soort tegenprestatie en gold voor de tijd van twee jaar. Zij hielpen op missieschooltjes en zochten leerlingen uit voor het internaat. Het internaat was financieel onafhankelijk dank zij plantages en tuinen. Ook kandidaten voor het klein-seminarie van Conakry waren vaak afkomstig van het internaat. Mgr. R. Lerouge CSSp. (bisschop 1911-1949) heeft zich bijzonder voor dit seminarie ingezet. Het fetisjisme wordt wat uitvoeriger besproken; hij vertelt over praktijken die hij zelf heeft meegemaakt. Vervolgens gaat hij in op de gang van zaken bij initiatie en besnijdenis. De Islam had over het algemeen minder geduld ten aanzien van oude tradities dan de katholieken. De jeugd wilde er eigenlijk in veel gevallen wel onderuit. Na de onafhankelijkheid werden de scholen genationaliseerd. De Kerk heeft zich daartegen verzet en sommigen werden om deze reden het land uitgezet. De gebouwen werden onteigend en godsdienstonderwijs verdween uit het lesrooster. Tenslotte geeft hij een korte profielschets van mgr. G. de Milleville CSSp., de bisschop van Conakry. In 1967 kregen alle buitenlandse missionarissen bevel het land te verlaten met als motief een versnelde Afrikanisering. Bij hun vertrek kwamen ongeveer veertig Afrikaanse priesters en religieuzen uit Mali en andere nabuurstaten om hen te vervangen. Volgens pater Meeuws zijn zij niet lang gebleven. Over zijn werk in Senegal (1968-1973) is hij heel kort. Hij werd allereerst leraar aan een zogenaamd voor-seminarie in Nyassia, bisdom Ziguinchor. Hij beschrijft dit bondig en wijst op het grote verloop onder de studenten. Na een jaar kreeg hij weer pastoraal werk en wel op het eilandje Nioumoun. Ook hierover worden slechts enkele gegevens verstrekt. Tenslotte geeft hij een kort profiel van zijn bisschop mgr. A. Sagna. In 1973 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Boké; Dienstreizen; Fetisjisme; Guinee; Katako; Lerouge, R.; Milleville, G. de; Nioumoun; Seminarie Nyassia; Sagna, A.; Senegal.

P.C. van Nies

KMM 390

* 11 maart 1914 / interview: 18 november 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Guinee 1946-1962; Senegal 1967-1975.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Van 1946 tot 1967 werkte pater Van Nies in Guinee, van 1967 tot 1975 in Senegal. In beide landen werkte hij in de pastoraal, maar in Guinee heeft hij zich ook heel veel met scholen bezig gehouden. Guinee. Zijn eerste benoeming was voor Brouadou in het apostolisch vicariaat van Kankan. Hij beschrijft deze statie: de paters en broeders met hun werk, de zusters die meisjes opvoedden voor een christelijk huwelijk, de Kisi-stam die in dit gebied woonde, het aanleren van de taal. Hij werd belast met de zorg voor de school en dit vormt het hoofdonderwerp van het eerste gedeelte van het interview. Hij vertelt over het lesprogramma, over de staf die bestond uit een broeder en enkele jongens die een paar jaar op het seminarie geweest waren, over het internaat waarvan de jongens tevens op de plantage werkten. Hij bracht een verandering aan betreffende het dopen van de leerlingen. In de bestaande situatie moesten alle kinderen die op de missieschool kwamen gedoopt worden; pater Van Nies streefde er naar hen voor het doopsel een behoorlijke godsdienstige ontwikkeling bij te brengen. Tenslotte geeft hij wat korte informatie over de houding van de regering (steunde vaak de Islam), diverse diploma's, schoolgeld, het niveau van het onderwijs. In 1952 verhuisde hij naar Faranah. Deze statie zou later gesloten worden omdat de nieuwe post Dabola meer centraal lag. Hier gaf hij zelf godsdienstles en hij legt uit hoe hij dit deed aan de hand van bijbelse verhalen. Hier vertelt hij ook wat over besnijdenis en initiatie van de kinderen; hij heeft zich overigens niet erg in deze en andere tradities verdiept, zo zegt hij, vanwege drukke werkzaamheden op school. Verder merkt hij op dat Faranah islamitisch gebied was en dat veel van hun kinderen de school bezochten; men moest met hen niet over godsdienst praten doch meer de menselijke contacten bevorderen. De christenen die hier woonden kwamen meest uit andere gebieden. In 1954 werd hij belast met de procureur van Kankan, en dus met het beheer van de financiën van de prefectuur. Zijn verslag hierover is kort. Eveneens kort behandelt hij zijn latere standplaatsen (1958-1967). Wel geeft hij een profielschets van de bisschoppen van Conakry mgr. G. de Milleville CSSp. en mgr. R. Tchidimbo CSSp. en vertelt wat over hun problemen met de regering; de eerste werd uitgewezen, de tweede gevangen gezet. In 1967 werden alle buitenlandse missionarissen uitgewezen. Pater Van Nies verhuisde naar Senegal. Hij werkte daar in Podor en Richard-Toll, beide in het bisdom Saint-Louis. Het was islamitisch gebied en zijn parochianen waren vooral blanken en Afrikanen uit andere streken die op de grote plantages werkten. Hij vergelijkt Senegal met Guinee: de situatie was er rustiger, de invloed van de Kerk groter. Hij heeft er met plezier gewerkt doch moest om gezondheidsredenen in 1975 naar Nederland terugkeren. Op het eind van het interview voegt hij een korte beschouwing toe betreffende veranderingen na Vaticanum II: aanpassing in de liturgie, meer deelname van leken, de opkomst van parochieraden, het streven naar financiële zelfstandigheid. Het ging over het algemeen langzaam.

Trefwoorden: Brouadou; Catechese; Dabola; Faranah; Guinee; Kankan; Kisi-stam; Milleville, G. de; Podor; Schoolbeheer; Senegal; Vaticanum II.

WITTE PATERS (WP)

L.J.M. Broos

KMM 71

* 24 februari 1930 / interview: 25 januari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Guinee 1958-1967; Liberia 1967-1979.

Functie: pastoraal.

Pater Broos vertelt eenvoudig en helder over zijn pastoraal werk in Guinee (1958-1967), en wat bewegener over zijn twaalf jaar in Liberia (1967-1979). Zijn hogere studies maakte hij in Noord-Afrika: theologie in een groep van dertien nationaliteiten met Frans als voertaal, noviciaat met tien nationaliteiten en Engels als voertaal. Het was tevens zijn eerste contact met Afrika en hij vertelt daarover. Na zijn studie koos hij voor Guinee omdat het een arm gebied was; toen hij er aankwam was het land juist onafhankelijk geworden. Hij werd benoemd voor het bisdom N'Zérékoré; zijn standplaatsen daar waren Kolouma en Macenta in het Lomagebied. De eerste negen maanden mochten alleen aan taalstudie besteed worden en werden besloten met een examen. Een parochie bestond uit een centrale post en een aantal buitenstaties die regelmatig bezocht werden, alles te voet. Hij geeft een indruk van het werk op deze reizen. De missionaris werd bijgestaan door catechisten; zij verzorgden een groot deel van het werk op de buitenposten. Een fulltime catechist kreeg een opleiding van vier jaar samen met zijn gezin. Reeds voor Vaticanum II waren enkele aanpassingen doorgevoerd: vanaf 1958 mocht bij het doopsel de volkstaal gebruikt worden en ook andere teksten werden in het Loma vertaald. Vanaf 1960 was er een goed functionerend diocesaan Pastoraal Centrum. Later werd gestreefd naar aansluiting bij traditionele gebruiken; hij geeft daar voorbeelden van. Andere veranderingen werden door de situatie afgedwongen. Zo werden in 1960 de scholen genationaliseerd; de Kerk heeft daar toen tegen geprotesteerd. In feite kwamen toen krachten vrij - priesters en religieuzen - voor een nieuwe aanpak van apostolaat aan de basis en volwassenencatechese. Ook werden organisaties opgeheven, waaronder devotionele; het gaf aanleiding tot een herbezinning op de centrale plaats van Christus in het geloofsleven. Landeigen priesters waren er nog niet veel. Hij heeft acht jaar met één van hen uitstekend kunnen samenwerken. De Witte Paters gaven aanvankelijk prioriteit aan de vorming van een diocesane Afrikaanse clerus; later werd de mogelijkheid geopend om in te treden in de sociëteit. Op 1 mei 1967 kwam het bevel dat alle buitenlandse missionarissen het land moesten verlaten; van de achtenzeventig priesters, broeders en zusters bleven toen drie priesters over en vier zusters. Toen hij in 1979 Guinee bezocht voor de wijding van een oud-leerling kon hij met vreugde constateren dat de Kerk zich goed ontwikkeld had. Nog in december van hetzelfde jaar kreeg hij een parochie aangeboden in Liberia. Het ging om Voinjama, dat tegenwoordig in het bisdom Gbarnga ligt (in 1986 afgesplitst van Monrovia). De parochie lag dicht bij de grens met Guinee en de landstaal was er ook Loma. Hij heeft hier verschillende dingen van de grond proberen te krijgen, doch stuitte steeds op gebrek aan interesse van de Ierse missionarissen en met name de bisschop. Als voorbeelden bespreekt hij een nieuwe methode van catechese die uitging van de menselijke situatie, een poging tot verbetering van de catechistenopleiding, pleidooien in het priesterberaad voor meer aandacht voor het binnenland enz.; alles stuitte af op gebrek aan medewerking. In 1979 heeft hij ontslag aangevraagd en is naar Nederland teruggekeerd.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Guinee; Kolouma; Liberia; Macenta; N'Zérékoré; Pastoraal; Pastoraal Centrum; Voinjama.

IVOORKUST

SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)

P. Knops

KMM 297

* 4 juli 1898 / interview: 24 november 1977, 360 minuten.

Werkgebied: Ivoorkust 1923-1929 en 1934-1936.

Functie: pastoraal.

In 1923 vertrok pater Knops naar de Ivoorkust. En kwam terecht bij de Senufo-stam in Sinematialie. Daar moest hij een nieuwe missie stichten. De mensen waren er fanatieke animisten. Aanvankelijk beschouwden ze hem als een indringer. De Senufo's stonden onder het gezag van een koning, die de rechtspraak uitoefende, en voorging in het brengen van vruchtbaarheidsoffers van runderen aan de rivier. Pater Knops vertelt uitvoerig over de religieuze gebruiken bij de Senufo's, de rechtspraak, initiatieriten, begrafenisriten, etc. Over al deze dingen weet hij veel interessants te vertellen. Bij ziekte kwamen ze pas bij de missie, als de medicijnman geen succes had. In het begin was het alleen maar materieel werk dat de aandacht van pater Knops opeiste: bouw van een kerk, een school en een kliniek. Op die manier kreeg hij wel contact met de bevolking. Bij het catechismusonderwijs aan volwassenen en aan de leerlingen van de school nam hij vooral de bijbelse verhalen die bij hun leefwereld aansloten. Langzamerhand werd de Nachtmis van Kerstmis één van de grootste gebeurtenissen bij die Senufo's. Iedereen kwam. Alle notabelen werden voor hun dood gedoopt, want hen eerder dopen ging niet vanwege de polygamie onder die notabelen. Het Franse koloniale bestuur leek als principe te hebben: profijt zonder restitutie: gedwongen verbouw van gewassen, gedwongen tewerkstelling, hand- en spandiensten. Wel was de maatschappij van de Senufo's onder hun eigen koning en opperhoofden er niet veel beter aan toe. Pater Knops geeft ook informatie over de landbouwmethode van de Senufo. De slavernij bij de Senufo's stuitte hem zozeer tegen de borst dat hij daarom weggegaan is. Een inzicht in de situatie van toen geeft het boek van A. Londres: *Terre d'ébene* (Land van Ebbenhout). In 1929 vertrok pater Knops naar Nederland. Vanaf 1934 tot 1936 is hij terug om filmopnamen en foto's van de bevolking te maken. Hierbij kreeg hij de volle medewerking van de koning en de notabelen. Hij heeft een woordenboek van de taal van de Senufo's gemaakt. En ook een werk van 500 bladzijden over de prehistorie en volkenkunde van dat gebied.

Trefwoorden: Catechese; Inheemse gebruiken; Ivoorkust; Landbouw; Londres, A.; Senufo-stam; Slaven.

KAMEROEN

BROEDERS VAN DE CHRISTELIJKE SCHOLEN

W.A. van der Camp [kloosternaam: broeder Aloysius]

KMM 725

* 28 oktober 1911 / interview: 15 april 1983, 147 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1959-1977.

Functie: landbouw.

Broeder Aloysius was reeds achtenveertig jaar oud toen hij naar de missie van Kameroen vertrok. Van 1932 tot 1959 was hij broeder-onderwijzer in Nederland; tussendoor behaalde hij een akte land- en tuinbouw. Zijn hoofdonderwerp is een agrarisch project in Diang, thans bisdom Bertoua, toen nog bisdom Doumé. Na aankomst in Doumé werd hij in eerste instantie onderwijzer aan een lagere school aldaar (1959-1961). Hij vertelt over het onderwijssysteem en over zijn eigen lessen. Hij streefde er naar de kinderen liefde voor de natuur bij te brengen. Ook waren hij en zijn collega's er op bedacht eigenlandse krachten op te leiden; in dit kader werd een kweekschool in Doumé gepland, wat echter om verschillende redenen niet doorging. Het agrarisch project in Diang (vanaf 1961) levert een verhaal op vol tegenslagen, moedig volhouden, en uiteindelijk hier en daar een lichtpuntje; broeder Aloysius zelf zegt: "mislukking na mislukking en toch niet ten onder gaan". Mgr. L. van Heijgen CSSp. mocht van Misereor een landbouw- en veeteeltprogramma beginnen. Broeder Aloysius schetst de bisschop als een enthousiaste en harde werker die op alle terreinen de mensen vooruit probeerde te helpen. Misereor stelde als voorwaarde dat er een bevoegd hoofdleider zou zijn; broeder Aloysius was de enige die daarvoor in aanmerking kwam en werd dus als leider gevraagd. Het project was gericht op veeteelt, landbouw, agrarisch onderwijs aan stagiaires, en voorlichting aan de bevolking in de omgeving. Veeteelt: men begon met varkens, koeien en ezels; het mislukte volledig. Men schakelde over op kippen en konijnen en dit liep wat beter. Landbouw: de grond was slecht; in samenwerking met Agromisa in Wageningen werd geprobeerd de grond te verbeteren maar het leverde weinig resultaat op. Men bleef het ene gewas na het andere uitproberen: groenten, maïs, soja, koffie, ananas, uien enz.; enkele ervan konden uiteindelijk met goed resultaat gekweekt worden. Stagiaires: enige tijd ging dit goed maar gaandeweg groeide er onvrede onder de leerlingen. Volgens broeder Aloysius was dit onder meer omdat zij geacht werden eigen voedsel voor het project te verbouwen en zij zich als onbetaalde arbeidskrachten gingen zien; bemiddeling door een Afrikaanse priester had geen resultaat. Voorlichting: hier heeft hij zich met alle kracht voor ingezet; hij ging naar de dorpen en instrueerde de mensen in betere methoden en nieuwe gewassen. Hij toont aan hoe de plaatselijke boeren daar profijt van hadden. Toen hij in 1976 om gezondheidsredenen moest vertrekken, werd dit deel van het project dan ook voortgezet. Naast dit hoofdonderwerp zijn er enkele zeer korte observaties. Ze betreffen het werk van catechisten en van zusters; het religieuze leven van de broeders toen en nu; een klein aantal eigenlandse kandidaten voor zijn congregatie; een project voor pygmeeën.

Trefwoorden: Landbouwproject; Agromisa; Bertoua; Diang; Doumé; Heijgen, L. van; Kameroen; Misereor; Onderwijs.

CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)

W.T. de Jager

KMM 643

* 20 september 1912 / interview: 23 oktober 1981, 225 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1938-1981.

Functie: pastoraal.

Ergens in het interview geeft pater De Jager een kort overzicht van de geschiedenis van zijn missiegebied in Kameroen. Voor een beter begrip plaatsen we enkele gegevens daaruit hier vooraan. Toen hij in 1938 aankwam ressorteerden alle door hem genoemde parochies onder het apostolisch vicariaat (later aartsbisdom) Yaoundé. In 1949 werd een deel hiervan afgesplitst als bisdom Doumé; in 1983 werd dit laatste bisdom verdeeld in bisdom Doumé-Abong-Mbang en Bertoua. Zijn standplaatsen kunnen nu als volgt gelokaliseerd worden: Bétare-Oya (1939-1947), Batouri (1948-1957), Diang (1957-1963) alle in bisdom Bertoua; Andjou (1963-1965), Messamena (1965-1972), Abong-Mbang (1972-) alle in bisdom Doumé-Abong-Mbang (vaak bisdom Doumé genoemd). Pastoraal. Met gevoel voor sprekende details (hij heeft overigens vanaf zijn jeugd dagboeken bijgehouden en bewaard) vertelt hij over wat hem in de eerste tijd bijzonder opviel. Als voornaamste punten kunnen genoemd worden: verschillende meningen over kerkbelasting; het catechumenaat van twee jaar met de catechumenenkaart om misbezoek te noteren; kerkelijk huwelijk en polygamie: de Sixa, d.w.z. het systeem waarbij alle meisjes die wilden trouwen één tot zes maanden (zes voor heidenen) bij het zustershuis woonden als voorbereiding; hoofdcatechisten die rondtrokken en plaatselijke catechisten; de kleine schooltjes onder een boom waar soms les gegeven werd door mensen die zelf maar drie jaar lagere school hadden gehad. Veel uitvoeriger gaat hij in op pastoraal in de goudzoekerskampen die in zijn gebied veel voorkwamen. Hij heeft hier veel gedoopt, maar de meeste katholieken waren toch gastarbeiders uit het Zuiden; de autochtone bevolking bekeerde zich veel moeilijker. Aanvankelijk woonden er alleen mannen in deze kampen. Na herhaalde protesten door de bisschop mochten zij hun gezinnen laten overkomen en kreeg elk gezin een hut. Hij vertelt over de techniek van de goudwinning en over het harde leven van deze mensen; over dit laatste schreef hij een gedicht dat later gepubliceerd en in het Frans en Engels vertaald werd. Een aantal kampen kreeg een kapel, catechist en schooltje. Naar aanleiding hiervan bespreekt hij kort de verhouding tussen het Franse gouvernement (naast overtuigde katholieken ook vrijmetselaars) en de missie. Eveneens een aantal voorschriften; zo bijvoorbeeld dat een kapel met catechist minstens vijf kilometer verwijderd moest zijn van een ander dorp met catechist en dat tien personen zich garant moesten stellen voor het gebouwtje. Vervolgens geeft hij een profielschets van mgr. F. Vogt CSSp. en mgr. R. Graffin CSSp., beiden van Yaoundé; later ook van mgr. L. van Heijgen CSSp., bisschop van Doumé, later van Bertoua, die hij onder meer een groot organisator noemt die de komst van vrijwillige ontwikkelingswerkers naar het bisdom regelde. In Diang maakt hij de overgang naar onafhankelijkheid mee. In Andjou kreeg hij opdracht om de catechisten van het bisdom te begeleiden wat veel reizen meebracht. In Messamena hielp hij op verzoek van de bisschop een Clarissenklooster op te richten. Al deze punten worden kort besproken. De rest van het interview is gewijd aan enkele vernieuwingen na Vaticanum II. Kort besproken worden: de

vorming van christelijke gemeenschappen; kadervorming en groeiende inbreng van leken; nieuwe ideeën van jonge missionarissen; de verhouding tot de protestanten (persoonlijk goede relaties). Hij besluit met een overzicht van de documentatie die in zijn bezit is.

Trefwoorden: Abong-Mbang; Andjou; Batouri; Bétare-Oya; Catechisten; Catechumenaat; Clarissenklooster; Diang; Doumé; Goudzoekerskampen; Graffin, R.; Heijgen, L. van; Kameroen; Kerkbijdragen; Massamena; Pastoraal; Vogt, F..

G.S.H. de Kinderen

KMM 729

* 6 januari 1929 / interview: 8 juni 1983, 323 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1956-1975.

Functie: pastoraal.

Pater De Kinderen heeft in Kameroen diverse belangrijke functies vervuld, waaronder enkele op diocesaan en nationaal niveau. Elk daarvan levert een specifiek verhaal op. Priesteropleiding. Pater De Kinderen werd gewijd in 1954 en benoemd voor het bisdom Doumé. Hij ging eerst naar Parijs om er Frans en catechese te studeren (tot 1956). Vervolgens werkte hij ter kennismaking een jaar op het klein-seminarie van aartsbisdom Yaoundé en begon daarna aan zijn opdracht: de oprichting van een klein-seminarie en kweekschool in Doumé (1957). Hij vertelt over de gebouwen die hij ter beschikking kreeg, de start met een voorbereidende klas, de opbouw in de loop van de jaren, de afsplitsing van de kweekschool die aan de Broeders van de Christelijke Scholen werd toevertrouwd en uitgroeide tot college (ook de seminaristen hebben daar enige tijd de lessen gevolgd). Vervolgens bekijkt hij een aantal problemen. Een eerste risico was de bevoorrechte positie van de seminaristen; hij heeft getracht hen gewoonten van werken en dienstbaarheid bij te brengen. Een tweede probleem was de motivatie; vooral in het begin was priester worden het hoogste wat een jongen kon bereiken; later kwamen er meer kansen op andere functies. Er was een groot verloop onder de studenten, doch veel oud-seminaristen kwamen op belangrijke posten. De religieuze vorming was moeilijk omdat op dit terrein alles nieuw was voor de jongens (eerste en tweede generatie christenen). Tenslotte moest men voorzichtig omgaan met het groeiende streven naar onafhankelijkheid. In 1962 werd hij secretaris van de nieuwe bisschop mgr. L. van Heijgen CSSp. Hij bekijkt kort verschillen met diens voorganger mgr. J. Teerenstra CSSp., diverse activiteiten die in het bisdom ontplooid werden zoals uitbreiding van staties en van scholen, ontwikkelingsprojecten (agrarisch en technisch onderwijs, kleine projecten), de opleiding van catechisten en lekenkader. In 1963 kreeg hij het verzoek een secretariaat van de bisschoppenconferentie van Kameroen op te zetten. Hier komt een hele reeks onderwerpen aan de orde: de organisatie van het secretariaat, de voorbereiding van een conferentie van de bisschoppen, zeer uitvoerig een planning van het onderwijs die hij aan de bisschoppen voorlegde, diverse initiatieven op het gebied van catechese, verschillen tussen Noord- en Zuid-Kameroen en tussen voormalig Brits en Frans gebied. Hij had deze functie tot 1971. Tijdens een lang verlof studeerde hij in Leuven economie en planning (1965-1966) In 1971 werd hij coördinator van het nationaal bureau voor ontwikkelingswerk. Deze taak hield onder meer in bemiddeling tussen bisschoppen en organisaties, en coördinatie van verschillende projecten. Hij vertelt kort over de opzet van een bureau en een staf. Uitgebreid gaat hij dan in op een congres over 'Katholieke Kerk in ontwikkeling'. Ook de bisschoppen waren hiervoor uitgenodigd en mgr. J. Zoa van Yaoundé was erg actief. Er werden stellingen geformuleerd betreffende deelname van

mensen en gemeenschappen zelf aan geplande projecten, betreffende relevantie in de sociale en culturele context enz. Vervolgens bekijkt hij een aantal projecten die via het bureau ondernomen werden: de bouw van rijstsilos, oprichting van coöperaties, kleine projecten in de gezondheidszorg, een workshop over emancipatie van de vrouw, massamedia. Op het bureau zelf streefde hij naar Afrikanisering van de staf; een Afrikaans priester kwam hem helpen en kon in 1975 de leiding overnemen Kortere onderwerpen zijn: zijn veranderende visie op pastoraal, missie en kerk; het geval van mgr. A. Ndongmo die hij goed gekend heeft: deze werd beschuldigd van aspiraties om president te worden, ter dood veroordeeld, na interventie van het Vaticaan naar het buitenland gestuurd; de specifieke moeilijkheden van de celibaatsverplichting in Afrika.

Trefwoorden: Catechese; Celibaat; Doumé; Heijgen, L. van; Kameroen; Kweekschool; Ndongmo, A.; Ontwikkelingswerk; Overdracht functies; Priesteropleiding; Bisschoppenconferentie; Teerenstra, J.; Zoa, J..

C.M.J. van Kuijk

KMM 630

* 7 juli 1943 / interview: 4 september 1981, 246 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1969-1981.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Van Kuijk is zeer verhelderend als voorbeeld van missionaris-zijn na Vaticanum II. Enkele in het oog springende elementen zijn: een bewuste keuze, gerichte voorbereiding, voorkeur voor werken in teamverband, gemeenschapsvorming als doelstelling, Gods Volk onderweg, en voortdurende evaluatie. Zijn werkterrein was Kameroen: pastoraal in bisdom Doumé, leiding van het catechetisch centrum in bisdom Bertoua. Hij ontving zijn priesteropleiding op het groot-seminarie van de van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.) en de concentraties in Eindhoven en Tilburg. Op het noviciaat waren zij met dertig, bij de wijding nog met achten; zijn motivatie om door te gaan was voornamelijk gebaseerd op een missionair ideaal. Als voorbereiding op zijn taak bracht hij een half jaar door in Dakar en een jaar in Parijs (taalstudie); tijdens zijn laatste jaar in Tilburg maakte hij een werkstuk over Kameroen. Na aankomst in Bétaré-Oya (sinds 1983 bisdom Bertoua) volgden nog zes maanden studie van de Ewondo-taal en plaatselijk cultuur (1970-1971). Plannen werden gemaakt om de parochie Messamena te bemannen met een equipe van drie priesters en een stagiaire (1971). In de loop van het interview horen we over de voordelen van deze aanpak, onder meer gezamenlijke planning en evaluatie; ook hoe het team door omstandigheden tot twee priesters gereduceerd werd, wat weer gecompenseerd werd door nauwere samenwerking met naburige parochies. Een zeer lang hoofdstuk beschrijft vervolgens de pastorale doelstellingen en wat daarvan gerealiseerd werd. In de onderstaande samenvatting worden alleen de hoofdmomenten geschetst plus enkele conclusies van een socioloog die in 1978 het werk doorlichtte; een aantal nuances gaat daarbij verloren Catechese. De optie was voor catechese buiten de scholen; kindercatechese werd verzorgd door catechisten en vrijwilligers; volwassenen kregen hun vorming van priesters en catechisten; over toelating tot het doopsel besliste de gemeenschap mee; de vroeger gebruikelijke catechumenaatsperiode van twee jaar werd flexibeler; we horen welke cursussen werden gebruikt. Een volgend punt is lekenparticipatie. Wat hij aantrof was een aantal (deels devotionele) verenigingen, Katholieke Actie en vooral het Legioen van Maria dat veel invloed had. Begonnen werd met

parochieraden; hij vertelt welke taken aan hen werden toevertrouwd: zondagsdiensten, boetevieringen als groepsgebeuren, ziekenbezoek enz. Er kwam samenwerking met buurtparochies; een rondtrekkend team onderhield de contacten. Dit onderwerp loopt vanzelf over in een volgend punt, te weten het streven naar christelijke gemeenschappen. Sleutelwoorden daarbij zijn: samen bidden, zelf Kerk zijn, inspiratie uit de Bijbel, georiënteerd op mensen, maatschappelijk engagement. In 1978 maakte een socioloog een analyse van wat bereikt was. Enkele conclusies: activiteiten rond Bijbel en binnenkerkelijke aangelegenheden kwamen goed uit de verf maar kregen eigenlijk een te zwaar accent; maatschappelijk engagement - zeker op het gebied van politiek en economie - was een zwak punt gebleven; christen-zijn over de grenzen van de eigen stam heen bleek moeilijk; er kwam nog te veel van bovenaf. Eigenlandse geestelijken waren het in principe wel met de veranderingen eens, maar waren in de praktijk wat strenger. De seminarievorming was "duidelijk nog met een andere tijd bezig" en leidde op voor een clericale Kerk. Een secundair onderwerp gaat over ontwikkelingswerk, met name over Franse en Nederlandse vrijwilligers; hij belicht hun sterke en zwakke punten. Catechistenopleiding. In 1978 werd hij benoemd voor het Centre de Formation Catéchétique in Diang. Over de korte tijd dat hij daar vóór zijn verlof (en dit interview) geweest is geeft hij beknopt informatie. Het was tien jaar eerder opgericht en langzaam verder uitgebouwd. In zijn tijd waren er achttien gezinnen die er ongeveer zes maanden bleven en opgeleid werden tot leiders van gemeenschappen. Er waren echter nogal wat problemen; hij bespreekt plannen om dit in de toekomst te verbeteren.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Bétare-Oya; Catechese; Catechistenopleiding; Doumé; Kameroen; Legioen van Maria; Leken; Messamena; Ontwikkelingswerk; Pastoraal.

A.F.M. Lindeman

KMM 342

* 9 oktober 1918 / interview: 15 augustus 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1947-1980.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Pater Lindeman was in Kameroen de eerste vijf jaar werkzaam als kapelaan (Omvan en Eman, 1947-1952), daarna zeven jaar op het klein-seminarie (Mvaa en Akono, 1952-1958), vervolgens medestichter en pastoor van Saa (1958-1971), en pastoor van Nkol Avolo (1971-). Al deze plaatsen lagen toen in het bisdom Yaoundé; thans ressorteren Eman, Mvaa en Saa onder bisdom Obala. Het interview gaat grotendeels over pastoraal; de ervaringen zijn niet chronologisch geordend; veeleer worden bepaalde problemen aangesneden en toegelicht met voorbeelden uit diverse plaatsen; wel afzonderlijk behandeld worden priesteropleiding en de stichting van Saa. Als eerste punt komt het catechumenaat ter sprake. De groepen catechumenen waren veel te groot, er was te weinig tijd voor oefening in praktisch christelijk leven en voor nazorg; tegenwoordig wordt dat wat beter door de opleiding van catechisten en 'animateurs'. Wat traditionele religie en gebruiken betreft kwam er gaandeweg wel een discussie op gang over hun waarde; vroeger werd er vaak zonder meer een westers stempel op gedrukt. In de loop van het interview geeft hij voorbeelden van dingen die veranderd werden: vasten en onthouding vervangen door vrijdagse bijeenkomsten met bijbellezing, invoering van volkstaal, eigen muziek, liturgische dansen, eigen stijl in gebouwen, misgewaden en beelden. Problemen rond het huwelijk komen herhaaldelijk ter sprake. Het ging daarbij vooral om ongehuwd samenleven en polygamie. Vroeger werden de vrouwen voor het huwelijk op de

missiepost samengebracht (Sixa) en ontvingen daar onder leiding van zusters een voorbereiding op het huwelijk: moraal, kinderopvang, huishouden, werk op het land. Later werden deze internaten vervangen door opleidingscentra. De kerkelijke wetgeving was star; er werden dan ook relatief weinig huwelijken voor de Kerk gesloten en vaak werden mensen uitgesloten van de sacramenten; de Afrikaanse bisschoppen waren streng op dit punt. Na de oorlog nam ook de regering maatregelen tegen polygamie Eigenlandse clerus. Dit onderwerp opent met een beschrijving van zijn taak als econoom en leraar op het klein-seminarie. Vervolgens gaat hij in op de motivatie van de seminaristen; bij velen speelde materieel voordeel mee; ongeveer 10% werd priester. Hij knoopt hier een beschouwing met veel voorbeelden aan vast over de overdracht van functies en parochies aan eigenlandse clerus en de moeilijkheden die daarbij konden ontstaan. Een apart verhaal vormt de stichting van Saa samen met enkele confraters. We horen over de bouwactiviteiten, financiële aspecten, de opbouw van een kerkgemeenschap waarbij aan de leken grotere verantwoordelijkheid werd gegeven, de vorming van catechisten en animateurs Het interview bevat nogal wat losse inlichtingen over diverse onderwerpen. Tamelijk breed wordt het onderwijs uitgewerkt, met name de overdracht van scholen aan de regering die blijkbaar niet overal gelijkelijk verliep. Zo koos het volk van Saa voor de katholieke school omdat daar de resultaten beter waren. Overigens kregen de onderwijzers op staatsscholen meer salaris. Ook nogal wat informatie is er over sociaal-maatschappelijk werk. Hier wordt vooral gesproken over het Centre éducation promotion collectives (CEPEC): bouw van scholen, samenwerking op het gebied van landbouw, huizenbouw en wegenaanleg; verderop komt nog een spaarkas ter sprake. Echt korte onderwerpen zijn: politieke ontwikkelingen, oecumene, Afrikaanse theologie, jeugdzorg.

Trefwoorden: Akono; Catechumenaat; Centre Education Promotion Collectives (CEPEC); Emana; Huwelijksproblematiek; Kameroen; Mvaa; Nkol Avolo; Omvan; Onderwijs; Overdracht functies; Pastoraal; Polygamie; Priesteropleiding; Saa.

M.M. van Moorsel

KMM 378

* 8 januari 1940 / interview: 26 september 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1969-1980.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Van Moorsel was vanaf 1969 werkzaam op een catechistenopleiding in Kameroen. Zijn interview heeft dan ook een duidelijk hoofdonderwerp, te weten het Centre de Formation Catéchétique (CFC) in Diang, bisdom Bertoua. De aanvankelijke opzet daarvan plus latere veranderingen worden nauwkeurig geregistreerd Na het beëindigen van zijn eigen opleiding had pater Van Moorsel een jaar stage gedaan in Dakar, Senegal(1968-1969). Hij vertelt kort over de lessen die hij daar volgde aangaande Afrikaanse familiestructuren, traditionele godsdienst, magie enz.; verder over tochten naar de dorpen en kennismaking met het volk en het missiewerk. In 1969 begon zijn taak in Diang; hij leerde de Ewondo-taal en voerde verkennende gesprekken met het team van de opleiding. Het instituut was in 1968 door pater A. Gubbels CSSp. opgericht; als initiatiefnemer wordt elders mgr. L. van Heijgen CSSp. genoemd. In de loop van het verhaal komen ook andere personen ter sprake die aan de uitbouw van het instituut hebben bijgedragen. Kindercatechese vormt het eerste onderwerp. Een bijzondere situatie was ontstaan door het overgaan van de lagere scholen in handen van de staat; godsdienstonderwijs moest toen buiten schoolverband gegeven worden; naast priesters en catechisten werden daarvoor ook moeders ingeschakeld. Eerst werd nog een catechismus

met vragen en antwoorden gebruikt; dan werd een nieuwe cursus samengesteld onder de titel 'Un peuple en marche'; de vier delen van deze cursus worden uitvoerig besproken, evenals de plannen voor een vijfde deel. Vervolgens wordt de opleiding van de catechisten onder de loupe genomen. gestreefd werd naar een betere toerusting maar ook naar integratie in de gemeenschap; traditioneel was de catechist een "man van de priester" en stond als diens rechterhand boven de gemeenschap; hij zou meer een "man van de gemeenschap" moeten worden, samen met Gods Volk onderweg. Over de invulling van het opleidingsprogramma en veranderingen daarin biedt het interview veel informatie. Zo bijvoorbeeld uitbreiding van de duur van de cursus; deelname door vrouw en kinderen van de catechist; elementen voor actieve vieringen zoals zang, gebaar en dans werden sterk bevorderd, Diang werd bekend om zijn zang. Vervolgens wordt een aantal themata bekeken: geboorte, huwelijk, bouwen aan gemeenschap, verzoening enz.; veel aandacht werd besteed aan de Bijbel als grondslag. Rond deze themata werden enkele boekjes uitgegeven. Vervolgens beziet hij het functioneren van een opgeleide catechist (getuige, verkondiger, animator), zijn relatie tot de gemeenschap en de plaatselijke clerus. Hij ziet plus- en minpunten die een verder bijstellen van de opleiding wenselijk maken. Dan een blik op de salariering van de catechisten (in grond en geld), op de verhouding tussen Diang en het groot-seminarie (elk jaar volgde een seminarist een stage, verder weinig contact), op de financiering van Diang en op diverse publicaties van het centrum. Een goede gemeenschap vormt in dit geheel een belangrijke component. Daarom wordt ook aandacht geschonken aan de opbouw van basisgemeenschappen die zelf verantwoordelijkheid nemen, inbreng van leken, van zusters, van parochieraden enz. Als voorbeeld wijst hij op wat in Bélabo ondernomen werd. Ook op dit punt echter bleek de praktijk niet altijd gemakkelijk en moesten zaken worden bijgesteld of vervangen. Als priester moet men leren op de achtergrond te blijven en de mensen aan te moedigen het zelf te doen.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Bélabo; Catechisten; Catechistenopleiding; Gubbels, A.; Heijgen, L. van; Kameroen.

M.H. van de Mortel

KMM 380

* 14 september 1926 / interview: 8 mei 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1957-1977.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Van de Mortel gaat hoofdzakelijk over pastoraal in Kameroen, en dan vooral in afgelegen gebieden. Zijn werkterrein lag in de bisdommen Doumé (Abong-Mbang en Doumé, 1958-1960; Essiengbot, 1974-1978) en Bertoua (Ndélé en Yokadouma, 1960-1973); over elk van deze plaatsen heeft hij korte informatie. Als inleiding vertelt hij over het aanleren van de Ewondo-taal, plantages als bron van inkomsten voor de missie, de vaak anticlericale houding van de Franse koloniale regering. Dan volgt de hoofdmoot: het pastorale systeem. Er waren hoofd- en bijstaties (soms wel 60). Vaak was hij drie weken achtereen op stap; de wegen waren hopeloos, transport moeizaam. Zijn voornaamste werkzaamheden waren lesgeven, sacramenten toedienen, gesprekken met de mensen, zieken helpen. De mensen droegen bij in het onderhoud van de missionaris met een verplichte bijdrage van ongeveer f 2,- per jaar; wie weigerde kan met Pasen de sacramenten niet ontvangen. Voldoende was het niet, veel steun kwam uit Nederland. Later nam hij van elders een systeem over waarbij het volk producten leverde of meehielp bij de opbouw. Verderop krijgt dit punt een vervolg met

een beschrijving van pastoraal na ongeveer 1960. Er kwamen beter opgeleide catechisten, financieel ondersteund (en na 1970 ook gekozen) door de gemeenschap. Hij beschrijft hun taak: voorgaan in de zondagsdienst, les geven, zang organiseren enz. Het catechumenaat kreeg een indeling in etappes en ook de doopceremonies werden opgesplitst; dit werd symbolisch onderstreept door het uitreiken van kaarten in verschillende kleuren. De laatste etappe omvatte een intensieve voorbereiding in de Goede Week gevolgd door doop van volwassenen met Pasen. De Sixa, dat is een internaat waar meisjes onder leiding van zusters op het huwelijk werden voorbereid, werd in 1963 afgeschaft en vervangen door een cursus. Hij zelf veranderde zijn preekmethodiek: van monoloog naar dialoog en met veelvuldig gebruik van volkse spreekwoorden. Vernieuwingen kwamen er ook in de liturgie; hij geeft een aantal voorbeelden zoals het gebruik van de volkstaal, vervanging van harmonium door eigen instrumenten, de orante-houding, zegening van zaaigoed door een kinderrijke vrouw, miskleding in verschillende voor de mensen symbolische kleuren. In de loop van het interview maken we kennis met diverse gebruiken; zo onder meer bij de geboorte van een tweeling, bij de besnijdenis (Pygmeeën), een verbroederingsfeest, uitgebreid over huwelijk en bruidsschat werd voor velen te duur zodat het de gemeenschap ontwrichtte, de houding van de Kerk ten opzichte van polygamie en concubinaat, de angst voor geesten en tovenaars, het werk van kruidendokters. Kortere onderwerpen zijn: eigenlandse priesters met daarbij de celibaatsverplichting ("men heeft daar geen respect voor een kinderloze man") en de verhouding tussen zwart en blank die soms moeilijk was; enkele bemerkingen over de bisschoppen mgr. J. Teerenstra CSSp., mgr L. van Heijgen CSSp. en de aartsbisschop van Yaoundé mgr. J. Zoa. Verder politiek en Kerk waarbij ook de moeilijke overgangstijd rond de onafhankelijkheid ter sprake komt (enkele missionarissen werden gedood); oecumene die moeilijk te verwezenlijken was met Amerikaanse secten en de Getuigen van Jehovah (de laatsten werden door de staat verboden). Tenslotte communicatiemedia, waaronder een katholieke krant in Ewondo en radiouitzendingen over godsdienstige zaken.

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Bertoua; Catechisten; Catechumenaat; Celibaat; Doumé; Essiengbot; Ewondo-taal; Heijgen, L. van; Inheemse gebruiken; Kameroen; Kerkbijdragen; Pastoraal; Sixa; Teerenstra, J.; Zoa, J..

W. van Son

KMM 501

* 21 oktober 1914 / interview: 23 juli 1980, 246 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1946-1979.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Van Son geeft ruime informatie over pastoraal in Kameroen. Zijn interview is als volgt geconstrueerd: zijn eerste standplaatsen Lomié (1946-1952) en Abong-Mbang (1952-1962), beide bisdom Doumé, met daaraan vastgeknoopt zijn kijk op diverse facetten van het pastorale werk; vervolgens een korte bespreking van zijn taak als regionale overste en tenslotte een impressie van zijn latere parochies Lomié had ongeveer tachtig dorpen, bereikbaar per fiets of te voet. Hij noemt de stammen en talen in dit gebied; hij zelf leerde Ewondo-taal. Er werd in Lomié volop gebouwd, onder meer een kerk en school; verderop horen we hoe dit echt gezamenlijke projecten van het volk waren. Scholen waren een springplank naar het catechumenaat; het onderwijsprogramma was Frans georiënteerd. De koloniale regering was vaak anticlericaal en beconcurrerde soms opzettelijk de confessionele scholen. Tot 1952 had

de missie daar alleen lagere scholen. Daarna begon men ook met middelbaar onderwijs; met name wordt hier verwezen naar het bekende College de la Salle in Doumé, geleid door de Broeders van de Christelijke Scholen (sinds ongeveer 1960). Vervolgens bekijkt hij enkele bronnen van inkomsten voor de missie: kerkbijdragen (een weekloon per jaar of gelijkwaardig werk), in- en verkoop van goederen, rondgaan tijdens vakantie in Europa, weldoeners. Het catechumenaat duurde twee jaar, vier maal per jaar kwam een groep naar de centrale post voor intensieve voorbereiding, meisjes verbleven voor het huwelijk een periode op de missie. Als mensen christen werden betekende dat een radicale breuk met hun verleden. Pater Van Son beschrijft een hele reeks gebruiken rond besnijdenis, huwelijk, dood, fetisjeurs, boze geesten enz. Vervolgens gaat hij een aantal motieven na waarom de mensen christen werden: men kwam op een hoger niveau; scholen en uitzicht op hogere functies; vrouwen kregen meer respect en bescherming; bevrijding van angsten en taboes. Hier bespreekt hij ook rechtspraak door dorpschefs, regering en paters; ook problemen rond het huwelijk als polygamie, bruidsschat, weigering van sacramenten. Van de catechisten schetst hij taak en opleiding vroeger en nu. Enkele punten: boven de gewone catechisten stonden chef-catechisten die de anderen controleerden; vroeger trokken zij rond, later was het iemand uit de plaatselijke gemeenschap; hun opleiding gebeurde aanvankelijk op de missiepost, later meer professioneel. In dit verband beschrijft hij het Centre de Formation Catéchétique in Diang, bisdom Bertoua. Ook de vrouwen van de catechisten kregen later een opleiding en taak. Parallel met deze ontwikkeling liep de vorming van basisgemeenschappen; hij bespreekt de dorpsraden, diverse groepen, de bijdrage van organisaties als Legioen van Maria en Jeunesse Agricole Chrétienne (JAC). Secundaire onderwerpen. Men vindt profielschetsen van mgr. R. Graffin CSSp. van Yaoundé, mgr. J. Teerenstra CSSp. van Doumé, mgr. L. van Heijgen CSSp. van Doumé en Bertoua (uitgebreid). Dan de activiteit van Nederlandse vrijwilligers vanaf 1966; aanvankelijk waren er nogal wat haken en ogen, later ging het beter. Inzake politiek kijkt hij vooral naar de relatie gouvernement-missie vroeger en nu. Van eigenlandse priesters bespreekt hij de financiële positie, de nauwe relatie tot hun familie, de verhouding tussen eigenlandse bisschop en missionarissen (mgr. J. Zoa van Yaoundé was op dit punt bijzonder goed). Het laatste deel van het interview gaat over zijn taak als regionale overste: zorg voor confraters, tussenpersoon tussen bisschop en paters enz. Tenslotte wat bemerkings over zijn standplaatsen vanaf 1968: Andjou in bisdom Doumé, Bétaré-Oya en Bélabo in bisdom Bertoua. Om gezondheidsredenen keerde hij in 1979 naar Nederland terug.

Trefwoorden: Abong-Mbang; Basisgemeenschappen; Catechumenaat; Catechisten; Catechistenopleiding; College de la Salle Doumé; Eigenlandse priesters; Graffin, R.; Heijgen, L. van; Inheemse gebruiken; Jeunesse Agricole Chrétienne (JAC); Kameroen; Kerkbijdragen; Legioen van Maria; Lomié; Pastoraal; Scholen; Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV); Teerenstra, J.; Zoa, J..

J. Verberne

KMM 550

* 14 april 1931 / interview: 10 augustus 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1958-1977.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Verberne heeft van 1958 tot 1977 in Kameroen gewerkt, steeds in de pastoraal, het laatste jaar tevens als principaal-overste van de van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.).

Zijn arbeidsterrein lag in het bisdom Doumé; hierbij moet worden aangetekend dat in 1983 een deel van Doumé werd afgesplitst om het bisdom Bertoua te vormen; zijn standplaatsen Bétare-Oya en Yokadouma liggen thans in dit bisdom. Over zijn parochies geeft hij overigens weinig bijzonderheden. Zijn aanpak is eerder thematisch: hij kiest een aantal onderwerpen uit en diept die uit, hij kijkt naar wat gebeurde en maakt soms projecties naar de toekomst. In Doumé was hij enkele maanden om de Ewondo-taal te leren, in Bétare-Oya ook enkele maanden om een confrater te vervangen. Yokadouma (1960-1965) was zijn eerste echte parochie en de enige waarover hij details verschaft: twee priesters op de hoofdstatie, beurtelings één op tournee samen met een catechist; van deze laatste bespreekt hij kort de taken. Zijn eerste thema heet 'missionaire expansie'. Zijn vertrekpunt is het bisdom Doumé dat in 1949 werd opgericht in een gebied dat nog grotendeels ontwikkeld moest worden. In de jaren daarna groeide het aantal katholieken van 20.000 naar 80.000. Moet men nu stabiliseren en in de diepte gaan werken of accent liggen op verdere uitbreiding? Na overweging van enkele gezichtspunten denkt hij dat het eerste natuurlijk belangrijk is maar dat het tot de taak van een missiecongregatie behoort om aan de Afrikaanse Kerk een missionaire inspiratie mee te geven. Het tweede thema is eigenlandse priesters. Van de ene kant werd nadruk gelegd op de vorming van een diocesane clerus; anderzijds heeft van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.) er later voor gekozen kandidaten in deze internationale congregatie op te nemen. Hij bezint zich op de redenen daarvoor en kijkt ook naar de zusters die een voorkeur hebben voor de oprichting van eigenlandse congregaties. Verder evalueert hij de opleiding op klein- en groot-seminarie. Het langste thema heet 'basisgemeenschappen'. Die zijn er in Afrika eigenlijk al heel lang in de zin dat de mensen veel zelf moesten doen onder leiding van de catechist. Later kreeg elk dorp een kerkbestuur bestaande uit mannen, vrouwen en een catechist. Hij gaat ik op hun taak in de plaatselijke gemeenschap. Met het feit dat zij alleen communiediensten kunnen houden is hij niet erg gelukkig. Voor de toekomst zou hij als mogelijkheid wensen de aanstelling van goede huisvaders tot parttime priester; maar de Afrikaanse bisschoppen zijn vaak eerder conservatief. Een pluspunt is de verbeterde opleiding van de catechisten op het catechetisch centrum; men gaat er uit van de Afrikaanse situatie en de Bijbel die de Afrikaan sterk aanspreekt speelt er een hoofdrol. Een ander positief punt is de levendige liturgie. Kortere onderwerpen zijn: de zorg voor het gemeenschappelijk en geestelijk leven van de missionarissen; communicatiemedia: er was een katholiek weekblad maar dit is opgeheven, wel is er elke week een uur zendtijd voor katholieken op de radio; de welwillende houding van de islamitische president; gezondheidszorg en ontwikkelingswerk. Tenslotte beschrijft hij zijn functie als principaal-overste: contacten met de bisschop en de confraters, prioriteiten kenbaar maken enz. Tijdens zijn verlof in 1977 werd hij ziek en bleef hij noodgedwongen in Nederland.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Bertoua; Bétare-Oya; Catechisten; Doumé; Eigenlandse priesters; Gezondheidszorg; Kameroen; Missiemethode; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Priesteropleiding.

MISSIONARISSEN VAN MILL HILL (MHM)

* 30 september 1909 / interview: 10 januari 1983, 345 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1937-1976.

Functie: pastoraal.

Pater Bots vertelt bijzonder boeiend over zijn pastorale werk in Kameroen (1937-1976). Vooral twee factoren dragen daartoe bij: hij weet enorm veel over wat zich in zijn parochies afspeelde, en hij heeft zich in zijn werk duidelijk gelukkig gevoeld. Na aankomst werd hij in Shisong geplaatst (bisdom Kumbo, 1937-1939), maar voor studie van taal en volk moest hij regelmatig naar Kumbo. Hij vertelt over pater F. Figl die de missie daar had opgebouwd. Ook over zijn eerste kennismaking met inheemse gebruiken en godsdienst ("het leek soms of ze dingen uit de Bijbel hadden"). Hij legt uit hoe dienstreizen verliepen, wat de taak van de catechisten was en hoe zij werden opgeleid op de catechistenschool in Kumbo. In Shisong was alleen een onvolledige lagere school; hij noemt plaatsen in de omgeving die een volledige school hadden. Vaak begon men eerder met een school dan met een kerk "omdat het de mensen aantrok". Dan gaat hij in op latere uitbreiding van het onderwijs, met name de komst van middelbare scholen na de oorlog (Sassencollege, Kumbo, Njinikom, Baseng enz.). Tenslotte spreekt hij kort over medische zorg in Shisong: in 1935 waren zusters begonnen met een kleine kliniek, in 1937 met een kraamkliniek; ook dit groeide verder uit, evenals in Kumbo en Njinikom. Over zijn tweede standplaats Baseng (bisdom Buéa, 1940-1942) zegt hij weinig. Een zeer lang en gevarieerd verhaal daarentegen is er over Tiko (1942-1948 en 1956-1969). Tiko was volkomen anders dan Kumbo. Het ligt aan de kust en had toen 12.000 inwoners. Direct buiten de stad begonnen de plantages die de stad aan drie zijden omringden. Hij noemt op wat er verbouwd werd en vertelt over de grote Duitse, Engelse en Afrikaanse maatschappijen die er achtereenvolgens het heft in handen hadden. De relaties van de missie met de plantageleiding was redelijk goed maar soms ontstond wrijving over de behandeling van de arbeiders. De parochie Tiko telde tweeeëndertig arbeiderskampen op de plantages; hij geeft details over huisvesting, arbeidsomstandigheden, lonen enz. Ook vermeldt hij initiatieven die door de Kerk genomen werden om hun situatie te verbeteren. Een geheel andere groepering in Tiko waren de vissers. Zij kwamen van heinde er ver, bleven een aantal maanden en vertrokken weer. De vis werd meestal opgekocht door de Ibo's, de handelslui in dit gewest. Pater Bots zocht contact met de vissers, bezocht een aantal naburige bisdommen waar zij vandaan kwamen en ging hen daarna regelmatig bezoeken (per kano afgehaald); hij bouwde een kerkje voor hen. Uit zijn tweede periode in Tiko is er een verslag over de gebeurtenissen rond 1960, de onafhankelijkheid en het plebisciet over de toekomst van Brits Kameroen. Het gaat met name ook over de Ibo's, hun invloed op politiek, handel en transport, de christenen onder hen Tombel (bisdom Buéa, 1949-1950) was een buitenstatie van Baseng; pater Bots kreeg opdracht er een zelfstandige post van te maken. Hij beschrijft de plaats en het werk. Naast pastoraal heeft hij geprobeerd een riolering en waterleiding te krijgen doch hij stuitte daarbij op tegenwerking van de maatschappij die zeggenschap over de grond had. Zijn volgende standplaatsen Njinikom (bisdom Bamenda) en Kumba (bisdom Buéa) worden eveneens kort besproken; zijn aandacht gaat hier vooral uit naar de scholen. In Buéa (1974-1976) werd hem gevraagd de katholieke radio-uitzendingen te verzorgen; hij legt uit hoe dat ging. Korte onderwerpen zijn: profielschetsen van mgr. J.W.J. Peeters MHM en mgr. P.S. Awa; enkele veranderingen na Vaticanum II: parochieraden, pastoraal overleg, liturgie in pidgin-Engels enz. Pater Bots is verschillende keren ernstig ziek geweest; toen hij eens na een

lange revalidatie in Tiko terugkeerde werd de markt stilgelegd en alles stopgezet omdat iedereen hem wilde begroeten. Hij kijkt met dankbaarheid terug. In 1976 ging het niet langer en keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Arbeiderskampen; Awa, P.S.; Dienstreizen; Figl, F.; Ibo-stam; Inheemse gebruiken; Kameroen; Kumba; Middelbaar onderwijs; Njinikom; Pastoraal; Peeters, J.W.J.; Plantage; Radio; Shisong; Tiko; Tombel.

M.J. Koopmans

KMM 813

* 3 december 1928 / interview: 25 april 1984, 290 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1954-1974.

Functie: pastoraal; landbouw.

Het interview van pater Koopmans belicht twee hoofdmomenten van zijn werk in Kameroen, te weten pastoraal en ontwikkelingswerk, beide in bisdom Buéa. Ook het pastorale werk kan men in twee periodes verdelen: In Mbetta, Mbonge en Tiko (1954-1961) verliep dit grotendeels volgens traditionele patronen; in Bangem (1961-1974) werden nieuwe accenten gelegd in de geest van Vaticanum II. Van elk van zijn standplaatsen geeft hij een impressie: Mbetta met een kleine twintig buitenstaties lag geïsoleerd in het oerwoud, het was er heet en primitief; Mbonge met drie posten was een vissersdorp, hij reisde vooral per prauw; Tiko was een havenstad omringd door plantages waarin tientallen arbeiderskampen lagen die bezocht moesten worden; Bangem tenslotte met een dertigtal bijstaties was hoog gelegen en had een prachtig klimaat. Uit de pastoraal in de eerste zeven jaar bespreekt hij kort enkele punten. Zo het werk op een dienstreis: biechthoren, H. Mis met preek, dopen, praten met chieft en anderen, school en kerkbijdrage inspecteren. Dan noemt hij een aantal inheemse gewoonten en constateert dat de mensen vaak een dubbel leven leidden: volgens de voorschriften van de Kerk en tegelijk gewoon doorgaan met de eigen tradities. Vervolgens het catechumenaat van twee jaar waarbij de catechismus werd uitgelegd in pidgin-Engels; verstond men dat niet dan hielp de catechist. Deze catechisten hadden niet veel opleiding maar stonden wel dicht bij het volk; zij fungeerden ook wel als onderwijzer op niet-erkende schooltjes. In grotere plaatsen als Tiko had de pastoor veel werk aan het onderwijs. In het algemeen was er weinig overleg tussen de missionarissen; "ieder was koning in zijn eigen missietje". In de zestiger jaren kwam er meer overleg op parochieel en diocesaan niveau; men ging meer rekening houden met plaatselijke tradities; men begon met parochieraden; het Legioen van Maria werd uit de devotionele sfeer gehaald; oecumenische betrekkingen werden beter; met name wordt hier de grotere inzet voor een sociaal evangelie benadrukt. Ontwikkelingswerk. In Bangem, dat erg geïsoleerd lag, begon pater Koopmans samen met de mensen een weg aan te leggen en bruggen te bouwen. Hij vertelt over de fondswerving, de moeilijkheden die zich voordeden, hulp die hij kreeg (onder meer een bulldozer); dan bekijkt hij welke resultaten werden bereikt doordat het gebied was opengelegd. Rond 1964 begon men ook met een huishoudschool en een kleine landbouwschool. Zeer uitvoerig gaat hij vervolgens in op een groot landbouwproject waarvan hij assistent-projectleider werd; de bisschop, mgr. J.W.J. Peeters MHM gold officieel als projectleider en gastheer van de Nederlandse medewerkers. Volgens pater Koopmans werd het project vanuit Nederland meteen al te theoretisch en te grootschalig benaderd. Er kwam een landbouwingenieur uit Wageningen en een aantal Nederlandse ontwikkelingswerkers van wisselend gehalte; voor deze mensen moesten huizen gebouwd

worden. Het project moest kennis overdragen en jongeren opleiden. Er zijn inderdaad zo'n twintig mensen opgeleid die nu een eigen stuk grond bebouwen. Voor het overige ging er van alles mis en stond het resultaat in geen enkele verhouding tot het geld dat uitgegeven werd. Toch kan men zeggen dat alle activiteiten samen (wegen, bruggen, project enz.) ertoe geleid hebben dat Bangem nu een redelijk welvarend dorp is met water, wegen, goede huizen, scholen, klein ziekenhuis enz. Kort besproken worden: eigenlandse priesters, hun verhouding tot de missionarissen, celibaat in Afrika; enkele gebeurtenissen rond de onafhankelijkheid.

Trefwoorden: Bangem; Buéa; Catechumenaat; Dienstreizen; Eigenlandse priesters; Inheemse gebruiken; Kameroen; Landbouwproject; Legioen van Maria; Mbetta; Mbonge; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Peeters, J.W.J.; Tiko.

M.J.M.H. Nabben

KMM 387

* 31 mei 1904 / interview: 13 juni 1978, 999 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1931-1967.

Functie: pastoraal.

Een verhaal van meer dan vierendertig uur, levendig verteld door een man die blijkbaar over een fenomenaal geheugen beschikte. In een samenvatting als deze is duidelijk geen plaats voor de talloze details. Daarom worden hier aan het begin twee voorbeelden gegeven om een idee te geven van wat men kan verwachten. Als pater Nabben van A naar B verhuist horen we een stuk geschiedenis van A en van B, een beschrijving van de situatie toen hij daar verbleef, hoeveel dagen hij liep van A naar B, hoeveel uur per dag, met hoeveel dragers, hoeveel kg. per drager enz. Als hij een kerk of school bouwt (hij heeft enorm veel gebouwd) dan vertelt hij minutieus welke materialen gebruikt werden, hoe de stenen en dakpannen gebakken werden, hoe het hout gekapt, gezaagd en verwerkt werd enz. Verder passeren tientallen personen de revue: bisschoppen, priesters, catechisten, Engelse en Afrikaanse ambtenaren, inheemse koningen en chefs enz. Het werkterrein van pater Nabben lag in West-Kameroen, sinds de eerste wereldoorlog een Brits mandaatgebied. Men kon zich overal redden met 'bos-Engels', doch hij leerde er ook plaatselijke talen bij. Hij begon in 1931 met vier jaar Ikassa, anderhalf jaar Bota, vier jaar Mbetta (thans alle drie in bisdom Buéa); van 1940 tot 1967 werkte hij steeds in Mankon, bisdom Bamenda. Over al deze plaatsen is er uitvoerige informatie. Het verhaal begint met een stuk missiegeschiedenis van Brits Kameroen: de Duitse periode met Duitse missionarissen, de overname door Mill Hill, de keuze om missies op te richten bij plantages, het historisch gegroeide systeem van geldelijke bijdragen van de mensen voor het missiewerk (gebaseerd op een dag werk per maand). Dan volgt een uitgebreid verslag over de reis naar Ikassa: de manier van reizen, de plaatsen die hij onderweg aandeed, Ikassa zelf. De parochie Ikassa was even groot als Brabant en Limburg samen; naast de hoofdstad waren er bijstaties waaronder een aantal Eerste Vrijdagplaatsen. Ikassa zelf had een kerk in Tirolerstijl maar er moest nog veel gebouwd worden; hij vertelt over zijn eerste ervaringen als leerlingbouwer. Het pastorale werk gebeurde op telkens twee maanden 'trek' en twee weken thuis. Hij vertelt over het catechumenaat, het werk van de catechisten, zeer uitgebreid over de trektochten en de mensen en gebruiken die hij daarbij ontmoette. Bota Victoria lag aan de zee en was een havenplaats met veel bedrijvigheid van vissers en buitenlandse schepen. Hij haalt feiten op uit de geschiedenis van deze missiepost. Uit de pastoraal wordt met name de 'mami-doctrine' besproken, een vorm van catechese aan vrouwen gecombineerd met voorlichting over hygiëne

en babyzorg Mbetta was een Eerste Vrijdagplaats die verheven zou worden tot hoofdstatie. Uitvoerig vertelt hij over de streek, voorbereidingen voor de nieuwe stichting (inkopen en dergelijke), bouwactiviteiten, medische hulp aan de mensen, pastoraal werk op hoofd- en bijstaties, de koning, de eerste school. In 1939 ging hij op vakantie naar Nederland. Hij zamelde veel geld voor de missie in en ging enige tijd naar de Ardennen om er de techniek van het steensplejten te leren en werktuigen daarvoor in te kopen. Na terugkeer in Kameroen kreeg hij een benoeming voor Mankon. De streek en het dorp worden uitvoerig beschreven: de stammen, de koning, de middelen van bestaan, de missiepost. Het pastorale werk komt hier uitvoeriger ter sprake dan bij de vorige standplaatsen: catechese aan kinderen en volwassenen, zijn taak als gevangenisalmoezenier, huwelijk en polygamie, aanpassingen in de liturgie, het gebruik van devotionalia (dit onderwerp wordt verderop hernomen). Vervolgens besteedt hij twee uur aan profielschetsen van catechisten waar hij mee gewerkt heeft, hun opleiding, salariëring enz. Dan een half uur aan het koloniale beleid van de Engelsen, met name de rechtspraak. Hierop volgt een zeer lang hoofdstuk onder de titel 'missionaire expansie'. De bevolking groeide stormachtig, zo ook het aantal katholieken (een lang verhaal over de Bali's). Er moest dus ook veel gebouwd worden; we horen over steengroeven, waterwerken, een pannenbakkerij, fabricage van stenen enz. Ook het onderwijs breidde zich sterk uit; hij spreekt van een 'schoolexplosie' na de oorlog. Hij bespreekt een normaalschool, een college dat hij in Bambui bouwde en dat later groot-seminarie werd, verderop het Sassencollege en een middelbare meisjesschool. Natuurlijk groeide ook de gezondheidszorg; het was begonnen als individuele medische dienstverlening door missionarissen; later kwamen er kraamklinieken, ziekenhuizen, melaatsenzorg. Zusters speelden hier een belangrijke rol. Hulp kwam van de Memisa en later van Europese dokters die door diverse instanties werden uitgezonden. Onder de titel 'Kerkuitbreiding' wordt het voorafgaande nog eens op een rij gezet en nieuwe elementen toegevoegd. De voornaamste hiervan zijn: uitbreidingen in een aantal parochies, de inbreng van broeders sinds eind vijftiger jaren, wat er gebeurde tijdens en na de onafhankelijkheid, de eerste eigenlandse priesters, mgr. P. Rogan MHM en zijn opvolging door mgr. J.W.J. Peeters MHM (1962), de komst van de trappisten naar Bamenda, nog een aantal bouwprojecten. Gezondheidsproblemen dwongen hem in 1967 om voorgoed naar Nederland terug te keren.

Trefwoorden: Bambui; Bota; Bouwactiviteiten; Catechisten; Gezondheidszorg; Inheemse gebruiken; Ikassa; Kameroen; Mbetta; 'Mami-doctrine'; Mankon; Onderwijs; Pastoraal; Peeters, J.W.J.; Rogan, P.; Trappisten Bamenda.

J.W.J. Peeters

KMM 409

* 22 februari 1913 / interview: 9 februari 1981, 360 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1938-1976.

Functie: pastoraal; onderwijs; beleid.

Mgr. Peeters werkte van 1938 tot 1976 in Kameroen, eerst als gewoon missionaris, vervolgens als missieoverste, vanaf 1962 als bisschop van Buéa. Gezien zijn functies is het begrijpelijk dat verschillende onderwerpen een diocesane reikwijdte hebben. Het verhaal is chronologisch geordend met soms een blik vooruit naar latere ontwikkelingen. Zijn eerste standplaats was Mamfé (1938-1943). De term 'gewoon missionaris' is hier wel op zijn plaats want hij werd benoemd tot 'bushfather' ("alsmaar lopen"). Als voertaal had Mill Hill gekozen voor een soort

pidgin-Engels; hier en verderop legt hij de voordelen daarvan uit. Hij beschrijft het kerkelijk werk in 1938: dertig buitenposten, twee jaar catechumenaat met een intensieve cursus van zes maanden. Voor een groot deel van de pastorale activiteit was de catechist onmisbaar: gebeden leiden, begrafenissen, onderricht, nazorg voor gedoopten, huwelijken voorbereiden. Zij werden opgeleid in de catechistenschool te Kumbo (sinds 1982 bisschopszetel). Hij tekent hierbij aan dat zijn eerste werk als bisschop de oprichting was van een pastoraal centrum om aldus mannen, en later ook vrouwen, nauw bij het pastorale werk te betrekken. Ook vergelijkt hij het in 1938 nog geringe aantal christenen met de grote aantallen doopsels, vormsels, communies enz. van later. Catechumenen en gedoopten betaalden een maandelijks bijdrage. Scholen werden gebouwd door de missie met controle door de staat; ook hier signaleert hij de latere uitgroei van het onderwijs. Kort tenslotte bespreekt hij enkele aspecten van het traditionele gedachtengoed; kort ook een stuk geschiedenis van de missie in Kameroen. Zijn volgende standplaats was Sassen. Hij bespreekt het bekende college, met een groot rendement aan vooraanstaande intellectuelen, beurzen en toelagen van de regering. De meeste tijd van het interview is gewijd aan de periode dat hij bisschop van Buéa was (1962-1973). Voor de duidelijkheid zij hier aangetekend dat in 1970 een deel van Buéa werd afgesplitst om het bisdom Bamenda te vormen, en dat in 1982 Kumbo van Bamenda werd afgesplitst. Sommige plaatsen die mgr. Peeters noemt liggen dus tegenwoordig in een ander bisdom. Tal van onderwerpen komen hier aan de orde, een aantal daarvan in kleine eenheden verspreid over het interview. Als voornaam onderwerp moet de personele bezetting genoemd worden. Hij gaf hoge prioriteit aan de vestiging van contemplatieven en bespreekt in dit verband de komst van trappisten naar Bamenda. Dan besteedt hij aandacht aan de actieve zustercongregaties, zowel buitenlandse als landeigen; hij zelf stichtte een diocesane zustercongregatie. Voor de opleiding en bijscholing van catechisten en andere leken werd een pastoraal centrum opgericht. Voor de priesteropleiding kwam er een klein-seminarie in Soppo. Verderop komt ook zijn benoemingsbeleid ter sprake, met name inzake het al dan niet bij elkaar plaatsen van buitenlandse en binnenlandse priesters. Wat gezondheidszorg aangaat wijst hij vooral op het grote ziekenhuis in Shisong (bisdom Kumbo). Lekenparticipatie: hij bracht de Focolarini naar het bisdom en evalueert hun werk; er werd een lekenraad opgericht voor het bisdom en raden voor de parochies; de Catholic Women Association deed aan kadervorming en sociaal werk; andere leken organiseerden activiteiten om geld in te zamelen voor kerkelijk werk; gestreefd werd naar financiële onafhankelijkheid van de parochies. Ontwikkelingswerk: genoemd worden een project voor watervoorziening met steun van Misereor, een landbouwproject, een spaarbank. Tenslotte biedt het interview informatie over zijn voorganger mgr. P. Rogan MHM, en over zijn opvolgers mgr. P. Verdzekov (bisschop van Bamenda vanaf 1970) en mgr. P.S. Awa (bisschop van Buéa vanaf 1973).

Trefwoorden: Awa, P.S.; Bamenda; Buéa; Catechisten; Catechistenschool; Focolarini; Gezondheidszorg; Kameroen; Mamfé; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Rogan, P.; Pastoraal; Shisong; Soppo; Trappisten Bamenda; Verdzekov, P..

S.J.A. Ponjé

KMM 706

* 7 maart 1923 / interview: 14 januari 1983, 259 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1952-1976.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Ponjé heeft voornamelijk in de pastoraal gewerkt; daarnaast was hij enige tijd inspecteur van het onderwijs en secretaris en vicaris (plaatsvervanger) van de bisschop; dit alles in het bisdom Buéa, Kameroen (1952-1976). Pastoraal. Na zijn wijding werd pater Ponjé in eerste instantie benoemd voor Engeland en Ierland, waar hij docent op het klein-seminarie was. Vandaar ging hij rechtstreeks naar Baseng als bushpastoor (1952-1955). Het was wel even wennen, maar viel toch nog mee. Dit missiegebied was ongeveer zo groot als Brabant; er waren 26 buitenstaties waarvan het inwoneraantal varieerde van enkele tientallen tot enkele honderden. Van de vier paters waren er meestal drie op tournee. De pastoraal verliep grotendeels langs traditionele lijnen. Hij beschrijft uitvoerig een doorsnee bushdag: de tocht naar een dorp, aankomst, sacramentele en andere activiteiten, vertrek na een of twee dagen. Met pidgin-Engels kon men praktisch overal terecht. Van volksgebruiken had hij aanvankelijk eerder een negatieve indruk. Later kwam hij tot het inzicht dat bijvoorbeeld kruidendokters nuttig werk deden en dat een aantal gebruiken (bijvoorbeeld rond het huwelijk) echt zinvol waren; hij ging er meer rekening mee houden. Inzake het catechumenaat van twee jaar benadrukt hij de belangrijke inbreng van de catechisten. Zijn tweede verhaal over pastoraal werk speelt in een andere tijd en is van geheel andere aard; het betreft de stichting van een nieuwe parochie en de opbouw ervan in de geest van Vaticanum II. In 1968 kreeg hij opdracht in Fiango te gaan wonen en te onderzoeken waar het best een nieuwe hoofdpastoor kon worden opgericht. Hij bezocht een groot aantal plaatsen, bestudeerde statistieken en geografische gegevens en bracht tenslotte rapport uit aan de bisschop dat Nyandong hem de beste plaats leek. Hij werd benoemd om de nieuwe parochie te leiden (1968-1972). Hij besteedde veel aandacht aan medeverantwoordelijkheid van de leken en aan maatschappelijk engagement. Er kwam een parochieraad waarin elk dorp een afgevaardigde had. Men was vrij om wie dan ook te kiezen, doch vrouwen werden in feite niet gekozen. Wel kwam er een vrouwenbond die in praktische zaken veel inbreng had. Initiatieven werden genomen voor watervoorziening, aanleg van een weg, een kliniek, leren sparen, coöperatie enz. Op de eerste vrijdag van de maand kwamen allen die actief waren op de hoofdpastoor bijeen en werden problemen en taken doorgesproken. Op diocesaan niveau werd een lekenconventie georganiseerd; er kwam daar nogal wat kritiek op de geestelijkheid naar buiten, maar het bevorderde toch een betere verstandhouding. Onderwijs. Van 1955 tot 1968 was pater Ponjé in Soppo, woonplaats van de bisschop van Buéa. Hij was er enige tijd inspecteur van het onderwijs en secretaris van de bisschop. Aangaande het onderwijs noemt hij de lagere en middelbare scholen die onder zijn zorg vielen, hij beschrijft zijn taak (zorg voor onderwijzers, mutaties, schoolgeld, subsidies), de steun van het gouvernement, de motieven om katholieke scholen te hebben (kerstening en ontwikkeling), de bijdrage van het onderwijs aan het streven naar onafhankelijkheid. Als secretaris had hij te maken met de financiën van het bisdom en hij gaat daar hier en verderop kort op in. In deze periode viel ook de onafhankelijkheid en de aansluiting bij het voormalige Frans Kameroen; hij bespreekt een aantal conflicten waarmee dit proces gepaard ging. Als vicaris woonde hij in Buéa, waar hij tevens pastoor was (1973-1976). Hier komen onderwerpen op diocesaan niveau aan bod: de opleiding van priesters en zusters; financiering van het missiewerk; kort de gezondheidszorg; uitvoeriger ontwikkelingsprojecten, waaronder een groot agrarisch project dat tegenviel. Tenslotte bevat het interview korte profielschetsen van de bisschoppen van Buéa: mgr. P. Rogan MHM, mgr. J.W.J. Peeters MHM en wat uitvoeriger mgr. P.S. Awa.

Trefwoorden: Awa, P.S.; Baseng; Buéa; Dienstreizen; Fiango; Financiering; Kameroen; Lekenp; Nyandong; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Peeters, J.W.J.; Priesteropleiding; Rogan, P.; Schoolbeheer; Soppo; Vaticanum II.

PRIESTERS VAN HET H. HART VAN JEZUS (SCJ)

A.F.G. Huisken

KMM 242

* 4 augustus 1936 / interview: 22 augustus 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1967-1980.

Functie: pastoraal; landbouw.

Pater Huisken werkte vanaf 1967 in Kameroen en wel in het gebied van het tegenwoordige bisdom Bafoussam. Zijn standplaatsen waren Mbouda en vanaf 1971 Batcham. Hij geeft informatie over verschillende facetten van de pastoraal en maakt daarbij ruimte voor bezinning en evaluatie. De bevolking bestond vooral uit Bamileke, die hij kenschetst als actief, vooruitstrevend, spaarzaam, hecht georganiseerd. Een eerste voornaam punt van bespreking is de traditie van het volk. Hij beschrijft een aantal gebruiken rond huwelijk, voorouderverering, rouwplechtigheden, magische genezingen. Een juiste houding in deze te vinden is moeilijk omdat er complexe factoren meespelen: een drang naar vooruitgang (goed onderwijs, werk, bezit) vooral bij de jeugd; de import van Europese ideeën waardoor men tussen twee werelden komt te hangen; de Kerk met haar vaststaande wetten en een neiging om alles rond het huwelijk vanuit de moraal te beoordelen; spanning tussen generaties omdat vooral ouderen hechten aan hun tradities zeker als de Kerk weinig alternatieven te bieden heeft. Van de andere kant heeft de Kerk een grote aantrekkingskracht vanwege haar sociale activiteiten: onderwijs, gezondheidszorg, projecten. Deze en andere factoren worden genuanceerd besproken. Een tweede punt is de inbreng van de Afrikaanse geestelijkheid; hij bekijkt dit op het gebied van inculturatie van de Kerk, catechese, bezig zijn met onderwijs en sacramenten, financieel beheer. Hier komt ook mgr. A. Ndongmo ter sprake die in conflict kwam met de regering; wat korter ook mgr. D. Ngandé, bisschop van Bafoussam. Wat verderop in het interview schetst hij een aantal beleidslijnen die in bisdom Bafoussam als streefdoelen werden vastgelegd: - theologie van lokale kerken - overwegend Afrikaans personeel - financiële onafhankelijkheid van het buitenland - integratie in de lokale cultuur. Een derde punt is onderwijs en de christelijke vorming op school. Met cijfers schetst hij de enorme kwantitatieve uitbreiding van het katholiek onderwijs. Ook kwalitatief deden de missiescholen en colleges niet onder voor de staatsscholen; toch hadden deze een grotere aantrekkingskracht omdat de salarissen voor de onderwijzers er hoger en het schoolgeld voor de kinderen lager was. Voor de christelijke vorming waren er diverse problemen: de toch nog grote toeloop van leerlingen, gebrek aan voldoende krachten, de motivatie van de kinderen voor wie de school vaak vooral een springplank naar materiële verbetering betekende. Kortere onderwerpen. Relatief veel aandacht wordt besteed aan ontwikkelingswerk. Allereerst een landbouwproject; het betrof hier een plantage die door de missie werd overgenomen; het begin was moeizaam doch het verschaftte werk aan een aantal jongeren en werkeloze arbeiders; later werd het verkocht. Een tweede project was een coöperatie in Batcham waarvan hij de mee- en tegenvallers bespreekt. Echt korte onderwerpen zijn: de groeiende inbreng van zusters in het pastoraalwerk; de verhouding

missionarissen-eigenlandse clerus; de celibaatsverplichting; oecumene (hartelijke menselijke verhoudingen doch weinig concrete initiatieven), hulp van het thuisfront, zijn eigen motivatie.
Trefwoorden: Bafoussam; Bamileke-stam; Batcham; Catechese; Coöperatie; Inculturatie; Inheemse gebruiken; Kameroen; Mbouda; Ndongmo, A.; Ngandé, D.; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraal.

A.F.G.M. Touw [kloosternaam: broeder Gordianus]

KMM 639

* 7 juli 1937 / interview: 9 oktober 1981, 240 minuten.

Werkgebied: Kameroen 1973-1981.

Functie: bouwwerker.

Alvorens naar Kameroen te vertrekken werkte broeder Gordianus van 1958 tot 1972 mee aan een verbouwing van het generalaat SCJ in Rome. Hij maakte dus in zekere zin het Vaticaanse Concilie mee (acht bisschoppen in huis) en vertelt wat hij daarover zag en hoorde. Toen de bouw in Rome klaar was werd vanuit Kameroen een beroep op hem gedaan. Hij ging zes maanden naar Amiens om Frans te leren en vertrok in 1973. Hoofdonderwerp is zijn taak als uitvoerder van bouwprojecten; daarnaast wordt een aantal andere ervaringen toegelicht. Hij kwam aan in Nkongsamba dat in 1970 als zelfstandig bisdom van Bafoussam was afgesplitst. Hij schetst zijn eerste indruk van het missiewerk: grote gebouwen, het verschil in aanpak tussen Franse en Nederlandse confraters, financiële regelingen enz. Nog in 1973 verhuisde hij naar het bisdom Bafoussam. Hij bericht over een kort verblijf in Bangang, waarna zijn eerste grote verhaal begint: de bouw van een catechetisch centrum in Batcham. We horen eerst uitvoerig over de bouw: broeder Touw fungeerde als architect, uitvoerder en opzichter; het mocht niet veel kosten; van AMA was er een gift van f 10.000,-; hij vertelt over materialen verzamelen, stenen bakken, goede contacten met de arbeiders en dergelijke. Als tweede punt bespreekt hij de verwikkelingen rond de bestemming van het gebouw: de bisschop besliste dat er geen catechetisch centrum zou komen; tegenstellingen tussen buitenlandse en eigenlandse priesters speelden daarbij een rol; men stelde voor er een kliniek van te maken en voorbereidingen hiertoe werden getroffen; uiteindelijk kwam het catechetisch centrum er toch. Een tweede project uit deze periode wordt eveneens uitvoerig besproken, nl. de bouw van een kerk. Er werden drie ontwerpen gemaakt die geïnspireerd waren op de vorm van een Afrikaanse hut; de mensen mochten zelf kiezen. Zo veel mogelijk werden locale materialen gebruikt. Kortere bespreekt hij andere projecten: een zustershuis, schooltjes, kerkjes in de brousse. Hij vermeldt ook problemen die hij tegenkwam en zijn pleidooi voor een diocesane bouwcommissie om het draagvlak te verbreden. In 1979 begon hij in Bafoussam aan de bouw van een klein-seminarie. Toen hij in 1981 op verlof ging, was de grond bouwrijp gemaakt en stonden er lokalen voor de 5e en 6e klas. De bedoeling was dat het tevens als open college zou gaan fungeren. Andere onderwerpen. Ten eerste spreekt hij kort over de invloed van de katholieke scholen; veel vooraanstaande mensen ontvingen daar hun opleiding en zijn daar trots op. Dan signaleert hij enkele problemen in de pastoraal: er zijn te weinig catechisten; gedoopten groeien weg van de Kerk omdat Rome zo onbuigzaam is inzake oude gewoontes; in Batcham waren veel protestanten en de verhouding met hen wordt moeilijker omdat er nogal fanatieke elementen opkomen. Over eigenlandse priesters spreekt hij vooral naar aanleiding van het klein-seminarie: verschillen van inzicht over de toelatingscriteria, de celibaatsverplichting, zijn eigen - meest goede - ervaringen met hen. Vervolgens zijn er korte

profielschetsen van twee bisschoppen van Bafoussam die hij gekend heeft, mgr. D. Ngandé en mgr. A. Wouking. Tenslotte wijst hij op het belang van de eigen cultuur in architectuur, muziek, liturgische gewaden enz.

Trefwoorden: AMA; Bafoussam; Bangang; Batcham; Bouwactiviteiten; Celibaat; Eigenlandse priesters; Kameroen; Ngandé, D.; Nkongsamba; Protestanten; Vaticanum II; Wouking, A..

KENYA

CISTERCIËNZERS (OCSO)

J.A. de Goede [kloosternaam: pater Christofoor]

KMM 830

* 13 augustus 1919 / interview: 20 juni 1984, 285 minuten.

Werkgebied: Kenya 1964-1971.

Functie: monnik.

Pater Christofoor leefde en werkte van 1964 tot 1971 in de Kipkelion-abdij in Kenya. Bij zijn aankomst was de bouw van het klooster praktisch voltooid. Hij beschrijft de gemeenschap die hij aantrof en gaat wat nader in op de functie van het klooster als retraitehuis. Zijn eigen ervaringen geven vervolgens aanleiding tot vier onderwerpen. Ten eerste is dat de pastoraal. Bij de stichting van de abdij was het uitdrukkelijk de bedoeling geweest een gemeenschap van contemplatieven naar Afrika te brengen om daar wortel te schieten. Uit ervaringen van anderen had men geleerd voorzichtig te zijn met een combinatie van contemplatief en actief leven. De zielzorg vanuit de abdij bleef dan ook beperkt tot de gezinnen in de omgeving. In de tijd dat pater Christofoor met deze taak belast was ging het om ongeveer zeventig families. Voor hen bouwden de trappisten ook twee schooltjes en een klein hospitaaltje. Met concrete voorbeelden vertelt hij over de mensen, hun problemen (inzonderheid rond het huwelijk), de catechistenopleiding die hij begon, zijn streven om Afrikaanse gebruiken in de liturgie op te nemen. Dit brengt hem op de liturgie als tweede onderwerp. Een probleem vormden de verschillende stammen met eigen taal en gebruiken. Toch kon een begin worden gemaakt, onder meer met een aangepaste palmprocessie, offergaven tijdens een Swahili-mis, het gebruik van Afrikaanse muziek. Vooral voor deze muziek heeft hij zich ingespannen, al blijft hij overtuigd dat de grootste inbreng van de Afrikanen zelf moet komen. Ook binnen het klooster gaf hij les in liturgie. Hij had contacten met andere liturgisten en met het liturgisch centrum in Tanzania. Zijn derde onderwerp is de boerderij, in 1964 duizend hectaren groot. Een trappistenklooster moet financieel onafhankelijk zijn om zelfstandig te worden. In Kipkelion zorgden daar vooral de opbrengsten van de veestapel voor. Daarnaast verbouwde men ook allerlei gewassen zoals bananen en ananas. Hij zelf kreeg een taak bij de varkensfokkerij. Met cijfermateriaal bewijst hij de jaarlijkse groei; in zijn laatste jaar leverde hij 500 varkens voor de export. Naast de koeien werd dit de tweede grote bron van inkomsten. Bovendien was het een vorm van ontwikkelingswerk, iets wat hem altijd had aangesproken. In 1967 kon de abdij als selfsupporting worden beschouwd en werd zelfstandig. De gelofte van stabiliteit werd overgebracht van Nederland naar Lumbwa en een eigen abt werd gekozen. Het vierde en laatste onderwerp hangt samen met zijn taak in de vorming van novicen. In dit verband bespreekt hij de criteria voor aanname van kandidaten, hun motivatie en een aantal problemen. Het was moeilijk om de betekenis van het armoede-ideaal over te brengen, onder meer omdat intrede bijna altijd een vooruitgang betekende. Voor het celibaat als ideaal was er weinig begrip. De overdracht van functies werd soms afgeremd omdat mensen om diverse redenen niet door anderen geaccepteerd werden. Wat de politieke situatie betreft is hij zeer kort. De

abdij lag erg geïsoleerd en van de Mau Mau heeft men nauwelijks iets gemerkt. In 1971 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Afrikaanse muziek; Inculturatie; Kenya; Kipkelion-abdij; Landbouw; Monnikenopleiding; Pastoraal; Veeteelt.

W.P.M. Margry [kloosternaam: pater Walter]

KMM 831

* 21 augustus 1914 / interview: 20 juni 1984, 275 minuten.

Werkgebied: Kenya 1957-1976.

Functie: monnik.

Dit interview heeft een duidelijk omschreven onderwerp: de geschiedenis van de Kipkelion-abdij in Kenya, zoals pater Walterus die bijna vanaf het begin tot aan 1976 heeft meegemaakt. Het verhaal begint met de voorgeschiedenis: Mgr. F. Hall MHM, bisschop van Kisumu, kwam naar de abdij Koningshoeve in Tilburg met het verzoek in zijn bisdom een trappistenklooster op te richten. Omdat men al met een stichting in Rawa Seneng (Java) was begonnen, en omdat de financiële situatie van Koningshoeve na de oorlog niet erg rooskleurig was, leek dit nauwelijks haalbaar. Op instigatie van prof. Zeegers werd toch positief besloten. Een eerste groep vertrok; enkele maanden later (in 1956) werd ook pater Walterus voor de nieuwe stichting gevraagd. Het eerste jaar woonde men in hutten in Songar. Omdat daar te weinig grond was besloot men te verhuizen naar Lumbwa (toen nog diocees Kisumu, na de afsplitsing van 1971 behorend tot het bisdom Nakuru). Met enkele confraters werd pater Walterus vooruit gezonden om met de bouw te beginnen. Deze eerste jaren leveren een levendig verslag op. De financiering van de nieuwe abdij wordt op verschillende plaatsen in het interview besproken. Aanvankelijk was er hulp uit Nederland: op advies van mgr. W. Mutsaerts zocht men mensen die voor een bepaald bedrag 'stichter' wilden worden. Voor de bouw en inrichting van een hospitaaltje kreeg men steun van de Memisa. Vanaf het begin ook streefde men naar financiële zelfstandigheid, zoals de Regel voorschrijft. Daartoe werden onder meer een veestapel, een moestuin en een bananenplantage (één van de vele taken van pater Walterus) opgezet. Langzamerhand kreeg de abdij een zekere 'uitstraling' naar de omgeving door de agrarische activiteiten, ziekenverpleging, de oprichting van twee lagere scholen (waar de trappisten overigens niet zelf les gaven) en pastorale assistenties. Doch zeer bewust gaf men prioriteit aan het brengen van contemplatief leven naar Afrika. De vorming van eigenlandse trappisten kreeg daarom bijzondere aandacht. Aspiranten kwamen uit Kenya, Uganda, Tanzania, Rwanda en Zuid-Afrika. Pater Walterus gaat in op een aantal problemen die zich voordeden. De aanmeldingen waren zeer talrijk, maar er was ook een groot verloop. Het was niet gemakkelijk inhoud te geven aan het armoede-ideaal; naar Nederlandse maatstaven leefde men wel erg sober, maar de meeste kandidaten gingen er in feite materieel op vooruit. De religieuze staat en vooral het priesterschap brachten een status mee die voor de kandidaten verplichtingen schiep ten opzichte van hun familie. De verschillende nationaliteiten en stammen hadden eigenheden die samenwerking konden bemoeilijken. De gehanteerde criteria voor aanname waren aanvankelijk niet stringent genoeg en hielden niet genoeg rekening met het feit dat het om eerste-generatie-christenen ging. Het celibaat lag in Afrika nog moeilijker dan in Europa. Deze problemen vertraagden ook de overdracht van functies, die overigens wel als noodzakelijk werd ingezien en nagestreefd.

Trefwoorden: Financiering; Hall, F.; Kenya; Kipkelion-Abdij; Kisumu; Lumbwa; Monnikenopleiding; Songar.

J.L.J. van Mechelen [kloosternaam: pater Nivardus]

KMM 828

* 3 januari 1925 / interview: 8 juni 1984, 217 minuten.

Werkgebied: Kenya 1956-1967.

Functie: monnik.

Ook het interview van pater Nivardus heeft de Kipkelion-abdij in Kenya als hoofdonderwerp. Hij verbleef daar van 1957 tot 1967. Hij was bij de trappisten in Koningshoeve ingetreden in 1945 en maakte dus mee hoe vanuit deze abdij de kloosters in Rawa Seneng (Java) en in Kenya werden gesticht. Uitvoerig vertelt hij hoe binnen de abdij de besluitvorming rond deze stichtingen tot stand kwam, en hoe een groep kandidaten voor de missie werd samengesteld. Dan volgen zijn eerste ervaringen in Songar en de bouw van het nieuwe klooster in Lumbwa. Als zijn voornaamste functies noemt hij pastoraal, cantor en vorming van novicen. Dit laatste onderwerp krijgt de meeste aandacht. Aanvankelijk kwamen de kandidaten uit Uganda waar het geloof al dieper wortel geschoten had. Pater Nivardus bespreekt de criteria voor aanname, de proeftijd en de vorming. Hij zelf gaf Latijn, bijbel en liturgie; daarnaast was er grote aandacht voor de spirituele vorming (H. Regel, spiritualiteit van de orde). Nadruk werd gelegd op het monnik-ideaal, niet op het priesterschap. Dit hield ook verband met de motivatie van de kandidaten: er was een voorkeur voor het priesterschap ook al omdat dit meer 'status' gaf. Een lezing van E. Schillebeeckx over priesterschap en monnikendom speelde een rol in het besluit om voortaan niet méér priesters te wijden dan de orde nodig had. Moeilijke punten waren ook armoede en celibaat; ook de ouders zagen hun zoon soms liever als stamhouder dan als monnik. Verder konden stamverschillen voor wrijving zorgen Pastoraal. Dit was bewust een secundaire activiteit. Mgr. F. Hall MHM had hen uitdrukkelijk voor zijn bisdom gevraagd als een gemeenschap van gebed en geestelijk leven. Ook de orde zelf wilde niet dat stichtingen in de missie een soort actieve congregatie werden. Uitstraling naar buiten had het klooster dan ook vooral als bezinningscentrum voor de missionarissen en door het geven van retraites. De pastorale activiteit bleef beperkt tot mensen uit de omgeving. Pater Nivardus was enige tijd hiermee belast en hij vertelt over zijn ervaringen: H. Mis, les aan catechumenen, doopsels, Maria Legioen, zielzorg in het hospitaaltje bij het klooster enz. Als pastor en als cantor had hij te maken met liturgie. Hij vertelt kort over de eerste vernieuwingen die hij nog heeft meegemaakt: Latijn als gebedstaal werd vervangen door Engels (pas later werd dit Swahili), er kwamen kleine veranderingen in de eucharistieviering en gezamenlijke vieringen kregen voorrang boven privé-missen. Maar grote aanpassingen in liturgische stijl, kleding, muziek en dergelijke kwamen toen nog niet voor. In 1967 keerde pater Nivardus om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Hall, F.; Kenya; Kipkelion-abdij; Liturgievernieuwing; Lumbwa; Monnikenopleiding; Pastoraal; Songar.

DE GRAAL

M.C. van Iersel

KMM 806

* 2 juni 1934 / interview: 30 maart 1984, 347 minuten.

Werkgebied: Kenya 1962-1982.

Functie: onderwijs; ontwikkeling.

Mevrouw Van Iersel heeft twintig jaar (1962-1982) als vrijwilliger in Kenya gewerkt. Dit geeft een bijzondere dimensie aan het interview: haar informatie betreft niet alleen het werk van de missie doch geeft ook inzicht in de werkwijze van vrijwilligersteams en van de organisaties die hun uitzending sponsorden. Als onderwijzeres in Tilburg was mevrouw Van Iersel in contact gekomen met de stichting Band Kisumu-Tilburg die leken uitzond naar Kenya. Dit had tot gevolg dat zij met drie anderen in het missionair vormingscentrum van De Graal in Ubbergen een voorbereidingscursus ging volgen. In 1962 vertrok deze groep van vier (een onderwijzeres, een sociaal werkster, twee verpleegsters) naar Kenya. Zij zelf kreeg een taak als docent aan een kweekschool in Mukumu, bisdom Kakamega. Uitgebreid en met oog voor details vertelt zij over de missiepost Mukumu, de school en haar werk (Engels, wiskunde, godsdienst enz.), de staf, het lesmateriaal, de leerlingen. Zij was ook actief in de jeugdbeweging en begon een discussiegroep met jongeren. Zo leerde zij veel over hun opvattingen, tradities, stamverschillen. Hier maakte zij ook de onafhankelijkheid mee; over het algemeen was het rustig in deze streek; wel hing er een gespannen sfeer van afwachting wat de toekomst zou brengen. Na drie jaar was haar contract met Tilburg afgelopen en kon niet verlengd worden. Omdat zij het jammer vond de opgedane ervaring verloren te zien gaan en de zusters haar graag wilden houden, namen dezen het contract over. Na twee jaar fuseerde de kweekschool met een andere; zij maakte haar contract af op een middelbare meisjesschool in Misikhu, eveneens bisdom Kakamega; over deze school is er een kort verhaal. Een interessante periode begon in Ahero, bisdom Kisumu. Zij geeft een profielschets van pater J. Buers MHM die daar met een aantal projecten begon, afgestemd op de noden van de bevolking. Eén ervan was een experimentele middelbare school met ruimte voor beroepstraining. Zij werd hoofd van deze school en leider van een groep van zeven Nederlandse vrijwilligers (onderwijs, landbouw, huishoudkunde, gezondheidszorg), uitgezonden door de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV). De ups and downs van de school tot aan de uiteindelijke overdracht aan de regering worden levendig besproken. Zo ook de activiteiten van de verschillende groepen vrijwilligers die zij als teamleidster heeft meegemaakt. Ontwikkelingen in Nederland weerspiegelden zich in de veranderende mentaliteit van deze mensen en hun verhouding tot het missiewerk. Ook horen we over een nogal tumultueus verlopen bezoek van minister B.J. Udink. In 1973 liep haar contract als teamleidster af. Zij werd projectdeskundige; in feite kwam haar voornaamste taak te liggen in een 'multi-purpose-project' van pater Buers. Het was gericht op een integrale zorg voor en ontwikkeling van de samenleving. Zo vielen hieronder de zorg voor moeder en kind, zorg voor ouderen en weeskinderen, opvang van gehandicapten, opleiding van kader, vrouwenprogramma's, gespreksgroepen enz. Met name gaat zij in op een project van volwassenenonderwijs gebaseerd op de ideeën van Paulo Freire; dit werd geïntroduceerd door enkele Amerikaanse leden van De Graal. Ook initiatieven ter verbetering van de positie van de vrouwen krijgen veel aandacht. Steun voor dit alles kwam van de regering, van Cebemo en van Misereor. Naast het hoofdthema ontwikkelingswerk heeft het interview nog wat kortere onderwerpen. De voornaamste zijn: het Maria Legioen dat een soort sekte werd, eigenlandse broeders en priesters, de oprichting van een Kenyase afdeling van De

Graal. Bij deze groep sloot zij zich aan als lid. In 1982 besloot zij naar Nederland terug te keren.

Trefwoorden: Ahero; Buers, J.; Jeugdbeweging; Kenya; Kweekschool; Maria Legioen; Middelbaar onderwijs; Misikhu; Freire, P.; Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV); Udink, B.; Vrouwenemancipatie; Vormingswerk.

FRANCISCANESSEN VAN DE H. JOSEPH

W.J.M. Dullaert [kloosternaam: zuster Theodora]

KMM 713

* 2 mei 1907 / interview: 15 februari 1983, 270 minuten.

Werkgebied: Kenya 1931-1974.

Functie: verpleging; sociaal werk.

Zuster Theodora heeft meer dan veertig jaar (1931-1974) in Kenya gewerkt, met name in de bisdommen Kisumu, Eldoret en Kisii. Haar voornaamste taak lag in de gezondheidszorg. Daarnaast heeft zij zich op verschillende manieren ingezet voor de ontwikkeling van meisjes en vrouwen. Dit zijn dan ook de twee hoofdonderwerpen van het interview. Met belangstelling volgde zij ook de vorming van eigenlandse zusters; en in haar werk kwam zij allerlei gewoonten van de bevolking tegen. Deze twee secundaire onderwerpen krijgen toch nog redelijk veel plaats toebedeeld in het bijna vijf uur durende gesprek. Gezondheidszorg. Allereerst biedt het interview informatie over de oprichting en uitbreiding van een aantal ziekenhuizen en medische posten, onder meer in Rangala, Nandi en Chepterit. Vervolgens vertelt zij over het werk: de meest voorkomende kwalen (malaria, dysenterie, wormen, brandwonden door vuur in de hutten enz.), over tochten naar de dorpen en bevallingen onder primitieve omstandigheden, over patiënten die van heinde en verre kwamen (waaronder enkele Mau Mau-strijders), over geboortenregeling, over inheemse medicijnen en geneeswijzen, over hulp van de Memisa enz Sociaal werk. Bij verschillende gelegenheden bespreekt zij de positie van de vrouw in de samenleving: meisjes mochten aanvankelijk niet naar school, zelfs magische middelen werden aangewend om hen dat te beletten. Zij moesten het meeste werk doen. Over hun toekomst werd door anderen beschikt; dit wordt geïllustreerd met voorbeelden. Zuster Theodora heeft veel met mannen en vrouwen gepraat om hen tot ander inzicht te brengen. Zij bracht ook groepen van vrouwen bijeen, waarvoor onder anderen het Legioen van Maria een goede gelegenheid bood. Op praktisch vlak leerde zij meisjes allerlei nuttige dingen: huishouding, kinderverzorging, hygiëne, een eigen moestuin aanleggen en dergelijke. Voor kinderen van bij de bevalling overleden moeders richtte zij een baby-home op. In het Women's Homecraft Centre te Asumbi leerden vrouwen lezen, schrijven, rekenen, huishoudelijk werk, godsdienst en andere zaken die voor hun ontwikkeling belangrijk waren. Eigenlandse zusters. Toen zij in 1931 aankwam waren er al meisjes die vroegen om zuster te worden; rond 1938 traden de eerste novicen in. Mgr. G. Brandsma MHM vond het echter beter dat het een zuiver Afrikaanse congregatie zou worden. Zo ontstonden de Diocesan Franciscan Sisters of St. Joseph. Zij vertelt over de aanvankelijke tegenstand van ouders en familie van de kandidaten, over de steeds strengere eisen voor aanname, de voortgezette vorming, de overdracht van taken en functies, de scholen en ziekenhuizen die aan hen werden toevertrouwd. Gewoonten en gebruiken. Naast inlichtingen over Afrikaanse geneesmiddelen

geeft zij ook details over gebruiken bij huwelijk, ziekte en dood. In 1974 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Brandsma, G.; Chepterit; Eldoret; Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Kenya; Kisii; Kisumu; Legioen van Maria; Nandi; Vrouwenemancipatie; Rangala; Women's-Homecraft-Centre-Asumbi.

FRANCISCANESSEN VAN OUDENBOSCH

S. Behr [kloosternaam: zuster Marie Louise]

KMM 103

* 15 mei 1912 / interview: 14 november 1983, 90 minuten.

Werkgebied: Kenya 1958-1983.

Functie: onderwijs.

De opleiding van Kenyase zusters is met recht het hoofdonderwerp van zuster Marie Louise. In meer dan één opzicht verrichte zij daarbij pionierswerk. In Suriname geboren werd zij op achttienjarige leeftijd katholiek. Zij werd onderwijzeres en gaf in Paramaribo tweeëntwintig jaar les aan een school van de zusters van Oudenbosch. Op eenenveertigjarige leeftijd trad zij in Nederland in bij deze congregatie. Vlak voor de eeuwige geloften werd haar gevraagd of zij bereid was naar Kenya te gaan als lid van de eerste groep van haar congregatie die daar zou gaan werken. Na voorbereidingscursussen bij De Graal in Ubbergen en in Engeland vertrok zij in 1958 met vier andere zusters naar Lwak in het bisdom Kisumu waar een klooster voor hen in aanbouw was. Zij gaf daar vier jaar les aan een middelbare jongensschool. Haar verhaal over dit alles is kort. In 1962 begon haar congregatie met de aanname van Afrikaanse postulanten. De bisschop, mgr. F. Hall MHM, wilde liever geen nieuwe Afrikaanse congregatie, doch aansluiting bij een bestaande. Eén van zijn argumenten was dat de eigenlandse zusters aldus deel zouden krijgen aan de traditie van een gevestigde gemeenschap. In het begin was het voor zuster Marie Louise zoeken en tasten want zij had weinig voorbeelden. Ook de kandidaten zelf kregen inbreng in dit proces. Zij noemt een aantal voorwaarden voor aanname. Zo moesten de ouders zich schriftelijk accoord verklaren; daarmee werd vermeden dat een dochter later werd teruggeëist. Als vooropleiding werd aanvankelijk lagere school gevraagd, later middelbaar onderwijs. Van de familie werd geen enkele financiële bijdrage gevraagd, niet bij intrede en ook niet bij eventuele verdere studies; de reden was dat iemand voor wie de familie betaald had ook verplichtingen had om bij te dragen in de opleiding van broertjes en zusjes. Overigens werden arme familieleden wel door de congregatie geholpen, en werden de zusters in de gelegenheid gesteld geschenken te geven wanneer dat zo hoorde. Familiebezoek werd ruimer toegestaan dan in Nederland. In het communiteitsleven werd zo veel mogelijk ingespeeld op de eigen leefcultuur. Een voordeel was dat alle meisjes tot de Luo-stam behoorden, waardoor sommige zaken minder gecompliceerd waren dan bij andere congregaties. Wat de geloften betreft was er voor de armoede het probleem om daar zin aan te geven: de meisjes gingen er in feite bijna altijd materieel op vooruit. Verder is voor Luo-vrouwen moederschap een hoge waarde en was het afstand doen daarvan een groot offer. Verder komen nog aan bod de verhouding tot de zusters van Oudenbosch, andere congregaties en het bisdom. Ten tijde van het interview waren er drieenzestig Afrikaanse zusters in de congregatie en dacht men aan de oprichting van een

eigen provincie, Zuster Marie Louise heeft er bewust naar gestreefd voor opvolging te zorgen. In 1982 droeg zij haar taak over. Zij bleef daarna nog een jaar als regionaal overste en keerde toen naar Nederland terug.

Trefwoorden: Hall, F.; Kenya; Kisumu; Luo-stam; Lwak; Eigenlandse zusters; Overdracht functies.

A.V. Heidweiller [kloosternaam: zuster Antoinette]

KMM 707

* 5 april 1920 / interview: 23 januari 1983, 135 minuten.

Werkgebied: Kenya 1961-1983.

Functie: onderwijs.

Zuster Antoinette groeide op in Suriname. Daar behaalde zij ook onderwijsbevoegdheid en maakte er kennis met de zusters van Oudenbosch. In 1958 trad zij in Nederland bij deze congregatie in, eigenlijk met de bedoeling om later terug te keren naar Suriname. In 1961 werd zij gevraagd om voor enkele maanden in te vallen in Kenya. Haar congregatie was in Lwak, bisdom Kisumu, begonnen met de eerste lagere meisjesschool in die streek. Zij werkte daar drie jaar en keerde toen terug naar Nederland voor de eeuwige geloften. Het verslag over deze periode is kort. Intussen waren er reeds besprekingen gaande over de oprichting van een middelbare meisjesschool in Lwak. Zij zag af van terugkeer naar Suriname en koos voor Kenya. In Dublin behaalde zij een Bachelor of Arts diploma; in 1967 keerde zij terug naar Kenya. Zij kreeg een aanstelling aan de inmiddels opgestarte middelbare school en werd er later hoofd van. Deze school vormt het hoofdonderwerp van het interview. Een eerste punt van discussie was de omvang van de school: beperkt tot vier klassen of volledig middelbaar onderwijs met twaalf klassen en verschillende studierichtingen. Gekozen werd voor het laatste, wat mede mogelijk was dank zij het groeiende aantal eigenlandse zusters. Het aantal leerlingen liep op tot rond de vijfhonderd, de kwaliteit van het onderwijs nam toe (in 1980 stonden zij als elfde op een lijst van 220 scholen). Van de lessen wordt alleen het godsdienstonderwijs wat ruimer besproken. Zij heeft bewust nooit naar bekeringen tot het katholicisme gestreefd; hoofddoel was de verbetering van de status van de vrouw. Wel werd de bijbel als verplicht vak bestudeerd; ook namen de leerlingen deel aan gebedsbijeenkomsten en eucharistievieringen, deels verplicht deels vrij. Op de school en het internaat werd aan de meisjes eigen verantwoordelijkheid gegeven met een systeem van 'headgirls' en 'prefecten' voor klassen, eetzaal en slaapzaal. De financiering geschiedde door de congregatie, met schoolgeld en subsidie van de regering; laatstgenoemde betaalde de salarissen van leerkrachten en personeel. De regering selecteerde ook de leerlingen voor middelbare scholen; wel mochten kandidaten drie scholen van hun eigen keuze opgeven. Zuster Antoinette schenkt verder aandacht aan een aantal problemen bij de leerlingen: de gewone puberteitsproblemen, maar ook de veranderende houding tegenover de eigen cultuur en traditie, de verwachtingen voor de toekomst, de verhoudingen tussen verschillende stammen enz. Een korter besproken onderwerp betreft de opname van eigenlandse zusters in de congregatie; op het tijdstip van het interview schat zij het aantal op tussen de vijftig en zestig. Zij bespreekt enkele aanpassingen, de opleiding van de kandidaten, de overdracht van functies.

Trefwoorden: Catechese; Eigenlandse zusters; Kenya; Middelbaar onderwijs.

J.H. Hootsmans [kloosternaam: zuster Laetitia]

KMM 723

* 1 oktober 1914 / interview: 12 februari 1983, 102 minuten.

Werkgebied: Kenya 1963-1981.

Functie: onderwijs.

Dovenonderwijs is het levenswerk geworden van zuster Laetitia. Tien jaar lang deed zij dit werk in Suriname (1951-1962), achttien jaar in Kenya (1963-1981). In beide landen moest het van de grond af aan worden opgebouwd. Als voorbereiding op haar taak volgde zij een opleiding in St. Michielsgestel. Over de Surinaamse periode is zij vrij kort. De zusters van Oudenbosch begonnen met een school voor doven in Paramaribo. Van de regering kregen zij aanvankelijk geen subsidie, later 25 cent per kind. De financiering werd gedragen door de congregatie en uit giften. Vooral in het begin was het moeilijk kinderen te vinden voor de school, omdat de ouders er geen afstand van wilden doen. Door de klaarblijkelijke kwaliteit van het onderwijs kwamen er later meer. Zij vertelt over haar eigen werk in spraakleer, muziek en ballet. In 1962 werd de school overgenomen door de Fraters van Tilburg. Zij ging op verlof naar Nederland en werd gevraagd voor een nieuwe stichting in Kenya. In Kenya heerste veel doofheid ten gevolge van malaria en overmatig gebruik van kinine. Het initiatief voor de stichting was uitgegaan van de Society for the Deaf aldaar. Dit genootschap beheerde reeds enkele klasjes voor dove kinderen, verbonden aan gewone scholen. Via een Nederlandse pater die pas een missiepost begonnen was in Nyangoma (bisdom Kisumu) kwam men terecht bij de Zusters van Oudenbosch. In tegenstelling tot Suriname was er vanaf het begin veel hulp van de zijde van de regering en van genoemd genootschap. De gebouwen en apparatuur werden gefinancierd door de congregatie met hulp van Vastenactie en Misereor; salarissen en voedingskosten kwamen van de regering; veel steun ondervonden zij ook van Miva en Memisa. Uitgebreid beschrijft zij de groei van de stichting: van twee kleine klasjes in het begin naar een complex van kleuterschool, veertien klassen, internaat en technische school toen zij wegging. Het onderwijs was gemengd; als de meisjes groter werden konden zij naar Mumias waar de Zusters van Bergen ook een dovenschool hadden met een technische school voor meisjes. De jongens konden kiezen uit een aantal beroepen die in Nyangoma onderwezen werden. Een aantal problemen werd gaandeweg opgelost. Ten eerste de taal; men begon in het Engels, kreeg toen het advies over te schakelen op de Luo-taal, daarna bleek Engels toch beter te voldoen. Vervolgens de methodiek: er was in Kenya geen enkel voorbeeld voor handen; men ontwikkelde zelf een methodiek en formuleerde die in een syllabus; deze werd door de regering overgenomen en voor heel Kenya ingevoerd. Dan de nazorg: per jaar deden ongeveer twintig kinderen eindexamen; op het moment van het interview waren er dat ongeveer 600; van de jongens kon meer dan de helft geholpen worden om een goede baan te vinden. Moeilijker was het voor de meisjes; ook een man vinden was niet gemakkelijk. Een korter besproken onderwerp is dat van eigenlandse roepingen. In haar congregatie waren er tamelijk veel roepingen; de Afrikaanse zusters zijn goed in het werk en nemen de taken van de buitenlandse zusters over; in het communiteitsleven voelt men toch de verschillen in achtergrond. Dan was er een eigenlandse broedercongregatie die de zusters hielp; daar waren wel veel aanmeldingen maar veel traden na de opleiding ook weer uit. In 1981 keerde zij naar Nederland terug, eigenlijk vooral om de Afrikaanse zusters niet het gevoel te geven dat zij op de vingers gekeken werden.

Trefwoorden: Dovenonderwijs; Eigenlandse zusters; Kenya; Luo-taal; Mumias; Nyangoma; Paramaribo; Society for the Deaf; Suriname.

* 23 febr. 1912 / interview: 12 februari 1983, 150 minuten.

Werkgebied: Kenya 1958-1981.

Functie: beleid.

Vooraf zij opgemerkt dat zuster Mechtilda een heldere verteltrant heeft. De onderwerpen komen geordend ter sprake en worden stuk voor stuk uitgewerkt. Het interview valt in twee grote delen uiteen: onderwijs, met name aan meisjes; haar taak als regionale overste. Als inleiding schetst zij de stichting van een nieuwe missie door haar congregatie in Lwak, bisdom Kisumu, Kenya, de oproep van paus Pius XII om meer religieuzen naar Afrika te zenden, het bezoek van mgr. F. Hall MHM, bisschop van Kisumu, aan Oudenbosch, een oriëntatiereis door de Generale Overste, de samenstelling van een eerste groep van vijf zusters, haar benoeming tot leidster van deze groep. Zij had toen al twintig jaar ondervinding in Nederland. Als specifieke opdracht kregen zij mee: vorming van meisjes in Kenya. Zij vertrokken in 1958. Bij deze inleiding hoort ook het verslag over de eerste twee jaar: een klein klooster inrichten, de taal leren, voorlopig les geven aan een jongensschool, de bouw van een school met internaat. In 1960 gaf de regering toestemming om een meisjesschool te openen. Vijftig meisjes uit het hele land werden door het ministerie geselecteerd. Begonnen werd met 'intermediate' niveau van vier jaar, later zouden daar vier jaar 'secondary' en twee jaar 'high school' aan worden toegevoegd. Dit Engelse systeem wordt nader toegelicht. Vervolgens bespreekt zij enkele financiële aspecten: de kinderen betaalden schoolgeld, de regering nam salarissen en schoolbehoeften voor zijn rekening, de rest kwam van de congregatie. Dan de rol van het godsdienstonderwijs; dit stond wel officieel op het leerplan, maar was geen eindexamenvak. Naast godsdienstkennis beklemtoonde zij vooral de eigen waarde van de vrouw, een onderwerp waar zij ook vaak bij haar (mannelijke Afrikaanse) leerkrachten op hamerde. Toen de stad Kisumu een vrouwelijke burgemeester kreeg werd deze herhaaldelijk naar de school uitgenodigd om te spreken over de taak van de vrouw in het toekomstige Kenya. Als achtergrondinformatie geeft zij een indruk van het stam- en familieleven met de plaats van de vrouw daarin. In 1960 was zij ook regionale overste geworden; na tien jaar werd zij volledig voor deze taak vrijgesteld. Zij beschrijft de groeiende inhoud van deze functie. Contacten moesten worden gelegd met instanties in Kenya voor de nodige vergunningen, met hulporganisaties in het buitenland (o.a. Misereor) voor financiering van het toenemende aantal projecten op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs, doven- en blindenonderwijs. Contacten werden ook onderhouden met het bisdom en met de organisatie van de religieuzen in Kenya. Kapittels moesten worden georganiseerd en de besluiten ervan uitgevoerd. Verreweg het uitgebreidst bespreekt zij het ontstaan van een Afrikaanse provincie van haar congregatie: het groeiende aantal kandidaten, aanpassingen in de Regel, intellectuele en geestelijke vorming, problemen die zich voordeden, overdracht van functies, de oprichting van Afrikaanse gemeenschappen, de relatie tot het bisdom en tot de Nederlandse moederprovincie, dit alles wordt met veel concrete informatie uiteengezet. Zij heeft die geschiedenis trouwens ook op schrift gesteld. In 1981 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Eigenlandse zusters; Hall, F.; Kenya; Lwak; Onderwijs; Overdracht functies; Positie van de vrouw.

* 28 juli 1914 / interview: 11 februari 1983, 100 minuten.

Werkgebied: Kenya 1966-1983.

Functie: onderwijs.

Het hoofdonderwerp van dit interview is onderwijs aan blinden in Kenya. In 1958 waren de zusters van Oudenbosch met missiewerk begonnen in het bisdom Kisumu; vanaf 1961 waren er plannen gemaakt voor een blindenschool in Aluor. In 1967 werd aan zuster Eduarde gevraagd hoofd van deze school te worden. Zij was toen tweeenvijftig jaar oud en had al vele jaren als onderwijzeres in Nederland gewerkt. Na een stage van enkele maanden op een blindenschool in Engeland vertrok zij in december 1967. Bij wijze van inleiding beschrijft zij Aluor, de oudste statie in die streek; er waren niet veel katholieken, wel veel protestanten. Blindenzorg was in Kenya al redelijk ver ontwikkeld. Er was een Society for the Blind, het Leger des Heils had een aantal scholen en ook de missie had verschillende opleidingen. Zij noemt hiervan enkele voorbeelden. Blindheid was een veel voorkomende kwaal, meestal veroorzaakt door slechte hygiëne, mazelen en gebrek aan vitaminen (vooral A). Toen zij aankwam was men in Aluor reeds begonnen met een lagere school voor blinde kinderen; verder was er een internaat en werd later ook een soort huishoudschool toegevoegd. De voertaal was aanvankelijk Engels; later werd dat Swahili. De financiering werd verzorgd door de congregatie, met hulp van de Society for the Blind, een speciale stichting in Nederland, en de Kenyase regering. Laatstgenoemde betaalde de salarissen van de leerkrachten en gaf een kleine subsidie per kind per dag. De school stond open voor jongens en meisjes en alle godsdiensten waren welkom. Ouders voelden zich vaak schuldig als zij een blind kind hadden en onttrokken het aan het oog van de omgeving. Speciale problemen voor blinde kinderen waren verder: gebrek aan contact, weinig mogelijkheden na voltooiing van de school. Wel waren er elders middelbare en beroepsopleidingen, maar dan nog was het moeilijk een baan te vinden en/of te trouwen. Voor de meisjes was dit laatste vaak alleen mogelijk als tweede of derde vrouw. De zusters hebben wel geprobeerd een werkplaats voor meisjes van de grond te krijgen (vlechten van matten en stoelzittingen), maar erg goed is dat niet gelukt. Ook intrede in een klooster was moeilijk. Haar eigen congregatie nam geen blinde kandidaten aan. Wel hadden Italiaanse zusters een congregatie gesticht met zienden als actieve en blinden als contemplatieve leden. Over het onderwijs aan de blindenschool in Aluor zijn er wat verspreide inlichtingen. Als godsdienstonderwijs was er een gemeenschappelijke cursus voor alle gezindten met daarnaast aparte lessen voor katholieken en protestanten. Verder legt zij kort de methode uit om lezen en schrijven te leren, en noemt zij een aantal vakken en takken van sport die onderwezen werden. Kortere bespreekt zuster Eduarde de Afrikanisering in haar congregatie. Het bracht een aantal wijzigingen in het kloosterleven mee, die overigens ook met de veranderende tijdgeest te maken hadden. Het aantal eigenlandse zusters nam toe en zij konden het werk goed aan. Ook haar eigen taak kon aan hen worden overgedragen. Mede daarom besloot zij in 1983 terug te keren naar Nederland.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Blindenschool; Kenya; Kisumu; Society for the Blind.

H.F. van Geloven [kloosternaam: frater Roeland]

KMM 169

* 5 oktober 1902 / interview: 4 mei 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Kenya 1958-1967.

Functie: onderwijs; beleid.

Frater Roeland is een causeur met een goed geheugen. Voor het interview heeft dit tot gevolg dat hij zich naar aanleiding van personen en gebeurtenissen allerlei details herinnert; de draad van het verhaal moet dan wel eens worden teruggezocht. Als hoofdonderwerp kan men de kweekschool beschouwen waarmee de Fraters van Tilburg in 1958 begonnen zijn. Frater Roeland vertrok in 1958 als leider van een groep van zeven fraters naar Kenya. Hij was toen zesenvijftig jaar oud en had al een hele carrière in Nederland achter de rug. Als aanleiding voor deze nieuwe missie van de fraters noemt hij de oproep van de paus om uitbreiding van het missiewerk in Afrika. Verder had zijn congregatie contact gehad met mgr. F. Hall MHM, die toen bisschop van Kisumu was. De bedoeling was om in Asumbi (vanaf 1960 deel uitmakend van het bisdom Kisii) een kweekschool over te nemen van de Mill Hill paters zodat deze vrij zouden komen voor pastoraat. Over deze kweekschool gaat - met onderbrekingen - het grootste gedeelte van het interview. Hij vertelt over de leerlingen (ongeveer honderd tussen achttien en vijfentwintig jaar, de helft reeds gehuwd), over het recruterende van nieuwe kandidaten in de dorpen, over incidenten op school en hoe hij dat oploste, over een leraar die hij overhaalde om in de politiek te gaan en die later minister werd, over een bezoek van Kenyatta aan de kweekschool, over de plicht van de jongens om alle verdiende geld af te dragen aan de clan, en over een aantal bouwactiviteiten die hij ondernam. Kortere bespreekt hij een aantal andere onderwerpen. Het eerste betreft de pogingen om eigenlandse fraters op te leiden. Verschillende kandidaten meldde zich aan en sommigen bleven een paar jaar; maar uiteindelijk is er niets van gekomen. Hij noemt hiervoor vooral drie oorzaken: de clan wilde de verdiensten van de jongens niet missen; de clan was bang dat zij naar Europa zouden worden gestuurd; het was de gewoonte dat de oudste jongen eerst moest trouwen, dan pas de tweede enz. Frater Roeland heeft overigens een boekje met richtlijnen samengesteld voor jongens die religieus wilden worden; het werd ook gebruikt door zuster-congregaties. Een tweede onderwerp gaat over een doofstommeninstituut dat door de fraters werd opgericht. Aanvankelijk was het de bedoeling met een blindeninstituut te beginnen; door allerlei omstandigheden kwam dit niet van de grond. Men is toen overgestapt op doofstommenzorg en dit werd een groot succes. Tenslotte wijdt hij een kwartier aan priesteropleiding, met name een klein-seminarie in het bisdom Kisii, en een groot-seminarie in Nairobi. Ook bespreekt hij het functioneren van de eigenlandse priesters en het celibaat. In 1967 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Dovenonderwijs; Eigenlandse priesters; Hall, F.; Kenya; Kweekschool; Priesteropleiding.

FRATERS VAN UTRECHT

J.H. Mossink [kloosternaam: frater Aufridus]

KMM 381

* 3 augustus 1927 / interview: 5 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Kenya 1964-1974.

Functie: onderwijs.

De voornaamste onderwerpen van dit interview zijn onderwijs en priesteropleiding in Kenya. Een opvallende trek van het eerste deel is dat het daarbij niet gaat om een beschrijving van de scholen waar frater Aufridus gewerkt heeft, doch veeleer om een overzicht van een aantal algemene ontwikkelingen in het onderwijs en de plaats van de fraters daarin. In de vijftiger jaren groeide bij de Mill Hill in het bisdom Kisumu het idee om hun priesters terug te trekken uit onderwijsfuncties ten behoeve van de pastoraal, en het onderwijs over te dragen aan gespecialiseerde broedercongregaties. Mgr. F. Hall MHM nodigde drie van deze congregaties uit naar zijn bisdom, waaronder de Fraters van Utrecht. Dit sloot aan bij een toenemende interesse bij de Fraters van Utrecht om zich (naast hun grote scholen) te gaan inzetten op plaatsen waar de nood hoog was. Een eerste groep fraters vertrok in 1958, een tweede (waaronder Aufridus) in 1960. Zij kregen taken in algemeen middelbaar onderwijs, beroeps-onderwijs en priesteropleiding. Dit brengt frater Aufridus op een uitgebreide bespreking van de situatie die hij aantrof en van latere ontwikkelingen. Het onderwijs was aanvankelijk op Engelse leest geschoeid; later werden aanpassingen aan de Kenyase situatie ingevoerd. De regering stond welwillend tegenover initiatieven van confessionele zijde. Mill Hill had een goed functionerend katholiek onderwijsbureau, wat voor de fraters een goede steun in de rug was. Een belangrijke ontwikkeling deed zich voor in het type onderwijs dat door de jeugd gekozen werd. Aanvankelijk was dat algemeen middelbaar onderwijs, liefst gevolgd door een universitaire studie, en gericht op een functie bij de overheid. Eenvoudige ambachts- en landbouwscholen, waar ook de fraters mee begonnen waren, kregen nauwelijks leerlingen. Tot circa 1970 waren er voldoende overheidsbanen, daarna ontstond een intellectueel proletariaat: wel diploma's, geen werk. Er gingen stemmen op om het roer om te gooien van algemeen naar beroepsonderwijs, mede in de hoop de toevloed van werklozen naar de steden af te remmen; 'back to the country' werd een slogan van de regering. Dit plaatste de fraters voor een moeilijk dilemma: de met veel pijn en moeite opgerichte middelbare scholen opgeven of doorgaan; en hoe dan doorgaan. Frater Aufridus legt uit hoe gecompliceerd het was om in deze zaak tot een gemeenschappelijk besluit te komen. Priesteropleiding. Frater Aufridus is twee maal aan het seminarie van Rakwaro, bisdom Kisii, verbonden geweest. In 1960 was dit voor enkele maanden; toen was het nog een pre-seminarie waar jongens vanaf acht jaar werden voorbereid op het klein-seminarie. Hij legt uit waarom men in die tijd koos voor een zo vroegtijdige opvoeding in afzondering. Van 1969 tot 1973 was hij opnieuw op dit seminarie, dat nu een gewoon klein-seminarie met middelbare opleiding geworden was. Het grote probleem was dat misschien wel 90 procent van de leerlingen niet voor het priesterschap kwam maar voor het diploma. De mentaliteit leed daaronder met soms chaotische toestanden als gevolg. Ook de staf was verdeeld over het te voeren beleid, bijvoorbeeld jongens wegsturen of hen een kans geven eindexamen te maken. Verplicht celibaat ziet hij als een groot probleem voor Afrika. Tenslotte bevat het interview enkele kortere onderwerpen: kweekscholen, meisjesscholen, catechese, de begeleiding van een eigenlandse broedercongregatie door de Fraters van Utrecht. In 1974 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Celibaat; Hall, F.; Kenya; Onderwijs; Priesteropleiding; Rakwaro.

W.G.M. Schobre [kloosternaam: frater Pontianus]

KMM 477

* 20 juni 1918 / interview: 9 september 1977, 180 minuten.

Werkgebied: Kenya 1958-1972.

Functie: onderwijs; beleid.

Frater Pontianus vertrok in 1958 als overste van de eerste groep Fraters van Utrecht naar Kenya. In 1966 werd hij regionaal overste van het district Kenya. In zijn interview vinden we ruime achtergrondinformatie over een aantal fundamentele besluiten die in de eerste jaren genomen moesten worden. Verder zijn er gegevens over de werken van de fraters en informatie over land en volk. In het besluit van de congregatie om een nieuwe missie aan te nemen speelde de encycliek *Fidei Donum* van paus Pius XII een rol. Dat het Kenya werd was mede te danken aan een bezoek van mgr. M.M. Otunga, toen nog hulpbisschop van mgr. F. Hall MHM van Kisumu, aan verschillende congregaties in Nederland. In principe ging het om tijdelijke hulp, niet om een definitieve vestiging. Dit had consequenties op verschillende gebieden. Zo wilden de fraters geen eigen bezittingen (scholen, internaten enz.) in Kenya. Daardoor kreeg de financiering vanuit het moederhuis een geheel ander karakter dan wat men in Indonesië gewend was; het leidde soms tot misverstanden. Toen eigenlandse broederkandidaten zich aanmeldden werd besloten deze niet zelf aan te nemen; wel werd hulp geboden bij de begeleiding van een eigenlandse congregatie. Ook bij individuele besluiten om terug te gaan naar Nederland als een taak was overgedragen aan Afrikanen speelde het idee van 'tijdelijke hulp' mee. Dit alles, ook de twijfels die soms rezen, wordt uitvoerig toegelicht. Van de werken die de fraters op zich namen worden er twee uitvoerig behandeld. In Mawego, in het tegenwoordige bisdom Kisii, namen de fraters een technische school over van de Kajotters die daar al met voorbereidende bouwwerkzaamheden begonnen waren. Vooral het eerste jaar was ontzettend zwaar: het klimaat, gebrek aan water, de financiering die niet rond kwam enz. Elders begonnen de fraters met een landbouwschool; ook deze wordt beschreven. Bij beide projecten deed zich eenzelfde probleem voor. De bedoeling was de jongens een eenvoudig vak te leren om in hun levensonderhoud te voorzien. Maar de vraag vanuit de bevolking naar onderwijs met uitzicht op een witte boordenbaan was zo groot dat men zich noodgedwongen daaraan ging aanpassen. Ook het verhaal over een eigenlandse broedercongregatie is uitvoerig. Mgr. J.C.M.M. de Reeper MHM, bisschop van Kisumu, achtte het beter dat een kleine groep van Afrikaanse broeders in zijn bisdom aansluiting zocht bij een bestaande congregatie. Frater Pontianus kreeg als taak de mogelijkheden te onderzoeken. Hij beschrijft zijn besprekingen met een aantal congregaties, zijn pogingen om een intercongregatiele begeleiding te creëren, en de uiteindelijke aansluiting van de broeders bij de Bannakaroli, een Ugandese broedercongregatie. In de loop van het interview wordt tamelijk veel informatie verstrekt over land en volk. Aldus over etnische groeperingen, rechtspraak, monogamie en polygamie (met uitweidingen over de houding van de Kerk en over het celibaat), de plaats van oudere mensen en van vrouwen in de gemeenschap, medicijnmannen en inheemse medicijnen enz. In 1972 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bannakaroli-broeders; Inheemse gebruiken; Kenya; Kisumu; Landbouwschool; Otunga, M.M.; Reeper, J.C.M.M. de; Technische school.

A.J. Smeulders [kloosternaam: frater Vitalis]

KMM 844

* 5 februari 1926 / interview: 14 augustus 1984, 225 minuten.

Werkgebied: Kenya 1960-1984.

Functie: onderwijs.

In grote lijnen ziet het interview van frater Vitalis er als volgt uit: een uitgebreide beschrijving van de scholen waar hij les gegeven heeft; daarnaast een toelichting op enkele specifieke problemen. Van 1960 tot 1962 was frater Vitalis verbonden aan de technische school in Mawego, bisdom Kisii, Kenya. Hij bespreekt het leerplan: één dag theoretische vakken (Engels, wiskunde enz.), de rest praktische opleiding (hout, metaal, metselaar, kleermaker, schilder). Problemen waren de primitieve omstandigheden, de moeilijke financiering en vooral het gebrek aan leerlingen. Van heinde en ver moesten zij bijeengezocht worden; voor bijna alle kandidaten was het een tweede keus omdat zij voor een algemeen middelbare opleiding niet geslaagd waren. Van 1972 tot 1974 gaf hij opnieuw les aan deze school. De situatie was toen sterk veranderd: het was geen gewone ambachtsschool meer, doch een middelbare technische school (middelbaar onderwijs met een technische richting als hoofdvak). Er waren acht klassen, ongeveer 400 studenten, en een hoog percentage daarvan vond een goede baan. De middelbare school in Rapogi (1962-1963) wordt korter besproken. Hier maakte hij de tijd rond de onafhankelijkheid van Kenya mee; hij beschrijft de sfeer op school en daarbuiten. Mukumu (bisdom Kakamega; 1963-1968). De middelbare jongensschool die hier begonnen werd krijgt ruim aandacht: het begin, de groei naar een gesubsidieerde school, het internaat, de financiering, de relatie van een eigenlandse broedercongregatie tot deze school enz. In Rakwaro gaf hij van 1969 tot 1971 les aan het klein-seminarie van het bisdom Kisii. Hij vertelt over de ontwikkeling van pre-seminarie met lagere schoolleerlingen naar een seminarie met middelbaar onderwijs. Er was een groot verloop onder de studenten die vaak gekomen waren voor een goedkope en tegelijk goede opleiding. Wel heeft het seminarie een aantal goede katholieke leken opgeleverd. Na enkele jaren in Nederland werd hij in 1976 gevraagd voor de functie van waarnemend hoofd aan een meisjesschool in Kibabii, bisdom Kakamega. Na een blik op het leerplan gaat hij hier vooral in op meisjesonderwijs in het algemeen: de motieven van de ouders en van de meisjes zelf, het functioneren van huishoudonderwijs, toekomstmogelijkheden na afstuderen enz. Als specifiek onderwerp wordt allereerst de catechese besproken. Op de scholen werd een door de regering uitgegeven syllabus gevolgd van algemeen godsdienstige strekking; een docent kon daar gemakkelijk iets van het eigen geloof in verwerken. Catechismus werd nauwelijks meer gegeven. De fraters waren voorts betrokken bij initiatieven om andere soorten van katholieke vorming te bevorderen; hij noemt een 'bewustmakingsprogramma' en de Young Christian Students. Pater J. van Diepen MHM vermeldt hij als een man die veel voor catechese gedaan heeft. Kortere komen de volgende onderwerpen ter sprake: eigenlandse roepingen; Afrikanisering in de liturgie (bij muziek en beeldende kunsten ziet hij nogal wat Europese invloed, de dansen zijn origineel); overdracht van functies (naar zijn mening kunnen de Kenyanen eigenlijk alle functies overnemen; soms ontbreekt het wat aan ervaring); de verhouding tussen kerk en staat (thans beter dan in de Engelse tijd).

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Catechese; Diepen, J. van; Kenya; Kibabii; Mukumu; Middelbaar Onderwijs; Overdracht functies; Rakwaro; Rapogi; Technische school; Young Christian Students.

D.M. Buysman [kloosternaam: zuster Melitia]

KMM 89

* 25 mei 1930 / interview: 17 augustus 1979, 300 minuten.

Werkgebied: Kenya 1971-1979.

Functie: verpleging.

Zuster Melitia had een verpleegstersopleiding en vele jaren praktijk in Nederland achter de rug toen zij op veertigjarige leeftijd haar missie-ideaal in vervulling zag gaan: een benoeming voor Kenya. In Engeland haalde zij eerst nog een diploma als vroedvrouw, waarna zij in 1971 kon vertrekken. Hoofdonderwerp van het interview is gezondheidszorg; besproken worden een ziekenhuis in Kilgoris, een polikliniek plus kraamkliniek in Kiserian, en een nieuwe stichting in Lemek, alles in het bisdom Ngong. Van het ziekenhuis in Kilgoris beschrijft zij de oprichting in 1963 en de gestage uitbreiding in de jaren daarna. Zij kreeg de kraamkliniek toegewezen en een deel van de verpleegstersopleiding. Laatstgenoemde opleiding was nog maar pas van start gegaan; zij vermeldt andere reeds bestaande opleidingen en de bevoegdheden die men er kon behalen. De patiënten in het ziekenhuis behoorden merendeels tot de Masai; naar aanleiding hiervan zijn er enkele observaties over hun gewoonten bij geboorte en dood, over polygamie en over verschillen met andere stammen zoals de Kikuyu. Over het ziekenhuisleven geeft zij enkele details om dan uitgebreid in te gaan op de kwestie van geboortenregeling: de uit Europa bekende methodes, Afrikaanse methodes, de leer van de Katholieke Kerk bij monde van de bisschop, haar eigen beleid op grond van medische, sociale en psychische indicaties. Ook abortus komt in dit verband ter sprake. Over Kiserian en Lemek zijn er minder concrete gegevens voorhanden. Zij vertelt wat over de oprichting van de polikliniek in Kiserian met hulp van Memisa en vanuit Amerika. Lemek was op het tijdstip van het interview nog in voorbereiding; steun voor dit project was toegezegd door Cebemo. Tenslotte gaat zij op verschillende plaatsen in op het nut van preventieve zorg zoals hygiëne en een goede watervoorziening. Korter bespreekt zij een aantal andere zaken. Allereerst is dat de vorming van eigenlandse zusters voor haar congregatie: de aanname, de opleiding, de voortgezette vorming door middel van cursussen, hun levenspatroon, de overdracht van functies. Verder benadrukt zij de grote waarde van catechisten voor het missiewerk; voor een priesterschap met verplicht celibaat ziet zij minder perspectieven.

Trefwoorden: Eigenlandse zusters; Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Kenya; Kikuyu-stam; Masai; Overdracht functies; Polygamie; Ziekenhuis Kilgoris.

G.O. Wauben [kloosternaam: zuster Norbertine]

KMM 584

* 20 januari 1932 / interview: 23 mei 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Kenya 1971-1980.

Functie: catechese.

Zuster Norbertine werkte vanaf 1971 in Kenya. Hoofdonderwerp is haar opleiding tot catechiste in Nyeri (1977-1979) en de daaropvolgende praktijk in Kilgoris, bisdom Ngong. Daarnaast bestrijkt het interview een breed spectrum van gevarieerde onderwerpen. Allereerst legt zij uit waarom zij catechiste wilde worden en waarom zij voor een opleiding samen met Afrikanen koos. Dan vertelt zij kort over het lesprogramma in het pastoraal centrum van Nyeri: bijbel, liturgie, kerkgeschiedenis, methodiek van het godsdienstonderwijs enz. In haar verhaal over de praktijk in Kilgoris bespreekt zij een aantal handboeken die bij godsdienstondericht in gebruik waren, en de noodzaak om te werken vanuit de mentaliteit van de

mensen ("geen Hollandse godsdienst brengen"). In dit verband weidt zij uit over de liturgie: eigenlandse muziek, dans en offergebruiken bij de eucharistieviering, devotionalia als rozenkrans en medailles, het gevaar van bijgeloof. Tenslotte vertelt zij kort over haar godsdienstlessen aan verpleegsters. Gevarieerde onderwerpen. Allereerst zij opgemerkt dat het interview doorspekt is van korte bemerkingen over allerlei dingen die zij bij verschillende stammen heeft opgemerkt. Zo onder meer polygamie en huwelijkstrouw, de rol van de oudste broer in de familie, het uiterlijk en karakter van diverse stammen, de invloed van medicijnmannen enz. Vervolgens zijn er reflecties over eigenlandse roepingen tot priester of religieus. Ter sprake komen onder meer de seminarieopleiding, het celibaat, de verhouding van eigenlandse kandidaten tot hun familie en stam, de keuze voor eigenlandse congregaties of opname in buitenlandse, contemplatieven in Kenya enz. Als thuisfront voor allerlei missiewerken in Kenya noemt zij het moederhuis in Heerlen, de Miva, Memisa en Misereor.

Trefwoorden: Catechese; Catechistenopleiding; Celibaat; Eigenlandse priesters; Kenya; Kilgoris; Polygamie.

MISSIONARISSEN VAN MILL HILL (MHM)

J. Dierckxsens

KMM 862

* 14 juni 1947 / interview: 13 mei 1985, 270 minuten.

Werkgebied: Kenya 1972-1984.

Functie: pastoraal.

Typerend voor dit interview is dat pater Dierckxsens zijn missiewerk vooral bespreekt vanuit de optiek van de stammen waaronder hij gewerkt heeft. Bovendien zien we in de loop van het verhaal bij hem een keuze groeien voor werk onder de Masai. We leren ook dat in zijn diocees (Ngong) een discussie gaande was over een dergelijke optie; de discussie zelf en de consequenties ervan duiken regelmatig in zijn besprekingen op. Met medewerking van de bisschop (Colin C. Davies MHM) werd uiteindelijk besloten steeds een aantal mensen vrij te stellen voor pastoraal en ontwikkelingswerk onder de Masai. Pater Dierckxsens vertrok in 1972 naar Kenya. Vergeleken met de manier waarop vroeger benoemingen tot stand kwamen kreeg hij veel meer ruimte om zich op zijn taak voor te bereiden: tijdens de theologie drie maanden stage in Kameroen, op eigen verzoek halve dagen werken op een boerderij, na aankomst in Kenya negen maanden om taal en volk te leren kennen. Hij koos voor de Masai-taal, terwijl anderen meer nut zagen in Swahili als eenheidstaal. Hij geeft hier zijn eerste indrukken van de Masai. In 1973 werd hij benoemd voor het district Narok, waar hij kennis maakte met de Kikuyu-stam. Als verschil met de Masai noemt hij: de Kikuyu's waren meer westers georiënteerd, bewust van de waarde van geld en grond, veelal christen, vaak geschoold; de Masai waren meer gericht op eigen traditie, op veel punten achtergebleven, hun land werd regelmatig opgekocht of afgenomen door andere stammen. Hij legt hier uit waarom hij en sommige van zijn collega's kozen voor speciale aandacht voor de Masai. In Lemek (1973-1978) werkte hij onder de Kipsigis en Masai; hij beschrijft zijn werk onder eerstgenoemde stam. Dit was vooral gericht op gemeenschapsvorming en eigen leiderschap; er werden vrouwen- en jongerengroepen opgericht, en er werd veel werk gemaakt van kadervorming. Ook De Graal werkte hieraan mee met een Education Development Program

waarbij 'bewustmaking' voorop stond. Tussen Kipsigis en Masai waren er in die jaren regelmatig spanningen; toen rond 1978 de grond eenmaal verdeeld was werd dit minder. De rest van het interview gaat grotendeels over werk onder de Masai, zowel in Lemek als in latere standplaatsen. Inculturatie kwam in het centrum van de belangstelling te staan. Dit wordt rijkelijk geïllustreerd met voorbeelden: verzamelen van liederen voor de catechese en de eredienst, vertaalwerk, paraliturgische vieringen met zegeningen vanuit de Masai-religiositeit, bijbelgroepen enz. Veel werd ook gedaan om de achterstand van de Masai op allerlei gebieden in te halen. In dit verband vertelt hij kort over verbetering van medische zorg, wat langer over de bouw van een aantal scholen en zeer uitgebreid over ontwikkelingsprojecten in Elkerin. Met grote bewondering spreekt hij hier over de benadering van pater J. Voshaar MHM en over het belang van diens arbeid voor de Masai. Het ging daarbij om heel grote projecten; dammen werden gebouwd, weidegronden opengelegd, de veestapel verbeterd, windmolens geïnstalleerd enz. Dank zij goede opleidingen kon uiteindelijk alles door de Masai zelf beheerd worden. Tenslotte heeft het interview nog wat kortere informatie over priesteropleiding, de verhouding tussen kerk en staat en emancipatie van de vrouw. In 1978 keerde hij voor een nieuwe benoeming naar Nederland terug.

Trefwoorden: Ontwikkelingswerk; Gezondheidszorg; Inculturatie; Kadervorming; Kenya; Kikuyu-stam; Kipsigis-stam; Masai; Narok; Ngong; Lemek; Onderwijs; Voshaar, J..

J.C.M. van der Dries

KMM 130

* 12 januari 1910 / interview: 24 juni 1980, 300 minuten.

Werkgebied: Kenya 1958-1970.

Functie: pastoraal; landbouw.

Pater Van der Dries was reeds achtenveertig jaar oud toen hij in 1958 naar Kenya vertrok. Na zijn wijding in 1937 studeerde hij dogmatiek in Rome, doceerde theologie in Mill Hill, werd na de oorlog directeur van het filosoficum in Roosendaal en was daarna verbonden aan het klein-seminarie in Haelen. Regelmatig bleef hij vragen om naar de missie te mogen. In 1958 werd hij benoemd voor het bisdom Kisumu. Mgr. Hall stelde hem al spoedig vrij voor sociaal werk. Tijdens een eerste periode van verkennen en de begeleiding van een aantal projecten kwam hij langzaam aan tot de overtuiging dat slecht geldbeheer een van de grote problemen van de bevolking was en dat boerenleenbanken hier uitkomst zouden kunnen bieden. De nu volgende drie à vier uur van het interview zijn geheel gewijd aan de uitwerking en realisatie van dit idee; aanvankelijk ging dit op kleine schaal in Kenya, vervolgens breidde zijn werkzaamheid zich uit over heel Afrika met internationale contacten over heel de wereld. Het verhaal zit vol met namen (kerkelijke en politieke leiders, voormannen van de coöperatieve beweging in vele landen, contactpersonen, medewerkers enz.) en met uitleg van technische termen (de principes van Raiffeisenbanken, Rochdalecoöperaties, credit-unions enz.). Dit abstract beperkt zich tot de grote lijnen van de ontwikkelingen die zich tussen circa 1960 en 1970 voordeden. Allereerst blies pater Van der Dries een bestaande katholieke vereniging nieuw leven in onder de naam Social Guild of Kenya. Deze organiseerde lezingen, studiedagen en radiopraatjes in de volkstaal over de problematiek op sociaal vlak. Dan werd een soort Raiffeisenbank opgericht met alle leden als aandeelhouders. Hij beschrijft de kinderziektes van dit initiatief. Bij gelegenheid van de onafhankelijkheid van Kenya in 1963 hielp hij bij de samenstelling van een herderlijk schrijven waarin ook bepaalde sociale ideeën

een plaats kregen. De reacties van bisschoppen en regering op spaarbanken en coöperaties waren niet altijd onverdeeld gunstig maar draaiden gaandeweg toch bij. In 1964 verhuisde hij naar Nairobi en werd medewerker van de Catholic Relief Service. Zijn voornaamste werk werd reizen, conferenties beleggen, en vooral de boerenleenbanken propageren als basis van het ontwikkelingswerk. Hij kwam vervolgens in contact met de World Council of Credit Unions en met een vertegenwoordiger daarvan, Paddy Bailey uit Jamaica. Met hem reisde hij Kenya en later heel Afrika af. Overal belegden zij studiedagen en conferenties; plaatselijke medewerkers bouwden het werk verder uit. De resultaten van al deze activiteit voor de gewone mensen worden bekeken. Nadat in vele landen nationale comités waren opgezet, werd op een conferentie in Basutoland in 1967 besloten een Pan Afrikaans Orgaan (ACOSCA) op te richten met een secretariaat in Nairobi. Hij beschrijft de activiteiten van dit secretariaat, de oprichting van kaderscholen, zijn eigen ervaringen (onder meer in Zuid-Afrika). Uiteindelijk hadden 22 Afrikaanse landen een nationale organisatie die bij ACOSCA was aangesloten. Uit Amerika, Canada en Europa kwam juridische hulp bij het formuleren van wetgeving, morele steun bij tegenslagen, en veel financiële hulp. De beweging breidde zich naar meer terreinen uit: levensverzekeringen, productieplannen, internationale leningen enz. Ook moeilijkheden (zoals gevaar voor nationalisatie, inflatie en dergelijke), twijfels, tegenstand en tegenvallende resultaten worden onderkend en besproken. In 1970 keerde pater Van der Dries terug naar Nederland. Gelukkig had hij een opvolger gevonden in de persoon van pastoor E. Kibirige. Diens boek (*Human development through credit-unions*) wordt hoofdstuk voor hoofdstuk besproken en becommentarieerd.

Trefwoorden: Catholic Relief Service; Coöperatie; Hall, F.; Kenya; Kibirige, E.; Social Guild of Kenya; World Council of Credit Unions.

J.W.J. van de Elzen

KMM 147

* 29 maart 1933 / interview: 25 juni 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Kenya 1966-1977.

Functie: pastoraal; onderwijs; priesteropleiding.

Pater Van de Elzen werd in 1958 priester gewijd, studeerde nog drie jaar Latijn en Duits in Dublin, was daarna vijf jaar leraar in het missiehuis te Hoorn en werd in 1966 benoemd voor Kenya. Zijn hoofdonderwerp is duidelijk catechese, wat niet verwonderlijk is gezien hij van 1967-1969 godsdienstles gaf aan een middelbare school in Yala (bisdom Kisumu), en van 1970-1977 aan een middelbare school in Mukumu (bisdom Kakamega). Tussendoor gaf hij korte tijd Latijn aan een klein-seminarie doch over deze periode wordt nauwelijks gesproken. De school in Yala was katholiek, had een internaat met ongeveer 700 kinderen en stond onder leiding van de Mill Hill paters. Hij gaat kort in op het onderwijssysteem dat toen nog grotendeels Engels was. Bijbel was een keuzevak voor het eindexamen. Het werd door onverwacht veel leerlingen (zeventig à tachtig procent) gekozen. Een reden waarom het vak nogal aansloeg was dat de jongens - vooral in het Oude Testament - veel van hun eigen tradities en Godsbeleving herkenden. In die tijd begon ook de Afrikanisering veld te winnen: in de maatschappij, in de Kerk (hij geeft enkele voorbeelden zoals de houding tegenover voorvaderverering en besnijdenis), en ook in het onderwijs. Voor de catechese werden nieuwe cursussen samengesteld. Hij noemt pater J. van Diepen MHM als een van de voornaamste mensen. Elke les begon met een typisch Afrikaanse situatie of een gegeven uit de eigen

cultuur, ging vervolgens in op godsdienst en bijbel, en keerde dan terug naar het dagelijkse leven. Regelmatig werden deze lessen in vergaderingen met mensen van allerlei slag geëvalueerd en verder uitgewerkt. Met deze cursus heeft hij ook gewerkt in Mukumu. Dit was een staatsschool, officieel neutraal en met leerlingen van verschillende godsdiensten. Ook hier was de animo voor godsdienstonderwijs erg groot. Als moderator had hij bovendien veel pastoraal contact met leerlingen en oud-leerlingen. Dit brengt ons op een tweede, zij het veel korter besproken, onderwerp van het interview: zielzorg. Na zijn aankomst in 1966 hielp hij een jaar in een parochie om te wennen en de taal te leren. Later als leraar verleende hij veelvuldig assistentie. Vanuit deze ervaring vertelt hij over het gewone parochiewerk, over ontwikkelingen op het gebied van lekenparticipatie, over het Maria Legioen (het deed veel goed, doch manoeuvreerde zich soms in een geïsoleerde positie), over het werk en beleid van mgr. J.C.M.M. de Reeper MHM, over vooruitgang op het terrein van oecumene en Afrika-nisering. In 1977 werd hij gevraagd voor een functie als rector in Hoorn en keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Catechese; College-Mukumu; College-Yala; Diepen, J. van; Kenya; Maria Legioen; Pastoraal; Reeper, J.C.M.M. de.

H. Hegge

KMM 815

* 27 mei 1911 / interview: 30 april 1984, 120 minuten.

Werkgebied: Kenya 1937-1968.

Functie: pastoraal.

Pater Hegge was een echte bush-pastoor, vooral in de periode 1937-1949 toen hij in Segla en Mbaga werkte (beide in het bisdom Kisumu, Kenya). Deze twee staties leveren een doorlopend verhaal op, waarin veel concrete praktijkervaring verwerkt is. Na een verblijf van zeven jaar in Nederland kwam hij in 1957 terug naar Kenya en wel in Koru, wat een heel ander soort gebied was. Vooral in de eerste jaren deed hij voornamelijk 'gewoon parochiewerk': dopen, H. Mis, huwelijken inzegenen, scholen bouwen enz. Rond dat 'gewone' werk van dopen ontvouwt zich een heel verhaal over het catechumenaat: het eerste onderricht in de dorpen zelf door een eenvoudige catechist die tevens leider van zijn gemeenschap was en op zondagen de gebedsdiensten leidde. De pastoor controleerde op zijn safari's de vorderingen in godsdienstkennis. Zo'n safari wordt uitgebreid beschreven: op weg met dragers en catechist, begroeting en soms uitwisseling van geschenken bij aankomst, wat hij meemaakte van initiatieriten, kruidendokters en magie; zijn dagorde tijdens het verblijf in een dorp enz. Vervolgens woonden de catechumenen enkele maanden rond de centrale missiepost; zij kregen daar onderricht en verrichten als tegenprestatie gratis arbeid voor de missie. Ook huwelijken sluiten was niet altijd een eenvoudige zaak. Men moest uitzoeken of er sprake was van polygamie; op dit punt waren de mensen niet erg gewillig in het verstrekken van informatie, ook de catechisten niet. Vrouwen waren nu eenmaal een duurbetaald bezit (hij vermeldt bruidsschatten in aantallen koeien) en tegelijk arbeidskracht. Van de andere kant waren er vrouwen die graag christen wilden worden omdat zij daardoor meer onafhankelijkheid verwierven. Zijn pastoor in Segla was erg geporteerd voor meisjesscholen als een bijdrage aan emancipatie. Scholen hadden trouwens in het algemeen een hoge prioriteit in het missiewerk; hij noemt deze de ruggegraat van kerk en gemeenschap. Enerzijds was het een pastoraal werk als brug naar het geloof, anderzijds werd het vanaf het begin gezien als een

vorm van ontwikkeling van de maatschappij. Verder vinden we in dit gedeelte een uitweiding over het 'ticket-systeem': wie zijn kerkbijdrage betaald had kreeg een kaartje dat getoond moest worden bij het ontvangen van sacramenten. Het was een initiatief van mgr. N. Stam MHM om de mensen te leren op te komen voor het onderhoud van kerk en priesters. Pater Hegge vond het aanvankelijk een onsympathiek systeem, dat ook niet altijd tactvol werd gehanteerd. Maar wat mgr. Stam voor ogen stond is wel bereikt. Mbaga (1940-1949) was ongeveer hetzelfde als Sega, alleen wat groter. Wel signaleert hij enkele nieuwe ontwikkelingen. Er kwamen meer eigenlandse priesters in het werk; dat bracht culturele verschillen mee maar hij heeft veel van hen geleerd. De leken werden actiever betrokken bij het pastorale werk. Het Maria Legioen deed goed werk; wel ontstond daar later een afscheidingsbeweging uit die het karakter aannam van een secte en geheim genootschap Van 1950 tot 1957 was hij in Nederland. Daarna werd hij benoemd voor Koru, eveneens in het bisdom Kisumu. Hier lag de vruchtbaarste streek van Kenya; er waren veel blanke boeren, Engelsen, Duitsers, Nederlanders. Zijn verslag over deze periode is kort. Wel beschrijft hij een ervaring met de Mau Mau; volgens hem beschouwden zij blanke priesters niet als vijanden. In 1968 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Catechumenaat; Dienstreizen; Kenya; Kerkbijdragen; Koru; Maria Legioen; Mau Mau; Mbaga; Onderwijs; Pastoraal; Polygamie; Sega; Stam, N..

J.H. Kemper

KMM 849

* 21 mei 1916 / interview: 24 augustus 1984, 232 minuten.

Werkgebied: Kenya 1946-1982.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Kemper was meer dan vijfendertig jaar werkzaam in de pastoraal (1946-1982). Tegelijkertijd was hij zeer actief in de bouw en het beheer van scholen. Zijn arbeidsveld lag in de tegenwoordige bisdommen Eldoret en Kakamega. Het stramien van zijn interview ziet er ongeveer als volgt uit. Eerst een lang verhaal over pastoraal in Tartar, zijn eerste parochie. Hier komen praktisch alle aspecten van het zielzorgwerk aan bod. Deze informatie wordt later aangevuld met wat specifieke gegevens over zijn andere parochies, en over nieuwe ontwikkelingen na de onafhankelijkheid (1963) en na Vaticanum II. Het tweede deel van het interview is voor een groot deel gewijd aan schoolwerk plus enkele gevarieerde onderwerpen Pastoraal. In 1946 vertrok hij per boot met nog circa negentig andere missionarissen naar Mombasa. Hij was benoemd voor Tartar, dat nog maar enkele maanden als missiepost geopend was. De dichtsbijzijnde hoofdstatie lag zestig mijl verderop. Er waren vier verschillende stammen in dit gebied, dus leerde hij Swahili. Hij beschrijft zijn werk op de hoofdstatie en tijdens safari's: dopen, biechthoren, H. Mis, met de mensen hun problemen bespreken. Op enkele punten gaat hij wat nader in. Allereerst het catechumenaat en de rol van de catechisten; dan de scholen en schooltjes: de bedoeling ervan, subsidies, mee- en tegenwerking van de blanke boeren, de schoolstrijd met sommige protestantse secten; vervolgens problemen rond het huwelijk, zoals polygamie en samenwonen voor het huwelijk; ook heeft hij aandacht voor verschillen tussen de diverse stammen in gewoonten en gebruiken; tenslotte bespreekt hij enkele financiële aspecten van het werk: geld voor bouwactiviteiten kwam vaak uit het buitenland, geld voor onderhoud moest plaatselijk worden opgebracht. Met de koloniale regering hadden zij daar weinig te maken; ook van de Mau Mau was in hun

gebied nauwelijks iets merkbaar. Als latere ontwikkelingen worden hieraan toegevoegd: een betere opleiding en grotere inbreng van de catechisten, Afrikanisering van de liturgie, overdracht van functies aan Afrikaanse bisschoppen en priesters en daarmee samenhangend een nieuwe rol voor de buitenlandse missionarissen, parochieraden en pastoraal overleg Scholen. Pater Kemper heeft altijd veel aandacht gehad voor het belang van het onderwijs. Van de vele scholen die hij bouwde worden er drie uitvoeriger besproken: één in Kiminini (waar hij zelf ook geschiedenis en aardrijkskunde gaf), één in Malindi, en een meisjesschool met internaat in het gebied van Shikoti. In Malindi bouwde hij bovendien een jeugdcentrum en een zusterklooster. Van de korte varia kunnen genoemd worden: politieke en sociale veranderingen na 1963, het bezoek van de Paus, roepingen bij broeders en zusters. In 1982 moest hij om gezondheidsredenen terugkeren naar Nederland.

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Catechumenaat; Catechisten; Financiering; Kenya; Kiminini; Malindi; Onderwijs; Overdracht functies; Pastoraal; Polygamie; Protestanten; Tertar.

F.J. Kruis

KMM 859

* 7 september 1935 / interview: 25 september 1984, 180 minuten.

Werkgebied: Kenya 1961-1984.

Functie: pastoraal.

Pastoraal, priesteropleiding en catechistenopleiding in een tijdperk dat alles in beweging kwam, verteld door iemand die er enthousiast bij betrokken was en er veel over heeft nagedacht; die indruk krijgt men uit het interview van pater Kruis. Pastoraal. In 1961 kwam hij in Kenya aan en werd benoemd voor Port Victoria in het tegenwoordige bisdom Kakamega. Vanwege het slechte klimaat en de geïsoleerde ligging werd het beschouwd als een moeilijke missiepost. Hij maakte er kennis met het traditionele patroon van de zielzorg: bediening van de sacramenten, catechumenaat, scholen, safari's. Wel was men al enigszins aan het zoeken op het gebied van liturgie, catechese en inbreng van de leken. Na een intermezzo van drie jaar op een seminarie kwam hij in 1977 opnieuw in de pastoraal (Mumias en Kibabii). Toen was de kentering al veel duidelijker merkbaar. Werden vroeger de catechumenen naar de centrale missiepost gebracht, nu viel het accent veel sterker op de ontwikkeling van de plaatselijke kerkgemeenschap. De catechese werd geheel ter plaatse gegeven en de mensen kozen een eigen parochieraad. Samen met een catechist introduceerde hij een catechetische methode die aansloot op de Afrikaanse situatie. Oudere catechisten kregen bijles. In het gebied van Kibabii was een veertigtal lagere scholen, vroeger een bolwerk van de missie; evenals elders werden zij langzamerhand aan de regering overgedragen. Een nieuwe liturgie voor de doop van volwassenen werd ingevoerd enz. Priesteropleiding. Van 1963 tot 1966 was hij docent aan het diocesaan klein-seminarie in Kakamega. In die tijd gebeurde de vorming nog in strenge afzondering van de rest van de wereld, en het onderwijs naar Europees model. Dit laatste moest ook wel, want men was gebonden aan de staatsexamens en de jongens moesten (en wilden ook) slagen. Toch waarde de geest van onafhankelijkheid rond, wat zich soms uitte in stakingen door de studenten. Hij voegt hieraan toe dat opvoeding en onderwijs later grondig veranderd werden en geeft daarvan enkele voorbeelden. In 1977-1978 volgde hij een missionaire cursus in Nijmegen. Daarna werd hij docent aan het Catechetisch Centrum in Mumias. Dit is verreweg het langste verhaal uit het interview. Uitvoerig bespreekt hij de opzet

van het centrum, de staf, en de methodieken die voor godsdienstonderwijs en de vorming van catechisten ontwikkeld werden. Twee belangrijke aspecten waren: 'samen ontdekken' en 'kleine gemeenschappen'. Hij ging in Zuid-Amerika kijken hoe daar de basisgemeenschappen werkten. Het centrum stond in dienst van verschillende bisdommen; hij vertelt over zijn werkbezoeken aan parochies, onder meer om parochieraden te helpen vormen. Ook een nieuwe benadering van de bijbel in samenspraak met de mensen werd in praktijk gebracht. Van de kortere onderwerpen uit het interview vermelden we tenslotte: de positie van de vrouw, oecumene, de overdracht van functies aan Afrikanen.

Trefwoorden: Catechistenopleiding; Catechetisch Centrum Mumias; Kenya; Overdracht functies; Parochieraden; Pastoraal; Port Victoria; Priesteropleiding.

C. Swart

KMM 520

* 23 december 1913 / interview: 24 juni 1980, 225 minuten.

Werkgebied: Kenya 1946-1977.

Functie: pastoraal.

Pater Swart was van 1946 tot 1977 werkzaam in de pastoraal in Kenya, inzonderheid in het gebied van het tegenwoordige bisdom Kakamega. Hij spreekt hierover als een man van de praktijk die tientallen jaren dit werk met hart en ziel gedaan heeft en weet welke problemen men daarbij tegenkomt. Zijn eerste grote verhaal betreft het systeem van catechumenaat zoals hij dat na zijn aankomst in Port Victoria leerde kennen. De parochie omvatte vele kleine dorpjes, waar een eenvoudige catechist godsdienstonderricht gaf; hij belicht de betekenis van zo'n catechist voor zijn eigen gemeenschap. Op regelmatige safari's bezocht de pater alle dorpen en bekeek de vorderingen van de doopleerlingen. Wie genoeg geleerd had verhuisde met het hele gezin naar de centrale missiepost. Zij verbleven daar enkele maanden in hutten rond de missiepost en kregen les van de pater en van de hoofdcatechist. Vaak waren er meer dan honderd tegelijk. Pater Swart vond het systeem wat massaal en zag meer heil in de opleiding van goedonderlegde plaatselijke catechisten. De oprichting van een catechetisch centrum dat daaraan werkte kwam in 1966 van de grond. Vervolgens bespreekt hij het onderwijs. Elke centrale missiepost had een schooltje voor de kinderen van de catechumenen; veel Kenyase scholen zijn daaruit voortgekomen. Ook anderszins had hij, zoals praktisch iedere missionaris, veel met de bouw en het beheer van scholen te maken. Er was op dit gebied een stevige concurrentie met de protestantse zending. Hij vertelt een aantal van zijn ervaringen en bespreekt enkele veranderingen die tijdens het Engelse bewind en na de onafhankelijkheid plaats vonden. Deze uiteenzetting wordt onderbroken door een spannend relaas over een aanval van 'duivelaanbidders' op zijn missiepost. Het was geen Mau Mau maar had er wel wat van weg; hij beschrijft het als een mengsel van politieke en religieuze elementen. Ongeveer 1200 gewapende krijgers wilden de post bestormen; met schoten in de lucht wist men hen op afstand te houden tot politiehulp arriveerde. Een probleem dat in Afrika veel hoofdbreken gekost heeft was de polygamie. Het hebben van meerdere vrouwen was een symbool van status en rijkdom; de mensen voelden zich op dit punt absoluut niet schuldig. Toch moest men hen de sacramenten weigeren. Pater Swart vond deze opstelling veel te wettisch. In de praktijk had zo'n man verantwoordelijkheid voor de vrouwen en kinderen op zich genomen en konden de vrouwen niet weggestuurd worden zonder gevaar voor ongelukken. Op dit en andere punten (zoals communiediensten door catechisten) vond hij Rome en het episcopaat te

behoudend. Hij geeft verder een korte profielschets van zijn bisschoppen: mgr. J.C.M.M. de Reeper MHM en diens opvolger mgr. Philip Sulumeti. Tenslotte zijn er nog twee kort besproken onderwerpen. Ten eerste priesteropleiding. Mill Hill richtte zich in eerste instantie niet op het aantrekken van eigen kandidaten doch op de vorming van een diocesane clerus. Verder bekijkt hij de resultaten van twee klein-seminaries en het groot-seminarie in zijn bisdom. Tenslotte zijn ongeveer tien minuten van het interview gewijd aan het werk van diverse zustercongregaties en de opleiding van Afrikaanse zusters. In 1977 moest hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Catechumenaat; Catechisten; Duivelaanbidders; Eigenlandse zusters; Kakamega; Kenya; Onderwijs; Onafhankelijkheid; Polygamie; Priesteropleiding; Protestanten; Reeper, J.C.M.M. de; Sulumeti, P..

J.A.J. Voshaar

KMM 822

* 21 maart 1938 / interview: 21 mei 1984, 270 minuten.

Werkgebied: Kenya 1962-1974.

Functie: pastoraal; onderwijs; ontwikkeling.

Pater Voshaar werkte van 1962 tot 1974 voornamelijk onder de Masai in het bisdom Ngong Kenya. Hij ontwikkelde een intense interesse in de geschiedenis en gebruiken van deze stam, en vooral in hun manier van denken en leven. Daarnaast heeft hij veel nagedacht over het christendom en over de relatie van de christelijke boodschap tot het religieuze erfgoed van de Masai. Deze interesse leidde ertoe dat hij na twaalf jaar missiearbeid in Nijmegen missiologie ging studeren met als bijvak culturele antropologie. Voor het interview heeft deze belangstelling tot gevolg dat hij het verslag over zijn werkzaamheden (pastoraal, onderwijs en ontwikkelingswerk) regelmatig onderbreekt voor uitgebreide reflecties vanuit bovengenoemde invalshoek. Zijn eerste parochie was Kilgoris. Hij beschrijft de statie: een grote kerk, een school van vier klassen, een ziekenhuis in aanbouw. Om de taal te leren woonde hij onder meer godsdienstlessen bij door een catechist; hij vertelt hierover. De parochie had veel buitenstaties; om de beurt bleef één van de paters op de hoofdstatie, de andere ging op safari. Zijn reizen naar het binnenland leidden tot een eerste kennismaking met de Masai, hun gebruiken en hun situatie rond de tijd van de onafhankelijkheid (1963). Onverbreekelijk verbonden met de pastoraal was het bouwen en beheren van scholen; via de kinderen bereikte men de ouders. Zijn tweede standplaats was Narok (1966), een grotere plaats met een middelbare school. Er waren ook meer protestanten; hij merkt op dat missie en zending vaak in een concurrentieslag gewikkeld waren om ergens een school te beginnen. Hoofdmotief van deze periode is echter dat hij hier onder de Masai een nieuwe wereld ontdekte, die zijn eigen leven ingrijpend beïnvloedde. Hij gaat in op de traditionele economische structuur van de Masai, met name de rol van de veestapel (koeien). Ter verduidelijking verklaart hij een aantal Masai-terminen die op deze grondstructuur betrekking hebben. Dan beschrijft hij de culturele veranderingen die plaats vonden onder invloed van het westen (westerse cultuur, christendom, multinationals). Ook de plaats van de vrouw in de Masai-gemeenschap wordt toegelicht. Dit alles wordt rijkelijk geïllustreerd met voorbeelden en met eigen ervaringen en overdenkingen. Zijn derde standplaats was Ilkerin. Hij fungeerde hier als directeur van het ontwikkelingswerk in samenwerking met Cebemo. In die functie realiseerde hij een groot aantal projecten; enkele daarvan worden nader bekeken (aanleg van wegen, de organisatie van workshops en

cursussen). Hij legt uit hoe de procedures bij ontwikkelingssamenwerking verliepen en noemt wat resultaten. Naast Cebemo waren er andere donorinstanties zoals Misereor, Vastenactie, Benevolentia en Oxfam. Voor pater Voshaar stond steeds de vraag centraal: wat zou ik doen of willen als ik Masai was? In 1974 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Cebemo; Ilkerin; Kenya; Kilgoris; Masai; Narok; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Protestanten.

F.J. Wessels

KMM 123

* 3 maart 1932 / interview: 15 december 1983, 253 minuten.

Werkgebied: Kenya 1961-1971.

Functie: pastoraal; priesteropleiding; onderwijs.

Na zijn priesterwijding werd pater Wessels in eerste instantie benoemd voor een studie germanistiek in Nijmegen omdat de Mill Hill provincie bevoegde krachten nodig had voor de eigen opleidingen in Nederland. Nog voor het kandidaatsexamen echter werd vanuit Kenya een beroep op hem gedaan om te komen helpen op een klein-seminarie in het pas opgerichte bisdom Kisii. Hij vertrok in 1961. In de nu volgende achttien jaar was hij werkzaam in de priesteropleiding, in de pastoraal en als hoofd van een middelbare school. Alvorens deze drie onderwerpen te bespreken begint hij zijn verhaal met een schildering van de situatie die hij bij aankomst aantrof. De onafhankelijkheid (1963) wierp zijn schaduwen vooruit: de Europese missionarissen verkeerden in onzekerheid wat er met hen en met hun werk zou gaan gebeuren; een aantal zwarte priesters was uit andere streken en stammen afkomstig wat problemen kon geven; onder de katholieken ontstond een beweging voor een onafhankelijke kerk, de Jo-Legio (ontstaan vanuit het Maria Legioen). Alles bij elkaar een verwarrende situatie voor een nieuwkomer. Het klein-seminarie in Rakwaro stond onder leiding van pater K. Wolf MHM, die samen met broeder H. Morsink MHM enorm enthousiast begonnen was met de bouw en inrichting ervan. Eigenlijk was het een pre-seminarie voor jongens die vier jaar lagere school achter de rug hadden. Pater Wessels vertelt over de staf (drie priesters, acht Afrikaanse onderwijzers), over de studie (in vergelijking met andere scholen bereikte men een hoog peil) en vooral over de jongens. Er was veel animo om op zo'n goede en goedkope school te komen. De selectiecriteria werden echter steeds strenger en er was een groot verloop. De motivatie van de leerlingen was ook vaak twijfelachtig. De geestelijke begeleiding was goed; toch werden uiteindelijk slechts enkelen priester gewijd. Op verschillende plaatsen in het interview bespreekt hij de situatie van Afrikaanse priesters, die het om diverse redenen niet altijd gemakkelijk hadden. Pastoraal. Deze arbeid speelde zich af in Rapogi (echt Afrikaans) en Rakwaro (meer westers georiënteerd). Hij bespreekt vooral Rapogi. Het was een uitgestrekte plattelandsparochie. De mensen waren arm en werden nog armer omdat hun grond werd opgekocht door grote tabak- en suikerrietmaatschappijen. Onder de bevolking waren spanningen omdat verschillende stammen door elkaar woonden. Hij vertelt over de dagelijkse pastorale bediening en gaat uitgebreid in op Afrikaanse gebruiken, onder andere bij huwelijk en overlijden. Voorts horen we hier interessante details over kerkbijdragen door de mensen en het systeem van 'tickets' dat daarbij gehanteerd werd. Ook bespreekt hij de inbreng van de zusters van Oudenbosch (onderwijs en gezondheidszorg) en van Mary Knoll (opleiding van catechisten en van mensen voor de parochieraden, zorg voor kleine christelijke gemeenschappen). Onderwijs in Rarua. Dit betreft een middelbare meisjesschool. Hij vertelt

hoe de school begon en hoe de outillage werd uitgebreid (bibliotheek, laboratorium voor natuurwetenschappen enz.). De staf, de lessen (met name godsdienstonderwijs) en de leerlingen worden besproken. Doch zijn aandacht gaat vooral uit naar de positie van meisjes en vrouwen in Kenya, en naar pogingen om de leerlingen bewust te maken van hun waardigheid als persoon. In 1979 moest hij om gezondheidsredenen terugkeren naar Nederland.

Trefwoorden: Inheemse gebruiken; Jo-Legio; Kenya; Kerkbijdragen; Mary-Knoll Sisters; Onderwijs; Pastoraal; Priesteropleiding; Rakwaro; Rapogi; Middelbaar onderwijs.

J.S.H.Th. Ram [kloosternaam: zuster Karoli]

KMM 427

* 1 december 1912 / interview: 22 december 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Kenya 1934-1972.

Functie: onderwijs.

Het missionarisleven van zuster Karoli valt duidelijk uiteen in twee delen. Van 1926 tot 1929 werkte zij als leek in Uganda. Haar broer was daar missionaris en vroeg of zij wilde komen helpen. Terwijl zij nog onderweg was verdronk haar broer in het Victoriameer. Zij besloot toch te blijven, leerde de volkstaal omdat zij alleen zo de mensen beter kon leren kennen, en hielp de zusters van Mill Hill in het onderwijs. Lesmateriaal maakte zij zelf. Dit eerste verhaal is tamelijk kort. In 1929 keerde zij terug naar Nederland en trad in bij de zusters Ursulinen van Bergen. Daar behaalde zij haar onderwijsakte. In 1934 werd zij benoemd voor Kenya met als standplaats Kukumu in het tegenwoordige bisdom Kakamega. Haar twee voornaamste onderwerpen zijn onderwijs (vooral de beginjaren) en de begeleiding van een Afrikaanse zustercongregatie in de zestiger jaren. Aangetekend kan worden dat het interview betrekkelijk veel plaats inruimt voor de wijze waarop zij gebeurtenissen ervaren heeft, wat zij daarbij gedacht en gezegd heeft. Ook in Kenya was haar eerste zorg om de plaatselijke stamtaal goed te leren. Door een onderwijzer liet zij zich ook voorlichten over gewoonten en gebruiken. Zo leerde zij de verhalen kennen die grootmoeders 's avonds aan de kinderen vertelden. Zij vond dit alles nodig om echt één te kunnen zijn met de mensen. Later leerde zij ook nog Swahili. Zij werd onderwijzeres en al spoedig hoofd van een lagere school. We horen hier over het niveau van het onderwijs, de inspecties door het gouvernement, het schoolgeld, haar salaris (aanvankelijk een 'missiesalaris', vanaf ongeveer 1960 een 'onderwijzerssalaris'). In 1938 begon zij met een kweekschool die uiteindelijk uitgroeide tot een grote gemengde onderwijzersopleiding. Hulp kreeg zij van de missie in Kenya, vanuit Nederland en later van de Kenyaanse regering. Zij legt uit welke bevoegdheden men op de school kon behalen. Ook hier geeft zij informatie over de leermiddelen, de inspectie en het schoolgeld; verder ook kort over het godsdienstonderwijs. In de zestiger jaren begeleidde zij Afrikaanse zusters naar de oprichting van een eigen congregatie. Om verschillende redenen zagen de Ursulinen ervan af Afrikaanse meisjes zelf op te nemen. Een aantal van deze redenen wordt vermeld, waaronder de onzekerheid wat er in de toekomst met buitenlandse congregaties zou gaan gebeuren. Kandidaten die zich reeds bij de Ursulinen hadden aangesloten werden overtuigd dat het beter was zich bij de Afrikaanse congregatie te voegen. Bijeenkomsten, vergaderingen en verkiezingen werden georganiseerd, cursussen werden gegeven ten behoeve van een betere vorming. Toen rond 1967 de zelfstandigheid van deze congregatie een feit geworden was, werd aan zuster Karoli gevraagd nog een jaar te blijven om hen ook financieel onafhankelijk te helpen maken. Problemen waren onder meer de noodzaak om zuinig te leven, het zoeken naar vaste bronnen van inkomsten, de aanspraken die familie soms maakten (vooral bij zusters die gestudeerd hadden). Kortere onderwerpen zijn: ervaringen voor en tijdens de onafhankelijkheidsperiode, en het geloof van de Afrikanen. In 1972 keerde zij naar Nederland terug om de Afrikaanse zusters kans te geven zich zelfstandig te ontplooien.

Trefwoorden: Eigenlandse zusters; Kenya; Kukumu; Kweekschool; Onderwijs; Overdracht functies; Uganda.

URSULINEN VAN DE ROMEINSE UNIE

E.M. de Jong [kloosternaam: zuster Basildis]

KMM 265

* 16 juli 1922 / interview: 8 juli 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Kenya 1967-1968; Uganda 1968-1972; Kenya 1972-1980.

Functie: verzorging.

In het begin en op het eind van het interview stelt zuster Basildis met nadruk dat haar missie-ideaal niet uitging naar dopen en bekeren, "want dat is mijn vak niet". Zij wilde arme mensen helpen, in het bijzonder met haar eigen vaardigheid als costumière: "die arme vrouwen te helpen dat zij ook mooi gekleed konden gaan". Dat, en veel meer, heeft zij twintig jaar gedaan in Kenya en Uganda. Van 1967 tot 1968 werkte zij in Misikhu, bisdom Kakamega, Kenya. Haar congregatie had daar een middelbare meisjesschool. Zuster Basildis had de zorg voor het internaat, ongeveer zestig meisjes van zestien jaar en ouder. Zij hield toezicht in eet- en slaapzaal, was met de kinderen bezig in de vrije tijd en gaf 's middags naailes. Na een jaar echter werd de school overgedragen aan Afrikaanse zusters. Van 1968 tot 1972 was zij in Uganda en wel in Magale, bisdom Tororo. Zij heeft daar 'ontzettend genoten' van haar werk op het internaat van de lagere school. Men begon daar ook met de zorg voor blinde kinderen, en zij vertelt wat een dankbaar werk dat was. Omdat onder Idi Amin de toestand te gevaarlijk werd kregen de zusters het advies te vertrekken. Het afscheid van de kinderen viel erg zwaar. Via Nederland ging zij weer naar Kenya. In Mumias, bisdom Kakamega, was een school voor doven, waar zij naailes kon geven. Zij beschrijft de instelling: aanvankelijk werd er lager onderwijs gegeven, later ook middelbaar; er was een internaat voor jongens en meisjes, een eigen bakkerij en kippenfarm. Een medezuster en twee Afrikaanse zusters werden speciaal voor dovenonderwijs opgeleid. Ook deze school werd overgedragen aan Afrikaanse zusters. Zuster Basildis ging nu helpen op de pastorie en in de keuken van het klooster; daarnaast gaf zij naailes aan doopleerlingen. Er waren in die tijd erg veel catechumenen. Deze moesten vier maal twee weken naar de centrale missiepost komen voor godsdienstonderricht. Dit gaf haar de gelegenheid om aan de vrouwen korte naaicursussen te geven. Korter bespreekt zij nog een aantal andere onderwerpen: het bezoek van de paus aan Kenya (groot enthousiasme en eensgezindheid), de charismatische beweging (volgens sommigen te uiterlijk), en het Maria Legioen (gevaar voor sectevorming). In 1978 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Dovenonderwijs; Kenya; Magale; Maria Legioen; Misikhu; Mumias; Uganda.

WITTE ZUSTERS

K.A.E. Kuijken [kloosternaam: zuster Katharina]

KMM 648

* 26 november 1941 / interview: 21 november 1981, 167 minuten.

Werkgebied: Kenya 1969-1980.

Functie: onderwijs.

Het interview van zuster Katharina bevat een zeer overzichtelijke uiteenzetting over een middelbare meisjesschool in Mombasa, Kenya. Als tweede onderwerp bespreekt zij een weekendactiviteit: pastoraal-sociaal opbouwwerk onder vrouwen. Uit de inleiding wordt duidelijk dat zij een meer gerichte voorbereiding op haar taak kreeg dan vroeger meestal het geval was, onder meer door een studie in Engeland en gelegenheid om Swahili te leren. In 1970 werd zij docent fysica en scheikunde aan de Star of the Sea Secondary School in Mombasa. Enige tijd later werd zij overste van de zustercommuniteit en adjunct-directrice van de school. Mombasa was van oudsher een multiraciale stad (Afrikanen van allerlei stammen, Europeanen, Arabieren, Indiërs, Pakistani, Goanezen enz.). De zusterschool was oorspronkelijk een zogenaamde Indische school, bestemd voor alle nationaliteiten die niet Europees of Afrikaans waren. Na de onafhankelijkheid eiste de regering dat een bepaald percentage van de leerlingen Afrikaans moest zijn. In eerste instantie werd dit percentage steeds hoger opgeschroefd, doch later kregen niet-Afrikanen toch weer meer plaatsen toebedeeld. De Afrikaanse meisjes waren afkomstig van allerlei stammen in het binnenland. Dit alles had voortdurende verschuivingen in de samenstelling van de staf en het leerlingenbestand tot gevolg. Zuster Katharina beschrijft dit proces en de problemen die het meebracht. Bijzondere aandacht besteedt zij aan het godsdienstonderwijs. In het algemeen waren de scholen in Kenya niet meer confessioneel. Wel hadden zij het recht om drie of vier godsdienstlessen per week te geven. Veel scholen kwamen daar niet aan toe door gebrek aan leerkrachten. Op haar school werden per week drie algemene lessen voor christenen gegeven. Eénmaal per week werden de circa 500 leerlingen opgesplitst in groepen: voor islamieten, hindoes, protestanten, katholieken werd dan door een eigen voorganger les gegeven. Zij zelf gaf les aan de katholieken en streefde er naar zo veel mogelijk aan te sluiten bij hun eigen gedachtenwereld. Een bijzonder probleem was de huisvesting van de meisjes. Kinderen van ver uit het binnenland kregen door de regering een plaats toegewezen in Mombasa. Zij kwamen aan met net genoeg geld voor de school, en zochten dan een slaapplek in de stad bij familie, bij zogenaamde bekenden of als werkster. Velen leefden ontzettend armoedig, sommigen raakten in verwachting. Dank zij een Harambee-project waaraan de Witte Zusters actief deelnamen kwam een 'hostel' tot stand voor 150, later voor 350 meisjes. Wat korter bespreekt zij nog een ander probleem: een teveel aan algemeen en een tekort aan beroeps- onderwijs, waardoor er te weinig aansluiting was op de maatschappij. Tijdens de weekeinden ging zij regelmatig naar een dorpje buiten Mombasa. De bevolking was een mengelmoe van stammen uit heel Kenya. De mannen werkten in de haven. Zij gaat in op de problematische maatschappelijke situatie in dit soort dorpjes. Zij bracht groepjes van vrouwen bij elkaar om de problemen te bespreken en naar verbeteringen te zoeken. Waar mogelijk gebeurde dit in het licht van de Bijbel. Leidsters werden aangetrokken en pogingen ondernomen om het zelfrespect en de onderlinge solidariteit te bevorderen. In 1980 keerde zij naar Nederland terug voor een nieuwe taak binnen haar congregatie.

Trefwoorden: Catechese; Harambee-project; Kenya; Middelbaar onderwijs.

D.M. Popma [kloosternaam: uster Dorothea]

KMM 421

* 9 september 1900 / interview: 12 mei 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Kenya 1931-1935; Tanzania 1935-1938; Kenya 1938-1969.

Functie: verzorging; catechese.

Zuster Dorothea heeft gewerkt in Tunesië, Tanzania en Kenya; over de eerste twee spreekt zij nauwelijks. In het verhaal over Kenya komt haar eigen werk slechts kort ter sprake; veeleer gaat het over allerlei zaken die zij gehoord en gezien heeft. Van 1928 tot 1931 werkte zuster Dorothea in de waskeuken van het groot-seminarie van de Witte Paters in Carthago, Tunesië. Van 1931 tot 1935 stond zij in de keuken in Mombasa, Kenya. Zij vertelt wat over inkopen doen op de markt en over het mengsel van nationaliteiten en stammen in deze stad. Van 1935 tot 1938 gaf zij les op een lagere school in Kagondo, bisdom Bukoba, Tanzania. Hier horen we iets over de bevolking (landbouwers, veel christenen, eigen taal en cultuur). Om gezondheidsredenen verhuisde zij in 1938 naar Thika, bisdom Nairobi, Kenya; daar zou zij dertig jaar blijven. Deze missiepost van de Witte Zusters wordt uitvoerig beschreven. De zusters hadden daar een herstellingsoord voor zieke zusters. Er was een koffie- en een ananasplantage bij met meer dan 200 arbeiders. Aanvankelijk werd dit beheerd door een zuster, doch tegen de tijd van de onafhankelijkheid kwam er een manager. Uit deze periode worden twee onderwerpen wat ruimer besproken. Als eerste de Sisters of the Assumption, een diocesane Afrikaanse congregatie, gesticht door mgr. J.J. McCarthy CSSp. De Witte Zusters achtten een Afrikaanse congregatie beter dan opname in de eigen gemeenschap. Zuster Dorothea noemt een aantal redenen: onafhankelijkheid, problemen als de Europese zusters het land zouden moeten verlaten, de eigen cultuur, een soepeler communiteitsleven. Zij constateert dat de Afrikaanse zusters veel betere contacten hebben met hun eigen volk. Als problemen ziet zij de aanspraken van de ouders en van de stam en de onderlinge stamverschillen. De Witte Zusters hebben de Sisters of the Assumption begeleid en een groot aantal scholen en stukken grond aan hen cadeau gedaan. Als tweede onderwerp uit deze periode kan men haar verspreide observaties over leven en gebruiken van de Kikuyu's beschouwen. Hier en der vertelt zij over huwelijk, polygamie, de positie van de vrouw, besnijdenis, hun gedachten over een Opperwezen, geestenverering, geneesmiddelen uit de natuur enz. In 1969 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Inheemse gebruiken; Kagondo; Kenya; Kikuyu-stam; McCarthy, J.J.; Mombasa; Onderwijs; Sisters of the Assumption; Tanzania; Thika; Tunesië.

KONGO-BRAZZAVILLE

CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)

M.H.M. Bodewes

KMM 44

* 3 juli 1914 / interview: 22 september 1980, 255 minuten.

Werkgebied: Kongo-Brazzaville 1946-1955; Centraal Afrikaanse Republiek 1955-1964; Brazilië 1964-1980.

Functie: pastoraal; apostolisch prefect.

Met drie medebroeders werd hij benoemd voor Kongo-Brazzaville, waar hij in 1946 aankwam. Ondanks vroegere beloften bleven de vier Nederlanders niet bij elkaar. Pater Bodewes werd benoemd te Ouessou. In de dorpsgemeenschappen hadden de catechisten de verantwoordelijkheid voor de kerk. Ook vertelt hij over de contacten met de pygmeeën. Van te voren moesten de catechumenen twee jaar op de missiepost blijven, waar ze moesten werken voor de kost. Dan werden ze gedoopt en konden ze terug naar hun dorp, waar ze vaak geïsoleerd leefden van de gemeenschap. In 1949 werd hij benoemd te Fort Rousset. De missie was begonnen met scholen op te richten. Maar het Franse bestuur ontketende een schoolstrijd door openbare scholen te openen. Hij legde zich toe op de vorming van de catechisten. En probeerde tot persoonlijk contact te komen met de mensen. De gedwongen kerkbijdrage zat hem erg dwars. De leken waren er niet actief. De enige bestaande lekenbeweging was de Padvinderij. De materiële voorzieningen in Fort Rousset waren slecht, wel maakte hij veel bekeringen onder de Kouyous. Ook geeft hij nog zijn visie op het Franse koloniale bestuur. Van 1955 tot 1964 was pater Bodewes apostolisch prefect van Bangassou (Centraal Afrikaanse Republiek). Zijn werk daar bestond voornamelijk uit materiële opbouw, ofschoon hij een chronisch gebrek aan geld had. Dat laatste heeft hem de nek gebroken. Hij stichtte er een catechistenschool, waar de leerlingen ook een ambacht leerden. Wel bleef de betaling van de catechisten een probleem. Om uit de financiële problemen te komen heeft hij een koffieplantage opgezet. Vaak noodgedwongen werden subsidies van Rome voor andere doeleinden gebruikt dan waarvoor ze bestemd waren. Als apostolisch prefect maakte hij de tweede zitting van het Vaticaans Concilie mee. Dat Concilie heeft zijn hele verdere leven beïnvloed. Tijdens dat concilie werd besloten pater Bodewes te vervangen. Want ze dachten dat hij een hartinfarct had gehad, terwijl het later amoebedyssenterie bleek te zijn. Zijn opvolger werd mgr. A.M. Maanicus. Nu begon een nieuwe periode in zijn leven. Vanaf 1964 werkt hij in Brazilië, het land van zijn eerste keuze. Daar dacht hij meer te kunnen doen. Pater Bodewes werd geplaatst in de parochie van Conseilhero Pena. Aanvankelijk was het vooral sacramentenbediening. Daar maakte hij de liturgische vernieuwing mee. Ook vertelt hij over de abominabele situatie van de arbeiders daar. De schoolcatechese mislukte er. Maar catechetische vormingscursussen, dank zij de methodiek van pater Hogervorst, lukten wel. Wel was er veel bijgeloof in het ontvangen van de sacramenten. Eveneens was het katholicisme er gemengd met spiritisme. Als gevolg van het verschijnen van de encycliek *Humanae Vitae* maakte pater Bodewes een crisisperiode door. Wel heeft die periode zijn visie op de Kerk grondig veranderd. Voor hem is de Kerk nu het Volk Gods. Daarom moet men

uitgaan vanuit de basis. Ofschoon Medellin in 1968 aan hem voorbijgegaan is, heeft hij zich toch ingezet voor de ontwikkeling van de basisgemeenschappen. Die hadden meer succes in de buitenwijken van de steden en op het platteland dan in de steden zelf. Echter preekt hij nooit over de bevrijding, want verlossing is bevrijding. Hij geeft in negen punten een synthese van zijn geloofsovertuiging. Een groot gedeelte van zijn interview bestaat trouwens uit reflexies op zijn visie op de Kerk, op Christus, celibaat en gehuwd priesterschap. Terloops bespreekt hij de Campagne di Fraternidad (de Braziliaanse Vastenactie) en de Cursillo di Christandadi, welke laatste volgens hem een elitaire groep is.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Bangassou; Brazilië; Catechese; Catechistenopleiding; Catechumenaat; Centraal Afrikaanse Republiek; Financiering; Fort Rousset; Humanae Vitae; Kerkbijdragen; Kongo-Brazzaville; Kouyou-stam; Ouessou; Pygmeeën; Schoolstrijd; Vaticanum II.

P.A. van Ekert [kloosternaam: broeder Hermus]

KMM 144

* 1 maart 1910 / interview: 2 december 1980, 100 minuten.

Werkgebied: Kongo-Brazzaville 1933-1975.

Functie: bouw; techniek.

Nog voor zijn professie werd broeder Hermus al benoemd voor de missie van Punga in Kongo-Brazzaville, waar hij vijftien jaar bleef. Hij werd zeer goed opgevangen door pater Laurent. Voorbereiding op het missiewerk was er niet geweest. De congregatie bestond aanvankelijk alleen uit priesterleden. Later werden broeders in de congregatie opgenomen om de paters de materiële besommingen uit handen te nemen. Vanwege het gebrek aan opleiding moest broeder Hermus in de loop der jaren door schade en schande wijs worden. In Punga kreeg hij de opdracht plantages en boomgaarden aan te leggen. Om kerken en kapellen te kunnen bouwen richtte hij een steenfabriek op. Hij maakte ook cementstenen voor de verkoop als bron van inkomsten voor de missie. Later maakte hij een waterleiding in Sanaga. De parochie van Punga werkte voornamelijk met catechisten die eigenlijk niet voor hun taak berekend waren. Toch is het peil van de katholieken in 1975 heel wat beter dan in 1933. In 1960 werd Kongo-Brazzaville onafhankelijk. De scholen werden genationaliseerd. Het onderwijs was van toen af een zaak van de staat. En de catechismuslessen moesten van toen af aan buiten schoolverband gegeven worden. De regering was anti-kerkelijk. Zodoende begon het kerkelijk leven af te nemen. Hij vertelt verder nog iets over de priesteropleiding in Kongo-Brazzaville en de verhouding van de inlandse clerus met de missionarissen. Broeder Hermus heeft verschillende bisschoppen meegemaakt, onder anderen mgr. H. Fritaux, mgr. J.B. Fauret en tenslotte mgr. C. Mpwati, welke laatste zo tegen de blanke missionarissen ageerde dat verschillende blanke missionarissen de missie hebben verlaten. In 1975 keerde broeder Hermus terug naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bouwactiviteiten; Fauret, J.; Fritaux, H.; Kongo-Brazzaville; Mpwati, C.; Punga; Sanaga.

P.A. Mollemans [kloosternaam: broeder Veronus]

KMM 375

* 7 februari 1902 / interview: 9 december 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Kongo-Brazzaville 1931-1972.

Functie: bouwactiviteiten; opleiding vakmensen.

In 1931 werd broeder Veronus benoemd voor de missie van Kongo-Brazzaville. Zijn missieleven begon met drie jaar lang wonen in een strooien hut. Hij heeft toen een steenbakkerij opgezet en zelf een klooster gebouwd dat in 1934 gereed kwam. De bouwactiviteiten van broeder Veronus omvatten ook de bouw van verschillende kerken. Hij leidde ook mensen op tot timmerman, metselaar, monteur, etc. De missieposten moesten zoveel mogelijk zichzelf bedruipen en die zorg rustte vooral op de schouders van de broeders. De inkomsten van de missie bestonden uit de subsidies van de Propaganda Fide en de opbrengsten van de plantages. Uitbuiting van de bevolking was wijd verbreid. Ook de missie maakte zich hier aan schuldig. Kinderen van zes, zevenjaar werden naar de missie gebracht om mee te helpen. Als ze 's avonds al doodmoe waren moesten ze naar de kerk voor catechismusles. Het systeem om de mensen te laten werken voor de missie maakte er, volgens broeder Veronus, geen betere katholieken van. Hij vertelt verder over de gevolgen van de nationalisering van de scholen in 1964, en over de positie van de missionarissen die steeds moeilijker wordt, omdat er vaak wrijvingen zijn met de inheemse priesters. Hij meent wel dat er nu een kentering gaande is in de missie: de volkstaal in de liturgie, deelname van de gelovigen, gebedsdiensten door leken, een goede voorbereiding van de catechumenen. Vooral in de stad zijn vrouwen ook actief in de pastoraal. Veel van de seminaries zijn echter gesloten, vooral vanwege de moeilijkheden met het celibaat. De staat is tegen de Kerk. De regering is een militaire dictatuur. Het volk leeft in armoede ondanks de bouw van Europese fabrieken. Want die ondernemingen buiten het volk uit. De missie stimuleert de coöperatie van de landbouwplantages, en stelde een auto en machines beschikbaar. In 1972 keerde broeder Veronus voorgoed terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bouwactiviteiten; Eigenlandse priesters; Financiering; Kongo-Brazzaville; Nationalisatie scholen; Vakopleiding.

M.P. van Roy

KMM 451

* 14 april 1920 / interview: 7 mei 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Kongo-Brazzaville 1948-1977.

Functie: pastoraal.

In 1948 werd pater Van Roy benoemd voor Kongo-Brazzaville. Hij werkte in het bisdom Pointe-Noire op drie missies: Zanaga 1949-1960, Mossendjo 1960-1965, Sibiti 1965-1977. De eerste periode in Zanaga valt nog in de koloniale tijd. Pater Van Roy beschrijft zijn eerste ervaringen: de schoolstrijd en het anticlericalisme van de Franse ambtenaren. Uitvoerig spreekt hij hier ook over de inlandse gebruiken en zijn houding daar tegenover. Al spoedig gaat het gesprek dan over het thema dat het hele interview beheerst: de basisgemeenschappen. Het zijn vooral de politieke veranderingen (onafhankelijkheid en marxistische regering) en Vaticanum II die tot nieuwe oriënteringen hebben geleid. Hij spreekt over de praktische opbouw van de basisgemeenschappen en ook over de moeilijkheden bij de gemeenschapsvorming. Zelf heeft hij gevangen gezeten, omdat de marxistisch georiënteerde overheid de basisgemeenschappen zag als gevaarlijke celvorming. Uitvoerig komt ook de huwelijks-pastoraal ter sprake die Van Roy op basis van het inlandse gewoonte huwelijk in de loop der jaren heeft ontwikkeld. Hij beschrijft de vijf etappes die uiteindelijk leiden tot het sacramentele kerkelijk huwelijk. Op het eind van het interview horen we iets over de moeilijkheden met de nieuwe inlandse bisschop van Pointe-Noire, mgr. C. Mpwati. Bijna tweederde van het

missionaire personeel heeft het bisdom verlaten. Maar Van Roy heeft veel vertrouwen in de innerlijke kracht van de basisgemeenschappen. In 1977 moest hij om gezondheidsredenen naar Nederland terugkeren. Herhaaldelijk vergelijkt hij in het interview zijn ervaringen in de Kerk van Kongo-Brazzaville met die van Nederland, zoals hij die hier aantrof.

Trefwoorden: Anticlericalisme; Basisgemeenschappen; Kongo-Brazzaville; Huwelijkspastoraal; Inheemse gebruiken; Mossendjo; Mpwati, C.; Pointe-Noire; Schoolstrijd; Sibiti; Zanaga.

G.P. Soudant

KMM 667

* 17 september 1929 / interview: 13 mei 1982, 357 minuten.

Werkgebied: Kongo-Brazzaville 1956-1979; Gabon 1979-1982.

Functie: pastoraal; priesteropleiding; ontwikkeling.

Er wordt nogal wat kennis van zaken verondersteld om het verhaal van pater Soudant te kunnen volgen; hij strooit met namen van personen, stammen, plaatsen en gebeurtenissen uit heden en verleden. Pater Soudant heeft in de priesteropleiding gewerkt en in de pastoraal in Kongo-Brazzaville en Gabon. In grote lijnen is zijn verslag chronologisch gerangschikt doch soms grijpt hij vooruit of blikt hij terug. Priesteropleiding. Van 1956-1958 was hij docent aan het groot-seminarie van Brazzaville, van 1959 tot 1961 gaf hij les op het klein-seminarie. Hij gaf verschillende vakken en hij spreekt daar kort over. De meeste aandacht gaat uit naar zijn inspanningen voor de liturgie, met name de invoering van eigenlandse muziek in de kerk. Ook bestudeerde hij in deze tijd reeds het fetisjisme waarmee hij later in de praktijk zo veel te doen zou krijgen. Het groot-seminarie was internationaal; er waren ook studenten uit Gabon en de Centraal Afrikaanse Republiek. Een probleem was de verhouding tussen landen en stammen die tot botsingen leidde. Op het klein-seminarie haakten zeer veel studenten af; wel vonden velen van hen later belangrijke functies in Kerk en Staat. In deze tijd speelde ook de kwestie F. Youlou, die repercuties had onder de studenten. Deze priester van de Bakongo-stam ging in de politiek, kreeg van de bisschop een verbod om zich kandidaat te stellen voor het presidentschap, werd uit het ambt gezet en gekozen tot eerste president van Kongo-Brazzaville. Deze geschiedenis brengt hem op een beschrijving van de Machua-mystiek, een beweging die nauw met de politiek verbonden was Pastoraal. In 1959 maakte hij een jaar pastorale stage in Kinkala (sinds 1987 zetel van een bisdom), tussen 1961 en 1978 stond hij in diverse parochies in de diocesen Brazzaville, Kinkala en Owando. Hij geeft een korte impressie van het pastorale systeem in die dagen: de rol van de scholen, catechese, sacramentele bediening enz. De Kerk was erg devotioneel ("scapulier als achtste sacrament"). Hij zelf voelde meer voor volwassenencatechese en begon al in 1962 met een soort basisgroepen die samen hun eigen kerk, wegen, bruggen enz. bouwden; gemeenschapsvorming komt regelmatig terug in het interview. Veelvuldig en uitvoerig horen we over fetisjisme en over het feit dat mensen konden worden beschuldigd van 'hekserij' of anderszins de schuld kregen van ongelukken, onverwacht overlijden enz. Al tijdens zijn stagejaar bemerkte hij hoe diep de angst er bij de mensen in zat. Hij heeft daar fel tegen gestreden en kwam daarbij in conflict met kerkelijke en burgerlijke instanties. Veel voorbeelden van de funeste invloed van fetisjisme en heksenjacht weet hij te vertellen. Zo uitvoerig het geval van de catechist Malanda die in een droom van Maria de opdracht zou hebben gekregen om alle heksen op te sporen. Ook het geval van kardinaal E. Biayenda die vermoord werd, naar verluidt omdat hij als 'heks' medeplichtig zou zijn aan de dood van de president. Van deze

kardinaal geeft hij aansluitend een korte profielschets. Een ander probleem was racisme, de tegenstellingen tussen verschillende stammen; naastenliefde strekte zich vaak niet verder uit dan de eigen stam; hij heeft geprobeerd om dit probleem in de catechese te brengen. Kortere onderwerpen zijn: de verhouding tussen buitenlandse en eigenlandse priesters; de rol van de vrouw in de stam (kinderen volgden de moeder, de vader heeft niets over hen te zeggen; wel over de kinderen van zijn zus); de taak en salariëring van de catechisten; buitenschools godsdienstondericht na de nationalisatie van de scholen; ontwikkelingshulp; stammen die hij gekend heeft Gabon. Dit hoofdstuk is kort. Hij heeft er gewerkt in het bisdom Franceville, met name onder de Bateke-stam waarvan hij de taal reeds kende. Hij benadrukte in zijn pastoraal meer het evangelie dan de catechismus; hij vertaalde teksten in hun taal; hij begeleidde enkele ontwikkelingsprojecten zoals het aanleggen van een weg.

Trefwoorden: Bateke-stam; Biayanda, E.; Kongo-Brazzaville; Fetisjisme; Gabon; Gemeenschapsvorming; Inheemse kerkmuziek; Kinkala; Machua-mystiek; Malanda; Ontwikkelingswerk; Owando; Pastoraal; Priesteropleiding; Racisme.

DIENARESSEN VAN DE H. GEEST, BAEXEM

H.H.J. Flören [kloosternaam: zuster Thecla]

KMM 158

* 30 juni 1912 / interview: 7 november 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Kongo-Brazzaville 1937-1952; Kameroen 1956-1980.

Functie: verpleging; beleid.

Zuster Thecla werkte van 1937 tot 1952 in Kongo-Brazzaville en vanaf 1956 in Kameroen. Haar voornaamste activiteiten en gespreksonderwerpen zijn verpleging, beleid en ontwikkelingswerk Kongo. Na een korte beschrijving van haar eerste indrukken van het land vertelt zij over haar eerste standplaats Loango, bisdom Pointe-Noire. De zusters leidden daar onder meer een klein internaat ("vijfentwintig rebelse meisjes"); we horen kort over leven en werken in school en internaat: catechese, praktische huishoudelijke vakken, naaien en breien (bestellingen door het Franse leger); later ging zij streven naar een meer op het leven gerichte catechese en werden cursussen voor het kweken van groenten en fruit toegevoegd. Na enige tijd kreeg zij een benoeming voor de stad Pointe-Noire, eerst voor een taak in het ziekenhuis vervolgens als overste. Tamelijk uitvoerig gaat zij in op de twee bisschoppen die zij daar gekend heeft: mgr. H. Friteau CSSp. en mgr. J.B. Fauret CSSp.; zij geeft een indruk van hun persoon en werk doch haar aandacht gaat vooral uit naar de relatie bisschop-zusters en enkele problemen die zich daarbij voordeden. Een ander voornaam onderwerp uit deze periode is de houding van de koloniale regering ten opzichte van het missiewerk met name dat van de zusters. Dit wordt beschreven aan de hand van concrete gebeurtenissen; we horen van tegenwerking door anticlericale figuren, van waardering en financiële hulp door anderen. Bij zich zelf constateert zij een proces van bewustwording betreffende de achterstelling van de zwarten. Kortere onderwerpen zijn: het catechumenaat in de dorpen en op de centrale missiepost; het functioneren van de eigenlandse priesters en hun verhouding tot de missionarissen Kameroen. Hier heeft zuster Thecla zich vooral beziggehouden met gezondheidszorg en ontwikkelingswerk. Haar standplaatsen waren Nguélémdouka in het bisdom Doumé en Boraka in het bisdom Bafia. Over de gezondheidszorg zijn er verspreide

inlichtingen. Besproken worden: inspanningen om kinderloze echtparen te helpen en om miskramen te voorkomen; een kliniek vanwaaruit ook huisbezoek werd gedaan; vaccinatiecampagnes; voorlichtingsprogramma's over hygiëne en goede voeding; zonnebloemdagen voor blinden enz. Ontwikkelingswerk. Het uitgebreidst wordt een coöperatie beschreven in Boraka; de mensen konden daar sparen en geld opnemen. Het project liep erg goed en heel veel mensen traden toe. Later werd het door de staat overgenomen; onder andere vanwege onregelmatigheden in het beheer werd de coöperatie uiteindelijk opgeheven. Korter bespreekt zij cursussen voor echtparen waar deze voorlichting op diverse terreinen kregen. Kortere onderwerpen zijn hier: verenigingsleven zoals jeugdwerk, Legioen van Maria, H. Familie; zij werden ingeschakeld bij kadervorming en bij hulp aan armen en zieken. Vervolgens de invloed van toverdokters en de manier waarop zij hun macht gebruikten of misbruikten.

Trefwoorden: Boraka; Catechese; Catechumenaat; Coöperatie; Fauret, J.; Fritaux, H.; Gezondheidszorg; Jeugdwerk; Kameroen; Kongo-Brazzaville; Legioen van Maria; Loango; Nguélémondouka; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pointe-Noire.

LESOTHO

DE GRAAL

J.M.M. Gall

KMM 820

* 23 december 1911 / interview: 16 mei 1984, 180 minuten.

Werkgebied: Lesotho 1954-1981.

Functie: bibliotheek universiteit; katholieke Gidsenbeweging.

In 1954 werd mevrouw Gall door De Graal uitgezonden naar Zuid-Afrika. Zij vertelt over de apartheid aldaar, maar moest spoedig vertrekken daar zij geen verblijfsvergunning kreeg. Zij gaat dan naar Lesotho. Daar kreeg ze als taak te koken in een meisjesinternaat. Later werd zij bibliothecaresse van de universiteit. De universiteit was een katholiek initiatief. Met in het begin alleen maar A-vakken. Pas in de vijftiger jaren mocht die universiteit eigen examens afnemen, maar altijd nog met examinatoren uit Engeland. In de zestiger jaren wordt de universiteit door de regering gekocht. In 1981 had de universiteit meer dan 1000 studenten. En toen kwamen de B-vakken ook aan bod. Ook meisjes krijgen de kans om aan de universiteit te studeren. De opvoeding van de meisjes is belangrijk, want goed opgevoed leveren ze een grotere bruidsschat op. Toch zijn er veel studenten die hun studie in het buitenland afmaken. Want dan zijn de vooruitzichten beter. Mevrouw Gall vertelt nog over de gewoonten van de Basutho, over de corruptie, over de positie van de koning. Ook de opbouw van de Gidsenbeweging komt aan bod. De zustercongregaties in Lesotho bloeien; acht stuks met allemaal eigenlandse (ze zegt: zwarte) provinciaals. Het werven van inlandse kandidaten voor de zustercongregaties was aanvankelijk nogal moeilijk daar er een bruidsschat betaald moest worden. Ze heeft kritiek op, wat zij noemt, het raciale denken en de koloniale instelling van de missionarissen, vooral gedurende de eerste jaren van haar werken in Lesotho. De missionarissen gaan langzamerhand weg, en laten de eigenlandse priesters achter met grote, dure, westerse gebouwen. Mevrouw Gall vermeldt nog enkele problemen die haar opvielen: paternalisme van de paters tegenover de zusters; de eenzaamheid van de priesters op de missieposten met somtijds drankproblemen als gevolg; de trekarbeid van de inheemse arbeiders; de gokpaleizen in Lesotho en de prostitutie ten behoeve van de blanken uit Zuid-Afrika. Dan spreekt ze nog over de vrouwenemancipatie, de charismatische beweging, en de oecumene. Tot slot weidt ze nog uit over de economische situatie in Lesotho, en de band van dit land met Zuid-Afrika. En geeft een portret van enkele kerkelijke leiders: Beyers Naudé, Desmond Tutu en mgr. J. Brenninkmeijer.

Trefwoorden: Apartheid; Beyers Naudé; Brenninkmeijer, J.L.B.; Charismatische beweging; Economische situatie; Gidsenbeweging; Eigenlandse congregaties; Lesotho; Tutu, D.; Universiteit; Vrouwenemancipatie; Zuid-Afrika.

OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI)

J. Gielen

KMM 173

* 18 augustus 1921 / interview: 12 oktober 1979, 315 minuten.

Werkgebied: Lesotho 1950-1979.

Functie: pastoraal.

In november 1950 arriveerde pater Gielen in Lesotho bij de Basuto's. Na zes maanden studie van de Sesutataal werd hij benoemd te Ma Mokau. Hij vertelt over zijn dienstreizen, over de catechese, over het toedienen van het Doopsel, over de functie van de catechisten als hoofd van de statie. Al die jaren heeft hij zich verdiept in de gewoontes en de gebruiken van de bevolking. Hij weet daar veel over te vertellen, alsook over zijn pogingen inheemse gebruiken te christianiseren. De Basuto's zijn eigenlijk een herdersvolk. Maar de meeste mannen werken in de mijnen, want daar verdienen ze veel geld, meer dan een onderwijzer, zodat onderwijzers ook in de mijnen gaan werken. Het familieleven zowel als de scholen lijden hieronder. De opvoeding van de kinderen wordt een vrouwenzaak. En het leven verruwt. Vijftig procent van de bevolking van Lesotho is katholiek, verzorgd door ongeveer 120 priesters, waarvan er tien inheems zijn. Pater Gielen is het niet eens met de opleiding van de inheemse priesters: te luxueus voor hun omgeving. De basisgemeenschap en de dorpsgemeenschap vallen ongeveer samen. De basisgemeenschap kiest zijn eigen leider. Die is dan ook maatschappelijk en religieus georiënteerd. De eerste missie in Lesotho werd gesticht in Roma in 1862. Nu is er een universiteit, opgericht door de missie, maar het beheer door de missie werd te duur, zodat die universiteit overgenomen is door de regering. Wel werken er nog zes paters. De verhouding tussen regering en missie is goed te noemen. Wel probeert de kerk boven de partijen te staan. En ziet het als haar taak de leken zo te vormen dat ze ook in de politiek hun geweten volgen en rechtvaardig handelen. Pater Gielen geeft ook zijn mening over de politieke situatie en geeft informatie over de financiering van de missie. Hij plaatst ook kritische opmerkingen bij de priesteropleiding. Tenslotte geeft hij enkele profielschetsen van een paar bisschoppen.

Trefwoorden: Adaptatie; Basuto-stam; Dienstreizen; Inheemse gebruiken; Lesotho; Ma Mokau; Pastoraal; Priesteropleiding; Universiteit.

MADAGASCAR

ASSUMPTIONISTEN (AA)

B.J.M. Borkus

KMM 55

* 27 januari 1918 / interview: 25 september 1979, 221 minuten.

Werkgebied: Madagascar 1954-1979.

Functie: pastoraal; bestuur.

Na enkele jaren 'missie in Parijs' vertrok pater Borkus in 1954 naar Madagascar. Hij werd benoemd in Tulear, een missie door de Assumptionisten overgenomen van de Lazaristen. Hij geeft informatie over de Vezo-stam, hun godsdienst en gebruiken, en over het parochieleven van Tulear: zijn eerste ervaringen met de catechese, de school en de vrouwenbond. Volgens pater Borkus heeft de Vrouwenbond de Kerk in het binnenland gered van de ondergang. Hij spreekt ook over de ontwikkeling van de Vrouwenbond na 1964 en haar verschillende activiteiten. Dan spreekt hij uitvoerig over het werk van de catechisten en hun opleiding, en over de inschakeling van leken in het parochiewerk. Op verschillende plaatsen in het interview gaat hij uitvoerig in op het werk van de leken op de verschillende terreinen van kerk en maatschappij. De seminarieopleiding werd een fiasco, zodat men nu is overgegaan op het convictsysteem. Als regionaal overste van de Assumptionisten kijkt hij terug op zijn verhouding als Nederlander met de Fransen en over de vernieuwingen in het religieus leven en het apostolaat. De politieke situatie krijgt ruime aandacht. In de koloniale tijd werd weinig kader gevormd. Nu ontstaat er een witteboorden-proletariaat. Ook na de onafhankelijkheid ging de invloed van de Fransen door: veel corruptie en hoge belastingen. De opstand van 1971 bracht veranderingen maar ook problemen voor de Kerk. Pater Borkus geeft concrete voorbeelden van de moeilijkheden. Het volk blijkt weinig vatbaar voor het atheïsme; er komt ook veel jeugd in de kerk. Hij spreekt over de mondigheid van de mensen t.o.v. de bisschop, over de expansie van de Kerk, het stichten van nieuwe staties en de vernieuwing in de liturgie. Uitvoerige aandacht geeft pater Borkus aan de financiën: de armoede in het begin, de toelage van de paters en de inlandse clerus, de hulp van het thuisfront. Hij spreekt ook over de economie van het land, die niet veel heeft gewonnen met de onafhankelijkheid. De toekomst ziet hij echter met vertrouwen tegemoet.

Trefwoorden: Catechese; Catechisten; Financiering; Madagascar; Marxisme; Politiek; Inheemse gebruiken; Priesteropleiding; Tulear; Vezo-stam; Vrouwenemancipatie.

JEZUÏETEN (SJ)

E.J. Mulderink

KMM 363

* 13 maart 1936 / interview: 2 september 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Madagascar 1968-1980.

Functie: pastoraal.

In 1968 vertrok pater Mulderink naar Madagascar, waar al ongeveer tien Nederlandse jezuïeten werkzaam waren. Hij vertelt tamelijk uitvoerig over de inheemse gebruiken, en over de activiteiten van de jezuïeten in de sociale woningbouw, vooral in de stad Tananarive. Hij werkte daar op het groot-seminarie, waar veel spanningen waren tussen inheemsen en buitenlanders. Hij werkte ook in de pastoraal in die streek. De meeste onderwijzers waren tevens catechist. Maar als catechisten liepen ze meestal de kantjes er af. Voor hen was de school het voornaamste. Zou de Kerk geen scholen meer hebben, dan zou het contact met de bevolking voor een groot gedeelte verloren gaan. De inheemse gebruiken behouden hun greep, ook op de katholieken. De inheemse priesters zoeken wel naar mogelijkheden van adaptatie. Pater Mulderink verbleef vier jaar in Talata, een verwaarloosde christengemeenschap. Men tracht nu basisgemeenschappen te vormen naar voorbeeld van Zaïre. Want het Braziliaanse model slaat niet aan. Nu het aantal Europese priesters afneemt, groeit het onderlinge vertrouwen tussen de twee blokken: Europese en inheemse priesters. Wel zijn de Europese priesters meer sociaal voelend, en daarom op sociale gebieden meer actief. Ze bevorderen de gezondheidszorg, de hygiëne, landbouw en veeteelt. In 1972 maakte het groot-seminarie een verschrikkelijke crisis door. Toen hebben de jezuïeten zich teruggetrokken. Sinds het Vaticaans Concilie gaat het beter met de oecumene. Pater Mulderink geeft verder informatie over de bevolking van Madagascar, de inheemse gebruiken, en de politieke ontwikkelingen. Na een bloedige revolutie werd Madagascar in 1972 onafhankelijk. Het land werd op socialistische leest geschoeid; Moskou en Rode Boekje van Mao hadden veel invloed. De Kerk heeft nog veel contacten met de regering, want veel ministers hebben hun opleiding op katholieke scholen gehad. Maar de Kerk stelt zich onafhankelijk op en neemt stelling tegen onrecht in pastorale brieven.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Inheemse gebruiken; Madagascar; Oecumene; Onderwijs; Politiek; Priesteropleiding; Socialisme; Tananarive.

MISSIEZUSTERS VAN DE H. FAMILIE

J.C. Geenen [kloosternaam: zuster Ignatia]

KMM 167

* 6 augustus 1923 / interview: 9 september 1980, 130 minuten.

Werkgebied: Madagascar 1957-1965.

Functie: onderwijs; novicenmeesteres.

Voordat zuster Ignatia in 1957 naar Madagascar vertrok, ging ze naar Frankrijk om haar Frans bij te spijkeren. Dat was de enige voorbereiding op het missiewerk. De eerste taak van zuster Ignatia in Madagascar was de overname van de school in Ankazoabo van de Filles de la Charité tezamen met zuster Leoba. Drie zusters waren reeds actief in die streek. Aanvankelijk

leefden de zusters in grote armoe. Naast de school runden ze een polikliniek en verkochten borduurwerk om in hun levensonderhoud te voorzien. Toen er door de paters meisjes naar de zusters werden gebracht, openden ze ook een zeer eenvoudig internaat. Later kwamen uit dat internaat verschillende kloosterroepingen voort. In de parochie Ankazoabo werkten vier paters, die schijnbaar nog al streng opgevoed waren. Dit gebied werd bewoond door verschillende stammen, wat spanningen veroorzaakte onder de katholieken. Ook in de kring van de inheemse zusters en novicen werkten die spanningen door. De lessen aan de catechumenen waren volgens zuster Ignatia niet voldoende aangepast aan de mentaliteit van de mensen. Zij gaat ook in op het heersende bijgeloof: het geloof van de voorouders, de geestenboom. Vanaf 1961 is zuster Ignatia novicenmeesteres. In het postulaat en het noviciaat was de vorming aanvankelijk westers georiënteerd, dezelfde regels als in Nederland. Pas later kwamen er aanpassingen. Zij vertelt over de moeilijkheden en aanpassingen. De verhouding tussen de priesters en de zusters was niet optimaal. De priesters waren afstandelijk en voelden zich boven de vrouwen verheven. Dat kwam tot uiting in hun negatief gepraat over de zusters. Vanaf 1958 was mgr. J. Zimmermann bisschop. Zuster Ignatia werd in 1965 ziek en keerde terug naar Nederland.

Trefwoorden: Ankazoabo; Eigenlandse zusters; Inheemse gebruiken; Madagascar; Onderwijs; Zimmermann, J..

G. van Huisseling [kloosternaam: zuster Gemma]

KMM 243

* 4 januari 1926 / interview: 5 augustus 1980, 172 minuten.

Werkgebied: Madagascar 1954-1980.

Functie: verpleging; regionale overste.

In 1954 kwam zuster Gemma aan in Madagascar, in Tulear. De zusters namen de zorg voor een internaat over. Ze leefden er in primitieve omstandigheden. Ook de door hen opgezette polikliniek was primitief. Ze begonnen met een naaischool. Om te kunnen leven, verkochten ze borduurwerk. Langzamerhand ontwikkelde zich iets als sociale zorg. In 1957 namen de zusters met toestemming van mgr. P. Girouard CM de eerste kandidaten aan. Zuster Ignatia werd de eerste novicenmeesteres. Aanpassing aan de plaatselijke omstandigheden bracht heel wat moeilijkheden mee. In 1966 werd zuster Gemma regionaal overste. Langzamerhand nam het aantal roepingen toe. In 1974 namen de inheemse zusters de leiding over. Uit eigen beweging trok zuster Gemma zich terug. Zij vond de bisschop, mgr. J. Zimmermann CM, en zijn priesters te streng. Volgens haar hadden ze een anti-sexuele houding. Hiervan geeft ze een paar voorbeelden. Wat het missie-onderwijs betreft: de bisschop zelf was directeur van de school. Later zochten de zusters zelf de leerkrachten. De verhouding met Nederland was niet optimaal. Want in Nederland was veel onbegrip over de omstandigheden in Madagascar. In 1963 begonnen de zusters zelf met een school in Morombé. Er kwam een middelbare school en een kweekschool bij. Ze hebben nu tussen de 800 en 900 leerlingen. Veel van hun leerlingen studeren door op de universiteit. De catechese was weinig methodisch. Wel is het parochieleven tussen 1954 en 1980 vooruitgegaan. Ook is er een catechistenopleiding gekomen. Vroeger waren er zelfs ongedoopte catechisten. Ook de bijdragen van de parochianen namen toe. Eens per jaar gaven ze een oogstbijdrage. In de staties die geen vaste priester hadden hielden de mensen zelf gebedsdiensten. De priesterroepingen zijn niet talrijk. Vooral het celibaat blijkt een hinderpaal. Op initiatief van de paters en onder verantwoordelijkheid

van de leken komen de basisgemeenschappen tot bloei. De gezondheidszorg door de missie is met grote sprongen vooruitgegaan: drukke poliklinieken en een verpleegstersopleiding. De moeilijkheid is dat na het behalen van het diploma de verpleegsters eerst tien jaar voor de regering moeten werken. De Fransen daar, ofschoon weinig praktizerend, waren niet anticlerikaal. Na de onafhankelijkheid werd alles genationaliseerd, tot aan de handel toe die voornamelijk in handen was van Indiërs en islamieten. De economie liep met sprongen terug, terwijl de corruptie hoogtij vierde. In 1980 werken er nog vier Nederlandse jezuïeten en drie Nederlandse zusters. Het aantal inheemse priesters is toegenomen. Ook zijn er al enkele inheemse bisschoppen. Zodat de inheemse verantwoordelijkheid voor het reilen en zeilen van de Kerk sterk is toegenomen.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Catechistenopleiding; Eigenlandse zusters; Girouard, P.; Kweekschool; Madagascar; Middelbaar onderwijs; Tulear; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Zimmermann, J..

MALAWI

BROEDERS VAN MAASTRICHT (FIC)

A.P.A. de Groot [kloosternaam: broeder Rafael]

KMM 719

* 10 november 1905 / interview: 24 februari 1983, 287 minuten.

Werkgebied: Malawi 1961-1981.

Functie: onderwijs.

Dit is een lang interview met betrekkelijk weinig onderwerpen die dan ook zeer gedetailleerd besproken worden. De hoofdonderwerpen zijn onderwijs en catechistenopleiding in het bisdom Blantyre, Malawi. Broeder Rafael kwam er aan in 1961; hij had toen al een lange ervaring in het onderwijs: 1924-1946 onderwijzer en hoofd van een school, 1946-1960 inspecteur van het onderwijs op de broederscholen. Onderwijs. Het gaat hier vooral om twee instellingen waarvoor mgr. J.B. Theunissen SMM de hulp van de broeders had ingeroepen: een nog te bouwen kweekschool in Limbe en een middelbare school in Mzedi, die door de Xaverian Brothers werd afgestoten. De kweekschool werd gebouwd onder toezicht van broeder Agnus Janssen, voor de uitvoering van de bouw zorgde broeder Tarcisius van Raay. Het werd een prachtig complex, bestaande uit school en internaat. In de loop der jaren zorgde broeder Wilhelmo Konings dat er ook een uitstekende bibliotheek kwam. De middelbare school (St Patrick's Junior Secondary School) verkeerde in een deplorabele toestand en moest door de broeders eerst helemaal worden opgeknapt; als school had het college bovendien een slechte naam. Van beide scholen beschrijft hij uitvoerig de moeilijke begintijd: problemen met ambtenaren van het ministerie van onderwijs, ernstige problemen met de studenten die regelmatig om allerlei redenen in opstand kwamen en de broeders aanklaagden bij de directeur van het onderwijs (een detail: de stakingsleider werd later onderwijzer en een van de beste medewerkers van de broeders). Na de onafhankelijkheid werd het beter en uiteindelijk stonden beide scholen hoog aangeschreven bij regering en bevolking. In Malawi worden leerlingen door het ministerie geselecteerd en aan bepaalde scholen toegewezen; de broederscholen stonden daarbij hoog genoteerd. Van beide scholen wordt verder een aantal andere aspecten besproken: methodiek en catechese (zijn eigen vakken), de financiering (salarissen van de regering, voor de rest bijna alles betaald door de congregatie), begeleiding van de studenten enz. De broeders hebben nog een bijzonder initiatief genomen in het onderwijs aan blinden en doven, en ook hierover geeft broeder Rafael ruime informatie. Enkele punten: op het terrein van de broeders in Limbe (Mary View) werden door broeder Tarcisius de nodige gebouwen neergezet; het project omvatte onderwijs aan doven en blinden en daarnaast opleiding van gespecialiseerde leraren; broeder Rudolpho van Opheusden stichtte bovendien nog 15 centra door heel het land die samenwerkten met goede scholen. De outillage werd steeds beter, onder meer video-apparatuur en een goede braille-bibliotheek, plus een plantage als bron van inkomsten. Voor de financiering zorgden verder de congregatie en de Commonwealth Society for the Blind Catechistenopleiding. Hierbij was broeder Rafael nauw betrokken. Het initiatief ging uit van mgr. J.B. Theunissen, sponsor werd Missio in Aken, het Catechetical Training Centre (CTC) werd gebouwd op de Likulezi-plantage bij Phalombe, directeur werd pater J.

Schoffeleers SMM, broeder Rafael werd aangezocht voor het onderwijs. Zeer uitvoerig beschrijft hij aspecten als de selectie van de kandidaten, het lesrooster van de tweejarige cursus, de uitbreiding van de staf, de financiering, praktijklessen op scholen, het functioneren van afgestudeerden in hun eigen parochie enz. Kortere onderwerpen zijn: zijn taak als regionaal overste, pogingen tot opleiding van eigenlandse broeders, celibaat, katholieke verenigingen.

Trefwoorden: Catechistenopleiding; Catechetical Training Centre (CTC); Kweekschool; Onderwijs doven en blinden; Malawi; Theunissen, J.B..

J.H.W. Hendrikx [kloosternaam: broeder Bosco]

KMM 208

* 24 december 1914 / interview: 17 juli 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Malawi 1960-1967; Ghana 1967-1973.

Functie: onderwijs; beleid.

Broeder Bosco werkte van 1960 tot 1967 in Malawi en van 1967 tot 1973 in Ghana. Deze twee periodes worden niet afzonderlijk behandeld; de meeste informatie betreft Malawi, inlichtingen over de Ghanese tijd worden hier veelal aan vastgeknoopt. Op verzoek van mgr. J.B. Theunissen SMM (die zeer actief was in het zoeken van broeders en zusters voor zijn bisdom) namen de broeders van Maastricht twee projecten aan in het bisdom Blantyre: een nog te bouwen kweekschool in Limbe, en overname van een middelbare school in Mzedi. Ter voorbereiding ging broeder Bosco in Engeland studeren, maar hij kreeg al spoedig opdracht te vertrekken: de bouw van de kweekschool moest onmiddellijk gestart worden anders ging de subsidie verloren. Hij beschrijft kort de missiepost Limbe met de daar aanwezige kloosters en scholen. Uitvoerig bespreekt hij in de loop van het interview de twee bovengenoemde scholen. De middelbare school was in slechte staat, doch de kweekschool was erg mooi. Op beide deden zich rellen enstakingen voor; de broeders werden uitgemaakt voor Zuid-Afrikaan of 'Dutch Reformed'. Als regionaal overste behandelde hij deze en andere zaken met de kerkelijke en wereldlijke autoriteiten. De Malawi Youth Movement had in deze tijd grote invloed. Later werd het rustiger en kwamen de scholen tot grote bloei. De tijd rond de onafhankelijkheid was ook voor de Kerk soms moeilijk: er waren beschuldigingen dat de Kerk zich met de politiek bemoeide, en dat zij de mensen dom hield door vast te houden aan oude tradities. Toen de onafhankelijkheid eenmaal een feit geworden was, werd de Kerk geprezen voor haar bijdrage aan de ontwikkeling van het land. Na enige jaren namen de broeders nog een nieuw project ter hand, te weten een school voor doven en blinden in Limbe. Enkele broeders van Maastricht gingen naar Engeland om een speciale opleiding te volgen, eigenlandse onderwijzers kregen een bijscholing voor dit werk, een textielfabriek en landbouwproject werden opgezet. Ghana. Hij werkte in Kaleo en Nando, beide in het bisdom Wa. Hij vermeldt een hele reeks stammen die daar woonden en geeft details over enkele daarvan. Dan geeft hij een impressie van het bisdom Wa, de verhouding tussen verschillende godsdiensten, het katholiek onderwijs. Van zijn eigen werk bespreekt hij kort leiderscursussen voor studenten en de opleiding van catechisten. Een aantal kortere onderwerpen betreft beide landen. Zo de kwestie van het celibaat, eigenlandse broeders en zusters, ontwikkelingswerk, het bezoek van de paus. In 1973 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Ghana; Kaleo; Kweekschool; Malawi; Malawi Youth Movement; Middelbaar onderwijs; Nando; Onderwijs doven en blinden; Theunissen, J.B.; Wa.

* 16 juni 1926 / interview: 2 juli 1984, 170 minuten.

Werkgebied: Malawi 1962-1984.

Functie: onderwijs; opleiding religieuzen.

Ook bij de Broeders van Maastricht heeft de encycliek *Fidei Donum* (1957) een belangrijke rol gespeeld. Op het generaal kapittel van 1958 werd besloten meer krachten voor de missie vrij te maken. Naar Malawi vertrok een eerste groep broeders in 1960 om te helpen bij het onderwijs in het bisdom Blantyre, waar mgr. J.B. Theunissen SMM bisschop was. Broeder Lechner kreeg in 1961 een benoeming voor de leiding van een nieuwe technische school. Hij ging eerst naar Londen om er een Engels onderwijsdiploma te halen en tegelijk wat technisch onderwijs te volgen. Hij vertrok in 1962. Omdat de geplande technische school door allerlei omstandigheden niet van de grond kwam, kreeg hij ander werk. Dit levert in het interview drie onderwerpen op. In 1963 kreeg hij opdracht met een juvenaat voor eigenlandse broeders te beginnen in Limbe. Er kwamen vijftien kandidaten voor het eerste jaar, die door verschillende parochies waren geselecteerd. Lessen volgden zij op een naburig klein-seminarie. Hij vertelt over deze moeilijke jaren. De motivatie van de jongens was niet erg sterk; de meesten hadden meer belangstelling voor een diploma middelbaar onderwijs. De opleiding aan het seminarie was niet aan hen aangepast. Naar aanleiding hiervan is er een uitweiding over de selectie en het opvoedingssysteem ("oude stijl") van de priesterkandidaten. Ook het probleem van het celibaat komt hier ter sprake. Na enkele jaren werd het juvenaat opgeheven. Elders in het interview horen we dat tegen het eind van de zeventiger jaren een nieuwe poging werd ondernomen; opnieuw werd aan broeder Lechner de leiding toevertrouwd. De opleiding werd nu opgezet in samenwerking met broeders in Ghana. Op het tijdstip van het interview leken de vooruitzichten wat rooskleuriger dan bij de eerste poging Onderwijs. In 1968 werd hij leraar aan een middelbare school in Mzedi. Deze school was in 1960 door de broeders overgenomen en had toen een slechte reputatie. Toen en later waren er regelmatig stakingen door de studenten. De Nederlanders werden soms geïdentificeerd met Zuid-Afrikanen. Hoewel Maastricht uitstekende leerkrachten uitzond met jarenlange ervaring in Nederland, moeste de broeders toch wennen aan een geheel ander school- en onderwijssysteem. Maar de resultaten werden steeds beter en hij heeft nog meegemaakt dat het een van de betere scholen van Malawi werd. Aansluitend legt hij uit hoe voor en na de onafhankelijkheid leerlingen voor de middelbare scholen geselecteerd werden. Beweging voor een betere wereld. In een lange uiteenzetting vertelt hij hoe deze beweging door pater R. Lombardi SJ in Italië begonnen is, over de retraites die onder meer aan deelnemers van Vaticanum II gegeven werden. Vervolgens de stichting in Malawi, waar het onder de naam Service at the Church in the World (SCW) verder ging. Hij nam er actief aan deel en werd landelijk coördinator. De teams bestonden uit een doorsnede van de kerkleden: priesters, broeders, zusters, leken. Ook in Malawi werden retraites georganiseerd, vanaf 1979 ook voor jongeren en scholen, wat een grote vlucht nam. In de laatste jaren begon men te werken aan groepen in de parochies die te vergelijken zijn met basisgemeenschappen. Tot slot prijst hij het thuisfront in Nederland dat het werk van de missionarissen begeleidde: de congregatie, cursussen op het Kontakt der Continenten, lezingen in Malawi door mensen als prof. dr. A. Camps OFM en M. Gemmeke OCarm.

Trefwoorden: Eigenlandse broeders; Celibaat; Limbe; Malawi; Middelbaar onderwijs; Onderwijs; Priesteropleiding; Service at the Church in the World (SCW).

MEDISCHE MISSIEZUSTERS

E. Holtrust

KMM 807

* 3 december 1935 / interview: 3 april 1984, 270 minuten.

Werkgebied: Malawi 1970-1984.

Functie: arts.

Het interview van zuster Holtrust verschaft uitvoerige informatie over het werk van de Medische Missiezusters, inzonderheid gezondheidszorg in Phalombe, bisdom Blantyre, Malawi. Zij was geboren en opgegroeid in een strikt protestants gezin. Al vroeg werd zij gefascineerd door de figuur van Albert Schweitzer, wat mede invloed had op haar ideaal om dokter in Afrika te worden. Tijdens haar studie in Amsterdam kwam zijn in contact met de studentenkerk, met J. van Kilsdonk SJ en N. van Doornik MSC; zij werd katholiek. Zij studeerde verder in chirurgie en verloskunde. Intussen had zij kennis gemaakt met leden van de Medische Missiezusters; hun professioneel-medische instelling trok haar aan en in 1968 trad zij daar in. Na nog een tropencursus gevolgd te hebben vertrok zij in 1970 naar Malawi. In Phalombe begon zij onmiddellijk met medisch werk, doch kon daarnaast een programma in taalstudie en antropologie meemaken dat was opgezet door pater J. Schoffeleers SMM. Zij gaat in op de samenstelling van dit programma. Vervolgens beschrijft zij zeer uitvoerig het ziekenhuis dat door de Medische Missiezusters (MMZ) beheerd werd: eenvoudig maar doelmatig ingericht met 110 bedden. Zuster dr. A. Speetjens was er medisch directeur. Zij zelf werd tweede dokter; later kwam daar de leiding bij van een medisch centrum in Kasina, bisdom Dedza. De financiering van het ziekenhuis kwam voor een klein gedeelte van de patiënten en de regering, het meeste werd vanuit Nederland bekostigd. Van de meest voorkomende ziekten bespreekt zij met name tuberculose ("een ziekte van de armen"). Op haar initiatief werd dit in het behandelingspakket van het ziekenhuis opgenomen. Wat verderop in het interview geeft zij een overzicht van de dagindeling in het ziekenhuis. Daar komen ook andere ziekten en hun behandeling ter sprake (oogziekten, polio, mazelen, venerische ziekten, ondervoeding enz.). De staf was aanvankelijk buitenlands, doch door opleidingen (een aantal hiervan wordt besproken) komt de overdracht van functies dichterbij. Samenwerking met andere particuliere medische instellingen kwam goed op gang in het kader van de Private Hospital Association of Malawi (PHAM), gesticht in 1965). Het onderwijs aan doven en blinden door de Broeders van Maastricht wordt met ere vermeld. Naast dit hoofdonderwerp krijgt een aantal andere zaken korter de aandacht. Ten eerste zijn dat ontwikkelingen bij de Medische Missiezusters; zij bespreekt het democratiseringsproces dat gaande was ten tijde van haar intrede en de uitkristallisering van het eigen charisma op de kapittels van 1967, 1973 en 1979. Een tweede punt is de Afrikanisering in de Kerk van Malawi; zij wijst hierbij op een streven naar de oprichting van een soort basisgroepen, de toenemende rol van de leken, de grotere inbreng van eigenlandse zusters, onder meer bij de Medische Missiezusters. Tenslotte worden in de loop van het interview enkele politieke

ontwikkelingen vermeld en soms nader toegelicht. Over de zes maanden die zij in Zaïre doorbracht (1971-1972) wordt in het interview niet gesproken.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Gezondheidszorg; Malawi; Ziekenhuis Kasina; Private Hospital Association of Malawi (PHAM); Ziekenhuis Phalombe.

M. Hulshof [kloosternaam: zuster Marianne]

KMM 245

* 12 april 1921 / interview: 9 juni 1980, 154 minuten.

Werkgebied: Malawi 1961-1964; Jordanië 1964-1969; Kenya 1969-1980.

Functie: maatschappelijk werk; administratie ziekenhuis.

Zuster Marianne heeft in drie landen gewerkt, telkens met een andere taak. Bij nader toezien ging het bijna steeds om organisatorisch werk Malawi (1961-1964). In Phalombe, bisdom Blantyre, moest een ziekenhuis gebouwd worden. Zuster Marianne werd belast met de supervisie. Zij had daarvoor al enige ervaring opgedaan in Nederland bij de bouw van een klooster. Er was in dit afgelegen gebied nog geen enkele voorziening voor gezondheidszorg. Zij vertelt over de werkzaamheden, de problemen die zich voordeden, en de hulp van paters en broeders. Na drie jaar was het werk geklaard, met een accommodatie voor honderd patiënten. De mensen kwamen van heinde en ver over nauwelijks begaanbare wegen. Medezusters begonnen met de opleiding van landeigen krachten Jordanië (1964-1969). Omdat haar taak in Malawi was afgelopen, werd haar gevraagd een medezuster in Amman voor enige tijd te vervangen. Het werd vijf jaar. Hier lag haar taak vooral in beheer en administratie van een ziekenhuis. Het was een instelling waar vooral rijke patiënten kwamen. De zusters probeerden er een afdeling voor de armen te reserveren. Toen dit niet lukte besloten zij zich terug te trekken Kenya (vanaf 1969). In eerste instantie werd zij hier benoemd voor de administratie van een ziekenhuis van Engelse medezusters. Door omstandigheden ging dit niet door. Zij besloot nu Swahili te gaan leren en een cursus sociaal werk te gaan volgen in Nairobi. Hiermee begint tevens het langste verhaal van het interview. Bijzonder was dat de opleiding in Nairobi bedoeld was voor Kenyanen, zodat zij de enige blanke cursist was. Zij vertelt over dit instituut: het was gefinancierd door Misereor, er waren circa 500 studenten, zij maakte er kennis met leven en denken van de Kenyanen. Breed uitgewerkt worden haar ervaringen tijdens stages. Onder meer werkte zij in een tehuis voor ongehuwde moeders; naar aanleiding daarvan bespreekt zij de opvattingen van diverse stammen over voorechtelijk geslachtsverkeer. Een andere stageperiode bracht haar als sociaal werkster op het platteland; zij maakte er kennis met stamhoofden en landeigenaren, maar ontmoette bij bijeenkomsten en huisbezoek ook de gewone man en vrouw. Na haar diploma behaald te hebben werd zij als sociaal werkster verbonden aan het ziekenhuis in Nangina, bisdom Kakamega. Het werk was zeer gevarieerd: een project van zorg voor moeder en kind, door huisbezoek en anderszins de kloof overbruggen tussen ziekenhuis en samenleving (mensen motiveren zich te laten behandelen, de financiële kant regelen, familie van de patiënt opvangen en logies bezorgen); ook gaf zij voorlichting over hygiëne. Omdat het werk en het team zich steeds verder uitbreidden werd haar taak toch weer vooral coördinerend. Vanuit haar ervaringen met het volk gaat zij wat dieper in op de problemen rond polygamie en geboortenregeling.

Trefwoorden: Geboorteregeling; Jordanië; Kenya; Malawi; Nangina; Sociaal werk; Polygamie; Ziekenhuis.

H. Smeets [kloosternaam: zuster Michael]

KMM 494

* 18 april 1919 / interview: 11 juni 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Malawi 1967-1980.

Functie: onderwijs; verzorging.

Zuster Michael trad in 1943 bij de Medische Missiezusters in met een onderwijsopleiding, wat toen eerder een zeldzaamheid was. Zij werd in 1952 novicenmeesteres, en was van 1957 tot 1967 provinciaal overste. In het eerste deel van het interview vertelt zij uitgebreid over de stichteress dr. A. Dengel, over ontwikkelingen in de congregatie in de Verenigde Staten en in Nederland, het laatste met name in de tijd dat zij provinciaal was ("alles wankelde in Nederland en wij wankelden mee"). In 1967 vertrok zij naar Malawi. Haar congregatie had in Phalombe, bisdom Blantyre, een ziekenhuis waaraan tevens een school met internaat voor de opleiding van verpleegsters en vroedvrouwen verbonden was. Zij had de zorg voor het internaat en gaf aan de tachtig à negentig leerlingen niet-medische lessen (christelijk leven, algemene ontwikkeling en dergelijke); zij vertelt hierover. Ook over de samenwerking van particuliere ziekenhuizen, verenigd in de Private Hospital Association of Malawi (PHAM) met de regering. Financieel werden de projecten gedragen door giften vanuit Nederland en Amerika, waarbij de Stichting Vrienden Medische Missiezusters behulpzaam was; specifieke hulp kwam van Miva, Memisa en Misereor. Als een rode draad loopt door het hele interview haar aandacht voor de positie van de vrouw in Malawi. Rond Phalombe woonde de Alomwestam ("proletariërs onder de Bantu"), hun vrouwen hadden het bijzonder moeilijk. De stabiliteit van het huwelijk werd vroeger beschermd door de dorpsgemeenschap, met name door de getuigen. Maar arme mannen trokken naar elders om werk te zoeken, en regeringsambtenaren werden vaak verplaatst (tegen corruptie en ter bevordering van nationale eenheid). Gevolg was dat het gezinsleven werd ontwricht en dat vrouwen vaker in de steek gelaten werden; prostitutie nam toe. Voor verbetering van de levensstandaard werd wel over geboorteregeling gesproken maar voor de vrouwen was een schaar van kinderen gevoelsmatig én vaak als oudedagvoorziening erg belangrijk. Ook de regering was er niet onverdeeld voor. Van de overige onderwerpen krijgen eigenlandse zusters de meeste tijd toebedeeld. Zij bespreekt de vóór- en nadelen van aansluiting bij een internationale congregatie of stichting van inheemse instituten. Korter bespreekt zij het werk van de priesters en problemen rond het celibaat. Verder zijn er profielschetsen van mgr. J.B. Theunissen SMM en mgr. J. Chiona. Tenslotte korte informatie over volksgeloof (bijvoorbeeld regen afsmecken), inheemse dansen (niet altijd geschikt voor "kerstening"), medicijnmannen enz. Politieke kwesties komen eerder zijdelings ter sprake.

Trefwoorden: Alomwestam; Chiona, J.; Eigenlandse zusters; Malawi; Private Hospital Association of Malawi (PHAM); Positie van de vrouw; Theunissen, J.B.; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Ziekenhuis Phalombe.

A. Speetjens

KMM 787

* 21 maart 1922 / interview: 6 februari 1984, 208 minuten.

Werkgebied: Malawi 1967-1978.

Functie: verpleging.

Hoewel zuster Speetjens zeven jaar in Indonesië gewerkt heeft (Java en Sulawesi, 1953-1960) en vijf jaar in Burma (bisdom Rangoon, 1960-1965) wordt deze periode slechts beknopt

besproken. Zo valt alle aandacht op Malawi, waar zij van 1967 tot 1978 als arts en gynaecologe werkzaam was in het bisdom Blantyre. Hier kiest zij drie onderwerpen uit: gezondheidszorg in en vanuit het ziekenhuis in Phalombe, waar zij tevens medisch directeur was, de Private Hospital Association of Malawi (PHAM), waar zij vijf jaar lid was van het dagelijks bestuur; de opleiding van medische assistenten in Lunzu. Betreffende de structuur van het interview zij nog opgemerkt dat in de tweede helft een aantal punten hernomen en verder uitgewerkt wordt. Het katholieke ziekenhuis in Phalombe was eigendom van de Medische Missiezusters (MMZ) die het ook onafhankelijk van het bisdom beheerden en financierden. Met het oog op overdracht werden zusters van een Afrikaanse congregatie opgeleid; zij noemt taken die aan hen werden toevertrouwd. In een later stadium namen de Medische Missiezusters ook zelf eigenlandse kandidaten aan. Vanuit haar ervaring als gynaecologe vertelt zij over volkse gebruiken en opvattingen betreffende zwangerschap en bevalling kinderloosheid enz.; ook over wat zij als arts op deze gebieden heeft kunnen doen. Zij leerde veel hierover tijdens cursussen huwelijksvoorbereiding die zij in Likulezi gaf aan het catechetisch centrum van pater Schoffeleers. Geboorteregeling wordt uitgebreid besproken. De socio-economische ontwikkeling was achtergebleven bij de medische vooruitgang, kindersterfte nam sterk af. De regering stond eerder afwijzend tegenover beperkingen. Zij zelf wijst abortus af; andere methoden (pil, spiraal) worden genuanceerd benaderd waarbij ook de praktische problemen duidelijk worden. Tenslotte worden onder deze noemer enkele andere ervaringen besproken zoals preventieve gezondheidszorg, een mazelenepidemie, lepra enz. De PHAM werd opgericht omdat de particuliere gezondheidszorg geen gecentraliseerd contact had met de regering en men daar wederzijds behoefte aan had. Alle christelijke kerken waren in de PHAM vertegenwoordigd. Naast de eerste doelstelling (contacten met de instanties) groeide er ook samenwerking op andere gebieden: administratief, gezamenlijk projecten en cursussen. Zij legt uit hoe het bestuur in elkaar zat en noemt personen die een belangrijke rol speelden. In Lunzu was zij geen praktizerend arts, behalve soms als waarnemend voor Nederlandse artsen die waren uitgezonden door Medicus Mundi. Haar hoofdtaak was de opleiding van medische assistenten. Deze mensen kregen een algemene medische opleiding van twee jaar, plus een jaar specialisatie in een ziekenhuis. Zij waren bestemd voor het werk in de 'bush'. President H.K. Banda heeft veel moeite gedaan om over het hele land poli- en kraamklinieken op te zetten. Na de opleiding kregen de assistenten hun aanstelling en salaris van de regering. Zij geeft details over deze opleiding en over het werk van de abiturienten. Als kortere onderwerpen kunnen vermeld worden: de zorg voor doven en blinden door de Broeders van Maastricht; eigenlandse kandidaten voor de Medische Missiezusters (MMZ); een impressie van de pastoraal in bisdom Blantyre (bisschop, priesters, Afrikanisatie). In 1978 keerde zij naar Nederland terug om ruimte te scheppen voor eigenlandse krachten.

Trefwoorden: Banda, H.K.; Burma; Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Indonesië; Likulezi; Malawi; Overdracht functies; Private Hospital Association of Malawi (PHAM); Ziekenhuis Phalombe.

* 20 december 1923 / interview: 23 januari 1980, 260 minuten.

Werkgebied: Malawi 1955-1972.

Functie: beleid.

Dat pater Van der Asdonk naar de missie ging, was op zich al een merkwaardig feit. Hij had eigenlijk gekozen voor werk in Nederland maar op het provinciaal niveau werd zijn aanvraag verwisseld met die van zijn confrater B. van Iersel; zo kwam hij in Malawi en Van Iersel in Nijmegen; achteraf overigens tot volle tevredenheid van beide betrokkenen. Bijzonder voor dit interview is dat het veel achtergrondinformatie bevat over beslissingen op beleidsniveau. Na een BA-graad behaald te hebben in Engeland was pater Van der Asdonk achttien jaar werkzaam in Malawi: 1955-1959 assistentsecretaris voor het onderwijs in het bisdom Blantyre, 1959-1965 algemeen secretaris voor het onderwijs voor geheel Malawi, 1961-1972 algemeen secretaris van de bisschoppenconferentie. Er zijn drie hoofdonderwerpen: onderwijs (enigszins verspreid over het interview), persoon en werk van mgr. J.B. Theunissen SMM, en in het verlengde daarvan de oprichting en val van een katholieke volkspartij in Malawi Onderwijs. Met voorbeelden illustreert hij de prioriteit die vanaf het begin van de missie aan onderwijs gegeven werd, een prioriteit die in de twintiger jaren nog eens benadrukt werd door de pauselijke delegaat mgr. Hinsley. Een missiepost openen betekende allereerst een school bouwen. Bekeringswerk speelde hierbij een rol, maar hij is overtuigd dat ontwikkeling van land en volk vaak voorop hebben gestaan. Een zwak punt van de katholieke missie was de brede uitbouw van het lager onderwijs gepaard aan een tekort aan middelbaar en hoger onderwijs. Vanuit zijn functies ontwikkelde hij programma's om deze achterstand in te halen; de hulp van onderwijscongregaties van broeders en zusters werd ingeroepen, middelbare scholen en lerarenopleidingen werden in grote aantallen opgericht, talentvolle Afrikanen kregen de kans om aan buitenlandse universiteiten te gaan studeren. Bij de oprichting van de hiërarchie werd hij benoemd tot algemeen secretaris van het katholiek onderwijs, opdat de contacten tussen kerk en regering via één persoon zouden lopen; hij legt uit welke formule in samenspraak met de regering kon worden uitgewerkt voor de positie van het confessioneel onderwijs. Met bewondering en uitvoerig bespreekt hij persoon en werk van mgr. J.B. Theunissen ("een van de grootste missiebisdommen van Afrika"), met wie hij lange tijd heeft samengewerkt. Voor diens grote ondernemingen ziet hij vooral twee drijfveren: een onwankelbare trouw aan de Kerk van Rome, en de overtuiging dat niets te groot of te mooi kon zijn voor de mensen in Malawi. Hij geeft een aantal voorbeelden: de succesvolle reis naar Europa (waarbij pater Van der Asdonk hem vergezelde) om congregaties te zoeken voor Malawi; de uitbouw van gezondheidszorg, onderwijs en andere vormen van ontwikkelingswerk waaraan deze congregaties een grote bijdrage leverden; zijn invloed in Afrika als hoofd van de bisschoppenconferentie van Malawi; de grootse katholieke manifestatie bij gelegenheid van de oprichting van de hiërarchie enz. Overigens maakte zijn rechtlijnigheid samenwerking soms moeilijk. Een initiatief waar mgr. Theunissen achter stond doch dat mis liep was de poging om een katholieke volkspartij op te richten. Het interview bevat zeer veel informatie over de verschillende fasen hiervan: de oprichting, persconferenties en een noodlottig interview met de bisschop, demonstraties tegen de bisschop, het lot van enkele leiders, de houding van de geestelijkheid, het fiasco bij de verkiezingen. Pater Van der Asdonk hield zich zorgvuldig afzijdig, doch was als tussenpersoon wel betrokken bij besprekingen tussen

bisschop en geestelijkheid en bij pogingen om de bisschop en president H.K. Banda bij elkaar te brengen. Dit laatste resulteerde in een verzoening tussen beiden en eerherstel voor de bisschop bij zijn afscheid. Andere onderwerpen komen korter ter sprake. Zo onder meer verschillen in aanpak tussen Witte Paters en montfortanen; de groeiende samenwerking tussen de kerken in Malawi en de bundeling van krachten en hulpmiddelen op sociaal vlak. Dit resulteerde onder andere in de oprichting van de Private Hospital Association of Malawi (PHAM); als vertegenwoordiger van de bisschoppenconferentie was hij bij deze ontwikkelingen nauw betrokken. In 1972 kreeg hij een benoeming bij het hoofdbestuur van de montfortanen en verhuisde naar Rome.

Trefwoorden: Banda, H.K.; Blantyre; Katholieke Volkspartij Malawi; Malawi; Onderwijs; Private Hospital Association of Malawi (PHAM); Politiek; Theunissen, J.B.; Bisschoppenconferentie.

J. Dirkx

KMM 824

* 30 oktober 1931 / interview: 1 juni 1984, 180 minuten.

Werkgebied: Malawi 1959-1984.

Functie: pastoraal.

De ervaringen van pater Dirkx liggen op drie terreinen: pastoraal, de opleiding van priesters, en van catechisten. Zij spelen zich af in de bisdommen Blantyre en Chikwawa, Malawi Pastoraal in Nsanje. Men kan hier twee perioden onderscheiden. In de eerste (1959-1963) verliep het pastorale werk grotendeels langs traditionele lijnen. Toen hij er weer terugkwam (1967-1974) waaide er een nieuwe wind: door opdeling van het bisdom Blantyre (1965) viel Nsanje nu onder het nieuwe bisdom Chikwawa; dit betekende een ander bestuur en bovendien een toenemende invloed van Vaticanum II. Nieuw was bij zijn aankomst in 1959 dat pas aangekomen missionarissen een inleiding van een half jaar kregen op hun taak: taal (Chichewa), cultuur en missiemethodes; dit gebeurde onder leiding van een van de top-missionarissen van die tijd, pater L. Mohr SMM. Pater Dirkx beschrijft dan Nsanje en het werk daar, waarbij het accent vooral valt op de trektochten naar de uitkerken. Hij geeft een doorsnee dagorde van zo'n bezoek (sacramenten en contacten met de mensen). Vooral het beheer van de scholen komt uitvoerig aan de orde; hij had er een twintigtal onder zijn hoede en tot zijn taak behoorden de benoeming van onderwijzers, uitbetaling van salarissen, heffen van schoolgeld, zorg voor de gebouwen. Verder horen we hier over geloof en gebruiken van de bevolking: geloof aan geesten, invloed van toverdokters, structuur van het familieleven enz. Pastorale problemen waren er vaak rond huwelijk en gezin; onder meer werden deze veroorzaakt door het feit dat de mannen gingen werken in Rhodesië en Zuid-Afrika. Tenslotte gaat hij in op de belangrijke bijdrage van de catechisten aan het missiewerk: les geven aan catechumenen, zondagsdiensten leiden, huwelijken regelen, plaatselijke problemen oplossen enz. In de tweede periode kwamen andere ideeën en structuren op. Rond 1969 richtte mgr. E.F.J. Vroemen SMM, de eerste bisschop van Chikwawa, een diocesane priesterraad op. In hun regelmatige bijeenkomsten kwamen nieuwe ideeën aan de orde zoals het Kerkbegrip van Vaticanum II, de gemeenschap als Volk Gods, de rol van de Bijbel. Een soort basisgemeenschap kwam hier en daar van de grond; plaatselijke leiders werden gekozen en opgeleid; de catechisten kregen een plaats in deze nieuwe constellatie. Hij vertelt over bevredigende ontwikkelingen en over moeilijkheden (weerstand bij een deel van de priesters, de noodzaak

om buiten de politiek te blijven, een tekort aan goede leiders). Ook gaat hij in op het toenemende ontwikkelingswerk, onder meer vrouwengroepen, praktische hulp bij de landbouw, aan vluchtelingen uit Mozambique. Vordering en samenwerking werden ook gemaakt in oecumenische samenwerking, onder meer op sociaal vlak door de oprichting van de interconfessionele Christian Service Commission. Priesteropleiding (1963-1966) wordt korter besproken. Hij gaf les aan het klein-seminarie in Likulezi, bisdom Blantyre. Hij gaat in op het lesprogramma, de nadruk die werd gelegd op intellectuele vorming, het verloop onder de studenten, de staf enz. Ook celibaat wordt hier besproken. Hij denkt dat problemen op dit en andere gebieden uit de openbaarheid worden gehouden omdat men afhankelijk is van Rome, ook financieel. Vanaf 1974 werkte hij in Bangula (Chikwawa) als pastor en als leider van het diocesane pastoraal centrum. In het bijzonder werd hem de vorming en begeleiding van catechisten opgedragen. Het centrum was bedoeld als diocesane 'follow-up' van de interdiocesane opleiding in Likulezi. Hij beschrijft het centrum, de uitbreiding ervan de gebruikte methodes, en vooral uitgebreid de nieuwe taak van de catechisten in de opbouw van plaatselijke gemeenschappen.

Trefwoorden: Animisme; Basisgemeenschappen; Catechisten; Catechistenopleiding; Celibaat; Likulezi; Malawi; Nsanje; Oecumene; Pastoraal; Pastoraal Centrum; Priesteropleiding; Schoolbeheer; Vaticanum II; Vroemen, E.F.J..

J.H. Jansen

KMM 257

* 9 augustus 1903 / interview: 11 maart 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Malawi 1931-1972.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Jansen kwam in 1931 naar Malawi en bleef daar tot 1972. Hij heeft pastoraal werk gedaan in een groot aantal parochies van het bisdom Blantyre en Zomba, had regelmatig te maken met onderwijs, was lid van het centraal bestuur van het Maria Legioen, en had enige tijd de zorg voor gastarbeiders in Zuid-Afrika. Zijn pastorale arbeid begon in Mwanza. Hij leerde de taal uit een kleine grammatica en door te praten met kinderen. Na enkele maanden begon hij mee te draaien in de parochie. Hij legt uit hoe de taken verdeeld waren over de pastoor en de kapelaan en beschrijft de routine van de bezoeken aan bijstaties (schooltje inspecteren, biechthoren, H. Mis, zich op de hoogte stellen van problemen enz.). Na een jaar kreeg hij een benoeming voor Nankunda (tegenwoordig in bisdom Zomba), een parochie die aan een seminarie verbonden was. Over deze en enkele van zijn latere standplaatsen zijn er wat korte inlichtingen. Voor allen gold dat catechisten belangrijk waren; hij bespreekt de taak van hoofdcatechisten en gewone catechisten Onderwijs. Naar aanleiding van zijn werk in Mwanza geeft pater Jansen aan het begin van het interview een twintig minuten durend overzicht van vroegere ontwikkelingen in het katholiek onderwijs. De protestanten waren eerder begonnen dan de katholieken; bij de laatsten lag de nadruk op bekeringswerk, waarbij "gebedshuisjes" (catechismusschooltjes waar ook lezen en schrijven geleerd werd) een belangrijke rol speelden. Op instigatie van de apostolisch delegaat mgr. Hinsley begon men rond 1928 met een intensief programma om de achterstand in te halen. In 1928 werd de kweekschool in Nguludi geopend; er zijn wat details over school en internaat. De schoolstrijd met de protestanten was fel; voor elke nieuwe school moest in vergaderingen bij het departement van onderwijs gevochten worden. Er kwam een wet die bepaalde dat er minstens drie mijl moesten zijn tussen scholen van verschillende godsdiensten, dat werd vaak passen en

meten. Pater Jansen heeft zelf ook les gegeven aan middelbare en kweekscholen, doch vertelt heel weinig daarover. Het Maria Legioen werd in 1940 in Malawi geïntroduceerd door Mary E. Quinn. Pater Jansen was degene die haar op het bisschopshuis ontving. Hij had toen al over de beweging gelezen en was er door geïmponeerd. Uitgebreid en met veel voorbeelden vertelt hij over het ontstaan van het Maria Legioen, hun manier van werken, de verspreiding in Afrika en in het bijzonder in Malawi, zijn eigen werk als lid van het centraal bestuur waarvoor hij door de bisschop werd vrijgesteld. Tenslotte is er een verhaal over migranten arbeiders die vanuit Malawi in Rhodesië en Zuid-Afrika gingen werken. Hij vertelt over een confrater die de zorg voor deze mensen op zich nam. Ook hij zelf was na de oorlog enige tijd bij dit werk betrokken. Tussendoor horen we dat hij rond 1940 in Limbe aanwezig was op de oprichtingsvergadering van het African National Congres; daar is een heel verslag bij over wat er gezegd werd over de blanken, onder meer over de rol van zending en missie in het kolonisatieproces. In 1972 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: African National Congres; Catechisten; Hinsley; Kweekschool; Malawi; Maria Legioen; Mwanza; Nankunda; Onderwijs; Pastoraal; Protestanten; Quinn, M..

P.J. Keulen

KMM 286

* 16 maart 1897 / interview: 7 juli 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Malawi 1924-1937; Zaïre 1938-1960.

Functie: pastoraal.

Pater Keulen werkte van 1924 tot 1937 in Malawi en van 1938 tot 1960 in Zaïre. Hij komt over als een man van de praktijk die geen brede visies ontvouwt maar gemoedelijk en vaak met humor vertelt over zijn lange missionarisleven Malawi. Bij wijze van inleiding horen we hoe de montfortanen daar begonnen zijn: mgr. W. Dupont had hen uitgenodigd om een deel van zijn uitgestrekte vicariaat over te nemen; maar hij had niet aan alle betrokken overheden toestemming gevraagd zodat er een conflict ontstond en Rome tussenbeide moest komen; uiteindelijk kregen de montfortanen éénderde van de oppervlakte maar wel met de meeste inwoners. Pater Keulen had parochies in de tegenwoordige bisdommen Chikwawa, Dedza en Zomba, maar het langst werkte hij in Nguludi, bisdom Blantyre. Zijn eerste standplaats was Nsanje dat in 1921 gesticht was; er waren weinig christenen, aan dopen van volwassenen was men nog niet toe omdat het catechumenaat drie jaar duurde. Hij maakte hier ook kennis met het probleem van de polygamie en vertelt er een lang verhaal bij. In deze streek had ook pater Wevers gewerkt die veel goeds gedaan heeft op medisch gebied. Dan is er informatie over Nguludi. Hij noemt de stammen (Angoni, Achewa, Anguo), en gaat wat nader in op wrijvingen met de protestanten die de beste stukken hadden. Er was een goede normaalschool, waarvoor pater Driessen SMM boekjes in de volkstaal samenstelde. Hij vertelt enkele voorvallen uit de geschiedenis van deze statie. Dienstreizen naar de bijstaties waren in die tijd vaak moeilijke ondernemingen: grote afstanden te voet (later per fiets), de hitte, primitieve omstandigheden. In het bisdom Zomba lag het Nankanda klein-seminarie. Malawi kent een groeiend aantal eigen priesters, allemaal seculier ("gaat van Rome uit"); een risico ligt in de verplichtingen tegenover de eigen clan; het celibaat lijkt dragelijk Over Zaïre spreekt hij veel korter. Zijn standplaats was Stanleyville (later Kisangani). De montfortanen hadden hier een gebied overgenomen van de scheutisten. Hij leerde Lingala. Dan signaleert hij enkele verschillen tussen het Engelse koloniale systeem en het Belgische; ook dat de tegenstellingen tussen Vlamingen en Walen soms doorwerkten in de missie. Over zijn werk zegt hij weinig:

we horen kort over voorbereiding op het doopsel, over catechisten, dat hij veel reizen maakte als schoolinspecteur, over godsdienstonderwijs door de zusters, dat hij van donderpreken hield (geïllustreerd met een verhaal over een man met twee vrouwen), hoe hij met een eigengemaakte veldoven een kapel bouwde. Het geheel is verlucht met voorvallen die hij beleefd heeft. In 1960 moest hij om gezondheidsredenen terugkeren naar Nederland.

Trefwoorden: Blantyre; Dienstreizen; Dupont, W.; Eigenlandse priesters; Malawi; Nguludi; Nsanje; Polygamie; Protestanten; Stanleyville; Zaïre.

J.M. Schoffeleers

KMM 479

* 31 augustus 1928 / interview: 28 juli 1980, 268 minuten.

Werkgebied: Malawi 1955-1976; Zaïre 1963-1964.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Uitgaande van de wetenschappelijke loopbaan van pater Schoffeleers zou men hier misschien een antropologische verhandeling verwachten (1963-1964 studie antropologie en Afrikaanse linguïstiek in Zaïre, 1964-1966 antropologie aan de universiteit van Oxford, 1971-1976 lector aan de universiteit van Malawi, 1976 hoogleraar Niet-Westerse Religies aan de VU te Amsterdam, tal van publicaties). In feite worden gegevens over cultuur en godsdienst op natuurlijke wijze ingebed in een verslag over twintig jaar arbeid in Malawi waarbij talrijke aspecten van het missiewerk aan de orde komen. Zijn eerste standplaats was Mulanje, bisdom Blantyre (1955-1958). Het was een grote missiepost met naast de kerk nog zusterkloosters, diverse scholen, een ziekenhuis enz. De pastoraal verliep volgens geijkte patronen; de taak van de missionaris was christendom te brengen, daar moest hard voor gewerkt worden, maar de resultaten waren dan ook spectaculair (in circa acht jaar van 15.000 naar 30.000 christenen). Hij maakte in deze periode ook kennis met mgr. J.B. Theunissen SMM. Zijn volgende standplaats was Muona in de Lower Shire Valley. In 1958 behoorde dit nog tot het bisdom Blantyre; toen hij er in 1966 na zijn buitenlandse studies terugkeerde viel deze streek onder het in 1965 opgerichte diocees Chikwawa. Hij beschrijft een aantal problemen: een slecht klimaat, een nieuwe taal leren, een bevolking die vijandig stond tegenover het christendom, een tamelijk 'venijnige' verhouding tussen katholieken en protestanten. Pater H. Vonken SMM was een van de grote missionarissen in dit gebied. Van het Maria Legioen ondervond men grote steun bij het werk. Wat uitgebreider bespreekt hij het probleem van immigrantenstammen hier en elders in Malawi. Twee grote onderwerpen van het interview spelen zich af in deze periode: initiatieriten en geheime genootschappen (Nyau). Hij geeft daarover uitgebreide informatie en verwijst voor nog meer details naar zijn publicaties. De initiatie en besnijdenis werden door vroegere missionarissen heftig bestreden; hij geeft daarvan voorbeelden. De plechtigheden vonden plaats in juli-augustus in speciaal ingerichte kampen. Hij heeft zo'n kamp meegemaakt, foto's gemaakt en gegevens verzameld. Ook betreffende de geheime genootschappen verrichtte hij uitgebreid onderzoek. Hij gaat in op hun geschiedenis, op hun rol in de stam, op verschillen tussen matrilineaire en patrilineaire gemeenschappen, op hekserij en bezetenheid van vrouwen enz. In de dertiger jaren hadden zich ernstige incidenten voorgedaan toen missionarissen hardhandig ingrepen. Gevolg was polarisatie en vervreemding van het christendom. Pater Schoffeleers is lid geworden van zo'n geheim genootschap; hij moest daarvoor een 'examen' afleggen en mocht daarna de ceremonies meemaken. Zijn benadering en een bezoek van mgr. E.F.J. Vroemen SMM droegen bij tot een serenere relatie

met de Kerk. In 1968 werd hij directeur van het catechetisch instituut in Likulezi. Hij gaat vooral in op twee punten: ten eerste de basis van wederzijds vertrouwen en openheid tussen staf en studenten die hij tot uitgangspunt maakte; ten tweede de verwachtingen die bij sommigen ontstonden betreffende pastorale bevoegdheden (een soort 'gehuwd priesterschap') en de tegenvallende realiteit. In de loop van het interview komt nog een aantal andere onderwerpen op tafel. De voornaamste zijn: aanpassingen in de liturgie, de verhouding tussen blanke en zwarte priesters, het celibaat, de toekomst van de Kerk. Vernieuwingen in de liturgie ontstonden vooral na Vaticanum II, en er werd zeer verschillend over gedacht. Zo ontstond een 'trommeloorlog' over het gebruik van trommen in de kerk; een aantal initiatieven werd in de grond geboord. De samenwerking tussen blank en zwart was een moeilijk proces. Hij schetst de problemen die aan beide kanten ontstonden als men samen een gemeenschap vormde. Mgr. Theunissen zag toen mogelijkheden in de oprichting van 'zwarte' en 'blanke' dekenaten, maar dit liep mis. Uiteindelijk ontstond er een groot aantal éénmansparochies. Verplicht celibaat is, zo stelt het interview, in Afrika een reëel probleem; het is nodig dat dit als zodanig onderkend wordt, verbloeming van de feiten werkt averechts. Sprekend over de toekomst van de Kerk in Malawi (waarover hij een rapport heeft samengesteld) wijst hij op een stagnatie bij het officiële christendom, en een explosieve groei van onafhankelijke Afrikaanse kerken (meer dan 6000) die vaak charismatisch geïnspireerd zijn; basissamenlevingen naar Latijns-Amerikaans model stuiten op het probleem van een totaal andere sociale context.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Blantyre; Catechetisch Instituut Likulezi; Celibaat; Geheime genootschappen; Initiatieriten; Liturgievernieuwing; Malawi; Maria Legioen; Mulanje; Muono; Onafhankelijke kerken; Protestanten; Theunissen, J.B.; Vonken, H.; Vroemen, E.F.J..

G. Schramma

KMM 481

* 10 augustus 1928 / interview: 1 juli 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Malawi 1959-1974.

Functie: pastoraal.

Pater Schramma was van 1959 tot 1974 in verschillende functies werkzaam in het bisdom Blantyre, Malawi. Het interview verloopt grotendeels chronologisch, waarbij verschillende aandachtsvelden uitgebreid ter sprake komen Pastoraal. Zijn eerste standplaats was Mulanje. Hier leerde hij de Chianjataan (later Chichewa genaamd). Hij beschrijft de missiepost: kerk, pastorie, zustershuis, scholen, internaat. Hij maakte kennis met het traditionele patroon van de pastoraal op de centrale post en tijdens reizen naar de buitenstaties. Scholen speelden in het missiewerk een belangrijke rol, en hij gaat daar uitgebreid op in. In de regio Mulanje waren er ongeveer zestig, variërend van tweejarig, vijfjarig en achtjarig; van sommige werden de onderwijzers betaald door de regering. Elders in het interview wijst hij op een verschil tussen katholiek onderwijs (in de breedte: veel kleine lagere scholen) en de protestanten (in de hoogte: lager, middelbaar en hoger onderwijs). Ook catechisten waren zeer belangrijk. Hij legt in detail uit welke taken de (betaalde) hoofdcatechisten hadden, en wat de gewone catechisten deden. Vooral in de buitenstaties droegen zij praktisch het gehele kerkelijke leven. Hier en daar werd wel de vraag gesteld over priesterwijding van goed opgeleide catechisten, maar dit was niet op alle niveaus bespreekbaar. Dit brengt hem op vernieuwingen na Vaticanum II. In

het naburige bisdom Chikwawa werd aanvankelijk meer geëxperimenteerd dan in Blantyre; op aandringen van enkele jonge Europese priesters werd een priesterraad gevormd; in de liturgie deden Afrikaanse instrumenten en dansen hun intrede. Tegen het einde van het interview gaat hij uitvoeriger in op wat in bisdom Blantyre aan liturgische vernieuwingen op gang kwam. Vooral op het gebied van Afrikaanse muziek is hij zelf actief geweest: vaste gezangen in de volkstaal, Afrikaanse melodieën verzamelen, muzikaal begaafde Afrikanen stimuleren, boekjes uitgeven enz. In Mulanje had hij al kennis gemaakt met de Servants of the Blessed Virgin Mary, een diocesane congregatie die was opgericht en begeleid door de Dochters der Wijsheid. In Mary View (Limbe) werd hij in 1961 rector van hun noviciaat; vermeld worden enkele details over hun oprichting, uitbreiding en levenswijze Schoolcatechese. Tussen 1962 en 1972 heeft pater Schramma godsdienstles gegeven op een groot aantal middelbare scholen; bovendien studeerde hij een jaar aan het pastoraal instituut voor Oost-Afrika in Ggaba (Uganda); ook stelde hij zelf een cursus samen. Vanuit deze ervaringen zet hij zijn ideeën uiteen over een benadering van het geloof vanuit de mens. Dan geeft hij commentaar op de twee soorten schoolcatechese: godsdienstlessen (waarin men echt iets kwijt kon), en bijbellessen als examenvak. Bij dit laatste werd men in een keurslijf gedwongen omdat men moest klaarstomen voor een centraal geredigeerd examen, dat uit Engeland afkomstig was Media. Pater W. Loop SMM (bekend van de Bond zonder Naam) werd door mgr. J.B. Theunissen SMM uitgenodigd om een katholieke pers en radio-omroep in Malawi op te richten. Die opdracht bleek te omvangrijk. Wel werd de drukkerij uitgebreid (later overgenomen door de Broeders van Maastricht) en kreeg men zendtijd op de radio. Pater Schramma werkte mee aan de uitzending van kerkdiensten en korte radiotoespraken. Het interview wordt besloten met een reflectie over problemen rond het celibaat in Afrika. In 1974 keerde pater Schramma naar Nederland terug in verband met een nieuwe benoeming.

Trefwoorden: Catechese; Catechisten; Celibaat; Chikwawa; Liturgievernieuwing; Loop, W.; Malawi; Mulanje; Onderwijs; Pastoraal; Radio; Servants of the Blessed Virgin Mary; Vaticanum II.

J.Th. van der Velden

KMM 720

* 7 februari 1909 / interview: 25 februari 1983, 300 minuten.

Werkgebied: Malawi 1937-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Van der Velden heeft meer dan veertig jaar (1937-1980) in Malawi als pastor gewerkt. Zijn zeven standplaatsen lagen in de tegenwoordige bisdommen Blantyre en Chikwawa. In feite is bijna al zijn informatie vastgehecht aan de beschrijving van zijn eerste parochie in Mwanza, zij het met enkele verwijzingen naar latere ontwikkelingen. Pas tegen het einde van het interview worden bijzonderheden over andere missieposten toegevoegd Mwanza had een kerkje, een pas nieuw huis en een school met twee klaslokalen. Er hoorde een aantal dorpen bij, eigenlijk nog geen buitenstaties in de latere zin van het woord. Zelfs in de grotere dorpen woonden niet meer dan twintig tot vijftig christenen; het waren meest individuen, geen gezinnen, zodat zij het moeilijk hadden in een heidense omgeving. Hij beschrijft uitvoerig de dienstreizen. De verste dorpen waren zo'n zes uur lopen; er gingen een paar dragers mee en de hoofdcatechist. De eerste zorg gold altijd de schooltjes; andere programmapunten waren rozenhoedje bidden en napraten met de mensen, biechthoren, H. Mis; dan naar een volgend

dorp. Het catechumenaat begon met inschrijving, dan wekelijks les volgen. Na twee jaar was er een examen, dan drie weken op de centrale missiepost met elke dag viermaal onderricht; tenslotte het Doopsel. Voorbereiding op het huwelijk was kort; erg belangrijk was het op de hoogte te zijn van de eigen tradities anders liep men kans een huwelijk te sluiten dat in de ogen van de mensen ongeldig was. Naar aanleiding hiervan gaat hij zeer uitgebreid in op de ideeën van de stammen waaronder hij gewerkt heeft. Achtereenvolgens bespreekt hij geloof aan geesten, de verhouding man-vrouw, de bruidsschat, de rol van de dorpschouwen, verschillende namen voor God, de initiatieriten voor meisjes, gebruiken bij een huwelijksluiting enz. Dit hoofdstuk wordt besloten met een lofzang op de oude catechisten: zij kenden de mensen, waren zelf overtuigde christenen, kenden de catechismus beter dan de pater, zij wisten van huwelijksbeletselen en dergelijke; hij erkent veel van hen te hebben geleerd. Later (1968) kwam er een cursus voor de opleiding van catechisten; hij spreekt daarover met gemengde gevoelens Port Herald, later Nsanje genoemd (1940-1949). Het bekeringswerk verliep hier moeizaam. Wel heeft hij er minstens twaalf nieuwe scholen kunnen bouwen. Hij vertelt hoe dat in zijn werk ging: geld bij elkaar brengen, stenen maken, hulp van de mensen. Kort gaat hij hier ook in op onenigheden met protestanten. Ook Chikwawa (1950-1952) was een moeilijke parochie. De mensen gingen er nauwelijks naar de kerk, zelfs met Kerstmis niet. Hij wijt dat aan de invloed van een geheim genootschap dat hier veel invloed had. Hij vertelt wat hij hierover heeft gehoord van de mensen, en merkt op dat pater Schoffeleers er een studie over heeft gemaakt. Nog korter spreekt hij over zijn parochies in Molere (1956-1965), Tengani (1965 -1974) en Muona (1974-1980); in de laatstgenoemde plaats had hij de zorg voor het ziekenhuis. Eveneens kort bespreekt hij de volgende onderwerpen: eigenlandse zusters, veranderingen na Vaticanum II; een herindeling van de bisdommen. In 1980 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Catechisten; Catechumenaat; Chikwawa; Dienstreizen; Inheemse gebruiken; Malawi; Mwanza; Nsanje; Pastoraal; Tengani.

WITTE PATERS (WP)

P.C.G. Couwenberg

KMM 99

* 1 oktober 1934 / interview: 24 juli 1979, 300 minuten.

Werkgebied: Malawi 1961-1979.

Functie: pastoraal.

Op elk punt dat aan pater Couwenberg wordt voorgelegd geeft hij zakelijk en gedetailleerd antwoord. Zo ontstaat een helder beeld van de twee terreinen waarop hij zich in Malawi bewogen heeft, pastoraal en media. Zijn standplaatsen lagen in het bisdom Lilongwe. Na zijn aankomst in 1961 kreeg hij samen met enkele anderen een gerichte cursus van zes maanden in taal (Chichewa) en gebruiken. Dit was toen pas enkele jaren ingevoerd; hij beschrijft de cursus: lesmateriaal op stencils en geluidsbanden, geleide lessen zelfstudie, praktijk bij een catechist, met paters mee naar de dorpen. De cursus vond plaats in Likuni, dat vroeger zetel van de bisschop was geweest en waar in 1961 het economaat nog gevestigd was. De post had een uitgebreid complex van gebouwen: kerk, groot patershuis, het economaat dat voor heel het bisdom centraal inkopen deed en dus veel aanloop had, een garage, houtzagerij, maïsmolen,

drukkerij, en boerderij; verder een zustershuis, ziekenhuis, twee middelbare en twee lagere scholen. Aanknappend bij de taalcursus geeft hij een overzicht van wat er in de zestiger jaren beschikbaar kwam aan teksten in de landstaal voor catechese, liturgie en bijbel Zijn eerste parochie was Guilleme (1962-1964, opnieuw 1966-1968). Het was een dichtbevolkt gebied, waar de meerderheid (ca.25.000) al katholiek was. Daardoor waren er jaarlijks betrekkelijk weinig doopsels van volwassenen (100 tot 150), doch veel kinderdopen (300 tot 500) en veel huwelijken (120 tot 130). Voor het werk in de hoofdstatie en de vijftien buitenstaties stonden vier priesters. De bevolking behoorde tot de Achewa- en Angoni-stammen, over het algemeen arme landbouwers. Het geheime Nyau-genootschap met zijn gemaskerde dansers (hij beschrijft de maskers) had de missie veel zorg gebaard doch werd later een soort folklore. Ook het financiële plaatje van de parochie wordt bekeken met speciale aandacht voor de kerkbijdragen door de gelovigen. Dan komt de inbreng van leken; hier bespreekt hij de catechisten, ouderlingen, Legioen van Maria, Katholieke Actie; vooral uit deze kringen kwamen later de parochieraden voort. Ook gaat hij in op de rol van onderwijzers en op hun relatie tot de missie voor en na de onafhankelijkheid Salima, zijn tweede standplaats (1964-1966) wordt veel korter besproken. Deze parochie met zeven buitenstaties verschildte hemelsbreed van het bloeiende Guilleme. Er waren weinig christenen die bovendien niet erg actief waren, sacramenteel had een priester er weinig te doen, uitbreiding van het aantal kerken en scholen verliep moeizaam. Hij vertelt over zijn pastoor, pater J. Schuffenecker die hier ondanks alles geweldig enthousiast werkte. Dit hoofdstuk wordt besloten met een kort overzicht van de groei in eigenlandse roepingen van priesters en religieuzen Communicatiemedia. Vanaf 1968 was pater Couwenberg hoofd van de drukkerij in Likuni en uitgever-redacteur van het liturgisch maandblad *Chitsime* en het nieuwsblad *The African*. In het interview lopen deze drie onderwerpen enigszins in elkaar over vanwege chronologische ontwikkelingen. Van de drukkerij beschrijft hij het ontstaan, latere uitbreidingen, de activiteiten op kerkelijk gebied en als handelsdrukkerij. Zijn eigen eerste grote initiatief was de uitgave van maandelijkse liturgieboekjes met teksten voor de H. Mis, inleidingen, verklaringen, aanwijzingen voor catechese enz. Het vond verspreiding in heel Malawi, in sommige bisdommen van Zambia waar dezelfde taal gesproken werd en onder Malawiaanse mijnwerkers in Zuid-Afrika. De oplage groeide uit tot vele duizendtallen. Verder verzorgde de drukkerij allerlei catechetische boeken en boekjes, zangbundels en dergelijke voor verschillende bisdommen. Tussendoor horen we over besommeringen om bij alle uitbreiding de zaak administratief en financieel gezond te houden. Het nieuwsblad *The African* was voorafgegaan door het maandblad *Catholica* (1932-1950) met veel kerkelijk nieuws en wat algemene informatie. Daarna was het een veertiendaags nieuwsblad geworden, bedoeld voor heel het land en met meer algemeen nieuws. Hij legt uit wat wel en wat niet in de krant kon, en hoe het nieuws vergaard werd. Verder bespreekt hij de staf, de oplagen, de verspreiding in binnen- en buitenland, de journalisten (opleiding, salarissen), andere kranten in Malawi enz. Tot slot horen we over zijn plannen voor de toekomst van het blad.

Trefwoorden: Chichewa-taal; Chitsime; Drukkerij; Eigenlandse priesters; Guilleme; Kerkbijdragen; Likuni; Malawi; Nyau-genootschap; Pastoraal; Schuffenecker, J.; Salima; The African.

Werkgebied: Malawi 1958-1983.

Functie: pastoraal.

Opvallend in het interview van pater Van Hasselt is dat hij over zoveel exacte informatie beschikt: namen van instellingen, jaartallen, aantallen enz. worden steeds nauwkeurig vermeld. Hij werkte van 1958 tot 1983 in de pastoraal in vijf parochies van het bisdom Mzuzu, Malawi. Hij beschrijft de situatie en de zielzorg in een aantal daarvan en trekt daarbij regelmatig lijnen naar latere ontwikkelingen. Als inleiding geeft hij een overzicht van het bisdom Mzuzu: tien centrale missies met elk een aantal bijstaties. Hij noemt de stammen die er woonden en de talen die er gesproken werden; in de streek van Chipita waren zelfs twaalf talen in gebruik. Hij leerde zelf voornamelijk Chitumbuka plus een beetje van enkele andere talen. Zijn eerste standplaats was Mzambazi; op de centrale post waren behalve kerk en pastorie ook nog een zusterklooster, scholen, een ziekenhuisje met polikliniek en een weeshuis. Bijzonder in deze parochie was dat rond 80% van de mannen in de mijnen van Zuid-Afrika werkte; zo bleven praktisch alleen vrouwen, kinderen en mindervaliden over. Uitgebreid beschrijft hij de dienstreizen naar de buitenstaties, en met name het plaatselijke catechumenaat. Dit duurde vier jaar; in die tijd werkte men vier catechismusboekjes door, elk in een andere kleur. Vroeger deed de catechist ongeveer alles: school, catechese, bouwen, preken, de geldelijke bijdragen inzamelen; op dit laatste punt gaat hij wat nader in. Later (rond 1970) begon men met de opbouw van kleine christelijke gemeenschappen en werd de catechist bijgestaan door een parochieraad en andere leken. Verderop in het interview komt hij nog eens uitgebreid terug op deze gemeenschappen en op vernieuwingen in de opleiding van catechisten Nkhata Bay (1959-1961 en 1976-1980) was een tamelijk jonge missie met nog maar weinig christenen. De Watomba-stam stelde zich traditioneel erg onafhankelijk op. Zo kenden zij tot 1953 geen stamhoofden, omdat men iedereen gelijk achtte. Hier ontstonden ook de meeste afgescheiden kerkjes van Malawi. Pater Van Hasselt heeft over dit onderwerp gegevens verzameld; hij telde 46 verschillende kerkgenootschappen; van verschillende geeft hij de naam en de oorsprong. Ook de Amerikaanse kerken waren hier zeer actief; hun doopvoorbereiding was vaak summier. In dit verband gaat hij in op zijn eigen praktijk; onder meer legde hij bij de voorbereiding op het doopsel veel nadruk op het vierde gebod; met voorbeelden toont hij aan dat de verhouding tussen ouders en kinderen en de zorg voor ouderen nogal eens tegenviel. Ook voorouderverering komt hier ter sprake Rumphu (1961-1963 en 1965-1975) had naast kerk en pastorie ook nog een preseminarie, een postulaat en noviciaat van de Rosarian Sisters (een diocesane congregatie, begeleid door de Canadese Missionary Sisters of the Immaculate Conception (MIC), 15 scholen en 18 kerkjes. Uit deze periode bespreekt hij vooral het onderwijs. Hij was lid van het District Education Committee; we horen over de vergaderingen en activiteiten van dit comité; ook over godsdienstonderwijs dat in het heersende systeem vaak moeilijk tot zijn recht kon komen. In Rumphu kwam men ook tot goede samenwerking met de leiders van andere kerken. In 1968 werd in Malawi het Christian Service Committee (CSC) opgericht. Het was een organisatie van twaalf grote kerken; gelden uit het buitenland werden gezamenlijk beheerd en samen ondernam men ook diverse projecten. In dit verband bespreekt hij uitgebreid vroegere en latere verhoudingen tussen protestanten en katholieken. Tenslotte zijn er nog enkele kortere onderwerpen. Ten eerste landbouw en projecten die op dit gebied ondernomen werden. Hij zelf was in 1966 in Rumphu begonnen de boeren in een organisatie bijeen te brengen om betere methoden te

ontwikkelen. Dit en andere initiatieven worden beknopt besproken. Ten tweede enkele ontwikkelingen in de liturgie na Vaticanum II. Ten derde de positie van de vrouw en wat aan emancipatie gedaan werd.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Catechumenaat; Christian Service Committee (CSC); Dienstreizen; Landbouw; Malawi; Mzambazi; Mzuzu; Nkhata-Bay; Onafhankelijke kerken; Onderwijs; Pastoraal; Rosarian Sisters; Rumphu; Watombe-stam.

J.H.E. Hoppenbrouwers

KMM 235

* 28 januari 1927 / interview: 18 december 1979, 300 minuten.

Werkgebied: Malawi 1952-1977.

Functie: pastoraal.

Pater Hoppenbrouwers heeft van 1952 tot 1977 gewerkt in het gebied van het tegenwoordige bisdom Lilongwe, de eerste vijf jaar op het klein-seminarie, daarna als pastor. Pastoraal is zijn hoofdonderwerp; toch niet zonder meer zielzorg, want regelmatig gaat hij in op factoren van buiten die direct of indirect op het pastorale werk van invloed waren. Een andere trek van het interview is dat hij vaak zijn persoonlijke reactie op gebeurtenissen toevoegt. Na een korte schets van Malawi en zijn middelen van bestaan gaat hij in op de stammen die in zijn werkgebied gevestigd waren, meer in het bijzonder op de mogelijkheden tot kerstening. Het meest toegankelijk waren de Angoni, die overigens in zijn tijd al grotendeels versmolten waren met de Achewa. Het meest vijandig tegenover de missie stonden de Nyau. Hij spreekt over hun geheime genootschap, hun gemaskerde dansers die boven de wet stonden, de angst van de mensen voor hun wraak. Op het eind van het interview komt hij hier nogmaals op terug. Hij bespreekt ook de foutieve inschattingen van missionarissen: zowel pogingen tot uitroeiing als aanzetten tot integratie liepen op niets uit. Een tweede probleem voor het missiewerk was de moeilijke verhouding tot de protestanten; met sommige kerkgenootschappen lag dit moeilijker dan met andere. Overigens kwam men tot goede samenwerking op sociaal vlak in het Church Service Committee. Van de eigenlijke zielzorg bespreekt hij vooral de praktijk van biecht en doopsel. De privé-biecht was wel erg sterk een automatisme geworden; hij probeerde zoveel mogelijk het gemeenschapsaspect te benadrukken en voerde al vroeg een soort biechtcelebratie in. Van het doopsel bespreekt hij het catechumenaat: vier jaar in het eigen dorp en vier weken naaste voorbereiding op de centrale missiepost. Men was daar erg strikt in. Voor het dopen van kinderen gold dat de ouders gedoopt moesten zijn; hij zelf lette bovendien op het consequent christelijke leven van de ouders. Korter bespreekt hij de dienstreizen naar de buitenstaties, de rol van de catechisten, de latere oprichting van parochieraden, de kerkbijdragen door de mensen en hulp uit het buitenland, met name door Miva en Memisa. Wat uitgebreider staat hij stil bij de catechese op de scholen. Hij heeft persoonlijk veel gedaan voor een betere vorming van de onderwijzers die godsdienstles moesten geven: hij schafte boeken voor hen aan, stelde zelf cursussen samen, en als lid van de diocesane commissie voor catechese insisterde hij op duidelijke richtlijnen voor het catecheseprogramma. Van de lekenorganisaties noemt hij het Maria Legioen en vertelt hij met bewondering over het werk van pater Moerel voor de Katholieke Actie. Tal van andere onderwerpen komen korter aan de orde. Hiertoe behoren het seminarie in Kasina waar hij zijn missieloopbaan begon; dan de bisschoppen J.B. Theunissen SMM, J. Fady WP, O. Julien WP

en Kalilombe; verder geboorteregeling en huwelijk, enkele politieke ontwikkelingen, het wetenschappelijke werk van pater Schoffeleers. In 1977 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Achewa-stam; Angoni-stam; Catechese; Catechumenaat; Fady, J.; Julien, O.; Kalilombe; Lilongwe; Malawi; Moerel, C.; Nyau-genootschap; Pastoraal; Protestanten; Theunissen, J.B..

C.J. Moerel

KMM 374

* 13 juli 1901 / interview: 18 juni 1980, 140 minuten.

Werkgebied: Malawi 1927-1968.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Pater Moerel zegt enkele malen dat hij op zijn leeftijd moeite heeft met jaartallen. Inderdaad valt soms moeilijk vast te stellen wanneer precies een bepaalde gebeurtenis plaats greep. Maar de belangrijke dingen uit zijn veertig jaar in Malawi weet hij zich uitstekend te herinneren en hij vertelt er met verve over. Het verhaal speelt zich af in de tegenwoordige bisdommen Dedza en Lilongwe. Zijn noviciaat maakte hij in Algiers, het scholasticat in Carthago. Na een korte vakantie voor zijn eerste H. Mis in Nederland vertrok hij in 1927 naar Malawi. Na zes maanden taalstudie in Mtakataka werd hij benoemd voor Bembeke, waar toen de bisschop woonde. Hij beheerde het economaat van het bisdom en gaf les aan catechisten die werden omgeschoold tot onderwijzer voor lagere scholen. Rond 1930 werd hij benoemd voor Kasina om er een internaat op te richten voor zeventig à tachtig leerlingen. Hij werd directeur van het internaat, gaf les en was in de weekeinden kapelaan in de parochie. Deze opleiding was bedoeld om jongens voor te bereiden op verdere studie aan een normaalschool, technische school of klein-seminarie. Ongeveer een jaar later werd hij leraar aan het klein-seminarie in Mua, dat kort daarna naar Kasina verhuisde. Er waren ongeveer 100 seminaristen, de staf bestond uit twee paters en enkele catechisten; er was een groot verloop onder de studenten. Al het voorgaande wordt tamelijk kort besproken. Het eerste grote verhaal begint in 1935. Hij kreeg toen opdracht een nieuwe missiepost te openen die de naam Guilleme kreeg van mgr. M. Guilleme WP. Het was een centraal gelegen plaats, en had ongeveer 5000 christenen. Maar er moest nog van alles gebouwd worden. Over deze bouwactiviteiten is er een uitgebreid verhaal: kerk, pastorie, school, hulp van een broeder en van de plaatselijke bevolking. De mooiste herinneringen heeft hij aan Nambuna en aan de Katholieke Actie die daar begon. Het was een betrekkelijk jonge parochie die altijd slecht gelopen had. De paar honderd christenen waren van elders afkomstig, de plaatselijke dorpschoudeu werkten tegen, onder meer omdat zij vast wilden houden aan bepaalde gebruiken die hen inkomsten opleverden. Uitvoerig horen we hoe pater Moerel uit de lijst van christenen een aantal mensen koos, hoe hij hen één voor één benaderde, toen een vergadering belegde en hen de beginselen van de Katholieke Actie bijbracht. Daarna keerden zij terug naar hun dorpen en belegden daar zelf bijeenkomsten. Aan de hand van het Evangelie werd dan besproken wat niet goed was in hun gemeenschap en hoe het beter zou kunnen. Het sloeg geweldig aan, vooral omdat de mensen het gevoel kregen dat de voorgestelde veranderingen van hen zelf uitgingen. Het aantal catechumenen en doopsels steeg met sprongen. De bisschop was enthousiast en stelde pater Moerel vrij voor de Katholieke Actie. Acht jaar lang trok hij rond door het bisdom om groepen en bijeenkomsten te organiseren en bij te houden. Hij stelde boekjes samen die in grote getale gedrukt en in andere talen vertaald werden. Het stramien was altijd: het Evangelie over een bepaald

onderwerp en dan de drie opdrachten: zien, oordelen, doen. Op het eind van het interview vertelt hij nog wat over retraites die hij voor blanke en zwarte zusters preekte, en over de bisschoppen die hij gekend heeft. In 1968 moest hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bembeke; Dadza; Guilleme, M.; Katholieke Actie; Kasina; Lilongwe; Malawi; Nambuna; Onderwijs; Priesteropleiding.

WITTE ZUSTERS

A. van Elewout [kloosternaam: zuster Rita de Cascia]

KMM 145

* 17 juni 1905 / interview: 20 februari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Malawi 1938-1974.

Functie: verzorging.

Zuster Rita werkte van 1938 tot 1974 in Malawi, hoofdzakelijk in de gezondheidszorg. Aanvankelijk was dit algemeen poliklinisch werk, later werd het melaatsenzorg. Dit laatste levert het langste verhaal op. Na haar noviciaat in Algiers werd zij benoemd voor Mtakataka in het tegenwoordige bisdom Dedza. Zij beschrijft deze missiepost: er waren drie Witte Paters die de parochie en een kweekschool leidden. Dan was er een mooi zusterhuis; twee zusters werkten op de lagere school, één was hoofd van een middelbare jongensschool en één zorgde voor de polikliniek. Hier kreeg zij ook een taak. Er waren ongeveer honderd patiënten per dag; medicijnen kwamen uit Nederland, later uit Zuid-Afrika. Vanaf 1946 liet men de mensen wat betalen voor de medicijnen, dit op verzoek van de bisschop. Vanwege de grote kindersterfte voegde men een kliniek voor moeder en kind toe. Haar volgende standplaats was Likuni (1938-1946). Zij beschrijft wat hier aan scholen was en spreekt over haar werk in de catechese. Na vier jaar les in hun eigen dorp kwamen de catechumenen naar de hoofdstatie voor twee maal drie weken intensief onderricht. Zij hielp daarbij en beschrijft het programma: de eerste week de Schepping, tweede week de Tien Geboden, derde week de Sacramenten; dan een week naar huis en vervolgens herhaling van hetzelfde schema doch nu door een andere leraar. In Mua, bisdom Dedza, was zij van 1952 tot 1967. Er was een poli- en kraamkliniek en op een kwartier gaans van het zusterhuis een melaatsenkamp. Hier ging zij helpen. Er woonden ongeveer 500 mensen. Er was een klein ziekenhuis, een schooltje met melaatse onderwijzers (later werd het een grote school met 200 kinderen), men vervaardigde manden en dergelijke voor de verkoop (werden eerst gedesinfecteerd), de mensen verbouwden hun eigen maïs. Zij vertelt over het leven in de leprozerie, kerkelijke diensten, de catechismuslessen die zij iedere zondag gaf. Het kamp werd gefinancierd uit de eigen opbrengsten, kleine bijdragen van het bisdom en de regering, giften en "vaak de Voorzienigheid". Van 1967-1974 was zij opnieuw in Likuni. Zij had intussen een heupoperatie ondergaan en haar werk werd gevarieerd van aard: goederen uit Europa verdelen onder de armen (zoveel mogelijk met een kleine tegenprestatie in natura of in werk), invallen op school als surveillant, huisbezoek, vrouwen aan naaiwerk helpen enz. Tenslotte vertelt zij wat over gebeurtenissen tijdens de overgang naar onafhankelijkheid. In 1974 keerde zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Catechese; Gezondheidszorg; Leprozerie; Likuni; Malawi; Mtakataka; Mua; Onafhankelijkheid.

A. Strijbos [kloosternaam: zuster Huberte]

KMM 516

* 26 april 1904 / interview: 16 juni 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Malawi 1932-1973.

Functie: verzorging; catechese.

Zuster Huberte heeft meer dan veertig jaar in Malawi gewerkt (1932-1973). Na aankomst leerde zij eerst de volkstaal. Haar voornaamste standplaatsen werden Mua, Mtakataka en Bembeke in het bisdom Dedza, en Likuni in het bisdom Lilongwe. Van enkele verblijfplaatsen geeft zij een korte beschrijving. Haar werkzaamheden waren voor een deel van huishoudelijke aard binnen het klooster, doch daarover wordt weinig gezegd. Daarnaast heeft zij altijd geholpen bij catechese aan kinderen en catechumenen en bij gezondheidszorg in de dorpen. In Mua lag halfweg op de helling van een berg en had een redelijk klimaat, Mtakataka lag beneden en was erg heet. In Mua was een polikliniek van de zusters en een melaatsenkamp, in Mtakataka was een jongensinternaat. Het was een primitief gebied; kleren waren schaars maar de jongens van het internaat kregen tweemaal per jaar een hemd en een broek. Geld was weinig in omloop, de mensen dreven meest ruilhandel; ieder had zijn eigen tuintje waar maïs en olienoten verbouwd werden, later ook katoen. Een auto heeft zij er de eerste zestien jaar niet gezien. Later werd de spoorweg doorgetrokken en werd het gebied ontsloten; er kwamen toen ook Indiërs die winkeltjes openden. Met een andere zuster trok zij 's middags met een medicijnkistje de dorpen in; onder een boom werd dan polikliniek gehouden. Ook gaf zij godsdienstles aan kinderen als voorbereiding op het doopsel en de eerste H. Communie. Verder naaide zij kleren voor het internaat en voor het klein-seminarie en gaf zij regelmatig naailes. Zij vertelt wat over de mensen en hun behuizing, over het pastorale werk van de priesters en de bouwactiviteiten van de broeders. In 1945 verhuisde zij naar Likuni. Dit was geen rimboe meer en het klimaat was er veel beter. Het was een groot missiecentrum, er waren Canadese broeders Maristen, Afrikaanse zusters, scholen, een groot ziekenhuis en later ook nog een drukkerij. Ook hier deed zij de huishouding, gaf les aan catechumenen en ook weer naailessen. In 1963 ging zij naar Bembeke. Zij zorgde 's morgens voor de keuken, ging 's middags de dorpen in om de mensen te helpen en gaf zondags catechismus aan de kinderen. In Bembeke was vroeger het postulaat geweest van de Theresian Sisters, maar dat was verhuisd naar Mlale in het bisdom Lilongwe. Deze inheemse congregatie was opgeleid door de Witte Zusters. In 1973 moest zij om gezondheidsredenen noodgedwongen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bembeke; Catechese; Gezondheidszorg; Likuni; Malawi; Mtakataka; Mua.

ZUSTERS VAN O.L. VROUW VAN AMERSFOORT

M.A. Schwieters [kloosternaam: zuster Gonzalina]

KMM 482

* 23 augustus 1906 / interview: 16 juni 1980, 165 minuten.

Werkgebied: Malawi 1959-1964.

Functie: onderwijs.

Het interview van zuster Gonzalina gaat in hoofdzaak over de huishoudschool in Blantyre, Malawi, waar zij van 1959 tot 1964 lerares en directrice was. Wel komt het onderwerp min of meer in brokken op tafel omdat naar aanleiding van foto's en namen telkens ook andere

herinneringen naar boven komen. Het initiatief voor de school ging uit van mgr. J.B. Theunissen SMM. Van een Rotaryclub had hij een startkapitaal gekregen en van de zusters van Amersfoort personele steun. Overigens heeft de congregatie later ook financieel veel bijgedragen. Zuster Gonzalina maakte deel uit van de eerste groep zusters en kreeg het toezicht op de bouw van de school. Zij vertelt uitgebreid over deze periode (de bouw vergde tweeënhalve jaar), over de Nederlandse MTS-er die het werk kwam uitvoeren, de werklui, de bemoeienissen van mgr. J. Theunissen met de bouw, over allerlei problemen die zich voordeden. Later voegt zij nog wat details toe over de inrichting, de belangstelling van het ministerie van onderwijs, de meisjes die er kwamen leren, het godsdienstonderwijs. Aan de huishoudelijke vakken werd een aantal algemene lessen als rekenen en taal toegevoegd. Veelvuldig spreekt zij over het werk van en de verhouding tot andere congregaties die in het bisdom Blantyre werkzaam waren. Zo bijvoorbeeld over de Dochters der Wijsheid die vooral aan elite onderwijs gaven, de Medische Missiezusters met hun gezondheidszorg, de Broeders van Maastricht met gewoon onderwijs en onderwijs aan doven en blinden. Ook eigenlandse zusters komen kort ter sprake. De Dochters der Wijsheid richtten een inheemse congregatie op, de Servants of the Blessed Virgin Mary. De zusters van Amersfoort namen zelf kandidaten aan; zij moesten minstens middelbaar onderwijs hebben, mochten in de congregatie verder studeren, de eeuwige geloften waren pas na tien jaar. Bij dit alles wordt regelmatig de rol van de bisschop betrokken. Min of meer terloops komen ter sprake: de figuur van president H.K. Banda en zijn waardering voor het missiewerk, problemen rond het celibaat, de geestelijke oefeningen van de zusters, aanpassingen in de liturgie. In 1964 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Banda, H.K.; Eigenlandse zusters; Huishoudschool; Malawi; Theunissen, J.B..

G. Walenkamp [kloosternaam: zuster Gertrude]

KMM 668

* 21 mei 1916 / interview: 15 mei 1982, 120 minuten.

Werkgebied: Malawi 1959-1982.

Functie: opvoeding.

Zuster Gertrude is vanaf 1959 steeds werkzaam geweest als leidster van een kindertehuis in Limbe, bisdom Blantyre, Malawi. Uit het interview blijkt dat de doelgroep van het tehuis enige malen gewijzigd werd (kinderen van kleurlingen, wezen, kinderen van ongehuwde moeders). Hoe en wanneer dit precies gebeurde wordt hier niet duidelijk; wel dat het altijd om "kinderen in nood" ging. Mgr. J.B. Theunissen SMM was in Amersfoort geweest om zusters te vragen voor zijn dioceses. Zuster Gertrude hoorde bij de eerste groep die uitgezonden werd. Toen zij aankwamen moesten zij van de grond af aan beginnen. Na enige tijd konden zij van start gaan met dertig kinderen van kleurlingen; zij kozen hiervoor omdat deze kinderen noch bij blank noch bij zwart hoorden. Financieel was er aanvankelijk wat steun van de regering, doch na de onafhankelijkheid niet meer; ook het bisdom droeg niets bij, zodat alles op de congregatie neerkwam. Het was een tehuis voor jongens en meisjes van lagere schoolleeftijd. Zij schetst de dagorde in het huis. Overdag bezochten zij de lagere school; in het weekeinde gingen zij (indien mogelijk) naar huis. Verderop in het interview bespreekt zij de godsdienstige vorming van de kinderen. Als nazorg hielpen de zusters bij het zoeken naar werk of

verleenden zij steun voor verdere studie. Zij bespreekt de problemen waarmee de meisjes geconfronteerd werden na hun vertrek: ongewenste zwangerschap, ontrouw van de man in het huwelijk. Zij vindt dat president H.K. Banda veel gedaan heeft voor de bescherming van de vrouw. Van hem vermeldt zij ook dat hij niet voor geboortenregeling was. Voor de jongens was werkeloosheid vaak een probleem, ook al omdat zij niet naar hun dorp terug wilden. Naast het kindertehuis komt een tweede onderwerp kort ter sprake, te weten de opname van Afrikaanse meisjes in de congregatie. Zij ziet hier nogal wat moeilijkheden: uittredingen na studie, nog te weinig ervaring om het werk van de buitenlandse zusters over te nemen, de houding van de bisschop die waarschijnlijk de voorkeur geeft aan strikt eigenlandse congregaties.

Trefwoorden: Banda, H.K.; Eigenlandse zusters; Kindertehuis Limbe; Malawi; Opvoeding.

MALI

WITTE PATERS (WP)

P.C.M. Backx

KMM 14

* 18 januari 192 / interview: 25 januari 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Mali 1948-1969.

Functie: pastoraal.

In 1948 arriveerde pater Backx in de toenmalige Franse Soedan samen met broeder J. Pijnenburg. Pater Backx vertelt over het koloniale leven van de Fransen. Hij werkte in Gao, Goundam, Diré en Mopti. Overigens vertelt pater Backx weinig over bovenvermelde plaatsen. Zijn verhaal gaat meer over de algemene situatie van die tijd. Wel vertelt hij dat er in Mopti geen autochtone christenen waren. Ofschoon het catechumenaat vier jaar duurde, werd de katholieke partij bij een huwelijk met een islamiet ook islamiet. De catechistenschool werd opgeheven, en omgevormd tot een pastoraal centrum voor jongeren. De moslim-broedersschappen werkten de missie tegen, maar op dit punt was de loge ook actief. De Witte Paters begonnen met de eerste krant in die streek: *Nouvelle Afrique*. De leiding was in handen van de paters Paternos en Rocoulard. De missionarissen zelf brachten die kranten rond om zo contact te maken met de bevolking. Onderwijs was bij de nomaden niet in tel. Wel stuurden ze hun slaven naar de Franse school met als gevolg dat die slaven meer ontwikkeld waren dan hun meesters. Toch waren er lokale scholen voor de nomadenkinderen. Na de onafhankelijkheid kreeg het onderwijs een flinke impuls. Er werden zoveel mogelijk scholen opgericht. Ook werden er avondcursussen gegeven voor de leerkrachten. En met behulp van de Unesco werden alfabetiseringscursussen opgezet. Zijn missionarisleven bestond voornamelijk uit getuigenis geven van een christelijk leven temidden van islamieten. Pater Backx vertelt over zijn persoonlijk leven: over een inzinking die hij gehad heeft, over zijn opstelling ten opzichte van het celibaat, over zijn persoonlijk geestelijk leven. Financieel had hij het moeilijk, want hij had geen thuisfront. Omstreeks 1960 begon er hulp te komen van de kant van de Secours Catholique. De Memisa zorgde voor een polikliniek. In 1959 werd Mali onafhankelijk. Toen ook veranderde de mentaliteit van de bevolking. Pater Backx zelf kreeg drie maanden huisarrest vanwege een valse beschuldiging. De economie van het land ging met sprongen achteruit. In 1969 had er dan ook een staatsgreep plaats. Vanwege die gebeurtenis verscheurde pater Backx zijn dagboekantekeningen. In 1969 ging hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Nouvelle Afrique; Mali; Memisa; Mopti; Onderwijs; Secours Catholique.

J.B. Stoverink [kloosternaam: broeder Faustin]

KMM 512

* 3 november 1898 / interview: 5 maart 1979, 126 minuten.

Werkgebied: Mali 1931-1967.

Functie: landbouw.

Broeder Faustin zegt dat hij in Mali (1931-1967) zo'n beetje van alles gedaan heeft wat nodig was. Uit zijn verslag blijkt dat land- en tuinbouw daarbij een belangrijke plaats innamen. Zijn interview wordt - met name in de tweede helft - nader aangevuld door zijn tweelingbroer

broeder Zacharias die eveneens in Mali gewerkt heeft. Na thuis op de boerderij gewerkt en tijdens de eerste wereldoorlog als soldaat gediend te hebben trad hij in bij de Witte Paters. Hij maakte zijn noviciaat in Algiers, kreeg een opleiding in landbouw en timmerwerk en hielp als metselaar bij de bouw van personeelskwartieren. In 1931 vertrok hij naar Mali, een overwegend islamitisch land waarover hem was voorgehouden: "Je pakt ze met de hengel, niet met het net". Hij beschrijft zijn eerste indrukken en gaat dan uitgebreid in op zijn taak in Kati, bisdom Bamako. De missie had daar mango-, mandarijn- en sinasappeltuinen als bron van inkomsten om in eigen onderhoud te voorzien. Hij bekijkt zijn dagorde in die tijd, de verzorging van de boomgaarden, de omgang met de Afrikaanse arbeiders. Een Franse pater was erg bedreven in enten en leerde dit aan de Afrikanen. Tenslotte vertelt hij wat over de bemoeienissen van de koloniale regering met de landbouw: er waren verplichte gewassen maar daarnaast hadden de mensen een stuk land voor eigen gebruik. Zijn volgende onderwerp is Kita in het tegenwoordige bisdom Kayes. Hier had de missie een bananenplantage en een varkensfokkerij. Hij vertelt over de verzorging van de bananenbomen en de verkoop van de producten; vaak aan vrouwen die ze op de markt verder verkochten. De varkens waren bestemd voor Europeanen en voor het leger; slagers kwamen ze ophalen. Toen onder de oorlog de Franse slagers gemobiliseerd werden ging men over tot eigen slacht. Hij besluit dit deel met enkele grepen uit het dagelijks leven van de bevolking. Broeder Zacharias had eerder in het bisdom Ségou gewerkt. Hij voegt enkele losstaande details toe betreffende dit bisdom: eigenlandse priesters en zusters, catechumenaat, tuinwerk. Tenslotte biedt het interview een flink aantal korte gevarieerde onderwerpen: een hongersnood tengevolge van een sprinkhanenplaag, de eerste Malinese bisschop van Bamako mgr. L. Sangaré, het moeilijke missiewerk in Niona (bisdom Ségou), de zorg voor geestelijk leven van paters en broeders, ziektes bij de bevolking enz.

Trefwoorden: Kati; Kita; Land- en tuinbouw; Mali; Niona; Sangaré, L..

J.J. Wachters

KMM 636

* 22 september 1935 / interview: 30 september 1981, 314 minuten.

Werkgebied: Mali 1965-1968; Ivoorkust 1968-1972; Mali 1972-1981.

Functie: pastoraal; ontwikkelingswerk.

Pater Wachters vertrok in 1965 naar Mali. In Paladiorou begon hij aan de studie van de Bambara-taal. De studie werd afgewisseld met bezoeken aan de omliggende dorpen. In Boumoundo overnachtte hij bij de enige christelijke familie in dat dorp. Hij leerde daar veel over de gebruiken en gewoonten van de plaatselijke bevolking. In 1966 werd hij benoemd voor Sagabari. Dat was een moderne missiepost met kerk, school en polikliniek. De bewoners van die streek, Bambara en Malenka, leefden in harmonie. Het waren landbouwers. 's Morgens werkte hij in de polikliniek, en de rest van de dag bracht hij door bij de mensen. De weinig christenen die er waren waren afkomstig van de scholen. Door de leerlingen probeerde men de ouders te bereiken. Uitvoerig vertelt hij over de gebruiken en gewoonten die sterk beïnvloed waren door de Islam. De eerste twee jaren waren vooral aan observatie gewijd. Hij leefde wel veel tussen de mensen, en had vooral veel contact met de jeugd. Tezamen met de jeugd had hij een clublokaal gebouwd. Maar zijn confraters toonden geen belangstelling, ofschoon het catechismusonderricht hierdoor op gang kwam. Zijn aanpak ondervond blijvend tegenstand. Door het communistisch regiem werd hij verdacht gemaakt als spion van de imperialisten. In

1968 kreeg hij de raad te vertrekken. Zo kwam hij in Abidjan, Ivoorkust, terecht, waar hij een taak kreeg aan het pas geopende catechetisch centrum. Daar kwam hij in contact met mgr. Aggrey, de inheemse bisschop van Man, die op zoek was naar priesters voor zijn bisdom. Hij stelde zich voor een periode van twee jaar beschikbaar, en werd geplaatst op een statie samen met een inlandse priester. Hij probeerde de rijstbouw te verbeteren, werkte mee aan de vernieuwing van de koffiecultuur, en stichtte er een school. In 1972 is pater Wachters teruggekeerd naar Mali. Hij beschrijft de moeilijkheden met mgr. Aggrey, die het niet eens was met zijn vertrek. En met zijn provinciaal overste in Nederland, die hem ongehoorzaamheid verweet. Uiteindelijk kreeg hij van mgr. Courtois permissie om zich te vestigen in de buitenstatie Dankowrou. Hij opende er een polikliniek. Maar het grootste probleem in die streek was een tekort aan water. Zo ontstond zijn puttenproject. Hij vertelt over zijn werk in de landbouw. Rechtstreeks missioneren was in die streek onmogelijk. Je kon getuigen door je voorbeeld. Het ging goed tot de bisschop stierf. De nieuwe bisschop was het niet eens met zijn werkwijze, en verzocht het ministerie van Binnenlandse Zaken pater Wachters het land uit te zetten. Hij is naar Rome gegaan om daar te praten met zijn hogere oversten. En heeft bij hen wel begrip gevonden.

Trefwoorden: Abidjan; Boumoundo; Courtois; Dankowrou; Inheemse gebruiken; Ivoorkust; Landbouw; Mali; Onderwijs; Paladiorou; Sagabari.

F.M.J. van der Weijst

KMM 597

* 28 november 1931 / interview: 30 juni 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Mali 1962-1979.

Functie: onderwijs; pastoraal; econoom.

In 1962 werd pater Van der Weijst benoemd voor Mali. Sinds 1960 was Mali onafhankelijk met een socialistisch getinte regering. Na een staatsgreep werd het door communisten gedomineerd. Onder het Franse bestuur was de situatie van de Kerk nog al moeilijk. Want de Fransen keken de islamitische meerderheid naar de ogen. De houding van de nieuwe regering tegenover de Kerk was correct. Ook de islamieten hadden vertrouwen in de Kerk, vooral omdat de Kerk opkwam voor sociale rechtvaardigheid. 70% van de bevolking is islamiet. Slechts 1% is christen, waaronder ongeveer 50.000 katholieken en 5000 protestanten. De overigen zijn nog animist. Toch hebben de katholieken nog al wat invloed. De regering luistert naar de bisschop. Pater Van der Weijst werd benoemd aan een school van het bisdom. Van de leerlingen was slechts 12% christen. Veel islamieten stuurden hun kinderen naar de christelijke scholen. Na de onafhankelijkheid is het onderwijspeil erg achteruitgegaan. Het Marxisme en het Maoïsme is verplicht leervak geworden. In 1965 stapte pater Van der Weijst over naar pastoraal werk in de stad Bamako. Hij zette zich in voor het verenigingsleven, vooral voor de Kajotters en de studenten. Op die manier kwam hij op de hoogte van de problemen die er speelden. Ook catechese op de scholen en aan de verschillende bevolkingsgroepen had zijn belangstelling. Met een andere pater samen had hij de verantwoordelijkheid voor een buitenpost van 170 christenen, verspreid over 370 dorpen in een gebied zo groot als België. De pastoraal was er voor zover mogelijk in de handen van de catechist en zijn vrouw. De laatste had samen met haar man de opleiding gevolgd. Pater Van der Weijst vertelt verder nog over de inheemse zustercongregaties, die voornamelijk werken in huishoudscholen en missieklinieken, waar de gezondheidszorg nu, dankzij de hulp van Memisa, redelijk is. De

polygamie komt ook ter sprake en de economische situatie van Mali. In 1979 werd pater Van der Weijst benoemd tot procurator in Nederland.

Trefwoorden: Bamako; Catechisten; Eigenlandse zusters; Kajotters; Mali; Onderwijs; Pastoraal; Polygamie.

L. van der Weijst [kloosternaam: broeder Zacharie]

KMM 598

* 14 november 1898 / interview: 28 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Mali 1925-1971.

Functie: landbouw; bouwactiviteiten.

Na zijn opleidingstijd in Noord Afrika, werd broeder Zacharie in 1925 benoemd voor Mali en werd geplaatst in Kati, op zeventien kilometer. Daar kreeg hij als taak de landbouw te stimuleren. Hij begon met het droogleggen van een gedeelte van het moeras. Na twee jaar leverden zijn tuinen al verse groenten aan Dakar. In dat gebied woonden o.a. de Bambara's. Oorspronkelijk waren ze anti-Islam, maar onder invloed van het koloniale bestuur zijn velen van hen overgegaan naar de Islam. In dit verband vertelt hij over het bekeringswerk van de Witte paters in die streek, geeft zijn mening over het missiewerk daar, en over het resultaat. De mensen volgden het voorbeeld van broeder Zacharie; binnen twee jaar waren er al twee honderd families die zelf een tuin hadden aangelegd. Ook zette broeder Zacharie een varkensfokkerij op, en begon met een soort slagerij. Toen er in Segoli een kerk moest gebouwd worden, begon hij met een steenbakkerij en een kalkoven met als materiaal schelpen uit de rivier. Om de mensen te helpen in hun vleesvoorziening ging broeder Zacharie zelf op jacht. Ook gaf hij hulp aan de zieken. In 1930 werd broeder Zacharie overgeplaatst naar Segon. Ook daar ging hij door met zijn bouwactiviteiten. Hij bouwde daar onder anderen een kliniek. Hij zette een timmerwinkel op, ging boten bouwen, opende weer een steenbakkerij en een kalkoven. Daar kwam een smederij bij en een reparatiewerkplaats voor motoren. Hij bleef actief in de landbouw. Hij haalde vanuit Kati 800 manggabomen, leerde de mensen het land bemesten en ploegen. In 1956 werd broeder Zacharie geplaatst in Bamako. Daar werd hij gastenbroeder. Tussendoor vertelt hij over de droogtebestrijding in de Sahel, over het graven van waterputten, welk werk alleen door een bepaalde kaste gedaan mocht worden. Broeder Zacharie is van mening dat je mee moet leven met de mensen door tussen ze in te staan. Dat wekt vertrouwen bij de mensen. Ook vertelt hij nog over de corruptie in het koloniale bestuur, over de gevangenen, waarvan twee derde onschuldig vast zaten, onder andere door schuld van een tolk die de zaak bedroog. In 1971 kwam er aan zijn werk in de missie abrupt een einde.

Trefwoorden: Bambara-stam; Bamako; Bouwactiviteiten; Kati; Landbouw; Mali; Segon; Veeteelt; Waterputten.

MOZAMBIQUE

MONTFORTANEN (SMM)

G.M.M. Cuppen

KMM 799

* 21 januari 1929 / interview: 16 maart 1984, 540 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1955-1968; Malawi 1972-1974.

Functie: pastoraal.

Dit omvangrijke interview (negen uur) gaat voor een groot deel over Mozambique en wat korter over Malawi. Het kan nuttig zijn vooraf op te merken dat vooral het gedeelte over Mozambique twee aspecten vertoont: enerzijds biedt het ruime feitelijke informatie, anderzijds bevat het uitvoerige analyses van enkele processen die zich tussen 1955 en 1968 voltrokken. Deze beschouwingen zijn te genuanceerd om er in een samenvatting recht aan te doen. Hier wordt volstaan met de mededeling dat het vooral om twee processen gaat. Ten eerste zijn dat ontwikkelingen in zijn visie op Kerk, geloof en missie, deels onder invloed van ervaringen in Mozambique, deels vanuit ideeën die door Vaticanum II werden losgemaakt. Het tweede proces betreft de situatie van Mozambique als Portugese kolonie en de plaats van het missiewerk daarin; in dit verband komt ook de Frelimo ter sprake. Nog een bemerking: ten tijde van het interview had pater Cuppen drie jaar studie missiologie in Nijmegen en een periode als lid van de Nederlandse Missie Raad achter de rug. Deze factoren kunnen zijn reflecties achteraf verdiept hebben; anderzijds moet dan gezegd worden dat hij regelmatig citeert uit brieven en memo's die hij uit zijn missieperiode bewaard heeft. De feitelijke informatie over Mozambique begint met gegevens over zijn benoeming, de voorbereiding in Portugal, de reis (op kosten van de Portugese regering) en zijn eerste indrukken na aankomst in 1955. Zijn eerste standplaats was Mesa in het diocesis Porto Amélia (later Pemba). De bisschop, mgr. J. dos Santos Garcia, wordt hier en ook verderop kort besproken. Hij leerde Emeto, een onderdeel van de Makuataal. Hij beschrijft Mesa (christenen, animisten en mohammedanen) en de nabijgelegen missiepost Mariri, waar een opleiding voor catechisten en een klein-seminarie was. Het langst was hij in Namuna (1957-1968). Uit zijn ervaringen in de basispastoraal behandelt hij vooral de volgende punten. Ten eerste het catechumenaat; hij legt uit wat de algemene richtlijnen waren, hoe de naaste voorbereiding van drie maanden verliep, en welke veranderingen later in dit systeem werden aangebracht. Dan vertelt hij over de dienstreizen naar de uitkerken en het werk daar. Vervolgens de scholen; voor de regering was de doelstelling om onderwijs te bevorderen op Portugese grondslag en zo het land te 'Portugaliseren'; voor de missie was de school een wervingsplaats voor catechumenen, een gelegenheid om de christelijke leer te onderwijzen, maar ook uit volle overtuiging een kans om het volk te ontwikkelen. Financiering van het missiewerk; hij noemt hier bijdragen door de Portugese regering, plantages bij sommige missieposten, op iedere post een winkel die tegelijkertijd de mensen beschermde tegen uitbuiting, eigen bijdragen door de christenen. Maria Legioen; dit heeft een enorme omkeer gebracht: mensen werden zich bewust van hun eigen mogelijkheden, zij leerden zich organiseren en zelf verantwoordelijkheid te nemen, leiders kwamen op; hij zelf heeft daar veel tijd in gestoken. Pastorale problemen; mannen

gingen in Tanganyika werken wat vaak het gezinsleven ontwrichtte; huwelijken werden te jong gesloten en liepen stuk; aan mensen die aldus in nood geraakten werden door kerkelijke wetten de sacramenten ontszegd. In 1968 keerde hij naar Nederland terug voor studie Malawi. In 1972 werd hij gevraagd om voor twee jaar het catechetisch instituut in Likulezi te leiden. Tussen de montfortanen en de bisschop van Blantyre was afgesproken dat deze tegelijk een Afrikaans priester zou benoemen om zich gedurende die twee jaar voor te bereiden op overname van de leiding. Het centrum was opgericht door pater Schoffeleers en werd voorlopig geleid door pater J. Eijssen SMM. Vier Broeders van Maastricht waren aan de staf toegevoegd. Het instituut werkte voor vier bisdommen, de bisschoppen daarvan maakten deel uit van het curatorium. Uitgebreid wordt de opleiding beschreven, het ambt van catechist, de financiering van het project en van de salarissen van catechisten. Vervolgens gaat pater Cuppen in op enkele andere aspecten van het kerkelijk leven in Malawi: het groeiend aantal eigen priesters en zusters, de vele onafhankelijke kerkgenootschappen die ontstonden, de toenemende participatie van leken, ook vrouwen, in de pastoraal en de liturgie, het werk van de Medische Missiezusters (ook op het instituut), het Maria Legioen enz. In 1974 droeg hij zijn taak over aan een Afrikaanse opvolger en keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Catechumenaat; Catechetisch Instituut Likulezi; Dienstreizen; Financiering; Frelimo; Garcia, J.; Maria Legioen; Mariri; Malawi; Mesa; Mozambique; Namuna; Onafhankelijke kerken; Onderwijs; Pastoraal; Vaticanum II.

F. Ghijsen

KMM 172

* 6 april 1916 / interview: 22 januari 1980, 140 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1946-1976.

Functie: pastoraal; regionaal overste.

Na zijn aankomst in Mozambique op 25 maart 1946 werd pater Ghijsen te Lamulo geplaatst. De bezetting bestond uit drie paters en één broeder. Zijn eerste werk bestond uit dienst-reizen, bezoek aan de dorpen, sacramentenbediening en controle van de scholen en catechismusles. Regeringssteun aan de scholen werd niet gegeven. De onderwijzers waren vroegere leerlingen die zelf maar een paar jaar onderwijs hadden genoten. Er is verschil tussen Oost- en West Mozambique: de mensen uit het oostelijk deel zijn meer slaafs, die uit het westelijk deel meer strijdbaar. Wel is de maatschappij overal matriarchaal georganiseerd. In 1946 waren er in zijn missiegebied 4000 gedoopten op een bevolking van 50.000. De kerk bleef zich uitbreiden, vooral via het contact in de scholen. Polygaamgehuwden werden geen christen. Zijn functie van regionaal overste heeft zijn werkzaamheden niet veel veranderd. De verhouding tussen de missionarissen en de Portugese regering was niet zo best, vanwege de onderdrukking en uitbuiting van de zwarten. Als voorbeeld geeft hij de gedwongen katoenteelt en het tuchtigingssysteem, de *patmatoria*. Protesten van de bisschop en de missionarissen hadden tot gevolg dat de bisschop voor verrader werd uitgemaakt. De missie werkte ook met internaten. In 1957 werd het bisdom Panda opgericht. De priesteropleiding van inlanders werd door de Portugezen tegengewerkt. In tegenstelling met hun confraters in Zaïre namen de montfortanen geen inlanders op, behalve als zij na hun wijding de wens daartoe te kennen gaven. Na de onafhankelijkheid vertrokken de meeste blanke priesters, zodat de bisschoppen met een klein aantal zwarte priesters overbleven. Het Frelimo nationaliseerde de scholen, de gezondheidszorg en later zelfs de kerken. De catechismusles werd vervangen door politieke

indoctrinatie. In januari 1976 ging pater Ghijsen op vakantie. Hij kreeg de boodschap dat het veiliger was om niet terug te komen.

Trefwoorden: Dienstreizen; Eigenlandse priesters; Lamulo; Mozambique; Nationalisatie scholen; Onderwijs; Pastoraal; Patmatoria; Racisme.

G.A.C. van der Heijden

KMM 217

* 9 augustus 1933 / interview: 6 juni 1980, 337 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1963-1965; Malawi 1965-1973; Mozambique 1973-1978.

Functie: pastoraal; rector groot-seminarie.

In 1963 kwam pater Van der Heijden aan in Mozambique in het bisdom Pemba onder mgr. José dos Santos Garcia, en werd geplaatst in Nangololo. De bevolking bestond daar uit twee stammen: de Makonde's en de Makua's, die het niet goed met elkaar konden vinden. Nangololo was een goed ingericht missiecentrum met zusters, scholen, internaat en polikliniek. Hij vertelt veel over de politieke situatie van toen. Men sprak in bedekte termen over de vrijheidstrijd. De onderdrukking nam toe. Dorpen werden door de Portugezen plat gebrand. Gedwongen tewerkstelling nam toe, evenals de spionage van Portugese kant. Tenslotte mochten de paters alleen nog maar op dienstreis onder Portugese begeleiding. Daarom trok pater Heiligers alle paters en zusters terug. In 1965 werd pater Van der Heijden overgeplaatst naar Malawi. Daar kwam hij te werken in het bisdom Chikwawa. Hij maakt voortdurend een vergelijking tussen Malawi en Mozambique : op het punt van catechese en catechistenopleiding; de huwelijksgebruiken; de priesteropleiding en de eigenlandse zusters. De catechisten hadden de verantwoordelijkheid voor hun statie samen met een gekozen parochieraad. De oudere catechisten en de oudere priesters in Malawi hadden het hier moeilijk mee. In Mehalo werd een nieuwe suikeronderneming opgezet, met als gevolg de komst van veel immigranten. Daarom heen ontstond veel sociaal werk: onderwijs en ziekenzorg. Pater Van der Heijden zette zich ook in voor de vrouwenemancipatie. Hij bezocht de dorpen, niet op de eerste plaats als sacramentenbedienaar, maar als stimulator van het sociale leven: scholenbouw, poliklinieken. Later, nadat het vertrouwen was gewonnen, werden bijbel, liturgie en catechese erbij ingeschoven. In 1973 keerde pater Van der Heijden terug naar Mozambique. In 1975 werd hij rector van het interdiocesane groot-seminarie in Pemba. Op 25 juni 1975 werd Mozambique onafhankelijk. Met als gevolg dat honderden Portugese paters en zusters vertrokken. Pater Van der Heijden had nu alleen de leiding van het seminarie. Maar niet voor lang. Want de gebouwen werden door de regering in beslag genomen. De gelden van het bisdom werden bevroren. Wel werden in 1976 de missionarissen door de liquidatiecommissie benoemd op scholen en internaten. De paters konden alleen met verlof missieposten bezoeken. In 1978 waren er geen missieposten meer te bezoeken. Gelukkig waren er van te voren al basisgroepen en kaders gevormd. In het marxisme was geen plaats voor de Kerk. Toch ging de Kerk door, in kleine groepen. Want het volk zocht steun bij de Kerk. Het werven van partijleden voor de communistische partij werd geen succes. Dat falen werd aan de Kerk toegeschreven. Wat nog waar was ook. Hij vertelt verder nog over spionnen in de Kerk, onder hen zelfs een priester. Pater Van der Heijden kon niet zwijgen. Daarom werd hij na een verblijf in de gevangenis in 1978 uitgewezen.

Trefwoorden: Catechese; Catechistenopleiding; Catechisten; Garcia, J.; Malawi; Marxisme; Mehalo; Mozambique; Nangololo; Onafhankelijkheid; Pastoraal; Priesteropleiding; Politiek; Vrouwenemancipatie.

M.L. Lebouille

KMM 329

* 27 september 1909 / interview: 21 januari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1936-1978.

Functie: pastoraal.

Het interview begint met een uiteenzetting van het ontstaan van de missie in Mozambique en de ingewikkelde situatie aldaar, waar verbetering in kwam door het concordaat van Rome met Portugal in 1940. In 1936 arriveerde Pater Lebouille samen met pater Theunissen en een broeder in Mozambique. Ze vestigden zich in de buurt van Peruban. Maar vanaf het begin werd er op aangedrongen dat ze weg zouden gaan. Rome evenwel zei ze te blijven. Zelfs nog, toen al hun schooltjes waren afgenomen en ze niets meer te doen hadden. De Portugezen, bijna allemaal vrijmetselaars, lieten de paters bespioneren, verboden ze naar buiten te trekken. Toch werden er clandestien weer acht missieschooltjes geopend. Om ze te kunnen onderhouden begonnen ze katoen te verbouwen. Ook de mannen die de catechismus volgden konden in de katoenbouw werken en zo bijdragen in hun onderhoud. De missieschooltjes werden later uitgebreid om daar ook catechisten te kunnen opleiden. De eerste catechisten waren slaven. Desondanks stonden ze in hoog aanzien. De maatschappij was matriarchaal ingericht. Door de opkomst van de katoenbouw konden de volwassenen niet meer naar de catechismus komen. Trouwens de kerkelijke wetgeving was vaak ook een hinderpaal bij het bekeringswerk. Geslachtsgemeenschap voor het huwelijk werd bijvoorbeeld als normaal gezien. Daarom begon de missie met de jeugd zo veel mogelijk bijeen te brengen in internaten. Pater Lebouille spreekt vervolgens over plaatselijke gebruiken, initiatieriten en wraaknemingen. In de loop der jaren zijn zes a zeven mannen priester gewijd. Er zijn nog twee over. Het werk van de missionarissen in die streek beschouwt hij voornamelijk als voorbereidend werk: het zaad is uitgestrooid. De koloniale regering wilde de inwoners tot Portugezen maken; de paters wilde ze tot christen maken. Wel was er verschil van aanpak onder de missionarissen. Sommigen waren haast jansenistisch streng. Anderen wilden er zoveel mogelijk dopen. Later kon de voorbereiding wel aangevuld worden. Door te dopen kon tenminste een dam worden opgeworpen tegen de groei van de Islam. In 1978 kwam pater Lebouille terug naar Nederland vanwege zijn gezondheid.

Trefwoorden: Catechistenopleiding; Concordaat Rome/Portugal; Inheemse gebruiken; Missiemethode; Mozambique; Onderwijs; Peruban.

Th. Vloet

KMM 570

* 19 januari 1894 / interview: 17 januari 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1929-1979.

Functie: pastoraal.

Pater Vloet kwam in 1929 in Mozambique en werd benoemd te Makombé. Het was een armoedige missie. En aanvankelijk werkten ze zonder veel succes. Want tot 1938 waren er nog geen 500 gedoopten. Pater Vloet vond de lokale taal nog al moeilijk. In het begin gingen de catechisten de dorpen af met gestencilde catechismussen. Ze gaven les in de schaduw van

een boom. Later kwamen er pas internaten en schoolgebouwen bestemd voor jongens, want de meisjes mochten vanwege de invloed van de grootmoeders niet naar school. De jongens die de school doorlopen hadden werden gestimuleerd om nieuwe schooltjes te beginnen. De montfortanen namen het catechetisch systeem van de Witte Paters over. Pas als de mensen de catechismus kenden, werden ze als catechumeen beschouwd. De Portugese machthebbers werkten de schooltjes tegen, en soms werden ze gedwongen gesloten. Na 1945 ontstond er een betere verstandhouding met de regering. In opdracht van Rome werd begonnen met een seminarie en met een catechistenopleiding. Pater Vloet werd verschillende keren overgeplaatst. Telkens was het weer pionieren op dezelfde manier als beschreven. In 1961 begon het begin van de vrijheidsstrijd zich af te tekenen, gestimuleerd door de onafhankelijkheid van Tanzania. De paters probeerden neutraal te blijven door iedereen te helpen. Wat hun later niet in dank werd afgenomen. Na de onafhankelijkheid werd alles genationaliseerd; scholen, ziekenhuizen enz. De missionarissen mochten niet alleen naar de dorpen. De mensen mochten niet meer naar de kerk. Tenslotte kregen de missionarissen het bevel het land binnen veertien dagen te verlaten.

Trefwoorden: Catechisten; Catechistenopleiding; Makombé; Mozambique; Nationalisatie scholen; Onderwijs; Vrijheidstrijd.

PATERS VAN DE HEILIGE HARTEN (SSCC)

W. Breeuwer

KMM 64

* 26 mei 1932 / interview: 6 juli 1978, 270 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1967-1977.

Functie: pastoraal.

Pater Breeuwer gaat in 1967 naar Mozambique. Zijn eerste standplaats was Matemeu, onder een bisschop die tegen de Nederlanders ageerde. Teamgeest bestond niet: de missionarissen werkten als eenlingen, naast elkaar. Pater Breeuwer vertelt over de moeilijkheden met de bisschop, die uiteindelijk ontslag nam. Hij legt zich toe op de jeugdbeweging. Na een inventarisatie van de verschillende groepen christenen ging de missie zich meer op die groepen richten. Het Marialegioen begon met huisbezoek. Het catechumenaat werd beter opgezet volgens het systeem in Malawi en Zambia. De leken namen bewuster deel aan het kerkelijk leven en aan de liturgie. Er ontstonden huisvieringen. Pater Breeuwer weidt dan verder uit over de politiek van de Portugezen t.o.v. de inlanders en de kwalijke gevolgen daarvan. In 1973 stond het Frelimo al aan de rand van het werkgebied van pater Breeuwer. De politie vertrouwde de missie niet. In die tijd hadden ook massamoorden plaats, waarover de gegevens naar Europa werden gesmokkeld. Het Frelimo waarschuwde de missie voor op komst zijnde aanvallen. In 1974 werd de missie van Eniaminga gesloten. Pater Breeuwer moest uitwijken naar Dondo. Na de coup van 24 april 1974 in Portugal maakten Amnesty International en de missionarissen van Eniaminga de massamoorden bekend. Journalisten stroomden binnen en zochten contact met de missionarissen. Een journalist van de Telegraaf heeft toen het vertrouwen van de missionarissen beschaamd. Er heerste grote verdeeldheid tussen blank en zwart, tussen bisschop en priesters, tussen priesters en catechisten. Verschillende missionarissen kozen voor het Fretelin. Bij een bezoek van de Generale Overste

van de paters van de Heilige Harten werd besloten de hele groep terug te trekken. Dit besluit werd later echter teruggedraaid. Als gevolg van de onafhankelijkheid, 1974 en 1975, kwam er een nieuwe bisschop, mgr. Nunez. Er kwam echter geen gezamenlijk beleid van de grond. Pater Breeuwen beschrijft de verwarde situatie na de onafhankelijkheid. Tussen 1974 en 1977 werden zeven Mozambikanen tot bisschop benoemd. Desondanks werd de Katholieke Kerk hoe langer hoe meer aangevallen. Terwijl de katholieken zelf verdeeld bleven. De catechese viel weg. Daarom zocht pater Breeuwen een taak in het onderwijs. In 1977 verliet hij Mozambique: de accu was leeg, en moest weer opgeladen worden. Hij weet nog niet, of hij terug zal gaan.

Trefwoorden: Catechumenaat; Dondo; Eniaminga; Frelimo; Fretelin; Huisvieringen; Jeugdbeweging; Maria Legioen; Matemeu; Mozambique; Vrijheidstrijd.

S. Driessen

KMM 131

* 30 april 1929 / interview: 30 oktober 1979, 269 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1956-1970.

Functie: pastoraal; missieoverste.

Pater Driessen vertrok in 1956 naar Mozambique en werd geplaatst in Inhaminga. Er stond alleen een kerkgebouw. Voor henzelf was er niets. De Portugese mannen kwamen niet naar de kerk. De onderdrukking van de negers was soms zo erg dat het wel op slavernij leek: lijfstraffen, en gedwongen tewerkstelling, als de neger geen belasting betaalde (kon betalen). In het begin, als de auto van de missionaris er aankwam, liepen de negers weg, bang als ze waren geronseld te worden voor gedwongen tewerkstelling. Inhaminga was overgenomen van de franciscanen die deze missie tot dan toe vanuit Chupanga bedienden. Er waren veel scholen, ook voor de zwarten. Dank zij de 'beates, een groepje vrome vrouwen, kreeg pater Driessen meer contact met de zwarten. Hij stelde hoofdmannen aan, die de anderen moesten animeren. Dit mondde uit in volwassencatechese. Apartheid strekte zich ook uit tot de Kerk: aparte diensten voor blank en zwart. Mgr. Sebastiao Soares de Resenda heeft veel gedaan om het onderwijspeil te verhogen. Hij was geen koloniaal type. Ook stond hij welwillend tegenover de niet-Portugese missionarissen. Hij kwam op voor de contractarbeiders. De opvolger van mgr. Sebastiao Soares de Resenda was zijn tegengestelde. Hij maakte ruzie met de missionarissen. De Witte Paters vertrokken in 1970. De leraren kregen niet meer dan het minimum salaris. Na protesten betaalde hij helemaal geen salarissen meer. Tenslotte werd hij weer hulpbisschop in Braga Pater Driessen geeft een overzicht van de missiemethoden van de Witte Paters, en de samenwerking met hen. Rond 1960 werd Chupanga aan de Paters van de H.H. Harten toevertrouwd. Hij vertelt over het verzet van de franciscanen tegen deze overdracht. Ook vertelt hij over de middelen die aangewend werden om de scholen en de internaten te kunnen financieren, over de landbouw en het exploiteren van een steengroeve. De zusters dreven een winkel om zo in hun levensonderhoud te voorzien. Na 1965 werden hoe langer hoe meer Portugese troepen ingezet vanwege de toename van het ondergrondse verzet. Pater Driessen geeft hiervan veel voorbeelden. Kadervorming in Chupanga werd een probleem, omdat de bekwame mensen en de jeugd naar de grote stad, Beira, trokken. Het bijgeloof bleek onuitroeibaar. Het monogame huwelijk was bijna niet te handhaven. De kerk was niet in staat zich aan te passen aan de werkelijke situatie. Hij vertelt verder over het ontwikkelingswerk, het technisch onderwijs en de landbouwvoorlichting. De missie verdedigde

het recht op eigen land voor de zwarten. De kerk liep wel niet voorop bij de revolutie. Maar haar leiders waren voor een groot gedeelte een product van de missie. Wel kreeg de Kerk een beter sociaal gezicht. Langzamerhand kwamen de leken en de catechisten meer naar voren. Mgr. Manuel Vieira Pinto (1964) begon de Kerk van onder op te bouwen. Het koloniale bewind liep op zijn laatste benen. En werd steeds brutaler en wreder. Zelfs Portugese soldaten raakten erdoor in gewetensnood. Na de onafhankelijkheid ontstond er een soort kerkvervolging. Maar de basisgroepen werken door. Pater Driessen is wel teleurgesteld in het Frelimo dat de kant van het marxisme koos. In 1970 vertrok hij op eigen verzoek naar Portugal.

Trefwoorden: Apartheid; Catechese; Chupanga; Financiering; Franciscanen; Frelimo; Inhalinga; Missiemethode; Mozambique; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Vieira Pinto, M.; Soares de Resende, S..

A.P.J. Martens

KMM 665

* 8 augustus 1933 / interview: 12 mei 1982, 382 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1961-1976; Tanzania 1977-1982.

Functie: pastoraal; regionaal overste.

Pater Martens werd in 1961 benoemd voor Mozambique waar in het bisdom Beira een missie van de franciscanen was over genomen. Hij vertelt over de moeilijkheden van het begin en het koloniale beleid van Portugalisatie. Uitvoerig spreekt hij over de missiemethode van de Portugese franciscanen en het verschil met die van de Witte Paters. Via pater Charles Pollet WP kwamen de paters SSCC los van het schoolsysteem wat de catechese betreft. Hij beschrijft dan de eigen pastorale methode, de schoolcatechese door de inlandse onderwijzers, de catechismusgroepjes van volwassenen, en een meer op de bijbel gebaseerde activiteiten van het Legioen van Maria. Ook de gezondheidszorg en een landbouwproject komen ter sprake. Mgr. Sebastiao Soares de Resenda wordt beschreven als iemand die de confrontatie met de regering aandurfde, in tegenstelling met zijn opvolger mgr. Manuel Vieira Pinto (1964). De cursilhos waren typisch religieus kerkelijk maar hielpen de mensen toch politiek bewust te worden. Pater Martens zat in het binnenland waar informatie maar langzaam doordrong. Ze wisten weinig van de Frelimo en de documenten van Vaticaans Concilie hadden ook tijd nodig op bij hen te komen. In 1970 werd pater Martens tot regionaal overste gekozen. Door die functie was hij ook erg betrokken bij het vertrek van de Witte Paters in 1971. Hij spreekt daar uitvoerig over. Na het vertrek van de Witte Paters werd hem gevraagd het gebied te bezoeken; het was dag en nacht reizen en trekken, zegt hij. De Frelimo rukte op en de politieke situatie werd onzekerder. Hem werd gevraagd de mensen uit Loenda te evacueren. Hij vertelt een aangrijpend verhaal hierover. Een verslag van deze evacuatie werd ruim verspreid, ook in Portugal. De politieke situatie noopt hem te vertrekken. Hij vertelt over de ontvangst in Nederland en de publiciteit over Mozambique. Op verzoek van Misereor is hij nog enkele maanden terug geweest in Mozambique om de besteding van het geld, dat in Nederland en België was ingezameld voor Mozambique, te verzorgen. Hij vertelt over de toestand na de onafhankelijkheid. Marxisme en atheïsme van Frelimo kwam sterk naar voren; meer dan men verwacht had. Na een jaar Nederland gaat pater Martens met pater Verwey naar Tanzania om daar in armoede en gemeenschap samen met de mensen te leven. Hij vertelt over dit experiment, hun manier van leven en de betekenis voor eigen leven. Hij schetst een profiel van

mgr. C. Mwoleka, bisschop van Rulenge, die er op aan blijft dringen dat zij een parochie overnemen. Uiteindelijk besloten zij om terug te gaan naar Mozambique. Hij geeft zijn visie op de terugkeer en zijn motivatie. Het wachten is nu op een visum.

Trefwoorden: Beira; Catechese; Cursilhos; Frelimo; Gezondheidszorg; Legioen van Maria; Loenda; Missiemethode; Mozambique; Mwoleka, C.; Soares de Resende, S.; Tanzania; Vieira Pinto, M.; Verwey.

A. Verdaasdonk

KMM 551

* 5 juli 1930 / interview: 29 oktober 1979, 380 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1959-1975.

Functie: pastoraal.

Na zijn priesterwijding in 1959 werd pater Verdaasdonk benoemd voor Mozambique. Stef Driessen was pastoor in Inhaminga, pater Verdaasdonk werd zijn medewerker. Pater Driessen werkte in het centrum, voornamelijk voor de blanken, terwijl pater Verdaasdonk zich op de zwarten ging richten. Al zijn reizen toen gingen per voet of op de fiets. Pater Verdaasdonk weet veel te vertellen over de bestuursvorm in de dorpen, over volksgebruiken bij geboorte, huwelijk, besnijdenis, initiatieriten, dood en begrafenissen. Ook over de pogingen van de missionarissen om een deel van de gebruiken te christianiseren. Pater Verdaasdonk was niet erg tevreden met de catecheseopzet die hij aantrof. De catechese werd in navolging van en in samenwerking met de Witte Paters opnieuw opgezet. Hij vertelt daarover. Langzamerhand veranderde het gezicht van de Kerk. Oorspronkelijk had de Kerk zich vooral gericht op de blanken. Maar vanwege het groeiend aantal niet-blanke gedoopten, begon men met inheemse diensten met eigen teksten, gezangen en gebruiken. Ook geeft pater Verdaasdonk inzicht in de organisatie van het catechistencorps, over de leeftijd van de catechisten, over de verdeling in hoofd- en hulpcatechisten, over hun rol in de liturgie, over hun sociaal werk, over hun aandeel in het propageren van de vrijheidsgedachte, gezien vanuit het evangelie. Hij geeft ook wat informatie over de bronnen van inkomsten voor de missie. Het onderwijs was vooral gericht op de mannelijke jeugd. Voor hen was er een groot internaat, door de franciscanen opgericht. Later kwam er in Dondo een kweekschool onder leiding van portugese zusters, bestemd voor meisjes. Pater Verdaasdonk vertelt veel over de onafhankelijkheidsstrijd: houding van mgr. Manuel Vieira Pinto (1964), missionarissen gevangen gezet, massamoorden in 1974; vertrek van de Witte Paters. Hij geeft een overzicht van de vruchtbare werkperiode van de Witte Paters, en zijn indruk van de Portugese franciscanen, de Portugese en de Spaanse priesters, de jezuïeten en de kapucijnen. Veel oud-leerlingen van de missie zaten in de leiding van het Frelimo. Jammer genoeg ontwikkelde het Frelimo zich in marxistische richting, zodat er een nieuwe periode van onvrijheid aanbrak, ook voor de Kerk. Er ontstond een nieuwe verzetsbeweging, gericht tegen het Frelimo. Het vertrek van de missionarissen konden de mensen niet begrijpen. Rome leek niets van de situatie te begrijpen. Mgr. Manuel Vieira Pinto kreeg geen toegang tot de paus. Van de andere bisschoppen doet mgr. Ernesto het goed. In 1975 besluit Pater Verdaasdonk Mozambique te verlaten.

Trefwoorden: Catechese; Catechisten; Financiering.; Frelimo; Inculturatie; Inhaminga; Inheemse gebruiken; Mozambique; Vieira Pinto, M.; Vrijheidstrijd.

Th.G.J. van Bohemen**KMM 51**

* 25 april 1928 / interview: 20 oktober 1980, 60 minuten.

Werkgebied: Mozambique 1968-198.*Functie:* pastoraal.

Pater Van Bohemen vertrok hij in 1968 naar Lourenço Marques in Mozambique. Hij geeft een overzicht van de situatie daar van vóór en ná 1975. Vóór 1975 was het katholicisme staatsgodsdienst. De bisschop, mgr. Alvim Pereira, was conservatief. De stadsparochies waren voor 80% Portugees, en het binnenland was zwart. Het geestelijk leven bestond voornamelijk uit devotionele praktijken. Er was geen echt catechumenaat: alleen schoolcatechese. Verdieping van het geloofsleven en inspraak vanuit de basis en de vorming van de leken liepen via LOC, JOC. en de Cursillo di Christiandadi. Of schoon er officieel geen apartheid bestond, was er wel rassendiscriminatie. Veel discussiegroepen bespraken de politieke situatie, de Portugese overheersing en de verlangens van de bevolking. De Pide, de geheime politie, was erg actief. Na de coup in 1974 begon de uittocht van de Portugezen. Maputo kreeg zijn eerste zwarte bisschop. Na verloop van twee jaar waren alle bisschoppen zwart. Parochieraden werden opgericht, zodat de stem van de gelovigen werd gehoord in de kerkzaken. De nationalisaties, ná 1975, brachten een schok teweeg. Kerken werden gesloten. Pater Van Bohemen had gelukkig goede medewerkers in de religieuzen van FFML en Marianhill. Pastoraal werd niet langer als arbeid gezien, want zonder nut voor de maatschappij. Ondanks de verdeeldheid in politiek opzicht, tot in de gezinnen toe, houdt het christendom stand, dank zij de vroegere kadervorming en de goede verstandhouding met oud-leerlingen. De eigenlandse clerus is te gering in aantal. De oprichting van hasisgemeenschappen wordt gestimuleerd. De economie holt achteruit: gebrek aan alles, grote werkeloosheid, mislukte rijstogsten. De vrijheid van beweging wordt beperkt. Fraude wordt gewoon. Oost-Europeanen en Cubanen komen in grote getale het land binnen. Na het vertrek van de Portugezen ontstaat er gebrek aan leerkrachten. Daarom krijgt de Kerk weer een aandeel in het onderwijs. Wel blijft het onderwijs neutraal; godsdienstonderwijs is op school niet toegestaan. Wel is er marxistische indoctrinatie. 2400 kinderen worden thuis weggehaald en naar Cuba gebracht. De missieposten op het platteland zijn gesloten behalve in het opstandige deel. Zo is het bisdom Tete onder leiding van mgr. Paulo Mandlate in tweeën gesplitst. De bisschoppen zijn verdeeld en worden door de regering tegen elkaar uitgespeeld. Mgr. Pintu heeft contact met de regering. Hij mocht zelfs naar Cuba om de kinderen daar te bezoeken. De nationale marxistische jeugdbeweging legt beslag op de jeugd tijdens de weekenden. Catechese wordt dan een taak van de ouders. De katholieken komen meestal zonder priester bij elkaar, want in Maputo reteren nog twee broeders en drie priesters. Charitas Internationalis mag alleen werken onder de vluchtelingen uit Zimbabwe. De kerk mag niet aan charitas doen. De liturgie leeft en wordt meer Afrikaans. Het catechumenaat bloeit. Het marxisme leeft niet. Er zijn 35 zwarte priesters voor negen bisdommen. Van de bisschoppen gaat niet veeluit, behalve dan van mgr. Alberto Sitele. Pater Van Bohemen is nog steeds gemotiveerd: de mensen zijn het waar en de levenssfeer is prettig.

Trefwoorden: Pereira, A.; Jeugdbeweging; Lorenzo Marques; Mandlate, P.; Marianhill.; Marxisme; Mozambique; Nationalisatie; Onderwijs; Parochieraden; Pide; Pintu; Politiek; Sitele, A.; Tete.

NAMIBIË

FRATERS VAN TILBURG

A.P.J. Beris

KMM 33

* 24 augustus 1929 / interview: 17 december 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Namibië 1966-1980.

Functie: onderwijs; overste.

Frater Beris ging, na studie in Engeland, in 1966 naar Windhoek, in Namibië. Hij vertelt vooral over het onderwijs en de problemen op dat gebied. Hij heeft meegemaakt dat de frater- en zusterscholen gemengde scholen werden, voor jongens en meisjes. Sinds 1977 werden die scholen ook gemengd in een ander opzicht: namelijk dat ze toegankelijk werden voor alle rassen. Ofschoon dat tegen de wet was, en de bisschop er aanvankelijk huiverig tegenover stond. De subsidie van de zusterschool werd ingetrokken. De fraterschool had geen subsidie. De school van de fraters in Dobra was oorspronkelijk alleen bedoeld voor de inheemsen. Er wonen ongeveer 30.000 Duitssprekenden in Namibië, maar dat had geen invloed op het onderwijs. De voertaal was het Afrikaans. In Windhoek is slechts één Duitse particuliere school en één Duitse staatsschool met Duitse leerkrachten. Op de missiescholen is nu (1979) 15% van de leerlingen kleurling of zwart. Voor hun internaat is dat percentage 40%. Namibië groeit toe naar volledige onafhankelijkheid. De apartheid is officieel afgeschaft. En uiterlijke discriminatie is niet meer merkbaar. De inheemse bevolking van ongeveer 685.000 bestaat uit verschillende stammen. Blanken zijn ongeveer 110 000 in aantal. Van hen spreekt 65% Afrikaans en 10% Engels. Op de katholieke scholen en in Kerk bestaat geen apartheid. De Kavanga's zijn voor het grootste gedeelte katholiek en tegen de Swapo. Terwijl de Ovambo's overwegend luthers zijn en voor de Swapo. De DTA, een gemengde partij, heeft de laatste verkiezingen gewonnen en dringt, tegen de wil van de blanken aan op herziening van bepaalde wetten. Er zijn veel inheemse zusters. Pogingen daartoe bij de fraters zijn tot nu toe mislukt. Frater Beris zegt dat de Kerk zich al die jaren min of meer geconformeerd heeft aan het bestaande regiem vanwege de vrees anders niet meer in Namibië te kunnen werken. Bijna overal zijn er catechisten, diakens en parochieraden. Momenteel werken nog zeven fraters in Windhoek en negen in Döbra.

Trefwoorden: Apartheid; Dobra; Kavanga-stam; Namibië; Onderwijs; Ovambo-stam; Swapo; Windhoek.

J.A. Moeskops [kloosternaam: frater Justinianus]

KMM 818

* 24 augustus 1932 / interview: 14 mei 1984, 170 minuten.

Werkgebied: Namibië 1966-1984.

Functie: onderwijs; bestuursfuncties.

Frater Justinianus werd benoemd voor Namibië, waar de fraters van Tilburg sinds 1958 gevestigd waren, in Windhoek en Dobra. Frater Justinianus zelf heeft voornamelijk gewerkt in Dobra. Daar werd hij leider van een internaat, dat als weeshuis begonnen, later ook een opleidingsinstituut voor catechisten werd. Daarnaast werkte hij aan een technische

opleidingschool. Het was een school voor inheemse leerlingen. Frater Justinianus werd aangesteld als tussenpersoon tussen de scholen en de regering. Ook fungeerde hij als coördinator tussen de scholen en internaten onderling, in het geheel dertig scholen en tien internaten. De missie wil de internaten graag opheffen, maar de inheemse katholieken zijn voor het behoud er van. Hij gaf catechese, gebaseerd op de cursus 'Met Brandend Hart'. In 1969 werd frater Justinianus tot huisoverste benoemd. En in 1970 tot regionaal. Tussen het bisdom en de fraters was weinig contact. Het contact met de priesters in het gebied van Okawango was heel wat beter. In dit verband noemt hij de paters Blondée en Zeiler. Ook waren er problemen tussen de fraters in Windhoek en Dobra. Het leven van de fraters is westers georiënteerd. In belang van het apostolaatswerk zou frater Justinianus liever een wat sobere levensstijl zien. Dat is zelfs 'noodzaak, als de fraters gaan wonen en werken in de zwarte buurt van Windhoek, waar kinderprostitutie veel voorkomt. De fraters hopen op roepingen uit het land zelf. Tot nu toe, zowel bij de fraters als ook bij de Duitse OMI-paters, is het werven van inheemse roepingen mislukt. Toch is er nog hoop. Frater Justinianus is secretaris geweest van de bisschopsraad. Hij geeft een overzicht van de kwesties die daar besproken worden en ook een profiel schets van de enige eigenlandse bisschop, mgr. Haushiku. Hij was ook lid van de Raad van Kerken en Justitia et Pax. Hij vertelt over zijn ervaringen daarmee. Frater Justinianus bekent zelf ook een verandering in zijn houding ontdekt te hebben. Aanvankelijk zag hij de apartheid als iets gewoons. Nu is hij helemaal om. In het begin merkten ze weinig van de Swapo. Totdat er in 1970 een interne opstand was in een meisjesinternaat. De fraters in Dobra hebben veel contact met de Namibiërs. Daarom worden ze door de Duitse paters communistenmakers genoemd. En hun school in Dobra wordt een Swapo-school genoemd. Volgens frater Justinianus is de Swapo niet communistisch. Hij geeft veel voorbeelden van martelingen door het Zuid-Afrikaanse bewind. De meeste Duitsers willen dat niet erkennen. Met de bisschop bezocht hij Swapokampen in Angola en Uganda. De toekomst ziet frater Justinianus somber in. Als de Swapo de baas wordt, zal het volgens hem geen democratie worden. Veel blanken, de ruggegraat van de economie, zullen het land verlaten, denkt hij.

Trefwoorden: Apartheid; Catechese; Catechistenschool; Dobra; Haushiku; Justitia et Pax; Namibië; Oecumene; Okawango; Onderwijs; Raad van Kerken; Swapo; Technische school; Windhoek.

A.J. van de Ven [kloosternaam: frater Gregor]

KMM 547

* 8 april 1911 / interview: 2 augustus 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Namibië 1959-1979.

Functie: onderwijs; bestuursfunctie.

In 1959 kwam frater in Namibië, vicariaat Windhoek. Hij werd hoofd van een opleidingsschool in Dobra. Hij vertelt uitvoerig over deze school. Het was een middelbare school met daaraan verbonden een tweejarige de opleiding tot Bantu-onderwijzer. De leerlingen waren allen inheems, maar wel afkomstig uit verschillende stammen. Dit laatste was nog al eens oorzaak van spanningen. Het onderwijspeil was niet erg hoog. Ook was er gebrek aan leermiddelen. De subsidie van de regering voor school en internaat was miniem. Wegens angst voor sluiting van de school deed men in de scholen niet aan politiek. Aanvankelijk was er slechts geweldloos verzet. De school in Dobra stond bekend als een Swapo-nest. In 1977

kwam er een voorlopig einde aan de school, doordat de leerlingen ontvoerd werden door de Swapo. Frater Gregor was helemaal in de war na dit geval. Een half jaar lang verbleef hij bij de paters. Daarna bracht hij de school weer in orde. De middelbare school van de fraters in Windhoek was een blanke school. Ondanks verbodsbepalingen namen ze later ook bantoes en kleurlingen als leerlingen aan. Daarom werd de subsidie van de regering ingetrokken. Frater Gregor vertelt verder over de apartheid in Namibië en de verdeeldheid die dit ook binnen de Kerk met zich meebracht. In kringen van de Swapo had de Katholieke Kerk geen goede naam. De Anglicanen en de Lutheranen daarentegen wel. In het geheel zijn er nu in Namibië een inheemse bisschop (mgr. Haushiku) en vier inheemse priesters. De seminarieopleiding ter plaatse werd een mislukking. Eveneens mislukte de frateropleiding. De grootste hinderpaal bleef het verplichte celibaat. Wel zijn er nu zes gehuwde diakens. Maar van de bisschop mogen die niet verder komen dan de ambo voor de lezingen. Veel is er gedaan aan de catechistenopleiding. In Anamulange was een catechistenschool met tweejarige cursus. Ze werden opgeleid voor de woorddienst in de kerk, voor huisbezoek en voor het leiden van bijbelgroepen. Frater Gregor gaf hen didaktiek en algemene ontwikkeling. Daarnaast was er een instituut, Canisianum genaamd, bedoeld voor de opleiding van jongens en meisjes tot kerkewerk. Dat instituut had in 1977 ongeveer 120 leerlingen. Volgens frater Gregor zal er nog veel moeten veranderen in de Kerk van Namibië, in de hiërarchische structuur en in de paternalistische houding van de pastoors. De liturgie zal aangepast moeten worden en basisgemeenschappen opgericht, en de opleiding van diakens en catechisten moet worden doorgezet.

Trefwoorden: Apartheid; Catechistenschool; Diakens; Dobra; Haushiku; Namibië; Onderwijs; Swapo; Windhoek.

OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI)

M. Baetsen

KMM 17

* 6 november 1916 / interview: 16 juli 1980, 255 minuten.

Werkgebied: Namibië: 1948-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Baetsen vertrok in 1948 naar Namibië. Zijn eerste benoeming was voor de missiestatie Nyangana, waarover hij veel weet te vertellen. Zusters Benedictinessen gaven onderwijs, eerst in het Engels, later in het Afrikaans. Het hele onderwijs en de internaten waren in de handen van de missie. De onderwijzers waren tevens catechist. In 1960 kwamen de blanken in dat gebied en namen het onderwijs over. De missie kreeg geen verlof om nieuwe scholen te openen. De missie heeft het wel gedaan, want de bevolking kwam vooral via de school in aanraking met het christendom. De jongens die niet verder studeerden gingen in Windhoek naar de diamantmijnen. Voor het vertrek trouwden de mannen.; zij mochten hun vrouwen niet meenemen. Aanvankelijk waren de bekeerlingen ijverig en trouw. Maar vanaf 1960 begon dat te verslappen. Daarom was de missie sinds 1959 begonnen met een voorbereidingscursus op het huwelijk. Pater Baetsen vertelt dat het gebied erg afgesloten was van de buitenwereld; geen krant, geen radio, zodat zij bijna niets wisten van wat er in de wereld gebeurde. Het onderhoud van de missie en de Kerk kwam ten laste van de bisschop. Wel was er een bijdrage in natura van de mensen, later vervangen door geld. Ook probeerde de missie geld te

verdienen met het openen van een winkel. Mgr. Gotthardt OMI was zeer streng, en op de centen. Zijn opvolger, mgr. R.J.M. Koppmann OMI, besteedde meer geld aan de opbouw van de statie en de scholen. Rond 1974 liep het catechistenwerk vast. Daarom werd er meer verantwoordelijkheid gegeven aan de onderwijzers. De officiële catechist kreeg een toelage, maar bleef zijn gewone werk doorzetten. Pater Baetsen vertelt over het oprichten van parochieraden, het werk van het Marialegioen, en de opleiding van gehuwde diakens. Inheemse priesters waren gering in aantal, wel waren er ongeveer tachtig inheemse zusters Benedictinessen, maar gescheiden van de blanke zusters. De apartheid speelde ook een rol in het kerkelijk leven. Hij geeft daar voorbeelden van. In 1979 werd mgr. Haushiku hulpbisschop van mgr. Koppmann. Die werkte heel hard om inheemse roepingen te bevorderen. Pater Baetsen vertelt veel over de plaatselijke gewoonten en gebruiken, over de initiatieriten, het matriarchaat, de invloed van de medicijnmannen, etc. De missionarissen proberen de uitwassen van de plaatselijke gebruiken te bestrijden door het gebruik van devotionalia te bevorderen zoals het gebruik van wijwater, en door veel aandacht te schenken aan de ceremoniën bij huwelijk en begrafenis. Na het Tweede Vaticaans Concilie kreeg niet alleen de volkstaal een plaats in de liturgie, maar ook trommels en dansen werden er in opgenomen. Hierin ontmoette pater Baetsen nog al wat tegenstand van de kant van andere missionarissen. Maar hij werd gesteund door mgr. Koppmann. Hij vertelt nog over de gezondheidszorg en de land- en tuinbouwprojecten. En tenslotte over de Swapo, die steeds meer aanhang kreeg, en in Dobra, waar hij naar overgeplaatst werd, goed georganiseerd was. Hij kon daar maar moeilijk wennen. Als aalmoezenier van de gevangenis kreeg hij ook te maken met politieke gevangenen die ter dood waren veroordeeld.

Trefwoorden: Apartheid; Catechisten; Dobra; Financiering; Gezondheidszorg; Huwelijksvoorbereiding; Inculturatie; Inheemse gebruiken; Koppmann, R.; Namibië; Nyangana; Onderwijs; Parochieraden; Swapo; Vaticanum II.

NIGERIA

SOCIETY OF THE HOLY CHILD

C.C.M. van Ogtrop [kloosternaam: zuster Clementine]

KMM 400

* 9 januari 1933 / interview: 23 mei 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Nigeria 1970-1978.

Functie: onderwijs; pastoraal.

In 1970 werd zuster Clementine benoemd voor het onderwijs in Ogoja (Nigeria), tot die school door een congregatie van inheemse zusters werd overgenomen. Daarna werkte ze van 1972 tot 1976 in Uyo. Zuster Clementine vertelt veel over het onderwijs daar: over de mentaliteit van de meisjes; over de taalperikelen (tien verschillende talen in één klas). Ze vertelt ook over de moeilijkheden die na de Biafraoorlog ontstonden. In Uyo werd zuster Clementine ziek: malaria en een depressie. Ook had ze het moeilijk met zich aan te passen aan de Ierse mentaliteit in de gemeenschap. Daarom heeft ze in 1972 en 1973 buiten de congregatie geleefd en die tijd gebruikt om het Diplome de Langue et Civilisation te halen aan de Sorbonne. Bij terugkomst in Nigeria werd ze lerares Frans. Dat duurde tot 1976. Toen ging ze naar Lagos om daar in de pastoraal te werken. Een groot gedeelte van haar verhaal bestrijkt deze periode. Ze deed huisbezoeken; groepswerk, catechese in samenwerking met de catechisten en voorbereiding van de liturgie. In Lagos werkte ze tussen de St. Patrickfathers. De missie en het ontwikkelingswerk stonden op gespannen voet met elkaar. Ook al werd een project gesteund door Misereor. Aanvankelijk werkte zuster Clementine in Ajegunle. Het team, waar zuster Clementine lid van werd, had er zijn eigen woonruimte. Maar de spanningen tussen het ontwikkelingswerk en de elkaar opvolgende pastoors bleven. Zuster Clementine vertelt uitvoerig over haar werk in Ajegunle: over vrouwenemancipatie, jeugdwerk, gezondheidszorg, bewustwording en drugsgebruik. Ofschoon er veel armen waren, was er een grote solidariteit onder de mensen. In Bauchi ontmoete ze een heel andere situatie dan in Ajegunle. Ofschoon de bevolking overwegend islamiet was, vond ze er een netwerk van catechisten. Het Marialegioen en de charismatische beweging hadden er veel succes. Hier waren het vooral de mannen die actief waren in de parochie. Ook hier stonden de ontwikkelingswerkers en de missionarissen min of meer tegenover elkaar. De bevolking van Bauchi was godsdienstig. Zuster Clementine wijdt daar verder over uit. De St. Patrick-paters hadden geen Nigerianen in hun gemeenschap. De zusters van the Society of the Holy Child of Jesus echter wel. De inheemse leden kregen bij hen een goede vorming. De missionarissen waren hoofdzakelijk Ieren. Ook had zuster Clementine te maken met verschillende pinksterkerken. Ook vertelt zij over haar werk in de gevangenis voor gevangene vrouwen. Onder de jonge meisjes komen veel abortussen voor. Als middel van gezinsplanning propageren de Medische Missiezusters de methode Billings. In de ogen van zuster Clementine is dat nog al een moeilijk toe te passen methode. Ook meent zij dat de inheemse geestelijkheid te westers wordt opgeleid. Misverstanden tussen de bisschop en de inheemse priesters blijven dan ook niet uit. Ook het celibaat blijft problematisch.

Trefwoorden: Ajegunle; Bauchi; Gevangenispastoraat; Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Jeugdwerk; Maria Legioen; Nigeria; Ogoja; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Uyo; Vrouwenemancipatie.

SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)

J.L.J. Geurts

KMM 170

* 4 maart 1897 / interview: 16 augustus 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Nigeria 1920-1925; Ghana 1926-1950.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

In het verslag van pater Geurts over zijn werk in Nigeria (1920-1925) en Ghana (1926-1950) nemen scholen en schooltjes een belangrijke plaats in. In zijn ervaring zijn bekeringswerk en onderwijs duidelijk nauw met elkaar verbonden. Hij kwam in 1920 naar het gebied van de tegenwoordige bisdommen Lagos en Benin City, leerde de taal van een catechist en begon met wat hij noemt 'het gewone werk van sjouwen en bouwen'. Zijn activiteit speelde zich voornamelijk af op buitenstaties en hij vertelt eenvoudig doch levendig hoe zijn dagen verliepen: 's morgens de H. Mis, overdag contact met de mensen, 's avonds catechismusles. Een belangrijke zorg waren de catechisten en de schooltjes. Hij had twaalf catechisten; zij moesten kunnen lezen en schrijven; elke maand kwamen zij hun loon ophalen, dan werd er vergaderd en het werk voor de volgende maand voorbereid. De scholen waren vooral bedoeld om jongens bij elkaar te krijgen (meisjes gingen toen nog niet naar school) om de catechismus leren. Maar met wat zij op de missieschool leerden brachten sommige jongens het toch tot klerk bij de regering en verschillende van zijn leerlingen zijn priester geworden. Met de regering had men een goede verstandhouding maar men kreeg geen subsidies. In zijn dorpen waren geen protestanten, alleen islamieten, heidenen en wat katholieken. Problemen ontstonden soms uit de kerkelijke huwelijkswetgeving. De mensen onderhielden de pater met gaven in natura. Het was een mooi maar vaak ook eenzaam leven; hij verwijst naar de Witte Paters die met hun regel van "minstens met drie op een post" meer communiteitsleven hadden. In 1926 werd hij benoemd voor het tegenwoordige bisdom Keta-Ho in Ghana. Hij werd aangesteld tot manager van de scholen. Een hele reeks aspecten van het katholieke onderwijs komt hier aan de orde: de scholen die er waren en die gebouwd werden, onderwijs aan meisjes door de zusters, de onderwijzers (opleiding, benoeming, salariëring), subsidies van de regering, administratie en inspectie van de scholen, het verschil tussen stadsscholen en bus-schooltjes. Belangrijk was de godsdienstige vorming met als doelstelling: goede katholieken en goede katholieke families te vormen. Catechese was dan ook een verplicht vak voor iedereen en gestreefd werd naar goed lesmateriaal ook in de volkstaal; schoolretraites zorgden voor verdieping van het geloofsleven. Een intermezzo vormden één jaar (1932-1933) als leraar Latijn op het seminarie in Amisano (bisdom Cape Coast) en één jaar (1933-1934) pastoraal in Accra. Het geeft aanleiding tot enkele korte observaties over het verschil in aanpak tussen missionarissen uit Frankrijk, de Elzas en Nederland; verder over de noodzaak van ambachtsscholen. Van 1935 tot 1950 werkte hij in het bisdom Kumasi; ook hier werkte hij vooral op buitenstaties en was hij belast met schoolbeheer. Hij vertelt wat over persoon en werk van mgr. H. Paulissen SMA, geeft een impressie van een dag op een buitenstatie, gaat kort in op enkele gebruiken van het volk bij

geboorte en huwelijk, noemt Davis en Conduah als belangrijke catechisten, wijdt een enkel woord aan financiële regelingen en denkt tenslotte na over de motieven van de mensen om christen te worden. In 1950 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Catechese; Catechisten; Ghana; Huwelijksproblematiek; Keta-Ho; Nigeria; Onderwijs; Pastoraal; Paulissen, H.J.; Schoolbeheer.

RWANDA

WITTE PATERS (WP)

H.T.A. Hoffscholte

KMM 657

* 23 februari 1900 / interview: 4 maart 1982, 760 minuten.

Werkgebied: Rwanda 1929-1979.

Functie: pastoraal; beleid.

Vijftig jaar missiearbeid in Rwanda (1929-1979), waarvan geruime tijd als missieoverste, een interview van meer dan twaalf uur; deze feiten wijzen op zich reeds in de richting van een belangrijke bron van informatie. Dit blijkt ook in feite zo te zijn. Wel moet worden opgemerkt dat het gesprek in verschillende sessies werd opgenomen; dit brengt enkele recapitulaties en andere herhalingen mee. Verder valt op dat pater Hoffscholte zijn inlichtingen vaak groepeerd rond personen, met name bisschoppen. Tenslotte: hij verwijst regelmatig naar literatuur betreffende een besproken onderwerp. De eerste vijftientig jaar werkte hij in het tegenwoordige bisdom Cyangugu en wel in Nyamasheke (1929-1950) en het nabijgelegen Mibirizi (1950-1956). Hij geeft hier een eerste indruk van de missiemethodiek van mgr. L.P. Classe WP; in de loop van het interview wordt dit verder aangevuld. Enkele punten: kerstenen vanuit de periferie naar het centrum; een missiepost organiseren en verder trekken; de missie niet baseren op kinderen maar op gezinnen; goede contacten leggen met de chefs. Ook benadrukt hij herhaaldelijk de goede verhouding van mgr. Classe met de Tutsi (wat hem door sommigen verweten werd) en met de koning. Zijn opvolger mgr. L. Déprimoz WP daarentegen deed veel voor de bewustwording van de Hutu. Een belangrijk feit in deze periode was de 'Tornado', massabekeringen die vanaf ongeveer 1930 in Rwanda plaats vonden; hij spreekt van elke drie maanden 2000 à 3000 doopsels. Hij kent hier een belangrijke rol toe aan een gouvernementsschool voor zonen van chefs. Vooral een van de leraren (dhr. Leenaerts) legde sterk de nadruk op de superioriteit van het christendom ten opzichte van de inheemse cultus (imanalogie, offers en taboes) en raadde de leerlingen aan zich tot de missionarissen te wenden. Het feit dat de regering veel studenten van deze school aantrok voor bestuurlijke posten versterkte de toeloop. Als nadelen van de 'tornado' noemt hij de vaak onvoldoende voorbereiding op het doopsel, de nazorg voor duizenden gedoopten (onder meer de grote aantallen biechtelingen; in de individuele biecht kwam overigens later verandering), problemen rond de huwelijkswetgeving (men stond te weinig open voor de eigen leefpatronen zoals polygamie, wat tot gevolg had dat zeer oprechte mensen werden uitgesloten). Kortere onderwerpen uit deze periode zijn: de vorming van eigenlandse priesters en zusters; de rol van de catechisten; wat de missie toen al deed aan 'ontwikkelingswerk' (bos aanplanten, waterputten graven, huizen bouwen enz.); de oprichting van de eerste krant Kinyamateka; betrekkingen tot de protestanten. Tijdens de oorlog was men van alles afgesloten; toch is er in deze periode veel gebouwd dank zij de edelmoedigheid van vele Belgen. Na de oorlog werkte hij voornamelijk in het bisdom Butare. Over zijn standplaatsen daar (Kiruhura en Butare) is er weinig informatie. Des te meer over algemene onderwerpen. Hij bespreekt een aantal bisschoppen. Allereerst en uitvoerig mgr. A. Bigirumwami die in 1952 bisschop van Nyondo

werd; een Tutsi van voorname koningsfamilie, een harde werker met grote apostolische beweging. Korter mgr. A. Perraudin WP, sinds 1955 bisschop van Kabgayi. Ook kort mgr. B. Manyurane die de eerste bisschop van Ruhengeri moest worden doch vergiftigd werd en stierf. Een tweede uitgebreid onderwerp beslaat de tijd rond en na de onafhankelijkheid (1962). We horen hier over de invloed van de kolonisatie in andere landen zoals Indonesië, over de plaats van de koning, de rol van mgr. Perraudin, de confrontaties tussen Tutsi en Hutu, het bloedbad van 1973, een aantal katholieke voormannen enz. Kortere onderwerpen uit deze periode zijn: de verhouding tussen eigenlandse en buitenlandse clerus die volgens hem na de revolutie moeilijker werd; de komst van nieuwe congregaties uit Europa na de encycliek *Fidei Donum*; vooruitgang van het onderwijs. In 1979 moest hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bigirumwami, A.; Butare; Classe, L.P.; Cyangugu; Déprimoz, L.; Eigenlandse priesters; Kinyamateka (krant); Kiruhura; Manyurane, B.; Mibirizi; Missiemethode; Nyamasheke; Nyondo; Onafhankelijkheid; Ontwikkelingswerk; Perraudin, A. ; Rwanda; Tornado.

WITTE ZUSTERS

J. van der Heijden [kloosternaam: zuster Johanna]

KMM 218

* 23 augustus 1908 / interview: 10 september 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Rwanda en Burundi 1934-1975.

Functie: verpleging; verzorging.

Zuster Johanna heeft tussen 1934 en 1975 verschillende taken gehad in Rwanda en Burundi. Haar verhaal verloopt grotendeels chronologisch. Soms echter wordt een bepaald aspect tot aan het eind toe afgewerkt of geeft aanleiding tot een blik op het verleden. Zij maakte haar noviciaat in Algiers samen met ongeveer 160 andere novicen uit alle delen van de wereld. In 1934 kwam zij aan in Rwanda, in Astrida, dat tegenwoordig Butare heet en zetel is van het gelijknamige bisdom. Het was een periode van kennismaking; zij vertelt wat zij zag aan huttenbouw, land- en tuinbouw van de bevolking en over de taal die er gesproken werd. Opvallend was de tegenstelling tussen Tutsi (heersende klasse) en Hutu. Hieraan knoopt zij een verhaal vast over de gebeurtenissen rond en na de onafhankelijkheid: de onderlinge gevechten, mgr. A. Perraudin WP die de bewustwording van de Hutu bevorderde, het presidentschap van de Hutu-leider G. Kayibanda. In Burundi was zuster Johanna slechts twee jaar (1937-1939) en wel in Bujumbura (gelijknamig bisdom). Ook hier vertelt zij kort over land, taal en volk. Zij hielp hier bij het opzetten van enkele nieuwe missiegebouwen. Terug naar Rwanda. Save (1939-1956) levert het hoofdonderwerp van dit interview op. Deze oude missiepost in het bisdom Butare had een internaat voor kinderen van gemengde afkomst. Zij vertelt hier uitvoerig over: de oorspronkelijke gebouwen en de uitbreiding daarvan; de aanleg van enorme regenbakken, de toevoeging van een school; bij al deze bouwactiviteiten was zij nauw betrokken. Verder begeleidde zij de opvoeding en opleiding van de kinderen en ook daarover wordt uitvoerig bericht. Naast godsdienst en schoolvakken leerden de kinderen ook vaardigheden als koken en naaien, in de tuin en op het land werken. Over de periode 1957-1974 (Kabgayi en Butare) is de berichtgeving weer zeer summier; er zijn hier enkele details

over haar werk in een ziekenhuis, met name supervisie over het personeel. In de loop van het interview wordt wat korte informatie verstrekt over eigenlandse roepingen. In dit kader noemt zij de Broeders van Liefde van Gent (werkzaam in alle takken van het onderwijs), een aantal landeigen congregaties die door de Witte Zusters werden opgericht, en de karmelietessen als contemplatieve orde. In 1975 keerde zuster Johanna om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Astrida; Bujumbura; Burundi; Hutu-stam; Internaat-Save; Kayibanda, G.; Onderwijs; Opvoeding; Perraudin, A.; Rwanda; Save; Tutsi-stam.

SIERRA LEONE

BROEDERS VAN MAASTRICHT (FIC)

E.L. Verhoeven

KMM 825

* 2 december 1922 / interview: 4 juni 1984, 175 minuten.

Werkgebied: Sierra Leone 1961-1969; Ghana 1969-1983.

Functie: onderwijs.

Broeder Verhoeven behaalde in Nederland een reeks onderwijsaktes (hoofddakte Frans-Duits-Engels LO) en stond ruim zestien jaar aan lagere scholen in Venlo en Amsterdam. Hij legt uit waarom hij zich toch nog opgaf voor de missie. In 1961 werd hij benoemd voor Sierra Leone waar zijn congregatie sinds 1959 werkzaam was. In 1969 besloot de FIC zich terug te trekken uit Sierra Leone en verhuisde hij naar Ghana. Zijn hoofdonderwerp is onderwijs met nadruk op godsdienstige vorming Sierra Leone. Broeder Verhoeven werkte een paar maanden in Makeni en acht jaar in Kabala, bisdom Makeni. In Makeni kon hij wat doen met de Temne-taal waarvan hij zich de grondslagen had eigen gemaakt, in Kabala had hij daar niets aan; op school was de voertaal Engels. Op beide scholen waren meerdere stammen, in Kabala zelfs dertien. Als er verkiezingen waren leidde dit soms tot onderlinge conflicten, doch over het algemeen was het streven van de broeders naar harmonieus samenleven succesvol. De meerderheid van de leerlingen was islamiet. De broeders stelden voor de islamieten een eigen gebedsruimte beschikbaar en gaven gelegenheid deel te nemen aan de gebruikelijke feesten na de Ramadan. De bisschop was het daar helemaal niet mee eens. De middelbare scholen omvatten drie jaar; met het diploma kon men ambtenaar worden, maar de meeste jongens wilden liever naar de universiteit. De regering gaf jaarlijks een bedrag voor het internaat en een som om te bouwen; de congregatie zorgde voor de inrichting; de leerlingen moesten een kleine bijdrage betalen en zelf voor studieboeken zorgen. Het godsdienstonderwijs was nauwelijks ontwikkeld, er werden ook geen pogingen gedaan tot Afrikanisatie. Een medebroeder ontwierp een nieuw programma doch dit stuitte op tegenstand van de bisschop. Het was een hemelsbreed verschil met later in Ghana, maar dat was dan ook tien jaar later wat toen een groot verschil maakte. In het bisdom werkten Italiaanse paters en Ierse zusters, over het algemeen nogal conservatief ingesteld. Priesterroeping waren er weinig, kandidaten voor broeder geen enkele. De geringe ruimte voor ontplooiing en de minder goede verstandhouding met het bisdom bracht de congregatie ertoe zich uit Sierra Leone terug te trekken. Tot slot bespreekt hij de voornaamste stammen van Sierra Leone Ghana. Broeder Verhoeven kon aan de slag op de middelbare school in Nandom, bisdom Wa, die door FIC werd geleid. Hij beschrijft de uitgroei van de school tot een van de beste in Ghana met tegen de 500 internen. De groep was meer homogeen dan in Kabala en 95% was katholiek. Enthousiast vertelt hij over het streven naar verdieping van het godsdienstonderwijs waarin veel tijd en moeite geïnvesteerd werd. Broeder A. Ketelaars FIC noemt hij als een stuwende kracht achter dit programma. Het catechetisch centrum leverde goede cursussen, opgeleide catechisten gaven les, studenten van de hoogste klas werden ingeschakeld bij de begeleiding van catechumenen. Een donker hoofdstuk vormt de economische achteruitgang van Ghana en wat dit voor het

onderwijs betekende: de studenten kregen niet voldoende te eten; leraren verloren interesse en besteedden meer tijd aan hun stukje grond of tuin omdat hun salaris achterbleef bij de kosten van levensonderhoud; leraren en abituriënten vertrokken naar Nigeria of Opper-Volta; krachten uit het Zuiden kwamen niet meer; stelen werd bijna normaal. Kortere onderwerpen zijn: de aanname en opleiding van landeigen kandidaten bij FIC en de Witte Paters; een sympathieke profielschets van mgr. P.P. Dery WP; verbeteringen in technisch onderwijs door de broeders; preventieve gezondheidszorg; huwelijk en bruidsschat.

Trefwoorden: Catechese; Catechisten Centrum Nandom; Dery, P.P.; Ghana; Islam; Kabala; Ketelaars, A.; Middelbaar onderwijs; Nandom; Eigenlandse broeders; Schoolbeheer; Sierra Leone.

SUDAN

WITTE PATERS (WP)

J.E.G. Miltenburg

KMM 642

* 15 juni 1946 / interview: 19 oktober 1981, 310 minuten.

Werkgebied: Sudan 1975-1977; Burkina Faso 1978-1981.

Functie: pastoraal.

Pater Miltenburg ontving zijn opleiding tot priester in de bewogen zestiger jaren. Dit is duidelijk merkbaar aan zijn verslag over humaniora en filosofie, beide gekenmerkt door wisselende concentraties van priesteropleidingen. Bovendien studeerde hij Arabisch in Rome en theologie in Londen en maakte hij enkele verkenningsreizen naar Afrika. Na zijn wijding werkte hij van 1975 tot 1977 in Sudan en vanaf 1978 in Boven-Volta (sinds 1984 Burkina Faso). Het interview geeft blijk van een specifieke interesse in de Islam. Sudan. Hij kreeg een benoeming voor New Halfa in het bisdom Khartoum. Hij geeft een profielschets van de bisschop, mgr. A. Baroni FSCJ. New Halfa was een kunstmatig gestichte stad van rond de 30.000 inwoners, gelegen in een irrigatiegebied; er werd onder meer suiker en katoen verbouwd. Naast Nubiërs waren er veel gastarbeiders. Zijn kerkgemeenschap bestond hoofdzakelijk uit een Syrisch-Libanese groep, gastarbeiders uit het Zuiden en vluchtelingen uit Eritrea. De taal was Arabisch, ook in de liturgie. Zijn eerste taak was zich bekend maken, officiële en informele contacten leggen. Vervolgens begon het pastorale werk: kerkdiensten, sacramenten, catechumenaat enz. Er werd ook begonnen met kadervorming om leken te vormen tot leiders, en met een sociaal centrum. Met kopten en protestanten werden goede oecumenische relaties gelegd. Aan de verhouding tot de Islam wordt hier kort aandacht besteed; in het volgende deel komt hij daar uitgebreider op terug. Burkina Faso beschrijft hij als armoediger dan Sudan, doch met een goed georganiseerd kerkelijk leven. Hij kreeg een taak in de pastoraal, eerst enkele maanden in Boulsa (1978), daarna in Kaya, beide in het bisdom Kaya. Eerst geeft hij een profiel van mgr. C. Guirma. Dan noemt hij broeder- en zustercongregaties die toen in het bisdom werkzaam waren. Op de belangrijke rol van de catechisten gaat hij wat dieper in. Elke maand was hij elf à twaalf dagen op stap naar dorpen in de omgeving. In elk dorp moest een druk programma afgewerkt worden waarbij catechist en parochiebestuur nauw betrokken waren. Hij geeft een doorsnee dagorde van zo'n tocht. Met scholen hadden de missionarissen niets te maken; catechese voor schoolgaande jeugd werd op de vrije donderdag gegeven door speciale catechisten; dit vond niet in de school plaats. Het catechumenaat duurde zes jaar, de voorbereiding op de eerste H. Communie twee jaar. De basisgroepen, *communautés chrétiennes de base* (CCB), hadden op dit en andere punten een grote inbreng en verantwoordelijkheid. Zij kozen hun eigen leden en leiders en kwamen regelmatig bijeen om belangrijke zaken te bespreken. Verder was bijna op elke plaats de *Jeunesse Action Catholique* (JAC) actief. Het stadje Kaya was overwegend islamiet; nieuwe christenen kwamen meestal van het platteland. In dit verband gaat hij wat nader in op de relatie tot de Islam in Burkina Faso en Sudan. Hij bekijkt de mogelijkheden van vaste contactorganen, de soms naïeve ideeën bij christenen over de Islam, de noodzaak om in

catechese en catechumenaat een juiste houding ten opzichte van de Islam aan te kweken, de noodzaak ook om de emancipatie van de vrouw te behartigen. Het verschil in huwelijks-wetgeving zorgde soms voor problemen; hij geeft daar voorbeelden van. Kortere onderwerpen zijn: de zorg voor aanpassing aan de Afrikaanse mentaliteit in liturgie en kerkelijk leven (zegeningen, processies, bedevaarten, muziek en dergelijke); een sociaal-maatschappelijke inzet, zoals die onder meer werd nagestreefd door de Association pour le Développement de Religion de Kaya (ADRK).

Trefwoorden: Afrikanisatie; Baroni, A.; Basisgemeenschappen; Burkina Faso; Catechisten; Guirma, C.; Jeunesse Action Catholique (JAC); Kaya; Kadervorming; New Halfa; Oecumene; Pastoraal; Sudan.

TANZANIA

BROEDERS VAN OUDENBOSCH

W.P.M. Kavelaars [kloosternaam: broeder Josef]

KMM 279

* 25 april 1937 / interview: 26 januari 1981, 225 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1966-1971; Liberia 1971-1981.

Functie: onderwijs.

Toen in 1957 de encycliek *Fidei Donum* aandacht vroeg voor de missie in Afrika werd dit document druk besproken onder de jonge broeders in Oudenbosch, waaronder broeder Josef. Ook de congregatie als zodanig reageerde alert, doch wilde als onderwijscongregatie de zaak wel professioneel aanpakken. In 1959 vertrok broeder Josef met enkele medebroeders naar Canada om aan de universiteit van Western Ontario een Engelstalige opleiding te krijgen. In 1965 behaalde hij de graad van Master of Science in biologie, in 1966 vertrok hij naar Tanzania. In 1971 verhuisde zijn groep naar Liberia. Voor beide landen is onderwijs zijn hoofdonderwerp maar dan wel met een brede interesse voor alles wat zich op en rond de school afspeelde. Mgr. M. Mihayo, aartsbisschop van Tabora, had aan de broeders gevraagd de St. Mary's middelbare school voor jongens over te nemen van de Witte Paters. Hij beschrijft de school (allemaal nieuwe gebouwen; 2x4 klassen met elk vijfendertig leerlingen), het internaat, de beginmoeilijkheden, de staf van Afrikaanse en Indiase leerkrachten, de Afrikaanse priester P. Mayunga die een kundig hoofd van de school was. Naast biologie en scheikunde gaf broeder Josef ook catechese; aanvankelijk was dat traditioneel godsdienstonderwijs, doch toen het pastorale instituut van Ggaba (Uganda) studies ter voorbereiding van een nieuwe catechese het licht deed zien werd het onderwijs meer maatschappijgericht. Gebeurtenissen van buiten deden hun invloed gelden. Zo beschrijft hij veranderingen na 1968 toen de scholen genationaliseerd werden: het aantal katholieke leerlingen daalde omdat de regering de studenten aan de scholen toewees; daarmee veranderde ook de katholieke levensstijl van de school en werden voorzieningen getroffen voor godsdienstonderwijs aan andersdenkenden. Ook bespreekt hij de National Service, de Ujamaa-gedachte, de invloed van de Youth League van de Tanganyika African National Union (TANU). Tenslotte evalueert hij de invloed van de scholen: "voornamelijk een academische bijdrage aan het land met een snufje morele en maatschappelijke bijdrage". Als secundair onderwerp komt kort de poging ter sprake om eigenlandse broeders te recruter; hij geeft een aantal redenen waarom dit niet lukte. Rond 1970 werd duidelijk dat de taak van de broeders door eigenlandse onderwijzers zou worden overgenomen. Zij stonden voor de keuze ander werk in Tanzania te zoeken of elders in het onderwijs verder te gaan. Hij kreeg opdracht zich in andere landen te oriënteren. De keus viel op Liberia en hij legt uit waarom. In 1972 begonnen de broeders les te geven aan een gemengde middelbare school in Sanniquellie, bisdom Monrovia. Ook hier bespreekt hij de school, de staf en de leerlingen (80% jongens, 20% meisjes; 40% Mano-stam, 30% Gio-stam, de rest kleinere stammen; een laag percentage katholieken) en het internaat. Uitgebreider gaat hij in op het godsdienstonderwijs en op de speciale lessen voor catechumenen op school (elk jaar werden ongeveer twintig studenten gedoopt). Tenslotte legt hij uit in welke werkkring

afgestudeerden zoal terecht kwamen. Meer dan bij Tanzania belicht hij het kerkelijk leven in Liberia. Hij noemt aantallen katholieken, priesters, broeders en zusters; hij signaleert een lichte verbetering in oecumenische samenwerking, vertelt over de activiteiten van de Young Christian Students en geeft enkele voorbeelden van veranderingen onder invloed van Vaticanum II. Als secundaire onderwerpen kunnen genoemd worden: economische en maatschappelijke ontwikkelingen (o.a. toenemende corruptie) tijdens de regering van president W. Tolbert en meer uitgebreid de coup van 1980 die S.K. Doe aan de macht bracht.

Trefwoorden: Catechese; Ggaba Instituut; Liberia; Nationalisatie scholen; Onderwijs; Middelbaar onderwijs; Tanu Youth League; Tanzania; Ujamaa; Vaticanum II; Young Christian Students.

BROEDERS VAN SINT JOANNES DE DEO

J.J.M. Versluys

KMM 836

* 3 maart 1935 / interview: 13 juli 1984, 100 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1964-1973.

Het interview van broeder Versluys biedt gedetailleerde informatie over het ziekenhuis in Sengerema, Tanzania, waar hij van 1964 tot 1973 gewerkt heeft. De Broeders van St. Joannes de Deo waren eigenlijk geen missiecongregatie; maar na de oproep van paus Pius XII in *Fidei Donum* gingen ook hun gedachten uit naar werk in ontwikkelingslanden. Mgr. J.P.M. Blomjous WP, bisschop van Mwanza, benaderde hen en de zusters van Carolus Borromeus met het verzoek om gezamenlijk een nieuw ziekenhuis op te richten in zijn bisdom. Zijn keus was gevallen op Sengerema omdat daar binnen een straal van zestig km geen enkele vorm van gezondheidszorg aanwezig was. Toen men in 1958 begon was Sengerema niet meer dan een paar hutten maar de bisschop voorzag dat dit kruispunt van wegen tot een belangrijk centrum zou kunnen uitgroeien. Toen broeder Versluys in 1964 aankwam functioneerde het ziekenhuis reeds met 160 bedden en een opleiding voor vroedvrouwen. Daar kwamen de volgende uitbreidingen bij: vergroting van de capaciteit tot 244 bedden; opleidingen voor verpleegkundigen, laboratoriumpersoneel en gezondheidswerkers; een hele keten van grotere en kleinere poliklinieken, gezondheidscentra en eerste hulpposten. De instelling bediende uiteindelijk een district met circa 280.000 inwoners. Broeder Versluys kreeg een taak in de apotheek, als hoofd van een mannenafdeling en in een polikliniek. De broeders en zusters beheerden gezamenlijk het ziekenhuis; wel was er een taakverdeling waarbij de broeders voor de mannen zorgden en de zusters voor de vrouwen. Tot 1968 was het een missieziekenhuis. De twee congregaties hebben er toen financieel enorm veel aan bijgedragen; verder was er hulp van het bisdom, de Witte Paters en Memisa. Bij de bouw van het ziekenhuis hebben Kajotters uit Nederland zich bijzonder verdienstelijk gemaakt. In 1968 nam het bisdom de verantwoordelijkheid over en rond 1975 werd alles overgedragen aan de regering. Vanuit zijn ervaring vertelt broeder Versluys over de ziektes die behandeld werden, over preventieve gezondheidszorg, over pre- en postnatale zorg, over het opsporen van lepra en tuberculose. Altijd waren er wel problemen met transport, watervoorziening, elektriciteit, medicijnen (hij merkt op dat uit Europa vaak monsters gestuurd werden die geen volledige kuur waren en dus dikwijls onbruikbaar), met patiënten die eerst door een medicijnman behandeld waren enz. In

de laatste jaren heeft de economische achteruitgang zijn terugslag op de gezondheidszorg gehad; er moest vanuit Nederland weer meer worden bijgesprongen; als missieprocurator (vanaf 1979) was hij daar nauw bij betrokken. In 1973 keerde hij terug naar Nederland. Voor hem en meerdere van zijn collega's had vanaf het begin vastgestaan dat zij niet voor het leven naar de missie gingen. De bedoeling was eigenlandse krachten op te leiden, overdragen en zich terugtrekken; moeilijk was wel om te beslissen wanneer dat ogenblik gekomen was. Kort besteedt hij nog aandacht aan het pastorale werk in Tanzania, met name aan de opkomst van basissgemeenschappen.

Trefwoorden: Blomjous, J.P.M.; Gezondheidszorg; Kajotters; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Ziekenhuis Sengerema; Tanzania.

CAPUCIJNEN (OFMCAP.)

F.A.M. Kavelaars [kloosternaam: Pater Novatus]

KMM 278

* 15 november 1931 / interview: 9 december 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1959-1980.

Functie: pastoraal; redacteur.

Het interview van pater Novatus geeft een goed beeld van de ontwikkeling van de katholieke pers in Tanzania in een politiek belangrijk tijdvak. Reeds twee maanden na zijn aankomst (1958) in Dar es Salaam (zetel van het gelijknamige aartsbisdom) werd hij belast met de uitgave van het diocesane blad *Ecclesia*; vanaf ongeveer 1970 voerde hij het beheer over het nationale katholieke nieuwsblad *Kiongozi*. Voorafgaand aan de bespreking van dit hoofdonderwerp gaat hij uitgebreid in op de komst van de Nederlandse kapucijnen in Tanzania (hij behoorde tot de eerste groep), op de samenwerking met de Zwitserse confraters die daar al sinds 1921 werkzaam waren, en vooral op persoon en werk van de bisschop mgr. E.A. Maranta OFMCap. Hij vermeldt hier verder een katholieke boekhandel in Dar es Salaam waarvan hem de leiding werd toevertrouwd. *Ecclesia*. Toen hij deze taak op zich nam was hij zich eigenlijk niet bewust dat hij daarmee betrokken raakte in een conflict. Het interdiocesane nieuwsblad *Kiongozi* was onder leiding van pater F. van Dam WP een pro-Nyerere en pro-TANU koers gaan varen. Een aantal bisschoppen, waaronder mgr. Maranta, was het daar niet mee eens. Pater Novatus vermoedt dat mede hierom de bisschop belangstelling had voor een sterk diocesaans blad. Anderzijds liet de bisschop hem een grote mate van vrijheid om *Ecclesia* naar eigen inzichten te redigeren. Het interview geeft een overzicht van de groei van *Ecclesia*. Het was begonnen als een parochieblad (St. Joseph's Parish News). Het was grotendeels in het Engels gesteld met af en toe wat Swahili; het gaf vooral kerkelijk nieuws. Pater Novatus veranderde de taal eerst in half Engels, half Swahili en later uitsluitend Swahili; de geboden informatie werd breder. Na twee jaar voegde zich een tijdschrift voor lekenapostolaat van bisdom Morogoro (doch met nationale verspreiding) bij *Ecclesia*. Het aantal abonnees groeide van ca. 800 tot ca. 6000. *Kiongozi*. In de loop van het interview vindt men veel informatie over de up and downs van dit nieuwsblad tot aan 1970, over de houding van bisschoppen en congregaties, de wisselende relatie tot de Tanganyika African National Union (TANU) en hun blad *UHURU*, het beleid van de redacteurs F. van Dam WP en J. Kabeya (diocesaan priester), een voorstel om J. Nyerere tot redacteur te benoemen enz. Rond

1970 rijpte het idee om *Kiongozi* van Tabora over te brengen naar Dar es Salaam, het daar te laten fuseren met *Ecclesia*, en een wat kerkelijker koers te geven. Pater Novatus vond dit een "ei van Columbus". Hij zorgde voor kantoorruimte en werd in 1971 adviseur van het vernieuwde *Kiongozi*. Heel dit proces wordt uitgebreid besproken. Aanvankelijk was hij ook nog perschef van de bisschoppenconferentie, doch in 1975 werd hij fulltime manager van *Kiongozi*. Hij kreeg opdracht voor een goede staf te zorgen en een eigen drukkerij op te zetten, die ook drukwerk voor derden zou kunnen verzorgen. Hij vertelt hoe dit alles kon worden gerealiseerd. Vervolgens geeft hij informatie over de oplage (steeg van 17.000 naar 60.000), het publiek waarop het blad zich richtte, het nieuwspakket dat werd geboden (kerkelijke, nationale en internationale berichtgeving; opiniërende artikelen onder meer over sociale kwesties; een pagina gedichten in Swahili). Vervolgens gaat hij in op de persvrijheid in Tanzania, op de verhouding van het vernieuwde *Kiongozi* tot het episcopaat (niet hun spreekbuis, wel tactvol; jaarlijks rapport aan de bisschoppenconferentie), de wijze van nieuwsgaring. Dit alles wordt met concrete voorbeelden toegelicht. Op het einde van het interview geeft hij een profiel van president Nyerere die hij vaak heeft ontmoet; hij schetst hem als een overtuigd katholiek; een idealist, niet uit op persoonlijk gewin.

Trefwoorden: Dam, F. van; Drukkerij; *Ecclesia*; Kabeya, J.; Katholieke Pers; *Kiongozi*; Maranta, E.A.; Nyerere, J.; Tanganyika African National Union (TANU); Tanzania;.

CONGREGATIE VAN DE H. GEEST (CSSP.)

A. Blommaert

KMM 43

* 6 oktober 1911 / interview: 12 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1937-1955.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Blommaert heeft een aantal belangrijke functies bekleed: vicaris-generaal van het bisdom Morogoro in Tanzania, provinciale overste van de Nederlandse provincie van de Congregatie van de H. Geest (CSSp.), deken van Ravenstein. Toch gaat zijn verhaal voornamelijk over het gewone missionarisleven, met name over de eerste jaren; wel merkt men bij bepaalde onderwerpen dat hij bij het beleid betrokken was. In 1931 was de Nederlandse provincie van de spiritijnen opgericht; in 1934 werd B.G. Hilhorst CSSp. apostolisch vicaris van Bagamoyo (later bisdom Morogoro). Naar dit gebied werden veel Nederlandse paters uitgezonden; daarnaast werkten er ook enkele andere nationaliteiten. Pater Blommaert bespreekt de voor- en nadelen van dergelijke internationaal samengestelde groepen. Zijn eerste standplaats werd Matombo (1937-1940). Het was een prachtige parochie met 16.000 katholieken en 4000 volwassen doopleerlingen. Deze catechumenen kregen vier à vijf jaar les. Hij beschrijft een plechtigheid waarbij 450 volwassenen gedoopt werden en de volgende dag een kleine 100 huwelijken gesloten. De parochie had vijftig bijstaties. Hij roemt het werk van de oude catechisten ("zij hebben de missie groot gemaakt"). Zij gingen voor in zondagsdiensten, gaven godsdienstles, bereidden huwelijken voor enz. Hun opleiding was aanvankelijk summier doch hun inzet was enorm. Elke priester had de zorg voor een aantal dorpen; de overste bleef op de centrale post. Uitgebreid gaat hij in op de fysieke inspanningen die de trektochten met zich meebrachten. Bagamoyo was waarschijnlijk één van de moeilijkste

gebieden van heel Tanzania. Daar kwam bij dat de missionaris verplicht was naar elke zieke te gaan die bediend wilde worden. Dat kon soms acht uur lopen betekenen door bergachtig terrein, modder en woeste bergstromen. In 1942 werd besloten dat bedieningen op afstanden van meer dan twee uur niet meer verplicht waren. Uit de pastorale praktijk signaleert hij een aantal problemen rond de kerkelijke huwelijkswetgeving. In Matombo werd ook aan vormen van ontwikkelingswerk gedaan waarbij de broeders een belangrijke rol speelden. Veel korter worden zijn volgende standplaatsen behandeld. In Morogoro gaf hij les aan een kweekschool (1940-1942); Msongozi (1944-1946) lag erg geïsoleerd. Dit laatste leidt tot een beschouwing over de strategie van mgr. Hilhorst die veel éénmansposten oprichtte; pater Blommaert verdedigde de visie dat een groep van meerdere personen op de centrale post efficiënter zou kunnen werken. Na een betrekkelijk kort verslag over zijn periode in Nederland als provinciale overste (vanaf 1955) volgt nog een aantal ervaringen uit zijn missionarisleven. Het voornaamste onderwerp is hier adaptatie aan inheemse gebruiken: voor stamhoofden ontwierp hij insignes met zwaard en bijltje als teken van hun macht; voor de school componeerde hij enkele liederen in het Swahili die wijde verbreiding vonden; in de liturgie werd in zijn tijd nog niet veel aan aanpassing gedaan. Eveneens tamelijk ruim wordt de vorming van een eigenlandse clerus en de oprichting van zustercongregaties besproken.

Trefwoorden: Adaptatie; Bagamoyo; Catechisten; Dienstreizen; Hilhorst, B.G.; Morogoro; Matombo; Msongozi; Pastoraal; Tanzania.

H. Denis [kloosternaam: broeder Ananias]

KMM 111

* 27 november 1912 / interview: 9 maart 1979, 254 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1939-1970.

Functie: onderwijs; econoom.

Broeder Ananias werkte meer dan veertig jaar (1939-1970) in Tanzania. Uit het interview komt hij naar voren als een man die zich enthousiast inzette voor alles wat van hem gevraagd werd en bovendien een enorme belangstelling had voor het volk waartussen hij leefde. Hiervan getuigt reeds een kort overzicht van zijn activiteiten: in eerste instantie werd hij benoemd voor een drukkerij in Morogoro; al spoedig werd hij (als enige broeder) leraar aan een kweekschool; vijftien jaar beheerde hij (als eerste broeder) de procureur van het bisdom en zeven jaar het economaat van het seminarie en andere instellingen. Tussendoor verzamelde hij materiaal over zeden en gewoonten van het Wakwere-volk; een deel van zijn bevindingen werd in boekvorm uitgegeven. Voor de drukkerij werd hij gevraagd door mgr. B.G. Hilhorst CSSp., apostolisch vicaris van Bagamoyo (later bisdom Morogoro). Zijn informatie over dit werk is summier. Uitgebreider - zij het verspreid over het gehele interview - spreekt hij over onderwijs en over de kweekschool waar hij ongeveer tien jaar les gegeven heeft. Betreffende onderwijs in het algemeen schetst hij de betrokkenheid van de missie daarbij, de verhouding tot de regering, subsidies en dergelijke. Op de kweekschool waren zijn vakken Engels, biologie en geschiedenis van Tanzania en Afrika. Hier en later in Bagamoyo (1964-1970) gaf hij ook godsdienstles; hij gaat wat nader in op de materie die behandeld werd. Bovendien begeleidde hij de toekomstige onderwijzers in methodiek van het onderwijs en trok hij op inspectie langs de lagere scholen in het binnenland (onder de vakanties soms voettochten van drie weken), keek proefwerken na en gaf punten daarvoor; "het waren mooie jaren". Kortere spreekt hij over zijn werk in de procureur: hij had de materiële zorg 'van stopnaald tot dakpan'

voor achtendertig missieposten; bestellingen verzorgen, binnen het budget blijven, inkopen doen, transporten verzorgen van mensen en goederen enz. Eveneens kort vertelt hij hoe hij econoom van het klein-seminarie van Bagamoyo werd; zijn taak omvatte bovendien het financiële beheer van dertien plantages, een weeshuis en een parochie Tussen al deze besognes door deed hij aan welzijns- en jeugdwerk: hij richtte een aantal recreatie- en sportclubs op, verzorgde en vervoerde zieken, liet handwerk maken voor toeristen enz. Twee uur van het interview zijn gewijd aan zeden en gewoonten van de Wakwere. Hij verzamelde allerlei soorten materiaal (rituele beeldjes, documenten, verhalen van de mensen), maakte films, liet jongens en meisjes hun ervaringen opschrijven o.a. over initiatiegebruiken, bestudeerde de geschiedenis. Een tijdlang werkte hij in opdracht van het Afrikamuseum in Berg en Dal. Zijn bevindingen legde hij neer in een reeks boekjes waarvan een deel door het Afrikamuseum werd uitgegeven. Tenslotte zijn er 'verhalen' over bijzondere dingen die hij heeft meegemaakt. We vinden deze in de loop van het interview en op het eind heeft hij een aantal 'speciale gevallen' bij elkaar gezet: trieste, ontroerende en humoristische ervaringen over hongersnood, een weesjongen die hij verzorgde, hoe men hem bij een moeilijke bevalling een hut binnenriep in de hoop dat de vrouw van schrik zou bevallen enz. In 1970 keerde hij naar Nederland terug. *Trefwoorden:* Bagamoyo; Drukkerij; Godsdienstonderwijs; Jeugdwerk; Kweekschool; Onderwijs; Tanzania; Wakwere-volk.

A.H. de Jong

KMM 827

* 21 juli 1943 / interview: 6 juni 1984, 506 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1974-1977; Kenya 1978-1983.

Functie: pastoraal.

Er zijn verschillende factoren die dit interview belangwekkend maken. Ten eerste het feit dat pater De Jong in Nijmegen geschiedenis en missiologie gestudeerd had. Vervolgens dat hij in Tanzania en Kenya behalve pastoraal ook wetenschappelijk werkzaam was. Dit alles draagt er toe bij dat hij de missionaire situatie professioneel observeert en streeft naar een nauwkeurige formulering van zijn ervaringen. Tenslotte geeft de lengte van het interview (meer dan acht uur) ruim de gelegenheid om onderwerpen uit te diepen. Een samenvatting kan aan een interview van deze omvang nauwelijks recht doen. Over zijn studie in Nijmegen (na Vaticanum II) doet hij uitgebreid verslag. Als onderwerp voor zijn eindschrijving koos hij de figuur van Michael Witte, een Nederlandse spiritijn die in Kenya en Tanzania gewerkt had. In 1974 vertrok hij naar Tanzania om stage te lopen en archiefwerk te doen. Zijn standplaats werd Bagamoyo, bisdom Morogoro. Als voorbereiding op het werk volgde hij eerst nog een cursus Swahili en antropologie. Betreffende het archief van het bisdom bespreekt hij vooral de uitgebreide correspondentie die hij er vond van pater Bauer. Deze had tussen 1888 en 1890 bemiddeld tussen de Swahili bevolking en het Duitse leger die met elkaar in oorlog waren. Als pastoraal stagiair vergezelde hij de plaatselijke pastoor en gaf godsdienstles op een middelbare school. Bagamoyo was een reeds lang gevestigde parochie met in die tijd nog een klassiek pastoraal patroon. Het lag aan de kust in een overwegend islamitisch gebied; voor bekeringswerk was er weinig armslag. De christenen waren deels afstammelingen van vrijgekochte slaven, deels import. Betreffende het bisdom als geheel komen meerdere onderwerpen ter sprake. Allereerst het personeelsbestand, met name de bisschop en de priesters. De Afrikanisatie in de zin van overdracht van functies was goeddeels voltooid toen hij aankwam;

in de zestiger jaren had dit proces nogal wat spanningen opgeroepen, doch nu was er een goede relatie. Dan de scholen en het godsdienstonderwijs; hier wijst hij vooral op het werk van pater L. van Kessel CSSp. voor een catechese die aangepast is aan de lokale situatie. Ontwikkelingen onder invloed van Vaticanum II zag hij in de liturgie, in een grotere aandacht voor ontwikkelingswerk (met voorbeelden geïllustreerd) en voor de emancipatie van de vrouw. Ook de Ujamaa-gedachte wordt besproken en met voorbeelden toegelicht. In 1977 keerde hij naar Nederland terug en werd daar priester gewijd. In het verhaal over Kenya ligt de nadruk op pastoraal. Pater De Jong werkte van 1978 tot 1985 in de parochie Makadara, een buitenwijk van Nairobi. Het was een grote stadsparochie, waar een pastoor zijn handen al vol had aan de dagelijkse zielzorg. Hulp van leken was daarom erg belangrijk en verschillende facetten daarvan worden breed uitgemeten. Hij spreekt met bewondering over het werk dat catechisten verzetten. Verderop in het interview wordt dit aangevuld met informatie over een catechese-opleiding voor onderwijzers. Dit was een initiatief van mgr. C. Davies MHM; de regering hielp daarbij door de salarissen van de onderwijzers tijdens de cursus gewoon door te betalen. Ook de parochieraad had een grote inbreng. Vervolgens noemt hij een aantal lekenorganisaties (St. Elisabethvereniging, St. Vincentiusvereniging, Vrouwenbeweging, Derde Orde van St. Franciscus) en gaat dan uitgebreider in op het Maria Legioen en de charismatische beweging (beide met gevaar voor sektarisme) en op een aantal jeugdorganisaties (misdienaarsclub, verkennerij, karateclub, declamatieclub enz.). Het werk van pater A. Grol WP voor de straatjeugd krijgt bijzondere aandacht. Dan schetst hij initiatieven die hier en daar genomen werden om tot basisgemeenschappen te komen. Met waardering spreekt hij verder over de inspanningen van leken om het financiële plaatje van de parochie rond te krijgen; voor de gewone dagelijkse uitgaven brachten zij voldoende bijeen. Voor grote projecten was er soms hulp van uit het buitenland (AMA, Misereor), maar ook binnenlands kon men grote bedragen bijeenbrengen door ergens een Harambee-project van te maken. Hij legt uit hoe dat werkte. Een afzonderlijk hoofdstuk in het interview gaat over geboorteregeling. We horen hier over de Family Life and Counseling Association of Kenya (FLCAK), over de Billingsmethode, over raakvlakken met Marriage Encounter enz. Kortere onderwerpen zijn onder meer: het Pausbezoek, de bisschoppenconferentie, het economische systeem van Kenya, Afrikaanse priesters en de overdracht van functies. In 1983 keerde pater De Jong terug naar Nederland voor verdere studie.

Trefwoorden: Bagamoyo; Catechese; Catechisten; Charismatische beweging; Davies, C.; Geboorteregeling; Grol, A.; Harambee-project; Jeugdwerk; Kenya; Kessel, L.van; Leken; Makadara-Nairobi; Maria Legioen; Overdracht functies; Pastoraal; Tanzania; Ujamaa; Vaticanum II; Witte, M..

I. de Lange

KMM 325

* 3 oktober 1939 / interview: 7 oktober 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1965-1972; Ethiopië 1973-1980.

Functie: pastoraal.

Pater De Lange heeft een lang en zeer boeiend verhaal over pre-evangelisatie onder een nomadenstam in Ethiopië (vanaf 1973). Daarvoor staat een korter relaas over pastoraal in Tanzania (1965-1972). Tanzania. Na zes maanden taalstudie in Kipalapala (bisdom Tabora) begon zijn pastorale taak in het bisdom Samé, achtereenvolgens in de parochies Gonja

(hiervan is een korte beschrijving), Kilomeni, Lembeni en Kisangana. Zijn eerste onderwerp is min of meer een reflectie op de missionaire aanpak in het algemeen. Men kwam vroeger vooral om de Kerk te planten; maar de Kerk is een structuur en voor wat buiten die structuur valt is er weinig ruimte. Hij licht met voorbeelden toe hoe zo'n structuur eigenlijk vooral wat te bieden had aan mensen die toch al goed stonden. Iemand met een tweede vrouw bijvoorbeeld valt daarbuiten. Veel missionarissen kwamen tot de overtuiging dat er meer Evangelie en minder Kerk gebracht moest worden. Men begon daartoe met initiatieven aan de basis; hij noemt een 'family movement', een bewustmakingsprogramma, en medewerking met de regering aan gemeenschapsprojecten (coöperaties voor koffie, landbouw enz.). Een tweede onderwerp is onderwijs; kort vergelijkt hij de oude en de nieuwe situatie: de missiescholen waren instrument tot bekering en de Kerk fungeerde als werkgever van de leerkrachten. Nu de scholen van de regering zijn is er een betere relatie met de onderwijzers en een gezondere functie voor godsdienstonderricht. Kadervorming; besproken wordt hier de vorming van parochieraden en hun verhouding tot de gemeenschap; verder bewustmakingsweken en wijkbijeenkomsten. Tenslotte gaat hij kort in op de overdracht van taken. Hij noemt hier de opbouw van een eigenlandse geestelijkheid, de belangrijke rol van mgr. J.L. Lebulu in dit proces, en de bijdrage van landeigen zusters en De Graal. Ethiopië. De missioloog E. Hillmann CSSp. wees in diverse publicaties op de blijvende noodzaak van "eerste evangelisatie", de verkondiging van het evangelie aan volken die nog niet of nauwelijks met het evangelie in aanraking waren gekomen. Pater De Lange maakte deel uit van een internationaal team van vier spiritijnen dat zich aan deze taak ging wijden in Ethiopië. Hij legt uit waarom de keuze viel op vestiging in Dadim (bisdom Awasa) in het land van de Borana's. Als introductie bij de stam en tevens voor het verkrijgen van een verblijfsvergunning kozen zij voor onderwijs. Het nu volgende verhaal gaat in hoofdzaak over de eerste fase, de pre-evangelisatie. De term duidt op het als christen aanwezig zijn en het ingroeien in de gemeenschap ter plaatse, nog zonder uitdrukkelijke verkondiging. Uit de beschrijving van dit proces blijkt dat het team een diepgaande studie gemaakt heeft van de leef- en gedachtenwereld van de Borana's, de rol van hun geestelijke en wereldlijke leiders, hun gebeden, offers, zegeningen, vruchtbaarheidsriten enz. In het begin waren er tegenvallers: ziekte van twee paters, politieke verwickelingen waardoor de mensen op de vlucht sloegen, de moeilijkheid voor een Westerling om zich aan de leefwijze aan te passen. Maar het onderling vertrouwen groeide, mede dank zij de school en de andere diensten die de paters verleenden. Na enige tijd werd een algemene bijeenkomst van dorpsleiders belegd. Dit gebeurde in het raam van een 'koffieceremonie' (deze wordt uitvoerig beschreven). Het resulteerde in een uitnodiging aan de paters om in de verschillende dorpen op bezoek te komen om samen te praten en te bidden. Hij vertelt over de thema's en het verloop van deze ontmoetingen in de dorpen. Veel verhalen, gezangen enz. van de Borana's werden op geluidsband opgenomen en bestudeerd. Voor een uitgebreidere kennismaking met het werk verwijst hij onder meer naar enkele artikelen van zijn hand in *Spiritijnse Informatie*, mei 1980, nr. 5. Hij besluit het interview met de plannen die de groep heeft voor de toekomst, en een kort woord over de orthodoxe kerk.

Trefwoorden: Borana-stam; Dadim; Ethiopië; Gonja; Hillmann, E.; Kisangana; Kilomeni; Lebulu, J.L.; Lembeni; Onderwijs; Pre-evangelisatie; Samé; Tanzania.

* 6 november 1916 / interview: 25 januari 1983, 270 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1946-1970.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Van der Poel is een boeiend verteller die zijn verhaal opsmukt met sprekende details. Zijn informatie betreft onderwijs, pastoraal en zijn ervaringen als religieus overste; bijna alles speelt zich af in het bisdom Morogoro, Tanzania. Vanwege de oorlog kon pater Van der Poel niet onmiddellijk vertrekken; hij deed voorlopig pastoraal in Nederland en begon vast Swahili te leren; na de oorlog was hij enige tijd aalmoezenier in een NSB-kamp in Castricum Onderwijs. In 1946 vertrok hij met een militair schip naar Tanzania en werd in Morogoro benoemd tot leraar aan een onderwijzersopleiding met Engels als voertaal (tot 1949). Hij geeft een profielschets van mgr. B.G. Hilhorst CSSp. en vertelt over het werk van paters, broeders en zusters in Morogoro. Vervolgens gaat hij uitgebreid in op de school: gebouwen, staf, lesprogramma, leerlingen. De jongens waren sterk gemotiveerd omdat het behalen van een diploma belangrijk voor hen was. Van 1953 tot 1956 stond hij opnieuw in het onderwijs, nu aan een middelbare school in Bigwa. Er werd hier veel plaats ingeruimd voor landbouwonderwijs; 's morgens waren er lessen, 's middags werkte men op de grote plantages die aan de school verbonden waren. Hij was er eerst landbouwopzichter, later directeur. Ook hier bespreekt hij de school; maar de meeste aandacht gaat toch uit naar de toen opkomende nationalistische beweging. Zijn assistent-directeur (Kunambi) was een belangrijk medestander van J. Nyerere die dan ook vaak in Bigwa kwam. Hij typeert Nyerere als een "alleraardigst mens, intelligent, amicaal, zonder discriminatie". Mgr. J.P.M. Blomjous WP en pater Bols WP hebben volgens pater Van der Poel vaak als zijn adviseur gefungeerd. De pater zelf onderhield nog lang contact met Kunambi en met Afrikaanse vakbondsleiders. Met vakbonden had hij overigens ook rechtstreeks te maken toen hij in het bestuur zat van de stichting die de werkplaatsen en plantages van de missie beheerde. Pastoraal. In 1949-1950 was hij pastoor in de stad Morogoro, 1950-1953 in de plattelandsparochie Taragwe; beide plaatsen worden beschreven. In Morogoro waren veel Indiërs en een kamp voor arbeiders uit Mozambique en Rwanda-Burundi, in Taragwe veel mensen uit Kenya. Hij vertelt over het pastorale werk op de hoofdstaties en over de dienstreizen naar de dorpen; de zorg voor scholen en schooltjes vormde een belangrijk onderdeel van zijn taak. Van een aantal inheemse gebruiken geeft hij details; zo over de besnijdenis van jongens, klaagliederen bij begrafenissen, offers aan voorouders, plaatselijke rechtspraak. Van 1956 tot 1965 was hij religieuze overste van zijn congregatie in Tanzania. In dit kader bespreekt hij zijn taak binnen de congregatie, de oprichting van een gezamenlijke conferentie van de religieuzen, zijn relaties tot mgr. H.J. van Elswijk CSSp. van Morogoro, de invloed van Vaticanum II (aanvankelijk weinig doorwerking) en over geestelijke vorming bij de spiritijnen. In deze periode was hij ook belast met de leiding van het lekenapostolaat in bisdom Morogoro. Hij vertelt over diocesane en interdiocesane bijeenkomsten, over verenigingen als het Maria Legioen, Young Christian Students en de vrouwenvereniging St. Anna; tenslotte over het belang van kadervorming, een onderwerp waarop hij later nog eens terugkomt. In 1965 moest hij naar Nederland voor een oogoperatie. Hij werd ingeschakeld bij de voorbereiding van het algemeen kapittel van de spiritijnen. Hij ging ook mee naar Rome; we horen hier enkele details over de verhouding van het kapittel en de toenmalige algemene overste mgr. M. Lefebvre. In 1969 ging hij nog een

jaar terug om in het bisdom Tanga de pastoor van Rangwi te vervangen; hij spreekt kort over deze parochie en zijn werk daar. In 1970 keerde hij voorgoed naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bigwa; Elswijk, H.J. van; Hilhorst, B.G.; Inheemse gebruiken; Kadervorming; Kunambi; Leken; Maria Legioen; Morogoro; Nyerere, J.; Onderwijs; Pastoraal; Tanzania; Taragwe; Vaticanum II; Vrouwenvereniging St. Anna; Young Christian Students.

J. de Rooy

KMM 447

* 2 oktober 1891 / interview: 24 oktober 1978, 150 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1922-1934.

Functie: pastoraal.

Pater De Rooy bespreekt een vroege periode uit de missiegeschiedenis van Tanzania (1923-1932), en hij vertelt daarover "vanuit zijn hart". Het resultaat is een aantal interessante verhalen, waarbij echter (naar eigen zeggen) zijn geheugen hem wel eens in de steek laat betreffende details. Zijn werkterrein was het bisdom Morogoro, als standplaatsen noemt hij Vidunda en Morogoro. Hij vertelt hoe hij Swahili leerde; de daarvoor gebruikte grammatica vond hij nogal moeilijk, daarom stelde hij later een eenvoudige 'sleutel' met basisregels samen die bij jonge missionarissen veel aftrek vond. Zijn driejarig pastoraat in Vidunda levert zeer gevarieerde ervaringen op. Het begint met een korte geschiedenis en beschrijving van de missiepost. Vervolgens het catechumenaat en problemen rond het huwelijk. Uitvoerig gaat hij vervolgens in op de manier waarop het gewone volk vaak werd uitgebuit en hoe hij daar op reageerde. De koloniale belastingwetgeving werd door lagere functionarissen nogal eens misbruikt om zichzelf te verrijken; hij geeft daarvan voorbeelden. Onder verwijzing naar een boek van een dominee over Afrika en naar Multatuli over Indië formuleert hij als standpunt: "als je iets fouts ziet, niet zwijgen, maar er tegen in gaan". Verschillende keren is hij naar de gouverneur of naar andere vertegenwoordigers van de regering gestapt om tegen misbruiken te protesteren. Eveneens tamelijk uitgebreid doch zonder veel in bijzonderheden te treden ("Goddank ben ik die vergeten") vertelt hij hoe de mensen hem allerlei geheimen toevertrouwden betreffende meisjesdansen, initiatie van jongens, ideeën rond menstruatie enz. Tenslotte heeft hij hier nog twee korte onderwerpen. Ten eerste de onderwijzersopleiding in Morogoro waarvoor hij zelf ook jongens opleidde. Ten tweede een boekje dat hij samenstelde als aanvulling op de catechismus. Hij deed dit op basis van het moraal-theologieboek van Génicot-Salsmans en behandelde vooral de tien geboden van God, de zes geboden van de H. Kerk (het zesde was onderhoud van de priesters), de sacramenten. Een geheel andere activiteit van pater De Rooy was medische zorg. Hij spreekt hierover op verschillende plaatsen in het interview. Hij memoreert ook enkele artikelen die hij daarover schreef in een drietal tijdschriften. Zijn interesse ging uit naar diverse volksziekten en de bestrijding daarvan door medicijnmannen ("goede en kwade") en met volkse geneeswijzen. Hij zelf specialiseerde zich vooral in de behandeling van een endemische wormenkwaal. Hij vertelt hoe hij te werk ging en de resultaten die hij boekte. Ook de invoering van een goedkoop soort Japans schoeisel heeft deze ziekte helpen terugdringen. Voor het overige heeft het interview een groot aantal anekdotes uit leven en werken van een missionaris, over de manier van denken en de gebruiken van het volk. In 1932 keerde hij naar Nederland terug waar hij diverse functies bekleedde in de provincie en bij het generaalat. Tussen 1942 en 1944 kon hij uit zijn missieervaringen putten bij colleges die hij in Nijmegen gaf in Bantu-filosofie en Bantu-

gebruiken; het betrof hier een cursus voor kandidaat-missionarissen die vanwege de oorlog niet konden vertrekken.

Trefwoorden: Catechumenaat; Catechismus; Inheemse gebruiken; Onderwijzersopleiding; Medicijnman; Ziekenzorg; Morogoro; Swahilicursus; Tanzania; Vidunda.

P. Rutten

KMM 456

* 26 oktober 1933 / interview: 22 oktober 1979, 256 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1960-1965; Centraal Afrikaanse Republiek 1966-1979.

Functie: priesteropleiding; secretaris bisschoppenconferentie.

Pater Rutten heeft interessante informatie over priesteropleiding en pastoraal in Tanzania en in de Centraal Afrikaanse Republiek; betreffende laatstgenoemd land is er bovendien een uitvoerige uiteenzetting over de invoering van nieuwe kerkelijke structuren. Priesteropleiding in Tanzania. In 1960 kwam hij aan en werd benoemd tot leraar aan het klein-seminarie van het bisdom Moshi. Het seminarie was goed geoutilleerd: de gebouwen waren pas vernieuwd, er was een zusterhuis bij met een soort boerderij, de seminaristen bewerkten zelf twintig hectare grond en betaalden ook wat schoolgeld. Het seminarie bestond al langer, doch enkele jaren voor zijn aankomst waren alle seminaristen door de bisschop naar huis gestuurd naar aanleiding van een staking en was men opnieuw begonnen. De motivatie van de studenten was over het algemeen goed, de opleiding op peil (zij maakten het Cambridge staatsexamen). Op het tijdstip van het interview had het ongeveer zestig priesters geleverd aan het bisdom. Een probleem was dat de seminaristen bijna allen tot eenzelfde stam behoorden en dat er bij de afgestudeerde priesters weinig interesse was voor werk bij andere stammen. In een korte uitweiding bespreekt hij tenslotte de aanname van kandidaten voor de eigen congregatie. Aanvankelijk was dit afgeremd, doch om verschillende redenen ging men later toch kandidaten aannemen wat zou resulteren in de oprichting van de East African Foundation, een soort provincie voor spiritijnen uit verschillende Oost-Afrikaanse landen. Over zijn pastoraat in Tanzania is er een korter verslag. In het begin van het interview merkt hij op dat Moshi een bloeiend bisdom was met grote parochies, waarvan sommige voor 100% katholiek. Het pastorale werk bestond dan ook grotendeels in bestendigen van wat bereikt was. Wel had het bisdom twee afgelegen gebieden waar betrekkelijk weinig aan gedaan was. In 1963 werden zij onder de namen Arusha en Samé als afzonderlijke bisdommen van Moshi afgesplitst en respectievelijk aan de Amerikaanse en Nederlandse spiritijnen toevertrouwd, terwijl Moshi praktisch Afrikaans werd. Pater Rutten kreeg pastoraal werk in Mamba en Kwizu (Samé). Hij vertelt vooral over de moeilijke situatie in Mamba: onherbergzaam berggebied, een handjevol katholieken, veel polygamie. Vooruitlopend op het tweede gedeelte vergelijkt hij de missionaire methodiek in Tanzania met die in de Centraal Afrikaanse Republiek. Ook hier was hij enkele jaren verbonden aan een klein-seminarie en wel in Sibut, bisdom Bangui (1966-1969). Hij beschrijft het niveau van dit seminarie (lager dan in Tanzania), het studieprogramma (naar Frans voorbeeld), de inhoud van zijn functie als studieprefect, de opkomende discussie rond het celibaat, het rendement aan priesters (1/2%). Succes boekte hij met aanpassingen in de liturgie (volkstaal, muziek en zang); het seminarie kreeg op dit gebied een goede naam. Nieuwe kerkelijke structuren. In 1969 werd pater Rutten secretaris van de aartsbisschop van Bangui. In deze functie raakte hij actief betrokken bij de organisatie, c.q. reorganisatie van een aantal diocesane coördinatiestructuren. Hij bespreekt dit in vijf korte hoofdstukjes. Pastoraal

centrum, een vormingsinstituut voor Afrikaanse leken. De staf bestond uit Afrikaanse, Franse en Nederlandse priesters. Het curriculum omvatte exegese, dogma, catechese, liturgie, massamedia enz. Een interdiocesane centrale voor katholieke actie. Deze coördineerde de activiteiten van verschillende katholieke verenigingen en organiseerde ook vormingscursussen. Het pastoraal centrum richtte zich vooral op ontwikkelde leken, de centrale op de gewone man. Een coördinatiecentrum voor ontwikkelingswerk, opgericht door pater Rutten zelf om het ontwikkelingswerk efficiënter te organiseren. De structuur van Secours Catholique werd verbeterd, contacten werden gelegd met Caritas Internationalis. Hij bekijkt projecten die ondernomen werden, de criteria die gesteld werden, contacten met omringende landen (Gabon, Kameroun) enz. Reorganisatie van de bisschoppenconferentie. De periodieke vergaderingen van bisschoppen uit diverse landen voldeden niet meer; een nieuwe formule werd gezocht. Pater Rutten gaat in op de voorbereiding van de bijeenkomsten-nieuwestijl en op de thema's die er besproken werden (nieuwe structuren van de Kerk en de ministeries, verkondiging en catechese).

Trefwoorden: Arusha; Bangui; Bisschoppenconferentie; Caritas Internat.; Centraal Afrikaanse Republiek; Kwizu; Liturgievernieuwing; Mamba; Ontwikkelingswerk; Pastoraal Centrum; Polygamie; Priesteropleiding; Secours Catholique; Sibut; Tanzania.

G.J.W. Scheerder

KMM 710

* 24 januari 1904 / interview: 9 februari 1983, 245 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1930-1968.

Functie: pastoraal.

In grote lijnen ziet het interview van pater Scheerder er als volgt uit: een lang verhaal over pastoraal in de dertiger jaren, enkele losse ervaringen (ook uit de naoorlogse periode) en een terugblik waarbij vroeger en nu vergeleken worden. Zijn vroege pastorale ervaringen spelen zich af in de parochies Mgeta (1930-1933) en vooral Singiza (1933-1944), beide in het tegenwoordige bisdom Morogoro. De jaren in Singiza noemt hij de mooiste uit zijn missionarisleven: de statie was nog maar pas gesticht en moest nog geheel worden opgebouwd. Hij bouwde er een kerk, pastorie en schooltje; een timmerwerkplaats en wat landbouw (katoen, groenten) plus hulp van het bisdom zorgden voor de nodige inkomsten; het zielzorgwerk op hoofd- en bijstaties werd georganiseerd. Uitgebreid vertelt hij over het pastorale werk. We horen over de safari's, het werk van de plaatselijke catechisten, de taak van de bezoekende priester (sacramenten toedienen en schooltjes inspecteren). Hij kwam er in contact met de gedachtenwereld van de mensen en vertelt over hun geloof aan een opperwezen, verering van voorouders, concubinaat en huwelijk, de macht van de tovenaars die iemand als schuldige konden aanwijzen, plaatselijke rechtspraak enz. Bijzondere aandacht krijgt het catechumenaat. Voor kinderen verliep de voorbereiding vooral via de schooltjes; als zij de catechismus kenden mochten zij gedoopt worden; het waren er soms wel 350 per jaar. De volwassenen kregen apart les; voor hen stelde hij een boekje samen in het plaatselijke dialect. Korter bespreekt hij zijn latere parochies Mhonda, Mgogole en Tanga in bisdom Tanga, zijn zes maanden in Tabora om te helpen bij de voorbereidingen om een katholieke bijbel uit te geven (1958), en tenslotte de parochie Morogoro (1962-1968). Andere onderwerpen. In de loop van het interview wordt een aantal zaken kort - en soms verspreid - toegelicht. Als voornaamste kunnen genoemd worden: enkele gebeurtenissen uit de

geschiedenis van het bisdom Morogoro; onderwijzers en hun opleiding, onder meer op de normaalschool van Morogoro; de rol van de scholen en hulp daarbij van de regering zoals een klein subsidie voor de gebouwen en de salarissen van de onderwijzers; veranderingen in het onderwijs na de onafhankelijkheid; de financiële onderbouwing van het missiewerk: werkplaatsen die tevens onderhoud verschaften aan de mensen, plantages, een goudmijn, kleine bijdragen van de bevolking en bovenal hulp uit het buitenland; vorming van eigenlandse priesters en zusters. Tenslotte geeft hij korte profielschetsen van mgr. B.G. Hilhorst CSSp., mgr. H.J. van Elswijk CSSp. en mgr. A. Mkoba. Zijn terugblik begint met de verzuchting: "had het Vaticaans Concilie maar vijftig jaar eerder plaats gevonden". Hij betreurt de vaak wettische aanpak van de zielzorg in het verleden; dit wordt toegelicht met enkele voorbeelden zoals problemen rond het huwelijk. Hij is verder van mening dat de Kerk in Tanzania zich moet en ook kan Afrikaniseren. Dit was ook één van de redenen waarom hij in 1968 besloot zich terug te trekken.

Trefwoorden: Catechisten; Catechumenaat; Dienstreizen; Elswijk, H.J. van; Financiering; Hilhorst, B.G.; Mgeta; Mgogole; Mhonda; Mkoba; Onderwijs; Pastoraal; Volksgeloof; Singiza; Tanga; Tanzania.

H. Strick

KMM 514

* 24 juli 1893 / interview: 26 september 1977, 150 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1924-1935.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Strick heeft voor de oorlog ruim tien jaar in Tanzania gewerkt (1924-1935). Na een kort verblijf in Bagamoyo werd hij pastor in Mandera; beide plaatsen liggen in het tegenwoordige bisdom Morogoro. Zijn verhaal gaat over pastoraal werk doch de nadruk wordt gelegd op de materiële besommeringen die het beheer van een missiepost met zich meebracht. In Bagamoyo was hij slechts enkele maanden. Hij begon er Swahili te leren, las de H. Mis in een melaatsenkolonie, bezocht de cocosplukkers die op de missieplantages werkten en de patiënten van een sanatorium (hij werd hier later ook zelf behandeld voor een longaandoening). Mandera was een wat 'scheefgelopen' gebied; hij legt uit hoe omstandigheden tijdens en na de eerste wereldoorlog er toe bijgedragen hadden dat deze post nogal moeilijk functioneerde. Hij werd er overste; de gemeenschap bestond verder uit twee priesters en enkele broeders van diverse nationaliteiten. Voorts waren er drie zusters die onder meer in de gezondheidszorg werkten. Verderop in het interview beschrijft hij de kerk en de pastorie. Het eigenlijke zielzorgwerk wordt kort besproken. Zo vertelt hij wat over de zondagsdiensten: lange preken over het evangelie of een moraliserend thema, een negerkoortje zong de gregoriaanse wisselende gezangen uit het liber ususalis. Ook iets over de tochten met tent en dragers naar de dorpen om schooltjes te inspecteren. Het onderwijs was er nog vrij rudimentair en vooral gericht op kennis van de catechismus en bijbelse geschiedenis; daarnaast werden naar vermogen wat profane vakken gegeven zoals lezen, schrijven, rekenen. Het drukst had hij het met materiële zorgen. De missie bezat grote landerijen; het grootste deel ervan werd gebruikt als weidegrond voor het vee van de missie, een klein stuk voor maïs en aardnoten. Alles moest regelmatig door hem geïnspecteerd worden. Later ging men meer katoen verbouwen die dan op de missiepost verwerkt werd. Met de bevolking dreef hij ruilhandel, bijvoorbeeld zout voor veevoer. Ook verkocht hij stoffen en maïs en verdeelde gratis hulpgoederen. Kortere

onderwerpen. In het interview spreekt hij heel kort over initiatie van jongens en meisjes; eigenlijk zegt hij alleen dat dit zeer geheim was; doch in een begeleidende brief geeft hij heel wat details hierover. Vervolgens de verhouding tot het Engelse bestuur; veel hing af van de goede of slechte gezindheid van de 'district-officers'. Dan noemt hij verschillende inheemse functionarissen en merkt daarbij op dat als een bepaalde zaak christenen betrof zij het meestal doorschoven naar de missie. Tenslotte horen we dat hij over zijn ervaringen in de missie een aantal artikelen gepubliceerd heeft in het tijdschrift van de Congregatie van de H. Geest. In 1935 keerde hij naar Nederland terug. Als provinciale overste bezocht hij diverse missiegebieden, maar het interview maakt daar verder geen gewag van. Tijdens de oorlog gaf hij in Nijmegen cursussen over missiemethodiek aan missionarissen die niet konden vertrekken.

Trefwoorden: Bagamoyo; Financiering; Initiatieriten; Landbouw; Manderu; Onderwijs; Pastoraal; Tanzania; Veeteelt.

P. Werker

KMM 591

* 22 augustus 1908 / interview: 5 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1935-1957; Zaïre 1957-1963; Kongo 1963-1973.

Functie: bouwvakker.

Broeder Werker heeft in zijn lange missionarisleven kerken, scholen, huizen en nog veel meer gebouwd in tal van Afrikaanse landen. Bovendien volgde hij tijdens een vakantie in Nederland een cursus op de Charles Eyck-academie voor kerkelijke kunst. Over zijn eigen activiteiten vertelt hij overigens opvallend weinig. Door tijdgebrek kwamen in het interview alleen Tanzania (1935-1957) en Zaïre (1957-1963) aan de beurt. Op het einde van het interview belooft hij nog eens terug te zullen komen om te vertellen over Kongo-Brazzaville (1963-1973) en over incidentele werkzaamheden in de Centraal Afrikaanse Republiek en in Kameroen. Na zijn noviciaat kreeg broeder Werker eerst een benoeming voor Weert (portier, metselen, timmeren, schilderen enz.); de overste gaf hem gelegenheid bouwtekenen te leren. Intussen bleef broeder Werker "tot vervelens toe zaniken" om naar de missie te mogen. In 1934 werd de Nederlandse provinciaal B.G. Hilhorst CSSp. benoemd tot apostolisch vicaris van Bagamoyo (thans bisdom Morogoro); deze nodigde hem uit daar te komen werken. In zijn reisbeschrijving vermeldt broeder Werker dat Bagamoyo vroeger een slavenmarkt was geweest; de paters kochten daar toen slaven vrij die dan hun helpers werden. Hij heeft in 1935 nog van deze helpers gekend die vaak goede vaklui waren. Een vaste standplaats had hij zelden; hij zegt dat hij op zesendertig missieposten in het bisdom aan projecten gewerkt heeft. Over deze projecten zelf is er eigenlijk weinig informatie. Uitgebreid daarentegen beschrijft hij zijn manier van omgaan met Afrikanen, in het bijzonder met zijn arbeiders. Hij is altijd bezig geweest zijn mensen het vak te leren. "In je hart moet je van hen houden, verder kordaat zijn, eerlijk en open je mening zeggen". Er werd in die tijd nog geslagen, zelfs zo dat mgr. B. Hilhorst . het nodig vond zijn geestelijkheid op straffe van excommunicatie te verbieden daaraan mee te doen. Andere zaken uit zijn Tanzaniaanse tijd zijn: het nut van retraites en andere geestelijke oefeningen; gemeentelieven en éénmansposten, speciale problemen tijdens de Tweede Wereldoorlog vooral op het gebied van de voedselvoorziening; de opvolging van mgr. B.G. Hilhorst CSSp. door mgr. H.J. van Elswijk CSSp. In Zaïre bouwde hij in de bisdommen Kongolo en Kindu. Ook hier is hij eerder spaarzaam met inlichtingen

over zijn eigen activiteiten; hij noemt een slecht gebouwde kerk die hij repareerde, een school die hij bouwde, plannen voor een bisschopshuis en een procureur die hij ontwierp. Als een probleem in Zaïre signaleert hij de moeilijke verhouding tussen Walen en Vlamingen. Zeer uitgebreid gaat hij in op politieke ontwikkelingen tijdens en na de onafhankelijkheid. Toen Lumumba gedood werd was er een radiobERICHT: "Rome heeft Lumumba vermoord", wat het sein werd voor aanvallen op de missieposten. Broeder Werker zat er middenin. Aanvankelijk probeerde hij gewoon door te gaan met zijn werk, maar ook hij werd belegerd door een menigte. Confraters werden gevangen genomen, gemarteld, gedood. UNO-soldaten werden ingeschakeld.

Trefwoorden: Bagamoyo; Bouwactiviteiten; Elswijk, H.J. van; Hilhorst, B.G.; Kindu; Congo; Lumumba; Slaven; Tanzania; Zaïre.

FRANCISCANESSEN VAN DE H. ELISABETH

D.C.M. Nelen [kloosternaam: zuster Alfonse Mary]

KMM 389

* 24 juli 1924 / interview: 25 maart 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1962-1965; Uganda 1965-1979.

Functie: verpleging.

Zuster Alfonse Mary heeft van 1962 tot 1965 in Tanzania gewerkt en vanaf 1965 in Uganda, steeds in de gezondheidszorg. In Nederland had zij de nodige diploma's behaald en in ziekenhuizen praktijkervaring opgedaan. Voor haar vertrek ging zij nog enige tijd naar Londen om Engels te leren Tanzania. Allereerst vertelt zij over haar eerste indrukken van land en volk, over de plaats Rubya (bisdom Bukoba) waar het ziekenhuis stond, over het kloosterleven (dagorde, geestelijke oefeningen enz.). Wat langer staat zij stil bij de feestelijkheden rond haar eeuwige professie. Hoofdonderwerp van het interview is medische zorg. Zij bespreekt de meest voorkomende ziekten (infecties, longontsteking, ondervoeding, malaria, tuberculose). Vervolgens vertelt zij over het ziekenhuis: de staf van doktoren en assistenten, het verplegend personeel, de patiënten. Financiële bijdragen kwamen in geringe mate van de patiënten, verder van de congregatie en van Nederlandse organisaties zoals de Memisa; later werd het ziekenhuis overgedragen aan de regering. Ook eigenlandse zusters hielpen in het ziekenhuis en werden voorbereid op het overnemen van leidende functies. In dit verband bespreekt zij het beleid van haar congregatie: aanvankelijk hadden de Franciscanessen eigen postulanten aangenomen; later zijn die toch overgegaan naar een eigenlandse congregatie. Tenslotte spreekt zij kort over een school in Rubya die door haar medezusters geleid werd; zij zelf gaf daar ook een paar lessen Uganda. Haar standplaats hier werd Mutolere in het bisdom Kabale. Zij werkte hier eerst in een ziekenhuis, daarna in de verpleegstersopleiding. Van het ziekenhuis bespreekt zij de aanwezige paviljoens en faciliteiten. Daarnaast gaat zij in op veldwerk in buitenposten; hierbij komen ook diverse methoden van geboorteregeling ter sprake. De opleiding van verpleegsters krijgt meer ruimte toebedeeld. Zij bespreekt onder meer de lessen, de examens en de resultaten. Naast onderwijs streefde zij ook naar vorming van de meisjes, mede vanuit de overtuiging dat zij later de verantwoordelijkheid zouden moeten overnemen. Als problemen noemt zij verschillen in sociale afkomst, stammen en stamtalen. Dan organiseerde zij ook nog buitenschoolse activiteiten zoals dansavonden,

retraites, contacten met de ouders enz. De school werd gefinancierd door het ziekenhuis. Tenslotte gaat zij in op de moeilijke tijden onder het bewind van Idi Amin.

Trefwoorden: Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Ziekenhuis Mutolere.; Onderwijs; Overdracht functies; Ziekenhuis Rubya; Tanzania; Uganda; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen.

FRANCISCANESSEN VAN HEYTHUYSEN

B.S. Carlier [kloosternaam: zuster Virginia]

KMM 91

* 6 januari 1913 / interview: 25 april 1979, 136 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1963-1975.

Functie: beleid.

Zuster Virginia was van 1963 tot 1975 provinciale overste van de zusters Franciscanessen van Heythuisen. In die functie heeft zij vele reizen naar de missie gemaakt en was zij nauw betrokken bij het beleid aldaar. Het interview bespreekt kort ontwikkelingen in Nederland en Indonesië doch richt zich voornamelijk op Tanzania, met name op de bisdommen Rulenge en Bukoba. Het deel over Tanzania begint met uitleg over gelden die voor deze missie werden vrijgemaakt en de projecten waarvoor zij besteed werden. Zij noemt een ziekenhuis, een lagere school met internaat, een middelbare school, twee eigenlandse zustercongregaties en verschillende projecten op het gebied van sociaal werk zoals de opleiding van dorpsvroedvrouwen, kindverzorg, naai- en kookcursussen enz. Op het eind van het interview wordt dit nog met enkele details aangevuld. Onder de titel indigenisatie bespreekt zij eigenlandse zusters en priesters. Betreffende de zusters legt zij uit waarom haar congregatie geen Tanzaniaanse kandidaten opnam doch in plaats daarvan Afrikaanse congregaties steunde. Betreffende de priesters vindt zij dat zij door hun opleiding te ver boven de gemeenschap zijn komen te staan. Als probleem voor beide categorieën signaleert zij de aanspraken van de 'clan' die niet alleen financieel maar ook voor toegang op scholen, internaten enz. rekent op de religieuze clan-genoten. Over het seminarie in Bukoba vermeldt zij dat het rendement aan priesters relatief laag was, maar dat vele ex-seminaristen goede katholieke ambtenaren geworden zijn. Met bewondering spreekt zij over het socialisme van J. Nyerere. Als goede maatregelen noemt zij de spreiding van het onderwijs en de kansen voor iedereen om een opleiding te krijgen, de verplichting voor geslaagden om een jaar voor de staat te werken, maatregelen tegen corruptie en tegen de trek naar de steden. Tenslotte komt in de loop van het interview nog een aantal gevarieerde onderwerpen kort ter sprake. Zo onder meer enkele ziekten die in Tanzania voorkomen (malaria, bilharzia, slaapziekte), vormen van bijgeloof (een tweeling brengt onheil, de toverdokter en zijn kruiden), polygamie, de ondergeschikte positie van de vrouw.

Trefwoorden: Bukoba; Eigenlandse zusters; Nyerere, J.; Onderwijs; Rulenga; Tanzania.

LEKEN

* 12 maart 1932 / interview: 30 april 1984, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1956-1958; Zambia 1960-1962.

Functie: ontwikkeling.

Geert Mommers was een van de eersten die door de Kajotters (KAJ) in het kader van de actie Wereldwijd werden uitgezonden. Hij was elektrotechnicus en jeugdleider. Onafhankelijk van de KAJ was hij tot de overtuiging gekomen dat hij best een paar jaar van zijn leven voor de missie kon besteden; hij ging bij congregaties en instellingen informeren maar vond nergens aansluiting. In 1955 hoorde hij van de plannen van de KAJ en meldde zich aan. Er waren 80 kandidaten, na selectie bleven er 15 over. Hij vertelt over de voorbereiding en de arbeidsvoorwaarden die achteraf niet bepaald indrukwekkend waren, maar dat was toen voor hem geen punt. Tanzania 1956-1958. Zijn team van zes man had opdracht een seminarie en patershuis te bouwen in Kaengesa in het tegenwoordige bisdom Sumbawanga. Het seminarie hebben zij in die twee jaar volledig gebouwd, met het patershuis was een begin gemaakt. Hij vertelt over de bouw: de contacten met het werkvolk, vooral in het begin bemoeilijkt door gebrek aan taalkennis; wat deze mensen per uur verdienden; hulp van de Witte Paters (volgens afspraak met de KAJ was er een Nederlandse pater op de post); gereedschappen (de metaalvakbond in Nederland stuurde op zijn verzoek een kist vol); stenen maakten zij zelf; behalve als elektricien fungeerde hij ook als smid en automonteur; in deze laatste functie ging hij met de wagen naar de stad en sjouwde alle zaken af om bouwmaterialen zo goedkoop mogelijk in te slaan. Dat het een zwaar leven was blijkt uit een aantal verhalen. Zo over het eten; zij kregen hetzelfde als de paters maar het vlees was soms zo bedorven dat er maden in zaten, en de tuit van de theepot zat soms verstopt van de kakkerlakken. Dan de keer dat hij blindedarmontsteking kreeg en over erbarmelijke wegen in het zijspan van een motor naar een ziekenhuis meer dan 100 km verderop gebracht werd. Of toen hij met enkele Afrikanen vier dagen vastzat in een moeras en sprinkhanen leerde eten. Tenslotte vertelt hij over wat hij aan bijgelovige praktijken heeft meegemaakt. Terug in Nederland zette hij een actie op touw om in Tanzania met behulp van een waterval elektriciteit op te wekken. Dat het om financiële redenen niet door kon gaan was een grote teleurstelling Van 1960 tot 1962 was hij in Zambia. Dit verhaal is wat korter. De opdracht was een huishoudschool te bouwen in Kawambwa, bisdom Mansa. Behalve leider van zijn eigen team was hij ook contactman voor twee andere groepen. Ook hier vertelt hij over de missiepost en de steun van de missionarissen (zij hadden een Nederlandse Witte Pater als aalmoezenier); verder over wat zij in de bouw gerealiseerd hebben en wat de andere teams deden. Voor verdere informatie verwijst hij naar een boek van A. Peet over de KAJ waarin ook de actie Wereldwijd beschreven wordt. Na zijn terugkeer formuleerde hij een aantal adviezen voor de KAJ, waarbij hij aan een betere voorbereiding de hoogste prioriteit gaf. Aan zijn Afrikaanse periode heeft hij een groot respect voor de missionarissen overgehouden, een meer genuanceerde kijk op zijn eigen geloof en dat van anderen, en een beter zicht op ontwikkelingswerk dat de mensen vooral moet leren op eigen kracht vooruit te komen.

Trefwoorden: Bouwactiviteiten; Kaengesa; Kajotters; Kawambwa; Tanzania; Zambia.

* 13 augustus 1916 / interview: 18 september 1984, 300 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1962-1977.

Functie: arts.

Gezondheidszorg in de missie beschreven door een deskundige; zo kan men misschien het best dit interview karakteriseren. Mevrouw Schröder was in Utrecht opgeleid tot arts en had zich daarna gespecialiseerd in gynaecologie. Zij koos voor werk in een missieland: van 1950 tot 1961 was zij verbonden aan het ziekenhuis in Sumve, bisdom Mwanza (Tanzania), van 1961 tot 1972 leidde zij in Dar es Salaam de afdeling gezondheidszorg van het secretariaat van de Tanzaniaanse Bisschoppen Conferentie. Daarna werkte zij in Amsterdam aan een thesis over tuberculose in Tanzania en van 1975 tot 1985 was zij verbonden aan Cebemo voor projecten in de gezondheidszorg. Opgemerkt moet worden dat dit een lang interview is, rijk aan visies op het missiegebeuren en de plaats van de gezondheidszorg daarin, rijk ook aan zakelijke informatie; een samenvatting blijft dan eigenlijk te veel aan de oppervlakte. Interessant in de inleiding is de groei van haar missie-ideaal; daarbij blijkt ook dat een leek die zonder de achterban van een congregatie of soortgelijk instituut naar de missie wilde op specifieke problemen stuitte. Na lang zoeken kwam zij in contact met mgr. J.P.M. Blomjous WP van Mwanza, die haar vroeg voor een ziekenhuis in zijn bisdom. Van hem geeft zij een korte profielschets. Dan beschrijft zij het ziekenhuis van Sumve zoals zij het in 1961 aantrof. Het werd geleid door zusters; het liep goed maar kende beperkingen omdat er al acht jaar geen dokter aan verbonden was geweest. Zij beschrijft de gebouwen en faciliteiten, waarbij haar vooral de armoedige operatieafdeling opviel. Voor haar zelf begon een inlooperperiode: als enige dokter voor 30.000 mensen had zij meteen een overdaad aan werk; de samenwerking met de staf moest langzaam groeien, doch werd vergemakkelijkt door enkele successen dank zij haar specialiteit; de benadering van de patiënten om een diagnose te kunnen stellen was heel anders dan in Nederland vanwege de vreemde taal en cultuur en ook wel vanwege hun houding ten opzichte van een vrouwelijke arts. Uitvoerig gaat zij in op de meest voorkomende ziektes, vooral die bij vrouwen en kinderen. Zij kreeg ook te maken met ziektes die niet onder haar specialisatie vielen en moest daar hard op studeren. Prenatale zorg was door de zusters reeds goed georganiseerd. Na drie maanden kreeg zij opdracht om te beginnen met een opleiding voor verpleegsters en vroedvrouwen. De verdere uitbouw daarvan wordt verderop in het interview gevolgd. Daar horen we ook dat de vooropleiding van de kandidaten geleidelijk aan beter werd en dat de status van verpleegsters in de maatschappij steeg. Morele problemen rond abortus en geboortenregeling vormen een belangrijk onderwerp. Zij bespreekt de methode van Ogino-Knaus en Billings en bekijkt de praktische bezwaren daarvan. De bisschoppen reageerden verschillend doch stonden in het algemeen afwijzend tegenover geboorteregeling; ook president J. Nyerere was er aanvankelijk niet voor. Een andere belangrijke ontwikkeling was de accentverschuiving van curatieve naar preventieve gezondheidszorg; ook hier geeft het interview gedetailleerde informatie. Dar es Salaam 1961-1972. Mede door de veranderde politieke constellatie ontstond de behoefte om iemand centraal te hebben die in de gezondheidszorg de belangen van de missie zou behartigen. Zij werd daarvoor aangezocht. De functie omvatte onder meer: betrekkingen onderhouden met de betrokken regeringsinstanties, met de gezondheidszorg van de protestantse kerken, met de bisschoppen, met de hulpverlenende organisaties in binnen- en buitenland. Verder ook verbetering van het management, meer coördinatie op het gebied van inkoop en distributie, bij de opleiding van lokale krachten, bij het opzetten van nieuwe projecten enz. Deze

verschillende aspecten komen korter of langer ter sprake met vermelding van wat goed liep en wat tegenviel. In dit kader wordt ook achtergrondinformatie gegeven over het Afrikaanse socialisme in Tanzania, de verhouding van Kerk en Staat, oecumene, veranderende visies op het ontwikkelingswerk. Op het einde van het interview staat een korte bespreking van haar thesis over TBC waarvoor zij ook veldwerk deed in Tanzania en ongeveer 16.000 gevallen in kaart bracht. Verder een uitgebreidere beschrijving van het werk van Cebemo en haar eigen taak bij deze organisatie.

Trefwoorden: Afrikaans Socialisme; Blomjous, J.P.M.; Cebemo; Gezondheidszorg; Geboorteregeling; Billings methode; Mwanza; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Tanzania; Ziekenhuis Sumve.

PATERS VAN DE HEILIGE HARTEN (SSCC)

G.P. Verweij

KMM 666

* 1 september 1930 / interview: 12 mei 1982, 382 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1977-1982.

Functie: vice-provinciaal; pastoraal.

Als vice-provinciaal in Portugal, was pater Verwey nauw betrokken bij de missie in Mozambique, die hij ook regelmatig bezocht. Dat is een van de redenen waarom hij samen met zijn medebroeder pater A. Martens, die in Mozambique werkte, is geïnterviewd. De tweede reden is, dat hij in 1977 met pater Martens naar Tanzania is gegaan, waar zij samen in het bisdom Rulenge op een bijzondere wijze met de mensen hebben samengeleefd. In het interview is vooral pater Martens aan het woord. Voor het verhaal van pater Verwey kunnen we daarom het beste naar hem verwijzen.

Trefwoorden: Martens, A.; Mozambique.

WITTE PATERS (WP)

L.M. Aarden

KMM 3

* 6 juli 1907 / interview: 27 april 1979, 249 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1933-1976.

Functie: pastoraal.

De hoofdonderwerpen van pater Aarden zijn priesteropleiding en pastoraal in Tanzania. Na een lange reis en een korte periode om Swahili te leren werd hij in 1933 benoemd voor het klein-seminarie in Ujiji, gelegen in het tegenwoordige bisdom Kigoma. Het seminarie telde toen reeds meer dan 100 leerlingen. Het rendement aan priesters was niet erg groot, maar het

heeft wel een aantal intellectuelen voor Tanzania opgeleverd. Voor de hogere studies gingen de kandidaten naar het interdiocesane groot-seminarie in Kipalapala, bisdom Tabora. In 1922 waren de eerste eigenlandse priesters gewijd, ieder jaar kwamen daar enkelen bij. Behalve over de seminaries spreekt hij ook over de specifieke problemen voor Afrikaanse priesters en over het celibaat. Tegen het einde van het interview voegt hij een beschouwing toe over samenwerking tussen blank en zwart en over overdracht van functies. Wat de Witte Paters betreft: aanvankelijk koos men voor de opleiding van een diocesane clerus, de laatste tijd neemt men ook kandidaten aan voor de eigen congregatie. Na een jaar seminarie kreeg hij een benoeming voor de parochie. Van de missieposten Kala (1934-1945) en Kate (1946-1956) geeft hij een beschrijving. Tegenwoordig liggen beide parochies in het bisdom Sumbawanga. Hij vertelt over het pastorale werk op de centrale post en vooral over de trektochten naar de bergen: hij beschrijft een doorsnee reis, het zielzorgwerk, huisbezoek, allerlei soorten materieel werk, de financiële besommeringen, het innen van de kerkbelasting enz. Vervolgens gaat hij nader in op de taak van de catechisten en op hun opleiding voor en na de oorlog. Een bijzonder geval was Chiwanda (1956-1963), tegenwoordig ook bisdom Sumbawanga. Samen met twee confraters kreeg hij opdracht hier een nieuwe missiepost te stichten. De demarcatielijn tussen katholieken en protestanten liep door dit gebied. De Moravische Broedergemeente en de African National Church waren er zeer actief bezig. De achterliggende gedachte bij de nieuwe stichting was dan ook om verdere expansie in te dammen. Hij vertelt over de aanvankelijk prettige contacten en de latere spanningen, over de werkwijze in dit uitgestrekte en dunbevolkte gebied, over het aanleren van de plaatselijke taal en de samenstelling van een catechismus en een gebedenboek in deze taal. Na ziekteverlof in Nederland vanwege een verwaarloosd hartinfarct kreeg hij rustiger werk in Matai (1964-1969) en Milala (1971-1976). Hij geeft een korte impressie van deze parochies en het werk aldaar. Hij zelf werkte er vooral op de scholen. Het interview besluit met een reflectie op de onafhankelijkheid van Tanzania (1962) en de persoon van J. Nyerere ("een idealist en zeer integer mens"). Daarna zeer kort nog over enkele veranderingen na Vaticanum II. In 1976 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Catechisten; Chiwanda; Dienstreizen; Kala; Kate; Kipalapala; Matai; Milala; Nyerere, J.; Onafhankelijkheid; Overdracht functies; Pastoraal; Priesteropleiding; Tanzania; Ujiji.

J.T.W. Brouwer

KMM 700

* 4 juli 1915 / interview: 28 oktober 1982, 341 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1946-1980.

Functie: priesteropleiding; pastoraal.

Dit is een lang en gevarieerd interview. Hiervoor zijn twee oorzaken aan te wijzen. Ten eerste bekleedde pater Brouwer tussen 1946 en 1980 zeer verschillende functies in Tanzania, Nederland en Rome; hierover doet hij chronologisch verslag in het eerste deel. Ten tweede schenkt hij uitgebreid aandacht aan een aantal recente ontwikkelingen in Tanzania; daarover gaat vooral het tweede deel. Priesteropleiding. Van 1946 tot 1954 was pater Brouwer als leraar verbonden aan het klein-seminarie van Itaga, bisdom Tabora; van 1961 tot 1963 was hij er rector. Hij bespreekt kort het seminarieleven, het lesprogramma en buitenschoolse activiteiten als handenarbeid, sport en Afrikaanse toneelstukken, de staf die uit vijf Witte Paters en twee

Afrikaanse priesters bestond. Uitvoeriger gaat hij in op de seminaristen: onder de criteria voor toelating werd afkomst uit een godsdienstig-katholieke familie belangrijk geacht; het resultaat van de opleiding werd niet alleen afgemeten aan het aantal dat priester werd doch ook aan de positie die ex-seminaristen in de maatschappij bereikten; bijgeloof werd op voorzichtige wijze bestreden waarbij er voor gewaakt werd dat zij niet van hun stam zouden vervreemden. In het tweede deel van het interview komen hier nog enkele recente ontwikkelingen bij: de Afrikaanse houding ten opzichte van de celibaatsverplichting; nadruk op de vorming van zelfstandig denkende mensen; ambtsverlaten. Kadervorming. Mgr. C. Bronsveld WP had het initiatief genomen tot de oprichting van een Specialised Catholic Action (SCA) en van 1954 tot 1957 was pater Brouwer belast met de leiding hiervan. Hij zet de doelstelling (vorming van leiders) uiteen, de training die in gespreksgroepen en cursussen gegeven werd, de groei van een politieke bewustwording waar hij zich overigens als buitenlander niet rechtstreeks in meende te moeten mengen, de invloed die deze katholieke elite heeft kunnen uitoefenen. In 1957 werd hij benoemd voor missiepropaganda in Nederland. Hij trok het land rond met films en dergelijke. Maar zijn aandacht gaat vooral uit naar een initiatief om aan de jongerenbeweging een missionaire dimensie te geven. Dit gebeurde onder het motto "twee jaar dienst voor het vaderland en twee jaar dienst voor de missie". In dit kader was hij betrokken bij de actie Wereldwijd van de Kajotters en de uitzending van KAJ-teams naar Afrika. Van 1963 tot 1966 werkte hij bij de Swahili-sectie van Radio Vaticana in Rome. Men verzorgde nieuws voor en uit Afrika en bracht verslag uit over het Vaticaans Concilie. Beperkte financiën vormden een struikelblok. In 1967-1968 volgde hij een cursus Social and Community Development in Nederland en 1968-1971 woonde hij als assistent van de regionale overste in Nyegezi, bisdom Mwanza. Vanaf 1972 tenslotte was hij werkzaam in het basispastoraat in Tabora. Over deze verschillende functies doet hij kort verslag. Vervolgens gaat het interview over in meer algemene ervaringen en beschouwingen. Deze betreffen achtereenvolgens: de onafhankelijkheid van Tanzania en de groei naar een zelfstandige Kerk; basisgemeenschappen; jongeren in de Kerk; pogingen om een vertrouwensrelatie op te bouwen met kopstukken van de Islam; het socialisme van J. Nyerere en de Ujamaa-dorpen; profielschetsen van de bisschoppen M. Mihayo, C. Bronsveld WP, J.P.M. Blomjous WP, C. Mwoleka; catechumenaat en catechisten; veranderingen in de status van de vrouw. Als slot van het interview geeft pater Brouwer een uitgebreide lijst van documentatiemateriaal, deels van eigen hand deels door anderen samengesteld.

Trefwoorden: Blomjous, J.P.M.; Bronsveld, C.; Catechumenaat; Catechisten; Celibaat; Seminarie Itaga; Kajotters; Specialised Catholic Action (SCA); Mihayo, M.; Mwanza; Mwoleka, C.; Nyerere, J.; Onafhankelijkheid; Priesteropleiding; Radio; Tabora; Tanzania; Ujamaa.

G.J.P. Cras

KMM 777

* 31 januari 1912 / interview: 5 januari 1984, 308 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1938-1952 en 1971-1983.

Functie: pastoraal; priesteropleiding; beleid.

Cras werkte twee periodes in Tanzania: 1938-1952 en 1971-1983. Daartussen was hij voornamelijk werkzaam als regionale overste voor Malawi, Zambia en Mozambique. Voor dit (eerste) interview werd afgesproken dat het alleen over Tanzania zou gaan, met name over de

beginjaren. Bij het gesprek was verder dr. J. Hamel aanwezig, arts en oude bekende van pater Cras uit Afrika; van hem is er enige inbreng op medisch vlak. Zijn standplaatsen tussen 1938 en 1949 waren Nyamigere en Katoke in het tegenwoordige bisdom Rulenge en Ngote in het bisdom Bukoba. Het eigenlijke hoofdonderwerp is pastoraal, doch bij de behandeling van problemen die een missionaris in zijn werk tegenkwam krijgen gewoonten en gedachten van de bevolking een ruime plaats. Na een korte inleiding over zijn eerste indrukken van het missiewerk en profielschetsen van mgr. J. Hirth WP en mgr. B. Huwiler WP volgt een uitgebreide beschrijving van de missiepost Nyamigere: het ontstaan van deze statie (1934), de stammen die in die streek woonden, de taal (Kisui), de bijposten, de kleine missieschooltjes enz. Als eerste probleem noemt hij het volksgeloof aan geesten. Dr. Hamel noteert hier dat achter elke ziekte en dergelijke altijd een 'veroorzaker' vermoed wordt. Zelfs als men voor genezing naar een ziekenhuis gaat, wendt men zich toch nog tot een vertegenwoordiger van de geesten om het verstoorde evenwicht te herstellen. Ook komen hier inheemse geneeswijzen ter sprake. Een ander probleem was dat mensen vaak verhuisden; dit gebeurde vooral bij stammen die mals en dergelijke verbouwden en na uitputting van de grond verder trokken; minder bij stammen met bananencultuur. Vervolgens vertelt pater Cras over het catechumenaat dat toen nog vier jaar was; de laatste maanden kwamen de catechumenen elke dag naar de missie of kregen daar huisvesting. Voor jongeren was toestemming van de ouders vereist. Kort spreekt hij over het morele niveau dat in deze streek hoger was dan in sommige andere; als voorbeeld vergelijkt hij dansen. Wat langer spreekt hij over de funeste invloed van geheime genootschappen. Van polygamie belicht hij verschillende aspecten: de keuze die een man moest maken als hij christen wilde worden en de gevolgen daarvan voor de verlaten vrouw; het feit dat sommigen wel het catechumenaat volgden en naar de kerk gingen maar het doopsel uitstelden tot op het sterfbed; de tegenwoordig veranderende patronen omdat mannen naar de stad trekken om daar werk te zoeken; de realiteit dat twee vrouwen op het platteland een rijkdom vormden als werkracht maar in de stad een financiële last zijn. Als helpers in de pastoraal noemt hij de Katholieke Actie. Een zeer lang verhaal heeft pater Cras over de inheemse koning die in de dertiger jaren nog als absoluut monarch gold voor de bevolking van die streek. Hij vertelt over de koninklijke familie, gebruiken aan het hof, de hofhouding (raadslieden, muzikanten, dansers, koeriers, slaven en slavinnen). Dr. Hamel voegt enkele details toe over intriges bij de opvolging van deze koning. Van 1949 tot 1952 was pater Cras rector van het klein-seminarie in Rubya, bisdom Bukoba; hij wijdt daar slechts enkele minuten aan. Betreffende de periode 1953 tot 1971 legt hij alleen uit waarom de Witte Paters zich uit Mozambique terugtrokken. Het hoofdonderwerp betreffende zijn tweede periode in Tanzania zijn de grote veranderingen die er toen plaats vonden: de nationalisatie van bedrijven, de Ujamaa-filosofie met de goede en minder goede gevolgen daarvan. Wat de Kerk betreft is de vorming van basisgemeenschappen het belangrijkste feit; in het bijzonder worden hier de ideeën van mgr. C. Mwoleka, fervent voorstander van de Ujamaa, besproken. Voor de vrouw in Tanzania hebben de ontwikkelingen duidelijk tot een grotere emancipatie geleid. Op het gebied van de oecumene signaleert hij een verbetering in de onderlinge relaties.

Trefwoorden: Catechumenaat; Basisgemeenschappen; Geheime genootschappen; Hamel, J.; Hirth, J.; Huwiler, B.; Katholieke Actie; Katoke; Mwoleka, C.; Nationalisatie; Nyamigere; Ngote; Oecumene; Polygamie; Seminarie Rubya; Tanzania; Ujamaa; Vrouwenemancipatie.

* 14 april 1936 / interview: 4 november 1983, 260 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1965-1983.

Functie: pastoraal.

Grosso modo is het interview van pater Derksen als volgt opgebouwd: van de verschillende parochies in Tanzania waar hij gewerkt heeft wordt een vaak levendige situatieschets gegeven: geografisch, pastoraal, gebouwen, personeel, de stammen die er woonden, financiële aspecten enz. Dit chronologische verhaal wordt nu en dan onderbroken om een bepaald onderwerp wat verder uit te diepen. Een opvallende trek van het interview is verder dat er veel mensen in genoemd worden, hetzij personen die zich op een of ander gebied verdienstelijk hebben gemaakt, hetzij mensen waarmee hij heeft samengewerkt. Pater Derksen kreeg een meer gerichte voorbereiding op zijn taak dan wat vroeger gewoonte was. Na zijn wijding ging hij enige tijd voor missionaire studie naar Engeland; na aankomst in Tanzania volgde hij de cursus in Kipalapala (bisdom Tabora) waar jonge missionarissen wegwijs werden gemaakt in de taal (Swahili), politiek, economie en cultuur van het land. De standplaatsen die beschreven worden zijn Kamsamba (1965-1966), Gua (1966-1970), Mkulwe (1970-1976) en Nzovwe (1976-), alle gelegen in bisdom Mbeya. Zijn eerste langere onderwerp is een cursus voor huwelijksvoorbereiding. De achterliggende idee was om meer goede katholieke huwelijken te krijgen. Al te vaak telde de gemeenschap echtparen die wel naar de kerk kwamen maar uitgesloten waren van de sacramenten vanwege problemen met de kerkelijke wetgeving. Verschillende leken, waaronder een dokter, werden uitgenodigd om voorlichting te geven; de priester belichtte facetten van de geloofsleer rond het huwelijk. De cursus trok vele jongeren. Een tweede onderwerp is het socialisme van J. Nyerere en de Ujamaa-gedachte. Hij legt het ideaal uit dat Nyerere voor ogen stond en laat dan met concrete voorbeelden zien hoe het in de praktijk uitwerkte. Het idee was goed doch de aanpak soms te centralistisch en het tempo van de veranderingen te hoog. Mede door omstandigheden van buitenaf (wereldeconomie, oorlogsdreiging) kreeg Tanzania het economisch moeilijk. Onder de geestelijkheid kende de Ujamaa-gedachte voor- en tegenstanders. Vervolgens het streven naar de oprichting van basisgemeenschappen. In het bijzonder wordt hier de veranderde plaats van de catechist in de gemeenschap belicht, wat soms tot moeilijkheden leidde. Verderop in het interview gaat hij in op de vorming van parochieraden en op vernieuwingen in de opleiding van catechisten. Eigenlandse geestelijkheid. Dit onderwerp heeft verschillende aspecten. Zo de samenwerking tussen buitenlandse missionarissen en Afrikaanse priesters, waarbij verschillen in culturele achtergrond en theologische inzichten complicerende factoren waren. Verder de vraag of de Witte Paters kandidaten voor de eigen sociëteit zouden aannemen; aanvankelijk voelde Rome daar niet voor, maar de laatste tijd is een kentering gaande en is men met een eigen opleiding begonnen. Aansluitend is er wat korte informatie over eigenlandse zusters. Van 1976 tot 1982 was pater Derksen assistent-regionale overste van de Witte Paters in Tanzania. In deze functie had hij van dichtbij te maken met de relatie tussen diocees en congregatie, de eigen priesteropleiding, de zorg voor geestelijk en materieel welzijn van de confraters; hij gaat kort op elk van deze punten in.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Catechistenopleiding; Gua; Huwelijksvoorbereiding; Eigenlandse priesters; Kamsamba; Kipalapala; Mkulwe; Nyerere, J.; Nzovwe; Tanzania; Ujamaa.

* 16 oktober 1919 / interview: 5 november 1981, 300 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1946-1981.

Functie: pastoraal.

Pater Van de Dobbelsesteen werkte vanaf 1946 in de basiszielzorg in het bisdom Kigoma, Tanzania. In 1966 werd hij bovendien diocesaan directeur van het lekenapostolaat. Zijn interview geeft een duidelijk beeld van de ontwikkeling van traditioneel naar modern pastoraat. Lekenapostolaat, de koers van het onafhankelijke Tanzania en Vaticanum II speelden daarbij een rol. In een inleiding beschrijft hij de manier waarop hij de taal leerde met behulp van een kleine grammatica die door mgr. J.M.C. van Sambeek WP was samengesteld en door dagelijks contact met de mensen. Verder horen we dat zijn eerste standplaats Nyavyumbu ontstaan was uit een transmigratieproject voor mensen vanuit tsetsegebieden. Met de traditionele zielzorg maakte hij vooral kennis in Kibondo en Mabamba. Hij begint met een levendig verhaal over de oprichting van nieuwe bijstaties: 'succursalen'. De eerste stap was de bouw van een schooltje, in die tijd gezien als 'portaal van de kerk'. Daarvoor was nodig: rekening houden met de wettelijk vastgestelde afstand tot een protestantse school, wat soms uitmondde in een concurrentieslag; onderhandelingen voeren met de lokale en regionale chefs en de plannen voorleggen aan het Engelse bestuur; na goedkeuring werd het schooltje gebouwd, vroeger grotendeels door de helpers van de missionaris, later was er steeds meer medewerking van de plaatselijke bevolking. Tot 1949 kende het bisdom alleen 'bushschooltjes', waar naast godsdienst de drie R's onderwezen werden (reading, writing, arithmetics). Een goede manier om in een dorp voet aan de grond te krijgen was gezondheidszorg. Dit leidt tot een uitweiding over de macht van de medicijnmannen. Een pastoraal probleem was polygamie. Hier legt hij onder meer het beleid van zijn eerste overste uit: ook met polygamen contacten leggen, niet zo zeer om hen te bekeren als wel om een klimaat te scheppen waarin hun kinderen veilig katholiek zouden kunnen worden. Tenslotte geeft hij een uiteenzetting over het vierjarig catechumenaat zoals dat in de beginjaren gebruikelijk was, en over de voorbereiding op het huwelijk. Lekenapostolaat krijgt ruim aandacht in het interview en wordt min of meer chronologisch besproken. Reeds lang waren er 'vertrouwensmannen', leken die de missionaris advies gaven over tradities, meegingen op safari, gesprekken met de mensen bijwoonden enz. Hij zegt enorm veel van hen geleerd te hebben. In de vijftiger jaren viel dit onder de noemer van 'Katholieke Actie'. Ook reeds lang waren er de catechisten. In Nyavyumbu was de catechistenschool tijdens de oorlog gesloten om financiële redenen, maar ook omdat er voorlopig voldoende catechisten waren. Hij vertelt over de latere opleiding en begeleiding, criteria voor aanname van catechisten, hun inkomsten, vrouwelijke catechisten. Het Legioen van Maria werd in 1959 opgericht; zij werden door mgr. J. Holmes-Siedle WP officieel als lekenhelpers voor de parochie aanvaard. Rond 1970 verschoof het accent naar de parochieraden. Pater Van de Dobbelsesteen schreef zelf hun statuten waarbij hij zich baseerde op documenten van Vaticanum II. Hij beschrijft hun taken op materieel en spiritueel gebied, de groepen die werden gevormd voor emancipatie van de vrouw, huwelijksvoorbereiding, jeugdzorg enz. Ook op de bijstaties deden zij goed werk. Politieke ontwikkelingen. De Arusha-verklaring (1968) aanvaardde de door president J. Nyerere ontwikkelde ideeën over Afrikaans socialisme (Ujamaa). In een uitgebreide evaluatie laat het interview zien dat bepaalde

gedachten over gemeenschapsvorming en gezamenlijke verantwoordelijkheid goed spoorden met waar de Kerk mee bezig was. C. Mwoleka, die kapelaan was in Kibondo, schreef een boekje om de Ujamaa-gedachte theologisch te onderbouwen. Pater Van de Dobbelsteen bespreekt verder de dorpsverhuizingen die soms onder dwang geschieden, problemen rond grondonteigening, de houding van bisschoppen en geestelijkheid. Andere en kortere onderwerpen zijn: eigenlandse geestelijkheid, het celibaat, de verhouding tussen Europese en Afrikaanse geestelijken en tussen oudere en jongere Afrikaanse priesters, de overdracht van functies.

Trefwoorden: Catechisten; Catechumenaat; Katholieke Actie; Kibondo; Legioen van Maria; Leken; Mabamba; Medicijnman; Nyavyumbu; Nyerere, J.; Parochieraden; Polygamie; Sambeek, J.M.C. van; Tanzania; Ujamaa.

A. Jacobs

KMM 252

* 23 augustus 1905 / interview: 27 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1931-1971.

Functie: pastoraal; priesteropleiding; beleid.

Pater Jacobs werkte van 1931 tot 1971 in Tanzania. Een verscheidenheid van functies, waaronder belangrijke, heeft hem vertrouwd gemaakt met allerlei facetten van het missiewerk. Wat zijn verteltrant betreft wordt men getroffen door zijn enthousiasme, de indruk die men krijgt van een man die echt van zijn werk en vooral van zijn mensen gehouden heeft. Zijn curriculum vitae in Tanzania ziet er als volgt uit: 1932-1940 leraar aan het klein-seminarie in Ujiji, bisdom Kigoma; 1940-1947 pastoraat in Kate, bisdom Sumbawanga; 1950-1956 procurator voor vierentwintig bisdommen in Dar es Salaam; 1956-1958 rector van het groot-seminarie in Kipalapala, bisdom Tabora; 1958-1961 secretaris van het onderwijs; 1961-1971 secretaris van de bisschop van Sumbawanga. Priesteropleiding. Een goed half uur spreekt pater Jacobs over het klein-seminarie. Ujiji is een historische plek: een klein monument herinnert aan het feit dat Stanley daar Livingstone ontmoette. Het was een belangrijke slavenmarkt geweest en in 1932 nog 100% islam. Het seminarie was daar terecht gekomen toen de bisschop van Sumbawanga naar Kigoma verhuisde en zijn seminarie meenam. Voor de jongens betekende het dat zij ver van huis in een vreemde omgeving zaten en heel weinig op vakantie naar huis konden; hij gaat hier verder op in. Vervolgens bespreekt hij het les-programma en de motivatie van de seminaristen. Hij prijst hun serieuze geloofsleven, dat mede te danken was aan de catechisten die de mensen echte godsdienstzin bijbrachten. Er waren veel uitvallers onder de studenten, maar de meesten vonden een goede plaats in kerk en maatschappij. Over het groot-seminarie in Kipalapala is hij wat korter. Hij werd er rector op aandringen van de studenten. Volgens hem werden de groot-seminaristen door de Europeanen aan een te hoge levensstandaard gewend; dit leidde tot teleurstellingen als zij na hun wijding als eenvoudig dorpspastoor moesten werken. Dit veranderde toen er een Afrikaanse overste kwam die drastisch ingreep. Pater Jacobs weerstond aan de aandrang van het Vaticaan om de studenten nog voor hun wijding naar Rome te sturen; zij zouden daardoor nog verder vervreemden van hun omgeving. Aanvankelijk werkte men aan de vorming van een diocesane clerus; later kwam de mogelijkheid om tot de sociëteit toe te treden. Pastoraal. Bijna een uur lang vertelt hij over zijn ervaringen op de hoofdstatie Kate en tijdens dienstreizen. Ter sprake

komen onder meer: het gewone zielzorgwerk, toverij (Miao en Mizinu), verchristelijking van oude tradities, polygamie, de catechisten ("diepgelovige mensen"), het leven in een dorpsgemeenschap, dorpschooltjes. Als procurator verzorgde hij de bestellingen die uit vierentwintig bisdommen binnenkwamen. Hij vertelt kort over dit werk en zijn relaties met binnen- en buitenlandse handelsmaatschappijen. Zeer uitvoerig gaat hij vervolgens in op twee personen waarmee hij in Dar es Salaam bevriend raakte. De eerste was de Ierse pater R. Walsh WP, toen algemeen secretaris van het onderwijs voor alle bisdommen. Deze was zeer vertrouwd met zowel de Engelse gouverneur E. Twining als met president Julius Nyerere, wiens politieke koers hij openhartig bij de gouverneur verdedigde. De tweede was dezelfde Nyerere die een tijd lang op de procureur woonde en er later regelmatig kwam eten. We horen over persoon en gezin van Nyerere, zijn carrière als leraar bij de missie en in de politiek, de houding van de missie tegenover zijn politieke aspiraties (sommige bisdommen waren er sterk voor, andere minder). Ondanks tegenstand nodigde pater Jacobs Nyerere en andere politieke leiders uit naar Kipalapala om de grootseminaristen toe te spreken. Korter worden de periodes besproken dat hij secretaris van het onderwijs en secretaris van het bisdom was. Wat het eerste betreft is er een situatiebeschrijving van het onderwijs en een overzicht van zijn werkzaamheden. Betreffende het tweede belicht hij vooral persoon en werk van mgr. Charles Msakila. In 1971, na een hartinfarct, keerde pater Jacobs naar Nederland terug.

Trefwoorden: Catechisten; Dar es Salaam; Kate; Seminarie Ujiji; Msakila, Ch.; Nyerere, J.; Onderwijs; Pastoraal; Polygamie; Seminarie Kipalapala; Tanzania; Twining, E.; Walsh, R..

M.F.M. Mangnus

KMM 763

* 8 september 1938 / interview: 7 november 1983, 218 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1972-1978.

Functie: pastoraal.

Jongerenapostolaat vormt het hoofdmoment in het leven van pater Mangnus; zo ook in zijn interview: 1963-1972 priesteropleiding en vorming van jongeren in Nederland; 1972-1978 voornamelijk jongerenapostolaat in Tanzania met de uitgesproken bedoeling daar ervaring op te doen met het oog op missionaire bewustmaking van jongeren in Nederland; na 1978 onder meer verbonden aan het Karibu-project in Nijmegen. Na zijn wijding werd pater Mangnus benoemd voor het klein-seminarie van de Witte Paters in Santpoort. In de daarop volgende vijf jaar zag men het aantal roepingen drastisch verminderen. Het seminarie werd vormingscentrum voor jongeren; hij werkte daar nog vier jaar. Om met meer vrucht aan missionaire bewustmaking te kunnen werken ging hij voor enkele jaren naar de missie. Na aankomst in het bisdom Tabora volgde hij eerst een half jaar de cursus voor jonge missionarissen in Kipalapala; zij maakten daar kennis met taal, land en volk. In die tijd werd er al druk over prioriteiten gediscussieerd: het Evangelie brengen, onderwijs benadrukken, of landbouw en voedselvoorziening? Vervolgens deed hij gedurende tien maanden praktische ervaring op in de basispastoraal in Ndala. Hij geeft een overzicht van het missiewerk aldaar, vertelt over het leven in één groep van Witte Paters en Afrikaanse priesters wat goed werkte, over verschillende godsdiensten in Ndala en omgeving; tenslotte is er een profielschets van mgr. M. Mihayo. De meeste informatie van het interview betreft jongerenpastoraat in de stad Tabora. Het was in 1969 opgezet door pater R. Gerritsen WP. Doelgroep waren de ongeveer 4000 studenten op de vervolgscholen. Er werd een jongerencentrum opgericht met activiteiten als

een uitleenbibliotheek, ontspanningsfaciliteiten, studentenblad enz. In 1974 ging pater Mangnus zijn confrater hier helpen; na een half jaar kwam pater Gerritsen om bij een ongeluk; het was voor pater Mangnus een zwaar persoonlijk verlies, en bovendien stond hij er nu alleen voor. Hij probeerde vooral de dingen gaande te houden die er al waren. Daarnaast streefde hij ernaar de eigen verantwoordelijkheid van de studenten voor het centrum en de activiteiten daarvan te versterken en zijn contacten met hen - ook op pastoraal niveau - te verdiepen. Hij vertelt over de onderwerpen die in gesprekken werden aangekaart, over gezamenlijke Eucharistievieringen, over aansluiting bij het parochie-gebeuren en overleg met de bisschop Andere onderwerpen. Bij zijn contacten kwam ook regelmatig de Ujamaa-filosofie op tafel. Bij de studenten was het moeilijk te peilen hoe ver hun bezieling ging; bij de Kerk zag hij waardering voor de doelstellingen doch een zekere afstandelijkheid tegenover de concrete uitvoering; bij de bevolking werd een zekere moedeloosheid merkbaar omdat door allerlei oorzaken de economische toestand niet merkbaar verbeterde. Betreffende het onderwijs geeft hij een kort overzicht van de scholen in Tabora en gaat wat nader in op het godsdienstonderwijs. Door de nationalisatie van de scholen werd de Kerk verlost van een grote zorg, van de andere kant was het een hele aderlating. Godsdienstonderwijs kreeg van de regering alle ruimte maar organisatorisch waren er nogal wat problemen. Een cursus van het Ggaba-instituut had wel het leven van jongeren als uitgangspunt gekozen maar de aansluiting daarop was niet concreet genoeg; samen met anderen werkte hij de cursus om. Korter spreekt hij over de vorming van een landeigen clerus en de recente aanname van kandidaten door internationale congregaties. Kort ook over de emancipatie van de Tanzaniaanse vrouw, mede ten gevolge van onderwijs en de verplichte 'national service'. In 1978 kreeg hij het verzoek om naar Nederland terug te keren voor roepingenpastoraat. Hij legt uit hoe dit werkte en hoe in Nijmegen de Karibu-groep ontstond.

Trefwoorden: Gerritsen, R.; Jongerenpastoraal; Tabora; Tanzania; Mihayo, M.; Ndala; Nationalisatie scholen; Ujamaa.

W.T.A. Matthijsen

KMM 618

* 15 juni 1910 / interview: 6 juli 1981, 270 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1936-1981.

Functie: pastoraal; beleid.

Pater Matthijsen kwam in 1936 aan in Tanzania en was sindsdien voornamelijk werkzaam in de basispastoraal; van 1960 tot 1966 was hij bovendien vicaris-generaal van het bisdom Bukoba. Hij bespreekt vooral de beginjaren, met name zijn ervaringen in Katoke (tegenwoordig gelegen in het bisdom Rulenge, toen nog behorend tot Bukoba). De taal (Ruhaya) leerde hij vooral door omgang met de mensen. Hij gaat wat dieper in op hun zeden en gebruiken die hij daarbij leerde kennen: beleefdheidsvormen; spreekwoorden (hij verzamelde er 1100 in een boekje en spreekt met bewondering over de innerlijke beschaving die er uit spreekt); het 'juk van de angst', angst voor geesten en voor slechte tovenaars (wel te onderscheiden van goede medicijnmannen). Er waren ook gebruiken die minder strookten met christelijke opvattingen, bijvoorbeeld rond de eerste huwelijksnacht. Daar trad de missionaris tegen op; achteraf vindt hij dat dit voorzichtiger had kunnen gebeuren. Vervolgens beschrijft hij de missiepost Katoke in 1936: de gebouwen, het aantal katholieken, scholen en schooltjes. Hij geeft een doorsnee dagorde op de post en vertelt wat over de dienstreizen naar de dorpen.

Hij maakte lijsten van alle katholieken waarbij het hem opviel dat vele niet-praktiserenden gedoopt waren tussen 1921 en 1923. Volgens zijn overste - die daar al vanaf 1906 werkzaam was - moest dit verklaard worden uit het feit dat in die jaren de Belgen de macht hadden overgenomen van de Duitsers en de mensen min of meer verplicht hadden katholiek te worden met massale catechumenaten als gevolg. Met de komst van de Engelsen veranderde dat. Van het vierjarige catechumenaat bespreekt hij vooral het eerste jaar. Er werd naar gestreefd het bestaande Godsbegrip en het geloof aan geesten uit te zuiveren. Vooral het besef dat de voorouders bij God zijn en dat ook voor ons een gelukkig hiernamaals is weggelegd kon veel angsten wegnemen. De laatste zes maanden brachten de catechumenen door op de hoofdpastoor waar zij instructies kregen en werkzaamheden verrichtten. Met grote waardering bespreekt hij het werk van de catechisten. Aanvankelijk waren dat Ugandezen, waar "absoluut heiligen" bij waren. Later ook Tanzanianen, die "veel beter wisten hoe zij het moesten zeggen dan wij". Bij wijze van contrast geeft hij enkele voorbeelden hoe hij zelf uit onkunde woorden gebruikt heeft die als een vervloeking werden uitgelegd. Later kon het catechumenaat teruggebracht worden tot twee jaar; er waren toen meer katholieke gezinnen en meer katholieke scholen. Naar aanleiding hiervan gaat hij kort in op de rol van de scholen vroeger en nu Eigenlandse roepingen. Hij wijst er op dat reeds in 1917 de eerste Tanzaniaanse priester in Bukoba gewijd werd, dat al rond 1920 de parochie Rutabo geheel aan drie eigenlandse priesters werd toevertrouwd, dat er in 1936 nog zestig Witte Paters werkzaam waren en in 1980 nog maar tien, dat het bisdom Bukoba thans reeds drie Afrikaanse bisschoppen heeft gehad. Vervolgens bespreekt hij kort de aanwas van eigenlandse priesters, zusters en broeders (dit laatste lukt niet erg) en het groeiende aandeel van leken in het pastorale werk. Wat uitgebreider schetst hij de bisschoppen die hij gekend heeft: J. Sweens WP, B. Huwiler WP, L. Tetrault WP, A. Lanctot WP, L. Rugambwa, G. Kalanga. Recentere ontwikkelingen. In het laatste gedeelte van het interview komen kort ter sprake: de verhouding tot het Engelse bestuur; de onafhankelijkheid; de Ujamaa-gedachte; een begin van basisgemeenschappen; economische problemen van Tanzania in de laatste jaren; veranderingen in de mentaliteit van het volk, vooral rond huwelijk en gezin; een betere verstandhouding met de protestanten; enkele persoonlijk ervaringen van de laatste tijd.

Trefwoorden: Catechisten; Catechumenaat; Dienstreizen; Eigenlandse priesters; Inheemse gebruiken; Huwiler, B.; Kalange, G.; Katoke; Lanctot, A.; Onafhankelijkheid; Rugambwa, L.; Sweens, J.; Tanzania; Tetrault, L.; Ujamaa.

P. Meeus

KMM 356

* 2 november 1905 / interview: 28 februari 1978, 87 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1932-1977.

Functie: priesteropleiding; pastoraal; econoom.

Dit interview is een kort verslag over vijfenveertig jaar missiewerk in Tanzania; de verteltrant van pater Meeus is eenvoudig doch helder en met concrete informatie. Van 1932 tot 1949 was hij verbonden aan de priesteropleiding in het aartsbisdom Tabora, 1949-1977 algemeen econoom van hetzelfde bisdom, 1949-1951 tevens pastor op een onderneming. Priesteropleiding. Eerst bespreekt hij het klein-seminarie te Itaga. Behalve uit het eigen diocesis waren er ook seminaristen uit Bagamoyo, Iringa en andere bisdommen. Hij somt de vakken op die onderwezen werden. In 1932 was de vooropleiding van de jongens heel

verschillend: sommigen kwamen van plaatsen waar een behoorlijke lagere school was, anderen hadden nauwelijks onderwijs gehad; de eerste klassen van het seminarie waren dan ook goeddeels lager onderwijs. Later, vooral na de oorlog, werd het niveau hoger; overal in het land kwamen lagere scholen en zelfs veel middelbare. Die middelbare scholen sloten af met het Cambridge-examen en dat werd ook de standaard voor het seminarie. Wie niet slaagde werd soms vanwege goed karakter toch toegelaten tot het groot-seminarie. Er waren in die tijd rond de 120 klein-seminaristen waarvan er jaarlijks zes tot tien naar het groot-seminarie gingen. Vervolgens bespreekt hij wat korter het groot-seminarie. Het curriculum daar omvatte tien jaar: drie jaar filosofie, vier jaar theologie, een jaar stage in een parochie, twee jaar theologie; van elke fase noemt hij de voornaamste vakken. Het groot-seminarie van Kipalapala was internationaal: de studenten kwamen uit Tanzania, Malawi en Zambia. De eerste drie priesters voor bisdom Tabora werden gewijd in 1928; op het ogenblik van het interview waren er 38, waarbij bedacht moet worden dat van het bisdom stukken zijn afgesplitst; in feite zijn het er dus meer. Economaat. In 1949 werd hij algemeen econoom van het bisdom Tabora. Hij diende onder mgr. C. Bronsveld WP en mgr. M. Mihayo. Van alle werken die ondernomen werden (parochies, scholen, catechisten, zusters, seminaries enz.) heeft men er geen enkele in de steek moeten laten om financiële redenen. Naast de Voorzienigheid dankt pater Meeus hiervoor de pauselijke missiegenootschappen, de Vastenactie, Misereor en andere hulporganisaties en altijd weer nieuwe weldoeners. Als bijzonder geval bespreekt hij de bezoldiging van de catechisten: tot 1960 ontvingen zij een klein salaris van het bisdom; onder mgr. Mihayo kregen de plaatselijke gemeenschappen opdracht hun catechist te onderhouden; na de nationalisatie van de scholen werden catechisten die op de scholen werkten door de missie betaald op basis van het aantal lessen. Pastoraal. In Urambo was door de Engelsen een enorme aardnotenonderneming opgezet. Naast veel Europeanen waren daar zo'n 15.000 mensen uit alle hoeken van Tanzania neergestreken om er te werken. Pater Meeus ging daar van 1949 tot 1951 regelmatig heen voor zielzorg; hij bouwde er ook een kerk. In 1951 werd het een zelfstandige missiepost. Andere onderwerpen zijn: onderwijs, waarbij hij vooral spreekt over het latere systeem waarbij zowel de studierichting van de leerlingen als het begin van hun loopbaan door de regering bepaald werden; persoon en werk van president J. Nyerere. *Trefwoorden:* Bronsveld, C.; Catechisten; Economaat; Mihayo, M.; Nyerere, J.; Priesteropleiding; Seminarie Itaga; Seminarie Kipalapala; Tanzania; Urambo.

A.A. van Oostrom

KMM 404

* 12 juni 1904 / interview: 2 maart 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1933-1955.

Functie: priesteropleiding; drukkerij.

Het interview van pater Van Oostrom levert een belangrijke bijdrage voor de geschiedenis van het latere nieuwsblad *Kiongozi*; hij was er de oprichter en eerste redacteur van. Zijn andere werkzaamheden in Tanzania (1933-1955) worden veel korter besproken. Pater Lans WP, overste van het groot-seminarie in Kipalapala (bisdom Tabora) vatte het plan op een katholieke krant en drukkerij op te richten. Hij vroeg pater Van Oostrom hem daarbij te helpen. Toen pater Lans kort daarop stierf, besloot pater Van Oostrom toch met de krant te beginnen; de drukkerij Tanganyika Mission Press (TMP) werd door iemand anders voortgezet. Mgr. C. Bronsveld WP steunde het initiatief. Het eerste nummer (1948) was een eenvoudig

gestencild cahiertje. Juist in die tijd bracht de Apostolisch Delefaat, mgr. D. Matthews, een bezoek aan Tanzania. Pater Van Oostrom stelde een rapport samen en vroeg aan mgr. Matthews dit in de bisschoppenvergadering in te brengen. Mgr. Matthews ging verder; hij ging de bisschoppen op rij af en vroeg aan ieder hoeveel exemplaren hij bereid was af te nemen. Pater Van Oostrom versterkte de financiële basis verder door er op uit te trekken voor advertenties. Het drukwerk werd gedaan door de TMP, de redactie en administratie verzorgde hij zelf. De opslag steeg naar enkele duizenden, de bisschop stelde een assistent aan in de persoon van de Afrikaanse priester J. Kabeya (die later in Europa journalistiek studeerde). Het blad was naar de bedoeling van pater Van Oostrom in de eerste plaats katholiek. Zijn doelstelling was tweeledig: het geloof op een verstaanbare manier uitleggen, en de lezers wapens in handen geven om hun geloof te verdedigen tegen aanvallen van buiten (met name van de zijde van islamieten). Hij legt uit met wat voor artikelen hij de kolommen vulde, welk publiek het blad bereikte, welke resultaten bereikt werden. Op politiek terrein zag hij voor het blad geen rol weggelegd, mede omdat hij zelf niet politiek geïnteresseerd was en omdat hij zich moeilijk kon indenken dat Tanzania binnen afzienbare tijd zelfstandig zou kunnen worden. Tenslotte signaleert hij enkele problemen. Met name noemt hij het gebrek aan medewerking van de kant van bisschoppen en confraters; men was bang dat het geld ging kosten en bouwde liever kerken en scholen. In 1955 werd hij ziek en moest naar Nederland terugkeren. Andere onderwerpen. In de beginjaren was pater Van Oostrom enige tijd leraar op het klein-seminarie van Itaga, bisdom Tabora. Hij benadrukt het belang van een eigenlandse clerus en gaat kort in op de motivatie van de studenten: op het klein-seminarie was dit vaak een kwestie van een goede school te hebben, de echte motivatie kwam later, vooral op het groot-seminarie. Een tweede onderwerp komt in de loop van het interview enkele malen ter sprake, te weten het traditionele geloof van het volk: naast verheven ideeën over een opperwezen was er veel angst, angst voor geesten, geheime secten enz. Ten derde: pater Van Oostrom heeft een viertal romans geschreven, gebaseerd op zijn Afrikaanse ervaringen. Tegen het einde van het interview gaat hij wat nader in op de inhoud van deze boeken.

Trefwoorden: Bronsveld, C.; Itaga; Kabeya, J.; Kiongozi; Lans; Matthews, D.; Priesteropleiding; Tanganyika Mission Press; Tanzania; Volksgeloof.

S. van Riel

KMM 435

* 10 juni 1900 / interview: 26 juni 1978, 240 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1928-1975.

Functie: onderwijs.

Het interview van pater Van Riel gaat in hoofdzaak over onderwijs in Tanzania. Verwonderlijk is dit niet, want in 1928 was hij enkele maanden leraar aan een klein-seminarie, van 1929 tot aan de oorlog was hij inspecteur van het onderwijs, vanaf 1946 acht jaar hoofd van een onderwijzersopleiding en vanaf 1956 opnieuw leraar aan een klein-seminarie. Opgemerkt kan worden dat zijn verhaal geen schoolse uiteenzetting is over 'het' onderwijs in Tanzania; veeleer vertelt hij over wat hij in zijn loopbaan heeft meegemaakt. Naast anekdotes levert dit toch heel wat informatie op. Onderwijs. In 1927-1928 had hij een cursus gevolgd in Strawberry Hill (Londen) om kennis te maken met het Engelse onderwijssysteem. In 1928 werd hij benoemd voor het klein-seminarie in Rubya (in het tegenwoordige bisdom Bukoba, toen nog één met Mwanza). Maar al spoedig werd er door het Engelse bestuur op

aangedrongen dat hij een bredere taak in het onderwijs zou krijgen. Hij verhuisde naar Sumve (bisdom Mwanza) en werd Education Secretary. Deze functie hield in dat hij enerzijds de scholen van het bisdom inspecteerde en verantwoordelijk was voor hun niveau, anderzijds de missie vertegenwoordigde bij het departement van onderwijs. Hij beschrijft de scholen die het bisdom had, de onderwijzers (aanvankelijk had slechts één missiepost een gediplomeerde kracht), latere uitbreidingen. Met de regering was er in het begin onenigheid over de zogenaamde 'sub-standard' scholen. De regering wilde dat die als school geregistreerd zouden worden; dan konden ze ook subsidie krijgen. De missie beschouwde ze echter als godsdienstschooltjes waar ook wat aan alfabetisatie gedaan werd; men had eenvoudig geen krachten om ze te bemannen. In dit verband vertelt hij over de voorwaarden voor subsidie, over de gebrekkige leermaterialen in de kleine scholen. Ook horen we hier over een nieuwe methode om de kinderen lezen te leren; de leerlingen kenden namelijk alles enorm snel van buiten en lazen dan eigenlijk niet wat er stond. Hij gaat ook in op de resultaten en noemt een aantal banen die voor de scholieren bereikbaar waren. Bij een beschrijving van de schoolinspectie merkt hij op dat spijbelen het meest voorkwam bij stammen die vee hadden dat gehoeud moest worden. Wat de verhouding tot de protestanten betreft legt hij het 'zone-systeem' uit: als een bepaalde godsdienst ergens een school had mocht een andere godsdienst binnen een straal van vijf mijl geen school beginnen. Op periodieke vergaderingen werden deze en andere kwesties vriendschappelijk besproken, maar soms moest de regering een landmeter sturen om het precies na te meten. Tenslotte spreekt hij kort over onderwijs aan meisjes, en over de toenemende druk vanuit Rome om de hoogste prioriteit te geven aan onderwijs ("eerst een school, dan pas een kerk"). Over zijn directeurschap van de onderwijzersopleiding op het eiland Ukerewe (vanaf 1946) spreekt pater Van Riel ongeveer een half uur. Aan bod komen: de status van een onderwijzer ("een eervol ambt"), hun godsdienstige vorming, de stamverschillen die soms tot echte rellen uitgroeiden, criteria voor het wegsturen van studenten, bijgeloof. Priesteropleiding. Tweemaal was hij verbonden aan een klein-seminarie: 1928 Rubya, 1956 Murutunguru. Hij vertelt kort over de seminaristen, de leervakken (in 1928 moest het onderwijs nog 'verengelst' worden), het opvoedingssysteem. Andere onderwerpen. De meeste tijd wordt besteed aan profielschetsen van drie bisschoppen die hij gekend heeft: J. Sweens WP, A. Oomen WP en vooral J.P.M. Blomjous WP. Laatstgenoemde komt naar voren als een talentvol man; hij bouwde veel, was zeer belezen en richtte overal bibliotheken op; dat de bisschoppen van Tanzania regelmatig samenkwamen was voornamelijk zijn werk. Zeer kort en verspreid tenslotte is er wat informatie over politieke ontwikkelingen.

Trefwoorden: Blomjous, J.P.M.; Bukoba; Murutunguru; Mwanza; Onderwijs; Oomen, A.; Priesteropleiding; Protestanten; Rubya; Schoolinspectie; Sumve; Sweens, J.; Tanzania; Onderwijzersopleiding.

J.J.G.M. de Rooy

KMM 767

* 23 juni 1930 / interview: 21 november 1983, 287 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1959-1982.

Functie: pastoraal.

Pater De Rooy brengt niet zonder meer zakelijk verslag uit over vierentwintig jaar missiearbeid in Tanzania; hij heeft er toen en later ook veel over nagedacht. Het resultaat is een vaak beschouwend gesprek, gelardeerd met een aantal markante uitspraken. Zijn

werkkerrein was pastoraat in het aartsbisdom Tabora, achtereenvolgens in Urambo (1959-1961), Tabora (1961-1966) en Ndala (1967-1982). Het begin. "Toen ik ging dacht ik dat ik het wist, naarmate ik daar was wist ik steeds minder. Ik hoop dat de mensen vergeten zijn wat ik hen in 1959 verteld heb". Dit zet zo ongeveer de toon voor zijn herinneringen aan zijn eerste parochie. Urambo was na de oorlog flink uitgegroeid, en had bijstaties over een afstand van 100 mijl. Daaronder waren vierenvestig 'farms' waar kleine dorpen bij ontstaan waren met een mengelmoes van stammen; de andere buitenposten waren meer homogeen en hadden een hechter gemeenschapsleven; daar was ook meer inbreng van de mensen zelf. In deze periode valt zijn eerste kennismaking met de traditionele godsdienstige opvattingen van het volk en hij gaat in op zijn eigen reactie daarop. Aanvankelijk heeft hij "veel dingen verkeerd begrepen. Die enig zaligmakende Kerk had je toch bij je". Erg lang heeft dit niet geduurd; hij ontdekte veel moois in hun tradities en vond aanknopingspunten. Ook kwam hij tot de bevinding dat onze kerkelijke wetgeving hen niet veel zegt, en dat men in theorie wel moet mikken op een tien maar dat men in de praktijk vaak niet verder komt dan een zes, "en dat is ook een voldoende". Hij werkte er samen met Afrikaanse priesters en waarschuwt voor generaliserende uitspraken op dit punt; het waren van elkaar verschillende persoonlijkheden, en de priester van 1980 is ook anders dan die van 1959. Tabora. Dit begint met enkele opmerkingen over de dagen van de onafhankelijkheid ("goed verlopen"), over J. Nyerere, over kerkelijke benoemingen waarbij de huidskleur toen wel meespeelde, over mgr. M. Mihayo van Tabora ("een verstandige goede mens en een goede bisschop"). Pater De Rooy heeft in Tabora veel te maken gehad met lekenapostolaat. Uitvoerig bespreekt hij dan ook ontwikkelingen in de katholieke actie en in de inbreng van leken in het algemeen. Hij formuleert dit ongeveer als volgt: vroeger mochten zij meedoen in dienst van de missionaris om diens ideeën door te geven; nu leeft meer de gedachte dat zij mee moeten doen, want het is ook hun werk. Als oorzaken van deze kentering ziet hij de ideeën van Vaticanum II maar ook het streven naar onafhankelijkheid dat juist in deze tijd sterk was. Hij geeft voorbeelden en wijst op consequenties als de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenschappen, actie vanuit de basis, Afrikanisatie in liturgie en catechese. Ndala was de grootste en op één na oudste (1896) parochie van het bisdom. Er was van alles: zusterhuizen, ziekenhuis, onderwijzersopleiding, catechistenopleiding, een hele reeks scholen. Zijn probleem was: hoe kan de parochie als zodanig goed functioneren met al die instituten erbij; het gevaar van paternalisme was groot en anderzijds ook het risico dat de parochie er maar wat bij zou hangen. In een lang verhaal beschrijft hij hoe hij geprobeerd heeft zijn aandacht zodanig te verdelen dat allen aan hun trekken zouden komen. Hij vertelt over zijn zorg voor de parochie, voor het ziekenhuis (relatie tot zusters, dokters, personeel; medische ethiek), voor onderwijzers en studenten. Met de catechisten heeft hij zich bijzonder intensief bezig gehouden en hij bespreekt hun veranderde taak in de nieuwe gemeenschappen, hun opleiding, salariëring enz. Als afzonderlijk onderwerp bespreekt hij uitgebreid de Ujamaa-gedachte. De Arusha-verklaring vindt hij een meesterlijk stuk als bezinning op de maatschappij en op het samen dragen van de lasten. Bij de praktische uitwerking zijn problemen gerezen; hij noemt zaken die goed en die minder goed gingen. Door oorzaken van buiten (de wereldhandel, oliecrisis, conflict met Uganda) kwam de economie van Tanzania bovendien onder druk te staan. Korte onderwerpen zijn: de nationalisering van de scholen, de vorming van Afrikaanse zusters, een daling in kerkelijke

huwelijken en kerkbezoek, oecumene. In 1982 keerde hij naar Nederland terug en aanvaardde daar een functie in de congregatie.

Trefwoorden: Arusha-verklaring; Catechisten; Eigenlandse priesters; Inculturatie; Leken; Mihayo, M.; Ndala; Nyerere, J.; Onderwijs; Onafhankelijkheid; Tanzania; Tabora; Ujamaa; Urambo; Vaticanum II; Inheemse gebruiken.

T.J.G.M. de Rooy

KMM 764

* 3 maart 1929 / interview: 9 november 1983, 270 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1968-1983.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater De Rooy heeft zeer gevarieerde functies bekleed. Toch kan men daarin een constante signaleren: het merendeel van zijn activiteiten had te maken met de vorming van jonge mensen. Na zijn wijding studeerde hij klassieken in Nijmegen. In 1962 begon hij les te geven aan het klein-seminarie in Santpoort. In de convicten van de Witte Paters en MSC hielp hij bij de missionaire vorming van de studenten. Ook anderszins was hij veel met jeugdwerk bezig. Toen tegen 1968 duidelijk werd dat het seminarie als zodanig gesloten zou worden vroeg hij aan voor de missie en kreeg een benoeming voor de functie van jeugdaalmoezenier in het bisdom Mwanza, Tanzania. Na aankomst volgde hij eerst de cursus voor jonge missionarissen in Kipalapala, bisdom Tabora. Hij schetst de geschiedenis van dit instituut en het programma (Swahili, kennismaking met land en volk). Ook geeft hij een profielschets van de bisschop, mgr. R. Butibubage. Zijn taak als aalmoezenier omvatte de zorg voor het godsdienstonderwijs op de middelbare scholen in de stad Mwanza en jeugdwerk in bredere zin. Vooral eerstgenoemde taak wordt uitvoerig besproken. Godsdienst was een verplicht vak op de scholen. Ieder gezindte stuurde zijn eigen godsdienstleraar. Hij zelf gaf per week tweeëntwintig uur les op zes verschillende plaatsen. Als handleiding was er een cursus van het Ggaba-instituut beschikbaar, die evenwel niet door alle Afrikaanse bisschoppen aanvaard werd; hij gaat hier verder op in. De relatie met protestanten was goed: men vormde oecumenische bijbelgroepen met leraren en leraressen; later kwam er ook samenwerking in het godsdienstonderricht. In het onderricht kwamen ook praktische problemen aan de orde; hij noemt polygamie, diverse taboes en vormen van bijgeloof. Kort gaat hij in op bekeringen onder de studenten en hun catechumenaat. Van zijn overige activiteiten bespreekt hij de Young Christian Students en de bouw van een jeugdcentrum. Begin 1972 vroeg de algemene overste hem om naar Rome te komen en daar de leiding op zich te nemen van het secretariaat voor de vorming. Dit secretariaat was belast met de begeleiding van alle vormingshuizen van de sociëteit. Bovendien werd hij rector van het internationale college van de Witte Paters in Rome. Zijn verslag over deze periode valt min of meer buiten het bestek van deze samenvatting. Wel moet vermeld worden dat hij verschillende reizen maakte naar vormingshuizen in Afrika en over zijn bevindingen vertelt; dat hij voor zijn studenten stageplaatsen in de missie hielp voorbereiden en de criteria en resultaten daarvan toelicht; tenslotte dat hij nauw betrokken was bij het beleid inzake de aanname van Afrikaanse kandidaten voor de sociëteit. In 1977 kon hij terug naar Tanzania. Hij werd kapelaan aan de kathedraal van Mbeya. Ook over deze periode geeft hij uitvoerige informatie. Kort samenvattend kan gezegd worden dat hij de stad (70.000 inwoners, overwegend protestant) en de parochie beschrijft; zo ook de pastorale staf van priesters en catechisten, de scholen (twaalf lagere en een middelbare), de indeling van de parochie in

wijken met elk een eigen wijkraad, de medewerking van verenigingen als Legioen van Maria en de Vincentiusvereniging en van andere leden van de parochie, de samenwerking tussen blanke en Afrikaanse priesters. In 1982 kreeg hij opnieuw een andere functie. Pater P. van Pelt, de oprichter van het 'talencentrum' in Kipalapala was door ziekte uitgevallen en men zocht voor hem een opvolger. Hij beschrijft opnieuw (zie ook begin van het interview) de doelstelling van het instituut: pas aangekomen paters, broeders, zusters, zendelingen en ontwikkelingswerkers kwamen hier kennis maken met de taal, cultuur, politiek enz. van Tanzania. Lang heeft hij deze taak niet kunnen vervullen; in juni van hetzelfde jaar werd hij ziek en moest voor medische behandeling naar Nederland terugkeren.

Trefwoorden: Butibubage, R.; Godsdienstonderwijs; Jongerenpastoraal; Kipalapala; Legioen van Maria; Mbeya; Mwanza; Oecumene; Tanzania; Young Christian Students.

WITTE ZUSTERS

M. Appelboom [kloosternaam: zuster Maria]

KMM 11

* 28 december 1905 / interview: 25 februari 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1933-1972.

Functie: onderwijs; boekhoudster.

Zuster Maria is twee periodes werkzaam geweest in Tanzania. Zij was opgeleid tot onderwijzeres en na noviciaat in Algiers en studie Engelse taal in Engeland stond zij van 1933 tot 1954 in het onderwijs in het bisdom Bukoba; haar interesse was ook toen reeds duidelijk breder dan alleen het onderwijs. Van 1954 was zij in Nederland, onder meer als secretaresse en lid van het provinciaal bestuur. Toen zij in 1963 naar Tanzania terugkeerde was het onderwijs reeds grotendeels geafrikaniseerd en werd zij belast met de administratie en de boekhouding in het ziekenhuis van Kagondo. Over het onderwijs als zodanig spreekt zij ongeveer een half uur. In Mugana bouwde zij een lagere meisjesschool van de grond af op. Zij begon met één klas en breidde dit uit tot vier klassen. De beste leerlingen konden daarna naar een tweejarige kweekschool in Kashi; zij heeft daar zelf ook enige tijd proeflessen gegeven en begeleid. Zij vertelt over de leerboekjes in het Kiswahili en over een eigen methode om lezen en aardrijkskunde te leren. Catechese werd gegeven aan de hand van de catechismus en bijbelse geschiedenis. Hier vermeldt zij ook dat al in 1933 de hele H. Mis, inclusief de canon, door het volk in de volkstaal gebeden werd; de priester aan het altaar bad de Latijnse tekst. Na schooltijd trok zij de dorpen in om kennis te maken met de ouders van de kinderen en later om contact te houden met afgestudeerde meisjes. Zo maakte zij kennis met het gezinsverband en leefpatroon van de Bahaya-stam en zij vertelt daar uitgebreid over. We horen hier over het belang van de bananenvelden, de verdeling daarvan onder de zonen, de rol van de vader en van de koning, polygamie (met een uitweiding over de problemen bij het christen-worden), de verschillende maatstaven die gehanteerd werden ten opzichte van de eigen stam en van andere stammen. Verderop komt daar nog wat informatie bij over de plaats van de vrouw, 'heidense' gebruiken bijvoorbeeld bij de geboorte van een tweeling, over taak en macht van de koningin. Uit de tweede periode is er weinig over haar eigen werk. De informatie is hier meer van gevarieerde aard. Zo bespreekt zij de groeiende samenwerking met de protestanten, wat overigens voor de inheemse clerus en christenen moeilijker te verwerken was omdat er bij hun

vorming zo sterk op gehamerd was dat zij de enig ware godsdienst ontvingen. Kort spreekt zij over de nationalisatie van de scholen en van sommige eigendommen. Uitgebreid daarentegen gaat zij in op de stichting van eigenlandse congregaties. Zij bespreekt een aantal redenen waarom dit beter werd geacht dan de opname in Westerse congregaties. Zo onder meer dat de kandidaten zich minderwaardig zouden kunnen voelen tussen een meerderheid van blanke zusters, het risico dat de besten naar de grote congregaties zouden worden getrokken en zo de top zou worden afgeroomd, de problemen die zouden rijzen als buitenlandse zusters het land zouden moeten verlaten, de moeilijkheid om de constituties echt te afrikaniseren. Tenslotte vertelt zij wat haar opviel bij haar terugkeer in Nederland, vergelijkt zij de wijze van missioneren vroeger en nu en formuleert zij haar motivatie om dit werk zo lang te blijven doen.

Trefwoorden: Bahaya-stam; Bukoba; Catechese; Inheemse gebruiken; Eigenlandse Congregaties; Ziekenhuis Kagondo; Kweekschool; Mugana; Onderwijs; Protestanten; Tanzania.

F. Franssen [kloosternaam: zuster Francien]

KMM 757

* 21 december 1928 / interview: 24 oktober 1983, 350 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1957-1983.

Functie: onderwijs; catechese.

Zuster Francien werkte van 1957 tot 1975 en opnieuw vanaf 1980 in Tanzania. Het interview beschrijft haar ervaringen op een lagere meisjesschool (1957-1967), een klein-seminarie (1967-1975) en in de catechese (1980-1983). De school stond in Kashozi (bisdom Bukoba), telde vier klassen en had een internaat. Zij gaf er eerst les en werd daarna hoofd van de school. Vanaf het begin streefde zij er naar deze functie aan een Afrikaanse zuster over te dragen. Tweemaal had zij een zuster daartoe voorbereid, tweemaal werden deze door de bisschop voor een andere school benoemd; aan een derde kon zij in 1966 haar taak overdragen. Zij beschrijft de school voor en na de onafhankelijkheid: in het begin was de voertaal Engels, na 1961 werd dit geleidelijk vervangen door Swahili. Voor de onafhankelijkheid was de school praktisch geheel katholiek, later werd zij genationaliseerd: het internaat werd opgeheven en ook kinderen van andere gezindten werden aangenomen. Een verandering was ook dat later meer aandacht besteed moest worden aan landbouw-onderwijs om de leerlingen te stimuleren na hun studie terug te gaan naar het platteland. Ook moesten de kinderen een deel van het studiegeld gaan betalen. Wel konden zij om financiële bijstand vragen bij de coöperaties van de koffieplantages, doch toen deze coöperaties later landelijk werden werd ook dit moeilijker. Tenslotte horen we verderop in het interview dat met de achteruitgang van de economie ook de leermiddelen minder werden. Het klein-seminarie stond in Ujiji, bisdom Kigoma. Dat daar drie zusters als leerkracht werden aangesteld had ook een financiële achtergrond: de subsidies uit Rome hielden geen gelijke tred met wat nodig was en de zusters waren goedkope krachten. Als gunstig neveneffect noemt zij een vrouwelijke inbreng. Zij kreeg opdracht wiskunde te geven, een vak waarvan de jongens meenden dat een vrouw dat nooit goed zou kunnen geven. Het was trouwens in het algemeen moeilijk voor de jongens om van een vrouw iets te aanvaarden. Toch kwamen de seminaristen wel met de zusters over hun problemen praten. Eén daarvan was dat de stam van hen verwachtte dat zij zouden trouwen. In dit verband gaat zij wat nader in op het celibaat in Afrika en spreekt zij er haar verwondering over uit dat de Afrikaanse bisschoppen op het Vaticaans Concilie juist voor de verplichting stemden. In 1976

moest zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland. Zij draaide daar enige tijd mee in het missieanimatieteam en ging toen een cursus catechese volgen in Engeland. In 1980 kon zij opnieuw naar Tanzania vertrekken, nu naar het bisdom Sumbawanga. Zij geeft wat informatie over de stad Sumbawanga. Dan vertelt zij over haar werk: godsdienstonderwijs in de hogere klassen van een lagere school. Men was in Tanzania toen bezig met een methode die meer aansloot op het dagelijks leven dan de traditionele catechismus. De bedoeling was dat zij zich ook zou gaan bezighouden met jongeren die niet meer op school waren. Eerste aanzetten daartoe waren een leesbibliotheek en een soort club voor gezelschapsspelen. Korte onderwerpen zijn: de opleiding van catechisten; de emancipatie van de vrouw; Ujamaa-dorpen.

Trefwoorden: Bukoba; Catechese; Celibaat; Kashozi; Seminarie Ujiji; Meisjesschool; Nationalisatie scholen; Overdracht functies; Sumbawanga Tanzania.

A.A. Simons [kloosternaam: zuster Jeanne]

KMM 220

* 16 december 1931 / interview: 7 november 1981, 205 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1962-1977.

Functie: sociaal werk.

Van 1962 tot 1967 verrichtte zuster Jeanne sociaal werk onder dorpsvrouwen in de bisdommen Bukoba en Kigoma, Tanzania. Van 1968 tot 1971 gaf zij les aan een huishoudschool in Bukoba; 1971-1975 bekwaamde zij zich in Nederland in theorie en praktijk van sociaal werk; 1975-1977 leefde en werkte zij in een Ujamaa-dorp in het bisdom Rulenge. In de eerste periode bestond haar werk vooral in het geven van cursussen om de dorpsvrouwen allerlei vaardigheden bij te brengen, en in veelvuldig huisbezoek om een goed evenwicht te bereiken tussen de lessen en de praktijk. Zij werkte daarbij samen met Afrikaanse zusters en met Afrikaanse meisjes die door de regering waren aangesteld. Vrouwen bewust te maken van hun eigenwaarde en haar status in de gemeenschap te verhogen waren belangrijke doelstellingen, die in dit deel van het interview dan ook de meeste aandacht krijgen. De vrouw moet gaan ervaren dat zij zelf 'iemand' is en dat zij ook dingen kan veranderen; het moet wel in haar eigen tempo gaan. Een westerling kan vanuit de eigen denkwereld gemakkelijk fouten maken of problemen zien die er voor de Afrikaanse vrouw eigenlijk niet zijn; zij geeft daarvan voorbeelden. Verder bespreekt zij de traditionele rol van de vrouw die haar waarde vooral ontleende aan haar werk op het land en de bruidsschat bij het huwelijk. In dit patroon heeft zij veranderingen meegemaakt; vrouwen werden belangrijker in het gezin, de parochie en het openbare leven; zo gingen zij deelnemen aan dorpsvergaderingen en brachten er hun mening naar voren. Zij tekent hierbij aan dat sociale veranderingen in Tanzania meer aan deze ontwikkeling hebben bijgedragen dan de Kerk. Korter bespreekt zij uit de eerste periode de godsdienstlessen die zij gaf, en enkele kleinschalige ontwikkelingsprojecten. Van de huishoudschool beschrijft zij het internaat en de lessen. Een probleem was dat veel meisjes het minderwaardig vonden om na de school weer terug te gaan naar hun dorp; zij voelden meer voor hogere studies. Er werd daarom een begeleidingsprogramma voor terugkeer naar de eigen omgeving opgesteld, waarbij ook de plaatselijk autoriteiten werden ingeschakeld. Zeer uitvoerig gaat zuster Jeanne in op haar verblijf in een Ujamaa-dorp. De bisschop van Rulenge, mgr. C. Mwoleka, was een groot voorstander van dit ideaal. Hij leefde zelf ook erg eenvoudig en werkte met de mensen mee op het land. Zij beschrijft het leven en werken in zo'n dorp en hoe haar groep van drie zusters daarin werd opgenomen. Juist het feit dat de westerse zusters

leefden zoals de anderen en afhankelijk waren van de gemeenschap werd voor veel mensen een bevestiging van hun eigen waardigheid. Dan bespreekt zij de kritiek dat de vrijwillige dorpsvorming zou zijn ontaard in gedwongen verhuizingen. Zij erkent dat enerzijds het ideaal van president J. Nyerere soms te hoog gesteld blijkt, en dat anderzijds de concrete uitvoering hier en daar uit de hand gelopen is. Doch dit betekent niet dat het Ujamaa-idee mislukt is: een mentaliteitsverandering is op gang gekomen en groeit langzaam door. Ook in het kerkelijk leven groeien de leken naar meer verantwoordelijkheid voor de eigen gemeenschap.

Trefwoorden: Vrouwenemancipatie; Huishoudschool; Kigoma; Mwoleka, C.; Onderwijs; Tanzania; Ujamaa.

ZUSTERS ONDER DE BOGEN

M.J.W. Boumans [kloosternaam: zuster Emilia]

KMM 60

* 6 januari 1913 / interview: 25 april 1979, 136 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1963-1975.

Functie: beleid.

Zuster Emilia was 61 jaar oud toen zij naar Tanzania vertrok. Zij was toen reeds werkzaam geweest in de verpleging en in de leiding van ziekenhuizen in Amsterdam, Schiedam, Nijmegen en Breda. Zij werd door Misereor gevraagd om als technisch adviseur mee te helpen aan de realisatie van een groot ziekenhuis dat op verzoek van president J. Nyerere in Mwanza (bisdom Mwanza) zou worden gebouwd. Zij vertrok in 1968 en verbleef ter kennismaking en voor taalstudie enkele maanden in Ndala en Kipalapala (bisdom Tabora); kort vertelt zij over haar indrukken daar. Hier staat ook een profielschets van dr. E.A. Schröder, die in die tijd secretaris was van het departement voor gezondheidszorg van het secretariaat van de Tanzaniaanse bisschoppenconferentie. Zij beschrijft een aantal problemen in de gezondheidszorg, de inrichting van het ziekenhuis, de plechtige opening in 1970 die werd bijgewoond door de president. Het was een groot ziekenhuis, wat toen en later toch wel kritiek uitlokte omdat het een groot deel van het landelijk budget voor gezondheidszorg opslokte. De bedoeling was dat er tevens een opleiding voor verpleegsters en medische assistenten, en - in een later stadium - voor specialisten zou worden opgericht. Tot 1972 was zij bij de organisatie van het ziekenhuis en van de verpleegstersopleiding betrokken. Zij bespreekt de personeelsproblematiek, het aandringen van de Tanganyika African National Union (TANU) op de inschakeling van meer eigenlandse krachten, de rol van de religieuzen, hinderpalen (zoals stamverschillen) die zij bij haar werk ontmoette. Na een vakantie in Nederland kreeg zij een nieuwe taak: gastvrouw in het ziekenhuis van Sengerema. Van deze stichting bespreekt zij de betekenis voor de omgeving; volgens haar sloot het beter aan bij de plaatselijke noden dan Mwanza; Sengerema had bovendien een reizend team dat de buitenplaatsen bezocht. Dan gaat zij in op de hulp die men kreeg van de Broeders van St. Joannes de Deo, de samenwerking met protestantse instellingen, de Nederlandse dokters die er werkten. Rond de problematiek van geboortenregeling en abortus was er verschil van inzicht tussen de zusters en de jonge buitenlandse dokters. Voor aanvoer van medicijnen kreeg men veel hulp van haar congregatie en van de broeders Tenslotte is er wat informatie over de Ujamaa-gedachte; in sommige gevallen sprak die de buitenlandse priesters meer aan dan de Afrikaanse; in dit verband bekijkt

zij ook de verhouding tussen regering en missie. In 1976 keerde zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Abortus; Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Misereor; Ziekenhuis Mwanza; Ndala; Nyerere, J.; Ziekenhuis Sengerema; Tanganyika African National Union (TANU); Tanzania; Schröder, E.A.; Ujamaa; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen.

L. van der Drift [kloosternaam: zuster Lijdewijde]

KMM 132

* 7 december 1931 / interview: 6 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1960-1978.

Functie: verpleging.

Ook bij de zusters van de H. Carolus Borromeus heeft de encycliek *Fidei Donum* van paus Pius XII (1957) weerklank gevonden. Een rondzendbrief van het bestuur werd voor zuster Lijdewijde aanleiding zich op te geven voor Afrika. Mgr. J.P.M. Blomjous WP van het bisdom Mwanza in Tanzania vroeg de zusters om samen met de broeders van St. Joannes de Deo de zorg op zich te nemen voor een nieuw ziekenhuis in Sengerema. Zuster Lijdewijde vertrok in 1960. In Nederland had zij opleidingen tot verpleegkundige en verloskundige voltooid en reeds enige praktijkervaring opgedaan. In Tanzania werden haar werkterreinen het ziekenhuis in Sengerema (1960-1964; 1966 -1967) en een kliniek in Ndala in het bisdom Tabora (1964-1966 en vanaf 1967). Informatie over deze twee instellingen vormt het voornaamste bestanddeel van het interview. Betreffende Sengerema horen we een groot aantal details: de inrichting van het ziekenhuis, problemen met de watervoorziening, de ziekten die behandeld werden, lessen over tropenziekten door dr. E.A. Schröder, het dagelijks leven van de zustercommunity, bijzondere gewoontes van de patiënten, bijdragen van de patiënten voor hun behandeling, de prijzen van medicijnen enz. Uitgebreider wordt de opleiding van verplegend personeel besproken. De opzet was om binnen tien jaar alles aan hen te kunnen overdragen. Zij noemt een aantal redenen waarom dit niet lukte. In Ndala was een polikliniek. Zij bespreekt haar eigen taak, de samenwerking met Afrikaanse assistenten, de veranderingen na de onafhankelijkheid (deze waren meer te merken bij het personeel dan bij de patiënten). Wat ruimer aandacht wordt besteed aan de uitbouw van preventieve gezondheidszorg. De regering stelde een 'gezondheidswerker' aan; in de polikliniek werd voorlichting aan de bevolking verzorgd. Andere onderwerpen. Allereerst moet hier kerkelijk leven genoemd worden: persoon en werk van mgr. J. P.M. Blomjous WP en van mgr. M. Mihayo, aartsbisschop van Tabora; de invloed van Vaticanum II in beide bisdommen (in de besproken periode kwamen de veranderingen nog maar juist op gang); ontwikkelingen in haar eigen visie op Kerk en missie. Tenslotte wat korte bemerkingen over de politieke en economische situatie, over eigenlandse zusters, over stamverschillen. Zij besluit het interview met haar plannen voor de toekomst na haar verlof.

Trefwoorden: Blomjous, J.P.M.; Mihayo, M.; Ziekenhuis Ndala; Gezondheidszorg; Schröder, E.; Ziekenhuis Sengerema; Tanzania; Vaticanum II.

T. Kaldenbach [kloosternaam: zuster Miriam]

KMM 274

* 18 december 1922 / interview: 27 februari 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1964-1976.

Functie: boekhoudster.

Zuster Miriam had in Nederland een opleiding gehad in boekhouding, administratie en Nederlandse en Engelse handelscorrespondentie; tevens had zij reeds enige praktijkervaring opgedaan. In 1964 kreeg zij het verzoek van in het bisdom Mwanza (Tanzania) als boekhoudster en secretaresse te gaan werken bij projecten voor gezondheidszorg die daar door Misereor gesponsord werden. Haar interview krijgt daardoor een eigen invalshoek. Na een beschrijving van haar eerste indrukken van land en volk en van haar verblijf in Kipalapala om de taal te leren, bespreekt zij uitgebreid een project voor TBC-bestrijding (Lake Victoria Tuberculose Schema). Het ging daarbij om de bouw en inrichting van een aantal 'TBC-units' tot opsporing en genezing van deze volksziekte. Zestien klinieken bestreken éénzesde van Tanzania. Materialen en instrumenten kwamen voor een groot deel uit Duitsland, de rest moest in het land zelf besteld worden. Het project werd in fasen uitgevoerd; tijdens de bouwfase moest zij vaak op reis voor inspectie ter plaatse. Tijdens een van die reizen kreeg zij een ernstig auto-ongeluk, waardoor zij een jaar verloor; bij haar terugkomst bleek de boekhouding een chaos. Zowel in Mwanza als later in Sengerema heeft zij daarom een aantal eigenlandse krachten opgeleid. Tenslotte bespreekt zij enkele problemen die men bij de uitvoering van het project ontmoette: een deel van de bevolking woonde zeer verspreid (op plantages was onderzoek gemakkelijker); het was moeilijk om mensen een tweede keer voor een röntgenfoto te krijgen; mensen hielden halverwege de kuur op met medicijngebruik. Goede resultaten werden geboekt met preventieve zorg op het gebied van hygiëne en dergelijke. Omdat de bevolking veel vertrouwen had in zijn eigen kruidendokter, besloot men een aantal van hen op te roepen naar Mwanza om te praten over de medicijnen die zij gebruikten. Er kwamen er slechts twee en die bleken niet erg bereid hun geheimen prijs te geven. Sengerema. Voor dit ziekenhuis zorgden de zusters Onder de Bogen samen met de broeders van St. Joannes de Deo. Zij werd er hoofd van de administratie in 1973; tevoren was zij er vanuit Mwanza al regelmatig geweest. Ook over dit ziekenhuis heeft zij informatie, doch minder dan over het voorgaande project. Meer vertelt zij hier over het communiteits- en kloosterleven. Andere onderwerpen. Voor president J. Nyerere en zijn Afrikaans socialisme heeft zij een grote bewondering en zij bespreekt het uitgebreid. Zo onder meer het ideaal dat hem voor ogen stond, hoe het overkwam bij priesters en religieuzen, de overplanting van mensen naar centrale dorpen en hun reactie daarop. Tenslotte: zij heeft enige tijd doorgebracht in een intercongregationale gemeenschap en enkele jaren gewoond bij de zusters van JMJ; beide bespreekt zij met waardering. Ook het onderwijswerk van JMJ wordt toegelicht. In 1976 moest zij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Afrikaans socialisme; Kipalapala; Mwanza; Nyerere, J.; Ziekenhuis Sengerema; Tanzania; Gezondheidszorg.

M.J. van der Linden [kloosternaam: zuster Vincent]

KMM 760

* 3 augustus 1916 / interview: 31 oktober 1983, 145 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1959-1971.

Functie: verzorging.

Het gedeelte van dit interview dat rechtstreeks de missie tot onderwerp heeft is betrekkelijk kort. Informatie wordt verschaft over de twee ziekenhuizen in Tanzania waar zuster Vincent gewerkt heeft: Sengerema in het bisdom Mwanza (1959-1963 en opnieuw een klein jaar in 1982), en Ndala in het bisdom Tabora (1963-1971). De gemeenschap in Sengerema bestond uit

vijf zusters. Zij geeft een overzicht van hun functies; zij zelf had de zorg voor de keuken, wasserij en tuin en hielp waar nodig in het ziekenhuis. In het begin waren zowel het ziekenhuis als hun eigen levensomstandigheden erg primitief. Zij illustreert dit met voorbeelden zoals de slechte watervoorziening (water moest met een tankwagen dertig kilometer ver gehaald worden) en de slechte voeding, die werd aangevuld met melkpoeder en eiwitten uit Nederland. Naast de zusters werkten er ook broeders die voor de mannen zorgden. Later werden het ziekenhuis en de levensomstandigheden sterk verbeterd. Verderop in het interview wordt nog wat informatie toegevoegd: het ziekenhuis was eigendom van het bisdom; er werden diverse opleidingen opgezet; malaria, ondervoeding en blindheid waren veel voorkomende kwalen; zij noemt artsen die in Sengerema en Ndala gewerkt hebben. Kort bespreekt zij de bisschoppen mgr. J.P.M. Blomjous WP en mgr. R. Butibubage die zij in Mwanza gekend heeft. In Ndala had haar congregatie een klein missieziekenhuis overgenomen van de Witte Zusters. Er moest veel aan verbouwd worden en zij hielp daarbij; verder zorgde zij voor de huishouding. Financieel moest men in het begin erg zuinig werken; later kwamen er wat inkomsten bij van een kliniek. Dit korte gedeelte eindigt met een beeld van mgr. M. Mihayo die volgens haar veel voor het bisdom Tabora betekend heeft. Een aantal andere onderwerpen wordt kort besproken. Zo landeigen zusters: aanvankelijk werd er van uitgegaan dat Afrikaanse meisjes beter konden intreden in Afrikaanse congregaties; op het laatste kapittel van haar congregatie werd besloten voortaan wel kandidaten aan te nemen, mits zij een zekere graad van ontwikkeling hebben. Verder is er een korte beschrijving van een Ujamaa-dorp. Tenslotte geeft zij een impressie van Tanzania bij haar terugkomst in 1982; vooral de grotere armoede was opvallend.

Trefwoorden: Blomjous, J.P.M.; Butibubage, R.; Eigenlandse zusters; Mihayo, M.; Mwanza; Ziekenhuis Ndala; Ziekenhuis Sengerema; Tanzania; Ujamaa.

ZUSTERS VAN JEZUS, MARIA, JOZEF (JMJ)

F.Th. Peters [kloosternaam: zuster Francine]

KMM 413

* 27 oktober 1931 / interview: 24 oktober 1977, 150 minuten.

Werkgebied: Tanzania 1965-1972.

Functie: onderwijs.

Zuster Francine heeft van 1965 tot 1972 les gegeven in het basisonderwijs in Tanzania. Geïnspireerd door de encycliek *Fidei Donum* had zij zich beschikbaar gesteld voor missiewerk in Afrika. Zij voltooide eerst haar studies voor onderwijzeres en vertrok daarna naar Mwanza, zetel van het gelijknamige bisdom. Onderwijs. Het ging hier om een particuliere school waar de kinderen schoolgeld betaalden. De leerlingen waren afkomstig uit een wat beter gesitueerde bevolkingsgroep. De gebouwen waren nieuw, leermiddelen waren ruim aanwezig; geen 'primitieve' school dus. De school was interracial met Afrikaanse en Aziatische kinderen; zij gaat wat nader in op de verhouding tussen deze twee groepen; over het algemeen ging dat goed. De kinderen waren leergierig en de school had bij regering en bevolking een goede naam. Ook de staf was interracial en telde onder meer twee Nederlandse en twee Indiase zusters van JMJ en twee Afrikaanse zusters van een eigenlandse congregatie. Op verzoek van de regering werd later een internaat toegevoegd; er kwamen toen ook kinderen uit andere

streken. De leerlingen beleden verschillende godsdiensten; het godsdienstonderwijs was gebaseerd op respect voor elkaars overtuiging; daarom werden godsdienstleraren van diverse gezindten aangetrokken. Eigenlijk had zij wel graag onder de arme bevolking gewerkt. Maar dit werk in een instelling waar vele rassen en godsdiensten samenkwamen was ook noodzakelijk. Bovendien was de sociëteit juist voor dit werk gevraagd. Zij gaat hier verder op in Aan eigenlandse zusters en overdracht van functies aan Afrikanen wordt ná onderwijs de meeste aandacht besteed. Op aanraden van mgr. J.P.M. Blomjous WP nam haar congregatie geen eigen kandidaten aan doch verwees geïnteresseerde meisjes naar eigenlandse instellingen. Zij heeft veel met Afrikaanse zusters samengewerkt en dat ging heel goed; 'samenleven' lijkt haar moeilijker vanwege de grote verschillen in karakter en culturele achtergrond. Van het begin af aan streefden de zusters van MJJ er naar om eigenlandse krachten te vormen die de taken van de zusters zouden kunnen overnemen; men leefde daar echt naar toe. In 1972 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Onderwijs; Blomjous, J.P.M.; Eigenlandse zusters; Interraciaal school; Mwanza; Overdracht functies; Tanzania.

TOGO

SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)

E.F.M. Kennis

KMM 281

* 19 december 1894 / interview: 10 april 1979, 330 minuten.

Werkgebied: Togo 1920-1969.

Functie: pastoraal.

Pater Kennis heeft twee periodes in Togo gewerkt: 1920-1937 en 1950-1969; tussen 1937 en 1950 bezocht hij als lid van het algemeen bestuur van de SMA verschillende missiegebieden. In de eerste periode heeft hij veel gepioneerd wat interessante gegevens oplevert. Zijn eerste standplaats was Atakpamé, tegenwoordig zetel van het gelijknamige bisdom. Het gebied werd vroeger bediend door de Duitse paters SVD doch was na de eerste wereldoorlog toevertrouwd aan de SMA. De Duitse paters hadden er onder meer een technische school opgezet en onderwijzers en catechisten opgeleid. Pater Kennis was vooral actief in de zesendertig dorpen die onder Atakpamé ressorteerden. Dit bracht veel reizen mee; hiervan geeft hij een beschrijving. Hij breidde het aantal catechisten uit, zette een soort medische dienst op, bevorderde de invoering van Frans geld en van de cacao- en koffieteelt. De catechisten gaven onderricht aan catechumenen, sloten huwelijken bij afwezigheid van de priester, haalden de kerkbijdragen op enz.; bovendien fungeerden zij vaak als onderwijzer op de scholen. Over 'brousse-schooltjes' wordt verderop nog wat informatie toegevoegd. Een volgend onderwerp is de stichting van twee nieuwe posten. Samen met mgr. J.M. Cessou SMA richtte hij Sokodé op (1929; tegenwoordig bisschopszetel). Het levert een boeiend verhaal op over de reis naar dit gebied, de aankoop van grond, de eerste gelovigen die uit het Zuiden kwamen (het gebied zelf was overwegend islamitisch doch men ondervond geen tegenstand), de bouw van een kerk, bevordering van landbouw. In 1933 werd de post Bassari opgericht. Ook hier vindt men interessante details, onder meer over het eerste contact met de chef, de aankoop van grond, bouw van enkele hutten, het opzetten van een medische dienst, de bouw van een kerk met zelfgebakken stenen. De eerste gelovigen kwamen hier uit kringen van handelaren, werkvolk en patiënten. Pater Kennis leerde de Bassari-taal, vertaalde de catechismus en enkele gebeden en verzamelde spreekwoorden. Dit hoofdstuk besluit met een evaluatie van de eerste periode. Uit hoofde van diverse functies in de sociëteit bezocht hij tussen 1937 en 1950 onder meer Ghana, Benin en Ivoorkust. Besproken worden ontwikkelingen en problemen die hij daar signaleerde plus een aantal interne SMA-zaken. Van 1950 tot 1956 was hij overste in Lama Cara, bisdom Sokodé. Hij vertelt kort over zijn werkzaamheden daar: taal geleerd, kerk gebouwd, pastoraal. Maar verreweg het grootste deel is gewijd aan de Cabrais die hier woonden. Uitvoerig gaat hij in op hun gebruiken rond initiatie, huwelijk en begravenis; op hun godsdienstige ideeën en levensvisie; op landbouw en diverse ambachten; op feticheurs en herbalisten; op de taak van de chef en de macht van de koning. Kortere onderwerpen uit deze tweede periode zijn: de ambachtsschool waarvan hij enige tijd directeur was (1957-1961); de overdracht van functies aan Afrikaanse bisschoppen zoals mgr. C.M. Bakpessi van Sokodé, mgr. B. Oguki-Atakpa van Atakpamé, mgr. R.C.T.M. Dosseh-Anyron van Lomé; tenslotte een

aantal incidenten in de tijd rond de onafhankelijkheid. Het interview sluit met een lijstje van algemene en persoonlijke documentatie betreffende de missie in Togo.

Trefwoorden: Ambachtschool; Atakpamé; Bakpessi, C.M.; Bassari; Cabrais-stam; Catechisten; Cessou, J.M.; Dienstreizen; Dosseh-Anyron, R.C.T.M.; Inheemse gebruiken; Lama Cara; Oguki-Atakpa, B.; Overdracht functies; Pastoraal; Sokodé Togo.

UGANDA

DE GRAAL

C. van Thiel

KMM 805

* 18 april 1936 / interview: 29 maart 1984, 270 minuten.

Werkgebied: Uganda 1963-1964; Tanzania 1964-1967; Kenya 1979; Tanzania 1980-1982.

Functie: verpleging; ontwikkeling.

Mevrouw Van Thiel was bezig met een opleiding tot verpleegkundige toen zij lid werd van De Graal. Zij behaalde vervolgens een diploma in verpleegkunde en kraamverzorging, volgde een cursus op de missieschool in Ubbergen en werd uitgezonden naar Afrika. Haar verslag over twintig jaar werk in Oost-Afrika (1963-1982) is vooral een verhaal over curatieve en preventieve gezondheidszorg; tevens echter maken wij kennis met een stuk geschiedenis van De Graal in Afrika. Na een half jaar voorbereidende studie (taal, gewoonten en gebruiken) in Kampala (Uganda), kreeg zij een benoeming voor Kalina, bisdom Tabora (Tanzania). Samen met twee andere Graalleden en een Tanzaniaanse vroedvrouw verzorgde zij daar een poli- en kraamkliniek. Zij deden ook veel aan preventieve zorg door huisbezoek, voorlichting over hygiëne (die daar overigens al redelijk goed was), een vaccinatieprogramma enz. Zij maakte er kennis met ziektes als polio, melaatsheid, slaapziekte, en met inheemse genezers en geneeswijzen. De Islam had er veel invloed (ongeveer 70% was moslim, 10% christen); toch was er nog een sterk geloof in geesten. Van 1969 tot 1982 werkte zij in Uganda, aanvankelijk vooral in de gezondheidszorg, later meer in vormingsprogramma's van De Graal. Opgemerkt moet worden dat men in deze periode sterk de druk voelde van politieke verwickelingen, zoals maatregelen tegen buitenlanders onder M. Obote en Idi Amin. Dit droeg ook bij tot een versnelde overdracht van functies aan Afrikanen. Betreffende de gezondheidszorg biedt het interview informatie over een polikliniek, een tehuis voor baby's en een sociaal centrum in Kachumbala, bisdom Mbarara, en over een ziekenhuis met apotheek in Kampala. Betreffende De Graal in Afrika vernemen we in de loop van het interview hoe het begon, welke projecten men ondernam, en hoe uiteindelijk een Ugandese afdeling werd opgericht. Mevrouw Van Thiel werd gevraagd om mee te werken aan het opzetten van vormingsprogramma's voor de leden. Als voorbereiding volgde zij een cursus aan het Pastoral Institute van de Association of Member Episcopal Conferences of East Africa (AMECEA) in Eldoret, Kenya. Zij bespreekt deze studie. Vervolgens horen we over de vormingscursussen die in het Graalcentrum van Kampala georganiseerd werden. In 1982 achtte zij het in het kader van de Afrikanisatie beter om zich terug te trekken en ging terug naar Nederland.

Trefwoorden: Amin, I.; Gezondheidszorg; Kachumbala Sociaal Centrum; Kalina; Obote, M.; Overdracht functies; Pastoral Institute Eldoret; Tanzania; Uganda; Vormingswerk; Ziekenhuis Kampala.

LEKEN

* 24 juli 1935 / interview: 25 september 1984, 120 minuten.

Werkgebied: Uganda 1959-1962.

Functie: sociaal werk.

Mevrouw Mulder werkte van 1959 tot 1962 als vrijwilligster in Uganda. Haar uitzending vond plaats in het kader van de actie Wereldwijd van de Kajotters. Zij kreeg een taak aan een sociaal trainingscentrum en hielp later in een polikliniek. Deze projecten en haar ervaringen daar vormen het hoofdonderwerp van het interview. Allereerst bespreekt zij de vooropleiding die zij gedurende drie maanden ontving op het missionair centrum van De Graal in Ubbergen. Over het algemeen was deze goed afgestemd op de komende taak; alleen voor taalstudie was de tijd te kort, wat later een barrière bleek te zijn voor echte communicatie met de mensen. De trainingscursus in Bikira, bisdom Masaka, was een project van De Graal en zou in 1960 beginnen. Toen zij aankwam moest het gebouw nog worden ingericht en haar eerste taak was dan ook verven, voor inboedel zorgen, matrassen maken en dergelijke. In mei kwam een twaalfstal meisjes tussen de achttien en twintig jaar aan. Zij waren door parochies uitgezonden om in twee jaar te worden opgeleid tot parochiewerksters; wat zij op de cursus leerden zouden zij als leidsters in hun parochie moeten doorgeven: vrouwen- en kindergroepen begeleiden, koken, wassen, naaien, hygiëne enz. Zij zelf gaf naai- en kooklessen; daarnaast creatieve activiteiten met de meisjes, volksdansen, de oprichting van een Gidsenclub. De eerste resultaten leken bemoedigend, doch later schijnt het centrum enigszins in de versukkeling geraakt te zijn. Vanaf eind 1960 hielp zij ook in een polikliniek. Zij noemt de meest voorkomende ziekten: ondervoeding, malaria, difterie, wormen, lepra. Dan vertelt zij kort over de dagelijkse praktijk van dit werk: steriel werken was moeilijk; de patiënten moesten van ver komen en hadden vaak al een inheemse 'behandeling' gehad; eens in de maand kwam een dokter helpen en controleren. Naast dit hoofdonderwerp wordt een aantal andere zaken korter besproken. Buitenlandse missionarissen heeft zij weinig meegemaakt in Bikira; de Afrikaanse priesters en zusters maakten indruk op haar vanwege hun sobere levensstijl; daarnaast constateerde zij een zekere afstandelijkheid tussen clerus en volk. De verhouding De Graal-KAJ: de eerste had voornamelijk leden met een hogere opleiding; de KAJ vormde een welkome aanvulling met lager kader. De onafhankelijkheid van Uganda: op de missiepost werden voorbereidingen getroffen voor een feestelijke viering; er was een zekere spanning doch niets van 'dreiging' ten opzichte van buitenlanders. In 1962 keerde zij naar Nederland terug; zij werd er verpleegster en werkte enige tijd op de missionarissenafdeling van het Franciscus Gasthuis in Rotterdam. Ook daarover is een kort bericht.

Trefwoorden: Bikira Sociaal trainingscentrum; Gezondheidszorg; Kajotters; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Uganda.

B.C. Beemster**KMM 837**

* 24 augustus 1935 / interview: 27 juli 1984, 222 minuten.

Werkgebied: Uganda 1960-1965; Kameroen 1974-1984.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Beemster biedt enerzijds een grote verscheidenheid aan ervaringen; anderzijds is er duidelijk een lijn zichtbaar die parallel loopt met ontwikkelingen in het theologische en pastorale denken. Globaal kunnen we drie perioden onderscheiden: vijf jaar missie in Uganda (1960-1965), tien jaar studie en werk in België en Nederland (1965-1974), tien jaar missie in Kameroen; in deze tweede missieperiode is het pastorale patroon veel complexer dan in het eerste. In Uganda werkte hij als kapelaan in de parochies Kumi, Bududa en Budaka, alle in het bisdom Tororo. Hij leerde er de talen Ateso en Luganda. Het werk draaide er om twee spullen: sacramentenbediening en scholen. Vooral aan het onderwijs als middel tot kerstening besteedt hij veel aandacht: de vanzelfsprekendheid waarmee dit in 1960 in brede kringen werd aanvaard, de vraagtekens van de jongere pastores, ontwikkelingen die werden afgedwongen door de onafhankelijkheid van Uganda en die later heilzaam bleken te zijn. In 1966-1967 volgde hij een cursus bij Lumen Vitae in Brussel. Hij heeft dit ervaren als een keerpunt in zijn leven. De afstand tussen priester en leek werd verkleind; gemeenschapszin, de Kerk als Volk Gods, lekenparticipatie, het waren ideeën die hem aanspraken. Vanaf 1967 kon hij hiermee aan de slag op twee terreinen: begeleiding van de grootseminaristen in Roosendaal in een tijd vol veranderingen; deelname aan een promotieteam dat jonge mensen probeerde te inspireren tot werk in de Derde Wereld, eventueel als geassocieerde aan een congregatie. Vooral de laatstgenoemde onderneming wordt breed uitgewerkt: doelstellingen, criteria, organisatorische en financiële aspecten, eerste resultaten enz. In 1974 vroeg de provinciale overste hem voor de missie van Kameroen. Zijn standplaats werd Bankim, bisdom Garoua (sinds 1983 Ngaoundere). Deze episode begint met een zeer uitgebreide uiteenzetting over de missionering in Kameroen: verschillen met Uganda, de rol van de Islam, de verhouding Islam-christendom. Deze algemene informatie wordt gevolgd door details over de missiepost Bankim, voorheen Kimi. Dan wordt een aantal elementen uit zijn eigen pastorale aanpak besproken. De nadruk valt hierbij op catechese (met name volwassenenonderricht en catechistenopleiding), ontwikkelingswerk (vooral op agrarisch en medisch gebied; hulp kwam daarbij van Europese vrijwilligers), onderwijs (dit werd organisatorisch beter opgezet; tegelijk zocht hij naar wegen om buiten de scholen om met de mensen, vooral volwassenen, in contact te komen), eigenlandse kandidaten voor priesterschap en religieus leven. Ook tamelijk uitvoerig bespreekt hij aanpassingen in de liturgie; dit tegen de achtergrond van opvattingen en gebruiken inzake voorouders, huwelijk, overlijden, geloof aan geesten enz. In 1984 ging hij opnieuw naar Lumen Vitae in Brussel voor verdere studie.

Trefwoorden: Bankim; Budaka; Bududa; Catechese; Islam; Kameroen; Kumi; Liturgie-vernieuwing; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Uganda.

* 13 september 1909 / interview: 19 mei 1980, 145 minuten.

Werkgebied: Uganda 1933-1972.

Functie: onderwijs.

Pater Hilders weet wel zo ongeveer alles wat er te weten valt over het onderwijs in Uganda. Het is dan ook bijna veertig jaar (1933-1972) zijn hoofdtak geweest, met name het beheer van kweekscholen in het bisdom Tororo. Zijn verteltrant vraagt nogal wat van de luisteraar; als leek zou men soms wat meer tekst en uitleg wensen van de gebruikte technische termen. Het eerste deel van het interview behandelt vooral zijn eigen loopbaan; in het tweede deel gaat hij wat dieper in op enkele specifieke problemen. Zijn eerste benoeming was voor Toroma. Als bijzonderheid van zijn pastoor daar horen we dat deze van zijn catechumenen eiste dat zij konden lezen en schrijven alvorens gedoopt te worden. Bij de protestanten was dit al eerder gewoonte, bij de katholieken niet; verderop in het interview komt hij nogmaals op dit verschil terug. Door omstandigheden werd hij na zes maanden al overgeplaatst naar Ngora. Zoals gebruikelijk bij Mill Hill zorgde de pastoor vooral voor de pastoraal, hij als kapelaan kreeg de scholen. Naast lagere scholen waren er ook twee kweekscholen, één van vier jaar en één van twee jaar, beide met Swahili als voertaal. De eerste was hoofdzakelijk regeringsschool, de tweede vooral van de missie. De leerlingen van de tweejarige school hadden alleen een paar jaar lagere school gehad en waren bestemd voor het binnenland. Vervolgens beheerde hij drie jaar de scholen in Pallisa. Zijn werk hier trok de aandacht van de onderwijsinspectie; toen rond 1938 het ministerie van onderwijs met een uitbreidingsprogramma begon, werd hij naar voren geschoven om hoofd te worden van een nieuwe kweekschool in Nyondo. Hier was de voertaal Bantu, wat hij eerst nog moest leren. De meer theoretische vakken gaf hij zelf. In 1942 werd hij hoofd van weer een nieuwe kweekschool, ditmaal in Soroti. Op deze school zou hij vijftien jaar blijven; later was hij nog eens elf jaar in Soroti, maar dan als pastoor en leraar bijbel aan een middelbare school. Eigenlijk lag de kweekschool in Madera, buiten Soroti; hij merkt hierbij op dat missie en zending hun staties bij voorkeur buiten de stad vestigden, omdat in de steden veel islamieten en Hindu's (handelslui) woonden. Op deze school was de voertaal Hamitisch, maar die taal kenden hij al. Toen later Engels meer en meer voertaal werd, werden scholen met stamtalen gesloten en ging Soroti op in een Engelstalige kweekschool (1957). Naar aanleiding hiervan bespreekt hij kort de taalstrijd in Uganda die uiteindelijk leidde tot Engels als officiële taal. Specifieke problemen. Als eerste punt bespreekt hij de voorkeur van Afrikanen voor algemeen onderwijs. Na de lagere school konden de leerlingen drie kanten uit: algemeen middelbaar onderwijs, kweekschool, andere beroepsopleiding. De twee laatste kwamen alleen in aanmerking als men om een of andere reden geen plaats kon bemachtigen op een middelbare school. Particulieren speelden op deze trend in door eigen scholen op te richten. Toch hadden de kweekscholen een behoorlijk niveau; van het eerste Ugandese parlement kwam een derde uit onderwijzerskringen. Als tweede punt, wat korter maar met veel Engelse termen, bespreekt hij een aantal ontwikkelingen in de Ugandese onderwijswereld. Een derde punt is de catechese, op school en in de pastoraal; hij noemt enkele verschillen tussen catechisten en onderwijzers. Ook beschrijft hij zijn bijbellessen aan de middelbare school in Soroti. Men was daarbij aan een bepaalde leerstof gebonden, want de examenopgaven werden in Engeland voor heel Uganda samengesteld. In 1972 werden de

Europese missionarissen die op dat moment geen verblijfsvergunning hadden door Idi Amin uitgewezen. Ook pater Hilders was daarbij.

Trefwoorden: Amin, I.; Catechese; Kweekschool; Madera; Ngora; Nyondo; Onderwijs; Pallisa; Soroti; Toroma; Uganda.

P. Houwen

KMM 751

* 9 april 1918 / interview: 13 oktober 1983, 220 minuten.

Werkgebied: Uganda 1947-1974.

Functie: pastoraal; onderwijs; landbouw.

Pater Houwen werkte van 1927 tot 1974 in Uganda en wel in de tegenwoordige bisdommen Kampala en Jinja. Zijn voornaamste onderwerpen zijn pastoraal, onderwijs en ontwikkelingswerk Pastoraal. Dit hoofdstuk begint met een verslag van de reis samen met een twintigtal andere missionarissen, een korte beschrijving van het diocesaan bestuur in Kampala, zijn studie van de Luganda-taal en een impressie van zijn twee eerste parochies Nsambya en Jinja. Bijzonder voor Nsambya was dat het twee grote ziekenhuizen had, wat elke dag enkele uren ziekenbezoek meebracht. Voor het overige vertoonde het werk op beide posten eenzelfde stramien: zielzorg en scholen op de centrale missie, om de beurt op safari naar de buitenstaties. Vooral dit laatste beschrijft hij uitgebreid: voorbereiding op de zondagviering, biechten, dopen, zieken- en huisbezoek, problemen bespreken enz. Een algemeen probleem was dat van de polygamie met als consequentie uitsluiting van de sacramenten. Vanaf het begin heeft hij geprobeerd het vraagstuk pastoraal en niet wettisch te benaderen; de familiestructuur was daar nu eenmaal anders dan in het Westen. Voor de eigen cultuur van het volk heeft hij een grote bewondering, al zag hij daarin ook degeneratieverschijnselen optreden. Als één van de redenen daarvoor noemt hij de omschakeling van de bananentuinen (die aan het hele leven een stabiele structuur verleenden) naar snelle 'cashcrops', wat meer geld en consumptiegoederen met zich meebracht. Zijn volgende standplaats was Namugongo. Dit was de plaats waar de martelaren van Uganda gemarteld waren. Er waren regelmatig bedevaarten en eens per jaar een grote plechtigheid met zo'n 10.000 pelgrims. Hij heeft toen een stuk moeras laten afdammen zodat er een soort amphitheater ontstond. Later kwam er ook nog een grote kerk bij. Onderwijs en catechese waren traditioneel nauw met elkaar verbonden. Doch reeds in de vijftiger jaren begon de missie haar invloed op de scholen te verliezen en werd die van de regering groter. Het proces verliep moeizaam en met de nodige spanningen, ook al omdat men een nieuwe plaats voor de catechese moest zoeken binnen het schema van een staatsexamen. Vanaf 1953 was pater Houwen zelf enige tijd verbonden aan een middelbare school in Namityango (bisdom Kampala), belast met godsdienstonderwijs. Hij legt uit hoe hij uitging van de bijbel en de inheemse cultuur. Hij geeft hiervan voorbeelden en merkt daarbij op dat voor sommige jongelui hun eigen stamgebruiken al vreemd geworden waren. Ontwikkelingswerk. Inhakend op de nood van zijn mensen heeft pater Houwen verschillende projecten ondernomen. Zo introduceerde hij de aspergeteelt in Itanda; het produkt vond gretig aftrek in Kampala en werd in de winter zelfs naar Engeland geëxporteerd. Toen Europeanen en Indiërs uit Uganda verdreven werden verloor hij zijn voornaamste klanten en liep het achteruit. Hij begon hier ook met landbouwcoöperaties. Verder liet hij 'wonderrijst' uit de Filippijnen komen en experimenteerde daarmee met succes in moerassige gebieden. Ook begon hij een project voor de opvang van alleenstaande oudere mensen; samen met

parochianen bouwde hij huisjes voor hen. Korter behandelde onderwerpen zijn: priesteropleiding, eigenlandse priesters en het celibaat; politieke ontwikkelingen onder M. Obote en Idi Amin; Marriage Encounter. In 1974 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Amin, I.; Catechese; Dienstreizen; Jinja; Kampala; Landbouw; Martelaren van Uganda; Namugongo; Namilyango; Nsambya; Obote, M.; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Polygamie; Uganda.

H.J. Höfte

KMM 227

* 11 mei 1921 / interview: 18 maart 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Uganda 1947-1972.

Functie: pastoraal.

Pater Höfte werkte van 1947 tot 1972 in Uganda, de meeste tijd 'in de rimboe', een bergachtige streek in het bisdom Tororo. Het interview is duidelijk geen verhandeling, doch veeleer een bedachtzaam verhaal over wat hij onder de mensen zoal tegenkwam. Hij houdt niet van generaliseren, en zegt opvallend vaak dat men rekening moet houden met de omstandigheden en met wat haalbaar is. Hij vertrok in 1947. Desgevraagd geeft hij toe dat dit gebeurde zonder specifieke voorbereiding op zijn taak in een Afrikaans land. Hij vond dat toen geen bezwaar en is ook nu niet overtuigd dat een gespecialiseerde voorbereiding zoveel beter geweest zou zijn. Men had een algemene voorbereiding en was overal inzetbaar; bovendien was hij nog jong en had een heel leven voor zich om in het werk te groeien. Hij was eerst enkele maanden in Nyondo, dat hij beschrijft als een reeds gevestigde missie met kerk, pastorie, zusterklooster, ziekenhuis en scholen. Daarna had hij een reeks standplaatsen in het binnenland. De meeste daarvan lagen in het gebied van de Bagisu en zijn informatie betreft dan ook vooral deze stam. Naast Luganda dat in de kerk en op school gebruikt werd, leerde hij ook Lugisu (op het gehoor, want boeken waren er toen nog niet). Het financiële plaatje zag er ongeveer als volgt uit: voor zijn dagelijks onderhoud zorgden de mensen, voor bouwactiviteiten en dergelijke hielp het bisdom, maar aanvankelijk kwam veel geld ook uit eigen initiatieven tijdens vakantie in Nederland. Later kwam er een diocesane coördinator die zorgde voor contacten met hulporganisaties als Miva, Memisa, Vastenactie enz. Bij de catechese werd hij geassisteerd door catechisten; in het begin koos hij die zelf en leidde ze ook op; later kwam er een centrale opleiding. Verderop in het interview gaat hij nog wat nader in op godsdienstonderwijs met de catechismus als grondslag. Op plaatselijk niveau deed hij ook aan ontwikkelingswerk ("je praat met de mensen en je hoort wat zij nodig hebben"); veel scholen waaromheen dan vaak dorpjes groeiden, betere watervoorziening, import van goede sinasappelboompjes, betere bemesting, meer variëteit in groenten, een ziekenhuis enz. Van de Bagisu bespreekt hij het sterke stamverband en noemt wat voor- en nadelen daarvan; verder enkele gebruiken bij begravenissen, de manier waarop door het opperhoofd belasting werd vastgesteld (rekening houdend met individuele mogelijkheden), polygamie, en de positie van de vrouw. Wat het laatste betreft vindt hij dat hun afhankelijkheid in de praktijk nogal meeviel; wel zegt hij elders dat meisjes soms zuster werden omdat zij daar een hogere waardering vonden dan thuis. Uitvoerig beschrijft hij verder hoe een safari van de pater meestal verliep. Over politiek zegt hij weinig; dat ging buiten hem en de gewone mensen om; zij hadden genoeg te stellen met de zorg voor hun levensonderhoud. Wel ondervonden zij er de gevolgen van; hij beschrijft de

gespannen sfeer tijdens het bewind van Idi Amin. In 1972 werd hij met vele andere missionarissen door Amin uitgewezen.

Trefwoorden: Amin, I.; Bagisu-stam; Catechese; Catechisten; Dienstreizen; Financiering; Nyondo; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Uganda.

P.C. van der Lans

KMM 233

* 6 november 1908 / interview: 18 oktober 1983, 280 minuten.

Werkgebied: Uganda 1932-1971.

Functie: pastoraal.

Pater Van der Lans heeft van 1932 tot 1971 in Uganda gewerkt. Zijn hoofdonderwerpen zijn pastoraal en priesteropleiding. Wat zijn stijl betreft kan worden opgemerkt dat sommige verhalen nogal breed uitgesponnen worden. Pastoraal. Hij werkte in een tiental parochies in de bisdommen Kampala, Tororo en Jinja. Twee hiervan worden beschreven, te weten zijn eerste post Nyenga (1933-1936) en in mindere mate zijn langste standplaats Naggalama (1948-1964, 1968), beide in het bisdom Kampala. Daarnaast zijn er verhalen uit de praktijk van de zielzorg; niet altijd is vast te stellen waar zij zich precies hebben afgespeeld. In een inleiding beschrijft hij kort het begin van de missie van Mill Hill in Uganda (1896), het koninkrijk en zijn stammen, zijn eerste indrukken, en hoe hij de Luganda-taal leerde. Uitgebreid komt dan Nyenga aan bod; het was een van de oudere missieposten, met een zusterklooster annex polikliniek, scholen en een klein-seminarie. Het pastorale werk speelde zich af op de centrale post en op safari's. Hij legt uit hoe de taken verdeeld werden tussen pastoor en kapelaan. Hij zelf kreeg veel schoolwerk te doen, deed moeite om meer meisjes te laten leren, en werkte met de schooljongens in proeftuinen. Regelmatig ging hij voor tien dagen op safari; in de vastentijd werden extra tochten gemaakt in verband met de paasbiecht; vaak werd men ook onverwacht naar een buitenstatie geroepen voor een bediening. Verder bespreekt hij het werk van de catechisten. Pastorale problemen hingen vaak samen met het huwelijk: ongehuwd samenwonen, polygamie, opnieuw trouwen en dergelijke botsten vaak met de christelijke leer; hij geeft hiervan uitvoerig voorbeelden. Tenslotte is er een uitweiding over twee 'bekeringsgolven' die hij heeft meegemaakt: één in Ngora, bisdom Tororo (1940-1944) en één in Naggalama. Priesteropleiding. In 1965 werd hij benoemd tot rector aan het groot-seminarie in Ggaba, bisdom Kampala. Het was een Mill Hill seminarie voor Kenya en een deel van Uganda. Hij vertelt over de staf, de studenten, de resultaten, enkele veranderingen na Vaticanum II, het celibaat als probleem. Later kwam er een centraal seminarie, geleid door Mill Hillers, Witte Paters en eigenlandse priesters; dit werkte heel goed. Het brengt hem tot een uitweiding over verschillen tussen de congregaties die in Uganda werkten. Tenslotte zijn er nog enkele korte onderwerpen. Hij vertelt voorvallen uit de periode dat hij regionaal overste was. Zo ook over het bewind van Amin. Verder horen we over het enthousiasme dat het bezoek van de Paus los sloeg. Tenslotte de verering voor de martelaren van Uganda en enkele volksdevoties. Maria als de moeder van de koning nam daarbij een bijzondere plaats in.

Trefwoorden: Amin, I.; Celibaat; Dienstreizen; Martelaren van Uganda; Naggalama; Ngora; Nyenga; Onderwijs; Pastoraal; Polygamie; Seminarie Ggaba; Vaticanum II; Uganda.

L.A.M. van Pelt

KMM 703

* 17 januari 1909 / interview: 5 januari 1983, 161 minuten.

Werkgebied: Uganda 1930-1959; Kenya 1960-1979.

Functie: bouwwerker.

In bijna vijftig jaar missiearbeid heeft broeder Van Pelt aan tal van bouwprojecten in Uganda en Kenya meegewerkt. Niet altijd duidelijk is wat precies in de respectievelijke projecten zijn aandeel was of in welke functie (uitvoerder, opzichter, medewerker) hij er aan deelnam. Wel geeft het interview een indruk van de drukke bouwactiviteiten door de missie. Van 1930 tot 1959 werkte hij in Uganda, voornamelijk in de bisdommen Kampala en Tororo. Hij bespreekt onder meer de bouw van een seminarie in Ggaba, van een dakpannenfabriek in het melaatsenkamp Buluba, een kerk en klaslokalen in Budaka, allerlei werken in Nyenga en Nsambya. De missie waar je werkte moest voor de financiële kant zorgen; als er geen geld meer was, moest je stoppen. Als hulporganisaties in Nederland noemt hij Cebemo, de Vastenactie en de Miva. Hij bespreekt een aantal bouwmaterialen: gedroogde stenen, een soort eikenhout, zand uit de bush enz. De handel in deze materialen was grotendeels in handen van Indiërs. Via de praktijk leidde hij ook jongens op; met name noemt hij Nsambya, waar hij met subsidie van de regering zowel theorie als praktijk gaf. Tenslotte vertelt hij uit zijn Ugandese periode nog wat over zijn leven als broeder in de congregatie, over bisschoppen en paters die hij ontmoette (mgr. J. Campling MHM, mgr. J.P. Reesinck MHM, mgr. V. Billington MHM en anderen). In 1960 werd hij benoemd voor Kenya. Zijn grootste project daar werd het ziekenhuis van Kilgoris in het bisdom Ngong. Dit wordt dan ook uitvoerig besproken. In mindere mate is dat het geval met de renovatie van het klein-seminarie in Kiserian en andere projecten. Ook uit deze periode horen we over mensen die hij gekend heeft. Zo onder meer de bisschop mgr. J.C.M.M. de Reeper MHM, paters en zusters, de eigenlandse geestelijken. Ook geeft hij enkele details over gewoonten en gebruiken van verschillende stammen. Van moeilijkheden rond de onafhankelijkheid (1963) of van de Mau Mau heeft hij weinig gemerkt: "Je las het in de krant". Van veranderingen na Vaticanum II signaleert hij vooral de liturgie, de grotere inbreng van leken, meer nadruk op ontwikkelingswerk, een wegvallen van het onderscheid tussen paters en broeders in zijn congregatie. Toen hij zeventig geworden was vond hij het tijd om naar huis te gaan. De Nederlandse regering benoemde hem voor zijn vertrek tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau als blijk van waardering voor zijn verdiensten in het ontwikkelingswerk.

Trefwoorden: Billington, V.; Bouwactiviteiten; Budaka; Buluba; Campling, J.; Ggaba; Kampala; Kenya; Ziekenhuis Kilgoris; Kiserian; Nsambya; Nyanga; Reeper, J.C.M.M. de; Reesinck, J.P.; Tororo; Uganda.

E.J. van Rassel

KMM 428

* 20 januari 1912 / interview: 18 maart 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Uganda 1951-1972.

Functie: pastoraal.

Pater Van Rassel werd in 1936 gewijd. Tot 1951 was hij achtereenvolgens docent aan verschillende priesteropleidingen van Mill Hill in Nederland en medewerker aan de missieprocurer en aan de missieactie. Van 1951 tot 1972 werkte hij in de pastoraal in het bisdom Tororo, Uganda. Het langst was hij in de parochies van Bukedea (1954-1960) en Soroti-Madera (1961-1972). Bij wijze van inleiding vertelt hij kort over verschillende stammen in dit gebied. Hij leerde Ateso, de taal van de Iteso. Pastoraal is verder zijn

hoofdonderwerp. Bekeringswerk en catechumenaat worden uitgebreid bekeken. Bij het bekeringswerk speelde de concurrentie tussen katholieken en protestanten een rol. Hij ziet hiervoor ook een politieke achtergrond in de vroegere rivaliteit tussen het protestantse Engeland en het katholieke Frankrijk om in dit deel van Afrika hun invloedssfeer te vestigen. Praktische moeilijkheden bij de overgang naar het christendom ontstonden uit polygamie en proefhuwelijken. Men moest in deze gevallen de sacramenten weigeren; met voorbeelden toont hij aan hoe moeilijk dit dikwijls was. Een belangrijke ontwikkeling deed zich voor in het catechumenaat. Aanvankelijk kregen catechumenen hun eerste vorming in hun eigen dorp; de laatste weken verhuisde men naar de centrale missiepost waar een intensieve voorbereiding op het doopsel gegeven werd. Later gebeurde alles in het dorp zelf. Bovendien werd de plechtigheid van het doopsel gesplitst in drie fasen die met tussenpozen van enkele maanden werden toegediend. Deze veranderingen werden mogelijk door de verbeterde vorming van de catechisten. Hij heeft nog meegemaakt dat deze door de rondreizende missionarissen werden uitgekozen en opgeleid; later kwamen er centrale opleidingen. Ook werden parochieraden opgericht die mede bepaalden wie gedoopt mocht worden, wie katholiek mocht huwen enz. Behalve het doopsel maakte ook de viering van de eucharistie ontwikkelingen door. Allereerst drong de volkstaal steeds verder op. Op dit gebied had pater J. Hilders MHM grote verdiensten met zijn uitvoerig vertaalwerk. Ook de eigen muziek deed zijn intrede, waarbij hij opmerkt dat bepaalde instrumenten door de mensen zelf uit de kerk geweerd werden omdat zij verkeerde associaties opriepen. Bij pastoraat hoorde ook het beheren van scholen; na de onafhankelijkheid gingen de scholen echter over aan de regering en werd hij van deze last bevrijd. Naast pastoraal worden nog enkele andere onderwerpen besproken. Uitgebreid zijn dat de politieke ontwikkelingen die tot de uitzetting van een zestigtal missionarissen door Idi Amin geleid hebben. Wat korter wordt het functioneren van eigenlandse priesters en zusters besproken, met name de Little Sisters of St. Francis of Assisi. Op het eind van het interview bespreekt hij een aantal sociale projecten, met name een blindenschool en een tehuis voor bedelaars, het laatste door hem zelf opgericht. In 1972 moest hij het land verlaten.

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Amin, I.; Blindenschool; Bukedea; Catechumenaat; Little Sisters of St. Francis; Pastoraal; Politiek; Polygamie; Protestanten; Tororo; Soroti; Uganda.

M.V.G. Rijk

KMM 457

* 22 juni 1937 / interview: 24 maart 1980, 360 minuten.

Werkgebied: Uganda 1967-1979.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Rijk beslaat ongeveer zes uur. Hierbij moet worden aangetekend dat dit niet allemaal concrete informatie is; vaak voegt hij als achtergrond de gesprekken toe die hij met betrokkenen over pro's en contra's had. Zijn verhaal speelt zich verder af in een tijd vol veranderingen, waarin eigen keuzes belangrijk waren. Toen hij in de zestiger jaren voor het priesterschap stond vroeg hij twee jaar uitstel; in die periode runde hij de boerderij van een zieke broer en vervulde zijn militaire dienstplicht. Daarna koos hij voor een leven als priester-missionaris in Oost-Afrika. Hij volgde cursussen in het Africa-house in Londen en vertrok in 1967 naar Uganda. Tot 1979 werkte hij daar in het bisdom Tororo, vooral in de parochies Budadiri, Buchunya en Bududa; de mensen in dit gebied behoorden overwegend tot de Bagisu-stam. Hij beschrijft zijn eerste indrukken en bespreekt kort de houding van president

M. Obote tegenover zending en missie en omgekeerd. In het pastorale werk waren allerlei veranderingen gaande; een aantal bespreekt hij uitvoerig. De scholen en catechese aan kinderen namen traditioneel een belangrijke plaats in; nu ging men zich meer richten op volwassenen. Er werden parochieraden en diverse comités opgericht. Pater Rijk vertelt over enkele van zijn initiatieven om samen met de mensen aan de slag te gaan; zo de ontginning van een stuk grond samen met jonge boeren en de bouw van een kerkje samen met parochianen. Ook verving hij de verplichte kerkbijdrage door vrijwillige giften die los stonden van de pastorale bediening. In de vernieuwingen namen de catechisten een sleutelpositie in; hij legt uit hoe hun opleiding werd verbeterd, onder meer met cursussen in Mumias (Kenya) en met bijeenkomsten en retraites door de plaatselijke pastores; verderop in het interview komt hij hier nogmaals op terug. Hij geeft voorbeelden van minder goede en zeer goede catechisten; één van hen was bijzonder goed op de hoogte van de gewoonten en taboes van de Bagisu-stam. In dit verband bespreekt pater Rijk enkele zegeningen die gebruikt werden bij de besnijdenis en sommige begrafenisrituelen. Wel wijst hij er op dat veel van deze gebruiken in de vergetelheid raken en dat steeds meer vermenging van culturen optreedt. In de liturgie werden inheemse gebruiken ingepast; hij geeft hiervan voorbeelden. Huisbezoek stond bij pater Rijk hoog aangeschreven: in Budadiri bezocht hij samen met catechisten en leden van plaatselijke comités meer dan 20.000 mensen in drie jaar tijd. Het was de beste manier om te weten te komen hoe de mensen dachten en om hen te inspireren tot zelfwerkzaamheid. Ontwikkelingswerk vormt na pastoraal het tweede grote onderwerp van het interview. Het ging hier om kleine en grote projecten. We horen achtereenvolgens over een landerij, een kliniek, een graanmolen, een houtzagerij en een ziekenhuis Hulp kreeg hij onder meer van de Vastenactie en van Cebemo; maar vooral was hij geïnteresseerd in wat de mensen zelf konden doen. In 1979 keerde hij naar Nederland terug om in Nijmegen een missionaire cursus te gaan volgen.

Trefwoorden: Bagisu-stam; Buchunya; Budadiri; Bududa; Catechisten; Liturgievernieuwing; Obote, M.; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Uganda.

F. Sträter

KMM 513

* 19 maart 1901 / interview: 24 november 1980, 120 minuten.

Werkgebied: Uganda 1935-1980.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Sträter is een echte onderwijsman. Bijna vijfenvijftig jaar heeft hij in het middelbaar onderwijs gestaan, eerst negen jaar op klein-seminaries in Nederland en Engeland en daarna vijfenveertig jaar in Uganda en Kenya. Het interview bevat met name beschrijvingen van twee colleges in Uganda en een apart hoofdstuk over godsdienstonderwijs. In 1934 werd hij benoemd voor Uganda. Hij ging eerst een jaar naar de London University om daar een diploma of Education (Colonial Course) te behalen. In 1935 vertrok hij naar Uganda. Hij werd docent (wis- en natuurkunde, aardrijkskunde en godsdienst) aan het Namilyango College in het bisdom Kampala. Hij beschrijft de school: het was het oudste college van Uganda; er werd hoger middelbaar onderwijs gegeven als voorbereiding op de universiteit; er was een internaat bij met sportvelden, verkennerij enz. De school was eigendom van de missie en uitsluitend bestemd voor katholieke Ugandezen. Er was wel inspectie van overheidswege, maar men kreeg geen subsidie. Het kostgeld was daarom nogal hoog; toch waren het niet alleen rijke kinderen

want familie en clan waren bereid tot grote inspanningen om een jongen op zo'n goede school te krijgen Intermezzo. In 1941 kreeg hij van de bisschop een jaar vrij om de landstaal te leren en kennis te maken met het pastorale werk. In 1942 zou een vijftal Tirolse Mill Hillers in Kenya geïnterneerd worden, doch zij kregen toestemming om naar Uganda te verhuizen en daar door te werken. In hun plaats ging onder anderen pater Sträter naar Kenya. Tot 1945 was hij hoofd van een middelbare meisjesschool in het bisdom Kisumu, doch hierover worden verder geen bijzonderheden verstrekt. Na de oorlog werd hij gevraagd om een nieuwe middelbare school op te richten in Soroti, bisdom Tororo. Mgr. J.P. Reesinck MHM wilde in dit nogal achtergebleven gebied van de Tésó-stam een goede school hebben. Hij had er al drie klaslokalen en een slaapzaal laten bouwen, pater Sträter voegde daar later nog eens drie lokalen, een slaapzaal en een eetzaal aan toe. Het ging hier om lager middelbaar onderwijs; pater Sträter zet naar aanleiding hiervan uiteen hoe het uit Engeland geïmporteerde onderwijssysteem in elkaar zat en welke veranderingen later werden aangebracht. Ook van deze school bespreekt hij de staf, de lessen, de leerlingen en de goede resultaten. Abituriënten konden gemakkelijk doorstuderen of een baan vinden. In 1964 werd zijn taak overgenomen door een Ugandees Pater Sträter ging zich nu toeleggen op godsdienstonderwijs. Hij gaf cursussen aan onderwijzers en les op een aantal scholen. Hij stelde zelf een klein handboek samen onder de titel *More for You*. Omdat hij ook vaak protestantse leerlingen had nam hij de bijbel als uitgangspunt. Hier en elders in het interview gaat hij kort in op de aanvankelijk gespannen doch later veel serenere verhouding tot de protestanten. Tenslotte heeft het interview nog twee kortere onderwerpen. Ten eerste een indruk van de bisschoppen mgr. J.W. Campling MHM, mgr. J.P. Reesinck MHM en mgr. J. Odongo. Ten tweede de rustig verlopen overgang naar onafhankelijkheid in 1962, en de woelige tijden onder het bewind van Idi Amin. In 1980 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Amin, I.; Campling, J.; Godsdienstonderwijs; Middelbaar onderwijs; Soroti; Namityango; Odongo, J.; Onafhankelijkheid; Protestanten; Reesinck, J.P.; Uganda.

SOCIËTEIT VOOR AFRIKAANSE MISSIËN (SMA)

H.M. Kuipers

KMM 759

* 1 januari 1940 / interview: 31 oktober 1983, 319 minuten.

Werkgebied: Uganda 1967-1977; Ghana 1980-1983.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Het behoort tot het erfgoed van de SMA om zich ter beschikking te stellen van eigenlandse bisschoppen. Zo vertrok ook pater Kuipers in 1967 niet naar een communiteit van confraters in Uganda, doch naar een Afrikaanse bisschop die hem had uitgenodigd bij hem te komen werken. Deze ideologie van de SMA en de historische achtergrond ervan (V. Lebbe in China) worden in het begin van het interview uiteengezet. De rest van het verhaal betreft vooral pastoraal in Uganda (1967-1976), en priesteropleiding in Uganda (1976-1977) en in Ghana (1980-1983). Zijn pastorale werk speelde zich af in het aartsbisdom. Hij schetst de geschiedenis van de missie in deze streek, het werk van Witte Paters en Mill Hill de overdracht aan een Afrikaanse clerus onder leiding van mgr. E.K. Nsubuga. De Baganda-stam had een leidende rol in het regeringsapparaat en in het kerkelijk leven. Hij werkte vooral in de

parochie Kkongge, waar hij de bijstatie Mpigi tot een nieuwe parochie uitbouwde. Ook hier gaat hij in op de geschiedenis van de parochie; vervolgens bespreekt hij de scholen, sociale zorg en jeugdwerk. Een gemeenschappelijke karakteristiek van deze drie sectoren was dat er onder president M. Obote en Idi Amin veel minder ruimte was voor initiatieven van confessionele zijde en dat de controle door de staat toenam. Over heel het leven hing in die dagen een gespannen sfeer, zoals blijkt uit een aantal voorvallen; tegelijk groeide er een sterk gevoel van saamhorigheid. Uit de periode worden nog enkele onderwerpen kort besproken, te weten: bepaalde vormen van spiritisme en vooroudergeloof, oecumene, de samenwerking met Afrikaanse priesters en zusters. In 1976 kreeg hij het verzoek om voor één jaar een priester te vervangen op het groot-seminarie voor late roepingen in Ggaba. Dit was nog maar pas van start gegaan; vlak erbij lag het nationaal groot-seminarie. De leerlingen, aanvankelijk een twintigtal, kwamen van middelbare scholen. De staf was verder geheel Afrikaans. Hij beschrijft zijn eigen lessen (bijbelse geschiedenis) en geeft een indruk van wat de bibliotheek zoal aan lectuur had (veel oudere boeken). In 1977 ging hij naar Tilburg om zich verder te bekwamen in exegese. In 1980 werd hij gevraagd voor een groot-seminarie in Pedu (bisdom Cape Coast, Ghana) om daar exegese te geven. Dit seminarie beschrijft hij uitvoerig: de staf (in 1980 tien volledige krachten, in 1982 veertien); de zes jaar studie, grotendeels in afzondering van de wereld; zijn eigen vak (voor exegese was het noodzakelijke wel aanwezig in de bibliotheek); de criteria voor de wijding; de stages in de parochie. Hij had liever wat meer praktijk tijdens de studie en voor de wijding ingebouwd, maar kon daar als buitenlander weinig aan doen. Tenslotte geeft hij een korte schets van politieke ontwikkelingen in Ghana. In 1983 keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Amin, I.; Ggaba; Ghana; Kampala; Kkongge; Mpigi; Nsubuga, E.; Obote, M.; Pastoraal; Priesteropleiding; Seminarie Pedu; Uganda.

URSULINEN VAN BERGEN

G.C. Brieffies [kloosternaam: zuster Magna]

KMM 67

* 4 februari 1920 / interview: 7 juli 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Uganda 1948-1972; Kenya 1974-1980.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Onderwijs in Uganda, opleiding van catechisten in Kenya; dat zijn de hoofdonderwerpen van dit interview. Van 1948 tot 1972 stond zuster Magna aan een lagere school en een kweek-school in Nyondo, bisdom Tororo. De informatie over het lagere onderwijs is eerder kort. De scholen ontvingen subsidie van de staat, stonden open voor iedereen, de landstaal was tevens voertaal, Engels was een van de vakken; er was nogal wat concurrentie met protestantse scholen. Uitgebreider spreekt zij over de kweekschool, waarvan zij ook enige tijd de leiding had. Zij legt het onderwijssysteem uit zoals zij dat in 1948 aantrof en een aantal die in later jaren plaats vonden. Verder vertelt zij over de leerlingen die uit velerlei plaatsen afkomstig waren, over de internationale staf, over de stages van de leerlingen onder toezicht van de directrice, over de plaatsing van abiturienten op verschillende scholen. Rond 1972 werd onder Idi Amin de toestand erg moeilijk. Om deze reden, maar ook omdat sommige zusters al wat ouder werden en omdat Kenya om krachten verlegen zat besloot haar congregatie om Uganda

te verlaten. Met vier andere zusters koos zij voor Kenya. Omdat zij graag in de catechese wilde gaan, vertrok zij niet onmiddellijk daarheen maar ging eerst studeren in Engeland en Ierland. In 1974 kwam zij aan in Mumias, bisdom Kakamega, waar zij een taak kreeg in het catechetisch centrum. Opgericht door mgr. J.C.M.M. de Reeper MHM (met hulp van Misereor) had dit centrum een tweeledig doel: enerzijds catechisten opleiden (in het centrum was plaats voor twintig catechisten met hun gezinnen), anderzijds begeleiding van onderwyzend personeel. Voor een vernieuwde vorm van pastoraal had men een soort basisgemeenschappen voor ogen; de in Mumias opgeleide catechisten zouden daarvan de leiders moeten worden. Zij legt uit hoe men aan zulke gemeenschappen gestalte probeerde te geven: beginnen met gebeds- en bijbelgroepen, oprichting van kerngroepen enz. Voor de begeleiding van leerkrachten bij het godsdienstonderwijs moest voor goede handboeken gezorgd worden; ook ging het team de scholen langs. Beide activiteiten worden uitvoerig toegelicht: de uitgangspunten voor volwassenen- en kindercatechese, aanpassing aan het leerplan van de regering, proeflessen, samenwerking met de protestanten enz. Op twee plaatsen in het interview komen de Sisters of Mary ter sprake. Deze Afrikaanse congregatie werd door de Ursulinen van Bergen opgericht en begeleid. Zuster Magna bespreekt de redenen waarom aan een Afrikaanse congregatie de voorkeur gegeven werd boven aansluiting bij de Ursulinen. Verder horen we over verbeteringen in de selectie en vorming van de kandidaten, en over de taken en instellingen die aan de nieuwe congregatie werden overgedragen.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Catechistenopleiding; Kenya; Kweekschool; Catechetisch centrum Mumias; Nyondo; Oecumene; Onderwijs; Reeper, J.C.M.M. de; Sisters of Mary; Uganda.

WITTE PATERS (WP)

G.J.M. Groener

KMM 185

* 10 december 1929 / interview: 20 maart 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Uganda 1957-1980.

Functie: technicus.

Broeder Groener heeft er bewust naar gestreefd een all-round vakman te worden om in de missie zo nuttig mogelijk te kunnen zijn. Op de ambachtsschool had hij een opleiding tot elektricien gehad; in het noviciaat van 's Heerenberg leerde hij het loodgietersvak er bij; hij werkte er verder in de bakkerij en de slagerij en had de zorg voor alles wat met technisch onderhoud te maken had. Als naaste voorbereiding volgde hij voor zijn vertrek nog een jaar cursus aan een technische school van de Witte Paters. In 1957 vertrok hij naar Uganda. Zijn voornaamste standplaatsen werden Mbarara en Kabale, maar in feite was hij regelmatig ergens op karwei. Deze werkzaamheden vormen het hoofdonderwerp van het interview. Meteen na aankomst werd hij ingeschakeld bij de bouw van een verdieping op het patershuis in Mbarara. Een Nederlandse broeder fungeerde als architect. Naar aanleiding hiervan bespreekt hij ook uitvoerig de missiestatie zelf (bisschopshuis, patershuis, twee zusterkloosters, diverse scholen, een polikliniek). De taal was een probleem bij het werk (pas na enkele jaren kreeg hij gelegenheid om een cursus in de volkstaal te volgen), en in de recreatie (hij kende wel Engels, maar de Canadese paters spraken Frans). Overigens was dit laatste slechts een tijdelijk euvel, en in

het algemeen is hij zeer ingenomen met het internationale karakter van zijn congregatie. Na korte periodes van werk in een drukkerij en in een garage kwam er rond 1960 weer een grote bouwklus: de uitbreiding van een landbouwschool in Nyarushanje, bisdom Kabale. Hij beschrijft de bouw, en gaat dan in op de hulp die gegeven werd door Misereor. Hij formuleert twee bezwaren. Ten eerste de financiering: de verdeelsleutel (1/3 zelf betalen, 1/3 lening op lange termijn, 1/3 betaald door Misereor) legde een te zware last op de missie. Ten tweede de begeleiding: Misereor zond een Duitse leider voor de school en enkele Duitse vrijwilligers om de afgestudeerde jongens te begeleiden. Dat was voor een periode van drie jaar en grootschalig opgezet met tractoren en zo; daarna moesten de school en die jongens het zelf doen. Dat was te snel, en veel van wat bereikt was ging dan ook weer verloren. Broeder Groener zelf ziet meer heil in kleinschalige projecten met veel handwerk en mankracht, want die zijn ruimschoots voorhanden. Enkele andere onderwerpen komen korter aan bod: de groei van de Kerk in Uganda en de dienende taak van de missionarissen; zijn eigen motivatie om dit werk te doen; een wolframmine die eigendom was van het bisdom; wat uitbreider de moeilijkheden tijdens het bewind van Idi Amin.

Trefwoorden: Amin, I.; Bouwactiviteiten; Kabale; Landbouwschool; Mbarara; Misereor; Uganda.

P.J.M. Kramer

KMM 309

* 11 september 1934 / interview: 12 juni 1980, 195 minuten.

Werkgebied: Uganda 1967-1977.

Functie: pastoraal.

Pater Kramer heeft van 1967 tot 1977 steeds in de parochie van Bujundi, bisdom Hoima, gewerkt. Voor een groot gedeelte viel dit samen met het bewind van Idi Amin. Toch beschrijft hij het als een gelukkige periode, en wel vooral om de hoopgevende ontwikkelingen in de Ugandese kerk en de goede persoonlijke contacten die hij in die tijd ervaren heeft. Eigenlijk had hij na zijn priesterwijding graag meteen naar de missie gewild. In eerste instantie echter werd hij benoemd voor een studie Nederlands aan de universiteit van Nijmegen ten behoeve van de eigen priesteropleidingen van de Witte Paters. Vijf jaar later was één daarvan gesloten en de andere liep ten einde; hij mocht toen alsnog naar Uganda vertrekken. Hoima was een klein diocees met zo'n vijftien parochies; de Witte Paters werkten in het Zuiden. In tegenstelling tot andere congregaties leefden zij liefst niet alleen doch in kleine gemeenschappen. Hij begon met de taal te leren en maakte vanaf het begin veel werk van huisbezoek. Met voorbeelden illustreert hij de hartelijkheid waarmee hij in de gemeenschap werd opgenomen; later komt hij opnieuw uitgebreid terug op de innerlijke beschaving van veel Ugandezen die hij gekend heeft. Vervolgens bespreekt hij uitvoerig het werk van de catechisten. Vroeger waren dat vaak onderwijzers die tegelijk catechist waren. In zijn tijd werd de opleiding meer gespecialiseerd en werden meer jonge mensen bij het werk betrokken. Steeds meer zielzorgelijke taken werden aan hen toevertrouwd en velen werden echte leiders van hun eigen gemeenschap. In hun taak werden zij bijgestaan door parochieraden. Met concrete voorbeelden toont hij het belang van deze lekenparticipatie aan. Elders in het interview bespreekt hij het celibaat wat ook in Afrika een probleem is. Als een mogelijke oplossing suggereert hij dan een constructie waarbij naast een aantal celibataire priesters de (gehuwde) catechisten als echte dorpspriesters zouden kunnen fungeren. Uit zijn pastorale

praktijk vertelt hij vervolgens over twee problemen, te weten polygamie en daarmee samenhangend de positie van de vrouw. Volgens de kerkelijke wet mochten polygaam gehuwden geen sacramenten ontvangen; voor de pastor was het in veel gevallen heel moeilijk om menselijk aanvaardbare oplossingen te vinden. Wat de vrouwen betreft: in een door mannen gedomineerde maatschappij hadden zij veel plichten en weinig rechten. Hij vindt dat de Kerk daar een stuk bevrijding heeft gebracht omdat de vrouwen gelijkberechtigd werden, en in de Kerk gelijk kregen als zij het hadden. Bovendien verschaften vrouwenclubs hun een eigen stem. Een andere hoopgevende ontwikkeling ziet hij in de Afrikanisering. In dit verband bespreekt hij aanpassingen in de liturgie (vooral muziek), in de catechese (inspelen op eigen verhalen en gebruiken), in de overdracht van functies (vooral priester- en catechistenopleidingen worden hier vermeld). Korter worden twee andere onderwerpen besproken. Ten eerste het economische verval onder Idi Amin, de terreur, de corruptie en de acties tegen missionarissen. Tenslotte een aantal activiteiten op sociaal terrein en in de gezondheidszorg.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Amin, I.; Bujundi; Catechisten; Celibaat; Pastoraal; Polygamie; Vrouwenemancipatie; Uganda.

F.K.M.J. Stokman

KMM 507

* 25 februari 1908 / interview: 26 februari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Uganda 1934-1973.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Stokman werkte van 1934 tot 1973 in Uganda in de pastoraal, de priesteropleiding en het onderwijs. Pastoraal. De meeste informatie stamt uit de eerste acht jaar en betreft vooral zijn ervaringen in de parochies Kitabi (bisdom Mbarara) en Kabale (toen nog bisdom Mbarara, vanaf 1966 residentie van bisdom Kabale). Uitvoerig beschrijft hij de organisatie van het werk op een grote missiepost als Kitabi met vijftig à zestig buitenposten. Allereerst de centrale post: daar werden praktisch alle doopsels toegediend en ook de meeste huwelijken gesloten; verder was daar de centrale catechumenenopleiding, scholen, een zusterklooster enz. Hij vertelt hoe in grote lijnen de taken over de drie priesters verdeeld werden. Dan de safari's: elke maand was er een vergadering met alle catechisten, de dienstreizen werden vastgesteld en opgetekend in het safari-boek. Na elke reis werden in ditzelfde boek het verslag van de reis en een evaluatie van de bezochte posten opgeschreven. Op de reis zelf werd de priester begeleid door een aantal dragers (voor de Miskoffer en zo nodig tent, bed, stoelen); bij aankomst in het dorp was er een begroeting met geschenken in de vorm van etenswaren. Dan een gesprek met de catechist, inspectie van de school, evaluatie van de voorbereiding op de eerste Communie, biechthoren, H. Mis met preek, contacten met de mensen. Eveneens uitvoerig wordt het catechumenaat op de centrale post besproken. De voorbereiding op het doopsel was vastgesteld op ongeveer vier jaar. Op het eind van deze periode kwamen alle kandidaten voor enkele maanden naar de hoofdstatie, na drie maanden werden zij gedoopt en bleven dan nog enige tijd om aan het christenleven te wennen. Zij verrichtten werkzaamheden op het land van de missie of ander werk. Er waren grote slaapzalen en een centrale keuken. Afrikaanse zusters hielpen bij de voorbereiding van kinderen op doopsel en eerste Communie. Hieraan knoopt hij een korte uitweiding vast over de Bannabikiracongregatie die door een Nederlandse Witte Zuster gesticht werd en tot grote bloei kwam. Pogingen om met Afrikaanse broeders te beginnen liepen vast. Tenslotte bespreekt hij kort de verschillen tussen Kitabi en Kabale: het

waren verschillende stammen; Kabale had grotere scholen en meer catechisten (honderdvijftig gewone en negen hoofdcatechisten); hij was hier overste wat ander werk meebracht Priesteropleiding. Na de oorlog werd hij aangesteld als leraar aan een klein-seminarie in Kitabi. Hij beschrijft het seminarie en gaat vooral in op de motivatie van de studenten; met name wijst hij op de moeilijkheid dat velen van hen eerste-generatie-christenen waren. Er was een groot verloop. Ook de financiering wordt kort toegelicht. Heel summier bespreekt hij de daaropvolgende periode toen hij les gaf aan een kweekschool. Van de gebeurtenissen rond de onafhankelijkheid en het bewind van Idi Amin heeft hij weinig zelf meegemaakt. In 1973 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Amin, I.; Bannabikira Zustercongregatie; Catechumenaat; Dienstreizen; Kabale; Kitabi; Onderwijs; Pastoraal; Priesteropleiding; Uganda.

P.A.H. van Thiel

KMM 779

* 7 december 1920 / interview: 13 januari 1984, 322 minuten.

Werkgebied: Uganda 1948-1972.

Functie: pastoraal; Afrikaanse muziek.

De ervaringen van pater Van Thiel liggen vooral op het gebied van Afrikaanse muziek en van pastoraal werk. Het eerstgenoemde onderwerp levert een verhaal op van meerdere uren en getuigt van een grote eruditie op dit gebied; het tweede onderwerp bespreekt vooral pastorale ervaringen uit de begintijd (1949 -1952) en in mindere mate de latere jaren; plaats van handeling is hier het bisdom Mbarara, Uganda Afrikaanse (kerk)muziek. Pater Van Thiel kwam uit een muzikale familie had zijn theoretische en praktische kennis verdiept op het groot-seminarie. Zijn muzikale activiteiten in Afrika begonnen rond 1955 en lagen op het terrein van onderzoek, studie en compositie. Onderzoek: in de loop der jaren verzamelde hij talloze melodieën op band en op schrift: wiegeliederen, nomadenliederen, liederen van het hof van de koning van Mbarara waarmee hij bevriend raakte, liederen uit de landbouw en visserij, bij huwelijk en overlijden, muziek voor de geesten, lofzangen op het firmament enz. Ook onderzocht hij vele instrumenten in Afrika en in Europese musea: hun speelwijze en functie, de culturele en religieuze betekenis en dergelijke. Veel hiervan wordt uitvoerig toegelicht. Studie: hij verdiepte zijn kennis van Afrikaanse muziek, ritme, toonladders enz. met studies aan de Universiteit van Londen (1963-1964) en de Universiteit van Californië (1967-1968). Hij kwam in contact met vakmensen als prof. Klaus Wachsmann uit Amerika, dr. A.M. Jones uit Londen, J. Gélineau SJ, de Ugandese componist Benedikto Mubangiri. Hij maakte studiereizen in opdracht van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren, woonde in Rome, België, Duitsland enz. congressen bij, hield een enquête op alle missieposten van Witte Paters over Afrikaanse kerkmuziek. Dit alles resulteerde in een aantal publicaties: artikelen, grammofoonplaten, een boek *Multitribal music of Ankole*. Verder gaf hij lezingen, seminars en cursussen in Kenya en Zambia. Compositie: bij alle studie was er steeds de gedachte aan toepassing in de liturgie. Ook op dit gebied ontplooipte hij grote activiteit. We horen over zijn eigen kerkliederen en Missen, samenwerking met Afrikaanse componisten, liturgische vieringen in parochies en kloosters, psalmbewerkingen voor de trappisten van de Kipkelionabdij in Kenya, medewerking aan een liederenbundel bij de godsdienstcursus Christian Living Today, samenwerking met protestanten en veel meer Pastoraal. Dit verhaal is korter, doch in dit lange interview is voldoende ruimte om ook hier een aantal zaken wat uit te

diepen. De voornaamste zijn: het traditionele patroon van sacramentenbediening (met hele dagen in de biechtstoel in de vastentijd), scholen, safari's, zoals hij dit tussen 1949 en 1952 meemaakte in Kitanga en Ibanda. Voorts de belangrijke rol van de catechisten, de vaak gespannen verhouding tot de protestanten, problemen als polygamie. Tenslotte zijn er wat kortere gevarieerde onderwerpen. Zo bijvoorbeeld de opleiding en het functioneren van eigenlandse priesters; politieke en andere ontwikkelingen voor en na de onafhankelijkheid van Uganda. In 1972 keerde hij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Afrikaanse muziek; Ibanda; Kitanga; Mubangiri, B.; Pastoraal; Polygamie; Protestanten; Uganda.

J. van de Ven

KMM 758

* 15 maart 1941 / interview: 27 oktober 1983, 306 minuten.

Werkgebied: Uganda 1967-1983.

Functie: pastoraal.

Allereerst zij opgemerkt dat dit interview een ongewoon hoog gehalte aan concrete informatie bevat. Voeg daarbij een lengte van vijf uur en het wordt duidelijk dat een samenvatting slechts een fractie van het gebodene kan overbrengen. Pater Van de Ven maakte zijn noviciaat en hogere studies in de Verenigde Staten en Canada. Na zijn wijding werd hij benoemd voor Mozambique; ter voorbereiding ging hij in 1966 aan de universiteit van Lissabon taal en cultuur studeren. Afwijkende meningen over koloniaal bestuur en preken over *Populorum Progressio* (dat door de censuur nog niet voor vertaling was goedgekeurd) droegen er toe bij dat hij persona non grata werd, en dat uitzending naar Mozambique niet doorging. In 1967 werd hij benoemd voor Uganda. Hij werkte op verschillende plaatsen in het bisdom Masaka, doch zijn verhaal gaat vooral over pastoraal werk op de Ssesse-eilanden. Hij geeft een profielschets van de bisschop, mgr. A.K. Ddungu. Deze had ruim voldoende priesters (157) en zusters (circa 700) voor zijn eigen bisdom en zond bovendien priesters uit naar andere streken; toch wilde hij graag enkele buitenlandse missionarissen om het internationale karakter van de Kerk te benadrukken. Na de taal geleerd te hebben kon pater Van de Ven aan de slag. Het was nog echt 'missiewerk'. Er waren tweenzeventig eilanden; zes daarvan waren bewoond (ongeveer 5000 mensen), de overige werden wel door rondtrekkende vissers aangedaan. Met een boot ging pater Van de Ven de eilanden af; na enige tijd schafte hij netten aan om bij de vissers te kunnen zijn wanneer zij tijd hadden. Hij vertelt kort over het (nog weinig ontwikkelde) schoolwezen en uitgebreid over medische hulp die in dit gebied door twee Franse confraters verleend werd (J. Le Roux WP en R.J. Périnet WP). Beiden waren zeer bedreven in Europese en inheemse geneeskunde; zij werkten samen met doktoren, herbalisten en medicijnmannen; pater Périnet stelde veel van zijn bevindingen op schrift en trainde anderen. Uitgebreid ook bespreekt hij het volk van de Ssesse-eilanden, hun verhouding tot het koninkrijk Baganda en vooral hun godsdienstige ideeën. Zo hadden zij zeer veel namen voor God, bijvoorbeeld de schepper, de gever van alle goede dingen, de herder, het grote oog, hij die je dagen heeft geteld, de grote rechter, de eigenaar van alle koeien of van alle dingen, en vele andere. Ook vertelt hij een paar van hun traditionele verhalen over de schepping, over goed en kwaad, over geesten enz. Aanknopingspunten met christelijk gedachtengoed waren niet moeilijk te vinden. De oude missionarissen hadden volgens hem enorm goed gestudeerd op tradities en gebruiken en veel daarvan opgetekend. Dit maakte na Vaticanum II de

inculturatie een stuk gemakkelijker. In 1983 werd hierover een groot congres gehouden met priesters uit alle stammen van Uganda. Een aantal toepassingen in catechese en liturgie wordt toegelicht. Behalve op de eilanden heeft hij ook op plaatsen in het bisdom gewerkt waar het christelijk leven al meer gestructureerd was. Uit deze periode bespreekt hij het werk van de Ugandese priesters, de inbreng van de leken in parochieraden en in 'ranken', d.w.z. twaalf à vijftien gezinnen met een eigen leider die samenkomen in gebed en samen initiatieven ondernemen. Een pakkend verhaal is hier ook over de bedevaarten ter ere van de martelaren van Uganda waarmee hij zelf begonnen is. Onderwerpen als catechisten, catechumenaat, ontwikkelingshulp, financiering van de bisdommen en dergelijke komen korter aan bod. Een uitgebreid relaas is er ook over de gebeurtenissen in de tijd van president M. Obote en vooral Idi Amin; ook de houding van de Kerk komt hierbij ter sprake. Voor hij in 1983 op verlof ging kreeg hij alvast een benoeming om met een team te gaan werken in een achtergebleven gebied, gelegen in het pas opgerichte bisdom Soroti. Ook over dit gebied wordt informatie verstrekt. *Trefwoorden:* Amin, I.; Ddungu, A.; Eigenlandse priesters; Gezondheidszorg; Inculturatie; Inheemse godsdienst; Obote, M.; Pastoraal; Ssesse-eilanden; Uganda.

H.J.A. Witbroek

KMM 604

* 7 januari 1914 / interview: 29 februari 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Uganda 1939-1967.

Functie: pastoraal.

Pater Witbroek heeft van 1939 tot 1967 in Uganda gewerkt. Zijn standplaatsen lagen in het tegenwoordige bisdom Kabale, met uitzondering van de periode 1958-1965 die hij in Mbarara doorbracht. In zijn functie als secretaris van het onderwijs had hij vooral met onderwijs te maken; dit vormt dan ook duidelijk het hoofdonderwerp van het interview. Alvorens hij zijn eigenlijke verhaal begint moeten hem eerst twee dingen van het hart die hem blijkbaar al lang dwars gezeten hebben. Het eerste is dat onze theologie en met name de moraal Afrikanen in gewetensnood kan brengen of tot tweederangs christenen degraderen waar dit eigenlijk niet zo zou mogen zijn. Hij geeft een aantal sprekende voorbeelden over de houding van de Kerk ten opzichte van polygamie (uitsluiting van de sacramenten, wegsturen van vrouwen). Het tweede is dat men missionaire methodes van vroeger niet mag meten met maatstaven van nu Na wat over zijn eerste indrukken bij aankomst in de missie verteld te hebben doet hij uitgebreid verslag over wat hij als schoolbeheerder zoal heeft meegemaakt. Zijn taak was tweeledig: toezicht houden op de scholen en het instrueren van onderwijzers zodat zij op niveau bleven. De volgende punten worden nader uitgewerkt. Ten eerste de bevordering van middelbaar onderwijs. Hij constateerde bij de katholieken een 'horizontale' opbouw (breed uitgebouwd lager onderwijs); bij de protestanten was dat 'pyramidaal' (lager, middelbaar en hoger onderwijs). Daardoor hadden zij ook meer invloed in het land. Hij nam een aantal maatregelen om katholiek middelbaar onderwijs te stimuleren. Ten tweede de verhouding katholieken-protestanten. Hij vermeldt een aantal incidenten. Onder Amin groeide meer saamhorigheid, die daarna echter weer afnam. Ten derde de voorbereiding op de onafhankelijkheid en op de overgang naar regeringsscholen. In 1949-1950 studeerde hij in Engeland om een onderwijsakte te halen en het schoolsysteem te bekijken. Hij maakte daar kennis met schoolbesturen die hecht gestructureerd waren, en met verantwoordelijke functies voor de leerlingen. Dit paste hij toe in Uganda om hen te leren op eigen benen te staan. Bovendien

probeerde hij de mensen uit het onderwijs politiek bewust te maken. Tenslotte de financiering: hij hield niet van bedelen bij overheden; wat gebouwd werd moest zo veel mogelijk door de mensen zelf betaald worden. Daartoe organiseerde hij onder andere loterijen. De laatste jaren werkte hij in het pastoraat. Dit verhaal is tamelijk breed uitgesponnen maar gaat vooral over verdeeldheid binnen een parochie; een aantal parochianen wilde weer een blanke pastoor, i.c. pater Witbroek, anderen stonden achter de zwarte pastoor. Verder zijn er wat inlichtingen over de eerste twee bisschoppen van het nieuwe bisdom Kabale. In 1967 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Financiering; Kabala; Mbarara; Onderwijs; Pastoraal; Polygamie; Protestanten; Schoolbeheer; Uganda.

WITTE ZUSTERS

C.A.M. van Mechelen [kloosternaam: zuster Norbert]

KMM 358

* 4 maart 1897 / interview: 28 februari 1978, 150 minuten.

Werkgebied: Uganda 1927-1953.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Norbert was reeds enige jaren als onderwijzeres werkzaam geweest (hoofdakte onderwijs, lagere akte Frans), toen zij in 1925 intrad bij de Witte Zusters. Zij maakte haar noviciaat in Algiers en werd in 1927 benoemd voor Uganda. Tot 1950 was zij lerares (later ook directrice) van een kweekschool in Villa Maria in het tegenwoordige bisdom Masaka; tot 1953 woonde zij vervolgens in Virika, bisdom Fort Portal. Daarna verbleef zij als lid van het hoofdbestuur in Algiers en Rome. Haar interview bespreekt vooral de Ugandese zustercongregatie van de Bannabikira, de kweekschool in Villa Maria, gewoonten en gebruiken van de plaatselijke bevolkin. Haar missieverhaal begint met een flink brok geschiedenis. Zuster Mechtilda, een Nederlandse medezuster die zij goed gekend heeft, kwam in 1899 in Uganda aan. Zij leidde meisjes op tot catechisten die werden uitgezonden naar de missieposten. Een aantal wilde zuster worden. Met toestemming van mgr. H. Streicher WP werd in 1908 een noviciaat geopend; dit was het begin van de Bannabikira, een zuiver eigenlandse congregatie. Ten tijde van het interview telde zij meer dan 700 leden. Ook in andere landen hebben de Witte Zusters inheemse congregaties opgericht. Tussendoor meldt zuster Norbert dat J. Nyerere bij de Witte Paters op school is geweest en zijn vrouw bij de Witte Zusters. Mgr. Streicher wilde dat de nieuwe zusters vooral in het onderwijs werkzaam zouden zijn; daarom werd voor hen de kweekschool Villa Maria opgericht. Op aandrang van de regering werden later ook andere meisjes aangenomen. Zuster Norbert gaat verder uitvoerig in op latere ontwikkelingen binnen deze congregatie; de levensstijl was en bleef strikt Afrikaans. Ook vertelt zij verder over het onderwijs op de kweekschool en het leven in het internaat. Speciale aandacht heeft zij voor het godsdienstonderwijs: onvrede met de bestaande methodiek leidde ertoe dat zij samen met een pater en enkele Bannabikira zusters een cursus samenstelde die aansloot op de Afrikaanse realiteit. Op basis daarvan werd een syllabus gemaakt met voor iedere klas de materie van de catechese. In de liturgie werd al heel vroeg gebruik gemaakt van de volkstaal, Luganda. De devotie tot Maria sloeg bij de mensen gemakkelijk aan, mede omdat bij hen de moeder van de koning een bijzondere plaats innam, hoger dan de koningin. In de loop van het

interview vermeldt zij ook inheemse tradities die zij tegenkwam. Zo de oorspronkelijke code van beleefdheidsregels die later vervangen werden door Engelse manieren; de rol van een tante van vaderskant bij de regeling van een huwelijk; grootouders als opvoeders van de kinderen; de manier van hutten bouwen; de werkzaamheden van mannen en vrouwen. De gezagsstructuur zag er als volgt uit: dorpjes (tien à twintig gezinnen) hadden een dorpshoofd; een groep dorpen vormde een 'gombolola' met een eigen hoofd, ook een groep gombolola's had weer een hoofd; daarboven stond de koning. Tenslotte bevat het interview wat verspreide inlichtingen over het werk van de Witte Paters, over hulp van Miva en Memisa, over het verschil tussen ontwikkelingswerk door missionarissen en door vrijwilligers met een kort contract.

Trefwoorden: Bannabikira Zustercongregatie; Godsdienstonderwijs; Inheemse gebruiken; Kweekschool; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Streicher, H.; Uganda; Virika.

M. Reus [kloosternaam: zuster Cornelia]

KMM 432

* 6 november 1891 / interview: 27 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Uganda 1926-1969.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Cornelia vertrok reeds in 1926 naar Uganda en werkte daar tot 1969. Zij is lang overste geweest en heeft zich ook veel beziggehouden met het eerste onderwijs aan kinderen. Zij haalt herinneringen op aan de begintijd en vergelijkt dat met hoe het later was; tijd en plaats worden dan vaak niet vermeld. In de loop van het interview krijgen vooral drie onderwerpen de aandacht: land en volk, de Bannabikira zusters, onderwijs. Land en volk. Zij kwam aan in Kisubi, bisdom Kampala en bleef daar enige tijd om de taal te leren. Zij leerde Luganda, de taal van de Baganda. Daarna verhuisde zij naar Villa Maria, bisdom Masaka. De Baganda verbouwden vooral koffie en bananen; later kwamen daar ook Europese groenten bij. Van de schors van een bepaalde boom maakten zij kleren. De vrouwen bewerkten het land. De huizen waren van leem met daken van stro of gras. De Baganda waren een belangrijke stam. De Bayma-stam deed aan veeteelt maar telde ook veel werklieden. Veel veehouders waren rijk. Een Bayma-prinses werd opgevoed op een pensionaat van de zusters. Zij trouwde met Benedikto Kiwanuka die later eerste minister werd en aanvankelijk een vriend van Idi Amin was. De Bannabikira congregatie voor eigenlandse zusters werd gesticht door mgr. H. Streicher WP. Hij was er niet voor dat eigenlandse kandidaten zouden intreden bij buitenlandse congregaties. Zuster Cornelia noemt twee redenen: de zo verschillende levensstijl, en de mogelijkheid dat buitenlandse congregaties de besten zouden aannemen en dat de 'tweede garnituur' zou overblijven voor de inheemse congregaties. De Bannabikira breidden zich sterk uit en konden veel werken van de buitenlandse zusters overnemen. De criteria voor intrede werden aangescherpt; zo worden tegenwoordig alleen meisjes aangenomen die al in het bezit zijn van een diploma (verpleegster, onderwijzeres enz.). Wel was er een pensionaat waar meisjes die religieuze wilden worden een opleiding konden krijgen. Over het onderwijs zijn er wat verspreide inlichtingen. Zo vertelt zij over haar eigen methode om in negen maanden lezen en schrijven te leren. Verder over een internaat met 200 meisjes; de opleiding was gratis, maar zij moesten wel werk verrichten in huis, tuin en plantage. Godsdienstonderwijs wordt iets ruimer besproken: catechismus, sacramenten en geboden leren, gebruik van afbeeldingen. Naast deze grotere onderwerpen bevat het interview tal van

min of meer losstaande details. Zo bijvoorbeeld over een ziekenhuis dat door een Witte Zuster-architecte ontworpen werd; over een kerkgebouw voor 1000 mensen met gras op de grond dat jaarlijks vervangen werd, over de verhouding tot de protestanten die gaandeweg beter werd, over de geestelijke oefeningen waartoe de Witte Zusters verplicht waren enz. In 1969 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Baganda-stam; Bannabikira Zustercongregatie; Bayma-stam; Catechese; Onderwijs; Streicher, H.; Uganda; Veeteelt; Villa Maria.

ZAÏRE

ASSUMPTIONISTEN (AA)

L. Leurink

KMM 338

* 27 maart 1911 / interview: 3 maart 1979, 210 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1939-1966.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Leurink is in twee sessies opgenomen. Bij het tweede gesprek werd een aantal onderwerpen hernomen en verder uitgediept. De hoofdonderwerpen zijn pastoraal, onderwijs, opleiding van priesters en zusters; dit alles in het tegenwoordige bisdom Butembo-Beni, Zaïre. Voor zijn verdiensten in het onderwijs ontving hij tweemaal een onderscheiding van de Belgische regering . Pastoraal. Besproken wordt hier vooral de periode 1939-1952; zijn standplaatsen waren achtereenvolgens Manguredjipa, Mulo en Muhangi. Deze episode begint met een reisverhaal: na aankomst in de Kongo nog een bootreis van twee weken over de Kongo-rivier, daarna nog enkele dagen per vrachtauto. Zijn missie lag in de streek van de goudmijnen; hij beschrijft de werkomstandigheden van de mijnwerkers, de kampen waar zij met hun familie woonden, enkele verbeteringen die door toedoen van de missie tot stand kwamen. De mijnen hebben er aanvankelijk alles aan gedaan om de missie uit die streek weg te houden. Vervolgens vertelt hij over het pastorale werk: de trektochten naar de dorpen en vooral het catechumenaat. In de bijstaties volgden de doopleerlingen ongeveer drie jaar les bij de catechist die daarvoor een handboek in het Swahili tot zijn beschikking had. De laatste zes maanden van het catechumenaat woonden zij in een soort dorp op de hoofdstatie; daar werd elke dag les gegeven door de priester. Hun leergierigheid was opvallend groot. Na vijf maanden werden zij gedoopt, waarna zij nog een maand op de centrale post bleven. Dit systeem was volgens pater Leurink overgenomen van de SCJ-paters. Verderop voegt hij nog wat inlichtingen toe over organisaties als het Legioen van Maria en padvinderij, en over de voorbereiding op het huwelijk Onderwijs. In Mulo was pater Leurink reeds enige tijd als deeltijdkracht verbonden aan een kweekschool. Van 1952 tot 1960 was hij inspecteur van het onderwijs in Bunyuka. Toen hij begon waren er zeventien onderwijzers voor de hele streek, acht jaar later waren dat er 101. Hij spreekt over ontwikkelingen in het onderwijs, over de plaats van het godsdienstondericht, over opleiding als kadervorming en in functie van de kerstening. Priesteropleiding. Van 1964 tot 1966 was hij overste van het klein-seminarie in Musienene. Hij licht het programma toe dat geijkt was op Belgisch voorbeeld, de opvoeding die wat vrijer was dan in Europa, het dagelijks leven op het seminarie. Naast de priesteropleiding bespreekt hij ook uitvoerig een eigenlandse zustercongregatie in het bisdom: begonnen in de veertiger jaren met enkele kandidaten telde de congregatie in 1966 al meer dan 200 leden. Hij gaat in op de toelatingseisen, de opleiding, bijzondere gevallen zoals het betalen van een bruidsschat door de bisschop aan de ouders enz . Kortere onderwerpen zijn: inheemse gebruiken (onder andere dodendans), de onafhankelijkheid en de Simba-opstand. In 1966 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bunyuka; Catechumenaat; Eigenlandse zusters; Inheemse gebruiken; Legioen van Maria; Manguredjipa; Muhangi; Mulo; Musienene; Onderwijs; Pastoraal; Priesteropleiding; Simba-opstand; Zaïre.

CISTERCIËNZERS (OCSO)

C.M.A. Bussels [kloosternaam: pater Amandus]

KMM 86

* 24 februari 1904 / interview: 23 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1970-1971.

Functie: monnik.

Evenals zijn jongere broer pater Godfried bespreekt ook pater Amandus de trappistenabdij in Kasanza, Zaïre. Hij doet dit echter vanuit een geheel andere invalshoek. Vanaf het begin in 1958 fungeerde hij namelijk als procurator in Nederland voor de stichting Kasanza, en in 1970 verbleef hij daar tien maanden. Vermeld kan nog worden dat hij daarnaast twintig jaar filosofie en dogmatiek doceerde in de Achelse Kluis. Na een korte inleiding over de studie van ascese en mystiek in de Kluis en over de bezetting van de abdij door het Duitse leger, beschrijft hij hoe het Kasanza-project tot stand kwam. De uitnodiging om in Zaïre te beginnen kwam van de Waalse jezuïeten; twee trappisten gingen op inspectie en brachten rapport uit; de meningen in de Kluis waren aanvankelijk verdeeld, mede omdat de abdij nog een bouwschuld had. Geleidelijk begon men toch meer mogelijkheden te zien en volgden de eerste benoemingen en voorbereidingen. Financiële ruggesteun kwam van een Belgische weduwe die een belangrijk kapitaal stortte ter nagedachtenis aan haar overleden missionariszoon (Pauwelsstichting). Uit de rente daarvan konden grotere uitgaven betaald worden. Pater Amandus bracht als procurator verdere gelden en goederen bijeen en verzond ze naar Zaïre; de Belgische regering betaalde een waterinstallatie, de Memisa voorzag de abdij van medicijnen. In Zaïre zelf kreeg men veel steun van de paters jezuïeten en de Zusters van Heverlee. Tot de taak van pater Amandus als thuisfront behoorde ook de publiciteit; hij schreef artikelen in *De Standaard* en in *Abdijleven*. Vanwege zijn verdiensten voor Kasanza kreeg pater Amandus in 1970 een reis daarheen aangeboden; tevens zou hij invallen voor zijn broer die op verlof kwam. Hij nam tien geiten en een bok mee voor een project met als devies: "Bij iedere hut een melkgeit!". In de tien maanden dat hij in Kasanza was begon hij zelf alvast met dit project. Naar aanleiding van zijn bezoek beschrijft hij het werk van zijn confraters. Hij vertelt over de bouw van de abdij door pater Lambertus, en over het zeer armoedige leven vergeleken bij Nederland. Ook over broeder Marinus die samen met het volk percelen aan het ontginnen was en bij het afbranden ervan omkwam. Meer uitgebreid bespreekt hij de opleiding van Afrikaanse kandidaten. In het begin meldden Zij zich vooral aan met de bedoeling om te studeren; op een gegeven moment stonden er 120 kandidaten op de wachtlijst. Later werd het begrip voor contemplatief leven duidelijker. Vervolgens bekijkt hij een aantal projecten van de abdij en vermeldt meevallers en tegenslagen. Zo vertelt hij over de veestapel waardoor de abdij thans bijna onafhankelijk is; over de in- en verkoop van lokale producten; over het uitzetten van koeien, schapen en geiten bij de mensen; de werkverschaffing en sociale zorg door de abdij; de bouw van een brug plus weg waarvoor de bevolking met schop en mand 80.000 m3 grond verplaatste; de plaatsing van turbines met hulp van Misereor. Vervolgens

gaat hij in op de Afrikanisatie: de overste en assistent-novincenmeester zijn al Zaïrezen; de opleiding van de fraters is sterk verbeterd om hen in staat te stellen taken over te nemen. In dit verband verwijst hij ook naar eigenlandse zuster- en broedercongregaties; de laatstgenoemde lopen niet erg goed. Hij besluit met een evaluatie van het Kasanza-project; het heeft veel gedaan voor de omgeving en is op weg om geheel zelfstandig te worden.

Trefwoorden: Pauwelsstichting; Trappistenabdij Kasanza; Veeteelt; Vorming Afrikaanse monniken; Zaïre.

G.M.G. Bussels [kloosternaam: pater Godfried]

KMM 87

* 26 maart 1920 / interview: 21 maart 1979, 260 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1960-1975.

Functie: monnik; procurator.

Het interview van pater Godfried geeft een duidelijk beeld van het functioneren van een trappistenabdij in Zaïre. Hij zelf was er koormonnik-priester, cantor, kok, chauffeur, en hoofd van de kippenfokkerij. Maar zijn blikveld is veel wijder dan een louter verslag over zijn eigen werkzaamheden. Een betrekkelijk lange inleiding schildert de situatie in de Achelse Kluis tijdens en na de oorlog en laat zien hoe de omstandigheden daar mede bijdroegen tot het aannemen van een missieproject. In 1958 vertrok een eerste groep naar Kasanza, bisdom Kikwit. In 1960 volgde pater Godfried; nogal overhaast omdat hij vóór 30 juni (datum van de onafhankelijkheid) moest binnen zijn. Hij beschrijft zijn eerste indrukken: Zaïre was volop in beweging, de abdij verkeerde nog in een opbouwfase; over beide aspecten geeft hij bijzonderheden. Zo ook over de Muleleopstand die in 1963 begon en in 1964 tot een tijdelijke evacuatie leidde. Zijn eerste grote onderwerp is de aanname van Zaïrese novicen en daarmee samenhangend de Afrikanisatie van het kloosterleven. Hij bekijkt de motivatie van de kandidaten: aanvankelijk kwamen veel jongens af op de opleiding; later werden de criteria voor aanname aangescherpt en werd de kwaliteit van de roepingen beter. In een evaluatie van de kandidaten voor het contemplatieve leven noemt hij als pluspunten: een sterke binding met de natuur, een goed ontwikkelde gemeenschapszin, eerbied voor gezag, bereidheid tot delen, grote gastvrijheid, een religieuze instelling. Als probleemgebieden ziet hij: een te grote eerbied voor wat Europees is, en een weinig kritische houding bij gebrek aan vergelijkingsmateriaal; het celibaat wordt bemoeilijkt door de grote waarde die men in Afrika hecht aan een nageslacht, en door het feit dat op zeer jeugdige leeftijd reeds een partner is aangewezen door de vader of het clanhoofd waarbij ook reeds geschenken zijn uitgewisseld. Wat betreft de armoede zal onder meer een oplossing gezocht moeten worden voor de plicht om zijn familie te onderhouden en regelmatig met geschenken te vereren. In het klooster streefde men zoveel mogelijk naar aanpassing aan de Afrikaanse levensstijl in taal, kleding, voedsel, later ook liturgie enz. Dit onderwerp komt verderop terug. Onder de noemer "de sociale dimensie van de abdij" brengt pater Godfried uitgebreid verslag uit over kleine en grote projecten die ondernomen werden om wat welvaart te brengen. Sommige lukten, andere niet en hij legt uit waarom. Wat goed lukte was de zorg voor de talrijke mensen die rechtstreeks of onrechtstreeks voor de abdij werkten: goed loon, medische verzorging, woningbouw, praktische vakopleiding, watervoorziening enz. Een kippenfokkerij mislukte. De bedoeling was om aan de mensen goede en goedkope kuikens te leveren. Pater Godfried bestudeerde in Nederland broedtechnieken en bracht het benodigde materiaal mee naar Kasanza; hardnekkige

kippenziektes dwongen in 1972 tot opgeven van dit project. Over wisselende mee- en tegenvallers horen we ook op het punt van een proefboerderij, het uitzetten van koeien en kleinvee bij de bevolking, verbetering van de geitenstand, een varkensfokkerij, verhoging van de voedselproductie enz. Een maniokziekte die de streek teisterde heeft veel projecten ongunstig beïnvloed. Het interview eindigt met een uitgebreide evaluatie van wat er terechtgekomen is van de opdracht die het hoofdbestuur bij de stichting had meegegeven. Hij doet dit in vier punten. Als eerste: tonen wat een monnik is. Bewust heeft men er voor gekozen geen pastoraal werk buiten de abdij aan te nemen. Dat is uiteindelijk een zegen geweest: de mensen begonnen het verschil te zien tussen missionarissen en monniken. Ten tweede: aanpassing aan de Afrikaanse situatie. De abdij is een proefcentrum voor liturgie geworden (volkstaal, muziek, liturgische gewaden); men is veelvuldig gastheer voor diocesane clerus en missionarissen. Ten derde: overdracht. De overste is nu een Zaïrees, binnenkort ook de novicen-meester; het economaat zal voorlopig nog een Europese verantwoordelijkheid blijven. Ten vierde: het welzijn van de bevolking bevorderen. Hij verwijst hiervoor naar de projecten. Met dankbaarheid stelt hij vast dat Afrika ook voor hem een zeer kostbare ervaring is geweest. In 1975 moest hij om gezondheidsredenen naar Nederland terugkeren.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Mulele-opstand; Ontwikkelingswerk; Trappistenabdij Kasanza; Veeteelt; Zaïre.

P.G.C. van Dijk [kloosternaam: pater Adelbertus]

KMM 139

* 22 februari 1910 / interview: 22 maart 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1958-1975.

Functie: monnik.

Pater Adelbertus behoorde tot de eerste groep trappisten die in 1958 de abdij van Kasanza (bisdom Kikwit) stichtten. Als taak kreeg hij de zorg voor de tuinen. Begin en groei van de abdij en van de agrarische activiteiten aldaar vormen dan ook de hoofdonderwerpen van het interview. De abdij. Het idee om in Zaïre een klooster te stichten groeide in de Achelse Kluis in de vijftiger jaren. Twee 'inspecteurs' werden uitgezonden; zij kwamen terug met een verdeeld advies. Ook in de Kluis zelf was er aanvankelijk tegenstand. Pater Adelbertus licht de verdere besluitvorming toe die tenslotte leidde tot de samenstelling van een team voor Kasanza onder leiding van pater Lambertus van der Meulen. Ook legt hij kort uit hoe hij de functie van contemplatief leven in de missie ziet. Voor de bouw van de abdij was aanvankelijk een groots plan opgesteld. Na het vertrek van de eerste overste werd de bouw stilgelegd, daarna ging men op kleinere schaal verder. Eigenlandse kandidaten meldden zich aan. In de zestiger jaren liep hun aantal terug, de laatste tijd trekt het weer wat aan. Hij bespreekt de selectie, de motivatie, de vorming, problemen als het celibaat en de verplichtingen tegenover de clan, de verhouding tussen Afrikanen en Europeanen. Landbouw en veeteelt bij de abdij leveren samen het langste verhaal op. De grond was slecht, water en natuurlijke mest waren aanvankelijk schaars, kunstmest hielp niet. De installatie van pompen (met hulp van de Belgische regering) en van gazonsproeiers bracht daar verbetering in. In 1974 brak een maniokziekte uit met hongersnood als gevolg. Hij slaagde er in nieuwe maniok te kweken die vrij was van de ziekte. Het ideaal was dat de abdij ook meer welvaart in de omgeving zou brengen. Dit lukte wel via werkverschaffing, al konden ook zijn werklui soms de lokroep van de stad niet weerstaan. Moeilijker was het de productiviteit bij de bevolking te verhogen.

Traditioneel waren de mannen jagers en verbouwden de vrouwen net genoeg voor eigen gebruik. Traditie was ook een perceel af te branden en te beplanten. Omdat de vruchtbare laag erg dun was moest men al spoedig een volgend perceel afbranden. Als de rijke landen meer Afrikaanse producten zouden kopen, zou dit volgens hem een incentive kunnen zijn voor intensievere landbouw. Tenslotte krijgen we wat informatie over een aantal gewassen die hij heeft uitgeprobeerd. De abdij was de eerste in die streek om planmatige veeteelt op te zetten. De mensen lieten hun vee gewoon loslopen om zelf voedsel te zoeken. Hij bespreekt kort enkele projecten die door de abdij ondernomen werden. Aansluitend vertelt hij over een project voor herbebossing. Op het einde van het interview staat een evaluatie van de trappistenaanwezigheid in Kasanza. Ter sprake komen hier: de voorbeeldfunctie van het contemplatieve leven, de hulp aan de plaatselijke bevolking, de Afrikanisatie in de liturgie, en de overdracht van functies in de abdij aan Zaïrese medebroeders. In 1975 keerde pater Adelbertus naar Nederland terug.

Trefwoorden: Landbouw; Trappistenabdij Kasanza; Veeteelt; Werkverschaffing; Zaïre.

L.Th. van Gassel [kloosternaam: pater Emmanuel]

KMM 165

* 29 oktober 1914 / interview: 21 maart 1979, 334 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1958-1965.

Functie: beleid.

Verschillende factoren maken pater Emmanuel tot een uitermate gekwalificeerde getuige van de stichting van een trappisten-abdij in Kasanza, Zaïre. Voor zijn vertrek naar Afrika was hij abt in de Achelse Kluis en betrokken bij het voorbereidende stadium; hij maakte deel uit van de eerste groep die in 1958 vertrok en bekleedde daarin leidende functies; na zijn terugkomst in 1965 hield hij als abt van Achel intensief contact met Kasanza en bezocht regelmatig deze en andere trappistenstichtingen in Afrika. De aldus gewekte verwachtingen worden waargemaakt in een vijf uur durend interview met veel en nauwkeurig geformuleerde informatie. Na een inleiding over zijn eigen opleiding en de oorlogsjaren in de Achelse Kluis volgt een beschrijving van de voorbereidingsfase. Het initiatief was in 1952 uitgegaan van de paters jezuïeten in het bisdom Kikwit. De moeder van een daar overleden confrater was bereid de stichting van een abdij te financieren ter nagedachtenis aan haar zoon; zo ontstond de Pauwelsstichting. Twee monniken van de Achelse Kluis gingen op onderzoek uit in Zaïre en kwamen terug met een verdeeld advies. Na aarzeling werd alsnog een positief besluit genomen. Een pater jezuïet bepleitte de zaak bij het generaal kapittel in Rome. De generale overste stelde als programma voor: laten zien hoe monniken leven - aanpassen aan de plaatselijke bevolking en cultuur - overdracht aan plaatselijke monniken. De beginfase. We horen hier over de hulp van de paters jezuïeten en scheutisten, over de locatie die gekozen werd met het oog op veeteelt, de eerste behuizing, de eerste aankopen, hulp van de Belgische regering. Een belangrijk principebesluit was om geen pastorale activiteiten te aanvaarden buiten de abdij, dit in verband met de eerste doelstelling. Vervolgens wordt de aanleg van de tuinen besproken, de regeling van het grondbezit in 'palavers' met de chefs, de watervoorziening (aanvankelijk met tonnen, later via pompen en een kilometerslang buizensysteem tot bij de veekralen), de bemesting en bewerking van de magere grond, de bebossing met eucalyptusbomen (van twee tot uiteindelijk 10.000), de bouw van de abdij. Eigenlandse kandidaten meldden zich al spoedig aan. Pater Emmanuel bespreekt hun achtergronden, zijn

indruk van hun motivatie, de bijzondere band die zij hadden met hun familie. Aanpassing bleek nodig en resulteerde in een opener bestel dan het geval was geweest in de Achelse Kluis, tot het opheffen van de twee categorieën monniken, tot aanpassingen in levensstijl, koorgebed en gregoriaanse zang. Verder gaat hij in op de problemen voor een Westerse novicenmeester en voor gemeenschappelijk leven tegen de achtergrond van verschillende culturen. Hij signaleert bij de Afrikanen een affiniteit voor contemplatief leven, voor bidden en leven in gemeenschap. Onder de titel 'de sociale dimensie van de abdij' wordt de uitstraling van de stichting naar de omgeving bekeken. Hij geeft voorbeelden van projecten die werk verschaften aan omwonenden (een brug, wegen, de veehouderij), andere die tot overdracht van technieken leidden (landbouw) of het welzijn bevorderden (watervoorziening, vee met hogere productie). Een lang verhaal is er over de Mulele-opstand in 1964. Ook de abdij werd overvallen, de monniken werden per helikopter naar Kikwit geëvacueerd en later naar Kinshasa overgebracht, waar zij voor langere tijd gebleven zijn. Korter bespreekt hij de financiële bronnen van Kasanza: de Pauwelsstichting, Broederlijk Delen, de abdijen van West-Malle en Achel, Oostpriesterhulp, Belgische en Nederlandse instanties. Andere abdijen in Afrika kent hij uit latere bezoeken en contacten. Hij geeft informatie over de trappisten-abdijen in de bisdommen Goma en Boma in Zaïre, de Kipkelion-abdij in Kenya, trappistinnen in het bisdom Bukavu (Zaïre) en bisdom Masaka (Uganda). In een terugblik evalueert hij uitvoerig de drievoudige opdracht die het algemeen bestuur in 1958 had meegegeven. Tenslotte geeft hij een overzicht van de documentatie die door hemzelf en anderen is samengesteld en verzameld betreffende het Kasanza-project.

Trefwoorden: Boma; Bukavu; Goma; Kipkelion-abdij; Masaka-Uganda; Mulele-opstand; Pauwelsstichting; Trappistenabdij Kasanza; Zaïre.

A. Vanormelingen [kloosternaam: pater Albericus]

KMM 542

* 7 november 1918 / interview: 28 juli 1979, 60 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1963-1979.

Functie: monnik; beleid.

Pater Albericus zou de dag na het interview weer teruggaan naar Zaïre. Bovendien was de Kasanza-abdij reeds door een aantal confraters van verschillende kanten belicht. Reden genoeg voor hem om er een kort gesprek van te maken. Toch komen hier enkele nieuwe aspecten naar voren en worden andere verder uitgediept. Pater Albericus vertrok in 1963 naar de trappistenabdij van Kasanza om pater Lambertus als overste te vervangen. Zijn eerste onderwerp betreft de doelstelling van het 'Kasanza-project'. In het statuut van de stichting was een dubbele doelstelling opgenomen: het contemplatieve leven naar Zaïre brengen, en meewerken aan de maatschappelijke ontwikkeling van de plaatselijke bevolking. Binnen de groep was er aanvankelijk enige spanning over de vraag welk van de twee prioriteit moest krijgen. Tijdens de evacuatie naar Kinshasa (vanwege de opstanden) hadden de monniken in grote armoede, stilte en gebed geleefd. Na hun terugkeer naar Kasanza groeide het gevoel dat ontwikkelingswerk meer ruimte moest krijgen. Hij bespreekt kort enkele projecten die daartoe werden ondernomen. In 1972 werd hij benoemd tot novicenmeester. Dit wordt aanleiding voor zijn tweede en meest uitvoerige onderwerp: de vorming van eigenlandse monniken. Hij bespreekt de criteria voor aanname: aanvankelijk werd gevraagd dat de kandidaten enkele jaren onder toezicht hadden gestaan van plaatselijke missionarissen, en dat zij minstens twee

jaar middelbaar onderwijs hadden genoten. Dit laatste werd later aangescherpt tot 'volledig middelbaar onderwijs'. Verder werden de familieachtergronden streng onderzocht en moest er toestemming zijn door de oom van de kandidaat. Voor de aanname was de kandidaat enkele malen bij de gemeenschap te gast en draaide zo veel mogelijk mee; dan volgde een postulaat van minstens een jaar, noviciaat, toelating na overleg met de hele gemeenschap. Een ander punt is aanpassing: de Zaïrese kandidaten hadden een sterke band met de familie en voelden zich medeverantwoordelijk voor hun welzijn. De observantie werd op enkele punten aan deze mentaliteit aangepast; contact met de familie is in de abdij van Kasanza dan ook ruimer toegestaan dan elders in de trappistenwereld, bijvoorbeeld vakantie thuis. Over de resultaten biedt het interview op verspreide plaatsen informatie. Sinds 1958 waren er achtenzestig kandidaten geweest, waarvan er acht monnik zijn geworden; vijftien hielden op om studieredenen, vijftien duidelijk vanwege de celibaatsverplichting, de rest om allerlei motieven. Intussen is een Afrikaan overste van de abdij geworden. Tenslotte spreekt hij over zijn verwachtingen voor de toekomst.

Trefwoorden: Trappistenabdij Kasanza; Ontwikkelingswerk; Zaïre.

W.H.J.M. Canters**KMM 795**

* 15 december 1910 / interview: 5 maart 1984, 300 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1953-1956; Burundi 1956-1965; Zaïre 1965-1975.*Functie:* verpleging; sociaal werk.

In het begin van het interview bespreekt mevrouw Canters uitgebreid haar intrede bij De Graal (1930) en haar activiteiten in de vrouwelijke jeugdbeweging voor en -clandestien- tijdens de oorlog. Deze periode zelf valt buiten het bestek van deze samenvatting, maar de visie die zij van pater Jac. van Ginneken SJ meekreeg betreffende de rol van de vrouw in de samenleving is van grote invloed geweest op haar werk in diverse Afrikaanse landen. Zaïre. Na de oorlog behaalde zij een diploma voor verpleging in Nederland, voor vroedvrouw in Schotland, en voor tropische ziekten in België. Op uitnodiging van het bisdom Kasongo werd zij in 1953 directrice van een ziekenhuis aldaar, dat gebouwd was met hulp van het 'Fonds voor Inlands Welzijn'. Zij vertelt over dit ziekenhuis: de bouw, de faciliteiten, een doorsnee dagorde. Daarnaast horen we over verschillende maatregelen die zij nam voor de mensen: een menswaardige behandeling van de patiënten, verbetering van de lonen, een spaarkas voor het personeel, opleiding van verpleegkundigen en assistenten. Daarbij ondervond zij tegenwerking van vrijmetselaars, die al eerder de zusters uit het ziekenhuis hadden weggevoerd. Een complex gegeven was het clanverband; enerzijds bood het bescherming aan zijn leden, anderzijds werkte het remmend op persoonlijke ontplooiing en op de wil om vooruit te komen Burundi (1956-1963). Van de aartsbisschop kreeg De Graal het verzoek om te komen helpen bij het opzetten van een eigenlandse katholieke vrouwen- en meisjesbeweging. Mevrouw Canters werd daarvoor uitgezonden. Zij geeft eerst een profielschets van mgr. H.A. Grauls WP en pater A. Maes WP die de stuwende krachten waren achter het idee van kadervorming in het algemeen en emancipatie van de vrouw in het bijzonder. Financiële steun kwam van Misereor. Zij wijst op enkele verschillen tussen de bevolking van Zaïre en die van Burundi. Vervolgens gaat zij uitgebreid in op de opbouw van een nationale vrouwenbeweging: de eerste twee jaar was het zoeken en tasten, dan volgt de vorming van familiale groepen, weekeinden met leerlingen van de kweekschool, de vorming van leidsters, trektochten langs de parochies, de organisatie van campagnes rond bepaalde onderwerpen, radio-uitzendingen en cursussen (voedingsleer, hygiëne, kinderverzorging enz.). De vrouwen leerden zichzelf organiseren en een aantal sloot zich aaneen in de Abagraal (vrouwen van De Graal). Wel ontmoette men allerlei taboes die er op gericht waren de vrouwen ongeschikt te houden Zaïre (1965-1975). De algemene overste van de Witte Paters vroeg hulp bij het opzetten van een opleiding voor sociale werkers en werksters in Bukavu. Zij bereidde zich op deze taak voor met studie in Nederland en de Verenigde Staten. Vervolgens bespreekt zij de opleiding in Bukavu: besloten werd niet uit te gaan van Westerse schema's maar te streven naar de vaardigheid om regionale plannen te maken, aangepast aan de Afrikaanse situatie. Het lesprogramma werd opgesteld aan de hand van deze doelstelling; er werd veel praktijk gedaan en in groepen bezocht men dorpen en stadswijken. Een bibliotheek en een verzameling visuele middelen werden ingericht. De opleiding sloeg goed aan en werd later op nationaal niveau overgenomen Kenya, Uganda, Tanzania. In deze landen is zij kortere tijd geweest voor incidentele hulp. Vooral over Tanzania is er wat informatie, met name betreffende een vormingscentrum en basisgemeenten

Kortere onderwerpen die in de loop van het interview ter sprake komen zijn: de veranderingen van Vaticanum II en haar eigen veranderende visie op Kerk en missie; eigenlandse priesters en zusters; politieke ontwikkelingen in Afrika; oecumene.

Trefwoorden: Bukavu; Burundi; Ginneken, Jac. van; Grauls, H.A.; Ziekenhuis Kasongo; Maes, A.; Nationale Vrouwenbeweging; Sociaal werk; Tanzania; Vaticanum II; Vrijmetselaars; Zaïre.

J.G. van Neerven

KMM 817

* 16 november 1924 / interview: 9 maart 1984, 240 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1953-1960; Tanzania 1963-1967; Egypte 1968-1982.

Functie: verpleging.

Mevrouw Van Neerven had een opleiding tot vroedvrouw gehad en was begonnen met praktijk in Nederland. Vanuit een reeds lang aanwezige interesse voor de missie ging zij in Ubbergen poolshoogte nemen bij de missieschool aldaar. Zij maakte er kennis met De Graal en sloot zich bij hen aan. Dit leidde tot werk in de gezondheidszorg in Zaïre (1953-1960), Tanzania (1963-1967) en Egypte (1968-1982). In laatstgenoemd land heeft zij bovendien veel kunnen doen voor verbetering van de positie van de vrouw Zaïre. In Kasongo was een semi-gouvernementeel ziekenhuis voor Afrikanen dat niet erg goed functioneerde. Een groep Graalleden werd aangezocht om daar verbetering in te brengen. Mevrouw Van Neerven schetst kort de situatie die zij aantroffen en de maatregelen die haar groep kon nemen. Dan gaat zij uitgebreider in op de kraamafdeling die aan haar werd toevertrouwd en op de opleiding van vroedvrouwen waartoe zij het initiatief nam. De afdeling had zestig bedden die altijd bezet waren; drie à vier bevallingen per dag was een minimum. Er waren nogal eens complicaties die voortkwamen uit verkeerde behandeling door de mensen zelf of omdat men te lang gewacht had met hulp in te roepen. Omdat dit vooral gebeurde bij vrouwen die ver weg woonden werd een voorlichtingsprogramma via verplegers op de buitenposten opgezet. Ook de opleiding voor vroedvrouwen verliep voorspoedig en de eerste groep was klaar in 1960. Vlak daarna begonnen de troebelen in Kasongo. In eerste instantie besloten zij te blijven hoewel alle blanke vrouwen geëvacueerd werden. Enige tijd later werden zij toch opgehaald door een pater en broeder vanuit Burundi; het was maar juist op tijd Tanzania. Terug in Nederland volgde zij eerst een verpleegstersopleiding. Daarna deed zij samen met een collega enkele maanden praktijk in Uganda met het oog op een taak in het bisdom Moshi. Er was daar een klein ziekenhuis dat geleid werd door Afrikaanse zusters die daar echter geen bevoegdheid voor hadden. Ook hier schetst zij de situatie die zij er aantroffen en het werk dat De Graal er heeft kunnen doen. Zij heeft er prettig gewerkt in organisatie, verpleging en opleiding van eigenlandse krachten. Toch kwam het uiteindelijk tot een breuk met het bisdom vanwege een verschil in doelstelling; zij legt uit hoe dit proces verliep. Zij heeft toen nog enige tijd in een missieziekenhuis in Tabora gewerkt. Kortere onderwerpen betreffende Tanzania zijn: het werk van het Tanzaniaanse Graallid Imelda die een vormingscentrum voor vrouwen oprichtte; de positie van de vrouw in Tanzania; enkele kerkelijke ontwikkelingen Egypte. Over haar werk in de gezondheidszorg hier is zij kort: een Grieks ziekenhuis in Caïro en een kliniek in Akhmim. Een lang en boeiend verhaal daarentegen is er over een kleinschalig initiatief dat uitgroeide tot een belangrijk stuk ontwikkelingswerk. Heel summier samenvattend zou men kunnen zeggen: het begon met vijf meisjes die niets om handen hadden en borduren wilden leren, en het

groeide uit tot een coöperatie met meer dan honderd vrouwen als leden. Maar in feite gebeurde er veel meer: er kwam een alfabetisatiecursus voor vrouwen bij, er kwam een weeftechniek bij die eigenlijk mannenwerk was doch verloren dreigde te gaan, Moslim-meisjes gingen meedoen, er kwam centrale inkoop van materialen en verkoop van produkten wat weer leidde tot de oprichting van een coöperatie, er werd een methode gevonden om beheer en bestuur in handen van de vrouwen zelf te houden; daarvoor moesten weerstanden uit de mannenwereld overwonnen worden; er werd gepraat over de positie van de vrouw . In 1982 vond zij dat de groep het verder alleen moest kunnen en nam zij afscheid. Later is zij nog eens terug geweest en mocht constateren dat dit inderdaad het geval was. Kortere onderwerpen betreffende Egypte zijn: Akhmim als katholiek pelgrimsoord; enkele gedachten over de orthodoxe Koptische Kerk en de Latijnse Katholieke Kerk in Egypte.

Trefwoorden: Akhmim-pelgrimsoord; Egypte; Ziekenhuis Moshi; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Tabora; Tanzania; Vormingswerk; Vrouwenemancipatie; Zaïre; Ziekenhuis Kasongo.

DOCHTERS VAN MARIA EN JOZEF

F. Verrijt [kloosternaam: zuster Francisca]

KMM 563

* 17 oktober 1924 / interview: 22 april 1980, 234 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1959-1978.

Functie: onderwijs; pastoraal.

In 1959 vertrok de eerste groep zusters van de Choorstraat naar Zaïre, daarmee gehoor gevend aan een verzoek om hulp van scheutisten uit het bisdom Kananga. Het team van vijf was samengesteld uit leerkrachten (zuster Francisca had reeds ervaring als onderwijzeres), een verpleegster en iemand voor de huishouding. Als voorbereiding hadden zij een jaar lang de cursussen op de 'koloniale school' in Brussel gevolgd. De loopbaan van zuster Francisca in Zaïre ziet er als volgt uit: lagere school in Kabuluanda met een begin van sociaal werk (1959-1962), middelbaar onderwijs in Mashala en sociaal-pastoraal werk (1962-1974), pastoraal werkster in Kananga (vanaf 1974). Het interview wordt gekenmerkt door een veelheid aan details waarvan de meeste gerangschikt kunnen worden onder de noemers onderwijs en pastoraal . Onderwijs. De school op de hoofdstatie had vijf klassen en een internaat, op bijposten waren schooltjes van één klas. Wie verder wilde leren moest naar een andere missiepost. Het peil van de leerkrachten lag niet erg hoog, het program was Westers georiënteerd met veel handboeken uit België. Het uitvoerigst bespreekt zij de schoolcatechese: de handboeken, platen en dia's; de onderwerpen (sacramenten, deugdenleer enz.), het dopen van leerlingen. De school had ook handenarbeid en een groentetuin. Tijdens de vakanties werden allerlei activiteiten voor de leerlingen georganiseerd. De zusters onderhielden ook contacten met de ouders, hoewel deze dikwijls weinig geïnteresseerd waren in studie voor hun dochters; wel verhoogde het de waarde van een meisje bij een huwelijk. In Mashala gaf zij les aan brugklassen (Cycle d'Oriëntation). Zij vertelt wat over de soms moeilijke verhouding tussen de stammen en over de coëducatie die in 1963 werd ingevoerd. In de catechese werd ingespeeld op de leefsituatie van de leerlingen, hun gebruiken en hun gedachten over huwelijk, lijden, dood en voortbestaan Pastoraal. In Kabuluanda werd zij ingeschakeld bij de voorbereiding van

meisjes op het huwelijk. Hier en verderop bespreekt zij de plaats van de vrouw in Zaïre; volgens haar wel ondergeschikt maar toch zeer centraal in de familie met een eigen zeggenschap. Zeer uitgebreid spreekt zij over het pastorale werk in Kananga vanaf 1974. In eerste instantie werd zij belast met het bezoeken van de catechisten om een diocesaan programma van vernieuwing te helpen invoeren. Daarnaast werd zij betrokken bij de vorming van basisgroepen; dit onderwerp wordt breed uitgemeten: de eerste initiatieven, het begin met gebedsgroepen, het vormen van kader, de inpassing van het bestaande parochiebestuur, de uitbreiding van de taken die aan de gemeenschappen werden toevertrouwd (liturgie, voorbereiding op doopsel en huwelijk, begeleiding van zieken en stervenden, vormen van sociaal werk). Kortere informatie is voorhanden over tal van personen en zaken. Als voornaamste kunnen genoemd worden: eigenlandse priesters en zusters; de periode van de onafhankelijkheid en de opstanden; de 'authenticiteit' onder Mobutu; persoon en werk van mgr. M. Bakole, aartsbisschop van Kananga.

Trefwoorden: Bakole, M.; Basisgemeenschappen; Catechese; Huwelijksvoorbereiding; Kabuluanda; Kadervorming; Kananga; Mashala; Onderwijs; Pastoraal; Zaïre.

FRANCISCANESSEN VAN ETEN-LEUR

M.W.A. Vermeulen [kloosternaam: Zuster Marie Ignace]

KMM 560

* 1 maart 1923 / interview: 7 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1960-1975.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Marie Ignace had reeds een ruime ervaring opgedaan als hoofd der school en als overste toen haar jeugdideaal in vervulling ging en zij naar de missie mocht. In 1960 vertrok zij met de eerste groep zusters van haar congregatie naar Zaïre. Als voorbereiding had zij nog een jaar 'koloniale school' gevolgd in Brussel. Haar eerste standplaats werd Ndage in het tegenwoordige bisdom Budjala (toen nog Lisala; Budjala werd daar in 1964 van afgesplitst) Er stonden twee hutten klaar; de pater had drieëntwintig meisjes "bijelkaar gescharreld" en van zijn karige geld ook nog drieëntwintig uniformen aangeschaft, opdat de zusters niet zouden schrikken. Zij begon Lingala te leren maar stond na enkele weken al voor de klas. Het ging hier om een lagere meisjesschool, waar zij als enige blanke samen met enkele landeigen onderwijzeressen les gaf. Zuster Ignace bespreekt hier vooral de positie van vrouwen en meisjes in de maatschappij. Zij probeerde de onderwijzeressen op een hoger peil te brengen; een probleem was dat de vrouwen een minderwaardigheidsgevoel hadden en de mannen ontwikkeling van vrouwen tegenwerkten. De schoolkinderen waren vooral dochters van onderwijzers en catechisten, de rest kwam niet naar school. Maar zelfs van deze groep verlieten regelmatig meisjes van rond de zestien de school omdat zij waren uitgehuwelijkt. Als meisjes in verwachting raakten werd de schuld altijd bij hen gelegd. Een ongehuwde moeder mocht bovendien geen sacramenten ontvangen; hetzelfde gold overigens voor een man die meerdere vrouwen had, wat veel voorkwam. Voor iemand uit het Westen blijft het moeilijk om de mentaliteit van de Afrikanen te begrijpen. Natuurlijk had men weet van hun geloof aan geesten en van de voorouderverering, maar echt in hun wereld doordringen was erg moeilijk. Bovendien waren er ook verschillen tussen de stammen onderling, zoals zij constateerde toen

zij in 1972 naar Takaya verhuisde. Een korter verhaal is er over landeigen zusters. Haar eigen congregatie nam geen Zaïrese kandidaten aan maar verwees ze door naar een inheemse congregatie of naar de Zusters van Heverlee. We horen hier dat over deze kwestie in 1965 op een congres in Kinshasa een afspraak gemaakt is: een congregatie mag alleen eigenlandse kandidaten aannemen als zij minstens twintig jaar werkzaam is geweest in Zaïre, een bepaald aantal leden heeft en een internationale congregatie is. Zij zelf was enige tijd plaatsvervangend novicenmeesteres bij een eigenlandse congregatie en vertelt kort over haar ervaringen. In 1975 keerde zuster Ignace terug naar Nederland. Dit was gedeeltelijk om gezondheidsredenen, maar ook de situatie in het onderwijs speelde een rol. Het was de tijd van de schoolstrijd tussen regering en kerk, het was ook de tijd van de persoonsverheerlijking van het staatshoofd. Op verzoek van de bisschop trokken de zusters zich voorlopig terug uit het onderwijs.

Trefwoorden: Eigenlandse zusters; Ndage; Onderwijs; Positie van de vrouw; Takaya; Zaïre.

FRATERS VAN TILBURG

J. Claveaux

KMM 93

* 22 april 1929 / interview: 24 november 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1958-1975.

Functie: onderwijs.

Van het hoofdbestuur van de Fraters van Tilburg gingen eind vijftiger jaren sterke impulsen uit voor meer missionaire activiteit. Ook frater Claveaux kreeg het verzoek voorgelegd om de Belgische confraters in Zaïre te gaan helpen. Als niet-Belg moest hij eerst één jaar de 'koloniale school' in Brussel volgen; katholieke en protestantse missionarissen in spe volgden samen deze opleiding, wat later van nut bleek bij onderlinge contacten. Met zijn aankomst in Lubunda, bisdom Kongolo, begon in 1959 zijn eerste missieperiode. Na een maand stond hij voor de klas van een kweekschool van de paters van de H. Geest. De bedoeling was dat de fraters deze school mettertijd zouden overnemen. Aan deze periode besteedt hij overigens slechts enkele minuten. Al spoedig immers begon het onrustig te worden in de streek; er braken stamoorlogen uit. In augustus 1960 werden zij gevangen genomen, overgebracht naar de gevangenis in Kasongo en mishandeld; vandaar werden zij overgebracht naar Kindu, waar zij door UNO-soldaten bevrijd werden. Toen huisarrest in Kindu en uiteindelijk terug naar huis. Omdat zij daar niet konden blijven verhuisden de fraters naar Kongolo waar zij volkomen geïsoleerd raakten en door de lucht bevoorrad moeten worden. In augustus 1961 moesten zij naar Nederland. Twintig paters van de H. Geest bleven op hun missieposten en werden vermoord. In 1962 kreeg hij een nieuwe benoeming, nu voor Kananga in het gelijknamige bisdom. Na alles wat hij meegemaakt had vertrok hij met tegenzin. Achteraf is hij blij dat hij toch gegaan is, want deze tweede periode verschilde totaal van de eerste: de situatie was anders, de verhouding zwarten-blanken was veel beter, en tot 1975 hebben de fraters goed werk kunnen doen. Hij werd hoofd van een handelsschool en zorgde voor de bevoorrading van zijn confraters in het binnenland. Het onderwijs bespreekt hij uitvoerig: de uitbouw van de handelsschool, de salarissen van de regering, het schoolgeld dat soepel was voor minvermogenen, de normen voor het toelatingsexamen, de inspectie door Zaïrese inspecteurs, de grote betekenis van het katholieke onderwijsbureau. Ook gaat hij in op de

verschillen tussen onderwijs in de koloniale periode en na de onafhankelijkheid. Een conflict tussen president Mobutu en kardinaal Malula werd aanleiding tot spanningen, die onder meer leidden tot nationalisatie van alle scholen. In 1975 tekende frater Claveaux de overdracht van zijn school. Omdat de fraters niet als team bij elkaar konden blijven keerden zij naar Europa terug. In 1977 werden door de regering de scholen weer aan de bisschoppen aangeboden, doch toen waren de meeste fraters reeds in andere missies werkzaam. Naast dit hoofdonderwerp bespreekt frater Claveaux wat korter enkele andere zaken. Het zijn met name: verschillen tussen de Baluba's en de Lulua's; Afrikanisatie in de liturgie (Goede Week, Eerste H. Communie, muziek); de toenemende participatie van de leken met name de rol van de parochieraad; Maria Legioen en jeugdwerk; de eigenlandse priesters en zusters. Hij besluit met wat informatie over de zorg voor eigen geestelijk leven, onder meer door retraites en bezinningsdagen.

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Baluba-stam; Handelsschool; Kananga; Kongolo; Lubunda; Lulua-stam; Onderwijs; Onlusten; Malula; Nationalisatie scholen; Zaïre.

A.J.M. Mommers [kloosternaam: frater Philotheus]

KMM 376

* 24 juli 1925 / interview: 2 mei 1980, 270 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1959-1976; Kenya 1976-1980.

Functie: onderwijs.

Het interview van frater Philotheus valt duidelijk uiteen in twee hoofdstukken. Het eerste speelt zich af in Zaïre (1959-1975) en betreft onderwijs, het tweede in Kenya (vanaf 1976) en gaat over een project voor doven en blinden. Frater Philotheus was in Nederland opgeleid tot onderwijzer (hoofdakte en Frans), en kreeg in 1959 een benoeming voor Zaïre. Zijn standplaatsen waren achtereenvolgens Nguema (bisdom Luiza), Tshikapa (bisdom Luebo) en Kananga (bisdom Kananga). Zijn verhaal gaat niet zozeer over onderwijssystemen en methodieken, doch veeleer over allerlei ervaringen op scholen en internaten. De leerlingen waren afkomstig uit diverse stammen, wat (vooral op de internaten) regelmatig aanleiding gaf tot tegenstellingen en zelfs openlijke twisten. Ook hun houding tegenover Europeanen was soms problematisch. Verder geeft hij enkele details over de staf, het schoolgeld en de salarissen. Wat uitvoeriger gaat hij in op de catechese op de scholen en op het godsdienstige leven op de internaten. Tenslotte is er wat korte informatie over pastoraal en ontwikkelingswerk in dit gebied. In 1975 werd hij benoemd voor Kenya. De Fraters van Tilburg beheerden daar een landbouwtrainingschool voor blinden en doven. Dit project wordt uitvoerig beschreven. Op de school werden theoretische vakken gedoceerd, maar daarnaast was er veel aandacht voor praktische vorming. Voor dit laatste waren landbouwgronden beschikbaar; verder waren er werkplaatsen waar allerlei technische vaardigheden konden worden aangeleerd. Het was moeilijk doch erg dankbaar werk. Frater Philotheus geeft verder informatie over de oorzaken van blindheid (vooral mazelen en een tekort aan vitamine A), over de selectie van de leerlingen, het toezicht door de regering, het bestuur, de financiële basis (een stichting en de congregatie). Ook spreekt hij over de producten die het project afleverde en de afzetmogelijkheden daarvoor via scholen, supermarkten enz. Aan overdracht van de leiding aan Afrikaanse krachten werd op het tijdstip van het interview gewerkt.

Trefwoorden: Blindenschool; Kananga; Kenya; Nguema; Onderwijs; Tshikapa; Zaïre.

KRUISHEREN (OSC)

M. van Dijk [kloosternaam: broeder Paulus]

KMM 140

* 20 maart 1905 / interview: 23 oktober 1978, 150 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1932-1976.

Functie: verzorging.

Als zijn functie in de missie van Zaïre geeft broeder Paulus op, dat hij allerlei activiteiten begeleid heeft. Over zijn eigen werk vertelt hij eigenlijk niet zo erg veel. Des te meer, en vaak boeiend, over allerlei zaken die hij heeft opgemerkt en meegemaakt. In 1932 vertrok hij; voor de bootreis betaalden de missionarissen tweede klas, doch mochten eerste klas reizen. Er waren ook gevangenen aan boord, allen aan elkaar gebonden. Na aankomst werd hij benoemd voor Monga in het tegenwoordige bisdom Bongo. Hij had ervaring in werk op het land; daarom werd hem naast de huishouding ook de boerderij toevertrouwd; tevens kreeg hij opdracht om van een andere broeder bouwen te leren. Hij werkte met mensen uit twee verschillende stammen die elkaar niet konden verdragen. Dit wordt aanleiding om wat te vertellen over deze stammen, bijvoorbeeld dat vrouwen 's avonds werden opgesloten omdat zij al verkocht waren. Verderop in het interview voegt hij nog informatie toe over huwelijk en bruidsschat; ook over andere gewoonten zoals onder meer dat bij het graf de kist werd openge maakt en gevraagd of deze persoon nog schulden had; zo ja, dan werd dit alsnog betaald door de familie. Van Monga horen we ook hoe armoedig men er leefde; toch moesten in opdracht van de bisschop alle vasten- en onthoudingsdagen streng onderhouden worden. In 1940 werd hij overgeplaatst naar Dakwa, waar hij zelf begon met bouwen. Hij geeft details over een school die zijn eerste bouwwerk vormde, en een kort overzicht van andere projecten. Na de oorlog richtte de Belgische regering ("onder druk van Amerika") een instituut op onder de naam 'Inlands Welzijn', gericht op activiteiten die de bevolking ten goede moesten komen. Hij vertelt wat er in zijn streek via dit instituut gebouwd werd en hoe dat in zijn werk ging. In een vaak aangrijpend verhaal van ongeveer een half uur beschrijft hij wat er gebeurde rond de onafhankelijkheid (1960) en vooral in de 'rebellentijd' (1964-1965). Hij heeft zelf enkele malen gevangen gezeten, vaak moest men op de vlucht, op 30 mei 1965 werd een aantal paters vermoord. Op het eind van het interview vult hij dit verder aan naar aanleiding van een gedenkboek dat door de kruisheren onder de titel 'vierentwintig getuigenissen' is uitgegeven ter nagedachtenis aan de vierentwintig vermoorde missionarissen. Na zijn verlof in 1967 kreeg hij een benoeming voor Bongo, waar hij voor de huishouding en de tuin zorgde op het kleinseminarie. Hij geeft een indruk van de Zaïrese bisschop die het naar zijn idee erg zwaar gehad heeft. In 1976 moest hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland. Terugkijkend merkt hij enkele verschillen op tussen vroeger en nu, bijvoorbeeld de verminderde nadruk op dopen, de ruimere studiemogelijkheden voor Zaïrezen. Hij heeft wel altijd voor de mensen daar gewerkt, maar nooit iets gratis gegeven. Wel samen met hen gespaard en gezorgd voor goede pensioenen, maar ook altijd gezorgd dat zij het gevoel konden hebben het zelf verdiend te hebben. Tenslotte bespreekt hij de zorg voor het geestelijk leven: retraites, bijeenkomsten, gemeenschapsleven enz.

Trefwoorden: Bondo; Bouwactiviteiten; Dakwa; Inheemse gebruiken; Onafhankelijkheid; Onlusten; Monga; Zaïre.

F. Hulskamp

KMM 246

* 15 juni 1910 / interview: 5 oktober 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1934-1964.

Functie: pastoraal.

Pater Hulskamp heeft van 1936 tot 1964 in de priesteropleiding en in de pastoraal gewerkt in het bisdom Bondo, Zaïre. Zijn verhaal speelt zich dus voornamelijk af voor de soevereiniteitsoverdracht en voor Vaticanum II. Bijzonder is dat hij regelmatig wijst op verschillen tussen de christelijke, c.q. westerse visie en het traditionele gedachtengoed van de stammen en op de pastorale problemen die daaruit voortvloeiden. Zijn eerste benoeming was voor het kleinseminarie in Bondo. Het verkeerde nog in een beginfase en was vrij primitief. De staf van twee priesters gaf les aan vier klassen en was zeven dagen per week surveillant. Er was een veertigtal studenten die van de missieschooltjes kwamen en soms nauwelijks konden lezen of schrijven. Hij zelf kende hun taal nog niet. Er werden jongens aangenomen alleen maar om het aantal wat aan te vullen; van de eerste 300 is er één priester geworden. Doch langzaam kon het peil worden opgevoerd en bij de onafhankelijkheid bleken veel ex-seminaristen belangrijke posten te kunnen vervullen. Het celibaat was voor hen iets volkomen vreemds, import uit het Westen. Het stond haaks op hun opvattingen over het allesoverheersende belang van de clan. Toch heeft hij de indruk dat het celibaat door de generatie priesters die hij gekend heeft redelijk goed onderhouden werd; het was wel moeilijk, maar "wat jullie kunnen, kunnen wij ook". Na het seminarie kwam in 1942 de pastoraal. Eerst in Gwane (een post die later vanwege slaapziekte verlaten werd en overgebracht naar Digba); verder in Baye, Bondo, Ango en Lobi. Hij beschrijft Gwane: zestig à zeventig dorpen, drie missionarissen, altijd één op reis per fiets. Als er voldoende christenen waren kreeg een dorp een kerkje en een catechist. Naast Lingala leerde hij hier de taal van de Azande. De overige standplaatsen worden niet beschreven; wel zet hij een aantal lijnen uit die in het algemeen van belang waren voor de pastoraal. Allereerst wijst hij op het hechte stamverband: Zaïre was in eerste instantie een verzameling van stammen; deze waren sterk naar binnen gericht, op de groei van de eigen stam. De blanke missionarissen en hun christelijke leer werden gastvrij onthaald, maar dorpschouwen werden zelf bijna nooit christen. De christelijke kijk op het huwelijk als een liefdesrelatie tussen één man en één vrouw en de daarbij behorende verhouding ouders-kinderen was hun vreemd. Een huwelijk was geen persoonlijke keuze, kinderen behoorden aan de clan; de clan stond een meisje af en ontving daarvoor een bruidsschat. Meisjes werden daarom zorgvuldig bewaakt, terwijl jongens hun gang mochten gaan. Gemeenschap voor het huwelijk was toegestaan, was het meisje in verwachting dan was de clan tevreden. Betreffende de missieschooltjes merkt hij op dat zij aan de basis stonden van het bekeringswerk en van het latere wijdvertakte onderwijssysteem. Meisjes mochten niet naar school en werden pas gedoopt als zij zouden gaan trouwen met een katholieke jongen. Als voorbereiding werden zij dan een tijdlang opgenomen in een internaat op de missiepost. Wat catechese en prediking betreft bespreekt hij enkele catechismusboeken in het Lingala en in de Azande-taal. Met voorbeelden licht hij toe hoe men op verschillende manieren dicht bij de mensen kan komen als men hun eigen taal en idioom gebruikt. Hij hielp ook bij het verzamelen van inheemse liederen die later voor kerkelijke

muziek benut werden. Als kortere onderwerpen kunnen genoemd worden: de onafhankelijkheid en de opstanden waarbij vierentwintig van zijn confraters de dood vonden; enkele observaties over kunst en gebruiken bij de Azande-stam. In 1964 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Ango; Baye; Bondo; Catechese; Huwelijksgebruiken; Inheemse liederen; Gwana; Lobi; Onderwijs; Opstand; Pastoraal; Priesteropleiding; Zaïre.

J.H.T. van Wagenberg

KMM 638

* 23 juni 1920 / interview: 8 oktober 1981, 360 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1950-1981.

Functie: pastoraal; beleid.

Dit is een lang en tegelijk overzichtelijk interview. Helder en zakelijk zet pater Van Wagenberg uiteen wat er in het bisdom Bondo (Zaïre) bij zijn aankomst in 1950 aan missiewerk gaande was, en wat hij aan verdere ontwikkelingen heeft meegemaakt. Daarna is er een bewogen verhaal over de verschrikkingen van de Simba-opstand die hij van nabij beleefde en waarbij tientallen missionarissen omkwamen. Wat zijn eigen loopbaan betreft: hij had missierecht gestudeerd in Rome (wat tot een korte uiteenzetting leidt over de relatie tussen koloniale mogendheden en de missie in hun gebieden); in 1950 werd hij leraar aan een kleinseminarie in Bondo en secretaris van de bisschop; van 1958 tot 1976 was hij regionale overste van de kruisheren in Zaïre. Aspecten van het missiewerk. Dit deel begint met een overzicht in vogelvucht: een stuk geschiedenis, de congregaties van paters, broeders en zusters die in het bisdom werkten, wat er aanwezig was aan instellingen van onderwijs, gezondheidszorg, ontwikkelingswerk. Vervolgens een profielschets van de vorige apostolische vicaris, mgr. F. Blessing OSC. Bijzonder was dat deze zich reeds in het begin van de dertiger jaren inspande voor eigenlandse roepingen. In dit verband wordt kort een diocesane zustercongregatie besproken (Soeurs de l'Education Chrétienne) en zeer uitgebreid de priesteropleiding. Wat dit laatste betreft gaat hij in op het celibaat (in Afrika moeilijk vanwege het belang van nageslacht), resultaten tussen 1942 en 1979, de aanvankelijke keuze voor een diocesane clerus en vanaf 1950 de eigen opleiding voor kruisheren, de overdracht van functies voor en na de oprichting van de hiërarchie (1959). Een volgend onderwerp is catechese en catechisten. Eerst komt het godsdienstonderwijs op lagere en middelbare scholen aan de beurt, daarna het catechumenaat. Een ontwikkeling die hij hielp bevorderen was het vervangen van het centrale catechumenaat op de hoofdpoot (vroeger een half jaar) door begeleiding in de dorpen zelf. Daarmee groeide ook de verantwoordelijkheid van de catechisten. Hij beschrijft hun rol rond 1950 en de uitbreiding van hun taak na Vaticanum II; verderop ook de nieuwe opleidingen. Vanaf ongeveer 1960 begonnen de plaatselijke gemeenschappen met eigen leiders te functioneren. Een zeer uitgebreid onderwerp is ontwikkelingswerk en wat daarmee samenhangt. Voor de onafhankelijkheid ontving de missie daar veel hulp voor van het 'Fonds voor Inlands Welzijn'. Hij gaat wat nader in op de gezondheidszorg en op het beroepsonderwijs voor jongens en meisjes. Vervolgens noemt hij een aantal missieposten met de projecten die er ondernomen zijn: wegen, bruggen, agrarische vernieuwingen, coöperaties enz. Zoals boven gezegd heeft pater Van Wagenberg de Simba-opstand van nabij meegemaakt. Zijn verhaal hierover laat zich moeilijk samenvatten. Het volgt de gebeurtenissen vaak van dag tot dag, de openbare executies van zwarten, de moord op missionarissen, gevangenschap, bevrijding

Tenslotte heeft het interview nog wat kortere onderwerpen. Vermeld kunnen worden: polygamie als pastoraal probleem; de nationalisatie van de scholen in 1974; de relatie tot protestanten en secten; zijn taak als regionaal overste; de zorg voor het geestelijk leven van de missionarissen; wat hem aan documentatie over deze periode bekend is.

Trefwoorden: Onderwijs; Blessing, F.; Bondo; Catechese; Catechisten; Celibaat; Ontwikkelingswerk; Polygamie; Priesteropleiding; Protestanten; Nationalisatie scholen; Simba-opstand; Zaïre.

MISSIEZUSTERS VAN DE H. ANTONIUS, ASTEN

A.M. Smits [kloosternaam: zuster Odiliana]

KMM 498

* 29 september 1923 / interview: 10 september 1979, 210 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1956-1964; Brazilië 1965-1979.

Functie: onderwijs; regionale overste.

In 1956 begon het missieleven voor zuster Odiliana met de benoeming tot regionale overste in Belgisch Congo, Zaïre. Ze vertelt over het bisdom Basankusu en over de plaatsen: Boënde, Monpono, Befale, waar de zusters de zorg hadden voor een internaat. Van 1956 tot 1960 verliep alles goed. Maar toen moesten de zusters vluchten. In 1961 kwamen ze terug naar Gisenka. Evenwel moesten ze in 1964 opnieuw vluchten vanwege het rebellenleger. Bij deze gelegenheid vertelt ze over mgr. W.J.M. van Kester MHM en pater Hazen. In 1965 vertrok zuster Odiliana naar Brazilië om daar te werken in het diocees Campina Grande. In dit verband vertelt ze over de plaatsen Recife, Bayeux, Esperanza, Santano de Ipanema, Pao de Azuar. Ze was daar werkzaam in het onderwijs aan privéscholen die zonder subsidie moesten werken. Er waren dan ook aparte scholen voor de armen en de rijken. De zusters werkten ook op land- en tuinbouwscholen, aan een verpleegstersopleiding, en gaven huishoudonderwijs. Ook namen ze deel aan de alfabetisering van volwassenen. Verder hielden de zusters zich bezig met prenatale zorg, en hadden een soort consultatiebureau. En in het binnenland richtten ze een sociaal centrum op. Zuster Odiliana gaat ook in op het spiritisme. Ze vertelt over de invloed daarvan. De zusters gaven de stoot aan het ontstaan van een kloostercongregatie, alleen bestemd voor Braziliaanse zusters. De streek, waar de zusters werken, is onvruchtbaar, en wordt geteisterd door droogte. De hygiëne is er slecht. Er komt veel diarree voor. En wormziekten. In het binnenland is medische zorg afwezig. Slechts één zuster-verpleegster is daar werkzaam. Dank zij de Memisa hebben ze tweehonderd waterfilters kunnen plaatsen. Het grootgrondbezit is overheersend. De tuintjes van de boeren worden verwoest om de mensen op die manier weg te pesten. Gelukkig steunen de bisschop en zijn priesters de boeren in hun strijd. De synode van Puebla is minder radicaal geweest dan de synode van Medellin. Vanwege het besef dat de Kerk voor allen is. Niet alleen voor de armen.

Trefwoorden: Basankusu; Bayeux; Befale; Boënde; Brazilië; Esperanza; Kester, W.J.M. van; Mompono; Onderwijs; Pao de Azuar; Recife; Santano de Ipanema; Zaïre.

MISSIEZUSTERS VAN HET KOSTBAAR BLOED

R.A.M. Duurinck [kloosternaam: zuster Gerlacha]

KMM 138

* 27 april 1915 / interview: 18 april 1980, 360 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1937-1959.

Functie: verzorging.

Zuster Gerlacha vertrok in 1937 naar Zaïre en moest in 1959 na een ernstig auto-ongeluk noodgedwongen terug naar Nederland. Ongeveer de helft van het interview betreft gebeurtenissen in Nederland voor en na deze missieperiode. Deze samenvatting beperkt zich tot de informatie over Zaïre. Haar standplaatsen waren Bamanya, Bokuma en Imbonga, alle gelegen in het tegenwoordige bisdom Mbandaka-Bikoro. Als werkzaamheden noemt zij huishouding, handwerkzuster en verpleging. Na een stormachtige reis kwam zij aan in Bamanya waar zij belast werd met de keuken. Met de bisschop, mgr. E. van Goethem MSC en met de paters MSC hadden de zusters een goede samenwerking; alleen over financiën waren er soms wat problemen. De zusters zetten van alles op om de financiële basis van hun werk te versterken: vee houden, naaiwerk, zeep maken en verkopen, bedelen tijdens verlof; hulp kwam ook van organisaties als Misereor. Haar congregatie was werkzaam in het onderwijs en in de gezondheidszorg. In Bamanya leidden zij een grote normaalschool met internaat; op verschillende plaatsen verzorgden zij de verpleging in melaatsenkampen. De leprozerie van Imbonga wordt wat ruimer besproken. Verder hadden de zusters een aantal poli- en kraamklinieken. Uit haar ervaringen in de verpleging vertelt zij over inheemse voorbehoedmiddelen; ook over plaatselijke gebruiken en over diverse ziekten die zij tegenkwam. Korter bespreekt zij de oprichting van een eigenlandse zustercongregatie door mgr. Van Goethem, een opstand in Kinshasa, de dagorde van de zusters en de zorg voor het geestelijk leven; tenslotte het auto-ongeluk op weg naar Bokuma, veroorzaakt doordat de chauffeur in slaap gevallen was.

Trefwoorden: Bamanya; Bokuma; Financiering; Goethem, E. van; Imbonga; Leprozerie; Zaïre.

MISSIONARISSEN VAN MILL HILL (MHM)

T.J. Goessens

KMM 854

* 18 november 1930 / interview: 11 september 1984, 340 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1959-1979.

Functie: onderwijs.

Pater Goessens blijkt uitermate goed geïnformeerd over het onderwijs in Zaïre. Van 1959 tot 1963 was hij leraar aan een onderwijzersopleiding in Bokakata, bisdom Basankusu; van 1963 tot 1979 was hij diocesaan inspecteur van het onderwijs. Zijn interview omspant een tijdvak vol veranderingen: de koloniale periode, de onafhankelijkheid, opstanden, wederopbouw, nationalisatie van het onderwijs, de nieuwe overeenkomst tussen kerk en staat. Bokakata. Hij beschrijft de ligging van deze missiepost, de gebouwen (kerk, scholen, patershuis enz.), het programma van de kweekschool (zijn eigen vakken waren wiskunde, natuurkunde, biologie en Frans), de staf (enkele paters en drie inheemse leraren), de financiering (de koloniale regering betaalde de salarissen van de onderwijzers, missionarissen-leraren kregen een lager bedrag; er waren subsidies voor de internaten), de betekenis van het onderwijs voor de gemeenschap en

voor de missie. De onafhankelijkheid bracht enkele veranderingen mee. Naar zijn mening heeft de Belgische regering wel goed gezorgd voor gezondheidszorg en onderwijs, maar niet genoeg kader voor het bestuur gevormd. Dit werd voelbaar in de organisatie op verschillende terreinen, ook in het onderwijs; bovendien vielen sommige subsidies weg. Als secundaire onderwerpen uit deze periode bespreekt hij verschillen tussen de stammen in het gebied van Bokakata; verder een aantal van zijn nevenactiviteiten zoals verkennerij en een vormingskamp voor toekomstige leiders. Inspecteur van het onderwijs. Hij schetst kort de geschiedenis van dit instituut en het werk van zijn voorgangers. Dan gaat hij in op de inhoud van zijn functie. Het bisdom Basankusu had zeventien lagere scholen voor jongens en tien voor meisjes, samen met circa 25.000 leerlingen. Tot zijn taak behoorde: uitbetaling van de leerkrachten, bevoorrading van de scholen, benoemingen en overplaatsingen van personeel, periodieke inspecties en toezicht op het niveau van het onderwijs, bijscholing van de onderwijzers. Elk van deze onderdelen bracht zijn eigen problemen mee; hij illustreert dit met voorbeelden. Bijzonder moeilijk was de tijd rond de onafhankelijkheidsverklaring en vooral de rebellie (1964-1965). Een deel van het bisdom lag twee jaar in rebellengebied; het onderwijs kwam stil te liggen, het aantal missionarissen slonk, gebouwen en meubilair werden vernield. Hij gaat uitvoerig in op deze periode en op de wederopbouw daarna. Verder signaleert hij een aantal veranderingen in het onderwijssysteem, en bespreekt hij de omvorming van het kleinseminarie tot college en het onderwijsbeleid van de nieuwe bisschop, mgr. I. Matondo CICM. Eind 1974 werden alle scholen genationaliseerd, inclusief gebouwen, kantoren, auto's enz. Uitvoerig wordt beschreven hoe dit in zijn werk ging en wat er in de jaren daarna met het onderwijs gebeurde. Een groeiende ontevredenheid, onder meer bij de ouders, leidde in februari 1977 tot een conventie tussen kerk en staat, waarbij een deel van het beheer weer aan de kerk kwam. We horen welke voorwaarden door beide partijen gesteld werden. Voor pater Goessens begon een nieuwe periode van wederopbouw, waarbij hij geholpen werd door pater F. de Vrugt; bovendien werd het onderwijs sterk uitgebreid. Andere onderwerpen. Na de nationalisatie van de scholen fungeerde pater Goessens enige tijd als secretaris van het bisdom en was hij belast met "pastoraat voor intellectuelen"; vooral op dit laatste werk gaat hij nader in. In 1979 keerde hij naar Nederland terug voor een nieuwe functie, te weten coördinator van ontwikkelingswerk; het werd zijn taak de weg te effenen voor missionarissen en leken die in hun gebied een project wilden opzetten, contacten te leggen met hulporganisaties, te helpen bij planning en rapportage enz.

Trefwoorden: Basankusu; Bokakata; Kerk en Staat Conventie; Kweekschool; Matondo, I.; Nationalisatie scholen; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Pastoraal; Schoolbeheer; Zaïre.

P.A.G. Hosman [kloosternaam: broeder Melchior]

KMM 766

* 2 september 1923 / interview: 16 november 1983, 360 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1949-1963; Kameroen 1981-1983.

Functie: ontwikkeling; catechese.

Broeder Melchior had ten tijde van het interview een zeer gevarieerde loopbaan achter de rug en hij vertelt er boeiend over. Een kort overzicht: 1949-1963 bouwbroeder in Zaïre, waar hij ook twee opstanden meemaakte; 1963-1965 broederopleiding in Nederland; 1965-1980 missiepromotie in Nederland; 1980 een wereldreis langs vele missiegebieden met als opdracht te onderzoeken hoe serieus de taak van de leek genomen wordt in de lokale kerken; vanaf

1981 audiovisuele catechese in Kameroen. Zaïre. Dit verhaal begint met een reisbeschrijving en een uitgebreide schets van het bisdom Basankusu dat zijn werkterrein zou worden. Hij beschrijft persoon en werk van mgr. G. Wantenaar MHM en mgr. W.J.M. van Kester MHM, het pastorale werk van zijn confraters (negentien hoofdstaties verdeeld over drie stamgebieden), het werk van de twee andere broeders, diverse instellingen in het bisdom. Vervolgens beschrijft hij zijn eerste standplaats, Basankusu. Hierbij kan worden aangetekend dat hij in de loop van het interview hetzelfde zal doen voor zijn andere standplaatsen Mompono, Waka en Yamboyo; bij elk daarvan vindt men ook wat aantekeningen betreffende de pastoraal. Van zijn bouwactiviteiten bespreekt hij met name een school in Mompono, een zusterhuis in Waka, een kerk in Yamboyo en een garage in Basankusu. Allerlei zaken passeren hier de revue: het opzetten van een bouwproject; het zelf vervaardigen van de meeste materialen; de scholing van plaatselijke werklui waarbij een moeilijkheid was dat hij geen vaste ploeg had maar telkens aan de slag moest met nieuwe lokale krachten. Hij vertelt ook over karakteristieken van verschillende stammen, hun gebruiken en taboes; over een doorsnee werkdag; over financiële aspecten, zoals hulp van het Fonds voor Inlands Welzijn, de lonen van de arbeiders, plantages als bron van inkomsten voor de missie. Opstanden. De eerste was rond de onafhankelijkheid. Door verkeerde vertaling van een telegram liep de situatie uit de hand: blanken, ook broeder Hosman en drie missionarissen werden door militairen opgepakt, mishandeld en in de gevangenis gezet. Na allerlei omzwervingen werden zij naar de hoofdstad overgebracht en vandaar naar Brussel gevlogen. Binnen drie weken was broeder Hosman met twaalf anderen weer terug in Zaïre. De opstand van 1963 was veel grootschaliger en kostte onder anderen aan drie Mill Hillers het leven; ook hierover bericht hij. In 1963 kreeg hij het verzoek de taak van technisch leider op zich te nemen bij de opleiding van broeders in Oosterbeek. Van 1965 tot 1980 had hij een taak in missionaire bewustmaking, eerst alleen met dia's op middelbare scholen, daarna in een team dat onder meer missionaire weekeinden organiseerde. Hij vertelt over dit werk alsmede over het instituut van 'geassocieerden', leken die zich voor kortere of langere tijd bij de MHM aansloten en een opdracht kregen in Afrika. In 1980 bezocht hij verschillende landen in Azië, de Pacific en Zuid-Amerika; hij legt uit hoe leken in die verschillende landen functioneren in het kerkewerk. In 1980 ging hij in op een verzoek van de bisschop van Buéa, Kameroen, die iemand zocht om te beginnen met audiovisuele middelen en massamedia. Hij schafte een aantal religieuze films en dia-series aan en gaf voorstellingen op scholen en in parochies. Er was veel belangstelling voor: in drie jaar trok hij 90.000 bezoekers. Daarnaast ging hij zich specialiseren in audio-visuele catechese; hij bespreekt dit werk. Daarnaast gaat hij kort in op enkele andere onderwerpen zoals de rol van de leek en met name de vrouw in Kameroen, eigenlandse kandidaten voor priesterschap en religieus leven.

Trefwoorden: Catechese; Basankusu; Bouwactiviteiten; Buéa; Kester, W.J.M. van; Mompono; Onafhankelijkheid; Onlusten; Pastoraal; Waka; Wantenaar, G.; Yamboyo; Zaïre.

W.J.M. van Kester

KMM 851

* 1 februari 1906 / interview: 28 augustus 1984, 315 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1935-1973.

Functie: pastoraal; onderwijs; beleid.

Na opgeleid te zijn tot wereldheer en als kapelaan werkzaam te zijn geweest in Heiloo en Rotterdam besloot Van Kester in te reden bij Mill Hill. Hij studeerde missiologie en Engels in Mill Hill, volgde de medische missie cursus in Rotterdam en een cursus koloniale wetenschappen in Leuven. In 1935 vertrok hij naar Zaïre en bereikte in 1936 zijn werkterrein, het tegenwoordige bisdom Basankusu. Bijna vijf uur lang bespreekt hij overzichtelijk zijn ervaringen in de pastoraal, het onderwijs en als apostolisch vicaris, later bisschop. Bij wijze van inleiding schetst hij de geschiedenis van MHM in Zaïre. We horen onder andere dat zij daar rond 1905 begonnen zijn omdat koning Leopold aan Rome om Engelssprekende missionarissen had gevraagd als tegenwicht tegen de zendelingen. Pastoraal. Zijn eerste benoeming was voor Mampoko (1936-1938). Zijn uitgebreide beschrijving van de werkzaamheden daar verschaft een goed beeld van het dagelijkse leven op een missiepost. Hij vertelt over de steeds wisselende groepen catechumenen die als naaste voorbereiding op het Doopsel op de centrale post verbleven, les kregen en arbeid verrichtten. Dan over de catechisten en hun taak. Vervolgens over de vijfjarige lagere school met circa 120 internen; de pastoors gaven daar les, maar ook onderwijzers en jongelui die de lagere school voltooid hadden. Aanvankelijk verbleven ook echtparen in spe op de missiepost voor een voorbereiding op het huwelijk later gebeurde dit in de dorpen zelf. In de weekeinden trok hij per prauw naar het binnenland. Hij bespreekt het pastorale werk daar en gaat dan in op enkele problemen zoals polygamie, de bruidsschat, tovenarij (natuurlijke oorzaken bestonden voor de mensen niet). Tenslotte horen we over de zorg voor het levensonderhoud: zendingen uit België, jacht, visserij, geiten, soms varkens, plantages. Van de regering ontving men enkele subsidies. Vanaf 1949 tot 1952 stond hij opnieuw in de pastoraal, nu in Mompono. Hij geeft een aantal bijzonderheden over dit achtergebleven gebied. Hij heeft er veel gebouwd, onder meer een polikliniek, een jongens- en meisjesschool, een tweejarige kweekschool. Onderwijs. Van 1938 tot 1948 was hij schoolinspecteur voor het hele bisdom met als standplaats Basankusu. Deze periode wordt korter behandeld. Op iedere post was een pater directeur van de scholen. Hij als inspecteur had de zorg voor het lesmateriaal (moeilijk tijdens de oorlog), hield jaarlijks inspectie en maakte rapporten op voor de regering. Terloops wordt vermeld dat hij vanaf 1940 ook nog de procureur waarnam. Bisschop. In 1952 werd hij benoemd tot apostolisch vicaris, in 1959 werd Basankusu verheven tot bisdom. Uit deze periode bespreekt hij een aantal initiatieven. Hij streefde ernaar de missieposten financieel onafhankelijk te maken. Voor het opzetten van diverse projecten ontving hij hulp van het Fonds voor Inlands Welzijn. In Bonkita bouwde hij een klein-seminarie; ook zijn voorganger, mgr. G. Wantenaar MHM, was op dit gebied reeds actief geweest, doch toen waren er minder kandidaten; vooral rond de onafhankelijkheid nam hun aantal sterk toe. Ook werd begonnen met een driejarige landbouwschool; bedoeling en werking van dit project zet hij kort uiteen. De periode van zijn episcopaat wordt echter overschaduwd door de ongeregelde heden en opstanden met dieptepunten in 1960 en 1964. Hierover heeft het interview een gedetailleerd verhaal. Het begint bij de dagen voor de onafhankelijkheid en gaat vervolgens in op de gebeurtenissen op onafhankelijkheidsdag (30 juni 1960), de muiterij in Kinshasa, de ongeregelde heden in zijn eigen bisdom. Paters en zusters werden gevangen genomen en later geëvacueerd, eigendommen van de missie werden verwoest. Veel erger was de toestand in 1964-1965; in deze periode zijn verschillende missionarissen om het leven gekomen. Daarna begon een periode van wederopbouw, waarbij

hulp kwam van Rome, Amerika, Caritas Zaïre, de Vastenactie en anderen. In 1974 kon hij, op eigen verzoek, zijn taak overdragen aan een eigenlandse opvolger, mgr. I. Matondo CICM.

Trefwoorden: Basankusu; Catechisten; Catechumenen; Financiering; Mampoko; Matondo, I.; Mompono; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Onlusten; Pastoraal; Polygamie; Zaïre.

H.J. Reusen

KMM 841

* 24 februari 1940 / interview: 7 augustus 1984, 390 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1967-1984.

Functie: pastoraal.

Pater Reusen brengt verslag uit over pastoraal vanaf 1967 in het bisdom Basankusu, Zaïre. Vooral drie factoren maken dit tot een opmerkelijk interview. Ten eerste lag zijn werkterrein in een gebied dat zwaar geteisterd was door de opstanden van 1964. Vervolgens ademt de beschreven pastorale methodiek duidelijk een post-Vaticaanse geest. Tenslotte: het is een lang (zes uur) en vooral erg goed geordend interview; elementen van het pastorale werk worden één voor één opgevoerd en uitgewerkt. In een inleiding vertelt hij over de opstand en de gruwelijke dood van verschillende missionarissen zoals hij dit van confraters gehoord heeft. Dan geeft hij een globale beschrijving van het bisdom Basankusu; het personeel was uitgedund, missieposten moesten opnieuw worden opgebouwd. Verder een impressie van zijn eerste standplaats Yalisele (1967-1982). Tenslotte horen we hoe hij de taal leerde en wegwijs werd gemaakt in het missiewerk. Met grote waardering spreekt hij hier over zijn mentor pater Van Run MHM (die zich later specialiseerde in medisch-sociale zorg) en over J. Hartering MHM (een taalexpert die ook veel onderzoek deed naar zeden en gewoonten). De hoofdmoot van het interview begint met een uiteenzetting onder de titel: inheemse context van de pastoraal. De pastorale visie was mensgericht en streefde ernaar bestaande gebruiken zo veel mogelijk te eerbiedigen en, waar mogelijk te verchristelijken. Concreet bespreekt hij ritens rond huwelijk en initiatie, hekserij, dansen in de liturgie. Zeer uitgebreid wordt vervolgens de basisbeweging in Yalisele en Bolomba (zijn parochie vanaf 1982) besproken. Tot deze aanpak was door de missionarissen gezamenlijk besloten; samen volgden zij ook een cursus hierover. Het initiatief werd gesteund door de bisschop, mgr. I. Matondo CICM; van hem geeft hij een korte profielschets, waarbij ook zijn jeugdbeweging 'Kinderen van het Licht' besproken wordt. Enkele aspecten van de basisbeweging worden nader toegelicht: de opbouw van kleine centra, de inspraak van de mensen daarbij, de niet-politieke oriëntatie, enkele gezamenlijk ondernomen projecten, de vorming van catechisten, leiders en leken-pastores. Vooral deze vorming wordt nader uitgewerkt; deze gebeurde in cursussen op parochieel niveau en voor de besten op regionaal niveau in Mampoko in het Centre de formation de catéchistes, animateurs de Développement (CEFCAD). Tenslotte wordt een aantal problemen gesignaleerd, waaronder de bezoldiging van catechisten. Een derde onderwerp is de rol van de school. Hier wordt de situatie van het katholiek onderwijs in 1967 geschetst; vervolgens gaat hij in op de relatie tussen de missie en de onderwijzers, en op de schoolcatechese. Tenslotte komt een groot aantal zaken (relatief) kort aan de orde. We noemen: streven naar financiële zelfstandigheid; ontwikkelingswerk (diocesane kredietvereniging, coöperaties, diverse agrarische projecten); secten (Kibanguï, Getuigen van Jehova); tamelijk uitgebreid de Zaïrenisatie

(authenticiteitsgedachte van president Mobutu en consequenties daarvan voor het missiewerk); de overdracht van functies aan en samenwerking met de eigenlandse clerus; priesteropleiding op het klein-seminarie in Bonkita en het interdiocesaan groot-seminarie in Boyange, bisdom Lisala; toekomstplannen voor Bolomba, de parochie waarheen hij na zijn verlof hoopt terug te keren.

Trefwoorden: Basankusu; Bolomba; Catechisten; Inculturatie; Jeugdbeweging; Mampoko; Matondo, I.; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Opstand; Overdracht functies; Pastoraal; Yalisele; Zaïre; Zaïrenisatie.

H.J.A. van Thiel

KMM 857

* 8 november 1911 / interview: 20 september 1984, 270 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1937-1946.

Functie: onderwijs.

Pater Van Thiel werkte van 1937 tot 1946 in het bisdom Basankusu, Zaïre. Zijn taken lagen op het gebied van de pastoraal en het onderwijs. Daarnaast had hij vanaf het begin een grote interesse in de taal, de gebruiken en de gedachtenwereld van de Ngombe-stam; dit resulteerde in een aantal publicaties. Pastoraal is het kortste onderwerp van de drie. Het eerste jaar was hij in Abunakombo. Deze post bestond nog maar een jaar en was gelegen op een plek die in het oerwoud was vrijgemaakt. Hij geeft uitleg over het werk op de centrale post met nadruk op het godsdienstonderwijs aan diverse groepen die daar voor langere tijd verbleven: catechumenen, 'kleine vrouwtjes' enz. Ook hun arbeid op en voor de missiepost wordt bekeken. Zeer summier bespreekt hij trektochten naar het binnenland en het belang van de catechisten. Onderwijs. In Mampoko (1938-1942) en Djombo (1943-1946) richtte pater Van Thiel lagere scholen op en was ook anderszins actief bij het onderwijs betrokken, onder meer door de publicatie van les- en leesboeken (zie verder). Hij gaat in op het schoolprogramma. Ook horen we dat niet alle missionarissen onverdeeld enthousiast waren over de plaats die het onderwijs innam in het missiewerk, en over de voor- en nadelen van samenwerking met de koloniale regering. Ouders waren er trots op dat hun kind naar school ging en hadden daar alles voor over. Na de lagere school was er de mogelijkheid om verder te leren op de kweekschool van Bokakata of op het klein-seminarie. Publicaties. Het bisdom Basankusu kende drie taalgebieden. Pater Van Thiel heeft altijd in het Ngombe-deel gewerkt. Vanaf het begin heeft hij zich ingespannen om hun taal en gebruiken goed te leren kennen. Als medebroeders die hem inspireerden noemt hij pater Coulthart MHM en pater J. Hartering MHM. Bij zijn onderzoek bezigde hij de methode van "intense ondervraging". Op deze wijze verkreeg hij veel informatie, bijvoorbeeld over medicijnmannen en over geheime genootschappen. Ook raakte hij thuis in hun oude verhalen, fabels, raadsels, spreekwoorden, manier van denken enz. Hij gebruikte dit in zijn catechese en prediking en putte er uit voor diverse publicaties. Genoemd en korter of langer besproken worden: een grammatica van de Ngombe-taal, voortbouwend op een boek van de hand van mgr. W.J.M. van Kester MHM; een twintigtal les- en leesboekjes voor de scholen, eveneens in Ngombe-taal. Deze gingen over onderwerpen als landbouw en de aanleg van schooltuintjes maar hadden ook titels zoals 'Ik sterf niet alleen'. Later schreef hij nog twee romans, te weten 'Het offer van Itota' (uitgegeven in België) waarin onder meer de verplichte hand- en spandiensten en het plantagewerk in de koloniale tijd aan de orde komen; verder 'Wij; Ngombe', in Nederland uitgegeven door Bijeen en onder meer handelend over

medicijnmannen en over het binnendringen van de Westerse cultuur in Afrika. Om gezondheidsredenen keerde hij in 1946 naar Europa terug; in België werd hij benoemd tot lid van de groep Afrikaanse Taalkunde van het museum van Tervuren.

Trefwoorden: Abunakombo; Basankusu; Catechese; Djombo; Inheemse gebruiken; Kester, W.J.M. van; Mampoko; Medicijnman; Ngombo-stam; Onderwijs; Pastoraal; Zaïre.

F. de Vrught

KMM 852

* 15 augustus 1918 / interview: 30 augustus 1984, 360 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1946-1978.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Wat dit interview bijzonder maakt is het feit dat Pater De Vrught zijn ervaringen vertelt vanuit de pastoraal én vanuit belangrijke functies, dat hij dit uitvoerig doet (zes uur), en dat hij zijn uiteenzettingen staft met een overvloed aan concrete gegevens. Overigens vinden deze laatste moeilijk een plaats in een samenvatting als de onderhavige. Eerst een kort overzicht van zijn loopbaan: 1946-1961 zielzorg in het bisdom Basankusu, 1961-1971 toezicht op de scholen, 1961 en opnieuw 1976 gekozen tot regionale overste van Mill Hill, 1963 en opnieuw 1978 vicaris generaal van het bisdom Basankusu, 1972-1976 in Engeland lid van het hoofdbestuur van Mill Hill als directeur voor Afrika Pastoraal. Deze speelde zich vooral af op de posten Boyenge, Djombo en Kodoro. Vooral Boyenge wordt nauwkeurig beschreven. Overigens geldt veel van wat over de pastorale activiteiten in Boyenge gezegd wordt ook voor andere missieposten. De centrale post: deze kregen meestal van de regering de beschikking over een aanzienlijk stuk grond. Daarop stonden gebouwen als de kerk, school, polikliniek, huizen voor paters en zusters, internaten voor de scholen en de catechumenen; verder waren er tuinen en plantages voor de missiepost zelf en voor de catechumenen. Het interview verschaft veel informatie over het werk op zo'n hoofdpst, met name over het catechumenaat. De reizen naar de dorpen: ook hier vinden we veel concrete inlichtingen over vervoer, bagage en vooral hoe zo'n dorpsbezoek in de regel verliep. Catechisten speelden er een belangrijke rol. Dan bespreekt hij problemen die men tegenkwam zoals polygamie en tovenarij (bij ziekte of overlijden werd verondersteld dat iemand dat gedaan of "gestuurd" had). Tenslotte zijn er enkele secundaire onderwerpen: de financiering (missie, regering, de mensen zelf), contacten met het koloniale bestuur (over het algemeen goed), oecumene ("in het begin zat men elkaar nogal eens dwars"), de secte van Simon Kibangi. Scholen: enigszins over het interview verspreid bespreekt hij diverse facetten van het onderwijs. Zo het studieprogramma dat op Belgische leest geschoeid was; pater De Vrught stelde een tweetal boeken in het Lingombe samen. Dan de bouw van scholen in het binnenland, wat grotendeels het werk van de missie was; financiële steun kwam van de regering en van het Fonds voor Inlands Welzijn. Tenslotte de betekenis van het onderwijs voor het missiewerk; men dankte er veel bekeerlingen, onderwijzers en priesters aan. De periode 1960-1964. Een lang verhaal is er over de gebeurtenissen rond de onafhankelijkheid en vooral de opstand van 1964. Uit hoofde van zijn functies had hij een zware verantwoordelijkheid. Hij vertelt uitvoerig wat zij zelf in die tijd meemaakten, wat men later betreffende de dood van verschillende missionarissen heeft kunnen reconstrueren, en de wederopbouw vanaf 1966. Overdracht van functies. Van dichtbij maakte hij de opvolging van mgr. W.J.M. van Kester MHM door mgr. I. Matondo CICM mee; er waren daarbij nogal wat verwickelingen. Van beide bisschoppen geeft hij een sympathiek

profiel. De overdracht aan zwarte priesters werd belemmerd door hun geringe aantal. Samenwerking tussen eigenlandse en blanke priesters kon in goed overleg worden geregeld; samen wonen bleek in de praktijk moeilijker. Als lid van het hoofdbestuur en directeur voor Afrika bezocht hij verschillende landen. Hij geeft bijzonderheden over het werk van Mill Hill in Kenya, Kameroen, Chaad, Sudan. Tenslotte zijn er wat kortere onderwerpen: het streven van president Mobutu om aan Zaïre een eigen identiteit te geven; de 'Kinderen van het Licht' in Basankusu; de opleiding van leken tot beheerder van een parochie (Mokambi). In 1978 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Basankusu; Boyenge; Catechisten; Catechumenaat; Dienstreizen; Djombo; Kester, W.J.M. van; Kibanguisme; Kodoro; Matondo, I.; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Onlusten; Overdracht functies; Pastoraal; Polygamie; Zaïre.

MISSIONARISSEN VAN SCHEUT (CICM)

H.P.M. Bardoul

KMM 22

* 13 februari 1923 / interview: 2 maart 1979, 270 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1949-1979.

Functie: pastoraal.

Pater Bardoul was vanaf 1949 werkzaam in de pastoraal in het bisdom Budjala, Zaïre. Zijn standplaatsen waren Yakamba (1950-1951), Bominenge (1951-1971), Gbosasa (1971-1975) en vanaf 1975 opnieuw Yakamba. Van de twee eerste parochies worden de bevolking, hun middelen van bestaan en hun leefwijze kort besproken en met elkaar vergeleken. Ongeveer in het midden van het interview staat een verhaal over de gebeurtenissen tussen 1959 en ongeveer 1965 (onafhankelijkheid en opstanden). Ook de missie en missionarissen waren doelwit van aanvallen. Veel zusters werden geëvacueerd. Dat de paters op hun missiepost bleven, werd door de mensen gewaardeerd; protestantse zendelingen moesten vanwege hun familie vertrekken. Dit verhaal verdeelt het interview in twee hoofdstukken: pastoraal in de koloniale periode, en pastoraal in een onafhankelijk land waarbij tevens Vaticanum II zijn invloed deed gevoelen. Toen pater Bardoul in Zaïre aankwam was zijn eerste indruk van de missie: Europees, grootschalig en machtig. Hij beschrijft het werk: op de missiepost waren drie paters, respectievelijk verantwoordelijk voor de hoofdpast, de scholen en de buitenposten. Het catechumenaat duurde ongeveer twee jaar: anderhalf jaar thuis, een half jaar op de centrale post. Catechisten werden door de missionaris zelf gevormd; zij leidden gebedsdiensten, hielpen bij de catechese, verzorgden begrafenissen enz.; zij ontvingen daarvoor een kleine vergoeding. Na het doopsel werd een katholiek huwelijk van groot belang geacht als voorwaarde voor een christelijk leven. Moraal kreeg sterk de nadruk. Naast de zielzorg komen in dit hoofdstuk nog enkele andere onderwerpen kort ter sprake: een profielschets van mgr. F. van den Bergh CICM, de verhouding tot de protestanten (Baptisten), polygamie, het verschil tussen medicijnmannen en tovenaars. Toen onder Mobutu de rust in het land hersteld was, waren tevens de verhoudingen radicaal veranderd. Men merkt uit het interview dat het voor buitenlandse missionarissen geen gemakkelijke opgave geweest moet zijn om zich voortaan in dienst te stellen van een autochtone Zaïrese kerk. In de pastoraal werden de richtlijnen van

Vaticaanum II doorgevoerd: hij bespreekt vernieuwingen in de liturgie, meer studie van de H. Schrift, aangepaste methoden in de catechese, opleidingsinstituten voor catechisten (die tevens meer verantwoordelijkheid kregen), meer activiteit op lokaal niveau, ontwikkelingswerk enz. De leiding kwam in handen van Zaïrezen; hij geeft in dit verband een profiel van kardinaal Malula. Uitgebreid bespreekt hij verder de oprichting van 'lekenparochies': enkele posten werden overgedragen aan teams van vijf à zes leken; zij kregen daarvoor een speciale opleiding; de priester fungeerde als 'animator'. Tenslotte signaleert pater Bardoul dat de congregatie van Scheut in de laatste periode ook meer nadruk is gaan leggen op studie door de missionarissen. Hij zelf stelde een scriptie samen onder de titel 'Naar een nieuw huwelijkspastoraat'. Vanuit zijn ervaringen beschrijft hij de bestaande huwelijksstructuren en de mogelijkheden voor een evangelische benadering daarvan.

Trefwoorden: Bergh, F. van den; Bominenge; Catechisten; Catechumenaat; Gbosasa; Huwelijkspastoraal; Leken; Liturgievernieuwing; Malula; Onafhankelijkheid; Onlusten; Pastoraal; Polygamie; Protestanten; Vaticanum II; Yakamba; Zaïre.

J.J.H.M. Derkx

kMM 115

* 26 mei 1940 / interview: 4 november 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1965-1978.

Functie: pastoraal.

Pater Derkx werkte vanaf 1965 als pastor in Zaïre. Van 1969 tot 1971 was hij in Nederland omdat hij door zijn congregatie gevraagd was voor een begeleidende functie bij hun opleiding in Nijmegen. Deze taak plus het feit dat hij als na-Vaticaan missionaris in een reeds onafhankelijk Zaïre kwam hebben geleid tot een bezinning op het missiewerk, waarvan men op verschillende plaatsen in het interview de neerslag vindt Zijn standplaatsen (Luambo, Kalomba en Luiza) lagen alle in het bisdom Luiza. Van de eerstgenoemde missiepost geeft hij een korte beschrijving. Daarna belicht hij enkele aspecten van het pastorale werk. Als achtergrond schetst hij de traditionele gedachtenwereld van de bevolking: het animistische denken, een sterk gevoel van verbondenheid met de voorouders, angstgevoelens, fatalisme. Verderop in het interview wordt dit aangevuld met informatie over tovenaars die de oorzaken, c.q. veroorzakers, van ziekte-dood-mislukte oogst moeten aanwijzen, en over dwang-huwelijken van vaak nog jonge kinderen. Dat mensen vanuit deze situatie veiligheid zoeken, bijvoorbeeld in het christendom, is begrijpelijk; het geheel willen vervangen door een westerse cultuur werkt funest. Als belangrijke factor in het huidige missiewerk ziet hij het lekenapostolaat. Katholieke organisaties staan momenteel buiten spel. De missie had voorheen invloed op alles: onderwijs, gezondheidszorg, landbouw, wegeaanleg enz. De regering verzet zich tegen deze macht en is tevens bang dat organisaties militante clubs gaan vormen. Daarom valt de nadruk in de pastoraal nu op vorming van de gezinnen en dorpsgemeenschappen. Basisgemeenschappen kunnen het mogelijk maken dat de godsdienst wordt ingebed in het dagelijks leven van de mensen. Om dat in Zaïre de clan enorm belangrijk is, kunnen invloedrijke en rechtvaardige figuren uit de clans in dit proces van grote betekenis zijn. Hij bespreekt hier ook de rol van catechisten en diakens. Wat eigenlandse priesters betreft: de eerste priesters waren westers opgevoed en nogal vervreemd van hun eigen volk. Mede hierdoor kwam een Afrikaanse theologie niet echt van de grond. Er zijn veel roepingen, want de Kerk is een machtig instituut en het priesterschap geeft een bepaalde status. De scheutisten

namen aanvankelijk geen eigen kandidaten aan omdat zij een missionerende congregatie zijn; later werd dit standpunt herzien en thans zijn er ongeveer dertig tot veertig eigenlandse scheutisten en veertig tot vijftig in opleiding. Wat korter gaat hij in op de catechese: vroeger ging deze uit van handboeken; toen basisgemeenschappen werden gevormd werden evangelie en eigen ervaring uitgangspunt. Bezinning op het missiewerk. Op verschillende plaatsen in het interview merkt pater Derkx op dat de Kerk in Zaïre een machtig instituut is, een massief blok met leidinggevende functies, imposante gebouwen, grote wagenparken. Een instituut bovendien dat soepel blijft functioneren temidden van een ontredde economie, gewoon blijft doorbouwen en over materiële middelen beschikt die voor anderen nergens te krijgen zijn. Hij hoopt dat men zich bewust wordt dat de Kerk niet een onafhankelijk staatje in de staat mag zijn. Hij wil zoeken naar een manier van leven die getuigt van solidariteit met de mensen en die bewijst dat de Kerk ook iets te zeggen heeft los van alle machtsstructuren; een Kerk die bij de mensen is en bereid om arm te zijn met de armsten.

Trefwoorden: Animisme; Basisgemeenschappen; Catechese; Catechisten; Eigenlandse priesters; Leken; Luambo; Pastoraal; Zaïre.

M. Heijmans

KMM 222

* 16 juli 1933 / interview: 25 augustus 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1960-1980.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Heijmans gaat over pastoraal in Zaïre, met name over recente ontwikkelingen daarin. Met een twintigtal andere missionarissen vertrok hij in 1960; zijn bestemming was het bisdom Inongo. Na drie maanden stage lopen en taal leren begon hij mee te draaien in de parochie Bokoro. Latere standplaatsen waren Makaw, Inongo en Kiri. In 1960 was het in Zaïre nog helemaal een Latijnse westerse Kerk; over deze fase spreekt hij slechts kort. Later kwam daar een grote kentering in; de voornaamste facetten daarvan worden systematisch uiteengezet. Als eerste onderwerp bespreekt hij basisgroepen. In wijken en dorpen werden kleine groepen gevormd die regelmatig samenkomen. Zij bereiden de liturgie van de zondag voor. Zij bespreken ook de problemen van de wijk en doen dan suggesties voor de prediking. Als praktische problemen worden in het interview gesignaleerd: stammen-teenstellingen, sociale problemen, de behandeling van Pygmeeën, corruptie. Als binnenkerkelijke moeilijkheden worden genoemd: gebrek aan samenwerking tussen bisschop en clerus en tussen de missieposten onderling. Na een korte bespreking van catechumenaat en doopsel gaat hij uitgebreid in op vernieuwingen in de liturgie. De volkstaal, inheemse instrumenten, Afrikaanse gebruiken en rituelen deden hun intrede in de liturgie. De nieuwe teksten waren vooralsnog vooral vertaalwerk vanuit andere gebieden. Echte aanpassing zal van de Afrikanen zelf moeten komen evenals een Afrikaanse theologie. Een probleem is het sterke bijgeloof dat bovendien van stam tot stam verschilt; het noopt tot voorzichtigheid met sacramentalen. Scholen worden op twee plaatsen besproken. Zij werden genationaliseerd, waarna het peil drastisch omlaag ging. Godsdienstonderwijs werd uit het programma geschrapt en werd buiten schooltijd gegeven door catechisten of onderwijzers. Onlangs heeft de regering aan de Kerk gevraagd een deel van de organisatie van het onderwijs weer op zich te nemen. De jeugd leert graag doch heeft weinig belangstelling voor beroepsonderwijs Leken en verenigingen. Om politieke redenen liggen organisaties gevoelig, zeker jeugdorganisaties.

Toch kon een groep worden opgericht om de jongeren meer bij de Kerk te betrekken, de 'Jongeren van het Licht'. Hij legt uit hoe het idee daarvoor uitging van een Zaïrese pater die zich baseerde op de initiatie. Het sloeg erg goed aan. Het Maria Legioen is te sterk aan regels gebonden en heeft weinig aantrekkingskracht voor jongeren. Belangrijke leken zijn de catechisten: na een driejarige opleiding worden zij assistent in een parochie; met een zesjarige opleiding kunnen zij volledig verantwoordelijk worden voor een parochie. Belangrijk is ook de vorming van leiders van basisgroepen Eigenlandse priesters krijgen ruim aandacht in het interview. Besproken worden onder meer de selectie, de seminarieopleidingen, de resultaten. Problemen zijn hier het celibaat en de verplichtingen tegenover hun familie. Zoals bij andere congregaties bestaat er ook bij de scheutisten verschil van opvatting over de wenselijkheid eigenlandse kandidaten in de congregatie op te nemen. Samenwerking tussen zwart en blank stuit vaak op verschil in mentaliteit. Tenslotte zijn er nog wat kortere onderwerpen. Zo de zorg voor het geestelijk leven van de missionarissen, de lectuur uit Europa om op de hoogte te blijven, gezondheidszorg enz.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Bokoro; Catechisten; Eigenlandse priesters; Inongo; Jeugdwerk; Kiri; Liturgievernieuwing; Makaw; Maria Legioen; Nationalisatie scholen; Onderwijs; Pastoraal; Zaïre.

J. van Oers

KMM 399

* 26 juni 1934 / interview: 18 augustus 1979, 231 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1963-1979.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Van Oers geeft een goed beeld van de grote veranderingen die zich na 1960 in Zaïre hebben voltrokken, en van de problemen waarmee die overgang vaak gepaard ging. Hij kwam in 1964 aan en werkte achtereenvolgens in Kamonia, Ndjoko-Punda en Tshikapa-St. Joseph, alle gelegen in het tegenwoordige bisdom Luebo. Zijn hoofdonderwerp is pastoraal, doch zijn belangstelling is ruimer. Zijn eerste indruk van de missie was die van 'een oase in de woestijn', een centrum vol activiteit op pastoraal en materieel gebied: scholen, ziekenhuizen, projecten enz. Het onderwijs vormde een machtige pijler van het missiewerk. Hij voegt hier meteen een beschrijving aan toe van wat er gebeurde toen tien jaar later de scholen genationaliseerd werden: een onverwacht negatieve houding van veel leerkrachten ten opzichte van de Kerk, verwijdering van alle godsdienst (tot en met de kruisbeelden) uit het onderwijs, voor het catechumenaat op de scholen moesten andere wegen gezocht worden, geen doopnamen meer, allerlei maatregelen in het kader van de 'authenticité'. Na drie jaar werd het beheer van de scholen dan toch weer aan de Kerk toevertrouwd zij het onder beperkende voorwaarden. Pastoraal. In Kamonia (1964-1969) werd hij belast met de reizen naar de dorpen. De zielzorg verliep nog langs traditionele lijnen; hij geeft hiervan een aantal voorbeelden. Voor de catechese waren goede boeken beschikbaar van het pastoraal centrum; de catechisten hadden een eigen taak. Een zeer belangrijke vernieuwing vormde de inschakeling van lekenpastors (pasteurs laics). Hij spreekt hier zeer uitvoerig over, waarbij achtereenvolgens ter sprake komen: de initiatieven van mgr. F. Kabangu in deze; enkele vereisten voor de kandidaten, onder andere minstens vier jaar middelbaar onderwijs, minstens tien jaar gehuwd, eigen bron van inkomsten; de opleiding in een driejarige zomercursus; de verdere vorming; de opstelling van een statuut dat hun bevoegdheden regelde, zoals dopen,

begraven, communie uitreiken, begeleiding bij huwelijken, plaatselijke problemen oplossen; de relatie tot de clerus; het betrekken van de echtgenote in de opleiding en in het pastorale werk. Als concreet voorbeeld geeft hij Tshikapa, een diamantcentrum met wisselende bevolking waar de leken-pastors goed werk deden. Nog andere aspecten van de pastoraal worden besproken. Zo de persoonlijke biecht die na 1970 praktisch geheel verdwenen was doch waar hij de laatste tijd toch weer mogelijkheden in een andere vorm voor ziet; de financiële verantwoordelijkheid van de mensen: zij waren gewend aan blanke priesters die alles hadden, met de komst van een eigenlandse clerus werd dit anders; de secten waarvan de opkomst onder andere te verklaren lijkt uit een drang naar authentiek Afrikaans christen-zijn, en om een antwoord te vinden op problemen van ziekte, dood, kwade geesten enz.; verder aanpassingen in de liturgie en de catechese, zoals het gebruik maken van hun eigen oude verhalen. Kortere onderwerpen zijn: politieke verwickelingen; een project voor sociale woningbouw dat hij samen met een confrater opzette in Ndjoko-Punda; eigenlandse priesters en de samenwerking tussen blank en zwart, waarbij het verschil in culturele achtergrond een belangrijke rol speelt; broeders en zusters; het celibaat in Afrika.

Trefwoorden: Catechese; Eigenlandse priesters; Kabangu, F.; Kamonia; Leken; Nationalisatie scholen; Ndjoko-Punda; Pastoraal; Sekten; Woningbouw; Tshikapa; Zaïre.

J. Rutten

KMM 454

* 8 maart 1909 / interview: 21 oktober 1978, 150 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1931-1972.

Functie: bouwwerker.

Broeder Rutten heeft in Zaïre veel gebouwd. Hij had in Nederland een opleiding houtbewerking gehad en daarnaast ervaring opgedaan in electro en andere vakken. Het kwam allemaal goed van pas bij de gevarieerde opdrachten die hem werden toevertrouwd. Hij heeft op verschillende plaatsen gewoond in het bisdom Boma (Kangu, Vaku enz.), maar vaak was hij ook op reis voor projecten. Hij kwam aan in Zaïre in 1931. De eerste negen maanden werden gebruikt om de taal te leren en om met oudere broeders rond te kijken wat er allemaal te doen was. Het werd hem wel duidelijk dat men alles zelf moest maken: bomen kappen en verwerken tot balken en planken, stenen bakken enz. Na een jaar kreeg hij zijn eerste serieuze opdracht: bij het klein-seminarie in Mbata-Kiela moest een eetzaal met keuken gebouwd worden. Hij deed er zijn eerste ervaringen in leiding geven op en, zo zegt hij, maakte er zijn eerste fouten. Hij beschrijft het werk, de omgang met de werklui, en ook het seminarie. Dit laatste was reeds zo'n tien jaar in functie, de eerste priester werd gewijd in 1931. Er waren rond de zestig studenten van verschillende stammen ("toen was er nog niet zo'n rivaliteit"); er waren drie paters aan verbonden. Het volgende verhaal beslaat meer dan een half uur en is alleen al hierom interessant dat we de opbouw van een nieuwe grote missiepost op de voet kunnen volgen. Het begon met het zoeken naar een geschikte locatie, waarbij de nabijheid van water van groot belang was. De bron moest hoger liggen dan de missie; beneden kwam een watertoren, de buizen voor de leidingen moest men uit Europa laten komen. De aankoop van de grond gebeurde in onderhandelingen met het dorps hoofd en de staat. De materialen voor de bouw werden grotendeels zelf vervaardigd. De bouwplannen kwamen deels van het bisdom, deels werd naar het voorbeeld van andere missies gebouwd. Eerst werden huizen gebouwd voor paters, broeders en zusters. Daarna enkele scholen en een flink ziekenhuis voor de hele

omgeving. De kerk werd bewust als laatste gezet. Natuurlijk trok al deze activiteit ook meer bevolking aan, en ook zij gingen huizen van hout en steen bouwen in plaats van hutten; de broeder hielp hen daarbij. Andere projecten worden wat korter besproken. Genoemd worden een plantage waarvan de producten geëxporteerd werden als financiële basis voor het missiewerk, een aantal scholen en kerken, en tenslotte een centrale garage. Hier heeft broeder Rutten zelf ook enige tijd gewerkt; heel het wagenpark van het bisdom werd hier onderhouden en gerepareerd. Een ander lang verhaal betreft de catechistenopleiding. De kandidaten verbleven met hun gezin twee jaar op de centrale missiepost; voor hen was een twintigtal huizen beschikbaar. Naast godsdienstles kregen zij ook een agrarische opleiding, en hun vrouwen huishoud- en naailes en kinderverzorging. Terug in hun dorp kregen zij een boerderijtje en moesten aan anderen hun kennis doorgeven. Kortere onderwerpen zijn: de tijd rond de onafhankelijkheid; eigenlandse priesters. In 1972 keerde broeder Rutten naar Nederland terug.

Trefwoorden: Boma; Bouwactiviteiten; Catechistenopleiding; Mbate-Kiela; Plantage; Zaïre.

J. Schuurmans

KMM 484

* 14 april 1927 / interview: 16 maart 1979, 256 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1953-1977.

Functie: onderwijs; pastoraal; priesteropleiding.

Pater Schuurmans bericht uitvoerig over pastoraal, en korter over priesteropleiding in Zaïre. Zijn werkterrein lag in het Kasai-gebied, met name in het tegenwoordige bisdom Kabinda. Hij kwam er aan in 1953 en begon met drie maanden studie van taal en gebruiken. Hij werd benoemd tot schooldirecteur, wat in feite veel meer een pastorale taak was. Naar aanleiding hiervan bespreekt hij uitvoerig de catechese op school: het handboek in de volkstaal was gebaseerd op de Duitse catechismus; geloofsoverdracht was in die tijd vooral het inplanten van de (Westerse) Kerk in Zaïre, het geloof van Rome zuiver overbrengen; voorouderverering was taboe, hoewel de mensen daar eigenlijk van leefden; dat het christendom toch aantrekkingskracht had vond voor een belangrijk deel zijn oorzaak in de sociale status die het gaf. Hij voegt hier tevens informatie toe over volwassenencatechese en over catechumenaat voor meisjes die gingen trouwen. Na een jaar werd hij benoemd tot reispater. Er waren ongeveer vijftig dorpen te bezoeken; hij was telkens veertien dagen onderweg en één week op de centrale post. Nauwkeurig beschrijft hij dit pastoraat: de onderwijzer/catechist en zijn taak; de controle van de schooltjes, die in kleinere dorpjes tevens als kerk fungeerden; reisschema en dagorde; het eigenlijke zielzorgwerk als Mislezen, biechthoren enz. Met protestanten had men weinig contact in die tijd; er was in dat gebied slechts één post van zendelingen. De Belgische regering hield protestanten eerder op een afstand, bovendien waren het Engelsen en Amerikanen dus vreemdelingen. De laatste jaren is er enerzijds de opkomst van secten, anderzijds meer samenwerking met de officiële protestantse kerken. Een echte breuklijn in het missiewerk vormde de periode van de onafhankelijkheid en de opstanden. Hij vertelt over wat er op politiek terrein gebeurde: de opkomst van partijen, herleving van stammentegstellingen, de breuk met België, de uittocht van het blanke kader uit leger en administratie. Dat de missionarissen gebleven zijn heeft als een positief getuigenis gewerkt. De Kerk probeerde zich zo veel mogelijk buiten de politiek te houden en vrede te stichten. In het onderwijs vond een enorme omschakeling plaats. In zijn beschrijving van dit proces signaleert hij onder meer:

de veranderende houding van de onderwijzers die een groep apart gingen vormen en zich vaak losmaakten van de godsdienst; de nationalisatie van de scholen wat in de Kerk een herbezinning op gang bracht. Wel werd in 1977 - onder druk van de ouders - de Kerk opnieuw gevraagd voor het beheer van de scholen maar men voelt toch niet voor een terugkeer naar de oude situatie. Andere recente ontwikkelingen in de pastoraal worden korter besproken: basisgemeenschappen en meer verantwoordelijkheid voor de leken, huwelijksmoraal en geboortenregeling, aanpassingen in de liturgie, de oprichting van een catechisten school. Priesteropleiding. Van 1960 tot 1961 was hij verbonden aan een klein-seminarie, doch dit vormt meer een episode uit de tijd van de troebelen. Na een lang verlov wegens ziekte was hij van 1966 tot 1969 leraar aan het klein-seminarie van Kabinda. Hij bespreekt hier vroegere inspanningen om een eigenlandse clerus te vormen. Verder het seminarie, de studenten, de aanvankelijk geringe resultaten. Ook de overdracht van functies en parochies aan een Zairese bisschop en priesters komt hier ter sprake. In 1977 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Catechese; Catechumenaat; Dienstreizen; Geboorteregeling; Kabinda; Nationalisatie scholen; Onafhankelijkheid; Onlusten; Overdracht functies; Pastoraal; Priesteropleiding; Protestanten; Zaïre.

OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI)

L. Cordewener

KMM 97

* 6 februari 1914 / interview: 1 april 1980, 150 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1939-1974.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Cordewener was van 1939 tot 1974 in Zaïre werkzaam als pastor en als leraar. Pastoraal en - zij het in mindere mate - onderwijs vormen dan ook zijn voornaamste onderwerpen. Als inleiding beschrijft hij het ontstaan van het bisdom Idiofa. In 1931 kregen de Oblaten een gebied toegewezen ten Westen en Oosten van de rivier de Loange. Het Westelijke gedeelte werd afgesplitst van vicariaat Kikwit (jezuïeten), het Oostelijke gedeelte van vicariaat Kasai (scheutisten). Het Westelijke gedeelte was het dichtst bevolkt; daar spreekt men Kikongo. In het dunbevolkte Oostelijk deel wordt Tschiliba gesproken. Het bisdom Idiofa is ongeveer even groot als België en Nederland samen. Pastoraal. Zijn eerste standplaats was Ngoso, een mooi gelegen en goed verzorgde post met drie paters en drie zusters. De paters woonden aan één kant; daar woonden ook de getrouwde mensen en ongetrouwde jongens en mannen. Aan de andere kant woonden de zusters met vrouwen en meisjes; de vrouwen waren vaak verloofden van mannen in het dorp die al katholiek waren. Verder waren er regelmatig catechumenen als tijdelijke bewoners van het dorp. Van de drie paters was één overste en belast met de algemene leiding, één voor de scholen en één voor de brousse. Ideaal voor een missiepost was vier man, met bijvoorbeeld een pater of broeder erbij voor bouwactiviteiten, of twee paters voor de brousse. Hij zelf zorgde het eerste half jaar voor de school en werd daarna belast met dienstreizen. Over deze trektochten geeft hij een aantal details: medicijnen meenemen, zielzorg, catechese, preken, schooljongens of catechumenen als dragers. Onderwijs. Hij bespreekt vooral de situatie na de onafhankelijkheid. Aanvankelijk waren er niet genoeg

scholen en niet genoeg leerkrachten om de stroom leerlingen op te vangen. De studenten waren toen goed gemotiveerd, en konden na hun studie goede banen krijgen. Later ging het bergafwaarts: er werden te veel leerlingen aangenomen om zo meer subsidie te krijgen, er was corruptie bij examens en bij het verlenen van diploma's, er kwam een opstandige geest, en over God kon niet meer gesproken worden. Teleurstelling over deze gang van zaken was voor hem een van de redenen om naar Nederland terug te keren (1974) Er zijn verder nog wat kortere onderwerpen. Ten eerste de priesteropleiding. Rome drong aanvankelijk vooral aan op de vorming van een diocesane clerus; een probleem was dan eenzaamheid en gebrek aan ruggesteun vanuit een congregatie. Kort bespreekt hij de opleiding op groot- en kleinseminarie. Ten tweede enkele opmerkingen over de gespannen situatie in 1960 (onafhankelijkheid) en 1964 (binnenlandse opstand). Tenslotte wijdt hij een kwartier aan ontwikkelingsprojecten, vooral op het gebied van landbouw en veeteelt. Hij noemt vóór- en nadelen van grootschalige en van kleine projecten. Misereor heeft bij hen goed werk gedaan. *Trefwoorden:* Dienstreizen; Idiofa; Ngoso; Onderwijs; Ontwikkelingswerk; Pastoraal; Priesteropleiding; Zaïre.

OBLATEN VAN O.L. VROUW ASSUMPTIE

A.C.M. Bartels [kloosternaam: zuster Marie Thérèse]

KMM 23

* 19 november 1909 / interview: 5 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1936-1964.

Functie: onderwijs; beleid.

Zuster Thérèse heeft een eenvoudig verhaal; van de andere kant vindt men bij haar allerlei details die men elders niet tegenkomt. Zij werkte van 1936 tot 1964 in het tegenwoordige bisdom Butembo-Beni in een weeshuis, in een school, en als overste. Na aankomst leerde zij Swahili in Beni en vertrok toen naar Manguredjipa, een nieuwe statie in de brousse. Het zustershuis had nog geen ramen of deuren, maar de eerste dag hadden zij al een 'weesje' in huis. Bij de Baswaga-stam gebeurde het namelijk dat een baby samen met de overleden moeder begraven werd. Om deze kinderen te redden begonnen de zusters meteen met een weeshuis. Later werd dit verplaatst naar Bunyuka, beneden aan de berg, waar het klimaat gezonder was. Het zusterhuis lag hoger op de helling, en nog hoger de post van de paters, alles verbonden door een smal bospaadje. De wezen bleven bij de zusters tot zij een jaar of twaalf waren; als zij eerder door de vader werden teruggeëist werd dit geweigerd. Het principe was dat de kinderen oud genoeg moesten zijn om zelf te beslissen. Als weesmeisjes zuster wilden worden, werd dit ook geweigerd tot zij een tijdlang in een gezinssituatie geleefd hadden. De zusters werkten ook in het ziekenhuis. Wees- en ziekenhuis moesten eigenlijk door de mijn gefinancierd worden, maar het meeste geld kwam uit Nederland. Het ziekenhuis was bedoeld voor employés van de mijn; in de praktijk werden blanken bij de zusters in huis verpleegd omdat het ziekenhuis altijd overvol was, soms drie in één bed en nog een paar er onder. De zusters hebben wel regelmatig mensen gedoopt, maar zij werkten er toch vooral om beschaving en ontwikkeling te brengen. Het werk aan bouwprojecten en in de tuin van de missiepost werd verricht door catechumenen onder leiding van een catechist; de laatste zes maanden van hun catechumenaat woonden zij namelijk in een kamp bij de post. Kinderen van

deze catechumenen hadden ook behoefte aan onderwijs. Daarom begonnen de zusters met een jongensschool en, op verzoek van de bisschop, ook met een meisjesschool. De Belgische regering stelde hoge eisen aan het onderwijs. Alle boeken waren in het Frans; ook de lessen, maar als er geen controle was gaven de zusters godsdienstles in het Swahili. De paters kenden ook nog de dorpstaal en gaven catechese in de Kinanda-taal. Naast deze beschrijving van haar werkterrein zijn er nog enkele kortere onderwerpen. Ten eerste de tijd rond de onafhankelijkheid; de zusters zijn toen op hun post gebleven maar hebben erg veel angst gehad; het ergste was nog dat de vertrouwensrelatie met de bevolking totaal verstoord leek. Vervolgens enkele inlichtingen over de eigenlandse Congrégation des Petites Soeurs de la Présentation Notre Dame, die door haar congregatie werd opgericht. Tenslotte kan worden opgemerkt dat in de loop van het interview regelmatig gesproken wordt over de mogelijkheden die de zusters hadden om hun geestelijk leven op peil te houden.

Trefwoorden: Baswaga-stam; Bunyuka; Eigenlandse zusters; Manguredjipa; Onderwijs; Onlusten; Weeshuis; Zaïre; Ziekenhuis.

J. Kohlmann [kloosternaam: zuster Henriette]

KMM 299

* 22 januari 1915 / interview: 3 juni 1978, 140 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1951-1959.

Functie: verpleging; beleid.

Terugkijkend op haar leven constateert zuster Henriette dat zij eigenlijk geen zuster wilde worden en het toch werd, geen plannen had om naar de missie te gaan en toch ging toen het haar gevraagd werd, totaal onvoorbereid daarheen vertrok en toch tien jaar met vrucht en voldoening in de 'brousse' heeft kunnen werken. In 1951 kwam zij aan in het tegenwoordige bisdom Butembo-Beni (Zaïre), waar haar medezusters sinds 1936 reeds enorm veel werk verzet hadden en ook al een eigenlandse congregatie hadden opgericht. Zuster Henriette bespreekt in hoofdzaak de werkterreinen die zij uit eigen ervaring kent: een weeshuis, gezondheidszorg, haar taak als overste. Bij de Bantu-stam in Bunyuka gebeurde het dat baby's samen met de overleden moeder begraven werden. Voor deze kinderen waren de zusters direct na hun aankomst een weeshuis begonnen. De kinderen bleven daar tot zij ongeveer tien jaar waren en konden dan terug naar de vader. Zuster Henriette kreeg de zorg voor een kamer met achtentwintig kinderen van ongeveer elfenhalf jaar oud; zij vertelt over dit werk; ook hoe zij al doende de taal aanleerde. Na enkele maanden kreeg zij er een taak bij in de gezondheidszorg; aanvankelijk bij de verdeling van medicijnen, later ook als verpleegster, vroedvrouw en soms een beetje als dokter. Moeder overste begeleidde haar door de wijze van behandelen enkele malen voor te doen ("Steek de handen uit de mouwen, dan kun je alles leren", was haar devies). In een gegeven jaar assisteerde zij bij drieëntachtig bevallingen, terwijl zij er vroeger nooit een had meegemaakt. Ernstige patiënten werden door zusters van een ziekenhuis opgehaald voor behandeling aldaar. De kliniek waar zuster Henriette werkte was vooral bestemd voor arme mensen. Personeel van de mijnen kon terecht in het ziekenhuis van de mijn, maar daar werden deze armen niet toegelaten. Van 1955 tot 1959 was zij overste in Manguredjipa. Zij bespreekt kort de plaats en het werk. Wat uitvoeriger gaat zij in op de opdracht die zij kreeg om een zesklassige school te bouwen. Het was een primitieve manier van bouwen, waarbij ook de leerlingen meehielpen. Als kortere onderwerpen kunnen vermeld worden: de positie van de vrouw bij de Bantu's; de welwillende houding van de mensen

tegenover het christendom; hun geloof aan magische krachten, geïllustreerd met enkele voorbeelden. In 1959 keerde zij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Butembo-Beni; Gezondheidszorg; Magie; Manguredjipa; Weeshuis; Zaïre.

M.J. Krukkert [kloosternaam: zuster Marie Chrysostome]

KMM 313

* 3 januari 1906 / interview: 20 september 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1936-1972.

Functie: verpleging; onderwijs.

Zuster Chrysostome was naar het klooster gegaan "om mensen uit de miserie te helpen". Zij ging daarom graag mee met de eerste groep van haar congregatie naar een nieuw missiegebied in Zaïre. Levendig en met gevoel voor sprekende details vertelt zij over haar werk en de situatie in het gebied van het tegenwoordige bisdom Butembo-Beni. Wel moet worden opgemerkt dat reeds besproken onderwerpen telkens opnieuw worden aangevuld met zaken die haar nog te binnen schieten. In de inleiding horen we dat de paters Assumptionisten in 1929 in dit mijngebied met een missie begonnen. Mgr. H. Pierard AA vroeg haar congregatie om hulp voor de gezondheidszorg. Haar groep vertrok in 1936 en kwam na een moeilijke reis aan in Manguredjipa, waar een klein ziekenhuisje was onder leiding van een Poolse dokter. Er waren nauwelijks wegen en geen licht, water moest worden gehaald, af en toe kregen zij van ver weg wat groenten. Verdeeld over tien à twaalf kampen woonden er zo'n 2000 mijnwerkers, afgebeeld voor een laag loon, geteisterd door malaria en bloedarmoede. Zij vertelt over haar werk in het ziekenhuis en in de kampen ("de grootste pijn was de machteloosheid"), over financiële en andere hulp van het bisdom, van de mijnen en vooral van de eigen congregatie; ook over inheemse geneeswijzen (bijvoorbeeld bij longontsteking sneetjes maken in de rug en daar peper in doen) en over de extra moeilijke oorlogsjaren. Naast haar taak in de verpleging heeft zij ook geholpen in het weeshuis van de zusters. Zij legt uit dat in bepaalde omstandigheden baby's levend begraven dreigden te worden, en dat van een twee- of drieling meestal één werd afgestaan. Verder vertelt zij over het leven in het weeshuis en over het dopen van weeskinderen. In 1949 verhuisde zij naar Bunyuka. Hier werd het noviciaat geopend voor een eigenlandse zustercongregatie, de Petites Soeurs de la Présentation de Notre-Dame. Dit geeft aanleiding tot een verhaal over het ontstaan van deze congregatie, de moeilijke beginjaren, de eerste bronnen van inkomsten (tapijtweven, raffiawerk, acties in Nederland enz.). De opleiding was aanvankelijk nogal Westers doch werd later meer aangepast. In 1960 werd de congregatie onafhankelijk; op het moment van het interview hadden zij al meer dan twintig eigen kloosters. Kortere onderwerpen zijn: eigenlandse broeders en priesters, een profielschets van mgr. H. Pierard AA, de onafhankelijkheid en de opstanden (van 1961 tot 1965 was zij zelf in Nederland), catechumenaat enz. In 1972 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bunyuka; Butembo-Beni; Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Inheemse geneeswijzen; Manguredjipa; Pierard, H.; Weeshuis; Zaïre.

P. Roy [kloosternaam: zuster Aloysia]

KMM 450

* 1 maart 1919 / interview: 19 september 1979, 165 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1946-1969.

Functie: onderwijs.

Zuster Aloysia werkte van 1946 tot 1969 in het bisdom Butembo-Beni. Tweemaal was Manguredjipa haar standplaats (1946-1948 en 1953-1955) en tweemaal Bunyuka (1948-1953 en 1955-1969). Haar hoofdonderwerpen zijn: een weeshuis in Manguredjipa, een lagere school in Bunyuka, een eigenlandse congregatie, en de troebelen na 1960. Na een inleidend verhaal over de heenreis geeft zij haar eerste indrukken van de missiepost Manguredjipa. Er was onder meer een ziekenhuis van de goudmijnen en een weeshuis van de zusters. Zij kreeg een taak in het weeshuis en de eerste zes maanden tevens les in Swahili. In het tehuis waren ongeveer 100 kinderen. Naast verzorgend werk gaf zij ook een beetje elementair onderwijs. Wat langer is haar verhaal over de lagere school in Bunyuka waar zij directrice werd. Zij bespreekt de subsidies van het rijk, de inspecties, het personeel, godsdienstonderricht door de paters, de betekenis van het onderwijs voor het missiewerk. Na de opstanden van 1964 moest de school opnieuw gestart worden en lagen de verhoudingen geheel anders. Nog uitvoeriger is haar verhaal over de Petites Soeurs de la Présentation de Notre-Dame, een diocesane congregatie die door de zusters Oblaten in 1948 werd opgericht en in 1960 zelfstandig werd. Zij prijst hun religieuze instelling en het feit dat de constituties zijn aangepast aan de cultuur van het land. Verder gaat zij in op de bouw van het noviciaat, de toelatingseisen (onder meer minstens drie jaar lagere school), de verdere opleiding voor onderwijs en gezondheidszorg door de congregatie. Verderop in het interview vermeldt zij functies, werken en eigendommen die door de Oblaten aan de nieuwe congregatie werden overgedragen. Het langste verhaal van het interview betreft de periode 1960-1964. In 1960 zijn de zusters op advies van de bisschop op hun missiepost gebleven, terwijl de protestanten vertrokken. In de tijd van de opstanden zijn de Europese zusters moeten vluchten naar Uganda bij de nadering van de rebellen. Zij beschrijft deze zenuwslopende tocht, het verblijf in Uganda en de evacuatie naar België. Kortere onderwerpen zijn: de zes maanden catechumenaat op de centrale missiepost voor alle doopleerlingen, een landbouwproject van de paters, de eigenlandse clerus en het celibaat. In 1969 keerde zij naar Nederland terug. Terugkijkend noemt zij haar werk "een druppel op een gloeiende plaat", maar vindt troost in het feit dat zij velen de kans gebracht heeft op een goede baan of een goed huwelijk en velen heeft helpen vormen tot goede katholieken.

Trefwoorden: Bunyuka; Butembo-Beni; Eigenlandse zusters; Manguredjipa; Onderwijs; Onlusten; Overdracht functies; Weeshuis; Zaïre.

PRIESTERS VAN HET H. HART VAN JEZUS (SCJ)

W.J.C. van Gennip

KMM 737

* 8 augustus 1930 / interview: 10 augustus 1983, 234 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1959-1983.

Functie: pastoraal.

Het verslag van pater Van Gennip over zijn dertig jaar in Zaïre valt uiteen in twee hoofdstukken. Van 1959 tot 1964 maakte hij het traditionele missiewerk mee; tijdens de onlusten van 1964 was hij op verlof in Nederland; toen hij in 1968 terugkwam voor een tweede periode was een proces van verandering al op gang gekomen. Zijn arbeidsterrein lag

van 1959 tot 1981 in de stad Kisangani (tevens zetel van het aartsbisdom), vanaf 1981 in het diocees Wamba. Het eerste jaar was hij verbonden aan het klein-seminarie van Kisangani; hij vertelt kort over de staf en de studenten en over de spanningen die zich ook daar rond de onafhankelijkheid voordeden. Zijn pastorale arbeid begon in de parochie St. Camille. Hij beschrijft kort deze parochie en gaat dan zeer uitgebreid in op de pastorale methodiek van die dagen. Voornaamste elementen van de zielzorg waren de bediening van de sacramenten en de catechese. Hij bekijkt het godsdienstonderwijs (schoolcatechese, schoolbiecht enz.), de trektochten naar de dorpen en plantages, de taak van de catechisten. Met de eigen cultuur en het gedachtengoed van de bevolking wist men niet altijd goed raad. Als voorbeelden bespreekt hij de visie op huwelijk en polygamie, op magie, op secten als het Kibanguisme, geheime genootschappen als Kitawala. Als zwakke punten van het missiewerk noemt hij een tekort aan pastoraal overleg en de afhankelijkheid van de mensen ten opzichte van de missionarissen. Over de Jamaa-beweging van pater Tempels werd in zijn kringen eerder negatief gedacht. Na een verblijf van vier jaar in Nederland keerde hij in 1968 terug naar Zaïre. Na alles wat er tijdens de rebellie gebeurd was kan men zich indenken dat dit een moeilijke beslissing was. In Kisangani werkte hij eerst in St. Gabriel (1968 -1977) en daarna in St. Joseph (1977-1981). Van beide parochies geeft hij een beschrijving. In St. Gabriel begon men met een retraitshuis en een nieuw soort school; St. Joseph was een echte grotestads-parochie met huizen uit de Belgische tijd. Maar zijn aandacht gaat vooral uit naar de veranderingen die in deze tijd plaats grepen. Eerst bespreekt hij de reactie van de mensen op de vernieuwingen die Vaticanum II teweegbracht; bij bisschoppen en ouderen was dit eerder terughoudend. Vervolgens gaat hij in op de liturgie, de veranderde rol van de scholen, diverse pogingen om de mensen ook financieel verantwoordelijk en zo minder afhankelijk te maken, de bredere taak die aan de catechisten werd toevertrouwd en verbetering van hun opleiding, de opkomst van basiscommunities, intensiever pastoraal overleg waarbij ook meer leken betrokken werden, de invloed van het toenemend aantal eigenlandse priester. In 1981 werd hij benoemd voor Ibambi in het bisdom Wanda. Dit was meer een landelijke parochie. Zijn verhaal hierover is veel korter: hij geeft wat karakteristieke trekken van land en volk, een impressie van zijn werk (onder meer in gezinspastoraal en jeugdbeweging), en eindigt met de plannen die hij heeft voor de nieuwe periode na zijn verlof.

Trefwoorden: Ibambi; Jamaa-beweging; Kibanguisme; Seminarie Kisangani; Kitawalagenootschap; Pastoraal; Vaticanum II; Wamba; Zaïre.

Th.J. Jacobs

KMM 736

* 20 maart 1920 / interview: 9 augustus 1983, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1948-1964.

Functie: pastoraal.

Pater Jacobs werkte van 1948 tot 1964 in het bisdom Kisangani, Zaïre. Zijn interview heeft een duidelijke indeling: een uitvoerige inleiding over het missiewerk zoals hij dat in 1948 aantrof, twee jaar brousse-pastoraat in Batama, stadspastoraat in Kisangani, en tenslotte de moeilijke jaren 1960-1964. Het missiewerk van rond 1948 wordt van alle kanten bekeken. Het begint met een profielschets van mgr. C. Verfaillie SCJ. Vervolgens bespreekt hij de rol van het onderwijs, het catechisatiesysteem, diverse facetten van de financiering (subsidies, eigen projecten zoals een houtzagerij), pastorale problemen rond het huwelijk (samenwonen voor

het huwelijk, polygamie en dergelijke), de afwijzende opstelling van de Kerk ten opzichte van de animistische godsdienst, de verhouding tussen Kerk en staat, gezondheidszorg door de missie Batama was een echte plattelandsparochie. Hij vertelt over de catechisten en over hun opleiding, over de scholen en schooltjes in dit gebied. Wat uitvoeriger gaat hij in op polygamie en op inheemse gebruiken zoals rouwplechtigheden. Dienstreizen naar bijstaties vormden een belangrijk onderdeel van zijn taak: hij beschrijft een doorsnee dagindeling en het pastorale werk in de dorpen. Ook gaat zijn aandacht uit naar traditionele verhalen en fabels, inheemse godsdiensten en secten. In de stad Kisangani (1950-1964) had hij een taak in de zielzorg en als godsdienstleraar aan een atheneum. We horen hier over de handboeken die gebruikt werden en over de methodiek van het godsdienstonderwijs. De pastorale situatie verschilde duidelijk van die op het platteland. De problemen waren anders: urbanisatie, vervreemding, werkeloosheid. Er was hier meer verenigingsleven (verkennerij, devotiegroepen enz.), en er was veel meer missiepersoneel, waaronder ook eigenlandse priesters; het element van samenwerking werd daardoor veel belangrijker. Op het functioneren van de eigenlandse geestelijkheid en op de celibaatsverplichting gaat hij wat nader in. De politieke gebeurtenissen van 1960 tot 1964 leveren een lang verhaal op. In 1959 waren er al onlusten geweest in Leopoldstad (Kinshasa), waarbij veel slachtoffers waren gevallen. Daarna kwam de onafhankelijkheid met zijn nasleep van politieke twisten en botsingen tussen stammen. In 1964 kwam de grote opstand in Kisangani. Dit heeft hij van nabij meegemaakt, en hij vertelt uitvoerig over deze bange dagen: de moordpartijen, intimidaties, zijn eigen gevangenschap, de dood van 28 missionarissen, de houding van de parochianen, de komst van de paratroepen, de evacuatie. Datzelfde jaar keerde hij terug naar Nederland.

Trefwoorden: Batama; Catechese; Catechisten; Celibaat; Dienstreizen; Eigenlandse priesters; Financiering; Inheemse gebruiken; Kisangani; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Onlusten; Pastoraal; Polygamie; Verfaillie, C.; Zaïre.

H.J. Manders

KMM 735

* 13 februari 1921 / interview: 25 juli 1983, 243 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1950-1965.

Functie: pastoraal; onderwijs.

Pater Manders heeft vijftien jaar in Zaïre gewerkt (1950-1964). De eerste tien jaar was hij werkzaam in de pastoraal in Ngayu; dit levert het eerste lange verhaal op. In Babonde was hij van 1960 tot 1961 als overste en in Mambona van 1962 tot 1963 als brousse-pastoor. De laatste twee jaar was hij procurator van het bisdom Wamba. Doch 1964 was tevens het jaar van de bloedige onlusten in dit gebied, waarvan ook een groot aantal missionarissen het slachtoffer werd; hij geeft hiervan een uitvoerig verslag. Als inleiding geeft hij een korte impressie van het toenmalige vicariaat Wamba, dat pas een jaar voor zijn komst was afgesplitst van Stanleystad (Kisangani); eveneens een korte profielschets van mgr. J. Wittebols SCJ de eerste apostolisch vicaris. Van de statie Ngayu geeft hij een wat langere beschrijving: de pastorie en het kerkje, de aanwezigheid van catechumenen die iedere dag tweemaal een uur les kregen en verder werkzaamheden op de missie verrichtten, de financiering van de parochie (aardnoten, maïs, katoen, later ook koffie), een parochiewinkeltje met dagelijkse benodigdheden voor de bevolking. In deze parochie werd hij benoemd voor de school; hij gaf Frans en leerde tegelijk Swahili. Het was een lagere school van drie klassen, later uitgebreid

tot vijf. In de vijftientig buitenposten waren brousse-schooltjes van een klas, in sommige grotere dorpen van drie klassen; voor verder leren moest men naar de hoofdpst. Hij benadrukt het grote belang van de scholen voor de catechisatie en daarmee de belangrijkheid van de onderwijzer-catechist. In 1965 kwamen er zusters en werd een meisjesschool met internaat geopend. De zusters hadden verder een polikliniek en zorgden voor de 'fiancées', dat wil zeggen meisjes die aan een polygaam verkocht waren en op de missiepost bescherming konden vinden. Vanuit ervaringen in de brousse spreekt hij kort over geloof en gebruiken van de bevolking: geloof aan geesten, besnijdenis (de missie wilde dat dit in het ziekenhuis gebeurde, maar zo iemand werd niet echt als stamgenoot aanvaard), huwelijksproblemen, zwarte kunst. Een ander soort zielzorg bracht zijn benoeming tot aalmoezenier van de goudmijnen mee. Het hield in dat hij op gezette tijden de arbeiders in hun kampen bezocht, de diensten en sacramenten verzorgde; godsdienstonderricht werd door een catechist gegeven. Hij vertelt over het zware leven van de mijnwerkers. Kortere gaat hij in op problemen met de Zevende Dagsadventisten (die praktisch zonder voorbereiding doopten), en op de eerste pogingen om eigenlandse priesters op te leiden, wat aanvankelijk geen succes werd. Het jaar in Babonde wordt korter beschreven: het was een bloeiende parochie, de Belgische regering had er een groot landbouwproject, het Rode Kruis een ziekenhuis. Nog bondiger bericht hij over zijn periode in Mambona. Toen hij procurator werd in Wamba begon het leven zich juist weer wat te stabiliseren. Hij vertelt over zijn eerste activiteiten: plantages opknappen, vervoer verbeteren, voedselhulp in samenwerking met Caritas Internationalis. Ook over de plannen die voor de toekomst gemaakt werden. Toen kwam de rampzalige periode van de opstand. Bewogen vertelt hij wat er tussen augustus en december gebeurde: de bezetting van Kisangani, de moord op een Italiaanse missionaris, het gevangennemen en dood van een aantal SCJ-paters, de ongewisse situatie waarin de overige missionarissen geraakten (herhaaldelijk in de gevangenis gezet, huisarrest, de angst bij telkens weer andere maatregelen), de bevrijding door huurlingen, de terugkeer naar Nederland. Na vele discussies besloten sommigen naar Zaïre terug te keren, anderen om in Nederland te blijven; hij belicht zijn eigen motieven om niet terug te gaan.

Trefwoorden: Babonde; Financiering; Mambona; Ngayu; Onderwijs; Onlusten; Pastoraal; Wamba; Wittebols, J.; Zaïre; Zevende Dag Adventisten.

P. Schouten

KMM 747

* 22 juli 1914 / interview: 23 september 1983, 260 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1946-1964.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Schouten geeft een goede indruk van missiewerk in het binnenland van Zaïre. Met een overvloed aan sprekende details schildert hij leven en werken in de parochies van het tegenwoordige bisdom Wamba, waar hij van 1946 tot 1964 werkzaam was. Daarna volgt een al even gedetailleerd verhaal over de bange dagen van 1964. Na een lange reis arriveerde pater Schouten in Wamba; hij beschrijft de gebouwen die er in 1946 stonden. Met een pick-up werd hij naar zijn eerste standplaats Bafwabaka, gebracht; hij geeft een kort overzicht van de geschiedenis van deze missiepost. De pastoor gaf hem de zorg voor de lagere school. In de hogere klassen werd les gegeven door onderwijzers met een normaal-schoolopleiding, in de lagere klassen door jongens die zelf de lagere school voltooid hadden.

Er waren ongeveer 400 leerlingen, de meesten uit het binnenland. Op een stuk grond van 200 hectare bouwden zij zelf huisjes. Verder had de missiepost een olieslagerij, een steenbakkerij en een houtzagerij; later kwamen daar plantages bij van koffie enz. Als tweede taak had pater Schouten de zorg voor buitenposten, te weten kampen van de goudmijnen en een aantal dorpen. In alle grotere dorpen was een catechist en een schooltje; er werd godsdienstles gegeven en alfabetisatie. Verderop in het interview vindt men nog wat aanvullende informatie over deze dorps catechisten. Op verschillende plaatsen waren ook zusters actief, vooral in de gezondheidszorg. Als de doopleerlingen twee jaar catechismus gevolgd hadden gingen zij voor zes maanden naar de hoofdpst, bouwden daar hutten, legden tuintjes aan en kregen dagelijks onderricht; bij het Doopsel was er een groot feest. Een probleem was de polygamie; een chef in zijn gebied had meer dan honderd vrouwen en ook zijn familieleden hadden er veel. Een gevolg hiervan was dat gewone jongens niet aan een vrouw konden komen; de bruidsschat was voor hen onbetaalbaar hoog. Geslachtsziekten kwamen veel voor en daarmee ook kinderloosheid. Wat korter bespreekt hij tovenaars, medicijnmannen en voorouderverering. Uitgebreider weer gaat hij in op de macht van de chefs; de Belgische regering belastte hen onder meer met de uitvoering van wetten en belastingmaatregelen; als voorbeeld geeft hij de verplichte katoenbouw die later door koffiecultuur vervangen werd. Macht-smisbruik kwam regelmatig voor. Pawa (1949-1950) was zijn volgende parochie. Als missie had het niet veel betekenis, maar er hoorde een groot melaatsenkamp bij. Hij bericht hier uitgebreid over. Over Wamba (1950-1960) zijn er minder bijzonderheden. Wel geeft hij hier een profielschets van de daar residerende bisschop J. Wittebols SCJ. Onder meer wordt vermeld dat hij veel zustercongregaties heeft aangetrokken voor de ontwikkeling van vrouwen en meisjes. Pater Schouten schat hun bijdrage daaraan zeer hoog in. Ook gaat hij hier kort in op de opleiding van eigenlandse zusters en priesters. Van 1960 tot 1964 was hij in de parochie Legu en van 1964 tot begin januari 1965 in het klein-seminarie van Lingondo. Beide worden beschreven. Maar dit deel van het interview wordt toch vooral beheerd door de gebeurtenissen rond de onafhankelijkheid en de ongeregelde heden van 1964. Hij heeft dit aan den lijve meegemaakt, heeft gevangen gezeten, is getuige geweest van martelingen en moordpartijen waarbij een groot aantal confraters en bekenden de dood vond. Het is moeilijk zo'n gedetailleerd verslag samen te vatten: de gebeurtenissen worden praktisch op de voet gevolgd; de spanning, angst en verdriet zijn voelbaar aanwezig. Eind december 1964 werden zij bevrijd, begin januari 1965 geëvacueerd naar Nederland. Hij legt uit hoe allerlei factoren ertoe geleid hebben dat hij uiteindelijk besloot in Nederland te blijven.

Trefwoorden: Bafwabaka; Catechisten; Catechumenaat; Legu; Lingondo; Medicijnman; Leprozerie; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Onlusten; Pawa; Polygamie; Wamba; Wittebols, J.; Zaïre.

REGULIERE KANUNNIKEN VAN SINT JAN

J.G. van Pinxteren

KMM418

* 16 juni 1922 / interview: 22 december 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1950-1980.

Functie: pastoraal.

Pater Van Pinxteren kwam in 1950 als broeder aan in Zaïre. Hij raakte steeds meer betrokken bij het pastorale werk en werd in 1970 priester gewijd. Zijn werkterrein lag in het bisdom Kindu. Hij bespreekt vooral plaatsen in het oostelijke gedeelte daarvan: Kasese, Punia, Maniema. Als broeder kreeg hij bij aankomst een brede opdracht: de zorg voor het materiële. Hij vertelt over een smederij, over vijf kerken die hij bouwde en over de opleiding van mensen tot vaklui. De tinmijnen vormden een machtige instelling in die streek. Hij had er nogal mee te maken omdat zij sociaal actief waren (scholen, sport enz.). Ofschoon een aantal van hun mensen uitgesproken vrijmetselaar was, waren zij over het algemeen de missie goed gezind. Uit deze periode bespreekt hij ook kort mgr. J. Fijns die afstand deed ten gunste van een Zaïrese bisschop, en het werk van een Franse en een zustercongregatie. Door de paters werd hij betrokken bij gesprekken over het zielzorgwerk, in 1958 werd hij directeur van het Maria Legioen, hij was actief in liturgie en catechese, en door zijn werk en huisbezoek had hij veel contact met het volk. Men dacht voor hem aanvankelijk aan permanent diaconaat, maar de bisschop adviseerde priesterwijding, waaraan ook een petitie van de bevolking bijdroeg. Duizenden waren aanwezig bij zijn wijding. Uit de pastoraal vanaf 1970 bespreekt hij allereerst de vorming van wijkgemeenschappen of basisgroepen (Communauté's chrétiennes). Aan het hoofd daarvan kwam bij voorkeur een driemanschap om te voorkomen dat iemand zich als 'chef' zou gaan voelen. Ook voor sectevorming moest worden opgepast. Hij noemt enkele van hun activiteiten: liturgie, voorbereiding op het doopsel, catechese, gebeds- en andere bijeenkomsten. Kadervorming binnen deze gemeenschappen acht hij belangrijk. Een tweede punt is catechese. In eerste instantie spreekt hij over de situatie die ontstond toen in 1974 het godsdienstonderwijs uit de scholen verwijderd werd. De lessen gingen toen buiten schooltijd verder. Verderop voegt hij nog wat informatie toe over diverse bestaande catechismusboeken en het streven naar een nationaal handboek. Ten derde verenigingsleven; praktisch alles ging over in handen van de staat. Een vruchtbare methode lijkt nu 'carrévorming', groepjes van jongeren die zelf op zoek gaan naar mensen met een verwante instelling. Kortere onderwerpen zijn: het huwelijk en de positie van de vrouw als werkracht; politieke ontwikkelingen; priester- en zusterroepingen. Wat uitvoeriger gaat hij in op ontwikkelingswerk, met name op het Maniema-project (medisch, sociaal, agrarisch) dat door enkele confraters met hulp van Cebemo werd opgezet. Van zijn bisschop mgr. P. Mambe Mukanga geeft hij een korte profielschets.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Bouwactiviteiten; Catechese; Cebemo; Fijns, J.; Kasese; Kindu; Mambe Mukanga, P.; Maniema-project; Pastoraal; Punia; Vakopleiding; Zaïre.

SALESIANEN VAN DON BOSCO (SDB)

T.J. Zwarthoed

KMM 678

* 24 maart 1938 / interview: 17 juni 1982, 296 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1967-1982.

Functie: pastoraal; beleid; opvoeding.

Pater Zwarthoed bespreekt twee periodes in Zaïre: van 1960 tot 1963 werkte hij er als stagiaire, na zijn wijding in 1967 vertrok hij opnieuw daarheen. Tot 1980 was hij werkzaam in het tegenwoordige bisdom Sakania-Kipushi, daarna in het aartsbisdom Lubumbashi Tijdens de

eerste periode leerde hij Cibemba en was hij verbonden aan een soort ambachtsschool in Kafubu, waar vooral de nadruk werd gelegd op een praktische vakopleiding (drukkerij, kleermakerij, houtbewerking, boekhouding enz.). Er was een staf van twaalf Salesianen, waaronder acht broeders; het aantal leerlingen liep in de honderden; aan de school was een internaat verbonden. Hij vertelt over het lesprogramma, problemen die voortkwamen uit stamverschillen, de goede resultaten van de school. Ook de traditionele pastoraal heeft hij in die tijd meegemaakt: hoofd- en bijposten, dienstreizen, schooltjes enz. Tenslotte bespreekt hij de roerige tijden na de onafhankelijkheid waarbij meerdere missionarissen de dood vonden.

Tweede periode. In de loop van dit deel geeft hij informatie over de verschillende plaatsen waar hij gewerkt heeft (omvang, aantal dorpen, specifieke problemen): Sakania (1967-1969), Mokambo (1969-1971), Kasumbalesa (1971-1977), Kipushi (1977-1980), Ruashi (vanaf 1980). Daarnaast wordt een aantal onderwerpen verder uitgediept. Het eerste is de basisbeweging: de taak van de catechisten werd breder en hun opleiding verbeterd (vormingscentrum in Sambwa), andere leken kregen meer verantwoordelijkheid, parochieraden werden opgericht, in wijkvergaderingen werd de eigen situatie onder de loupe genomen. Hier en verderop signaleert hij enkele problemen: de moeilijkheid om goede leiders te vinden, het probleem om de sociale dimensie uit te bouwen, de noodzaak er zelf voortdurend achterheen te moeten zitten, wil het niet verlopen. Een tweede onderwerp is Afrikanisatie. Onder deze titel bespreekt hij kort pogingen om het bisdom en de parochies financieel zelfstandiger te maken, en enkele vernieuwingen in de liturgie; langer staat hij stil bij de vorming van een eigenlandse diocesane clerus en de opleiding van Zaïrese Salesianen (broeders en priesters). Een volgend, en zeer uitgebreid, onderwerp is jeugdwerk. In de loop van het interview komt dit op verschillende plaatsen ter sprake. We horen over een jeugdcentrum in Kasumbalesa, de Chiro voor christelijke vorming van jongeren, de 'Kinderen van het Licht' gesticht door een Afrikaanse bisschop, een studentenparochie aan de universiteit van Lubumbashi. Doch verreweg de meeste aandacht gaat uit naar het 'Maison des Jeunes' in Ruashi (Lubumbashi) waarvan hij vanaf 1980 de leiding had. Begonnen als opvangcentrum voor jeugdige malachietslijpers groeide het uit tot een veelzijdige beroepsopleiding (koperbewerking, pottenbakkerij houtbewerking, land- en tuinbouwproject met eigen boerderij enz.). Er hoorde ook een weeshuis en een ontspanningscentrum bij en bereikte circa 500 jongens. Behalve de vakopleiding bespreekt hij ook de godsdienstige vorming, financiële aspecten, een soortgelijk werk van de zusters voor meisjes Kortere onderwerpen van het interview zijn: enkele inheemse gebruiken (dodencultus, fetisjen); de opkomst van secten.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Ambachtsschool; Catechisten; Jeugdwerk; Inheemse gebruiken; Kasumbalesa; Kipushi; Mokambo; Onlusten; Pastoraal; Ruashi; Sakania; Zaïre.

WITTE PATERS (WP)

G. Kapteijns

KMM 276

* 3 mei 1911 / interview: 2 maart 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1937-1974.

Functie: pastoraal; onderwijs.

De ervaringen van pater Kapteijns liggen op het gebied van de priesteropleiding en de zielzorg in Zaïre (1937-1974). Eigenlijk ook in het onderwijs omdat hij jarenlang leraar is geweest op middelbare scholen en op een kweekschool; maar hij bespreekt veel meer de pastorale zorg voor de studenten dan het onderwijssysteem. Zijn werkterrein lag in de tegenwoordige bisdommen Bukavu, Goma en Uvira; de twee laatste werden resp. in 1959 en 1962 afgesplitst van Bukavu. Priesteropleiding. Van 1937 tot 1943 was hij verbonden aan het klein-seminarie in Mwanda. Hij wijst er op dat de Witte Paters al vroeg het belang inzagen van autochtone priesters, zusters en broeders; priesters waren er al bij zijn aankomst in 1937; roeping voor broeder is altijd een moeilijke zaak geweest. De Witte Paters namen zelf aanvankelijk geen kandidaten aan, doch stuurden aan op de vorming van een diocesane clerus. Hierbij speelde ook de gedachte mee dat hun verblijf als missiecongregatie van tijdelijke aard was. Vervolgens bespreekt hij de seminaristen en hun herkomst; velen kwamen alleen voor de studie. Het rendement van het seminarie aan priesters was klein (in totaal ongeveer zestig), maar het rendement aan ontwikkelde leken was veel groter. Kort beschrijft hij de gebouwen en hun uitbreiding. Zij waren eigendom van het bisdom. De Witte Paters hadden geen eigendommen in de missie, ook dit vanuit het uitgangspunt dat hun verblijf van tijdelijke aard zou zijn. Verderop in het interview merkt hij betreffende het celibaat op dat volgens een officiële enquête de Afrikanen positief stonden tegenover het celibaat; hij denkt dat de realiteit anders is. Tenslotte: er is door de westerse missionarissen bewust gestreefd naar overdracht aan de Zaïrese Kerk: de hogere functies, de beste parochies werden aan eigenlandse priesters toevertrouwd, en een eigen kerkprovincie werd voorbereid. Pastoraal. Zijn eerste parochie in het bisdom Bukavu lag in een mijngebied. Er was veel geïmporteerde bevolking; de mijn eigenaren wilden eigenlijk alleen maar de mannen, doch onder druk van de missie mochten deze ook hun gezin meebrengen. Kort vertelt hij over het pastorale dienstwerk: de reizen naar de vele bijstaties, de rol van de plaatselijke catechisten (gebedsdiensten, godsdienstonderricht), de vertaalde Belgisch-Franse catechismus die als handboek gebruikt werd. Uitvoeriger gaat hij in op latere aanpassingen aan inheemse ideeën en gebruiken. Hij bespreekt hier Bantu-filosofie en -theologie, plaatselijke gebruiken die goed kunnen functioneren in het christelijk leven (soort biecht, vormsel, huwelijksriten). Afzonderlijk bespreekt hij de problemen rond proefhuwelijk en polygamie en de oplossingen die daarvoor gezocht werden. Verderop noemt hij in een terugblik drie dingen waar vroeger heftig tegen geageerd werd, wat hij nu zeker niet meer zou doen: offeren aan geesten, besnijdenis en proefhuwelijk. Na de onafhankelijkheid was hij godsdienstleraar, c.q. studentenpastor aan diverse scholen in het bisdom Goma. Bij het godsdienstonderwijs mikte hij meer op het dagelijks leven dan op kennis van de leer. Er ontstond een vertrouwensrelatie met de leerlingen die leidde tot buitenschoolse activiteiten. Hij noemt opvangcentra en restaurants die hij oprichtte voor externen, gezamenlijke vastenactie en liturgische vieringen met eigen inbreng van de studenten. Een korter onderwerp komt ter sprake door een nevenfunctie als tussenpersoon tussen een ziekenhuis en de Memisa. In dit verband horen we iets over basishygiëne, het belang van gezond water en de aanleg van een waterleiding.

Trefwoorden: Bantu-filosofie; Bukavu; Catechese; Celibaat; Inheemse gebruiken; Mwanda; Overdracht functies; Pastoraal; Polygamie; Priesteropleiding; Huwelijksproblematiek; Zaïre.

* 6 december 1894 / interview: 12 augustus 1981, 330 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1923-1981.

Functie: priesteropleiding; pastoraal.

"Ik heb in die zestig jaar in Zaïre zo veel verschillende dingen gedaan dat ik me wel eens afvraag: wat heb ik nu eigenlijk gedaan?", zo verzucht pater Van Keep. Herhaaldelijk benadrukt hij ook dat missionarissen in die tijd geen specialisten waren maar aanpakten wat er gedaan moest worden, of dat nu lesgeven op een seminarie was of stenen bakken voor een nieuw huis. Hij herinnert zich enorm veel en spreekt daar meer dan vijf uur over: gebeurtenissen, tientallen personen waarmee hij heeft samengewerkt of die hij ontmoet heeft, vele missieposten enz. De ene herinnering roept de andere op zodat het verhaal nogal eens van tijd, plaats en onderwerp verspringt. Voor de duidelijkheid wordt hier eerst een kort overzicht gegeven van zijn standplaatsen en werkzaamheden; hij heeft heel wat herindelingen van bisdommen meegemaakt; hier worden de namen gestandaardiseerd naar de situatie van 1984. Vervolgens wordt zijn informatie over de voornaamste onderwerpen samengevat 1923 Enkele maanden kennismaking in Sola (bisdom Kongolo); 1924 pastoraal, normaalschool en klein-seminarie in Lusaka (bisdom Kalemie-Kirungu); 1925 groot-seminarie in Kirungu (zelfde bisdom); 1929 normaalschool, klein-seminarie, zorg voor eigenlandse broeders en zusters en plaatsvervanger van de bisschop in Cibimbi (bisdom Bukavu) tot na de oorlog; rond 1946 brousse-pastoraat in Shabunda (bisdom Kasongo), rond 1950 pastoraal in Kamitunga (bisdom Uvira), 1960-1971 aalmoezenier van eigenlandse zusters in Katana-Mwanda (bisdom Bukavu), sinds 1971 rector van het ziekenhuis in Katana-Fomulac (zelfde bisdom) Priesteropleiding. Dit speelde zich vóór de oorlog af. Van Lusaka benadrukt hij vooral het systeem van eenheid van pastoraal, normaalschool en seminarie. De groep van missionarissen daar (hij geeft meermaals hoog op van de regel bij de Witte Paters dat men minstens met drie moet zijn) droeg gezamenlijk de verantwoordelijkheid. Toekomstige priesters en catechisten bezochten eerst twee jaar de normaalschool, deden dezelfde geestelijke oefeningen en handenarbeid, werden ingezet in het pastorale werk van de parochie. Ook in Kirungu was er maar één gemeenschap voor de missie en het seminarie, en ook daar deden de seminaristen alles mee in de parochie. Verderop bespreekt hij de motivatie van de kandidaten, de criteria voor aanname, de dagorde, inheemse gebruiken op het seminarie, enkele resultaten enz. Pastoraal. De informatie ligt verspreid over heel het interview. Ook hier komt vooral de vooroorlogse situatie aan bod. Hij geeft diverse inlichtingen over het catechumenaat, de trektochten naar de dorpen, de taak van de catechisten en de onderwijzers, pastorale en andere problemen die men tegenkwam. Overige onderwerpen. Hier zijn enkele lange verhalen bij. Zo een beschrijving van wat er tijdens en na de onafhankelijkheidsverklaring op verschillende plaatsen voorviel. Een lang verhaal ook over kapitein Joubert die hij goed gekend en zelf begraven heeft: diens strijd tegen de slavenhandelaars, zorg voor de inheemse bevolking, huwelijk met een Zaïrese, voorbeeldig leven, de geschiedenis van zijn twee priesterzonen waarvan er één tijdens de opstanden vermoord werd. Verder is er wat kortere informatie over het ontstaan van verschillende bisdommen en missieposten, over de mijnen en de arbeiderskampen aldaar, over scholen, over het ziekenhuis van de Fomulac. Tenslotte legt hij uit waarom hij ondanks zijn hoge leeftijd toch terug wil gaan.

Trefwoorden: Catechisten; Catechumenaat; Cibimbi; Dienststreizen; Joubert, L.; Kamitunga; Ziekenhuis Katana; Katana; Kirungu; Lusaka; Onafhankelijkheid; Pastoraal; Priesteropleiding; Shabunda; Zaïre.

F.J. Nuyens

KMM 394

* 30 september 1907 / interview: 9 juni 1978, 92 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1934-1975.

Functie: pastoraal.

Dit is een kort interview, hoewel het veertig jaar werk in Zaïre bestrijkt (1934-1975). De meeste aandacht krijgen pastoraal en de opstand van 1964. Daarnaast wordt aan een nogal groot aantal onderwerpen kort aandacht besteed. Pastoraal. Het verhaal lijkt zich vooral af te spelen in het gebied van het tegenwoordige bisdom Bunia. Hij beschrijft zijn eerste parochie, bediend door drie paters, zoals de regel van de Witte Paters dat voorschreef. De taal leerde hij in de omgang met de mensen. De stammen hadden wel een geloof aan één opperwezen; daarnaast was er echter veel angst voor boze geesten en een slechte invloed van tovenarij. Het catechumenaat duurde vier jaar; de eerste drie jaar in het eigen dorp, het laatste jaar op de centrale missiepost, waar de doopleerlingen voor zichzelf velden aanlegden. De catechese gebeurde aan de hand van de catechismus. Polygamie was een moeilijk pastoraal probleem; zo ook de uittocht van mannen naar de stad. De goudmijnen speelden een belangrijke rol in dit gebied. Op trektochten naar de dorpen controleerde de priester de vorderingen van de catechumenen en van de kinderen op de schooltjes, die aanvankelijk alleen voor jongens waren. De opstand van 1964. Hij beschrijft deze moeilijke periode, en de moordpartijen waarvan ook veel missionarissen het slachtoffer werden. Hij denkt dat de protestanten minder doelwit waren dan de katholieken, mogelijk omdat die betere medische hulp boden. Verder bekijkt hij kort de rol van enkele politieke leiders en van de huurlingen. Korte onderwerpen zijn onder meer: een dorp voor melaatsen dat door de zusters met hulp van Misereor werd opgericht; verschillen tussen stammen met speciale aandacht voor de pygmeeën; bronnen van inkomsten voor de missie, zoals koffieplantages, een kinine-plantage, een grote kudde koeien; lager en middelbaar onderwijs en de oude mijnscholen; medische verzorging die voor dit uitgestrekte land nog steeds te kort schiet; de economische toestand vroeger en nu.

Trefwoorden: Bunia; Catechese; Catechumenaat; Onlusten; Pastoraal; Polygamie; Zaïre.

J.J. Romme

KMM 443

* 16 februari 1897 / interview: 27 juni 1978, 180 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1925-1966.

Functie: pastoraal; priesteropleiding.

Pater Romme werkte van 1925 tot 1970 in Zaïre. Een typische trek is dat hij zijn verhaal regelmatig onderbreekt om een stuk geschiedenis toe te voegen. Hij kwam uit een Brabantse familie met veel missionarissen en vertelt over hun leven en werk. Zelf ging hij naar de Witte Paters, maakte in Noord-Afrika zijn noviciaat met ongeveer 110 novicen uit velerlei landen, en vertrok in 1925 naar wat toen nog het apostolisch vicariaat van Opper-Kongo heette, doch later in verschillende bisdommen werd opgedeeld. In Boudewijnstad (Kirungu) maakte hij kennis met mgr. V. Roelens WP; hij schetst de geschiedenis van deze missie. Ook ontmoette hij er de beroemde kapitein L.L. Joubert ("le Saint Joubert") die toen al een oud man was.

Uitvoerig vertelt hij over diens leven: als jongeman vrijwilliger in het leger van de paus, later naar Midden-Afrika getrokken om daar de strijd aan te binden met de slavenhandelaars. Langs de Westelijke oever van het Tanganyika-meer heeft hij duizenden slaven gered, dorpen en missieposten verdedigd. Later trouwde hij met de dochter van een dorpshoofd; twee van zijn zonen werden priester. Pater Romme zag hem als hij dagelijks kwam bidden in de kapel waar ook de vlag van het H. Hart hing die altijd voor de karavanen uitgedragen werd. De eerste twee standplaatsen van pater Romme waren Nyangezi en Ngweshe in het tegenwoordige bisdom Bukavu. Hij beschrijft de Bashi-stam, hun kleding, behuizing en gewoonten. Ook spreekt hij over het pastorale werk; daarbij staat hij wat langer stil bij een gebruik dat hij "rouwbeklag over God" noemt, waarbij hij verwijst naar "God Die Mens geworden en gestorven is". Van 1929 tot 1932 had hij de zielzorg in Kasongo (gelijknamig bisdom) bij de Kongostroom. Uit de geschiedenis vermeldt hij dat hier de karavaanweg van de slaven langs liep die begon bij Mombassa. Hij ontmoette er nog vroegere slaven en het was ook nog een handelscentrum van Arabieren. Van de pastoraal bespreekt hij kort het catechumenaat Van 1932 tot 1946 was hij econoom, geestelijk leidsman en leraar aan het klein-seminarie in Kapulo (bisdom Kilwa-Kasenga). Uitvoerig vertelt hij over de bouw van dit seminarie, wat korter over de opleiding en de resultaten. Van zijn latere parochies bespreekt hij Sola (bisdom Kongolo), Kala en Lumono (beide bisdom Kalemie-Kirungu). Van elk schildert hij de plaatselijke omstandigheden en heel kort zijn eigen werk. Bij Sola gaat hij wat uitvoeriger in op een internaat voor toekomstige moeders waar tussen de 100 en 200 meisjes uit de brousse woonden. De Poolse zuster die het internaat leidde heeft ook een eigenlandse zustercongregatie gesticht. In 1970 keerde hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Bashi-stam; Joubert, L.; Kala; Kasongo; Lumono; Ngweshe; Nyangezi; Roelens, V.; Seminarie Kapulo; Sola; Zaïre.

WITTE ZUSTERS

J.P.M. van der Burg [kloosternaam: zuster Gertruda]

KMM 83

* 29 maart 1887 / interview: 7 maart 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1913-1965.

Functie: onderwijs; verzorging.

Zuster Gertruda was tweeenegentig jaar oud toen het interview werd opgenomen; tweeenvijftig jaar had zij in de missie gewerkt: van 1913 tot circa 1920 in Noord-Afrika, daarna tot 1965 in Zaïre, in het gebied van het tegenwoordige bisdom Bukavu. Gelet op deze lange periode is het interview relatief kort; over Noord-Afrika spreekt zij slechts enkele minuten, over Zaïre zijn er voornamelijk losstaande details. Als hoofdonderwerp kan men beschouwen het verhaal over haar voornaamste arbeidsterrein, een meisjesschool en een ziekenhuis in Katana. Het onderwijs was aanvankelijk erg primitief, doch groeide snel uit. Aan de school was een internaat verbonden; zij vertelt over de meisjes, hun leefomstandigheden en het huwelijk. Veel meisjes van de school werden catechumeen, maar de voorwaarden om tot het doopsel te worden toegelaten waren erg streng. Zuster Gertruda was ook belast met het toezicht op de werklieden die bij de post werkzaam waren; zij vertelt over het werk op een koffieplantage en de problemen met de arbeiders die zich soms voordeden. Verder deed zij

ook veel aan huisbezoek om leerlingen voor de school te werven. Over het ziekenhuis is zij erg. kort. Zij geeft wat inlichtingen over slaapziekte en over de financiële kant van het werk: steun kwam vooral van de congregatie, van familie van de zusters en van het Belgische gouvernement. Als korte onderwerpen kunnen genoemd worden: de stichting van een Zaïrese zustercongregatie (Filles de Marie Reine des Apotres) en de opstand van 1964. In 1965 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Bukavu; Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Katana; Meisjesschool; Zaïre; Ziekenhuis.

C. van Empel [kloosternaam: zuster Wilhelmina]

KMM 148

* 9 oktober 1881 / interview: 10 juni 1977, 135 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1912-1931; Rwanda 1935-1967.

Functie: beleid; verpleging.

Geboren in 1881 en naar Belgisch Congo vertrokken in 1912 heeft zuster Wilhelmina zeer vroege ervaringen uit het missiewerk te bieden. Overigens heeft het interview meer het karakter van een ophalen van herinneringen - soms aan de hand van foto's - dan van een methodische uiteenzetting. In Zaïre werkte zij van 1912 tot 1930, meest in het gebied van het tegenwoordige bisdom Kalemie-Kirungu. Maar liefst zeven maal ontving zij een onderscheiding van de Belgische regering, onder meer voor verpleging van soldaten tijdens de eerste wereldoorlog. Na een ziekte die haar voor enkele jaren naar Europa bracht, vroeg zij opnieuw missiewerk aan; het werd Rwanda, van 1935 tot 1967. Haar verhaal over Zaïre begint met de reis (gedeeltelijk 'per draagstoel') en een beschrijving van de missiepost Boudewijnstad (Kirungu) waar zij de eerste jaren in de gezondheidszorg werkte. Het was reeds een goedgevestigde missie; er was een seminarie, de zusters werkten er reeds enkele jaren in gezondheidszorg en onderwijs, iedere post had op de binnenplaats een kliniekje. Overigens waren er nog niet veel gediplomeerde zusters; zij zelf had een Rode Kruisopleiding gehad in België. Haar kliniek was armoedig en moest geheel door de congregatie gefinancierd worden. Over het werk en over de contacten met de mensen komen allerlei herinneringen boven: de aanvankelijke taalmoeilijkheden (zij leerde Swahili en later nog andere talen), de ziektes die het meest voorkwamen (open wonden, malaria, bronchitis, schurft), verbandstoffen uit gedroogde boomschors, een consultatiebureau voor moeders met baby's (als de moeders hun kinderen goed verzorgd hadden kregen zij een 'kleedje' voor zichzelf), het betalen van werkvolk met 'blikjes' waarmee zij in de missiewinkel goederen konden kopen, dokters die goed waren voor de mensen maar niet naar de kerk gingen, het dagelijkse leven in het klooster enz. Van Rwanda bespreekt zij uitvoerig haar standplaats Nyanza. Dit was ook de zetel van de koning. De koning en de koningin-moeder werden christen, hun kinderen kwamen op het internaat van de zusters, zodat er veelvuldig contact was. Zij vertelt over het paleis en over een koninklijke bruiloft. Haar werk als overste en in de kliniek wordt korter besproken, vooral vergelijkend met de situatie in Zaïre. Tamelijk uitvoerig bespreekt zij ook de opleiding van broeders en zusters uit het eigen land. Roepingen om broeder te worden waren er niet veel; bovendien traden er nogal wat uit. Wat de zusters betreft: de Witte Zusters hadden aanvan-

kelijk zelf Afrikaanse kandidaten aangenomen, later ging de voorkeur uit naar het oprichten van een diocesane congregatie. Zij was gesticht door de levenswijze van de zwarte zusters en is blij dat het werk aan hen kan worden overgedragen. Terugkijkend op haar lange missionarisleven vindt zij dat heel haar leven een weldaad van God geweest is. In 1967 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Gezondheidszorg; Kirungu; Nyanza; Eigenlandse zusters; Rwanda; Zaïre.

P. Roelands [kloosternaam: zuster Aurelia]

KMM 437

* 11 november 1988 / interview: 27 juni 1978, 330 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1912-1954.

Functie: beleid.

Zuster Aurelia heeft in Zaïre nog de echte pionierstijd meegemaakt en bovendien een eigenlandse congregatie gesticht. Haar vele herinneringen formuleert zij helder, met een overvloed aan sprekende details, jaartallen, namen van personen en instellingen. Haar werkterrein lag in de tegenwoordige bisdommen Kalemie-Kirungu en Bukavu. Het verhaal begint met een levendig verslag over haar postulaat en noviciaat in Nederland en Noord-Afrika; in Carthago gaf zij onderwijs aan Arabische weeskinderen. In 1912 vertrok zij naar Zaïre, met de boot tot Dar es Salaam, met de trein tot Tabora, van Tabora naar Karema te voet: drieëntwintig dagen lopen met een karavaan van vier paters, vier broeders, vier zusters en 268 dragers; de broeders gingen vooruit om te jagen. Dan over het Tanganyika-meer in uitgeholde boomstammen en nog eens twaalf dagen lopen naar haar eerste standplaats Lukulu. Deze nieuwe stichting van de zusters wordt uitvoerig beschreven met nadruk op het primitieve leven: het weeshuis (zestig meisjes in een loods met omheining), de behuizing van de zusters; verder uitgebreid over geheime secten, luipaardmannen, tovenaars; ruilhandel met de bevolking en de invoering van blikken geldstukken met SC (Sacré Coeur) erop; de extra moeilijke oorlogsjaren 1914-1918 toen zij zelf zeep, olie en suiker leerden maken. Na enkele jaren werd Lukulu gesloten en verhuisde zij naar Boudewijnstad (Kirungu). Hier gaven de zusters lager onderwijs aan meisjes, hoewel de paters daar niet veel heil in zagen. Het lesmateriaal werd door de zusters zelf gemaakt uit oude kisten, baalkatoen met letters erop enz. Zij begonnen ook een apotheek met gedeeltelijk zelf gemaakt geneesmiddelen. Na een kort verslag over ziekteverlof in 1925 en een benoeming in Mpala volgt de periode Katana (bisdom Bukavu) waar zij vierentwintig jaar zou blijven. In 1931 werd zij daar benoemd tot provinciale overste. Twee onderwerpen krijgen hier de meeste aandacht. Ten eerste gezondheidszorg. Zij bespreekt het ontstaan van Fomulac (Fondation médicale de l'Université de Louvain au Congo) in Katana en de medewerking daaraan door haar congregatie en de eigenlandse zusters. Verder een ziekenhuis in Bukavu dat zij in 1935 overnamen van leken, en een hospitaal en school die zij in 1936 op verzoek van de tinmijnen openden. Ook vermeldt zij hier het 'Inlands Welzijn Fonds' dat na de oorlog werd opgericht als erkenning van de verdiensten van de Zaïrezen die in de oorlog hadden gevochten. Het hoogtepunt van haar loopbaan werd echter de oprichting van een eigenlandse congregatie, de Filles de Marie Reine des Apôtres. In 1912 was een andere zuster al begonnen met een noviciaat voor zwarte zusters dat evenwel in 1916 weer gesloten werd

("ze stopten briefjes voor de seminaristen in de bloemen op het altaar!"). Ondanks tegenwerking van de bisschop begon zuster Aurelia opnieuw in Katana, wat in 1933 tot de oprichting van een nieuwe congregatie leidde. Zij vertelt over het eerste begin, de bouw en inrichting van een moederhuis, het besluit om de zusters te laten studeren en diploma's te laten halen (daartoe gestimuleerd door geschriften van P. Charles SJ, de werken die aan de congregatie werden toevertrouwd, problemen als gevolg van stammentegenstellingen in het klooster, haar afscheid in 1954 en het geestelijk testament dat zij als stichteres voor de zusters in het Frans en Kiswahili op band heeft gezet Tenslotte beveelt zij een aantal boeken aan die nadere informatie over deze periode kunnen geven.

Trefwoorden: Bukavu; Fondation médicale de l'Université de Louvain au Congo (Fomulac); Gezondheidszorg; Katana; Kirungu; Lukulu; Mpala; Onderwijs; Eigenlandse zusters; Sekten; Tovenars; Weeshuis; Zaïre.

ZUSTERS VAN BARMHARTIGHEID, RONSE

P. Hendriks [kloosternaam: zuster à Paulo]

KMM 209

* 24 oktober 1906 / interview: 6 maart 1978, 255 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1937-1975.

Functie: pastoraal; sociaal werk.

Het interview van zuster à Paulo is een chronologisch geordend verslag over een verblijf van achtendertig jaar in Zaïre (1937-1975). Over haar eigen werk vertelt zij betrekkelijk weinig en van hoofdonderwerpen kan men eigenlijk moeilijk spreken. Wel beschikt zij over een scherp opmerkingsvermogen en geeft haar verhaal een goede indruk van een missionarisleven in het binnenland onder vaak primitieve en gevaarlijke omstandigheden. De heenreis in 1937 is het vertellen waard: over de Atlantische Oceaan naar de monding van de Congo stroom, gevolgd door een wekenlange tocht per trein, boot en vrachtauto naar haar eerste standplaats Muetsi, in het tegenwoordige bisdom Kananga. Daar heeft zij de eerste twintig jaar met een kleine groep zusters gewerkt, zo geïsoleerd dat er in al die tijd maar eenmaal andere zusters op bezoek zijn geweest. Hun opdracht was ziekenzorg en onderwijs. De eerste twee jaar was het sukkelen: het huis voor de zusters was nog niet klaar, zij kenden de taal nog niet en er kwamen geen meisjes naar de school. In dit gebied woonden de Babindi; over deze stam heeft zij veel details. Het was een geïsoleerde stam van bosmensen, klein van gestalte, mager, zwak en arm. De mannen gingen op jacht met gifpijlen, de vrouwen verbouwden maniok; de regering legde later ook katoenbouw op. Zij vertelt over plaatselijke rechtspraak, de familiestructuur, beschuldigingen van tovenarij, begrafenisrituelen, de bruidsschat, de positie van de vrouw enz. . Betreffende het missiewerk zegt zij iets over de voorbereiding van drie maanden op de missiepost die verplicht was voor paartjes die wilden gaan trouwen, en over de catechisten. Betreffende haar eigen taak spreekt zij kort over hulp in de ziekenzorg en handwerkles aan de vrouwen van catechumenen. Geld voor het werk kwam van de regering (voor de school), van het bisdom, uit giften; de bevolking hielp vaak met gaven in natura. Zij vermeldt dat er in 1943-1944 een complot is geweest om alle blanken in Katanga en Kasai te vermoorden Vanaf 1957 was haar standplaats Kasansa in het tegenwoordige bisdom Mbuji-Mayi. Zij beschrijft de missiepost. In dit gebied woonden Lulua en Baluba. Zij noemt enkele verschillen tussen deze

twee stammen; verderop wordt deze informatie op twee plaatsen aangevuld met gegevens over polygamie en begrafenisgewoonten. Na de onafhankelijkheid ontbrandden er stamoorlogen en werden duizenden mensen gedood. Zij staat even stil bij deze periode: de politieke kopstukken, de gevoelens van het gewone volk. Uit deze tijd is er wat meer over haar eigen werk: het huishouden verzorgen en daarnaast veel huisbezoek. Ook over het missiewerk is er hier wat meer, doch alles in zeer bondige vorm. Zo onder meer over de persoon van kardinaal Malula, aanpassingen in de liturgie na Vaticanum II, Afrikaanse secten, dat de Baluba veel priesterroeping hebben, eigenlandse priesters en zusters. In 1975 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Babindi-stam; Baluba-stam; Kasansa; Lulua-stam; Muetsi; Onderwijs; Onlusten; Polygamie; Zaïre; Ziekzorg.

A. Hölzken [kloosternaam: zuster Jeanne]

KMM 231

* 8 maart 1932 / interview: 21 april 1979, 150 minuten.

Werkgebied: Zaïre 1957-1976.

Functie: onderwijs.

Dit is een betrekkelijk kort interview dat zich door omstandigheden ook nog voor een deel in België en Nederland afspeelt. Toch bevat het verhaal van zuster Jeanne redelijk wat informatie over de werken van haar congregatie in Zaïre. Zuster Jeanne had een opleiding naaldvakken gehad en was bezig met een cursus verpleging toen voor een nieuwe missiepost een naaister gevraagd werd. Zij meldde zich aan en vertrok in 1957 naar Muetsi, bisdom Kananga. Zij bespreekt haar eerste indrukken, de studie van de taal en haar eerste taak als lerares naaldvakken op een lagere school. In december 1957 werd zij overgeplaatst naar Ngandajika, bisdom Mbuji-Mayi. Ook hier werd zij onderwijzeres, maar zij gaat vooral in op de gebeurtenissen rond de onafhankelijkheid (1960). Na enige tijd werden de scholen gesloten en gingen de zusters voorlopig huisbezoeken doen bij de ouders van de schoolkinderen. Op advies van de UNO evacueerde een deel van de zusters naar Europa. Toen zij na anderhalf jaar terugkeerde op haar post in Ngandajika "vond zij een ander Congo terug". De nu volgende vijftien jaar vormen de hoofdmoot van het interview. Opgemerkt zij dat dit verhaal enige malen onderbroken wordt door ervaringen tijdens (ziekte)verlof in België en Nederland. Haar eerste onderwerp (verderop in het interview opnieuw hernomen) is het weeshuis van de zusters in Ngandajika. Zij beschrijft haar functie daar, de moeilijke materiële omstandigheden ("er was altijd van alles te kort"), haar bedeltochten tijdens vakantie in Nederland. In het weeshuis waren voornamelijk kleine kinderen; zij bleven meestal tot aan de schoolgaande leeftijd en keerden dan naar hun eigen dorp terug. Zij werkte daar zeven jaar. Een nieuwe functie kreeg zij aan een huishoudschool waarmee de zusters in 1968 waren begonnen. Zij vertelt over de school en over haar taak als lerares naaldvakken. Intussen had in Zaïre een "pastorale ommezwaai" plaats gevonden, waarbij de inbreng van leken veel groter werd. Deze veranderingen hadden haar interesse en zij ging deelnemen aan pastoraal werk als liturgiegroepen, het Maria Legioen, een Zaïrees zangkoor en dergelijke. In 1976 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Huishoudschool; Muetsi; Ngandajika; Onafhankelijkheid; Pastoraal; Weeshuis; Zaïre.

ZAMBIA

WITTE PATERS (WP)

P. van Heijst

KMM 691

* 20 april 1941 / interview: 24 juli 1982, 172 minuten.

Werkgebied: Zambia 1967-1982.

Functie: pastoraal.

Toen pater Van Heijst in 1967 als pastor in Zambia begon te werken, waren er reeds veranderingen zichtbaar. Het interview bespreekt pastoraal vooral vanuit de optiek van verdere ontwikkelingen die hij tot 1982 heeft meegemaakt. Hij begon zijn loopbaan in het bisdom Mbala met een cursus aan het talencentrum in Ilondola. Dit werd tevens zijn eerste parochie. De liturgie was toen al in de landstaal. Er waren achttien à twintig buitenposten. Hij beschrijft met voorbeelden hoe een buitenpost toen en later werkte; in het algemeen kan men zeggen dat de posten kleiner werden maar wel levendiger: de mensen deden meer zelf, de verantwoordelijkheid van de catechist breidde zich uit. Dit onderwerp wordt verderop in het interview hernomen. Zijn volgende parochies waren Kayambi, Chalabesa, opnieuw Ilondola, Isoka. Een aantal onderwerpen trekt speciaal zijn aandacht. Ten eerste aanpassing aan de eigen cultuur: in de liturgie ziet hij naast het gebruik van de volkstaal eigenlijk alleen ontwikkelingen in de kerkmuziek; vooralsnog blijven vernieuwingen eerder aan de periferie; wil het dieper gaan dan zal dit door Zambianen moeten gebeuren. Betreffende traditionele opvattingen en gebruiken bespreekt hij uitvoerig de veranderende houding van de Kerk ten opzichte van initiatieriten; stond men daar vroeger afwijzend tegenover, nu wordt getracht om goede elementen een kans te geven. Korter geeft hij voorbeelden van gebruiken bij huwelijk en overlijden. Een onderwerp dat hem na aan het hart ligt is kadervorming. Het bisdom had een priester vrijgesteld voor lekenapostolaat; de diocesane richtlijnen moesten worden uitgewerkt op parochieel niveau. Hij wijst hier vooral op het groeiend aandeel van leken in het pastorale werk; met name gaat hij in op de opleiding van catechisten en van leden van de parochieraad. Op sommige plaatsen werkte men aan basisgemeenschappen; hij bespreekt hun werkwijze en de verschillen met Latijns-Amerika. Een derde onderwerp is godsdienst-onderricht. Toen hij kwam had de missie nog eigen scholen en dus zeggenschap over het godsdienstonderricht. Later gingen de missiescholen over naar de regering. Op de lagere scholen werden toen de lessen gegeven door de onderwijzers zelf; voor de middelbare scholen werden priesters benoemd die echter alleen algemeen-christelijk onderwijs mochten geven. Veel taken die vroeger door de scholen werden vervuld kwamen nu bij de parochie terecht. Veranderingen waren er ook op het gebied van de financiën van de parochie; werd vroeger praktisch alles door de missie betaald, nu streefde men naar medeverantwoordelijkheid van de parochianen. In sommige bisdommen werden bijdragen verbonden aan de toediening van sacramenten, in Mbala zocht men andere wegen. Tenslotte zijn er enkele kortere onderwerpen. Landeigen priesters: in zijn bisdom waren er aanvankelijk weinig roepingen. Hij wijst op twee factoren die daarbij mogelijk van invloed waren: ten eerste had het bisdom overwegend jonge parochies, ten tweede konden jongeren voor de economische crisis van 1970 gemakkelijk een

baan vinden. Mogelijk verklaart dit ook waarom er de laatste jaren meer kandidaten zijn. In dit verband gaat hij wat nader in op de problemen voor schoolverlaters. Politiek: hij bespreekt hier vooral een brief die de bisschoppen rond 1980 samen met de protestanten opstelden, waarin kapitalisme, socialisme en humanisme met hun voordelen en gevaren werden uiteengezet; er volgde een gesprek met president Kaunda. Tenslotte: begonnen als 'verkondiger' begon hij steeds meer de noodzaak te zien van 'samen-Kerk-zijn'. Het hechte gemeenschapsleven van de Witte Paters paste goed in dit kader.

Trefwoorden: Basisgemeenschappen; Catechese; Chalabesa; Eigenlandse priesters; Ilondola; Inculturatie; Initiatieriten; Isoka; Kadervorming; Kayambi; Politiek; Zambia.

Th. Nieland

KMM 664

* 10 april 1933 / interview: 8 mei 1982, 216 minuten.

Werkgebied: Zambia 1961-1980.

Functie: pastoraal; jeugdwerk.

Het interview verschaft informatie over basispastoraat en ontwikkelingswerk in het bisdom Chipata, Zambia (1961-1980). Dit gaat vergezeld van beschouwingen over de methodiek van de missionering. Een afzonderlijk hoofdstuk gaat over de Lenshina-beweging waarvan hij zelf slachtoffer werd. Het Lenshina-incident vond plaats in 1964 toen hij pastor was in Kanyanga. Hij legt uit hoe de secte in het Noorden was opgericht door Alice Lenshina en oversloeg naar de Oostprovincie. Tijdens een dienstreis kwam hij in een door hen georganiseerde opstand terecht; dorpen werden in brand gestoken, onder de bevolking vielen naar schatting 2000 slachtoffers. Hij zelf werd aangevallen onder de kreet "alleluja, Jericho", en voor dood achtergelaten; ondanks zwaar hoofdletsel wist hij te ontkomen; na bijna twee jaar verpleging in Nederland kon hij weer terug naar Zambia. Later werd de beweging officieel verboden, doch ging ondergronds toch door. Vanuit zijn ervaringen in verschillende parochies, met name in Lumimba (1961-1962) en Minga (1966-1968) bespreekt hij verschillende aspecten van de pastoraal. Allereerst de scholen: het instituut Kerk kreeg vooral gestalte door het onderwijs; oudere mensen zeggen nog vaak "ik ga naar de school" als zij de kerk bedoelen. Na de onafhankelijkheid werden de salarissen door de regering betaald, maar de gebouwen bleven gedeeltelijk ten laste van de missie. Hij gaat in op problemen in het vervolgonderwijs, onder meer de geringe animo voor ambachtsscholen. Vervolgens dienstreizen: hij vertelt over zijn ervaringen in Minga, het werk op de buitenstaties en de primitieve leefomstandigheden (een Canadees confrater liep er lepra op). Van de catechisten bespreekt hij de tegenwoordige opleiding. Steeds meer taken worden aan hen toevertrouwd, maar voor uitbreiding van hun aantal is de financiële ruimte beperkt. Kort schetst hij de opleiding van eigenlandse priesters en de stichting van een inheemse zustercongregatie in het bisdom Chipata. Eveneens kort bespreekt hij de oecumene die eerder moeizaam verloopt; wel zijn er goede contacten met de Anglicanen. Ontwikkelingswerk levert een langer verhaal op. Rond 1972 begon hij in Vubwi met een project in het raam van de Credit Union. Hij legt uit hoe het begon, de enthousiaste reacties van de mensen, vooral van de jeugd, en vanuit regeringskringen. Dan gaat hij in op de activiteiten, de resultaten, evaluaties en problemen. Hij legde vooral sterk de nadruk op zelfwerkzaamheid en zelfverantwoordelijkheid. Zijn beschouwingen over de missionaire aanpak hebben als kerngedachte: Kerk vanuit de mensen zelf. Hij vindt dat de Kerk als instituut teveel van bovenaf werkt; er moet veel meer speelruimte gegeven worden voor

inbreng van de mensen zelf. In de loop van het interview komt hij herhaaldelijk op dit inzicht terug en licht het toe met voorbeelden. In 1980 keerde hij om gezondheidsredenen voorlopig naar Nederland terug.

Trefwoorden: Catechisten; Credit Union; Dienstreizen; Eigenlandse zusters; Eigenlandse priesters; Lenchina-sekte; Lumimba; Minga; Oecumene; Onderwijs; Pastoraal; Zambia.

F.J. Pennings

KMM 677

* 26 september 1922 / interview: 12 juli 1982, 230 minuten.

Werkgebied: Zambia 1953-1982.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Pennings biedt enerzijds korte beschrijvingen van de drie parochies in het bisdom Mbala in Zambia waar hij gewerkt heeft. Anderzijds bespreekt hij uitvoerig een aantal ontwikkelingen in de basispastoraal zoals hij die tussen 1953 en 1982 heeft meegemaakt. Een karakteristiek van het interview is dat pater Pennings zijn ideeën veelvuldig toelicht met voorbeelden uit de praktijk. Zijn eerste parochie was Katibunga (1953-1956). Hij vertelt over zijn eerste indrukken van het missiewerk en beschrijft kort het district. Naast de zielzorg hadden de paters hier ook de zorg voor een polikliniek. In Serenje was hij tweeëntwintig jaar (1956-1978). De katholieke missie was hier nog maar pas begonnen en verkeerde in een opbouwfase. De protestanten waren er reeds sinds 1906 en de Getuigen van Jehovah sinds 1924. In 1956 telde het district ongeveer 55.000 mensen; 5% was protestant, 25% behoorde tot de Getuigen. Zijn derde standplaats was Chilonga (vanaf 1978). Dit was een oude en grote post met onder meer een belangrijk ziekenhuis van 220 bedden, met een verpleegstersopleiding en een internationale medische staf. Pastoraal. Bij zijn aankomst in 1953 kende men nog de traditionele vorm van het vierjarig catechumenaat. De naaste voorbereiding en het doopsel vonden plaats op de centrale post; ook trouwen gebeurde daar. In de dorpen deden de catechisten een groot deel van het werk; er waren toen al 'oude' (zonder opleiding) en 'nieuwe' catechisten (met een opleiding van twee jaar); later kwamen er nog catechisten bij met een hogere opleiding. Hun takenpakket werd verder uitgebreid. Bij de voorbereiding op de sacramenten verschoof het zwaartepunt van de centrale post naar de dorpen. Bij het werk onder de mensen maakte hij kennis met hun traditionele godsdienstige opvattingen. Aanvankelijk stond hij daar eerder wantrouwig tegenover. Uitvoerig en met voorbeelden legt hij uit hoe zijn inzichten op dit punt veranderden. Dit was mede te danken aan zijn samenwerking met pater J. Corbeil WP die een erkend expert was op het gebied van inheemse cultuur; deze richtte onder meer een museum op dat eerst in Serenje later in Mbala gevestigd was. Sociaal werk is een ander aspect waarin hij veranderingen signaleert. Al in Katibunga werd veel gedaan voor het materiële welzijn van de mensen. In de nieuwe post Serenje kon de missie ingang vinden dankzij de sociale dimensie van het werk, aanvankelijk kleine dingen, later ook grotere projecten. In de liturgie kwamen de veranderingen vooral na 1965. Al eerder was hij zelf begonnen met tijdens de Latijnse Mis uitleg toe te voegen in de volkstaal. Later kwamen er aanpassingen aan de eigen volksgebruiken; als voorbeelden bespreekt hij de ceremonies rond het huwelijk en bij de toediening van het sacrament der zieken. Wat korter komen andere onderwerpen ter sprake. Zo de vorming van een eigenlandse clerus; de Lumpas's (een religieuze beweging die zich fel tegen de Katholieke Kerk keerde), onderwijs en catechese.

Trefwoorden: Catechisten; Catechumenaat; Chilonga; Inheemse gebruiken; Katibunga; Lumpas-sekte; Mbala; Pastoraal; Serenje; Sociaal werk; Zambia.

A.C.M. van der Valk

KMM 711

* 11 februari 1944 / interview: 31 januari 1983, 264 minuten.

Werkgebied: Zambia 1970-1983.

Functie: pastoraal.

Het interview van pater Van der Valk gaat in eerste instantie over basispastoraat in het bisdom Mansa, Zambia. Maar omdat hij van 1979 tot 1982 ook econoom van het bisdom was, vinden we hier ook nogal wat informatie over financiële zaken op diocesaan niveau. Na vier maanden taalstudie aan het talencentrum te Ilondola werkte pater Van der Valk achtereenvolgens in de parochies Twingi (1970-1975), Kashikishi en Rosario (1975-1979). Van Twingi geeft hij een korte beschrijving; we horen hier onder meer dat er drie parochies waren en zesendertig bijstaties, hoe het werk onder de paters verdeeld werd, en dat de post later vanuit Samfya bediend werd in verband met de bij de Witte Paters geldende regel dat men met minstens drie op een post moet zijn. Eveneens uit deze periode stamt een impressie van het werk tijdens dienstreizen. Vervolgens komt een aantal problemen aan de orde, die eigenlijk ook voor Zambia in zijn geheel gelden. Als eerste punt bespreekt hij tradities die min of meer in botsing kwamen met het christendom. Zo het geloof dat ziekte en dood altijd iets of iemand als oorzaak hebben; dit gaf medicijnmannen grote macht en leidde tot onrechtmatige beschuldigingen. Dan de kwesties rond huwelijk en polygamie. Dit voorbeeld wordt breed uitgewerkt. De Belgische pater M. Neels deed op verzoek van de bisschop onderzoek naar pastorale problemen. Hij organiseerde onder meer een enquête over het huwelijk. Er kwam een enorm hoog percentage aan het licht van mensen die gedoopt waren en daarna van de sacramenten werden uitgesloten vanwege kerkrechtelijke onregelmatigheden. In bijeenkomsten van de clerus werd gezocht naar een uitweg uit deze impasse. Een tweede punt is onderwijs, waarbij vooral gekeken wordt naar de toekomstmogelijkheden voor de jeugd. Regering en missie hebben het lager en middelbaar onderwijs goed aangepakt. Toch is er veel jeugdwerkloosheid; ze trekken en masse naar de stad en lopen daar doelloos rond. Technisch onderwijs is er te weinig en er is ook geen animo voor. Hij beschrijft twee projecten van de missie om de mensen, inclusief de jeugd, meer aan het land te binden: het 'Family Farming' project van pater W. van Berkel WP en een trainingscentrum voor boeren. Als derde punt wordt de vorming van een lekenkader toegelicht. Ter sprake komt hier de opleiding van catechisten, lekenapostelen en leden van parochieraden; ook de taakverdeling tussen deze groepen. Men werkt in de richting van basisgemeenschappen maar vooralsnog zijn het eerder bid- en bijbelgroepen Financiën. Als kapelaan had hij de zorg voor de financiën van de parochie, als econoom voor het hele bisdom Mansa. Op verschillende plaatsen in het interview verstrekt hij details over de bronnen van inkomsten, de verdeling van geld en goederen, het financiële beheer op diocesaan niveau, het verschil in mogelijkheden en mentaliteit bij buitenlandse en binnenlandse priesters enz. Tenslotte bevat het interview een aantal kortere onderwerpen. De voornaamste zijn: profielschetsen van mgr. E. Mutale, mgr. J. Spaita en mgr. E. Milingo; aanpassingen in de liturgie na Vaticanum II; oecumene; priesteropleiding; eigenlandse zusters, met name de Sisters of Mercy die in 1977 in Mansa werden opgericht en begeleid door de Zusters van Schijndel; lekenorganisaties.

Trefwoorden: Animisme; Family Farming project; Financiering; Huwelijksproblematiek; Kashikishi; Leken; Mansa; Milingo, E.; Mutale, E.; Onderwijs; Pastoraal; Rosario; Twingi; Zambia.

A.F.A. Willekens

KMM 623

* 21 april 1906 / interview: 21 juli 1981, 330 minuten.

Werkgebied: Zambia 1933-1981.

Functie: pastoraal.

Allereerst zij opgemerkt dat dit interview meer dan vijf uur lang is en dat pater Willekens een goed geheugen heeft; dit brengt mee dat in een samenvatting nogal wat details verloren gaan. Vervolgens dat hij reeds vanaf 1933 in de missie werkte; in de besproken periode werden vicariaten en bisdommen herhaaldelijk opnieuw ingedeeld en kwamen nieuwe namen in zwang; pater Willekens gebruikt regelmatig de benamingen die golden in de tijd van zijn verhaal; enige kennis van de geschiedenis is dan ook noodzakelijk om zijn uiteenzettingen te volgen. Uitgaande van de situatie in 1983 kan men in grote lijnen zeggen dat hij eerst enkele jaren in het tegenwoordige Malawi gewerkt heeft (onder andere in Mtakataka en Mua, bisdom Dedza) en daarna in Zambia (bisdom Chipata). Zijn voornaamste onderwerp is pastoraal; maar omdat hij enige tijd plaatsvervanger van de bisschop was en ook anderszins diocesane taken had komen ook beslissingen op beleidsniveau aan de orde. Het eerste uur gaat vooral over zielzorg in de jaren dertig; daarna wordt een aantal aspecten afzonderlijk belicht en worden veranderingen daarin door de jaren heen gevolgd. Zielzorg in de jaren dertig. Hier wordt eerst besproken hoe hij in Mtakataka de taal leerde (methode en leermiddelen). Vervolgens het catechumenaat: de duur (vier jaar of langer), de methode van onderricht, de taak van de catechist, het werk van de priester op hoofd- en bijstaties. Dan de traditionele opvattingen van het volk: een diep Godsbesef, weinig cultus, angst voor geesten en krachten, een sterfgeval was nooit natuurlijk doch altijd door iets of iemand veroorzaakt; polygamie en echtscheiding; dorpshoofden en hun relatie tot de regering en de Kerk. Van de grotere onderwerpen komt de catechistenopleiding het eerst aan de beurt. Hij gaat in op de vorming vroeger door de missionaris zelf; vanaf 1940 was er een catechistenschool; tussen 1959 en 1962 organiseerde hij zelf een tweejarige cursus in Chipata, daarna nam een ander dit over en ging hij zelf verder met veldwerk en bijscholing. Het volgende onderwerp is priesteropleiding; als provicaris (eind zestiger jaren) en ook daarna heeft hij sterk het belang daarvan benadrukt; ook was hij zelf enige tijd verbonden aan een preseminarie. Hij bespreekt deze periode, de oprichting van een klein-seminarie rond 1977, de hogere studies en de resultaten daarvan; de laatste jaren groeit het aantal kandidaten. Het langste onderwerp betreft de inschakeling van leken. In 1959, na een cursus bij Lumen Vitae, had hij hiervoor al een schema opgesteld; het werd door de bisschop afgewezen. In 1972 werd hetzelfde schema door mgr. J. Mazombwe aanvaard. Uitvoerig legt hij uit hoe een indeling in kleine gemeenschappen tot stand kwam; cursussen werden opgezet om leiders te vormen. Leken gingen helpen op alle niveaus: leiders van gebedsdiensten, vrijwilligers voor godsdienstonderricht en ziekenbezoek, contactmensen die de band onderhielden met randkerkelijken en jongeren, helpers bij administratie en financiën. Zij werden gekozen door de gemeenschappen zelf. De vaart werd er in gehouden door vergaderingen, cursussen en regelmatige controle. De catechist moet bij dit alles de spil blijven waar alles om draait. Een laatste grote onderwerp is de Afrikanisering. Hier komen aan

de orde: de overdracht van functies aan Afrikanen; buitenlandse missionarissen kunnen nog altijd als pionier fungeren voor gebieden die zijn blijven liggen. Verder aanpassingen in de liturgie: riten en ceremonies bij de Eucharistieviering, huwelijk en doop. In de loop van het interview wordt nog een aantal zaken korter besproken. Zo onder meer onderwijs, gezondheidszorg, ontwikkelingswerk, politieke ontwikkelingen.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Animisme; Basisgemeenschappen; Catechistenopleiding; Chipata; Malawi; Mazombwe, J.; Pastoraal; Polygamie; Priesteropleiding; Zambia.

H.A. Wouters

KMM 623

* 18 januari 1914 / interview: 6 mei 1982, 207 minuten.

Werkgebied: Zambia 1946-1973.

Functie: econoom; pastoraal.

Het interview van pater Wouters geeft veel en nauwkeurig geformuleerde informatie over drie activiteiten. Hij werkte in Zambia van 1946 tot 1973: 1946-1949 pastoraat, 1949-1965 econoom van het nieuwe bisdom Mansa, 1965-1973 procurator voor drie bisdommen. Als pastor was hij werkzaam in Lufubu en Kapatu, toen beide nog behorend tot het apostolisch vicariaat Bangweulu, thans respectievelijk vallend onder de bisdommen Mansa en Kasama. Hij geeft een profielschets van mgr. A. Roy WP en een korte beschrijving van het vicariaat en van de missiepost Lufubu. Uitgebreid gaat hij vervolgens in op de volgende onderwerpen. Ten eerste de dienstreizen: tijdschema, doorsnee dagorde (sacramenten, huisbezoek, catechese), catechisten en catechumenaat. Elders vermeldt hij als pastoraal probleem dat veel mensen gingen werken in de mijnen van Zuid-Afrika. Dan de verhouding tot andere godsdiensten die zich dikwijls toespitste op het gebied van het onderwijs; met de Anglicanen bestond een goede verstandhouding, met groeperingen als de Zevendaagse Adventisten kwam men nauwelijks tot samenwerking. Vervolgens de traditionele opvattingen van het volk: angst voor geesten, het zoeken naar een schuldige als iemand sterft, klaagzangen, rituele jacht, voorouderverering, de matriarchale structuur enz. Tenslotte de scholen; hij bekijkt hier vooral het aandeel van de missie in het onderwijs, de samenwerking met de (toen nog Engelse) regering, en de overdracht van scholen aan broeders en zusters. In 1949 kreeg hij opdracht het economaat te organiseren voor het nieuwe bisdom Mansa dat in 1952 van Kasama zou worden afgesplitst. Hij werkte hiervoor samen met mgr. M. Debauchies WP van Kasama en de nieuwe bisschop mgr. R. Pailloux WP. Hier komen aan de orde: de verdeling van kapitaal, goederen en personeel; de hulp van de congregatie en van de Propaganda voor het nieuwe bisdom; projecten die werden opgezet in Kashikishi, Kasaba en Samfya. Wat langer staat hij stil bij de oprichting van een eigen klein-seminarie in Bahati, bij de opleiding van groot-seminaristen (wegens stamproblemen werden de Zambiaanse studenten teruggetrokken uit Kipalapala in Tanzania, zodat Zambia een eigen opleiding moest organiseren), bij de uitbreiding van het middelbaar onderwijs (Kajotters hielpen bij de bouw, medewerkers werden aangetrokken uit het buitenland, de regering hielp met subsidies), en bij de uitbouw van de gezondheidszorg (veel poliklinieken, een ziekenhuis in Lubwe, een blindenschool in Kawambwa). Wat korter tenslotte spreekt hij over kerkbijdragen door de mensen en over enkele ontwikkelingsprojecten (waterleiding, vakopleiding, hulp bij starten van een eigen bedrijf). In 1965 werd hij procurator voor de bisdommen Kasama, Mansa en Mbala die vroeger één kerkelijk territorium hadden gevormd. Hij geeft profielschetsen van mgr. Chabukashansa en mgr. M. Debauchies

WP van Kasama en van mgr. A. Fürstenberg WP van Mbala. Ook in dit hoofdstuk worden ontwikkelingen op verschillende terreinen toegelicht: een gemeenschappelijk inkoopbureau, ontwikkelingsprojecten, uitbreiding van het aantal staties, betere vervoersmiddelen, uitbreiding van klein- en groot-seminarie, van de gezondheidszorg met prioriteit voor de opleiding van eigenlandse verpleegsters. Tegen het einde van het interview geeft hij een globaal overzicht van het kerkelijk personeelsbestand en wijst op het toenemend aantal eigenlandse priesters en religieuzen en op de verbeterde opleiding van catechisten. In 1973 moest hij om gezondheidsredenen terug naar Nederland.

Trefwoorden: Animisme; Chabukashansa; Debauchies, M.; Dienststreizen; Economaat; Fürstenberg, A.; Kapatu; Kerkbijdragen; Lufubu; Mansa; Oecumene; Priesteropleiding; Procurator; Pastoraal; Pailloux, R.; Roy, A.; Zambia.

WITTE ZUSTERS

H. Dubbeld [kloosternaam: zuster Fidelia]

KMM 133

* 14 maart 1902 / interview: 23 mei 1980, 240 minuten.

Werkgebied: Zambia 1935-1973.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Zuster Fidelia haalde in Nederland haar onderwijsakte, studeerde in Engeland voor een diploma 'overzees onderwijs' en vertrok in 1935 naar Zambia. Zij beschrijft uitgebreid de reis en geeft daarna een helder overzicht van haar werk in het onderwijs, haar verschillende standplaatsen en enkele andere onderwerpen die haar aandacht trokken. Van 1935 tot 1954 was zij in Chilubula, in het tegenwoordige bisdom Kasama. Hier woonde de bisschop. Zij geeft een profielschets van mgr. A. Roy WP en gaat dan in op de relatie bisschop - zusters. Aanvankelijk had hij zeggenschap over het verplaatsingsbeleid van de zusters, later vielen zij rechtstreeks onder de regionale overste. Met zijn opvolger, mgr. M. Debauchies WP kregen de zusters veel te maken in verband met de oprichting van een eigenlandse zustercongregatie. Vervolgens gaat zij uitgebreid in op de scholen van de zusters daar: een lagere school, later ook een middelbare en een soort kweekschool. Zij geeft informatie over de leerstof, de salarissen, godsdienstonderwijs en de relatie tot het gouvernement. Zij trekt dan de lijn door naar veranderingen na de onafhankelijkheid in 1964: nieuwe regelingen, sluiting van particuliere kweekscholen, coëductie, een andere plaats voor het godsdienstonderwijs. Ook vertelt zij over de leerlingen en het internaat. In het begin was het moeilijk meisjes te krijgen; herhaaldelijk liepen er meisjes weg naar huis en werden door de pater weer teruggebracht; later liep het storm en moest er geselecteerd worden. Van 1954 tot 1957 had zij een aantal taken in Algiers, Engeland en Tanzania, doch het interview gaat daar niet verder op in. In 1957 werd zij benoemd voor Ilondola in het tegenwoordige bisdom Mbala. Dit was een nieuwe post in het binnenland; zij werd directrice van een middelbare school met internaat die hier werd opgericht. Kort bespreekt zij de school en de leerlingen. In 1962 ging zij naar Kabunda, bisdom Mansa, waar weer een nieuwe school werd opgericht; ook hierover is er beknopt wat informatie. Zij merkt verder op dat de verhouding tot de protestanten in deze tijd allengs beter werd en dat men tot vruchtbare vormen van samenwerking kwam. Haar latere scholen worden zeer summier besproken. Wat meer is er over het klein-seminarie in Mansa, waar zij enkele ja-

ren wiskunde en Engels gegeven heeft; veel jongens kwamen vooral voor de opleiding, veel priesters leverde het toen niet op; nadelig werkten waarschijnlijk ook de stamverschillen en het feit dat er geen groot-seminarie was Eigenlandse zusters. In Chilubula maakte zij kennis met de eigenlandse Sisters of the Infant Jesus, die begeleid werden door de Witte Zusters. Langzamerhand konden de Europese zusters hun taken aan deze zusters overdragen. De aanwas verliep overigens moeizaam: bij het vijftigjarig bestaan telde de congregatie slechts vijftig leden. Bij de priesters was overdracht moeilijk omdat er nog te weinig Afrikaanse priesters waren. Tussendoor vertelt zij over de spannende dagen rond de onafhankelijkheid. Zij was toen in Kabunda, "het hartje van de opstandelingen"; gewapende jongelui staken een brug in brand zodat de zusters geïsoleerd raakten op een eiland. In 1973 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Catechese; Chilubula; Daubechies, M.; Eigenlandse zusters; Ilondola; Kabunda; Kweekschool; Seminarie Mansa; Onafhankelijkheid; Onderwijs; Onlusten; Protestanten; Roy, A.; Zambia.

H. Maas [kloosternaam: zuster Agatha]

KMM 354

* 30 juli 1907 / interview: 1 september 1980, 165 minuten.

Werkgebied: Zambia 1937-1980.

Functie: verpleging.

Zuster Agatha werkte van 1937 tot 1980 in Zambia. In die periode is zij vanwege benoemingen tot overste vaak verhuisd binnen de tegenwoordige bisdommen Kasama, Mansa en Mbala. Het meest vertelt zij over haar eerste standplaats Chilubi, bisdom Kasama; zij werkte daar van 1937 tot 1942 en nogmaals in de vijftiger jaren. Voor haar vertrek had zij een verpleegstersopleiding en bijscholing voor kraamverzorging gehad. Gezondheidszorg is dan ook haar voornaamste onderwerp, waarbij moet worden aangetekend dat zij veel aandacht besteedt aan allerlei wetenswaardigheden over land en volk, met name in Chilubi. Chilubi was een eiland in het meer; het was een moerassig gebied. Er was nog geen ziekenhuis, alleen een polikliniek met een vrouwelijke arts. De meest voorkomende ziekten waren malaria, wormen, pokken en melaatsheid. Toverdokters werkten met inheemse kruiden, vaak in een verkeerde dosering. Abortus en geboortenregeling kwamen weinig voor omdat men graag veel kinderen had. Aanvankelijk gingen de zusters de dorpen in, later vond men het beter de mensen naar de post te laten komen. Na de onafhankelijkheid gingen de scholen over aan de regering, de ziekenhuizen niet; wel werden alle behandelingen gratis. Geldelijke en andere hulp kwamen van de regering, van de congregatie en van de Memisa. Van de aartsbisschop van Lusaka, mgr. E. Milingo, vermeldt zij dat hij een gebedsgenezers was. Over land en volk is er nogal wat informatie, zij het meestal in beknopte vorm. In Chilubi waren twee stammen: de Babemba's waren beleefd maar nogal gesloten, de Babisa's waren veel openhartiger. Middelen van bestaan waren visvangst en tuinbouw, fruit was er te weinig. Waterleiding en elektriciteit waren er in het begin niet. De kleding werd gemaakt van dierenhuiden, de hutten waren van leem omdat er op het eiland geen hout was; later werden kleding en behuizing beter. De familieband was toen nog erg sterk; dorpschouwen hadden veel macht; men geloofde in

geesten en tovenaars. Polygamie zorgde voor problemen omdat het leidde tot uitsluiting van de sacramenten. Wat uitvoeriger bespreekt zij de eigenlandse congregatie van de Sisters of the Infant Jesus. Zij vertelt over de redenen om een afzonderlijk congregatie te stichten, over de begeleiding door de Witte Zusters, de eigen leefstijl, de toelatingseisen, problemen veroorzaakt door de sterke band met de familie, de overdracht van functies. Zeer kort spreekt zij tenslotte over de 'National Service' die verplicht werd voor jongens en meisjes; eveneens over katholieke verenigingen als het Maria Legioen. In 1980 keerde zij naar Nederland terug.
Trefwoorden: Babenba-stam; Babisa-stam; Chilubi; Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Inheemse gebruiken; Milingo, E.; Zambia.

M.J.H. Scheers [kloosternaam: zuster Mary]

KMM 473

* 25 mei 1906 / interview: 3 september 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Zambia 1938-1979.

Functie: verpleging.

Zuster Mary heeft vijf jaar in Algerije gewerkt (1933-1938) en daarna meer dan veertig jaar in Zambia (1938-1979). Zij heeft in Noord-Afrika en Engeland verpleegkunde gestudeerd. Gezondheidszorg is dan ook het onderwerp dat in de loop van het interview het vaakst ter sprake komt. Algerije. Zij begon met Arabisch te leren. De mensen waren hier islamiet en zij vertelt wat over deze godsdienst: hun manier van bidden, dat het bed van een stervende in de richting van Mekka geplaatst moest worden enz. De zusters moesten hun religieus kruisje verbergen om geen aanstoot te geven. Stervende kinderen werden vaak in het geheim gedoopt Zambia. Zij werkte voornamelijk in Chilubi (bisdom Kasama), Lubwe (bisdom Mansa) en Kayambi (bisdom Mbala). In Chilubi was alles nog zo primitief dat iemand vroeg waar het ziekenhuis was en als antwoord kreeg: "Je staat er middenin". Later kwam er een mooi gebouw. In het algemeen heeft zij tussen 1940 en 1980 veel vooruitgang gezien. Zij heeft altijd meer aandacht besteed aan preventieve zorg dan aan medicijnen: hygiëne in toiletten en badkamers; schoeisel dragen tegen wormen, zandvlooien en scabies; de mensen wat tuinbouw en kippen fokken leren tegen ondervoeding (kindersterfte door ondervoeding was vroeger wel 50%); inenten tegen besmettelijke ziekten. Aanvankelijk werkte zij met ongeschoolde helpsters, maar later werden meisjes opgeleid tot (leerling-) verpleegster. Zij vertelt ook over reizen naar de dorpen, per fiets of met een kleine boot; de natuur was prachtig maar er waren ook gevaren als slangen, leeuwen en het ergst van alles mierenkolonies. De mensen hadden groot vertrouwen in de zusters maar het geloof in geesten en inheemse medicijnen was sterk; men smokkelde van alles het ziekenhuis binnen. Na de onafhankelijkheid werd veel door de regering overgenomen en werden alle behandelingen gratis. Met belangstelling heeft zij ook de ontwikkeling van een eigenlandse congregatie gevolgd. Deze religieuzen werden door de Witte Zusters opgeleid doch hadden een eigen leefwijze. De gelofte van armoede was het grootste probleem want door in te treden gingen zij er materieel op vooruit; zij willen ook graag alles met de familie delen en waren ook altijd erg gul tegenover de zusters. Gehoorzaamheid is voor hen niet zo moeilijk. In de congregatie kregen zij goede opleidingen om het werk van de Europese zusters te kunnen overnemen. Later is deze congregatie helemaal zelfstandig geworden. Kortere onderwerpen zijn: initiatie, een ceremonieel met veel dans en muziek. Wij komen daar nooit achter, maar zij verwijst naar een boek dat hierover geschreven werd door mgr Moto-moto (= J. Dupont WP? red.). Tenslotte vertelt zij nog wat over

bisschoppen en priesters die zij gekend heeft, over de mijnen die het gezinsleven nadelig beïnvloeden.

Trefwoorden: Algerije; Chilubi; Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Kayambi; Lubwe; Zambia.

W.J. Strijbos [kloosternaam: zuster Godefrieda]

KMM 517

* 1 januari 1897 / interview: 2 maart 1979, 120 minuten.

Werkgebied: Zambia 1926-1960.

Functie: verpleging; onderwijs.

Zuster Godefrieda heeft van 1926 tot 1960 in Zambia gewerkt, voornamelijk in de tegenwoordige bisdommen Mbala en Kasama. Zij is blijkbaar ook in andere landen geweest doch hierover spreekt dit betreffende korte interview niet. Exacte aanduidingen van plaatsen en jaartallen zijn bij zuster Godefrieda eerder zeldzaam. Haar taken lagen op het gebied van de gezondheidszorg en de leiding van eigenlandse zusters; daarnaast gaf zij ook naailessen en deed zij huisbezoek. Graag vertelt zij over allerlei dingen die men vroeger in de missie kon meemaken. Gezondheidszorg. Haar eerste post was Kayambi, bisdom Mbala. Zij hielp daar in de polikliniek. Hygiëne was bij de mensen een zwak punt, zodat er nogal wat infectieziekten voorkwamen. Wonden werden soms behandeld met slangenvet. Bij bevallingen mochten zusters vroeger niet helpen. Later werd zij belast met de zorg voor melaatsen. Financieel hing men af van Nederland; daarnaast was er ook wel wat hulp van het bisdom. In 1930 werd zij benoemd tot overste van Zambiaanse zusters. Zij beschrijft de dagorde, het ontstaan van een eigen provincie, de overdracht van taken aan Afrikaanse zusters. De overige onderwerpen zijn erg gevarieerd van aard. Zo maken we kennis met de behuizing van de mensen, hun kleding, landbouw (maniok), witte mieren en wilde dieren. Ook spreekt zij over polygamie, de vrouwen die al het werk deden, de macht van grootmoeders, geestenverering; dit alles beknopt. Tenslotte horen we wat over het werk van de paters en van de bisschop van Kasama, mgr. A. Roy WP. In 1960 keerde zij naar Nederland terug.

Trefwoorden: Eigenlandse zusters; Gezondheidszorg; Kayambi; Roy, A.; Zambia.

ZUSTERS VAN LIEFDE, SCHIJNDEL

M.A.T.E. van de Heuvel [kloosternaam: zuster Gabriella]

KMM 835

* 15 mei 1922 / interview: 13 juli 1984, 265 minuten.

Werkgebied: Zambia 1963-1971; India 1975-1978.

Functie: onderwijs.

Zuster Gabriella was nauw betrokken bij twee belangrijke initiatieven: het opzetten van middelbaar onderwijs voor meisjes in Zambia, en de oprichting van een vormingsinstituut voor vrouwelijke religieuzen in India. Over beide onderwerpen heeft zij een helder verhaal. Zambia. Ook bij de Zusters van Schijndel heeft de encycliciek *Fidei Donum* een rol gespeeld bij de besluitvorming om naar Afrika te gaan. Mgr. R. Pailloux WP van het bisdom Mansa vroeg hulp voor de oprichting van een middelbare meisjesschool. Zambia had op dat moment nog maar één MMS en het aspect van ontwikkeling van de vrouw sprak zuster Gabriella sterk aan. Zij had reeds vele jaren onderrichtservaring in Nederland, studeerde een jaar in Dublin voor een

Engels diploma (1961) en liep daarna stage in Engeland; in 1963 vertrok zij De nieuwe school kwam in Kawambwa. Zij prijst het werk van broeder Fischer WP die veel gedaan heeft voor de bouw van scholen, de hulp van de KAJ en in mindere mate van de SNV ("minder gemotiveerd"). Tussen 1963 en 1970 groeide de school van een naar veertien klassen, en van zesendertig naar 500 leerlingen. Als directrice heeft zij heel deze ontwikkeling meegemaakt en zij spreekt er uitgebreid over. De volgende punten krijgen de meeste aandacht. Ten eerste de leerlingen: waar de meisjes vandaan kwamen, de verschillende stammen, het beleid bij de selectie. Dan de staf: het was erg moeilijk gekwalificeerde vrouwelijke leerkrachten te vinden; zij vertelt hoe in de loop der jaren moeizaam een goede staf werd opgebouwd waarbij zij veel hulp ondervond van een Zambiaanse zuster. Vervolgens materiële zaken: water- en voedselvoorziening, schoolbenodigdheden, het was eindeloos behelpen. Kortere bespreking van de administratie van de school, het schoolleven, sport, meisjesproblemen, de verhouding tot het naburige jongenscollege. Uitgebreid tenslotte het lesprogramma met speciale aandacht voor het godsdienstonderwijs: er waren meisjes van allerlei gezindten, de methodiek was aangepast aan de Afrikaanse mens, ervaringen met bijgeloof, liturgische en pastorale activiteiten. Meisjes die zuster wilden worden werden doorverwezen naar bestaande congregaties omdat haar congregatie besloten had zelf geen kandidaten aan te nemen. Tenslotte horen we over de toekomstmogelijkheden voor de leerlingen. In 1971 kon zij haar taak overdragen aan een Zambiaanse en keerde zij terug naar Nederland. Zij studeerde vervolgens twee jaar exegese en kerkgeschiedenis aan de Ecole de la Foi in Fribourg, Zwitserland; daarna begeleidde zij bijbelgroepen in haar congregatie. In 1974 werd zij gevraagd om als coördinatrice mee te helpen bij de oprichting van een vormingscentrum in Hyderabad, in het gelijknamige bisdom (deelstaat Andra Pradesh). Samen met pater H. Wijngaards MHM en zuster E. Nijssen van de Zusters van Tilburg richtte zij Jeevan Jothi ('licht en leven') op. Het doel was de vanzelfsprekendheid van werken in scholen te doorbreken en sociaal engagement te bevorderen. Als middel daartoe werden intercongregationale cursussen georganiseerd als derde noviciaatsjaar en daarnaast parallelcursussen voor veertigplussers. Zij beschrijft het moeilijke begin, de opbouw van een goede bibliotheek met hulp van de AMA, de selectiecriteria. Vervolgens uitvoerig het programma met drie aspecten: studie, gemeindefleven, spiritualiteit vanuit een Indiase inspiratie. Veel hulp, onder meer in de vorm van gastdocenten, kregen zij van het nationale instituut voor bijbelstudie en catechese en van het sociale instituut van India. Zij zelf gaf exegese. De cursus was begonnen voor kandidaten uit de deelstaten Andra Pradesh en Kerala doch kreeg al spoedig nationale bekendheid. Tenslotte bespreekt zij een aantal resultaten, waaronder een groeiende inzet van zusters in sociaal werk. Na een evaluatie in 1978 door Indiase zusters werd besloten het werk voort te zetten; zij droeg haar taak over en keerde terug naar Nederland.

Trefwoorden: Hyderabad; Vormingscentrum Jeevan Jothi.; India; Kawambwa; Middelbaar onderwijs; Pailloux, R.; Zambia.

A.M. van Kleef [kloosternaam: zuster Miranda]

KMM 756

* 18 juni 1938 / interview: 21 oktober 1983, 263 minuten.

Werkgebied: Zambia 1976-1983.

Functie: onderwijs; catechese.

In dit interview maken we kennis met een stuk recente missiegeschiedenis. Zuster Miranda werkte van 1976 tot 1983 in Zambia. Daar was een brede opleiding aan vooraf gegaan: hoofdakke onderwijs, LO Engels, een doctoraat in de sociologie (richting gezins- en welzijnszorg) in Nijmegen. Haar voornaamste taak in Zambia was catechese met speciale aandacht voor een verbetering van de positie van de vrouw. Dit is dan ook haar hoofdonderwerp. Omdat de lessen in het Engels waren kon zij na aankomst onmiddellijk beginnen met lesgeven aan een grote meisjesschool in Kawambwa, bisdom Mansa. Zij geeft een beschrijving van deze instelling: de school had zestien klassen, twaalf junior en vier senior. Er was een internaat aan verbonden met 650 meisjes. De leerlingen waren uit allerlei stammen afkomstig doch de meerderheid was Bemba omdat de school in hun gebied lag; stamconflicten kwamen soms voor. De staf was in 1976 voor tweederde blank en één derde Zambiaan; in 1983 was het precies andersom; het was moeilijk om eigenlandse vrouwelijke leerkrachten te vinden. Onderwijs was gratis, reisgeld en uniform kwamen echter voor eigen rekening. Van het internaat bespreekt zij enkele problemen Catechese. Als handboek was in gebruik een cursus die was samengesteld door de Association of Member Episcopal Conferences of Eastern Africa (AMECEA), het pastoraal instituut van Eldoret, Kenya. Het was een goede methodiek, geïntegreerd in het dagelijkse Afrikaanse leven en bijbels geïnspireerd. Toch schreef zij er zelf nog een leerlingenboekje bij dat nog meer speciaal was afgestemd op de Zambiaanse situatie. Godsdienst was een examenvak waar iedereen aan moest deelnemen ongeacht de eigen godsdienstige overtuiging. Daarom ging zij in haar lessen vooral in op de grondwaarden die men in alle godsdiensten terugvindt. Hoewel Zambia matriarchale structuren kent worden vrouwen toch behandeld als ondergeschikt aan de man. Meisjes met een opleiding beginnen voor zichzelf op te komen. In haar lessen moedigde zij de leerlingen aan om meer strijdbaar te zijn. Van dit alles geeft zij voorbeelden Haar eerste kortere onderwerp is de Zambia Association of Sisterhoods (ZAS). Zij omschrijft wat deze organisatie allemaal deed. In vergelijking met de Nederlandse SNVR denkt zij dat de ZAS dichter bij de basis staat. Zusters vormden tevens een tegenwicht tegen het al te 'wettische' accent van de officiële kerk en tegen de hoofdrol van mannen in de Kerk (zelfs bij de stichting van een zustercongregatie). Landeigen zusters: op 5 juli 1977 begonnen de zusters met een inheemse congregatie. De bisschop wilde geen "aanleuncongregatie", maar een Afrikaanse gemeenschap met een eigen spiritualiteit. Zij vertelt over ontwikkelingen tussen 1977 en 1983. Een volgend onderwerp is de gedachtenwereld van de Zambiaan. De bevolking hecht grote waarde aan tekens en symbolen. Zij heeft daar een studie van gemaakt en er op het seminarie een lezing over gegeven. Wat verder geeft zij een uiteenzetting over de hechte banden in clan en familie, over plichten en gebruiken. In dit verband gaat zij ook kort in op het Zambiaanse socialisme. Van het werk van andere zusters bespreekt zij tenslotte kort blindenscholen en gezondheidszorg. In 1983 keerde zij terug naar Nederland omdat zij gekozen was voor een bestuursfunctie.

Trefwoorden: Catechese; Eigenlandse zusters; Kawambwa; Onderwijs; Positie van de vrouw; Zambia; Zambia Association of Sisterhoods (ZAS).

ZIMBABWE

GESCHOEIDE CARMELIETEN (OCARM.)

J.G.J. Nijenhuis

KMM 697

* 23 april 1928 / interview: 8 oktober 1982, 120 minuten.

Werkgebied: Zimbabwe 1980-1982.

Functie: docent filosofie.

Op verzoek van zijn provinciaal ging pater Nyenhuis in 1980 naar Zimbabwe, omdat ze in Salesbury (Harare) iemand nodig hadden. Tot 1975 stond het regionale seminarie in Harare onder leiding van de jezuïeten. Toen er in dat jaar een staking uitbrak onder de studenten, droegen de jezuïeten het seminarie over aan de bisschopsconferentie van Zimbabwe. In 1981 staakten de seminaristen opnieuw gedurende drie weken. Toen werd besloten alle studenten naar huis te sturen. In 1980 waren er nog negentig studenten. En in januari 1981 was hun aantal teruggelopen tot zeventig. Na de heropening waren er aanvankelijk tien studenten met tien docenten. Nu, in 1982, is het aantal weer aangegroeid tot vijfendeertig. Het seminarie leidt studenten op voor vijf bisdommen en één Apostolische Prefectuur. Volgens pater Nyenhuis is het groot-seminarie van Harare het beste van heel Afrika: de staf is bevoegd; de academische opleiding is van hoge kwaliteit. Pater Nyenhuis komt naar voren als een man met uitgesproken meningen. Hij wekt de indruk zich erg aangetrokken te voelen tot het socialisme. Hij gaf ook les in het marxisme en het socialisme. Hij is van mening dat het Joodse denken dichterbij het Afrikaanse denken staat dan het Romeinse. Hij probeerde filosofie zo te geven dat er verband bestond met het werk dat verricht moest worden. Ofschoon er cursussen zijn voor voortgezette vorming van alle priesters, doet het seminarie zelf niets aan de begeleiding van hun afgestudeerden. Het verschil in huidskleur speelt praktisch geen rol in de waardering van de seminaristen ten opzichte van de docenten. Pater Nyenhuis en de andere carmeliëten staan zeer kritisch tegenover de grote man, mgr. D.R. Lamont. Volgens hem was mgr. Lamont niet zo zeer voor de onafhankelijkheid als wel tegen de Engelsen. Want hij is afkomstig van Noord-Ierland. Verder spreekt hij nog over zijn kerkvisie, zijn ambtsopvatting en zijn mening over de huwelijksproblematiek.

Trefwoorden: Seminarie Harare; Lamont, D.; Zimbabwe.

C.M. Borst [kloosternaam: zuster Catharine]

KMM 56

* 19 mei 1921 / interview: 19 april 1979, 120 minuten.

Werkgebied: Zimbabwe 1957-1968.

Functie: verpleging.

In 1957 vertrok zuster Catharine met drie medezusters naar Rhodesië. Zij werd geplaatst in Umtali, waar het ziekenhuis nog gebouwd moest worden. Aanvankelijk was er een polikliniek in hun klooster. Na de Hoogmis op zondag kwamen de mensen medicijnen vragen. Toen was er ook nog geen kerk. De kerkdiensten werden gehouden in een schoolgebouw. Na een jaar kwam er een dokter die direct met een verpleegstersopleiding wilde beginnen. Wat mislukte vanwege te weinig voorbereiding. De bouw van een ziekenhuis van zestig bedden werd gefinancierd door het bisdom. Zuster Catharine werd de eerste directrice, en werd bijgestaan door slechts één gediplomeerde Afrikaanse verpleegster. Wel kregen ze een vrouwelijke Duitse arts, die door de regering gesalarieerd werd. De zusters kregen niets. Ze probeerden de kosten te dekken met de bijdragen van de patiënten. De dokter hield het er maar twee jaar uit. In die streek heerste veel malaria en ondervoeding, met onder andere als gevolg rode haren bij de mensen. De verpleegstersopleiding bleef problematisch. Toen ze geconfronteerd werden met een weeskind, waar nergens plaats voor te vinden was, begonnen ze met een weeshuis. Van 1962-1964 volgde zuster Catharine een vroedvrouwencursus in Engeland. Zij verteld hoe zonder succes geprobeerd is inheemse meisjes in hun congregatie op te nemen. Verder vertelt zij over de onafhankelijkheidstrijd en de plaats van mgr. D.R. Lamont daarin. Tenslotte geeft zij nog wat korte informatie over de missiemethodiek. In 1968 keerde ze vanwege ziekte terug naar Nederland.

Trefwoorden: Lamont, D.; Onafhankelijkheidstrijd; Umtali; Ziekenzorg; Zimbabwe.

A.H. Cooymans [kloosternaam: zuster Petra]

KMM 96

* 19 mei 1928 / interview: 9 april 1979, 180 minuten.

Werkgebied: Zimbabwe 1958-1976.

Functie: onderwijs.

In 1958 vertrok zuster Petra naar Rhodesië. Na drie maanden voorbereiding op een andere statie kon ze beginnen in Umtali als onderwijzeres van de zesde klas. In 1959 telde de school zes klassen. In 1966 was de school uitgegroeid tot vierentwintig klassen met 1000 leerlingen. De congregatie van Tilburg kwam op voor de financiën van klooster en school. De voertaal op de school was Engels. Maar door omgang met de leerlingen leerde zuster Petra ook de landstaal. Het was een katholieke school. En met opzet zo dicht mogelijk bij de inheemse wijk gebouwd. Alleen katholieke kinderen en catechumenen werden aangenomen. Met het gevolg dat velen beweerden catechumeen te zijn om toch maar op school aangenomen te worden. Want de katholieke school had een betere naam dan de gouvernementsschool. De school was alleen voor inheemse kinderen. De school gaf ook huishoudonderwijs aan de meisjes. De jongens leerden timmeren en tuinverzorging. Er waren heel wat problemen. Vooral omdat de leerlingen meestal ouder dan normaal waren. Gedurende de jaren dat zuster Petra op die school werkte, raakten vijftien vrouwelijke leerlingen in verwachting, ofschoon meestentijds niet door de jongens van de school. Zuster Petra is er van overtuigd dat de zusters in het begin veel fouten hebben gemaakt, omdat ze de westerse cultuur als dé cultuur beschouwden. Ook

vertelt ze over de toestand in de missie. Bij de onlusten in 1962 werd de school niet gespaard: alle ruiten werden ingegooid. De zusters werden bij onlusten wel beschermd en gesteund door de inheemse leerkrachten. Zuster Petra vertelt ook over de inheemse gebruiken en hoe de Kerk daarop probeerde in te spelen. Verder gaat ze uitvoerig in op de gevolgen van de bevrijdingstrijd voor de missie en de scholen. Zij is niet erg spreken over het Maria Legioen. Zij begon met The Young Christian Students, welke organisatie zij in Zuid-Afrika had leren kennen. In 1976 moest zuster Petra wegens ziekte naar Nederland terugkeren.

Trefwoorden: Inheemse gebruiken; Onafhankelijkheidstrijd; Onderwijs; Onlusten; The Young Christian Students; Umtali; Zimbabwe.

M. Tuerlings [kloosternaam: zuster Ancilla]

KMM 536

* 6 februari 1928 / interview: 30 mei 1980, 110 minuten.

Werkgebied: Zimbabwe 1963-1977.

Functie: onderwijs.

In 1963 vertrok zuster Ancilla naar Zimbabwe. Daar werd ze geplaatst in Christomambo voor het middelbaar onderwijs op een school uitsluitend voor inheemse meisjes. In die tijd ging inheems en blank nog niet samen. De salarissen van de leerkrachten werden door de regering betaald via het bisdom. Want de leerkrachten stonden in dienst van het bisdom. De schoolgebouwen waren van de congregatie. De overige kosten werden bestreden door heffing van schoolgelden en door een bijdrage uit een trustfonds. Om volledige bevoegdheid te krijgen ging ze voor enkele jaren naar Johannesburg voor verdere studie. Vanwege de toenemende vraag naar kantoorpersoneel in de stad begonnen de zusters ook een boekhoud- en typecursus. Toen ze directrice van de school was geworden, werkte zuster Ancilla hoofdzakelijk met inheemse leerkrachten. Afrikanisatie van de scholen was een opdracht van hun congregatie. Na verloop van tijd gaf ze de leiding van de school over aan een inheemse kracht, terwijl ze zelf als lerares aan de school verbonden bleef. Ofschoon er op de school zelf weinig onrust was, ging de strijd om de onafhankelijkheid niet ongemerkt aan de school voorbij. Ofschoon de meisjes wel minder politiek bewust waren dan de jongens. Zuster Ancilla is van mening dat de school door de opstandelingen gewaardeerd werd. Toch konden ze tijdens de vakanties niet op de missie blijven vanwege de onveiligheid. Tenslotte gingen ze alleen nog overdag naar school. 's Avonds keerden ze dan terug naar Umtali. In februari 1977 konden ze helemaal niet meer naar hun school. In veel opzichten was zuster Ancilla het eens met de doelstellingen van de opstandelingen: gelijke rechten en geen apartheid. De bisschop nam het op voor de inheemsen. Hij was dan ook een vriend van Mugabe, en moest niets hebben van Ian Smith. De zesde februari 1977 schoten de opstandelingen vier dominicanen en drie jezuïeten dood. Vanwege deze moord hebben de zusters Christomambo helemaal moeten verlaten. Zuster Ancilla zelf keerde terug naar Nederland.

Trefwoorden: Christomambo; Middelbaar onderwijs; Onafhankelijkheidstrijd; Overdracht functies; Zimbabwe.

ZUID-AFRIKA

DE GRAAL

F.H.M. van der Schot

KMM 812

* 20 dec.1912 / interview: 16 april 1984, 285 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1950-1957; Zuid-Afrika Uganda 1961-1971.

Functie: leidster graalgroepen.

Frances van der Schot vertelt eerst uitvoerig over de geschiedenis van De Graal in Nederland en Australie, waar zij lange tijd verbleef. In 1950 gaat zij naar Zuid-Afrika. Het waren de moeilijkste jaren van haar leven, zegt zij. Zij geeft een profielschets van mgr. W.P. Whelan OMI, bisschop van Bloemfontein. Spreekt over haar ervaringen met de apartheid en haar werk onder de vrouwen. Beschrijft de Afrikaanse vrouw. Zij was secretaresse van de Catholic Federation en vertelt in dat verband over de jeugdbeweging en het lekenapostolaat. In 1953-1954 is zij in Uganda om een middelbare kostschool voor meisjes op te starten in het diocese Masaka. Geeft profielschets van haar Afrikaanse medewerkster Elizabeth Nabakooza en vertelt over de goede samenwerking met haar. Terug in Zuid-Afrika kon ze haar draai niet meer vinden. Zij ging in 1957 naar Nederland en vertelt hoe vervreemd zij zich hier voelde na twaalf jaar afwezigheid. In 1961 ging zij weer terug naar Uganda met een andere visie op de taak van de leken. Zij vertelt uitvoerig over de middelbare school waar zij samen met Afrikanen de staf vormde en les gaf. De bisschop steunde De Graal en was erg voor de vrouwenemancipatie. Vertelt verder over haar schoolervaringen. Na het Vaticaans Concilie werden er cursussen georganiseerd voor onderwijzers. De Concilie documenten werden verwerkt in de katechese. De leek kwam sterk naar voren als medeverantwoordelijke in de kerk. Onder president Obote werden de scholen genationaliseerd. Na de onafhankelijkheid gingen de meisjes zich onafhankelijker opstellen t.o.v. buitenlanders. Zij vertelt hierover, en over de geleidelijke overdracht aan de Afrikanen. Parochieraden kwamen van de grond. Vrouwen zijn volwassen mensen maar komen, volgens haar, nog te weinig naar voren. Frances heeft echter goede hoop voor de toekomst. Als afsluiting geeft zij haar visie op kerk en missie. *Trefwoorden:* Apartheid; Graal De; Jeugdbeweging; Leken; Obote, M.; Onderwijs; Overdracht functies; Uganda; Vaticanum II; Vrouwenemancipatie; Whelan, W.P.; Zuid-Afrika.

DOMINICANEN (OP)

A.A.J. Overwijn

KMM 782

* 13 maart 1926 / interview: 23 januari 1984, 400 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1954-1973.

Functie: pastoraal.

In 1954 vertrok pater Overwijn naar Zuid-Afrika en werd benoemd voor Welkom, bisdom Kroonstad. Hij trof er twee confraters: pater Mendel en pater Ten Velde. Pater Mendel bemoeide zich uitsluitend met de blanken, en accepteerde de apartheid. Pater Ten Velde was voor de zwarten. De niet-blanke bevolking werkte op de boerderijen en in de goudmijnen. De arbeiders in de goudmijnen waren afkomstig uit Malawi, Mozambique en Tanzania. Tussen hen had zich een soort mijntaal ontwikkeld: het Fanakolo. Pater Ten Velde, goed op de hoogte van de taal en de gewoontes, deed veel voor de opbouw van de liturgie en catechese. Pater Overwijn zelf heeft altijd met tolken gewerkt. De eucharistie werd dikwijls gevierd onder een boom of in een hut. In het begin had hij niet veel moeite zich aan te passen. Er werd weinig kritiek geleverd. Belangstelling voor de politiek was wel aanwezig, maar geen betrokkenheid. Ze lazen de engelstalige kranten die sterk anti-Boer waren. De Afrikaanstalige kranten waren weer anti-engels. De missie dreef op de catechisten, aan wie veel vrijheid van werken en methodiek werd gegeven. Wat de apartheid betreft: de anglicanen stonden heel wat kritischer tegenover de apartheid dan de katholieken. De katholieken werden zich wel meer bewust van de apartheid, maar toch waren er voorbeelden ten over van confraters die het met de apartheid eens waren en die ook praktizeerden in hun kerkgebouwen. Daarvan vertelt pater Overwijn een paar sterke voorbeelden. Hij vertelt verder over het werk van de dominicanen en over de inlandse roepingen. Het Tweede Vaticaans Concilie heeft de onvrede met de hiërarchische Kerk, volgens hem, niet weggenomen. Uitvoerig gaat pater Overwijn nu in op zijn persoonlijke problemen: aanvraag voor exclaustatie, psychologie studie in Amsterdam, priesterarbeider in Zuid-Afrika, werk bij volkswagen, etc. In 1970 maakt hij, op weg naar Nederland, een reis door Afrika en vertelt over zijn ontmoetingen in Swaziland, Mozambique, Zambia, Zaïre en Congo. Terug in Zuid-Afrika kreeg hij contact met Beyers Naudé en diens Christelijk Instituut. In de weekeinden deed hij nog wat pastoraal werk. Ofschoon het hem goed ging - hij werkte intussen als zelfstandig bemiddelingspersoon - ging hij in 1973 toch weer terug naar Nederland.

Trefwoorden: Apartheid; Beyers Naudé; Catechisten; Fanakolo-taal; Vaticanum II; Velde ten; Welkom; Zuid-Afrika.

G.M.F. van Velsen

KMM 546

* 31 juli 1910 / interview: 24 augustus 1979, 360 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1938-197.

Functie: pastoraal; bisschop.

Pater Van Velsen werd in 1938 benoemd voor het vicariaat Kroonstad. Het interview begint met een evaluatie van de eerste tien jaar. Pater Van Velsen was liever onder de zwarten dan onder de blanken, zegt hij. Hij vertelt over de inlandse gebruiken, en de moeilijkheden met het vertalen van bijbel en catechismus. De catechist speelde een grote rol. De politieke onrust begon pas na de oorlog. In 1948 werd hij apostolisch administrator van Kroonstad en in 1951

bisschop. Hij vertelt over de overname van de Duitse spiritijnen en de verandering van werkmethode: niet meer werken voor maar zonder de zwarten. Zij moesten zelf iets doen. Hij vertelt dan uitvoerig over de priesteropleiding vóór en na Vaticanum II, met de vele moeilijkheden en teleurstellingen die dat met zich meebracht. Het verplichte celibaat was het grote probleem. Dit komt regelmatig terug in het interview. Mgr. Van Velsen was voorstander van ontkoppeling. Na het Vaticaans Concilie ijverde hij voor het permanente diakonaat. Veel moeilijkheden daarmee gehad ook met zijn collega's en met Rome. Spreekt daar open over. Het bisdom kwam ook in moeilijkheden door Nederlandse paters die van vakantie terugkwamen. Mgr. Van Velsen werd aangeklaagd bij de Raad van bisschoppen en in Rome. "De donkerste dagen van mijn leven". Hij spreekt verder over de financiering van kerkbouw, leningen en misverstanden daarover, en eigen bijdragen van parochies. De pastoraal gaat zich ook richten op de Afrikaners. Mgr. Van Velsen spreekt in dit verband over de oprichting van een comité en een tweetalig tijdschrift *Die Brug*. Ook de hiërarchie wordt tweetalig. Dan komt de apartheid ter sprake en de tegengestelde standpunten van mgr. D.E. Hurley OMI en mgr. W.P. Whelan OMI. Uitvoerig geeft hij ook zijn eigen oordeel en wat naar zijn mening de taak van de Kerk is. Hij spreekt over de moeilijkheden met de integratie van de zwarte clerus. Zelf heeft hij veel interesse gehad voor de eigenlandse kunst en die bevorderd. Tenslotte geeft hij enkele parsonlijke indrukken van apostolische delegaten en bisschoppen die hij heeft meegemaakt: mgr. J. Gijlswijk OP, mgr. M.N. Lukas SVD, mgr. Damiano, mgr. Gordon, mgr. McGeough, en mgr. Poledrini.

Trefwoorden: Apartheid; Celibaat; Diakonaat; Die Brug; Inheemse kunst; Financiering; Gijlswijk, J.; Hurley, D.E.; Inheemse gebruiken; Kroonstad; Lukas, M.N.; Pastoraal; Priesteropleiding; Vaticanum II; Whelan, W.; Zuid-Afrika.

DOMINICANESSEN VAN VOORSCHOTEN

Th.J. de Jong [kloosternaam: zuster Therese]

KMM 850

* 12 juli 1936 / interview: 27 augustus 1984, 172 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1961-1982.

Functie: verpleging; docent.

In 1961 vertrok zuster Therese naar het moederhuis van de zusters in King Williams Town, Zuid-Afrika, om daar Engels te leren. In dat klooster overheerste de Duitse mentaliteit. Ook heerste in de eigen gemeenschap apartheid. Want de zwarte en blanke leden leefden gescheiden. Later vormden de zwarte religieuzen een eigen diocesane congregatie. Maar na verloop van jaren sloten ze zich weer aan bij de blanke tak. Om te voldoen aan de eisen tot opleiding doceerde werkte ze eerst een jaar in het missieziekenhuis van Umlamli. Het was een ziekenhuis voor de Bantu's. Na dat praktijkjaar volgde de opleiding tot docente verpleegkunde aan de universiteit van Witwatersrand. In 1968 werd zuster Therese docente aan het missieziekenhuis in Glen Grey, welke plaats in 1976 bij Transkei werd ingedeeld. In het begin werden zowel blanke als zwarte verpleegsters opgeleid. Toch heerste de apartheid. Zuster Therese geeft verschillende voorbeelden. Pas toen van de regering in het ziekenhuis geen blanke verpleegsters meer opgeleid mochten worden, vormden ze één gemeenschap. Dat werd voor haar moeilijk, omdat zij de inheemse talen niet machtig was. Het ziekenhuis zelf had 450 bedden en negen

artsen. Daarnaast verzorgden ze een aantal sateliet-klinieken, die onder leiding stonden van een gediplomeerd verpleegster, en eens per week door een arts werden bezocht. In haar onderwijs had ze geen aansluiting bij de plaatselijke zeden en gebruiken, omdat ze daar niets van wist. Leerling-verpleegsters werden soms zwanger. Wat de achtergrond daarvan was, wist zuster Therese niet. Als een meisje zwanger werd, moest ze de studie afbreken. Gedurende de opleiding werd geen godsdienst gegeven, alleen ethica, ofschoon bij de aanname katholieke meisjes de voorrang hadden. Het ziekenhuis en de opleiding waren gesubsidieerd. Wel was het salaris van een zwarte verpleegster beduidend lager dan dat van een blanke. Ze vertelt ook nog over de éénoudergezinnen waarvan de mannen in de stad werkten. Toen Transkei in 1976 zelfstandig werd, mochten blanken niet meer in de opleiding. Zuster Therese had de Zuid-Afrikaanse nationaliteit aangenomen. Ze bleef er voorlopig, door de Zuid-Afrikaanse regering als ambtenaar uitgeleend. Het ziekenhuis werd genationaliseerd. En via overplaatsing werden de blanken er langzamerhand uitgezet. Zuster Therese besloot zelf in 1978 er weg te gaan. Na haar vertrek uit Transkei werkte zuster Therese gedurende een half jaar in de Marapyana-missiekliniek. In dit verband vertelt ze iets over kruidenmedicijnen en over het bijgeloof van de mensen. Daarna werkte ze in Johannesburg als docente aan het Alexander Nursing College, alleen bestemd voor Engelssprekende blanken. Hier speelde ook weer het abortusprobleem. In haar ethica-lessen propageerde zuster Therese de natuurlijke methode van gezinsplanning. Daarvoor werd ze op het matje geroepen. Want andere methodes moesten worden gepropageerd. In Johannesburg kwam ze meer in aanraking met het rassenvraagstuk. Gelukkig begon de Kerk zich toen hoe langer hoe meer te verzetten tegen de rassendiscriminatie. De zusters waren van mening dat ze zich zelf overbodig moesten maken. Maar dat ging niet vanzelf. Want de Duitse mentaliteit was: "Ik doe het vlugger en beter dan die mensen". In 1982 ging zuster Therese terug naar Nederland, zwaar overspannen en met het gevoel te hebben gefaald.

Trefwoorden: Apartheid; Geboorteregeling; Ziekenhuis Glen-Grey; Transkey; Umlamli; Verpleegstersopleiding; Zuid-Afrika.

G. Smulders [kloosternaam: zuster Gerardette]

KMM 847

* 25 februari 1911 / interview: 20 augustus 1984, 135 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1948-1968.

Functie: onderwijs; overste.

In 1948 vertrok zuster Gerardette naar Zuid-Afrika, naar het Moederhuis. Het was daar een internationaal gezelschap, maar de Duitse mentaliteit overheerste. Ofschoon ze geen onderwijsbevoegdheid had werd ze benoemd aan de school van Brakpan. Gedurende heel haar verblijf in Zuid-Afrika heeft ze op blanke scholen gewerkt. De scholen waren niet behalve de scholen voor de zwarten. Maar rond 1950 werd die subsidie ook ingetrokken. De scholen van de zusters waren voor de helft blank en voor de helft zwart. In Johannesburg hadden ze ook nog een kweekschool voor zwarte onderwijzeressen. Maar toen Johannesburg tot blank gebied werd verklaard, moest die school gesloten worden. Ofschoon de zusterscholen katholiek waren, hadden ze heel wat niet-katholieke kinderen op school, omdat het onderwijs er op een hoger peil stond. De schoolgelden op de blanke scholen waren hoog. Maar zo waren de zusters in staat de zwarte scholen te runnen met de overschotten. Zuster Gerardette volgde cursussen om zich verder te bekwamen. Het klimaat van Zuid-Afrika beviel haar wel. Ze had meer

moeite met het zich aanpassen aan de heersende Duitse mentaliteit in hun kloosters. Al gauw raakten ze betrokken bij de rassenspolitiek, gevolg van de apartheid, omdat ze ook scholen voor de zwarten openden. Die scholen waren gevestigd in de zwarte locaties, waar de zusters zich niet mochten vestigen, zodat zij altijd op en neer moesten reizen. In hun houding tegenover de apartheid verschilden de oudere en de jongere zusters. Want de jongere zusters zagen veel beter de onrechtvaardigheid van het systeem. De oudere zusters waren er mee opgegroeid. Zuster Gerardette probeerde de blanke kinderen bewust te laten worden van dit onrecht door er met hen over te praten. Uiteindelijk hebben de zusters ook zwarte kinderen op hun scholen toegelaten. Ze hadden meer vrijheid, omdat hun scholen geen subsidie hadden. In de blanke gereformeerde kerken mochten geen zwarten komen, terwijl bij de katholieken zwart en blank altijd naar dezelfde kerk gingen, ofschoon de zwarten uit eigen beweging achterin gingen zitten. Tegenwoordig verzet de Katholieke Kerk zich duidelijk tegen de apartheid, met als exponent mgr. D.E. Hurley OMI. In 1954 ging zuster Gerardette als novicenmeesteres naar Nederland. Maar vanwege de veranderde situatie in Nederland lukte die opdracht niet. In 1956 keerde ze naar Zuid-Afrika terug. Daar werd ze geplaatst in East London. De zusters hadden daar een internaat met voornamelijk kinderen uit gebroken gezinnen. Zoals toen nog gebruikelijk werd ze in 1962 zonder voorafgaand overleg overgeplaatst naar Potgietersrust. Daar was ze zes jaar lang priorin. Zuster Gerardette vertelt verder nog over de invloed van het Tweede Vaticaans Concilie in Zuid-Afrika, en over de rassenproblematiek en haar houding daar tegenover. In 1968 ging zuster Gerardette voorgoed terug naar Nederland. Ze werd overste in Venlo.

Trefwoorden: Apartheid; Brakpan; East-London; Hurley, D.E.; Onderwijs; Potgietersrust; Vaticanum II; Zuid-Afrika.

M.P. van Turnhout [kloosternaam: zuster Pauline]

KMM 848

* 14 februari 1925 / interview: 24 augustus 1984, 96 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1952-1975.

Functie: internaatswerk.

Zuster Pauline vertrok in 1952 naar Zuid-Afrika. Na aankomst moest zij meteen aan het werk, niet in de gehandicaptenzorg, maar in de wasserij (King Williams Town). Taalstudie was er niet bij. Ze heeft het Engels en het Afrikaans onder de knie gekregen gewoon door de omgang met de mensen. Ofschoon de congregatie internationaal was, overheerste de Duitse mentaliteit. Drie en half jaar heeft ze in die wasserij gewerkt. Pas daarna kon ze werken voor blanke gehandicapte kinderen, gevestigd in een gewoon huis en gerund door de zusters. De rijkere ouders betaalden meer om zo in staat te zijn ook de kinderen van niet-welgestelde ouders te kunnen aannemen. Want subsidie werd niet gegeven. Zuster Pauline sliep tussen de kinderen op een zaal, zodat er voor haar van privacy geen sprake was. Ze geeft ook een overzicht van haar dagorde die er niet om liegt. De gemeenschap, bestond uit zes Duitse zusters. Haar werk bestond voornamelijk uit de verzorging van de kinderen. Want maar enkele van die kinderen waren in staat wat onderwijs en handwerken te volgen, waarvoor er één klas was. Door haar leven van dag en nacht tussen die kinderen en het met hen bezig te zijn leerde ze hen begrijpen en hun geluiden en gebaren te interpreteren. Ondanks alles heeft ze er een gelukkige tijd gehad. Na drie en half jaar werd zij plotseling overgeplaatst naar East-London om daar te

werken in een internaat voor werkende meisjes en voogdijkinderen. Ze werd belast met de opvang. Daarnaast gaf ze catechismus aan de Eerste Communicantjes en handwerkles op school. Zonder voorafgaande opleiding moest ze zichzelf dit alles aanleren. Weer werd ze zonder voorafgaand overleg tamelijk plotseling overgeplaatst naar Johannesburg. Daar kreeg ze de leiding over een internaat voor blanke scholieren, variërend in leeftijd van vijf tot twintig jaar. De leerlingen waren een moeilijk soort, voornamelijk afkomstig uit gebroken gezinnen. Ook ontstonden er problemen vanwege de omgang van de meisjes met jongens. En de laatste jaren had ze zelfs te maken met een drugsprobleem onder die meisjes. Uiteindelijk kon ze er niet meer tegen op, ofschoon ze goed kon opschieten met de kinderen, vooral met de oudere meisjes. Ze zegt zelf: "Ik kon er mijn moederliefde kwijt". Na haar verlof in Nederland in 1975 is zij niet meer terug gegaan.

Trefwoorden: East-London; Internaatswerk; Johannesburg; King Williams Town; Onderwijs; Zuid-Afrika.

MEDISCHE MISSIEZUSTERS

M.A. Derksen [kloosternaam: zuster Edith]

KMM 840

* 17 februari 1919 / interview: 4 augustus 1984, 240 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1955-1974; Kenya 1974-1981; Uganda 1981-1982.

Functie: verpleging.

Gezondheidszorg in Zuid-Afrika en Kenya vormt het hoofdthema van zuster Edith. Binnen dit thema vinden we een constante bekommernis om eigenlandse krachten op te leiden, en de bereidheid om als consequentie daarvan taken over te dragen en zelf terug te treden. Van 1955 tot 1974 werkte zij in Welkom, bisdom Kroonstad. Het ziekenhuis was eigendom van de goudmijnen. Aanvankelijk was het alleen voor mannen, arbeiders van de mijnen. In 1957 kwam er een afdeling voor vrouwen en kinderen bij. In 1958 waren er 16 zalen met accommodatie voor 800 patiënten. Aan haar werd de operatiezaal toevertrouwd plus een taak in de opleiding van Afrikaans personeel. Dit laatste aspect krijgt de meeste aandacht. Vanaf het begin hadden de Medische Missiezusters zich ingezet voor deze opleiding; als initiatiefneemster noemt zij zuster Hildegard Lange. Er was behoorlijk wat tegenstand: "Hoe kunnen jullie dit doen met al die kaffers?". Voor elke hogere graad van opleiding moest weerstand overwonnen worden, doch geleidelijk aan werden steeds meer zwarten in de staf opgenomen. Binnen en buiten het ziekenhuis speelde apartheid een rol; zij illustreert dit met enkele voorbeelden. Korter vertelt zij over haar eigen werk: zij kreeg veel te maken met de gevolgen van ongelukken (gebroken ledematen, verbrandingsgevallen enz.). Zij beschrijft de verpleging en een aantal behandelingsmethoden. Naarmate de zwarten meer functies konden overnemen werd zij als verpleegster minder nodig. In 1974 trok zij zich terug uit Zuid-Afrika. In Kenya, bisdom Meru, was een ziekenhuis met een verpleegstersopleiding. Een groepje Medische Missiezusters, waaronder zuster Edith, sloot met dit ziekenhuis een contract voor twee jaar, waarna zij hun taak aan een locale staf zouden overdragen. Zij bespreekt deze opleiding. Verder vergelijkt zij de situatie in Kenya op het gebied van politiek en gezondheidszorg met haar vroegere ervaringen. Ook gaat zij in op de positie van de vrouwen en verbindt daaraan een beschouwing over geboortenregeling, met name de houding van de

Kerk, de regering en de katholieke ziekenhuizen In 1978 verhuisde zij naar een ziekenhuis in Nangina, bisdom Kakamega. Ook hier was het de bedoeling de Afrikaanse staf te begeleiden naar overname van taken en functies. Zij vertelt over dit ziekenhuis, over preventieve gezondheidszorg en over de opleiding van verplegend personeel. In 1981 besloot zij weg te gaan, zodat anderen de leiding zouden kunnen overnemen. Daarna was zij nog een half jaar als plaatsvervanger in Uganda; zij werkte daar in een polikliniek in Kasanga, diocesis Fort Portal. Zij beschrijft het werk in de kliniek en vertelt kort over de twee stammen in dit gebied.

Trefwoorden: Apartheid; Geboorteregeling; Gezondheidszorg; Kasanga; Kenya; Kyeni; Nangina; Overdracht functies; Uganda; Verpleegstersopleiding; Ziekenhuis Welkom; Zuid-Afrika.

E.M.A. van der Drift

KMM 842

* 16 augustus 1914 / interview: 8 augustus 1984, 90 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1952-1981; Zaïre 1965-1966.

Functie: apothekeres.

Zuster Van der Drift werkte van 1952 tot 1981 in Zuid-Afrika met een korte onderbreking voor tijdelijke hulpverlening in Zaïre (1965-1966). Haar werkterrein was een ziekenhuis in Welkom, een mijnstadje in het bisdom Kroonstad, waar meerdere van haar collega's werkzaam waren. Haar eigen specialisatie was apothekersassistente. Het ziekenhuis was in 1952 nog erg eenvoudig. Er was maar één zaal en er was geen apotheek. Het aantal zalen werd in de loop der jaren uitgebreid tot zestien; het opzetten van een apotheek werd haar taak. Na een jaar kwam er een Engelse apotheker bij en uiteindelijk werkte men met vier stafleden. Men verzorgde medicijnen voor het ziekenhuis doch ook voor buiten, onder andere voor de mijnen. Zij beschrijft een doorsnee dagorde in het ziekenhuis en de voornaamste behandelingen die werden uitgevoerd. Aanvankelijk waren daar veel mijnongevallen bij (brandwonden, breuken). Door het invoeren van preventieve maatregelen, door snelle hulp en nieuwe methodes werd veel vooruitgang geboekt. Apartheid en overdracht. In 1952 vertrok men nog zonder politieke stellingname ten aanzien van de Zuid-Afrikaanse situatie; het accent lag op professionele medische dienst. De realiteit zorgde voor een bewustwordingsproces; zij gaat daar nader op in. Wat het ziekenhuis betreft, er bestond geen mogelijkheid tot opleiding van Afrikaans verplegend personeel. Vanaf 1957 zijn de Medische Missiezusters met zo'n opleiding begonnen. We horen hier hoe ondanks tegenstand een school tot stand kwam waar verschillende graden behaald konden worden. Uiteindelijk verkreeg de opleiding officiële erkenning en kwam daarna tot grote bloei. In kringen van de Medische Missiezusters kwamen ook een bezinning en gedachtenwisseling op gang betreffende de noodzaak van overdracht. Rond 1980 rijpte de overtuiging dat de grens van het haalbare in de Zuid-Afrikaanse situatie bereikt was. Het personeel werd op overname van de functies voorbereid; in 1981 werd de leiding overgedragen aan een zwarte directrice. De Medische Missiezusters begonnen aan een nieuw project in Swaziland, waarover er wat korte informatie is. Zij zelf ging terug naar Nederland. Het interview bevat nog een aantal kortere onderwerpen. Ten eerste de invloed van Vaticanum II: cursussen over de vernieuwingen, aanpassingen in de liturgie en levensstijl. Vervolgens het initiatief om een eigenlandse congregatie op te richten. Mede vanwege de apartheid waren er voor de Medische Missiezusters geen mogelijkheid kandidaten te werven onder de zwarte Afrikanen. Een pater heeft toen geprobeerd een eigenlandse zustercongregatie

op te richten als sociale werksters voor Tabong, een locatie voor zwarten bij Welkom; een Medische Missiezuster werd novicenmeesteres; uiteindelijk kwam het niet van de grond. Tenslotte spreekt zij kort over eigenlandse priesters en diakens. In 1965-1966 hielp zij enige tijd in het bisdom Inongo, Zaïre. Via Kiri ging zij naar het gebied van de Pygmeeën. Zij bespreekt kort dit werk en de situatie na de opstanden.

Trefwoorden: Apartheid; Apotheek; Kiri; Kroonstad; Overdracht functies; Pygmeeën; Swaziland; Vaticanum II; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Zaïre; Ziekenhuis Welkom; Zuid-Afrika.

C.Th.M. IJpma [kloosternaam: zuster Agathe]

KMM 608

* 8 december 1909 / interview: 2 juni 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1951-1979.

Functie: verpleging.

Zuster Agathe is een van de eerste Nederlandse Medische Missie Zusters, maakte het noviciaat in Washington en werd in 1939 naar Nederland gestuurd om hier postulanten te werven. Zij vertelt er uitvoerig over. Van 1947 tot 1951 werkte zij in Pakistan in een ziekenhuis in Karachi. Wij horen iets over de paters, die zich naar de mening van de zusters te veel met het medische werk bemoeiden, over de praktijken van de inlandse doktoren, over de vluchtelingen en over de financiering van de gezondheidszorg. Het grootste gedeelte van het interview gaat echter over Zuid-Afrika waar zij van 1951 tot 1979 heeft gewerkt. De Medische Missiezusters werden door mgr. G.M.F. van Velsen OP naar Zuid-Afrika gehaald. Zuster Agathe geeft een profiel schets van mgr. Van Velsen en zijn opvolger mgr. J.L.B. Brenninkmeijer OP. In het streng gereformeerde Welkom waren de zusters, "Klomp Hollandse nonnen", niet welkom. Het ziekenhuis was van de Anglo-American Cooperation, die de mijnen beheerde en zeer goed voor de arbeiders zorgde. Zuster Agathe vertelt over haar werk in het ziekenhuis en uitvoerig over de opleiding van verplegend personeel. Bewust werd gestreefd naar Afrikanisatie. Door heel het verhaal door komt de apartheid ter sprake en de problemen die dat met zich meebracht. Zij vertelt over de Broederbond van Forster, die zij vergelijkt met de vrijmetselarij, en over het opkomend verzet tegen de apartheid. Zij ziet in dit verband het communisme als een groot gevaar. De veranderingen in Kerk en maatschappij veroorzaken spanningen in de Kerk van Zuid-Afrika, maar ook in de eigen kring. Zuster Agathe vertelt hoe zij dat heeft ervaren. Verder spreekt zij ook over het experiment met de getrouwde diakens, de schriftelijke theologie cursussen, de catechese en de kadervorming. Zij meent dat ook de blanken, de zusters niet uitgezonderd, een heropvoeding nodig hebben. Het interview eindigt met een verwijzing naar literatuur.

Trefwoorden: Afrikanisatie; Apartheid; Brenninkmeijer, J.L.B.; Broederbond; Kadervorming; Karachi; Pakistan; Velsen, G.M.F. van; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Ziekenhuis Welkom; Zuid-Afrika.

M.Th. Reimert

KMM 843

* 5 januari 1928 / interview: 9 augustus 1984, 240 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1969-1970; Swaziland 1970-1984.

Functie: huishouding; pastoraal.

Na drie maanden studie van de Engelse taal in Engeland vertrok zuster Reimert in 1969 naar Welkom in Zuid-Afrika. Vijftien medische missiezusters waren daar reeds werkzaam in het ziekenhuis. Zuster Reimert kreeg de zorg voor de huishouding. In die functie had ze veel contact met de inheemsen. In dat verband vertelt ze ook over de apartheid. In 1970 ging zuster Reimert naar Swaziland. Mgr. G.M. Casalini OSM bisschop van Manzini, vroeg de Medische Missiezusters het diocesane ziekenhuis in Siteki over te nemen. Dat ziekenhuis had 65 bedden. Aan modernisering en uitbreiding werd gewerkt. Ook werd de opleiding van inheems personeel ter hand genomen. Veel weet zuster Reimert te vertellen over de aard en het karakter van de mensen in Swaziland. Zuster Reimert verbleef met een paar anderen drie weken in een gezin ter plaatse. Op die manier leerde ze de taal beter gebruiken. En kreeg zij inzicht in de plaatselijke gebruiken en gewoonten. Aan de vrouwen in het ziekenhuis gaf ze les in handwerken. En door het uitlenen van boekjes hielp ze hen die al wat konden lezen die kennis te onderhouden en te vervolmaken. Vanaf 1976 nam zuster Reimert ook deel aan het apostolaat op de staties. Daar nam ze een aandeel in de voorbereiding op de Eerste H. communie, en begeleidde de catechisten-vrijwilligers. Zij vertelt over de Afrikanisatie van de liturgie; de opleiding van catechisten en de catechese. De oecumene ging bijna vanzelf, want de mensen gingen gemakkelijk naar elkaars diensten. De getuigen van Jehova werden door de regering tegengewerkt omdat zij het volkslied niet wilden zingen. Op bevel van de regering werd hun kerk afgebroken. Zij geeft nog een profielschets van mgr. Casalini en zijn opvolger mgr. L. Ncamisio Ndlovu OSM. In 1985 wordt het ziekenhuis overgedragen aan de Swazi's. Na haar verlof gaat zuster Reimert naar Malawi.

Trefwoorden: Afrikanisatie liturgie; Apartheid; Catechese; Catechistenopleiding; Casalini, G.M.; Inheemse gebruiken; Ndlovu, L.; Oecumene; Opleiding verpleegkundigen en vroedvrouwen; Pastoraal; Siteki; Swaziland; Ziekenhuis Welkom; Zuid-Afrika.

MISSIONARISSEN VAN MARIANHILL (CMM)

H.C. Ratering

KMM 429

* 17 juni 1933 / interview: 14 januari 1980, 220 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1969-1980.

Functie: onderwijs; pastoraal.

Pater Ratering vertrok in 1969 naar Zuid-Afrika. Hij kwam er in het onderwijs terecht. Vanouds had hij al veel belangstelling voor muziek. Hij probeerde Zoeloe-elementen in de kerkmuziek te brengen. En stelde een Zoeloe-zangboek samen. Ook werd hij vaak gevraagd als jury-lid bij Zoeloe-school muziekfeesten. In Mariannhill, een concentratie van 250.000 katholieken, waren twintig Zoeloe-priesters werkzaam. In heel Zuid-Afrika zijn er ongeveer zestig zwarte priesters. Er zijn twee groot-seminaries. Eén ervan is een haard van onrust vanwege de rassentegenstellingen en vanwege een anti-blanken geest. Het andere in Pietermaritzburg, gemeenschappelijk voor de religieuzen, zwart en blank, heeft gelijksoortige problemen. In het begin van de vijftiger jaren werd het bisdom Mariannhill gesplitst. Er kwam een apart bisdom, verzorgd door zwarte priesters, wat op een mislukking uitliep. Er is één Zulu-bisschop. 85% van de bevolking is zwart, maar ook 85% van de priesters blank. De geest van 'apartheid' laat de blanke priesters ook niet onberoerd. Pater Ratering wijdt daar over uit. De

top-scholen waren vroeger in handen van de Kerk. Sinds 1953 zijn die scholen overgenomen door de regering. De kwaliteit van het onderwijs is er niet op vooruitgegaan. Wel is de school nu ook open voor een veel grotere groep leerlingen, wat te verkiezen is boven een eliteschool. Langzamerhand is de apartheid in openbare gelegenheden wat soepeler geworden. De zwarten hebben nu de kans om na een middelbare schoolopleiding door te gaan naar een hogere beroepsopleiding. Ook dan hebben ze minder kansen dan een blanke. Meisjes gaan meestal het onderwijs of de verpleging in. Nog altijd vind je blanken die de apartheid verdedigen op grond van de Bijbel. Pater Ratering meent dat de bevolking van Zuid-Afrika over het algemeen tegen een actie van radicale terugtrekking van alle buitenlandse investeringen in Zuid-Afrika is. In zijn geschiedenislessen spreekt pater Ratering met zijn leerlingen over de apartheid, en blijft er op wijzen dat het toekomstpatroon gemeenschap van allen is. Omdat er te weinig priesters zijn, werkt pater Ratering in de weekenden in de pastoraal, in Creighton, waar geen pastoor is. Hij heeft geprobeerd de leken te engageren om de verantwoordelijkheid over te nemen. Pater Ratering gaat graag terug naar Zuid-Afrika. Want volgens hem valt er onder de huidige regering wel te werken. Hij ziet dan ook in de naaste toekomst geen bloedige revolutie.

Trefwoorden: Apartheid; Creighton; Inculturatie; Onderwijs; Priesteropleiding; Zuid-Afrika.

S. Rodenburg

KMM 436

* 2 december 1929 / interview: 4 augustus 1980, 210 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1959-1980.

Functie: leraar seminarie; bestuursfunctie; pastoraal.

Pater Rodenburg vertrok in 1959 naar Zuid-Afrika en werd door mgr. A. Streit CMM, bisschop van Marianhill, benoemd tot prefect op het St. Mary-seminarie. Hij vertelt dat de meeste leerlingen naar het klein-seminarie gingen vanwege de studiemogelijkheden. De motivatie om priester te worden kwam pas in een later stadium naar voren. Na afronding van hun studie op het klein-seminarie waren de leerlingen vrij om te kiezen tussen bisdom of congregatie. De apartheid en de stammentegenstellingen veroorzaakten veel moeilijkheden. Mgr. Streit stond open voor de verlangens van de inheemsen. Ofschoon er sinds 1954 al een zwarte bisschop was, namelijk mgr. L. Dlamini, bleef men de Kerk verwijten zich niet voldoende uit te spreken ten voordele van de zwarten. Wat op het klein-seminarie speelde gold ook voor het groot-seminarie. Er was een inheemse priestercongregatie de Franciscan Familiars of St. Joseph. Daarnaast bestond er ook een inheemse broedercongregatie. Van 1958 tot 1960 was pater Rodenburg hun rector. Aanvankelijk beschouwden ze hem als een soort inspecteur, maar langzamerhand slaagde hij er in het gemeenschapsleven te bevorderen, meer planning te brengen in hun activiteiten, en ze wat Engels bij te brengen. Ook bracht hij die broeders er toe zich te richten op de catechese en het jeugdwerk. Van 1964 tot 1968 werkte pater Rodenburg in een parochie van zwarten en kleurlingen in Umbumbulu. Hij vertelt over zijn ervaringen daar, de catechistenschool, de Afrikanisatie van de Kerk, het steeds meer inschakelen van leken, de bijbelcursussen, etc. Hij zegt dat hij door zijn werk onder de broeders en in de parochie meer open is komen te staan voor het nieuwe. Terug op het seminarie nam hij zich voor om bij de komst van de nieuwe studenten de politiek bewust een rol te laten spelen. In 1973 werd hij overgeplaatst naar het St. Franciscollege. In 1975 werd hij pastoor van Umbumbulu, een grote parochie met 29 lagere scholen en twee middelbare scholen. Zijn contact met de mensen liep voornamelijk via de catechisten. Hij besteedde grote aandacht aan de begrafenissen. En probeerde de traditionele gebruiken bij de dodenverering in

te passen in het christelijk denken. Ofschoon de Zoeloes geen eigen muziekinstrumenten hebben, werden in de diensten wel Zoeloe-melodieën gebruikt. Hij vindt het jammer dat er zo weinig zwarte priesters doorgestudeerd hebben. In 1979 werd pater Rodenburg overste van de vroegere abdij Mariannahill, een communiteit van vierentwintig personen. Hij is van mening dat de Mariannahillers zich meer en meer moeten terugtrekken ten gunste van de zwarte priesters en broeders. De abdijgebouwen werden opengesteld voor het geven van cursussen. Pater Rodenburg geeft tenslotte zijn mening over de apartheid en de vrijheidsstrijd en de plaats van de Kerk daarin. Om geloofwaardig te kunnen blijven zal de Kerk zich moeten opstellen aan de kant van de zwarten. Toch denkt pater Rodenburg dat de Kerk voldoende wortel heeft geschoten om een revolutie te kunnen overleven. Mariannahill wil een inspirerende groep zijn.

Trefwoorden: Apartheid; Catechistenschool; Dlamini, L.; Eigenlandse congregaties; Franciscan Familiars of St. Joseph; Franciscollege St.; Inculturatie; Mariannahill; Seminarie St. Mary; Streit, A.; Umbumbulu; Zuid-Afrika.

OBLATEN VAN DE H. FRANCISCUS VAN SALES (OSFS)

J.C. Badjou

KMM 15

* 21 december 1918 / interview: 23 juni 1980, 180 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1947-1980.

Functie: maalbedrijf.

Broeder Badjou begon zijn missieleven in Zuid-Afrika, in Keimoes. Daar heeft hij kennis gemaakt met twee bisschoppen: mgr. H.J. Thünemann OSFS en mgr. G.M.F. van Velzen OP. Over de eerste oordeelt hij positief, vanwege diens armoe en de belangstelling voor zijn werk. Over de tweede is hij heel wat minder te spreken. In Keimoes kreeg broeder Badjou de leiding over een maalbedrijf. Dat bedrijf moest een bron van inkomsten worden om zo de bouw van kerken en scholen te kunnen financieren. Broeder Badjou werkte er met kleurlingen. Bantoe's mocht hij niet aannemen. Hij vertelt verder over het pasjessysteem en de verhouding tussen kleurlingen en zwarten. De bevolking bestaat naast de Boeren uit Ovambo's (Bantoe), Herore's, Hottentotten en kleurlingen (Geelmannen). De Hottentotten en de negers haten elkaar. Ofschoon een gedeelte van de inheemse bevolking veehouder was, hebben ze geen eigen grond meer. Dat is één van de redenen dat het stamverband aan het uiteenvallen is. De dominees van The Dutch Reformed Church verdedigen de apartheid met een beroep op de Bijbel. In de synode is die visie aan het veranderen. Wel waarschuwen die dominees nog steeds tegen het roomse gevaar; zij werken de missie tegen. Omdat de Katholieke Kerk zich tegen de apartheid verzet, mgr. D.E. Hurley OMI voorop, wordt de Kerk bespioneerd en de brieven gecensureerd. Broeder Badjou vertelt ook over het ondergrondse communisme, en over het gewelddadig optreden van de politie. Bij de zusters Oblatinnen werkt de indigenisatie goed. Ze hebben ook kleurlingen als lid. Bij de priesters en broeders lukt dat niet erg. Er is een lekenbeweging tegen het drankmisbruik. En een jeugdbeweging: de Chiro. Tenslotte spreekt hij zijn waardering uit voor de steun van Memisa en Miva. Broeder Badjou twijfelt of hij vanwege zijn leeftijd nog terug zal gaan

Trefwoorden: Apartheid; Chiro-jeugdbeweging; Indigenisatie; Keimoes; Thünemann, H.J.; Velsen, G.M.F. van; Zuid-Afrika.

K. Donkers**KMM 128**

* 28 juli 1934./ interview: 23 juni 1980, 165 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1964-1980.

Functie: pastoraal Na zijn priesterwijding in 1963 werd pater Donkers benoemd voor Zuid-Afrika. Zonder verdere voorbereiding vertrok hij naar Keimoes. Daar leerde hij de taal. Na 18 maanden in Keimoes werd hij overgeplaatst naar Upington, en later naar Kakamas. Hij praat uitvoerig over zijn werk daar. Het gebied van de kopermijnen was niet toegankelijk voor blanken. De bevolking bestaat er uit zes a zeven verschillende groepen, waarvan hottentotten, bantoe's, kleurlingen en blanken de voornaamste zijn. Veel van de westerse cultuur is door de Bantoe's overgenomen. 25% van de Bantoe's lid is van een kerkgenootschap: katholieken, protestanten en anglicanen. De Nederduits Gereformeerde dominees zijn bijna allemaal Boeren. Katholieken vind je voornamelijk onder de kleurlingen. De parochie van Kakamas heeft ongeveer zesduizend leden, verspreid over verscheidene dorpen. De missionering verloopt voornamelijk via de scholen. Pater Donkers vertelt verder over het onderwijs en de apartheid. Het aantal eigenlandse priesters is nog maar klein. Op de 135 priesters zijn er maar vier kleurlingen. Het bisdom staat onder de leiding van mgr. Minden, Amerikaan en Oblaat van St. Franciscus. De kerk is een minderheid en is politiek niet actief. Ze werkt zonder ophef en geweldloos, waardoor meer bereikt wordt. De belangrijkste kerkelijke activiteiten liggen op het gebied van de catechese, de prediking, en het verenigingswerk zoals de St. Vincentius-vereniging en het Marialegioen. Ontwikkelingswerk komt bijna niet voor. Want dat wordt al door de staat gedaan. De Hottentotten, vroeger een rondtrekkend volk, zijn nu in dienst bij de Boeren die het land bezitten. Er zijn veel ongeschreven wetten die de positie van de Boeren versterken. De gezinnen van de inheemse bevolking worden uiteengerukt, omdat de meeste mannen op afgelegen plaatsen te werk worden gesteld, onder andere bij de spoorwegen en in de mijnen. De apartheidswetten verbieden ook de huwelijken tussen blanken en niet-blanken. Het komt voor dat de ouders bij de blanken worden ingedeeld en hun kinderen bij de kleurlingen. Desondanks zijn er nog veel huwelijken tussen blanken en kleurlingen. Pater Donkers zegt weer graag terug te gaan naar Kakamas.

Trefwoorden: Apartheid; Catechese; Hottentotten; Kakamas; Minden; Onderwijs; Pastoraal; Upington; Zuid-Afrika.

OBLATEN VAN DE ONBEVLEKTE MAAGD MARIA (OMI)**J.C. Molenaar****KMM 624**

* 21 maart 1912 / interview: 5 augustus 1981, 220 minuten.

Werkgebied: Zuid-Afrika 1946-1981.

Functie: pastoraal; kerkbouw.

In 1935 emigreerde J.C. Molenaar als metaalbewerker naar Zuid-Afrika. Onder invloed van de parochiepriester, O'Callahan, ging hij in 1937 naar Ierland naar het seminarie van de Oblaten om priester te worden. In 1946 weer terug naar Zuid-Afrika als priester. Hij werd assistent in Rosebank, een blanke parochie, onder leiding van pater O'Callahan. Het was een cosmopolitische stad van Portugezen, Nederlanders, Duitsers, Italianen en natuurlijk Zuid-

Afrikanen. Al die bevolkingsgroepen hadden een eigen kerk. In 1950 werd pater Molenaar overgeplaatst naar Leenpan in Transvaal, een grote missie met landbouwschool en internaat. Godsdienstonderricht werd door de catechisten gegeven. In de loop der jaren leverde de school vier roeping op. Men dacht in dit gebied diamant te vinden. Die waren er niet. Maar men vond wel mangaan. Daarom werd het gebied blank verklaard, zodat alles wat de missie er opgebouwd had weg moest. Dat was erg frustrerend. In 1954 ging pater Molenaar naar Germiston, een blanke stadsparochie. Hij kreeg daar ook wat werk onder de zwarten en gaf veel aandacht aan het onderwijs. Hij spande zich in om werk te vinden voor de zwarten. Sophiatown, de kleurlingenwijk, werd buiten de stad naar Sovieto verplaatst. Daar leefden ze in krotten. Toch brachten ze geld bijeen voor de bouw van de kerk. Pater Molenaar vertelt verder uitvoerig over de parochie, de jeugdbeweging, en de school, en de moeilijkheden met de apartheid. In 1946 was er nog geen apartheid, maar op slinkse wijze werden de kleurlingen hun rechten ontnomen. Daarom zijn velen van hen naar Australië geëmigreerd. Pater Molenaar zelf heeft geprobeerd om met de kleurlingen om te gaan als zijns gelijken. De bisschoppen, mgr. D.E. Hurley OMI en mgr. G. Fitzgerald OMI, spreken zich vrij uit tegen de apartheid. Pater Molenaar zelf is Zuid-Afrikaan geworden, dan kunnen ze hem er niet uitzetten. Wel komen de Anglicanen in hun protestacties tegen de apartheid meer naar voren dan de katholieken. Pater Molenaars parochie, Sovieto, ligt naast Soweto, en bestaat voor een gedeelte uit krottenwijken. Zonder priesterboord heeft hij er geen toegang. De ouderen hebben nog groot respect voor de priester. En als je geen televisie hebt, merk je weinig van de rellen. De jongere generatie is wel wantrouwig. In zijn parochie zijn kleurlingen in opstand gekomen, omdat ze zich achtergesteld voelden door de regering. Het ledental van de OMI loopt langzaam terug. Daarom is men begonnen met de vorming van leken. Ook de zusters nemen een groter aandeel in het parochieleven. Tot slot geeft pater Molenaar zijn visie op het celibaat. Zijn grote probleem is Sovieto, waar de blanken niet in mogen. En er zijn bijna geen kleurling-priesters beschikbaar.

Trefwoorden: Apartheid; Celibaat; Fitzgerald, G.; Germiston; Hurley, D.E.; Leenpan; Onderwijs; Pastoraal; Rosebank; Soweto; Sovieto; Zuid-Afrika.